LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

057.81
BD
v.1

This volume is bound without pages 431+

which is/are unavailable.

За свещ. П. Ораниовъ

Година I. Януарий и Февруарий 1915 г. Книга 1 и 2.

Гоно 1 #160

Бдински Вѣсти

21.IX.1915 LOM

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П Видинския митрополитъ. — Издава се отъ Видинското епархийско свещеческо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. *Вмѣсто програма* . . . . . † В. Н.
2. *Потрѣба отъ духовна обнова* . . . . . † В. Н.
3 *Благопожелания на новата година* . . . . . прѣв. Свещ. Л. И.
4. *Второ пастирско послание къмъ Видинското епархийско паство* (за благотворителностьта): Милосърдието — основа на нашата вѣра — Новомодното равенство на безвѣрницитѣ е утопия. — Християнитѣ сж длъжни да благотворятъ. — Обектъ на християнската благотворителность — Каква трѣбва да бжде тя? — Побуждения за вършене добри дѣла. — Цѣнностьта на благотворителностьта. — Уставъ за организирана благотворителность. — Заключение — страшнитѣ думи за проклятия и радостнитѣ за благословия † Видински митрополитъ *Неофитъ*.
5. *Съврѣменность и Християнство* . . . . . прѣв. Свещ: Ал. Ст.
6. *Нраво-назидателни изречения* отъ разни автори
7. *Епархийски разпоредби.*
8. *Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.*
9. *Вжтрѣшнитѣ ни раздори и инославнитѣ пропаганди.* † В М. Н.
10. *Гибелни послѣдици отъ неизпълненъ дългъ* . . . † В. М. Н.
11. *Законъ Божий въ нашитѣ училища* . . . . . Д. Цухлевъ.
12. *Оправдание ли, или осжждане?* . . . . . † В. М. Н.
13. *Съврѣменность и Християнство* — Злото на женското образование . . . Прѣв. Свещ Ал. Ст.
14. *Нраво-назидателни изречения* отъ разни автори
15. *Епархийски разпоредби.*
16. *Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.*

ПЪЛНА ГОДИШНИНА В. С.

СОФИЯ
Печатница „Денъ“
1915 г.

Вмѣсто програма.

За никого не е тайна, че нашето общество е достигнало до единъ, твърдѣ опасенъ за него, етапъ на нравствено-религиозенъ упадъкъ. Отрицателниятъ духъ на врѣмето е извършилъ едно страшно разрушение въ неговата психика. Особено ярко личи това въ живота на нашата интелигенция, въ психиката на нашитѣ млади поколѣния. Ние сами сме свидѣтели за тоя гибеленъ процесъ на духовно разрушение у нашата младежь, въ която съ право гледаме бѫдащето на народа и държавата. Свидѣтели сме, какъ живата, горещата вѣра въ Бога постепено *изтива*; какъ високитѣ народни добродѣтели *намаляватъ;* какъ любовьта къмъ ближния и отечеството постепенно *изгасва*, а светостьта на религията и християнския моралъ, сѐ по-често и по-често се *оскьерняватъ*. Всичко това навѣва тѫжни мисли и дори скърбь у благомислящитѣ хора. И тѣ, съ право се запитватъ: сме ли ние единъ народъ, който се възражда за животъ и творчество, или же сме народъ, който се изражда. Разбира се, отговорътъ на тоя въпросъ е твърдѣ естественъ: вчера се възродихме, може ли днесъ да става въпросъ за израждане!

Ала тѣ, добритѣ хора, сѐ пакъ недоумѣватъ прѣдъ страшния фактъ, че принципитѣ, които сѫ условието за развоя и сѫществуването на единъ християнски народъ, не се почитатъ и, че основитѣ, върху които може да се гради бѫдащето на една държава не се пазятъ. Тѣ не виждатъ потрѣбната ревность у общественитѣ и държавни фактори да пазятъ тия спасителни начала, нито пъкъ да се възпитватъ младитѣ поколѣния въ тѣхъ. Не виждатъ тъй сѫщо никакви благодѣтелни мѣроприятия, за да се опазятъ тия поколѣния отъ угрозяващия ги моралeнъ погромъ. Вижда се тъкмо обратното. Реченитѣ фактори наблюдаватъ съ едно спокойствие и хладнокръвие всичкитѣ неприлични, дори и цинични, виходки противъ вѣрата, морала и народностьта отъ една часть на нашата интелигенция. Тѣ съвсѣмъ незаинтересовано наблюдаватъ страшното опустошение, което безвѣрието и безнародието извършватъ въ психиката на нашата младежь. Тѣ твърдѣ добрѣ виждатъ, че слѣдъ едно подобно психично разрушение, тая интелигенция става негодна идеали да реализира и държава да благоустроява. И ние не можимъ да си обяснимъ хладнокръвието и спокойствието на тия обществени фактори тъй лесно, както си обясняваме тревогитѣ на мнозинството благочестиви родолюбци, при вида на общия духовенъ упадъкъ. Въ всѣки случай всички ние трѣбва да се ужасимъ прѣдъ страшната переспектива за една бѫдаща безвѣрна, безморална и безнационална „България". Нѣмаме ли основание да помислимъ, че една подобна „България" не може да бѫде повече отъ една фикция?

Туй безутѣшно духовно и морално състояние на нашето общество особено ярко се забѣлѣзва по градоветѣ и селата въ провинциитѣ. Тукъ ненормалната насока на обществения животъ още повече озадачава родолюбовитѣ сърдца на мнозина благочестиви сънародници. Защото сѫдбоноснитѣ дефекти въ живота на обществото въ провинцията мѫчно могатъ да се маскиратъ. Тукъ много лесно се вижда, кога сѣмейството се отнася съ нехайство къмъ своитѣ свещени длъжности, досѫжно възпитанието на своитѣ дѣца. Мѫчно може да се прикрие обстоятелството, какъ светостьта на самото сѣмейство, основата на държавата, твърдѣ лекомисленно и пинично се покрусва прѣдъ очитѣ, и за съблазънь, на невиното юношество. Тукъ не може да се скрие прѣстѫпното незаконо съжитие въпрѣки всѣкакъвъ моралъ и въпрѣки законитѣ на страната. Тукъ лесно се виждатъ нещастнитѣ незаконородени дѣца и безправни сѫщества, жертва на такива съжития. Тукъ сѣки може да види, какъ често се нарушаватъ държавнитѣ и църковни закони; какъ понѣкога се покровителствуватъ прѣстѫпницитѣ и съблазнителитѣ; какъ понѣкога органитѣ на просвѣта, администрация, правосѫдие и пр. неакуратно изпълняватъ своитѣ длъжности, съ което явно се съдѣйствува за ослабването на реда и дисциплината, тъй необходими за всѣка благоустроена държава. Впрочемъ, нѣма нужда да изброяваме страшнитѣ дефекти въ живота на нашата провинция. Тѣ сѫ тъй много и тъй очевидни. Всичкото това огромно зло, което ни застрашава, налага свещенъ дългъ на всички благомислящи граждани, родители, народно просвѣтни дѣйци, всепрѣданни на църквата и държавата служители и родолюбци да заговорятъ по високо, по смѣло и енергично, прѣди всичко въ градоветѣ и провинциитѣ, дѣто живѣятъ и работятъ. Всички трѣбва да дигнатъ рѫка и посочатъ злото, което застрашава младежьта, обществото и отечеството. И всички трѣбва да заработятъ съвмѣстно и рѣшително, за да се насочи интелигенцията и обществото въ правия жизненъ пѫть, който ще ни доведе до високъ мораленъ подемъ и национално-културенъ успѣхъ. Защото само по тоя начинъ ще може да се избѣгне фаталната развръзка отъ нравствено-религиозния упадъкъ, до който е стигнала страната ни.

Съ тая цѣль се създаде и нашето печатно издание. Чрѣзъ „*Бдински Вѣсти*“ ще се даде възможность, прѣди всичко на епархийската църква и нейното духовенство да си кажатъ думата по назрѣли църковно-обществени въпроси; да посочатъ по-рѣшително на язвитѣ, които омаломощяватъ тѣлото на държавата и да земе мѣрки за съотвѣтно лѣкуване на всички морални и душевни болки, които гнѣтятъ тѣлото на църквата. Епархийското свещенство и епархийската църква ще казватъ висско своята дума по тия болни въпроси, за да не бѫдатъ обвинявани нѣкога, че не сѫ изпълнили своя дългъ и своето послание.

Всички знаятъ, че църквата запази българския народъ прѣзъ

едно петстотинъ годишно робство; възроди го при удобния моментъ и помага за неговото освобождение. Тя и сега нѣма да се откаже отъ своето послание и, като вѣренъ стражъ на народното битие, и сега ще положи усилия и грижи да го опази отъ заразата на отрицанието и интернационализма. Тя ще се погрижи да го опази и отъ всички ония инославни пропаганди на протестантизъмъ и католицизъмъ, които *по най-прѣдателски качинъ подкопаватъ нашето народно единство, за да ни напъвятъ плячка на чужди народи.* Но църква разбираме ние, не храмоветѣ и духовенството, а всички благочестиво вѣрващи християни и прѣданни родолюбци, всички православни членове на Христовото тѣло и всички православни поданици на българската държава. Тая именнно църква е бранила дълги столѣтия народното битие. Тя и сега ще изпълни своя дългъ. Нашата епархийска църква е неинъ клонъ. И на тая епархийска църква *„Бдински Вѣсти“* ще служи не само за назидателно четиво, но и за мѣсто, дѣто тя ще може да издигне гласъ противъ злото. Съ други думи, епархийското свещеническо издание ще бжде не само органъ на митрополията и свещенството, но органъ и на всички благочестиви членове на епархийската църква. Всички първенци въ тая църква, въ удобния моментъ, ще могатъ да кажатъ своята дума за доброто бждаще на отечеството въ колонитѣ на *„Бдински Вѣсти“*. По тоя начинъ и тѣ ще изпълняватъ своя църковно-отечественъ дългъ.

Изобщо, чрѣзъ, и съ, *„Бдински Вѣсти“* съ общи сили ще се работи тъй, щото всички въ епархията да изпълнятъ своя дългъ и допринесатъ по нѣщо, за да се възпита обществото и младитѣ поколѣния въ началата на положителното, т. е. въ Богопочитание, въ християнски морални принципи, въ любовь къмъ отечеството, въ чувства на високо благородство и великодушие. И ние сме увѣрени, че когато по всички провинции въ царството почнатъ да се издигатъ колективни гласове противъ неджзитѣ, които заплашватъ народно-държавното ни битие, лесно ще отстранимъ тоя твърдѣ опасенъ кризисъ. Въ всѣки случай, ние ще изпълнимъ своя дългъ съ всичкия си жаръ на обичь къмъ църквата и отечеството. Сжщеврѣменно ние най-настоятелно молимъ енорийското, както и изобщо епархийското, паство да ни даде своето мощно съдѣйствие, защото нашата задача, въ сжщность, се заключава въ туй, да постигнемъ спасението и благоденствието на епархийската църква.

† Н. В.

Потрѣба отъ духовно-нравствена обнова[1])

Въ първия день отъ новата година нашата чедолюбива майка, православната Христова църква, е събрала три празненства, за да покаже съ примѣри, какъ може да се създаде истинска нова година и новъ животъ за християнитѣ. Тия празненства сѫ сплѣтени, като вѣнецъ, достоенъ да бѫде сложенъ върху главата на всѣкиго, който борчески върви по стѫпкитѣ на своя Спаситель. И днесъ, когато ще се поздравляваме съ новата година и ще си благопожелаваме новъ животъ, нови сполуки и щастие, мене се налага пастирски дългъ да ви приканя да почерпите малка поука отъ тия днешни празненства. Какви сѫ тия празненства и каква е поуката отъ тѣхъ? — ще ме запитате вие.

— Моята рѣчь ще бѫде отговоръ на тия въпроси. Празнуваме новата година. Празнуваме Обрѣзанието на Господа Спасителя. Празнуваме и паметьта на Св. Василия Велики, единъ отъ стълповетѣ на църквата. Въ сѫщность, църквата ни прѣдлага да празнуваме два подвига, имащи за послѣдица тържеството на истинската нова година. Примѣръ за единия подвигъ ни дава самъ Христосъ Спаситель, Който споредъ еврейскиятъ законъ изтърпѣва физическо обрѣзание, за да изпълни всѣка правда *(Всѣхъ Господь обрѣзаніе терпитъ и человѣческія прѣгрѣшенія, яко благъ, обрѣзуетъ.* (*Кондакъ*). Като взема огромната човѣшка грѣховность върху Себе си, посрѣдствомъ въплотяването си отъ Дѣва Мария, за да ни спаси отъ смъртьта Христосъ веднага се подлага на обрѣзание, за да ни посочи примѣръ за отхвърляне на тая грѣховность, ако тя изново ни обхване. Защото грѣхътъ за духътъ на човѣка е, както физическата рана за тѣлото. Ако раната се остави да гангреняса, тя ще обхване цѣлото тѣло, ще отрови кръвьта и ще го омъртви. Но, ако се побърза и гнилата часть отъ раната се обрѣже, тѣлото ще оздравѣе и ще се обнови. Сѫщото е и съ заразата на грѣха. Ако се побърза да се оздрави заразената часть, духътъ ще се обнови за новъ животъ. Но, ако не се обърне внимание на тая опасна зараза, душата е обрѣчена на погибель. Това обстоятелство трѣбва да се запечата въ ума ни днесъ, когато празнуваме *новата година и обрѣзанието на Христа Господа*, въ осмия день слѣдъ раждането Му по плъть. Иисусъ търпи еднажъ за винаги физическа болка, заради всички, които желаятъ *обнова* и спасение. А слѣдъ туй, Той завѣщава на Своитѣ послѣдователи не вече физическо, а духовно обрѣзание и духовно осъвършенствуване. И за да можемъ да извършваме това по-умѣло и сполучливо, църквата веднага ни посочва живота и подвизитѣ на *св. Василия Велики*, като най-изразителенъ примѣръ на духовно обрѣзване и *духовно подновяване*.

Възлюблени, днесъ въ първия

[1]) Поучение на нова година отъ Митрополитъ *Неофита*.

ден на *новата година*, когато сме завършили единъ периодъ отъ врѣме, една година, и започваме друга, ние трѣбва да си уяснимъ въпроса: защо ни сж даватъ тия периоди отъ врѣме, тия години? Нима това е безцѣлно? Разбира се, че не. Но и ще се съгласи ли нѣкой съ мисълта, че врѣмето и годинитѣ ни се даватъ съ цѣль, за да се раждаме, да растемъ, да се хранимъ, да остарѣемъ и да умрѣмъ? Не допущамъ и това, защото такава една цѣль на живота е твърдѣ груба и животинска. Прави ли сж и ония, които мислятъ, че *истинската цѣль* за даденото ни врѣме, раздѣляно отъ насъ на години, е — да се обогатимъ умствено и материялно, да достигнемъ почести, да си създадемъ удобства въ живота, да се веселимъ и да се наслаждаваме? Че удобствата въ живота сж необходими, това никой не може да отрича. Ала и не трѣбва да се забравя, че нашитѣ материални богатства сж врѣменни и малотрайни. Още по-малознъчителни сж тѣ, ако редомъ съ тѣхъ не притежаваме и морални богатства. Истински смисълъ материялнитѣ богатства иматъ, ако си послужимъ съ тѣхъ, освѣнъ за удобства въ живота, да спечелимъ богатство за небето. Ако нашата имотность и нашитѣ богатства не ни създадатъ спжтници (добри дѣла) за вѣчностьта, защитници за прѣдъ праведния Сждия, тѣ не сж нищо друго за насъ, освѣнъ *неизкренни* приятели. Защото и неизкренитѣ приятели, като богатството, изпращатъ своитѣ покойници-приятели тържествено до гробищата. Но тукъ тѣхната дружба свършва, безъ никаква полза за покойника, за когото тѣ веднага забравятъ. Очевидно е, че цѣльта, съ която ни се дава врѣмето и годинитѣ, не е да печелимъ такова *неискренно приятелство*. Цѣльта на врѣмето и живота е по-висока отъ туй, което се свършва тукъ на земята. Врѣмето и годинитѣ ни сж потрѣбни да се приготвимъ за висшето, неземното, за вѣчностьта. Дава ни се врѣменното (имотность, знание, власть и пр.) за да си послужимъ за придобиване вѣчното. Св. пророкъ и царь Давидъ казва: *зачеваме се въ беззаконие и се раждаме въ грѣхъ* (Псал. 50). Нима такива ще се явимъ въ вѣчностьта? Прѣзъ живота си ние често пжти се увличаме отъ суетностьта, впадаме въ разни заблуждения, вършимъ разни простжпъци и грѣхове. Нима въ такова морално състояние ще можемъ да прѣкрачимъ прагътъ на вѣчностьта? Не, потрѣбна е прѣдварителна и постепена самоизправа. Потрѣбно е духовно обрѣзвание. Нашата духовна природа трѣбва да бжде очистена, пороцитѣ обрѣзани, порочнитѣ наклоности изправени. За тая цѣль ни е потрѣбно врѣме и то ни се дава. Нашитѣ умствени познания, нашето имотно състояние, нашитѣ звания и обществени отношения трѣбва да ни съдѣйствуватъ да постигнемъ тая цѣль, Безъ тая цѣль животътъ е празенъ, суетенъ. Защото рано ли, късно ли, ние ще оставимъ врѣменното, за да отидемъ въ вѣчностьта. А ние вѣрваме, че друга вѣчность нѣма, освѣнъ чистата, свѣтлата и блажена вѣчность Божия,

която не търпи, нито злото, нито грѣховностьта.

Възлюблени, Промисълътъ Божий ни дарява врѣме и години за наше сърдечно очистване, за наше нравствено възраждане и духовно обновяване. Трѣбва да се ползуваме разумно отъ тоя даръ. Ако не веднага, ако не изведнажъ, то поне постепенно, но безспирно нека обрѣзваме, нека очистваме отъ себе *всякая скверна плоти и духа*. Нека безспирно се стрѣмимъ да встжпваме въ новото и вѣчно лѣто на благодатьта, мира и единениито съ Бога. Безъ такъвъ стрѣмежъ, безъ таково духовно обрѣзване и очистване нѣма нова година. Ние можемъ да си празнуваме 1-й януарий. Намъ и на тия около насъ тоя день може да донесе много нови нѣща: придобивки, служби, производства и пр. Но всичкитѣ тия нѣща не могатъ да ни подновятъ, не могатъ да ни приближатъ къмъ цѣльта на нашето битие, не могатъ да ни направятъ чисти и съвършени. Такова състояние не може да се достигне, безъ изправа на сърдцето, безъ подновяване на духа, безъ очистване на съвѣстьта, съ една дума, безъ духовно обрѣзване. Защото, нека повторя, възможно е на 1-й януарий ние да получимъ нови служби, достойнства, звания и власть; можемъ да придобиемъ нови приятелства, роднинства, имоти и богатства. Но, ако у насъ си останатъ старитѣ привички и лоши наклонности; ако ние си запазимъ старитѣ пороци на жестокосърдие, високомѣрие и гордость, на завистъ и алчность то дори и нашитѣ собствени приятели и близки ще ни осжждатъ задъ гърба ни и ще казватъ: „тѣ си сж сѐ сжщитѣ, каквито бѣха по рано—лукави, коварни, самолюбиви, низки и порочни". Тъй че по тоя начинъ външното положение никога нѣма да измѣни и поднови човѣка, ако той не пожелае да се поднови вжтрѣшно, духовно. *„Понеже сте жестоки и необрѣзани по сърдца, вие винаги се противите на Св. Духа"* (Дѣян. VII 51). Тъй говорилъ първомжченикъ и *архидяконъ Стефанъ* на иудейскитѣ книжци и фарисеи, когото тѣ убиха съ камъни за тия му правдиви думи. Необрѣзанитѣ духовно винаги се противятъ на доброто слѣдователно, тѣ не могатъ да го усвоятъ, нито да се обновятъ. Тѣ си оставатъ сжщитѣ, каквито външни промѣни и да имъ донесатъ врѣмената и годинитѣ.

Но, ако чрѣзъ истинска духовна изправа, отхвърлимъ тъмнитѣ дѣла; ако обрѣжемъ, като сухи клончета, нашитѣ прѣстжпни привички и пороци и, ако рѣшимъ да се повърнемъ къмъ нравствения и Богоугоденъ животъ, като възлюбимъ правдата и добродѣтелитѣ, ние, и безъ външна промѣна на положението си, ще почувствуваме въ себе си нѣщо ново, нова радость и щастие, нова година. Въ такъвъ случай сѣки би забѣлѣзалъ тая вжтрѣшна промѣна у насъ и би ни обсипалъ съ почетъ и симпатии. Това би било истинско тържество и радость, въ която биха взели участие не само хората, наши близки, но и небето, ангелитѣ, и всичкитѣ небожители. Защото и самъ Господь ще каже: *„тия мои синове бѣха мъртви и оживѣха, бѣха изгубени и се на-*

мѣриха (Лук. XV, 24), бѣха заразени отъ грѣха, но обрѣзоха заразата и се обновиха. Такава е благодатната послѣдица отъ сърдечното очистване и духовното обрѣзване.

Възлюблени въ лицето на св. Василия Велики, чиято паметь празнуваме днесъ, църквата ни посочва единъ възвишенъ примѣръ за подражение. Животътъ на тоя великъ мѫжъ е единъ постояненъ подвигъ на самоотвержение, на беоспирно духовно обрѣзвание, на благодатно въ Христа подновяване. А за туй духовно подновяване той си е служилъ и съ науката, и съ знанието, и съ богатството и съ приятелството, па дори и съ неприятелитѣ си. Той постоянно е възлизалъ отъ сила въ сила, отъ високъ моралъ къмъ висока праведность, до като достигналъ до възможното съвършенство, въ пълно единение съ мира и любовьта на Господа Спасителя. Още приживѣ въ неговото лице всички виждали Божи човѣкъ, съсѫдъ на благодатьта, чистъ храмъ на Духа Светаго, човѣкъ на вѣчностьта. До това благодатно състояние той е достигналъ, защото е използувалъ врѣмето и годинитѣ за истинското имъ назначение. Защото чрѣзъ постоянното духовно обрѣзване, той си послужилъ съ врѣменното да се доближи до вѣчното, до божественото. Поради това и църквата, като чествува неговата свѣтла паметь въ първия день на новата година, посочва ни го, като примѣръ за подражание.

И тъй, възлюблени мои, духовното и нравствено обновяване и добродѣтелниятъ подвигъ сѫ, които могатъ да ни доведатъ *до истинска нова година*. Това ни говорятъ и днешнитѣ три сплѣтини, като вѣнецъ, празненства. Дава ни се врѣме, даватъ ни се години и за сърдечно обрѣзване, и за духовно обновяване, и за нравственно усъвършенствуване. Прочее, нека благоразумно използуваме останалото ни още врѣме по примѣра на св. Василия Велики, Нека онова зло и ония грѣхове, които миналата годиаа не сме могли или не сме успѣли, да обрѣжемъ и очистимъ отъ сърдцата си, да се погрижимъ непрѣменно да извършимъ това тая година. Защото само по тоя начинъ тя ще стане за насъ *нова и честита*. Такава нова година азъ ви честитявамъ и моля Всеблагаго Бога да ви помогне да придобиете въ нея всички земни блага, необходими за вашия добродѣтеленъ животъ. Съ чиста съвѣстъ, любящи сърдца и християнски добри дѣла прѣзъ начеващата се година да *ви отличи Богъ*, комуто да бѫде слава, честь и поклонение въ вѣки, Аминъ.

Благопожелания на новата година[1]).

Небесното търсете, гдѣто Христосъ седна отдѣсно на Бога; за горньото (възвишеното) размишлявайте, а не за земното. (Колос. 3:1—2).

Въ днешния вѣкъ на промишлеността, когато всички желаятъ и се трудятъ да открияття нови пѫтища и способи за по-лесното придобиване благата, потрѣбни за единъ пощастливъ животъ, приведеното по-горѣ наставление на апост. Павла би трѣбвало твърдѣ много да заинтересова умоветѣ на хората и да привлѣче тѣхното общо внимание. Но, за голѣмо съжаление, ние виждаме, че интереситѣ на съврѣменния животъ не се ржководятъ отъ думитѣ на Вѣчния Животъ, и обществеритѣ симпатии клонятъ къмъ друга страна. Когато се появи, напр., въ обществото нова мисъль, която се отнася за придобиване земни облаги, то за нея всички ще започнатъ да говорятъ, ще я изучаватъ отъ всички страни, ще я провѣряватъ дори на опитъ и, ако се окаже полезна, веднага я въсприематъ и обращатъ за практическо правило въ живота. Нищо подобно по отношение мислитѣ и думитѣ, които ни сж казани отъ светитѣ апостоли. Върху наставлението на Апостола: *небесно то търсете, за горньото* (*възвишеното*) *размишлявайте* — или ще мълчимъ, или ще говоримъ, но съвсѣмъ равнодушно и безъ всѣкаква заинтересованость, безъ да вземаме въ съображение, че толкова вече вѣкове се изминаха, отъ какъ Словото Божие разгласява това наставление на свѣта. Едно отъ двѣтѣ: или то не се разбира както трѣбва, или пъкъ не му вѣрватъ. Затова нека да разгледаме: 1) *важно ли е за насъ това наставление* и 2) *постижимо ли е то?*

I. Най-напрѣдъ нека да видимъ, кои сж тия *висши* т. е. небесни блага, за които ни говори апостолътъ? — Споредъ смисъла на християнското учение, тѣ се състоятъ: въ прощение на грѣховетѣ, въ благодатнитѣ дарове на Светаго Духа, въ усъвършенствуването на душата и въ правото да получимъ вѣчно блаженство. Нека направимъ малка една *оцѣнка* на тѣзи блага. Отъ пръвъ още погледъ личи, че това не сж чувствени блага, а духовни, не сж врѣменни, а вѣчни, — блага, необходими главно заради вѣчния животъ, а това е и главната причина, за гдѣто съ равнодушие гледаме на тѣхъ. „Намъ не остава врѣме да мислимъ за бждащитѣ блага, защото едва успѣваме да удовлетворяваме настоящитѣ потрѣби; нужно е да се прѣмахнатъ земнитѣ незгоди, да си наредимъ прѣди всичко тукашното благополучие“—така говорятъ или обикновено мислятъ. Но на това какво трѣбва да отговоримъ?—Прѣди всичко, нека да кажемъ, че ако ние търсимъ *висшитѣ*, т. е. небеснитѣ блага, съ това ни най малко

[1]) Отъ протоиерея С. Ляпидовски.

не се изключава нашата грижа да търсимъ и тѣзи блага, *които сж потрѣбни за врѣменния животъ*; съ наставлението *да мислимъ за горньото (възвишеното), а не за земното*, ни се посочва само туй, че грижати за духовното и вѣчното трѣбва да прѣобладава и господствува въ человѣка, като сжщество, което се състои не само отъ тѣло и създаденъ не само за единъ врѣмененъ животъ. Но да допуснемъ даже, че главната и единствена наша цѣль трѣбва да бжде врѣменното ни щастие, то въ такъвъ случай ще бжди ли за насъ излишно, или маловажно, да търсимъ, или желаемъ висшитѣ блага? Ние искаме напр. благосъстоянието на тѣлото, но нека се запитаме: не е ли и неговото основание въ духовната наша природа? Тѣлеснитѣ нужди не могатъ се удовлетворятъ непосрѣдствено само съ едни физически сили, а сж потрѣбни за това още *умъ*, изисква се *силна воля*, слѣдователно, висшитѣ блага, които сж необходими за усъвършенствуването на душата, не служатъ ли сжщеврѣменно и за усъвършенствуването на тѣлото и за благоустройството на вънкашния животъ? Ние искаме само земно щастие, но да не би подъ това щастие да разбираме възможностьта да се угоди на тѣлеснитѣ привички влѣчения или страсти? Ако ли подъ това име ние разбираме тихъ, свѣтълъ и спокоенъ животъ, какъвто трѣбва да желаемъ, то такъвъ може ли да се мисли безъ *мирна съвѣсть*, безъ тази напр. увѣреность, че а з ъ не съмъ прѣстжпникъ прѣдъ Бога, че въ бждаще не ме чака наказание? Но гдѣ е тази мирна съвѣсть, освѣнъ ако не въ висшитѣ блага? Дотрѣбатъ ни напр. нови изобретателни сили, за да ги постигнемъ, ние пускаме въ дѣйствие всичкитѣ природни стихии — и вода, и въздухъ, и огънь. Но, колкото и да се труди, колкото нови открития и изнамѣрвания да направимъ ние все пакъ далечъ не можемъ да достигнемъ *тази сила, която истинскиятъ християнинъ получава свише*. А тази сила излиза отъ Божието всемогжщество. *Всичко*, казва Спасительтъ, *което поискате въ Мое име, ще ви дамъ*. Ние желаемъ да имаме богатства, изобилия, задоволства, но я да погледнемъ, какво се обѣщава на християнитѣ: *всичко е ваше*, казва Апостольтъ, *и свѣтътъ и животътъ и настоящето и бждещето всичко е ваше*. Нека разсждимъ сега, важно ли е за насъ да търсимъ висшитѣ блага, като имаме прѣдъ видъ туй, което ни говори Апостольтъ. Ако напр. прѣдположимъ, че нѣкждѣ си сж открити неизброими богатства отъ злато, сребро и др. скжпоцѣнни камъни, които всѣкой свободно и съ лѣснота може да отиде да си събира—кому колкото е угодно, то можемъ да си прѣдставимъ, колкото голѣма би била радостьта отъ такава една новина и какви многобройни тълпи отъ народъ би се впустнали, като неудържими вълни, да търсятъ съкровището на богатствата, оставайки и домове, и сѣмейства, и занятия и всички др. свои блага, които би притежавали до тогава. Ала много по-важна е новината, която ни съобщава

Апостолътъ. Съ тази новина намъ се посочва не нова земя а—небе отворено, обѣщава ни се не злато и ереброˌ а пълно владѣние на цѣлия свѣтъ, на всички съвършенства на истинскитѣ и дълготрайни радости, каквито сѫ потрѣбни за едно пълно блаженство. Да колкото и да е човѣкъ безгриженъ, мѫчно може да остане равнодушенъ къмъ извѣстието, което обѣщава така много.

II. Нека сега разгледаме и втория въпросъ, — *постижимо ли е това извѣстие, т. е. възможно ли е да се придобиятъ благата, които то обѣщава?* Въ самитѣ думи на апостола, съ които ни учи да търсимъ висшитѣ блага, се посочва и на основанието че наистина е възможао да се получатъ тѣзи блага. *Небесното търсете*, казва той и сѫщеврѣменно добавя: *гдѣто Христосъ седна отдѣсно на Бога.* Ето, туй Негово *седене отдѣсно* на Бога Отца е основанието, или гаранцията, че ние можемъ и сме длъжни да търсимъ небеснитѣ блага съ пълна увѣреность, че ще ги получимъ. До идването на Спасителя ние не виждаме ясна заповѣдь *за търсене небето;* въ вѣхтия завѣтъ повече се посочва на земнитѣ и врѣменни блага. Когато се говори напр. за почитането на родителитѣ, то за награда се опрѣдѣля това: *да ти бѫде добрѣ и да си долголѣтенъ на земята.* Когато пъкъ се говори за изпълнение на закона, за побуждение къмъ това служипакъ обѣщанието: *за да поживѣешь много врѣме и се умножатъ годинитѣ на живота ти.* Земно изобилие, сѣмейно щастие, безопастность отъ врагове, уважение отъ ближнитѣ — ето изобщо побужденията и наградитѣ, к о и т о най-много отъ всичко сѫ обѣщавани за добрия животъ въ вѣхтия завѣтъ. Впрочемъ това не значи, че *блажената страна на вѣчностьта* не била тогава извѣстна; напротивъ, тя не само, че е била извѣстна, но и била обичана. *Колко сѫ любезни Твоитѣ селения Господи на силитѣ, желае и прѣмира душата ми за двороветѣ Господни*, говори Давидъ (Пс. 84: 1—2). Само че небето или блажената страна на вѣчностьта е била прѣдметь само на едни желания, а не и надежда; правото за нейното наслѣдие, пѫтьтъ къмъ нея, както и силата за достигането ѝ не сѫ били още напълно извѣстни и заради това прѣждеврѣменно би било да се посочва тогава на нея, като на награда. Друго е, обаче, слѣдъ дохождането на Спасителя. Сега вече може да кажемъ: „*търсете небесното*“, затова, че можемъ да прибавимъ: *търсете гдѣто Христосъ седна отдѣсно на Бога*“. *Търсете небесното*, казва св. апостолъ, защото нѣма вече прѣпятствие, прѣградитѣ сѫ паднали, страната на вѣчното блаженство ни е отворена, придобита, подарена чрѣзъ заслугитѣ на Изкупителя. Христосъ, като се е възнесалъ на небето, възнесалъ е съ Себе Си и нашето человѣчаско естество, съпоставилъ го е въ Своето лице отдѣсно на Бога и, като вѣченъ Първосвещеникъ, Той е принесалъ жертва завсичкитѣ наши грѣхове — настоящи минали и бѫдащи, така че *не остава мѣсто нито за едно осѫждане за онѣзи, които сѫ въ Христа Исуса.* Ала Той не

само, че се е възнесалъ, но проводилъ въ свѣта и Духа Светаго, за да привлѣче и възнесе къмъ Себе си всички насъ, така щото, остава ни само да се ползуваме съ подаренитѣ благодатни сили. И-така, ето основанието на всичкитѣ Христови послѣдователи, което имъ служи за гаранция въ това, че благата, които обѣщава християнското учение, сѫ истински, постижими, сѫществени, а не призрачни. Въ истиностьта на тѣзи висши блага сѫ вѣрвали апостолитѣ: *увѣрихъ се*, говори ап. Павелъ, *че нито смърть, нито животъ, ни настояще, ни бѫдѫще, ни висота, ни глубина, ни каквото и да е друго не може ни отклони отъ любовьта Божия.* Вѣрвали сѫ мѫчеництѣ и съ радость отивали на страдания, защото знаяли, че тѣхнитѣ страдания сѫ нищожни прѣдъ онази слава, която ги очаква въ бѫдѫще. Вѣрвали сѫ и прѣподобнитѣ подвижници, които се отдѣляли въ пустинята за да не ги отклонятъ земнитѣ и врѣмени облаги отъ пѫтя къмъ вѣчнитѣ блага. Ала въ днешно врѣме не всички вѣрватъ въ това; ние искаме за всѣко нѣщо опитни, видими доказателства. Но дали нѣмаме такива? *Попипайте Ме и вижте,* — говорилъ нѣкога Спасительтъ, — *че духъть нѣма плъть и кости, както виждате Мене, че имамъ.* И днесъ вѣрата Христова може да ни каже: „*Попипайте ме (провѣрете), ако искате да узнаете, и вижте, колко сѫ истински и полезни моитѣ блага*". И наистина, нека се обърнемъ и къмъ опита; нека погледнемъ на свѣта, на състоянието на гражданскитѣ общества, на нравитѣ и обичаитѣ, на начина на живота, на взаимнитѣ отношения между человѣцитѣ и се запитаме: тъй ли е било въ езическитѣ врѣмена? Кой смѣкъ нравитѣ? Кой освети взаимнитѣ права? Кой устрои общественитѣ благотворения за бѣднитѣ и сирацитѣ? Може би просвѣщението и образованието? Но тѣ бѣха и по рано и не възпрѣха хората да търсятъ развлѣчение и наслада въ онѣзи кървави зрѣлища, кѫдѣто человѣцитѣ живи бѣха хвърляни, за да ги разкъсватъ звѣроветѣ! Кой другъ, освѣнъ учението Христово, произведе благодатната промѣна въ всичко? Нека погледнемъ напримѣръ на слѣдующия фактъ: неизвѣстенъ нѣкой си за свѣта християнски подвижникъ отива и се заселва нѣкѫдѣ си въ дива и необитаема пустиня — самичъкъ, безпомощенъ, забравенъ и оставенъ отъ всички; и подиръ това какво виждаме? — Тамъ, гдѣто е била скрита неговата бѣдна килия или колиба, слѣдъ нѣколко години виждаме издигнати високи и великолѣпни храмове; посрѣдъ гѫститѣ и непроходими гори виждаме, че се разхубавѣли цѣли заселища; мѣстото, което бѣ обитаемо само отъ звѣроветѣ, виждаме го сега оживено отъ многочислени тълпи Богомолци, които отиватъ да търсятъ и дѣйствително намиратъ помощь и облекчение отъ житейскитѣ скърби. Е, добрѣ, не значи ли туй, че християнското учение е създателна, творческа и животворяща сила, която на всѣкѫдѣ разлива животъ и благоденствие!? Не е ли това видимо доказателство, че християнскитѣ блага не сѫ призракъ или меч-

ти, а истинска и видима сѫщественость и необходимость?! И ако единъ само праведникъ може така много нѣщо да стори, то какво би било, когато цѣли градове и страни не би имали други жители, освѣнъ християни, *напълно вѣрни и прѣдачи на учението на своя Спаситель?* Наистина това би било една непобѣдима сила, една несъкрушама твърдость, срѣда и източникъ за благословение на цѣлия свѣтъ!

Ето гдѣ трѣбва да обърнатъ своето внимание тѣзи, които желаятъ обновлението и усъвършенствуването на обществения животъ. Християнскитѣ истини, християнскитѣ правила, християнскитѣ чувства — ето гдѣ е нашата истинска жизнена сила, само съ нея всичко се нарежда и цъвти, безъ нея на всѣкждѣ е безпорядъкъ, разстройства и разрушение.

Любезни читатели! съ настѫпване новата година въ живота ни, нека се помолимъ на Господа да възпламени въ нашитѣ сърдца чрѣзъ Св. Своего Духа любовьта ни къмъ висшитѣ и небесни блага и да даде на слабата наша воля твърда и непоколебима рѣшимость да ги търсимъ.

Прѣвелъ: **Свѣщ. Л. П. И.**

Д. Цухлевъ.

Законъ Божи въ нашитѣ училища.

(*Критически бѣлѣжки*).

Отъ всѣкждѣ се чуватъ гласове и недоволства отъ видимия религиозно-нравственъ упадъкъ, който се забѣлѣзва въ младото поколѣние интелигенцията и учащата се младежь. И, наистина, тоя упадъкъ бързо се развива и взема голѣми размѣри, като застрашава съвършенно да обезличи религиозната и нравственната физиономия на нашия православенъ народъ съ разни *отрицателни* и *бѣзвѣрни* учения, които направо разрушаватъ и неговитѣ самобитни начала — вѣрата и народностьта му. Не се посочватъ, обаче, причинитѣ и лѣкътъ за това появило се всеобщо разрушително зло.

А това трѣбва да се направи, защото злинитѣ сѫ вече проявени: *индеферентность къмъ вѣрата и отечественната църква*, която е изиграла първостепенна роля въ миналия исторически животъ на българитѣ, като е запазила тѣхния духъ и единство; *безвѣрие*, което разяда всичкитѣ нравственни стимули и парализира всѣкаква обществена и културна работа въ духа на народнитѣ традиции и идеали; *оскудѣние на морални задлѫжения:* любовь къмъ ближнитѣ, къмъ обществото, народа и отечеството; *липса на съзнание на дѣлгъ* къмъ службата, отечеството и църквата; *поглѫзновения къмъ всевъзможни неморални простѫчки*, за което свидѣтелствуватъ хиляди углавни дѣла, съ които сѫ отрупани нашитѣ сѫдилища; *намаление на благотворителностьта и пожертвуванията*, които отличаваха нашитѣ постари поколѣния, — въобще *оскудѣния на християнскитѣ добродѣтели, които сѫ кра-*

сили и крѣпили народа, сж вече на лице. Всѣки вижда и всѣки родолюбивъ българинъ съ свито сърдце говори за тия дефекти, защото поѣзъ тѣхъ ясно се прозира разлагането на нашия народъ и неговото изчезване, сжщо така, както сж изчезнали нѣкои много стари, разложени нравствено, народи. Но трудно може да си даде отчетъ отъ кждѣ сполѣтѣха тѣзи напасти нашия многострадаленъ народъ кои сж причинитѣ за това религиозно падение и какво трѣбва да се направи за неговото лѣкуване и завой къмъ здравъ религиозенъ и нравственъ подемъ и по този начинъ да се оздрави за народа и едно честито бждаще между културнитѣ народи? Трудностьта произтича отъ сложностьта на самия въпросъ, който обема въ себе си многосложнитѣ начала на религиозното възпитание и обучение, за които не всѣки може да си даде ясенъ отчетъ, като начала, които обематъ въ себе си и семейството, и обществото, и народната срѣда и духъ, и училището и църквата, съ всичкитѣ имъ битови и психологически проявления, както и начинитѣ и директивитѣ за едно правилно религиозно възпитание и обучение, които да съотвѣтствуватъ на националнитѣ особености на нашия народъ и здравото Христово учение, което е станало, така да се каже, плътъ и духъ на Българския народъ.

И ние нѣма да отговаряме за сега на всичкитѣ тѣзи много сложни въпроси, понеже мислимъ да сторимъ това по-послѣ съ особенна монография за религиозното възпитание и обучение на нашето младо поколение, а ще се спрѣмъ само върху единъ отъ тия въпроси: какъ е поставенъ *Законъ Божи* въ нашитѣ училища, като прѣдметъ, който има за цѣль религиозно нравственното възпитание и обучение на нашата учаща се младежь и какъ и отъ какви люде се води неговото прѣподаване.

Законъ Божи, като прѣдметъ е прѣдвиденъ въ първоначалния курсъ на народнитѣ училища: въ четиретѣхъ основни отдѣления и тритѣ прогимназиялни класове, а въ гимназията—е изхвърленъ, т. е, съвсѣмъ не се изучава. Изучването на материята по него е разпрѣдѣлена по слѣдния начинъ:

За първитѣ четири отдѣления съ изучването на Законъ Божи, споредъ официялната програма се прѣслѣдва цѣльта: „а) да се даде на ученика религиозни познания, да го поучава за Бога и за божественни работи, за идеалния миръ на християтството; б) да сгорещи сърдцето му за идеалния миръ на храстиянството, да способствува да се развие у него религиозно-нравственно настроение, чуство за зависимость отъ Бога, и в) да го подтиква къмъ нравственно-религиозни искания и постжпки“[1]).

Тази цѣль съ малки изключения, е *добра* и обема цѣлитѣ на религиозното възпитание и обучение въ основнитѣ училища, при всичко, че въ нея трѣбваше ясно да се посочи връзката на сѣмейното религиозно възпитание и обучение, което трѣбва да служи за изходенъ пунктъ за по-нататъшната работа по прѣдмета. Но въп-

[1]) Програма за основнитѣ училища въ България. София, 1907, стр. 8.

росътъ е: какъ тази цѣль е прѣкарана въ училището, какъ е застжпена въ учебния планъ, щото тя да стане реалность въ душевния миръ на дѣцата и то така, щото тѣ дѣйствително да се сживятъ и закрѣпнатъ въ сжщинско религиозно възпитание, озарено отъ разумното усвояване на здрави понятия за Бога, Неговитѣ отношения къмъ человѣцитѣ и длъжноститѣ и отношенията на послѣднитѣ къмъ Бога, т. е. дѣцата да станатъ живи и дѣятелни малки членове на църквата, споредъ тѣхнитѣ умствени кржгозори и психическо състояние?

Това, за голѣмо съжаление, не е направено и прокарано въ учебния планъ, който по своя съставъ е така нагоденъ, че не само не обема въ себе си посоченитѣ цѣли на религиозното възпитание и обучение, но иде да намали до минимумъ и значението на Законъ Божи, като прѣдметъ въ отдѣленията, да не кажемъ нѣщо повече — „правятъ го излишенъ", както открито твърдятъ мнозина народни учители.

Това се вижда отъ самия учебенъ планъ. За проучване и усвояване на материята по Законъ Божи въ първо отдѣление сж прѣдвидени около *65 часа* годишно. Това е прѣдостатъчно да се усвоятъ отъ дѣцата здрави понятия за Бога и да се засилятъ въ тѣхъ нѣпритворни религиозни и нравствени наклонности и настроения въ духа на Божественото откровение, изразено въ Св. Писание и видимата природа. Но, за голѣмо очудване, въ учебната програма сж поставени за прѣминаване само 2 *молитви и 5 методични единици* въ 65 урока, именно: молитвитѣ „Во имя Отца" и „Татко нашъ", и евангелскитѣ разкази „За Рождество Христово, Кръщението Господне, Врѣбница, Възкресение и Възнесение", Тѣзи методични еденици ще се минатъ най-много въ 10, нека кажемъ, въ 15 урока, ами какво ще се работи въ останалитѣ 50 урока? Тѣхъ съставительтъ на учебния планъ е прѣдвидѣлъ за *„нравоучение"*, което се изчерпва въ „поучителни бесѣди съ ученицитѣ, като се изхожда отъ разкази, приказки и случки изъ училищния и извънучилищния животъ"[1]). Но какви разкази и приказки, или четива, които да засилятъ религиозното възпитание въ дѣцата, трѣбва да се взематъ, —това не е казано. Вижда се, че то е оставено на волята на учителя и учителката, които, сами трѣбва да ги намѣрятъ, съставятъ и прѣподаватъ, безъ да се вземе въ внимание, че тѣ сами въ болшинството си непознаватъ сжщностьта на работата, дори и на християнството, неговата богодухновена история и онази на църквата, които тѣ не сж учили въ гимназиитѣ, или педагогическитѣ училища, и по убѣждения сж атеисти, които прѣзираръ и отричатъ всѣкаква църква и християнство. Слѣдователно тѣ нито могатъ, нито може да се изисква отъ тѣхъ творчество или подборъ на религиозни разкази. При това една трета отъ учителството не е съ срѣдно образование и едва ли то може да схване и разбере сложния процесъ на религиозното възпитание и обучение и да

[1]) Ibid. стр. 8.

подбира четива и разкази за неговото развитие. По тази причина по голѣмата часть отъ учителитѣ, слѣдъ като минатъ 7-тѣхъ посочени методичниединици, или ги повтарятъ, потретятъ и т. н., до като се свърши годината, до като свършенно омръзие и на ученицитѣ да говорятъ едно и сѫщо, и на учителитѣ да слушатъ сѫщото, или въ повечето случаи, замѣняватъ Законъ Божи съ други прѣдмети. Констатирано е въ голѣмъ брой училища едното и другото, а има и много случай, кѫдѣто въ материалнитѣ книги по Законъ Божи не е отбѣлѣзано нищо за прѣзъ цѣлата година; за да се види какво е прѣдавано, а по нѣкѫдѣ е бивалъ и съвсѣмъ изхвърлянъ[1].

При това и въ прѣдвиденитѣ 7 методични единици не се даватъ почти никакви понятия на дѣцата за Бога, като благъ и любеобиленъ баща, Който помага на родителитѣ имъ, на тѣхъ и на всичкитѣ хора, Който не е плашило за хората, както мнозина сѫ чували въ дома си за Него, а изпълненъ съ любовь къмъ тѣхъ, Който поради безпрѣдѣлна любовь и благость е сътворилъ всичко, което виждаме наоколо си, Който промишлява за всичкитѣ твари и за человѣцитѣ, Който вижда всичко какво вършатъ и нищо не може да се утаи отъ Него, Който иска всичкитѣ да бѫдатъ справедливи и да се обичатъ единъ други, Който е свършенъ и иска всичкитѣ да бѫдемъ съвършени, като Него, който е всесиленъ и ние безъ Неговата помощь сме много слаби и т. н. Съ една рѣчь не се даватъ здрави понятия за Бога, съ които да се поставятъ здрави основи за постепенното насаждане не само на правилно религиозно възпитание и обучение, но и на християнскитѣ добродѣтели: смирение, кротость, любовь къмъ тваритѣ и человѣка, милосърдие и пр. които дасближатъ дѣцата съ живота и ги направятъ истински братя и сестри въ училището, работливи и любящи работници въ хубавия миръ, като нѣкои благодѣлни пчелици. За всичко това ни дума не става въ отдѣлението. И 7тѣхъ мет. единици се прѣминаватъ твърдѣ формално: откѫснати отъ евангелското изложение и често окрасени съ измислени фантазии до неузнаваемость. Въ случая и дума не може да става за възбуждане и интензивно подържанена религиозно настроение и укрѣпяване въ дѣцата на релегиознитѣ чувства, което е отъ първостепенно значение за прѣдмета.

Така поставенъ Зак. Божи въ I отдѣление, безъ колебание може да се каже, че той не достига цѣльта и стои въ програмата само за видимо удовлетворение на една нужда, но не и да се сгради здраво религиозно възпитание и обучение.

Сѫщото е и съ материяла въ *второ отдѣление*. И тукъ за неговото минаване сѫ прѣдвидени 65 часа годишно, а въ програмата сѫ посочени само три молитви: „Свети Боже, Благодаримъ Тебе и Прѣсветая Трой-

1) Напримѣръ миналата година единъ учитель въ с. Дългошевци бѣ изхвърлиль Зак. Божи, за което бѣше сѫденъ и наказанъ съ „мъмране" отъ дисциплинарната комисия.

пе“ и *9 методични единици*: „Малка Богороица Въведение. Благовѣщение и Голѣма Богородица, Тайната Вечеря, страданията на Иисуса Христа Възкресение, Възнесение и св.Духъ (св. Троица)“ като, при това, е казано: за „нравоучение, както въ 1 отдѣление“. Значи и тукъ учительтъ или учителката има опрѣдѣлена работа само *за 12 часа*, ами за останалитѣ 53?

И тѣ сѫ оставени на личното благоусмотрение на учителитѣ и учителкитѣ, щото тѣ сами да се погрижатъ да създадатъ за тѣхъ разкази, което значи, че и тука има всичко, но не и религиозно възпитание и обучение, защото такава е психологията и умствения уровенъ на учителитѣ, а съ 9-тѣхъ методични единици не може да се направи нищо въ това отношение. По този начинъ дѣцата сѫ лишени отъ религиозно възпитание и обучение и въ второто отдѣление.

И въ *третото отдѣление* работата не стои по добрѣ. И за него сѫ прѣдвидени 65 часа годишно, а за тѣхъ сѫ взети; 2 моливи и 12 методични единици, които могатъ да се минатъ най-много въ 20 урока, а другитѣ 45 урока сѫ оставени безъ материялъ, като за тѣхъ въ програмата е казано: материялътъ отъ Библейската история се използува и за нравствени поуки“. Тази уговорка се отнася за 12 методични единици, които сѫ: „за Авраама, Якова, Иосифа и прѣселението на евреитѣ въ Египетъ, за Мойсея, излизането на евреитѣ отъ Египетъ и десетьтѣ заповѣди. Смъртьта на Мойсея и прѣминаване на евреитѣ въ Хананската земя. Разкази за Сампсона, пророка Исая, Давида и царь Саламона“. Естествено, че когато сѫ прѣподаватъ тѣзи методичниединици учителитѣ тутакси ще ги нагодяватъ и къмъ цѣльта — да засилватъ въ ученицитѣ си религиознитѣ чувства и настроения, т. е. ще ги използуватъ и за „нравствени поуки“. Така щото, въ сѫщность за останалитѣ 45 урока учителитѣ сѫ лишени отъ каквато и да е опрѣдѣлена работа и сѫ оставени и въ този случай напълно *благоусмотрение*, т. е. и въ това отдѣление религиозното възпитание и обучение е слабо застѫпено, като се дава прѣдимство на други материи, които нѣматъ нищо общо съ прѣдмета.

Въ *четвърто отдѣление* прѣдмета е по-добрѣ застѫпенъ, като за 65 тѣхъ прѣдвидени часове сѫ опрѣдѣлени 7 молитви по славянски, изучени въ първитѣ три отдѣления на български, и около 25 методични единици, които могатъ да се минатъ въ 32 урока. Оставатъ, значи и тукъ свободни 33 урока, за които не е посоченъ никакъвъ материялъ. Слѣдователно и тука е прѣдоставенъ голѣмъ просторъ на благоусмотрението и своеволието. При това прѣдвидениятъ материялъ е заимствуванъ отъ Новия Завѣтъ и то така, че въ него не прозира никаква системнавръзка, взетъ е откъслично и по него въ никой случай не може да се изваде ясна прѣдстава за Христовото учение, поне въ главнитѣ му основания и свързанитѣ съ него християнски добродѣтели, което се очаква ще да стане при завършване на основния курсъ въ тов

отдѣление. Наистина, прѣдвидено е „изучване (на български) и кратки обяснения на Символа на вѣрата", но тѣзи катихизически „изучвания" не сж разбираеми за ученицитѣ, нито могатъ тѣ да схванатъ тѣхната строга догматична формолировка въ Символа на вѣрата. А това, което не се разбира отъ дѣцата, то не може да бжде въ нищо полезно и за засилване на религиозното имъ възпитание и обучение.

По този начинъ Законъ Божи, като прѣдметъ. който трѣбва да насади въ дѣцата здрави религиозни понятия и да засили и укрѣпи религиознитѣ имъ чувства прѣзъ четирегодишния периодъ на първоначалната школа, не достигва цѣльта си, поради неговия въ всѣко отношение недостатъченъ учебенъ планъ. И какъ може да я достигне, когато за прѣдвиденитѣ *260 учебни* часа за 4 тѣхъ отдѣления е посоченъ материалъ: само 51 методични единици и 7 молитви — и то така негодени, че нѣматъ никаква систематична връзка, планомѣрность и нагоденость къмъ цѣльта, а останалитѣ 202 учебни часа сж прѣдоставени на личния произволъ на учителството, което въ сжщность, както казахме погорѣ, е настроено крайно отрицателно и къмъ религиозно възпитание и обучение, и къмъ вѣра, и къмъ Бога и народность. Естествено, че това учителство ще употрѣби тѣзи 202 учебни часа за прѣвиване и насаждане въ ученицитѣ на своитѣ или чуждитѣ отрицателни и разрушителни учения посрѣдствомъ разни раскази и приказки, които абсолютно нѣматъ никаква връзка съ религиозното възпитание и обучение. Нѣщо по-вече, констатирано е, че нѣкои учители прѣиначаватъ и самитѣ прѣдвидени методични единици, като имъ прѣдаватъ форма на обикновени свѣтски разкази, които нѣматъ нищо общо съ онѣзи въ божественото Откровение, [1]) а други прѣзъ годината не сж взели и нито една отъ посоченитѣ методични единици [2]).

Его защо, първоначалниятъ курсъ по Зак. Божи въ народнитѣ първоначални школи се завършва отъ дѣцата безъ никакви религиозни понятия и прѣдстави за Бога, отношенията Му къмъ человѣка и на послѣдниятъ — къмъ Него, безъ никакви религиозни настроения и възпитания, безъ никакви ясни понятия за високитѣ християнски добродѣтели. Нѣщо повече, безъ знание и молитвитѣ и умѣние правилно да се помолятъ и прѣкръстятъ. Това сж факти, които не могатъ да отрекатъ и самитѣ учители, констатирани и отъ уч. инспектори и отъ родители на дѣцата.

---

[1]) Учителката Х. отъ с. Г. (Кулска околия) на държавния си изпитъ (1911 г.) въ Ломъ прѣиначи дадената ѝ методична единица по Зак. Божи до такава степень, че се получи съвсѣмъ противното на това въ Евангелието. Когато комисията ѝ обърна внимание, че развитата отъ нея мет. евангелска единица е прѣдадена съвършенно криво, еретично, тя се опита да *лъже*, че така я чела и въ Евангелието; а когато ѝ се прѣдложи послѣднето — да покаже въ него, какъ е написано, — тя замлъкна. Такива случаи сж констатирани на много мѣста и въ прѣподаванията.

[2]) Това е констатирано въ редица официални рапорти и дисциплинарни дѣла противъ учители и учителки прѣзъ 1912 – 1914 год.

(*Слѣдва*).

ВТОРО
Пастирско послание
КЪМЪ
Видинското епархийско паство.

(за благотворителностьта).

Възлюблени чада о Господѣ! Благодать вамъ и милость отъ Бога Отца и Господа нашего Іисуса Христа отъ насъ же молитви и благословение.

1. Милосърдието е основа на нашата вѣра.

Въ постоянни-тѣ си бащински грижи да ви запазя, като многоцѣнно достояние на Бога, здрави, чисти и духовно облагородени, намѣрихъ необходимо, за вашето благодатно прѣуспѣване, да ви припомня завѣта на Господа Спасителя за благотворителностьта. Вие знаете, възлюблени, че Христовата религия, която всички изповѣдваме, е религия на милосърдието. Въ лицето на Иисуса Христа **милостьта** *и истината се срѣщнаха, а миръть и правдата се прѣгърнаха* (Псал. 84,11). Христосъ бѣше въплотената милость. Самата мисия, самото послание на Спасителя между човѣчеството бѣше дѣло на милосърдието. Слѣдователно, милосърдието на Бога Отца и на Неговия единороденъ Синъ Иисуса Христа е основата на нашата вѣра. Върху милосърдието трѣбва да се гради и развива и живота на християнитѣ. Тоя завѣтъ ни е оставилъ и Спасительтъ. *Бждете милосърдни*,—казалъ Той, — *както е милосърденъ и вашиятъ небесенъ Отецъ* (Лук. 6.36). Съ тоя завѣтъ той е завършилъ Своитѣ наставления за милосърдието и благотворителностьта. Отъ тоя моментъ християнството е станало религия на милость и дѣятелна любовь. Чрѣзъ тая възвишена любовь се подпомогнаха всички озлочестени отъ сждбата. И тѣ повѣрваха въ Христа, усвоиха Неговото учение и станаха ревностни Негови изповѣдници. Дѣятелната любовь на Христа Спасителя създаде оная сила на християнството, която счупи робскитѣ окови на тогавашното човѣчество, покори езическитѣ царства, свургна свирепитѣ тирани и провъзгласи приятната година на свободата, братството и милосърдието. Грубата сила отстжпи прѣдъ любовьта. Милосърдието се прогласи за основно начало на живота. Вѣрващитѣ усвоиха завѣта на Господа Спасителя за вършене на добри дѣла къмъ нещастнитѣ свои братя, къмъ своитѣ ближни. По тоя пжть и църквата води своитѣ членове къмъ радость и щастие, къмъ утѣха и благоденствие.

2. Новомодното равенство на безвѣрницитѣ е утопия.

Възлюблени, до като спасителното Христово учение тъй побѣдно ни води, чрѣзъ любовь, милосърдие и благотворение, къмъ истинско

братство и равенство, явяватъ се безвѣрници противници на това учение, които възставатъ противъ всѣкакво лично милосърдие и добротворство. Тия кривоубѣдени хора, като прѣповѣдватъ нѣкакво си, измислено отъ тѣхъ, имотно равенство мислятъ и да наложатъ това равенство съ сила, по революционенъ пжть. Прѣповѣдваното тѣкно равенство, обаче, е една утопия. Защото, дори ако се наложеше съ сила на извѣстно общество подобно равенство, то неможе да бжде запазено за по-дълго врѣме. Свѣтътъ познава много насилия и революции. Но той не знае да е имало нѣкога и нѣкждѣ имотно равенство между хората. Прѣди всичко това е невъзможно, поради неравнитѣ физически сили, умствени способности и желания на хората. Една е силата, която води къмъ истинско братство и християнско равенство. Това е силата на любовьта. Ония кои то искатъ да замѣнятъ тая сила съ насилието и умразата, готвятъ за човѣчеството най-ужасното нещастие. Прѣди Христа въ свѣта царуваше грубата сила и умраза. Но за братство и равенство и поменъ нѣмаше. Христосъ донесе любовьта и милосърдието, съ който се побѣди грубата сила, и тогава се прогласи принципа на братство прѣдъ Бога и равенство прѣдъ закона. Да не се смущаватъ сърдцата ви отъ противохристиянски и безбожни проповѣди. Никаква груба сила никаква революция, не е въ състояние да изравни имотното неравенство на хората. Само чрѣзъ дѣйната християнска любовь това може да се постигне отчасти. Тия имотни неравенства сж естествени и, тъй да се рече, необходими за духовното и нравствено усъвършенствуване на вѣрващитѣ.

3. Християнитѣ сж сж длъжни да благотворятъ

Възлюбени, Промисълътъ, Божии, който е допусналъ имотнитѣ неравенства между хората, ни задължава да бждемъ милостиви, благотворителни, да помагаме на бѣднитѣ и злощастнитѣ. Иначе защо е допуснато това неравенство? Защо Провидението, отдѣто иде *бѣдностьта и богатствата* (Сир. 11, 14, къмъ едни е тъй милостиво и благосклонно, а къмъ други не? Нима, защото еднитѣ сж по достойни отъ другитѣ? Но ние знаемъ, че Богъ, освѣнъ дѣто е праведенъ сждия, е и прѣмилостивъ Отецъ. А неспособнитѣ се нуждаятъ отъ по силно отеческо милосърдие, защото за способнитѣ и трудолюбивитѣ е достатъчно само бащинското правосждие. Тогава защо се явило това неравенство въ имотностьта? Естествено е, че въ случая голѣма роля играе умѣлостьта, трудолюбието и постоянството Но и тука трѣбва да се признае съдѣйствието на силата Божия, която се призовава на помощь. А отъ не еднаквото съдѣйствие на тая помощь трѣбва да се направи заключение, че имотното неравенство влиза въ цѣльта на великия планъ на Промисла Божии. Въ всѣки случай, споредъ нашата православна вѣра то е цѣлесъобразно. Ала то не трѣбва да служи на едни за утѣха и наслада, а на други — за скърби и страдания. Не, то трѣбва да послужи за *изравнение* (2 Кор. 8, 13—15), за

нравствено усъвършенствуване и духовно спасение, както за еднитѣ, тъй и за другитѣ. Сирѣчъ, тия, които иматъ изобилно, да подпомагатъ ония, които търпятъ лишения. Любовьта и милосърдието трѣбва да водятъ къмъ истинско братство между еднитѣ и другитѣ Чрѣзъ любовьта и благотворението, богатитѣ ставатъ посрѣдници между Бога и бѣднитѣ. Сѫщо тъй и бѣднитѣ, чрѣзъ своята любовь и задоволство, ставатъ посрѣдници между Бога и богатитѣ. Самъ Богъ благоволилъ да опрѣдѣли такива посредници между Себе и хората. Нему е угодно ние да бѫдемъ милосърдни. И като раздаваме на бѣднитѣ отъ своитѣ земни блага, да има *равенство.* Ала не такова равенство което да изключава всѣкакво различие въ земното щастие, а такова, при което нито бѣднитѣ да се нуждаятъ отъ необходимото за спокоенъ животъ, нито богатитѣ да бѫдатъ нещастни отъ самото свое богатство. А отъ това слѣдва, че, по духа на евангелското учение, бѣднитѣ, сирацитѣ и нещастнитѣ иматъ до извѣстна степень законно право надъ излишецитѣ на богатитѣ. И ако ние не жертвуваме тия излишаци за облѣкчение участьта на бѣднитѣ и нещастнитѣ, ставаме крадци на туй, което принадлежи тѣмъ. Ние вършимъ въ тоя случай кражба и то кражба, която вика къмъ небето! Ето защо и Евангелието упрѣква имотнитѣ въ немилосърдие къмъ нещастнитѣ бѣдни. За туй то често заплашва съ немилость тия, които не сѫ проявили милость къмъ другитѣ. Затуй тъй често то ни напомня за милосърдие и благотворителность, съ които трѣбва да се отличаватъ Христовитѣ послѣдователи.

4. Обектътъ на християнската благотворителность и человѣколюбие.

Въ злюблени, отъ сѫщностьта на вѣрата, която изповѣдваме слѣдва, че ние трѣбва да се отличаваме съ истинско милосърдие, съ вършене добри дѣла. *Любовь къмъ Бога и любовь къмъ ближния* — това сѫ главнитѣ начала на Христовото учение. Ала тая любовь трѣбва да бѫде дѣятелна трѣбва да се прояви въ милосърдие и благотворителность. Излишно е да се задава въпроса, къмъ кого трѣбва да се проявява нашето милосърдие т. е кой е нашия ближенъ? Тоя въпросъ много ясно и категорично е разрѣшилъ самъ нашия Спаситель. *Обичайте и вашитѣ врагове* — ни заповѣдва Той. А това значи, че всѣки човѣкъ е нашъ ближенъ—безразлично дали е той приятель или врагъ, близъкъ, или чужди добродѣтеленъ или пороченъ. Християнската благотворителность трѣбва да обгръща всички озлочестени отъ сѫдбата. Нейниятъ, на благотворителностьта обектъ сѫ всички нещастници сираци, безприютни старци и прѣстарѣли вдовици и пр. Тя трѣбва да обласкае и утѣши да зарадва и успокои всички които по една или друга причина сѫ изпаднали въ опасно положение и сѫ притиснати отъ скърби и неволи. Тя трѣбва да обгръща всѣкиго и всички тъй както и *небесниятъ Отецъ свѣти съ Своето слънце, не само ни добритѣ но и на злитѣ, и дава дъжь не само на праведнитѣ, но и на неправеднитѣ.* (Мат. 5, 45).

Колко тайни нещастия и скърби има между насъ! И случаитѣ да създаваме радость и утѣха на ближнитѣ се прѣдставятъ по-рѣдко, отколкото ние си мислимъ. Заради това тѣ не трѣбва да се пропущатъ, за да не се разкайваме послѣ. Милосърдното дѣло трвбва да се извършва при първия случай, който ни се прѣдставя. При това нека се помни, че не е достатъчно да се даде извѣстна парична помощь. Състрадателниятъ човѣкъ, освѣнъ това, може да облегчи положението на нещастния съ утѣшение, съ съвѣти, приятелство и покровителство. Често пжти причина за нещастието бива обстоятелството, че нещастникътъ нѣма възможность да се изкаже, или пъкъ че е лишенъ отъ възможностьта да прѣкрачи прага на състоятелнитѣ хора. Християнското милосърдие трѣбва да се погрижи и създаде такава възможность.

Постоянното упражнение въ християнска благотворителность прѣдпазва добритѣ сърдца отъ заразата на гордостьта. Топлото участие въ нещастното положение на другитѣ става изворъ на морална сила, която отблъсва всички пороци, които пораждатъ нещастията. За чувствителната и добродѣтелна душа не е тъй лесно да бѫде щастлива, като гледа около си бѣднитѣ и нещастнитѣ. Сжщо тъй, както и справѣдливиятъ човѣкъ мжчно може да запази тая си добродѣтель, ако постоянно се намира между зли хора. Ето защо състрадателниятъ християнинъ не си отвръща очитѣ отъ бѣднитѣ, сирацитѣ и нещастнитѣ, а ги търси нарочно, за да имъ помогне Милосърдната душа не се тревожи отъ видътъ на нещастнитѣ, а отъ факта, че такива има. Тя се успокоява само тогава, когато се увѣри, че е сторила всичко възможно да намали тѣхното число, както и тѣхнитѣ скърби. Съ други думи, тя се успокоява само тогава, когато успѣе съ благотворение да намали нещастието около себе си.

И тъй милосърдието и добротворството на християнитѣ трѣбва да се проявява еднакво къмъ всички изобщо нуждающи се и озлочестени отъ сждбата. Естествено е нашата милость да се проявява, прѣди всичко, къмъ близкитѣ до насъ, Но нашето добротворство не твѣбва да се обръща въ пристрастие къмъ близкитѣ и приятелитѣ. Казано е: *Всѣки нещастникъ, който ти поиска давай* (Лук. 6, 30). Оная благотворителность, която вършимъ пристрастно къмъ своитѣ, е нехристиянска. Наистина, степеньта на плътското родство поставя едни отъ нуждающитѣ се по близо до насъ, а други по-далече. Но духовното свойство сближава всичкитѣ християни, като братя, въ такова тѣсно единение, въ каквото се намират членоветѣ на едно тѣло. *Вие сте тѣло Христово*, —казва апостолътъ, — *и отчасти членове; защото всички ние съ единъ духъ въ едно тѣло се кръстихме, и всички Іудеи, или елини, роби или свободни съ единъ духъ се напоихме* (1 Кор. 12, 27). Очевидно е, че никому прѣдимство, да получи милосърдието ни, не се прѣдвижда. Езичницитѣ, въ такива случаи, давали прѣдимство на сродницитѣ си по плъть. Хрис-

тосъ, обаче, осждилъ това начало на добротворство. Християнската благотворителность трѣбва да *милосърдствува* къмъ всички еднакво (1 Кор. 13, 14) безъ да издирва, кой е нещастенъ, приятель, или врагъ, сродникъ, или чуждъ. *Ако твоя неприятель е гладенъ, нахрани го; ако е жаденъ, напой го* (Рим. 12, 12); ако ли нѣкой никакъ не познатъ за тебе човѣкъ се намира въ нещастие, бжди и за него милостивъ самарянинъ. Въ лицето на всѣки нещастникъ ние трѣбва да виждаме само най-малкитѣ братя на Иисуса Христа. По тоя начинъ нашата благотворителность ще бжде християнска и духътъ Христовъ ще я оживотворява за наша сибствена радость.

5. Каква трѣбва да бжде нашата благотворителность?

Възлюбени чада о Господѣ! Като ви говоря за милосърдието и благотворителностьта, мой дългъ е да ви разясня тая основа на нашата вѣра отъ всички страни. Християнската благотворителность трѣбва да бжде изразъ на нашата любовь къмъ Христа и Неговитѣ малки братя. Споредъ думитѣ на апостола, тя трѣбва да изхожда *отъ чисто сърдце, блага съвѣстъ и нелицемѣрна вѣра* (1 Тим. 1, 5).

И дѣйствително, въ благотворството най-необходимо е благоразположението и пълнотата на сърдцето. Пълното съ благодать и състрадание сърдце винаги намира срѣдства да върши добри дѣла. То лесно намира истински нещастнитѣ; не ослабва въ подвизитѣ на любовьта; мжжествено прѣнася неприятноститѣ и затрудненията. Това сърдце е и чисто, т. е. непомрачено отъ страститѣ. То винаги се ржководи отъ искренната любовь къмъ Бога и къмъ ближнитѣ. Колкото и да ни мжчи глада, ние не охотно земаме хлѣбъ отъ нечисти ржцѣ; колкото и да ни измжчва жаждата, ние не се рѣшаваме да я уналожимъ отъ мжтенъ и нечистъ изворъ. Сжщото е и въ благотворението. Наистина, оня, който приема благодѣяние възможно е да не знае, какво е това чистота на сърдцето у благотворителя, но това много добрѣ знае Богъ, Който въ лицето на бѣдния благоволява самъ да приема нашитѣ подаяния. Ще се протѣгне ли къмъ Него нечиста ржка отъ нечисто сърдце! Да не бжде. Нека нашето благотворение излиза отъ чисто сърдце и се подава съ чиста християнска ржка.

Второто свойство на истинската благотворителность е, че тя трѣбва да се извършва *съ блага съвѣсть*. Блага съвѣсть е оная, която се ржководи непрѣстанно отъ закона Божи, и която не гледа на лице и не сжди *по говоренето* (Исаия 11, 13), а по дѣйствията. Блага съвѣсть е оная, която никога въ какъвто е да било видъ, *не търси своето, а туй, което е на ближния* (1 Кор. 13, 5); която прѣдлага, дѣто е потрѣбно. дори и на този, който не иска; и спира дѣто трѣбва, дори и просящия. Блага съвѣсть е оная, която не само прѣдъ хората, но и прѣдъ Бога е готова да каже: „азъ можахъ да погрѣша въ дѣйствията си, но никога не съмъ искала да грѣша, вземахъ всички мѣрки за прѣдпазване-

Разбира се, всичко не извършихъ, но нищо не пропуснахъ прѣднамѣрено; трудихъ, се колкото можахъ".

Третото свойство на християнската благотворителность, споредъ думитѣ на апостола, е — тя да *произлиза отъ нелицемѣрна вѣра*. Има единъ прѣдразждъкъ да се върши добро на ближнитѣ, безъ да се мисли за Бога. Особено неприятно е за нѣкои да се произнася името на Спасителя. Срамно заблуждение! Кому другиму трѣбва да посвещаваме нашитѣ нищожни благотворения, ако не на Онова, Който е извършилъ най великото благотворение на свѣта, който е пролѣлъ за насъ всичката своя драгоцѣнна кръвь. Малко ли е, че забравяме за Спасителя, когато грѣшимъ, та трѣбва да изгонваме името Му изъ нашата паметь и уста, и тогава когато нагледъ вършимъ добро? Любовьта къмъ ближнитѣ, безъ любовь къмъ Бога, е слаба, суха и непостоянна. Само вѣрата на Бога ражда и отхранва героитѣ на любовьта къмъ ближнитѣ. Само дълбоко вѣрващи велики мѫже, като Моисея и ап. Павла, могатъ да се молятъ искренно Богу да ги заличи отъ книгата на живота, но да бѫдатъ записани имената на тѣхнитѣ братя (Рим. 9, 3). Човѣшката природа и земната мѫдрость никога не сѫ внушавали подобно самоотвержение заради ближнитѣ, нито ще внушатъ нѣкога. Това е дѣло изключително на живата вѣра въ Бога. Ето защо и Свещеното Писание изисква, когато се върши едно такова свето дѣло, каквото е благотворителностьта, това да става отъ сърдечна и нелицѣмерна вѣра въ небесния Благотворитель. По тоя начинъ чистото и състрадателно сърдцт ще ражда, благата и света съвѣсть ще възпитава и ржководи, а дълбоката и нелицѣмерна вѣра ще утвержда и увѣнчава истинската наша благотворителность къмъ бѣднитѣ и нещастнитѣ наши братя.

6. Побуждения за вършане на добри дѣла.

Възлюблени, когато ние вършимъ светото дѣло на милосърдието, необходимо е да се ржководимъ и движимъ отъ такива сѫщо свети побуждения. Ап. Павелъ съвѣтва своитѣ сънародници така: *„незабравайте да благотворите и да имате общение: защото съ такиват жертви се благоугажда Богу"* (Евр. 13, 16). Сѫщо тъй и християнитѣ могатъ да иматъ много побуждения да благотворятъ на своитѣ ближни и да угаждатъ на Бога. Първото побуждение за това е съзнанието, *че даденото на бѣднитѣ и* озлочеетенитѣ въ сѫщность *се дава на самого Иисуса Христа* Самъ той говори, че *това което сте сторили на Моитѣ най малки братя Мене сте го сторили* (мат. 25). И ако Самъ Господь благоволилъ да приема, въ лицето на бѣднитѣ и сирацитѣ, нашитѣ оскѫдни подаяния, то може ли да има за насъ по-високо и благородно побуждение отъ туй — съ всевъзможни способи да помагаме на нещастнитѣ наши ближни? Затова винаги нека помнимъ че милостинята се дава Богу, а тия които я е приемать, приематъ е заради Бога. Милостинята се нарича още *заемъ на* Бога. Св. Иоанъ Златоустъ казва: „кате даваме милостиня,

нека гледаме не на бѣдния, който я приема, а на Бога, Който отплаща, не на тоя, който получава нашето сребро, а на Този, Който става нашъ длъжникъ. Затуй, единъ приема, други плаща, щото отъ една страна бѣдностьта и нещастието на приемащия милостянята да те разположатъ къмъ милость и сътрадание. а отъ друга — като се знае голѣмината и богатството на Платеца, Който ще плати съ лихвитѣ, да те разположи къмъ щедрость въ милостинята". Даденото на бѣднитѣ е вложено въ най-здравата съкровищица. До него не може да се докосне ни слуга, ни разбойникъ, ни злоумишленикъ. То ще се получи съ грамадни лихви въ деня на страшния сѫдъ, когато Великия Сѫдия каже: *вие сторихте това и това на Моитѣ най малки и нещастни братя . . .*

Второто побуждение за нашата благотворителность е *увѣренностьта, че милосърдието ни уподобява на небесния Благодѣтель.* Св. Григорий Богословъ казва: „нищо тъй не уподобява човѣка на Бога, както благотворението. Разбира се, че Богъ несравнено по много благодѣтелствува, отколкото човѣкътъ, съобразно съ своитѣ слаби сили. Богъ направилъ човѣка и изново го издига изъ тлѣнието, а ти поне не презирай падналия. Ако ти можешъ да направишъ на ближния си високи благодѣяния, които принасятъ полза на душата, не се отказвай съ туй да послужишъ на озлочестенитѣ и нуждающитѣ се. Ако ти съ туй не можешъ да послужишъ на ближния си, то прави му поне малки благодѣяния, които заематъ второ мѣсто и не прѣвишаватъ твоитѣ сили. Помогни му, достави храна, подай дрѣхи, донеси лѣкарство, прѣвържи му раната, разпитай за положението му, поговори за търпѣнието". . .

Третото побуждение е, *че милостинята принася голѣма полза и за самитѣ благотворители.* И тая полза се получава не само въ бѫдащия животъ, но въ настоящия. Самъ Господь Спаситель свидѣтелствува за това. Тоя, който дава отъ своето притежание на бѣднитѣ, — казва Той, — ще получи стократно въ тоя вѣкъ и животъ вѣчни ще наслѣдва (Мат, 19, 29). И дѣйствително никой не е обѣднѣлъ отъ даване милостиня. Но има множество факти за противното. Имотностьта на много благотворители се е увеличавала неимовѣрно, което е явно доказателство за благословението Божие надъ благодѣтелитѣ. Тия факти сѫ едно очевидно свидѣтелство, че *ржката, която дава милостиня, нѣма да обѣднѣе.* Нека това обстоятелство повлияе върху вашитѣ сърдца и ги направи по-щедри къмъ нещастнитѣ и озлочестени отъ сѫдбата ваши ближни.

Четвъртото побуждение за даване милостиня е увѣренностьта, *че тия озлочестени бѣдни сѫщества сѫ войници въ живота и подвижници за Твореца.* Като приематъ подадената имъ милостиня, тѣ умилостивяватъ Бога, Който разрушава демонскитѣ козни на нашитѣ врагове, отблъсва тѣхнитѣ нападения и ослабва тѣхната сила. „Благоразумни сѫ ония, — казва св. Григорий Богословъ, — които, не вѣр-

вайки на земнитѣ блага, събиратъ съкровище за небето, и виждайки непостоянството и промѣнливостьта на човѣшкото благополучие, обичатъ благотворителностьта, на която никога не измѣнятъ. Но, заради туй пъкъ, тѣ безсъмненно получаватъ поне едната отъ слѣднитѣ три награди: или че никога не се подвъргнуватъ на бѣдствия, защото Богъ често пжти и съ земни блага утѣшава благотворителитѣ, като съ Своята благость ги призовава къмъ страдания; или че и срѣдъ бѣдствията тѣ иматъ въ себе дързновение къмъ Бога, защото страдатъ не заради пороченъ животъ, а по устроението на Промисла Божии, или пъкъ най-сетнѣ, че тѣ по-право могатъ да искатъ отъ щастливитѣ хора сжщо такава състрадателность, каквато сами сж оказвали на нуждающитѣ се въ врѣме на своето щастие". (Сл. за любовьта къмъ бѣднитѣ).

Петото побуждение е това, *че милостинята покрива множество грѣхове и ни придобива небесни блага.* Св. Иоанъ Златоустъ казва: „бѣднитѣ сж лѣкари на нашитѣ души; тѣ сж наши благодѣтели и застжпници, защото ние не даваме толкова, колкото получаваме. Давашъ сребро, а получавашъ царство небесно; облекчавашъ бѣдностьта, а примирявашъ себе си съ Бога Давашъ сребро, а получавашъ отпущение на грѣховетѣ си. Ти избавяшъ бѣдния отъ гладъ, а той те избавя отъ Божия гнѣвъ. Това е до извѣстна степень обмѣна, която дава много по-голѣмъ приходъ, отколкото е разхода. Разходътъ състои въ пари, а печалбата не само въ пари, но и въ прошка на грѣховетѣ, въ достжпъ прѣдъ Бога, въ достжпъ въ царството небесно и въ наслада отъ ония, блага, *кои то око не е видѣло и ухо не слушало и въ ума на човѣка не е дохождало* (1 Кор. 2, 9). Нѣма грѣхъ, който да не се изглади отъ милостинята. Великъ е нейниятъ полѣтъ. Тя просича въздуха, прѣминава луната, възлиза надъ слънчевитѣ лжчи и достига до самитѣ небеса. Но и тамъ не се спира. Напротивъ, прѣминава и небето, отминава ангелитѣ и архангелитѣ и всичкитѣ небесни сили и застава прѣдъ самия прѣстолъ на Бога. Нека се научимъ за това отъ самото Свещено Писание, което говори: *Корнилие, твоята молитва и твоята милостиня възлѣзоха прѣдъ Бога* (Дѣян. 10, 4). А пъкъ думитѣ: *прѣдъ Бога* — значатъ слѣдното: макаръ ти имашъ много грѣхове, но понеже милостинята е защитница, то не се страхувай. Ни една отъ небеснитѣ сили нѣма да я спрѣ. Тя ще прибере, що имашъ да вземашъ. Ще го прибере отъ Самаго Господа. Който постоянно ни говори: *който е направилъ* (добро) *на тия малкитѣ* (бѣднитѣ) *Мене го е направилъ* (Мат. 25, 40). По тоя начинъ, колкото и да сж голѣми твоитѣ грѣхове. милостинята ще ги привиши". (Бесед. за покаянието).

Изобщо, побужденията за християнина да бжде милосърденъ и да върши добри дѣла сж тъй много, че ако ние ги игнорираме и не желаемъ да вършимъ такива дѣла, това ще свидѣтелствува за крайното наше коравосърдечие. А това жестокосърдие е осждено отъ нашия Спаситель твърдѣ строго

Ще приемемъ ли ние, Неговитѣ вѣрни послѣдователи, т о в а осѫждане върху себе си? Не, да не бѫде! Нека благотворимъ, споредъ светата воля на нашия небесенъ благодѣтель.

7. Благотворителностьта се цѣни твърдѣ високо отъ Бога.

Благотворението къмъ бѣднитѣ, злочеститѣ и безприютнитѣ се цѣни твърдѣ високо отъ Бога. Защото да благотворишъ — това значи да подражавашъ на безпрѣдѣлната любовь Божия. *Богъ е любовь* (1 Иоан. 4, 8) Всичкитѣ свойства и всичкитѣ дѣйствия на Бога сѫ изразъ на Неговата любовь. Въ туй може да се усъмни само оня, който никога не размишлява нито за свѣта, нито за себе си. Само оня може да се усъмни, който нарочно закрива очитѣ си, за да не вижда всичката ширина и дълбочина на проявяванитѣ милости на Бога по цѣлия свѣтъ. Може да се каже ние буквално сме потопени отъ благодѣянията на Бога. Любовьта Божия ни обгръща отъ всички страни, подобно на въздуха, който дишаме. И ако е тъй, то кой е по-близо до Бога, кой му е по-приятенъ, ако не хората, които се уподобяватъ Нему съ своята любовь къмъ ония, кои то се нуждаятъ отъ нея, за да сѫществуватъ спокойно? Всичкитѣ хора иматъ образъ Божи, но дѣйствуватъ по образа Божи само ония, които се уподобяватъ Богу съ своето християнско състрадание к ъ м ъ злощастнитѣ, ония, които оказватъ споредъ силитѣ си милосърдие къмъ бѣднитѣ и бездомнитѣ.

Още по свѣтла страна на благотворителностьта се открива прѣдъ насъ, когато ние вникнемъ въ състоянието на бѣднитѣ, сирацитѣ, бездомнитѣ сакати и всички озлочестени нещастници. Да се нуждае човѣкъ отъ насѫщния залъкъ хлѣбъ; да нѣма дѣ да си подслони бѣдната глава; да нѣма дрѣха да си покрие голотата и да трепери отъ студъ и да нѣма възможность, при собствения си трудъ, да удовлетвори ума и душата, това е най-великото нещастие, най-горчивата скръбь. А пъкъ колко такива хора има по свѣта? Не сѫ малцина тѣ и между насъ, около насъ изобщо въ нашата близка срѣда. На всѣкждѣ вие срѣщате нещастие, което потриса вашата душа и вашето сърдце.

Възлюблени, бѣдностьта на много хора служи като школа за самоусъвършенствуване. Ала тя и мнозина завежда къмъ падението и порока. Духътъ на врѣмето е съблазнителенъ. Не всички могатъ да издържатъ съ християнско търпѣние нещастието. Такивато слаби искатъ особенното наше внимание. Тѣ трѣбва да се прѣдпазятъ да не станатъ врѣдни членове на обществото. Въ противенъ случай нещастието, докато е вънъ отъ нашитѣ домове, лесно може да влезе и вѫтрѣ. Благотворителностьта е единъ божественъ способъ да отстранимъ нещастието отъ нещастнитѣ и злополучнитѣ. Поради туй тя тъй високо се цѣни и отъ Бога, Който вижда, че по милосърдие хората се уподобяватъ Нему, защото чрѣзъ милосърдието отстраняватъ нещастието отъ озлочестенитѣ и, слѣдователно, отъ собствената си срѣда. Защото никой не може да бѫде щастливъ, ако е

обиколенъ отъ нещастието. Самосъ благотворителностьта ние ще можемъ да изпълнимъ дългътъ на християнската любовь. Безъ милосърдие всички други наши добродѣтели сѫ нищо.

8. Организиране на благотворителностьта.

Възлюблени чада мои въ Христа! Азъ ви описахъ истината, че милосърдието е основата на нашата вѣра. Изяснихъ ви каква трѣбва да бѫде християнската милость. Очертахъ ви обекта на нашата благотворителность. Посочихъ ви, какви сѫ побужденията за нея и защо тя се цѣни тъй високо, и отъ Бога, и отъ хората. Всичко това правя съ цѣль да възбудя благороднитѣ и християнски чувства въ сърдцата на моитѣ прѣданни духовни синове и дъщери, на моитѣ духовни чада въ епархията. Моятъ отечески дългъ ми внушава да ви приготвя като достойни послѣдователи на Христа Спасителя и истински изповѣдници на Неговата вѣра. А това ще се изрази и ще се засвидѣтелствува съ вашето милосърдие и съ вашата света благотворителность.

Ала за да бѫде тая благотворителность по спасителна за насъ и нашитѣ ближни, азъ намирамъ за твърдѣ необходимо и цѣлесъобразно да я организирамъ въ една планомѣрна система. Срѣщате на улицата просякъ, нещастникъ или нуждающъ се. Протѣга ви ржка за милистиня. Случва се понѣкога, че въ момента нѣмате при себе нужната сума. Отминавате си недоволенъ. Още по недоволенъ остава просящиятъ Отъ друга страна, ако дори винаги имате при себе си потрѣбната сума за таяцѣль, такава една помощь за злощастнитѣ никакъ не е достатъчна. Тѣ сѫ принудени постоянно да излагатъ своето човѣшко достоинство и винаги да протѣгатъ ржка за милостиня. Сѫдбата на такивато озлочестени винаги ще бѫде тежка. Тѣ за всѣкога ще си останатъ безполезни ако не и врѣдни, — членове на обществото. Освѣнъ това има честолюбиви нещастници които не биха протѣгнали ржка по улицата за милостиия. Но тѣ могатъ да извършатъ тайно твърдѣ опасни за общото благополучие нѣща. Има клѣти сираци, които, оставени безъ християнско милосърдие, надзоръ и възпитание, ще порастнатъ като негодни членове на общество. Има прѣстарѣли сироти старци и вдовици, които доживѣватъ послѣднитѣ дни на живота си въ непоносима мизерия, което е укоръ на нашето милосърдие. Има осакатени и озлочестени хора, наши братя, които се нуждаятъ отъ братска любовь и състрадание. Единичната и врѣменна помощь, да вана на тия злощастници, не е достатъчна да имъ достави поне малка радость въ живота. Изобщо имаме много озлочестени отъ сѫдбата, на които за да се създаде едно, безврѣдно за обществото, и сносно затѣхъ, сѫществувание, необходимо е едно солидно организиране на благотворително дѣло въ епархията.

Прѣдъ видъ на тая необходимость, при поемането духовното водителство на епавхийската църква, първата ми грижа бѣше да се основе единъ общъ фондъ за епархийска благотворителность. Такъвъ фондъ

вече се образува при св. Видинска Митрополия, който ще бѫде подъ прѣкъ мой контролъ и рѫководство. Въ тоя фондъ ще трѣбва за напрѣдъ да се втича милостиия отъ всички краища на епархията, отъ всички членове на църквата отъ всички мои духовни синове, дъщери и чада, любящи Христа и прѣданни на своя архипастирь. Въ тоя фондъ трѣбва да дойдатъ помощи отъ църквитѣ, отъ мънастиритѣ, отъ градскитѣ и селскитѣ общини, отъ окрѫжнитѣ съвѣти и отъ разнитѣ щедри благотворители. Но за да се организира по-правилно събирането на милостинята и извършването на благотворението, основа се и едно „епархийско благотворително братство", което ще има по цѣлата епархия настоятелства. Желателно е членове на това благотворително братство да станатъ всички членове на църквата въ епархията. Нека по тоя начинъ самата епархия прѣдстави отъ себеси едно истинско християнско братство за добри дѣла. Всички благочестиви мѫже, жени, дѣца, юноши и дѣвици еднакво се поканватъ да си внасятъ постоянно скромната лепта—данъкъ на християнско милосърдие. Нека нашитѣ млади поколѣния, свикнатъ отъ малки да благотворятъ, да създаватъ радость и щастие на ближнитѣ си. По тоя начинъ тѣ ще градятъ и своето собственно щастие и благополучие, и съврѣме ще живѣятъ въ едно общество, състояща се отъ милосърдни, великодушни, възпитани и благородни членове.

Учереденията при митрополията благотворителенъ фондъ има за цѣль да групира единъ капиталъ който да служи постояненъ изворъ на епархийска благотворителность. Епархийското благотворително братство което ще се грижи за увеличаването на фондовия капиталъ, ще изпълнява единъ планъ споредъ който постепенно ще отваря и издържа: *приюти, сиротo-старопиталища, трапезарии, специални училища за сирацитѣ и други благотворителни завѣдения.* Братството енергично ще прислѣдва една високохуманна цѣль—да прибира отъ улицитѣ всички осакатени нещастници и да имъ дава подслонъ и подходяща работа; да прибира, отхранва и възпитава крѫглитѣ сирации да ги приготвя за полезни обществени членове; да дава прибѣжище, прѣхрана и утѣха на прѣстарѣли самотни старци и вдовици; изобщо да благотвори отъ името на християнитѣ въ епархията всички озлочестени отъ сѫдбата свои ближни. По тоя начинъ на тия послѣднитѣ ще може да се помогне по ефикасно, да имъ се създаде по голѣма и по-трайна радость. Това което никой не ще бѫде въ състояние да извърши самъ съ единична милостиня, ще го извърши братството съ колективно благотворение. И когато градоветѣ на моята Богохрама епархия се украсятъ съ християнски благотворителни завѣдения това ще бѫде видимия знакъ на любовь, прѣданность и послушание на моитѣ духовни чада къмъ мене, тѣхниятъ архипастирь и духовенъ наставникъ. Защото тия благотворителни заведения ще свидѣтелствуватъ, че вие сте изпълнили моитѣ съвѣти и наставления,

че слушате гласътъ ми и вървите подиръ мене. И тогава ще се узнае, че въ епархията, по градоветѣ и селата, наистина живѣятъ християни, защото ще има християнска благотворителность, насочена да се угоди на Христа Спасителя. Защото тия благотворителни домове ще служатъ за Негово прибѣжище, споредъ собственитѣ Негови думи: *Това, що сте сторили на моитѣ най малки братя* — (сираци, старци, вдовици, осакатени и пр) — *Мене сте го сторили* (Мат. 25, 40). И нека добрѣ се помни, че това, което дадемъ милостиня за издръжка на тия человѣколюбиви завѣдения, то е всичко, що можемъ отъ своята имотность да занесемъ съ себе си въ вѣчностьта и то ще рѣшава нашата участь тамъ. Прочее, *паки и паки* ви съвѣтвамъ и моля, защото ви обичамъ съ Христовата любовь, правете милостиня на бѣднитѣ и направете и вашитѣ синове и дъщери да станатъ приятели и благотворители на Христа и на Неговитѣ най малки братя. А всички изобщо станете сѫдѣйци въ епархийското благотворително братство.

9. Уставътъ на епархийското благотворително дружество.

Възлюблени чада мои въ Христа! За да ви дамъ едно пълно упѫтване за участие въ нашето организирано общо благотворително дѣло, моля ви да прочетете внимателно слѣдния уставъ, по който то ще се развива и рѫководи лично отъ мене.

Общи положения.

Чл. 1. Православната християнска религия е религия на милосърдието и благотворението на ближнитѣ. Казано е: *вѣрата безъ дѣла е мъртва* (Иак. II, 20). Християнинъ, който невърши споредъ силитѣ си, добри дѣла не е Христовъ послѣдователь. Всѣко християнско общество, въ което милосърдието и добротворството е изоставено, става общество нещастно и безблагодатно. Въ такова общество се развива злото и грѣха. А кѫдѣто се закрѣпи грѣха и порока, тамъ лесно изчезва свободата и дохожда робството. На християнитѣ е завѣщана свобода и благодать. Но тѣ трѣбва да заслужатъ тия висши блага. А ще ги заслужатъ, като развиватъ въ сърдцата си чувствата на любовь, милосърдие и добротворство. Съ тия чувства се отличавалъ нашиятъ божественъ Учитель и Спаситель. Слѣдователно и християнитѣ трѣбва да прѣдставляватъ отъ себе братство на любовь, милосърдие и добротворство.

Чл. 2 Прѣдставителитѣ и служителитѣ, както и първенцитѣ на живата Христова църква на земята, между другото иматъ и благородната задача да рѫководятъ милосърдието и добротворството на благочестивото общество. За да се извършва по-успѣшно това свето дѣло, основава се едно „Епархийско Благотворително Братство", подъ управата на епархийския митрополитъ. Това братство ще организира и рѫководи общото благотворително дѣло въ епархията.

Чл. 3. Членове на това „Еп. Благ. Бр." могатъ да бѫдатъ всички православни християни и християнки въ епархията отъ 7 години нагорѣ. Благоговѣйнитѣ енорийски свещеници ще иматъ грижата постепенно да направятъ съзнателни членове

на братството всички свои ено рияши. По тоя начинъ епар хията ще прѣдставлява едно истинско братство на молосърдие и благотворение.

II. Цѣльта на „Епархийското Благотворит. Братство.

Чл. 4. Цѣльта на Епар. Бл. Братство е: чрѣзъ организирано вършене добри дѣла, да се създава радость въ градоветѣ и селата на епархията. Подъ закрилата на това братство ще дойдатъ всички озлочестениотъ сждбата: клети сирци, бездомни старци, прѣстарѣли сироти вдовици и други осакатени членове на църквата. Съ тая закрила ще се създава радость и за самитѣ членове на братството, които ще взематъ прѣко участие въ великото дѣло на християнското милосърдие.

Чл. 5. За постигане на тая цѣль „Епар. Бл. Братство" открива и издържа приюти, сирото и старопиталища, трапезарии и работилници, постепенно по всичкитѣ градове въ епархията. Въ тия благотворителни заведения озлочестенитѣ отъ сждбата членове на църквата ще намѣрятъ отглеждане, възпитание утѣха и припитание

III. Срѣдства за постигане на тая цѣль.

Чл. 6. Срѣдства за постигане цѣльта на Епар. Бл. Братство служатъ: а) дѣйностьта на членкитѣ и членоветѣ му; б) сумитѣ съ които ще разполага епархийскиятъ благ. фондъ. Благочестивитѣ жени, майки и сестри, които винаги сж по-чувствителни къмъ нещастията и страданията на ближнитѣ си, ще иматъ широкъ просторъ да култивиратъ светото дѣло на милосърдието. Епархийскитѣ свещеници, тъй сжщо, изпълнявайки своя пастирско-проповѣднишки дългъ, ще приучватъ своитѣ пасоми да жертвуватъ за добри дѣла, макар и най малка лепта. Знае се, *чашата студена вода*, подадена отъ милосърдие, *ще бжде зачетена* отъ небесния благодѣтел. По тоя начинъ дѣйностьта на членоветѣ и членкитѣ ще бж де изворъ за срѣдства на Братството.

Чл. 7. Извори за царичните приходи на Епар. Бл. Братств сж: а) доброволнитѣ вноски н членкитѣ и членоветѣ; б) по мощитѣ отъ църквитѣ; в) по мощитѣ отъ мънастиритѣ; помощи отъ общинитѣ; д) по мощи отъ окр. пост. комиси е) отъ поменитѣ за починалит членове; ж) пожертвуванія на щедри добротворци и д

Чл. 8. Епар. Бл. Брат.. и името на митрополита, прие въ даръ по завѣщания недв жими имоти, като: дворни мѣ та, кжщи, дюгени и дру сгради, ниви, гори, ливади пр. Приематъ въ даръ тъй с що и земледѣлски произвед ния, като: жито, царевица, други зърнени храни, както добитъци. За доброто дѣ „всѣкое даяния благо", сти то да става съ усърдие.

IV. Управа на Епар. Благоп Братство.

Чл. 9. Епар. Бл. Братство и своята централна управа п катедрата на митрополита, к то ржководи цѣлото благот рително дѣло въ епархия Централната управа се съст дтъ 8 членове отъ които 3 духовни и 5 ма миряни, из рани отъ общото събрание

братството. Това събрание се свиква по благоусмотрение на Митрополита. Въ отсжтствието на послѣдния, както управата, тъй и събранието се прѣдседателствува отъ неговия замѣстникъ.

Чл. 10. Въ духовнитѣ околийски центрове, Епар, Бл. Брат. има клонове. Управата на клоноветѣ се състои отъ по 5 ма членове, 2 ма духовни (въ това число архиер. намѣстникъ) и 3 ма миряни. Въ всѣка енория по селата има по едно братственно настоятелство отъ свещеника и 3 ма миряни. Клоноветѣ и настоятелствата се грижатъ за успѣха на благотворителностьта въ градоветѣ и селата.

V. Събрания и заседания.

Чл. 11. Общото събрание на „Епар. Бл. Брат." се свиква, когато Митрополитътъ намѣри за необходимо. Сжщо и околийскитѣ събрания ставатъ по благоусмотрѣнието на архиерейския намѣстникъ. Свещеническитѣ околийски събрания въ едно или двѣ заседания се занимаватъ и съ въпроси по развоя на благотворителното дѣло. Мнѣнието си тѣ вписватъ въ протоколъ, който се праща Митрополиту. На тия събрания, при участие на градски братчеци миряни, се избиратъ членове за управителнитѣ тѣла при клоноветѣ. Въ селата това се извършва отъ селскитѣ братчици. Заседанията на централната управа, клоноветѣ и настоятелствата ставатъ когато има нужда.

VI. Касса на Бл. Братство.

Чл. 12. Паричнитѣ суми, които постжпватъ за братството, се прибиратъ отъ касиеръ, избранъ отъ членоветѣ на управителното тѣло, които той веднага внася въ благото. Епар. Фондъ. Касиерътъ води само една приходо-разходна и една квитанционна книга. Разходитѣ се правятъ съ разрѣшение отъ Митрополита и се оправдаватъ съ документи.

Забѣлѣжка: Смѣткитѣ на епархийското благ. братство могжтъ да се контролиратъ и отъ държавнитѣ финансови инспектори.

Чл. 13. Околийскитѣ и енорийскитѣ касиери водятъ само по единъ прошнурованъ тефтеръ, въ който се вписватъ приходитѣ. Тия послѣднитѣ се внасятъ въ централната управа срѣщу надлежни квитанции. Тия касиери не държатъ у себе по вече отъ 25 лева братствени суми.

Забѣлѣжка: Архиерейскитѣ намѣстници и енорийски свещеници могатъ да изпълняватъ и касиерската работа въ града и селата.

VII. Общи разпореждания.

Чл. 14. Рѣшения за построяване на благотворителни завѣдения се зематъ отъ общото събрание на Епарх. бл. Братство. Това събрание ще одобрява и правилницитѣ, по които ще се управляватъ тия завѣдения.

Чл. 15. Епарх. Бл. Братство има свой покровитель **св. Иоанъ Богословъ**, апостолътъ на любовьта. Празнува тържествено праздника на милосърдието на 26.IX. Въ тоя день се служи архиерейска служба и се поменуватъ всички починали благодѣтели, както и живитѣ щедри дарители и благотворители.

Чл. 16. Енарх. Бл. Братство има свой печатъ, кржгла форма съ надписъ около: „Видинско епархийско благотворително

братство. Въ срѣдата образъ на Евангел. вдовица, която впуща въ църковната каса двѣ лепти.

10 Заключение — Страшнитѣ думи за благословия и проклятие.

Его по тая програма, възлюблени, ще се ръководи благотворителното дѣло въ Богохранимата ми епархия. Увѣренъ съмъ, че, съ вашето християнско съдѣйствие, това свето дѣло ще даде още по-свети послѣдици. Азъ, вашиятъ духовенъ отецъ и наставникъ, искамъ да ви събера всички въ това милосърдно братство, да ви направя съучастници на Христовата милость, да ви туря подъ Христовата защита. Защото иде деньтъ, въ който ще бждемъ изправени прѣдъ страшния сждъ Божи, да отговаряме за своитѣ дѣла. Тукъ ще чуемъ страшнитѣ думи *за проклятие и смърть*, ще чуемъ и милостивитѣ — *за благословия и вѣченъ животъ*. Отъ насъ сега зависи да си изберемъ или проклятие, или благословия отъ праведния Сждия. За коравосърдечието — проклятие, за милосърдието — благословия. Но ние имаме още врѣме да си изберемъ второто, да се приготвимъ за животъ. Когато извършимъ дѣлото на милостьта къмъ злощастнитѣ наши братя, ние не ще чуемъ на страшния сждъ други думи, освѣнъ думитѣ на праведния Сждия: *гладенъ бѣхъ, нахранихте ме; жеденъ бѣхъ, напоихте ме; страненъ бѣхъ, приехте ме; голъ бѣхъ, облѣкохте ме; боленъ бѣхъ, посѣтихте ме... Истина ви казвамъ, понеже сторихте това на Моитѣ най-малки братя* (сираци и злощастници). *Мене сте го сторили . . . елате благословени и наслѣдете приготвеното за васъ царство* на вѣчната радость и блаженство (Мат. 25 34—40). Ето тая участь, възлюблени, ви моля азъ да си изберете. И това може да стане съ твърдѣ малки усилия, стнищожни жертви, само съ благата привичка да даваме милостиня за бѣднитѣ и нещастнитѣ, Прочее, чуйте моя гласъ, който ви призовава да дойдете всички, заедно съ своитѣ дѣца, съ своитѣ ближни и сродници, и сложите по едно камъче съ вашата милостиня, за да изградимъ спасителнитѣ домове за Христа и за Неговитѣ най-малки братя — бѣднитѣ сирацитѣ и прѣстарѣлитѣ самотинци. Елате всички въ Христовото братство на благотворението. Елате всички задружно да изпълнимъ завѣта на нашия божественъ Спаситель и да докажемъ на свѣта, че ние сме истински Негови послѣдователи и че се ръководимъ въ живота отъ Неговата възвишена любовь къмъ ближнитѣ.

Съ дълбока увѣреность въ вашата синовна обичь и послушание, призовавамъ Божията благодать и общението на Духа Светаго надъ всички васъ и оставамъ за винаги вашъ най усърденъ въ Христа молитствователь:

† Видински
митрополитъ **Неофитъ**

Съврѣменность и Християнство.

I.

Благотворителность, която се весели и, която състрадава.

Ние живѣемъ въ вѣка на обществената благотворителность.

Може да се каже, че никога още благотворителностьта не се е разпространявала тъй широко, не е обхващала тъй обществото, не е функционирала тъй постоянно, както въ наше врѣме! Положително е невъзможно да се изброятъ всички съврѣменни благотворителни дружества; може само да се смайваме отъ непрѣгледаната масса съврѣменни благотворителни тържища, концерти, прѣдставления, балове, лекции, екскурзии и пр.

Наистина, необятна е съврѣменната обществена благотворителность; въ нея, нагледъ, е главната заслуга и гордость на съвремения свѣтъ. Но какво мислите? Нима това външно широко прѣцъвтѣване на нашата обществена благотворителность, е твърдѣ утѣшително!

Поставяме въпроса: съгласува ли се тя съ истинската християнска благотворителность, чиято сѫщина св. ап. Павелъ изразява въ слѣдното знаменито наставление: *Всѣки да отдѣля по разположението на сърдцето си, не съ скърбь, нито съ принуждение, защото Богъ обича окогова който дава на драго сърдце*" (2 Кор. 9 гл. 7 ст.)?

Носи ли нашата обществена благотворителность на себе си печата и духа на тая християнска благотворителность? Има ли тя за вѫтрѣшна основа това посочено отъ св. апостолъ „*добро сърдечно разположение*" изключаваще всѣкакви лоши, своекористни и егоистични движения на душата?

Не и не!

Безъ да се двоумимъ, ще кажемъ: нашата обществена благотворителность въ подавляващата си масса не е християнска благотворителность. Тя е основана не на християнски фундаментъ на любовьта, милосърдието и самоотричането, а—на грѣховния пѣсъкъ на непротивата на нашето своекористие, чувственость и егоизъмъ.

Нашата обществена благотворителность доближава до всѣкиго отъ насъ не съ строги, но честни искания да ограничимъ себе си зарадъ ближния, а съ лукави прѣдложения да се хвърлятъ нѣкакви трохи на нашия ближенъ, при това не само като не изгубимъ лично нищо, но като спечелимъ нѣщо и за себе си. Нима не на тоя лукавъ (нѣмащъ нищо общо съ християнското милосърдие) съблазнъ сѫ построени всички наши, така наречени, благотворителни увеселения?! Тѣхнитѣ устроители като че влизатъ въ погодба съ егоизъма и своекористието на всѣкиго отъ насъ. Като ни прѣдлагатъ своитѣ билети, тѣ сѣкашъ подкупватъ и съблазняватъ нашето чуственно, своекористно — егоестично „азъ", „отдѣли за нашитѣ бѣдни нѣколко стотинки; може да ти е жалъ за тия нѣколко стотинки, но ти

си не бой: нѣма да загубишъ и нѣма да се разкаешъ. За тия свои нѣколко стотинки ти ще се наслаждавашъ нѣколко часа наредъ: ще гледашъ, напримѣръ, интересно прѣставление, или ще слушашъ хубаво пѣние, или до упадъкъ ще танцувашъ, или ще гуляешъ въ весело общество и т. н.“

Нашето наивно егоистично „азъ“ отива лесно на тая примамка; дава своитѣ стотинки, наслаждава се и се весели за тѣхъ, колкото е възможно повече, и ако отъ нѣщо се наскърбява нѣкога, претенцията е такава, защо за неговитѣ нѣколко стотинки не му е дадена по-голѣма наслада, защото къмъ зрѣлището не е прибавено, напримѣръ, угощение.

Тука, може да се каже, нашитѣ егоизъмъ и чувственость достигатъ своя връхъ, при което ние се отказваме крайно далечъ отъ мисъльта на тия нещастни бѣдняци, по поводъ на чиито мжки и нещастия ние се веселимъ. Ясно е, че въ такава веселяща се благотворителность нѣма нищо отъ тези драгоцѣнна нравствена основа, която е нераздѣлена отъ истинската християнска благотворителность.

„Нека е така! — ще каже нѣкой, — но все пакъ благотворителнитѣ увеселения и при егоизма на веселящитѣ се пожертвуватели достигатъ своята благотворна цѣль. Извѣстни суми отъ увеселенията се стичатъ въ каситѣ на благотворителнитѣ дружества; дружествата ги отправятъ за нуждитѣ на бѣднитѣ; бѣднитѣ получаватъ облекчение и благодарятъ на Бога и на своитѣ благотворители“. Но на кого не е извѣстно, че отъ голѣмитѣ суми, събрани по тоя начинъ, въ полза на бѣднитѣ оставатъ само жалки грошове: и кой не ще разбере, че „веселящата се“ благоеворителность прави отъ всичкитѣ разноски най-лошитѣ: харчене отъ пожертвуваното за бѣднитѣ за празно увеселение на по-много или по-малко, състоятелнитѣ хора? По такъвъ начинъ, веселящата се благотворителность не само храни егоистичнитѣ истинкти у благотворителитѣ, но и обижда благотворимитѣ.

Не по добрѣ стои работата и съ другитѣ отрасли на нашата обществена благотворителность. Така, на всички извѣстнитѣ благотворителни пазари сж прѣемѣтани на възбудата на такива лоши движения на човѣшката душа, като: своекористие, жадность и азартъ. Пазарната благотворителность се явява при нашия егоизъмъ съ не по-малко низко прѣдложение, отколкото увеселителната. Тя, сѣкашъ, говори на нашето користолюбиво „азъ“: „рискувай, да речемъ, педесеть стотинки за бѣднитѣ, и ти можешъ да получишъ нѣщо за педесеть лева и по-скжпо. Ако ти рискувашъ по-вече, можешъ и повече да получишъ!“ Не е ли очевидно, че такава благотворителность е почерпила ржководство и жесть за своята дѣйность не отъ Словото Божие, не отъ наставленията на св. Църква, но отъ практиката на игралнитѣ домове и свърталищата на азарта?

Тжжно е да се помисли, до кждѣ изобщо е паднала въ нравствено отношение нашата обществена благотворителность, до какви долни мотиви е слѣзла тя въ добрия опитъ да ни

подбуди къмъ материални жертви зарадъ ближнитѣ. Его че освѣнъ най-разнообразнитѣ увеселения (чакъ до нечисти и долни), освѣнъ съблазана за лесенъ добивъ, чрѣзъ лотарийната *фортуна*, тя слиза така сѫщо и до други не по-малко низки, мотиви къмъ благотворителность, — до гѫдаличкане, напримѣръ, човѣшкото тщеславие и самолюбие. Тя подбужда хората, слаби въ това отношение, да развръзватъ своитѣ кесийки често само за това, че фамилиитѣ имъ ще бѫдатъ напечатани въ вѣстницитѣ, или че имената имъ ще се красятъ въ благотворителнитѣ списъци.

Да не изброяваме всички тия дребни странички, на които бие нашата обществена благотворителность, само и само да получи нѣщо отъ насъ въ полза на нуждаещитѣ се. Каква заблуда! Какъвъ тежъкъ грѣхъ!

Но кой е пъкъ виновенъ въ него?

Да ли нашата благотворителность ни е приучила къмъ такива долни подбуди при благотвореннето, или ние съ своитѣ долни настроения и безчувствие къмъ високи побуди, сме я заставили да се отпусне до такиза прѣдосѫдителни срѣдства!?

Да не стовараме вината единъ на други!

Най добрѣ да признаемъ безобидното и вѣрното всички сме виновати.

Всички ние допускаме единъ тежъкъ грѣхъ — само външното благотворение, безъ вѫтрѣшни добри мотиви, или полоши и долни мотиви. Тоя грѣхъ е равносиленъ на загубата отъ насъ на истинската християнска благотворителность, — благотворителность, както се изразяви св. апостолъ, *„на драго сърдце — по сърдечно разположение“* (2 Кор. 9 гл. 7 ст.).

Тая сърдечно и доброволна благотворителность ние трѣбва непрѣменно да оживимъ, разпространимъ и утвърдимъ. Само по тоя пѫть ще бѫде отстраненъ и излѣкуванъ грѣха на сегашната наша обществена благотворителность, дѣйствуваща чрѣзъ възбуда у насъ на долни инстинкти. Нека нашата обществена благотвирителность си остава въ всичкия свой сегашенъ широкъ обемъ; потрѣбно е само да се прѣобразува нейната вѫтрѣшна страна; трѣбва да се внесътъ въ нея високи и свети вѫтрѣшни мотиви, — мотиви на истинска християнска благотворителность. Разбира се тия мотиви постепенно ще извикатъ и нови съотвѣтствуваши на тѣхъ форми на благотворителность.

„Не вливатъ ново вино въ вѣхти мѣхове“: невъзможно е при новитѣ подбуди къмъ благотворителность, — при изкреното състоадание къмъ нуждаещитѣ се. при живото желание да имъ се помогне, колкото е възможно повече, — да се продължава посѣтата на благотворителнитѣ балове, концерти и др. т. Но да кажемъ, че си оставатъ и за напрѣдъ тия лоши форми на обществената благотворителность, — само нека християнитѣ не мислятъ че, като се ползуватъ отъ тѣхъ тѣ дѣйствиттлно благотворятъ така. както сѫ длъжни да благотворятъ истинскитѣ християни.

Не, истинскитѣ християни, които желаятъ да слѣдватъ повѣлитѣ на истинската християнска благотворителность, изразени въ думитѣ на апостола:

„всѣки да отдѣля по разположението на сърдцето си, не съ скрѣбь, нито съ принуждение“, ще повесатъ своитѣ жертви не въ увеселителнитѣ и пазарни каси, а ще ги вржчатъ непосрѣдно или на благотворителнитѣ дружества, или на самитѣ бѣдни и нуждаещи се. Истинскитѣ, честнитѣ християнски добротворци не могатъ да си допуснатъ такава низость, щото за смѣтка на малкитѣ, пожертвувания за бѣднитѣ, трошици отъ своето изобилие, да се старятъ да спечелятъ за себе си, колкото се може повече чувствени удоволствия, или материялна полза или гъделичкане на своето тщеславие.

У истинскитѣ християнски добротворци сж били, сж и ще бждатъ други, а именно слѣднитѣ благородни и свещени подбуди къмъ добротворство:

Първата отъ тия подбуди е достохвалната справедливость Въ името на високата, достахвална справедливость, имащиятъ и благоденствуващиятъ човѣкъ е длъженъ, безъ да се бави, да помага на нѣмащия и бѣдствуващия. Въ името на тази справедливость всѣки благоденствуващъ е длъженъ да смѣта и своето благоденствие и бѣдствието на своя ближенъ еднакво незаслужено. И наистина нима масата състоятелни хора за това сж състоятелни, че тѣ сж добри хора, или нима още по-голѣма маса бѣдствуващи хора отъ това бѣдствуватъ, че тѣ сж най-лошитѣ хора? Ако пъкъ и благоденствието на благоденствуващитѣ и бѣдствието на бѣдствуващитѣ въ голѣмата си часть сж еднакво незаслужени, и отъ еднитѣ и отъ другитѣ, то въ името на справедливостьта, естествено е и за еднитѣ и за другитѣ да си подѣлятъ своята участь. Справедливо е, щото бѣдствуващитѣ да отиватъ съ своитѣ бѣди при благоденствуващитѣ и щото послѣднитѣ да подѣлятъ своето благоденствие и изобилие съ бѣдствуващитѣ.

Още по силна подбуда къмъ астинска благотворителность трѣбва да бжде светото милосърдие и състрадание къмъ бѣднитѣ, озлочестени и нуждаещи се. Трѣбва да бждемъ звѣрове, или да имаме каменно сърдце, та да не изпитваме тия благодатни чувства прѣдъ гледката на това море отъ сълзи, нужди, страдания и бѣди, въ които се мжчатъ мнозинството мжнички хора, които ни заобикалятъ. Въ повечето случаи ние само затова сме безучастни къмъ бѣднитѣ и нуждитѣ на тия по-малки наши братя, защото се стараемъ да се държимъ по далеко отъ тѣхъ; не се загледваме въ тѣхната бѣдна обстановка, не се вслушваме въ жалбитѣ имъ, не се проникваме отъ състоянието имъ. Но стига само да се приближимъ къмъ тия хора, да погледнемъ въ тѣхнитѣ колиби, чердаци и изби, да погледнемъ на гнѣздящата се тукъ въпиюща нужда и бавни страдания, — и нашето сърдце непрѣменно ще се смѣгчи.

Милосърдието и състраданието ще го прѣпълнятъ и ще ни подбудятъ да отидемъ не да се веселимъ въ полза на нещастнитѣ, — а да имъ състрадаемъ и помагаме, съ колкото и каквото можемъ.

Най-висшъ, обаче, мотивъ къмъ истинско доброволно християнско добротворство за

насъ християнитѣ трѣбва да бѫде това, че то е прѣдметъ на особната воля Божия, че Богъ го обича.

„*Богъ обича онозва, който дава на драго сърдце*“, — говори св. апостолъ. Не е безцѣлно, разбира се, Божественото желание и изискване отъ насъ именно сърдечна и доброволна помощь на нѣмащитѣ и страдащитѣ наши братя. Господь изисква отъ насъ милосърдие, състрадание и свободно желание да служимъ и помагаме на ближнитѣ за това, щото съ тия свети чувства и подбуди да свържи насъ, грѣшнитѣ люде, въ едно нравствено цѣло, въ което всички единъ на други служатъ, всички да милосърдствуватъ, благодарятъ, обичатъ и славословятъ единъ Отецъ небесенъ.

Богъ за това е допустналъ неравенство между хората, проявяващо се въ силата, богатството и благоденствието на едни, и въ слабостьта, бѣдностьта и злострадението на други, за да отправи една къмъ друга тия части на човѣчеството; за да свърже еднитѣ съ другитѣ съ милосърдие и състрадание, а тѣхъ съ другитѣ — съ любовь и благодарность.

О! ако не бѣше тая нравствена връзка и възбуждащето я неравенство между хората; ако не бѣха нуждитѣ на едни и великодушието на други; ако великодушието и нуждата на хората не ги тласкаха къмъ взаимно общение въ светото благотворение; — хората би живѣли разпокѫсано, би се заключили въ своето самолюбие и независимость, гордо и прѣзрително би гледали на всичка други и тѣмъ ненуждни и ненуждаещи се отъ тѣхъ хора! И животътъ би билъ тогава още по-страшенъ, по хладенъ и по безнадежденъ! Хората не би се нуждаели отъ човѣшко добро и не би правили единъ на другиго добро: всрѣдъ тѣхъ би царило едно непрѣкѫснато, мрачно зло и безчувствено, хладно равнодушие.

Прѣмилосърдниятъ Господь избавилъ грѣшния човѣшки родъ отъ тази най-зла участь, като е далъ мѣсто въ човѣшкия животъ на светата, благодатната и истинска благотворителность. Да се умножи тя срѣдъ насъ и да процъфтѣва между хората до свършека на вѣковетѣ.

II.

Великиятъ грѣхъ на великия писатель.

Въ нашето малко религиозно врѣме, отъ всичко най-потрѣбно за насъ е напомнюването за главната цѣль на нашия християнски животъ — именно за нашето духовно обединение съ Бога и между себе си. Ние сѣкашъ съвсѣмъ сме забравили, че сме християни и, че като такива, сме прѣдназначени за духовно единство. Словото Божие, обаче, съ особена настойчивость ни напомня за забравеното. Вслушайте се въ молбата на великия апостолъ, отправена, разбира се, и къмъ насъ, както и къмъ християнитѣ на древната ефеска църква:

„*Моля ви, братя, да постѫпвате достойно на званиетс, въ което сте призвани, като се старѣете да запазите единството на духа въ съюза.*

на мира. Едно тѣло, единъ духъ (всички ние)... Единъ Господь, една вѣра, едно кръщение. Единъ Богъ и Отецъ на всички, Който е насъ всички, и чрѣзъ всички, и въ всички насъ" (Еф. 4 пл. 1—6 ст)

Както се вижда отъ думитѣ на св. апостолъ, ние съставяме едно християнско цѣло тогава, именно, когато се обединяваме въ Христовата църква съ единодушие и единовѣрие, съ единството на благодатьта въ таинствата и общностьта на синовството въ Единъ Отецъ небесенъ.

Словото Божие, изобщо, съ всичката пълнота и очевидность ни открива, като главна цѣль на нашия животъ, именно нашето всеобщо обединение съ Бога и между себе си. Достатъчно е да се каже, че за това обединение се молилъ самъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ прѣдъ своитѣ изкупителни страдания.

„*Да бждемъ всички едно* (викалъ той къмъ небесния Отецъ) *както Ти Отче си въ мене, и азъ въ Тебе, тъй и тѣ да бждатъ въ насъ едно*" (Иоан. 17 гл. 21 ст.).

Но не само словото Божие ни напомня и ни удостовѣрява въ това, че всемирното човѣшко единство съставя главна цѣль на човѣшкия животъ. Има и другъ свидѣтель за това именно самиятъ човѣшки животъ, както историчниятъ, така и съврѣмениятъ.

Историята и съврвменностьта твърдятъ, че всички хора отъ начало на сжществуването и до тия врѣмена сж се стремили и стремятъ къмъ всеобщо обединение. Погледнете въ дълбоката доисторична древность и вие ще видите отчаяното усилие на човѣчеството да поддържа своето единствено съ единството на езика мѣстоживѣнето, съсрѣдочаваще се около най-колосалното съграждане — Вавилонската кула.

Хвърлете погледъ къмъ началото на християнската история, и прѣдъ васъ ще се открие грандиозния опитъ за обединяване на цѣлия човѣшки свѣтъ подъ властьта на римската империя.

Нашата съврѣменность, сжщо така прѣдставлява колосаленъ опитъ за обединяване на цѣлото човѣчество съ една култура и единство на економическитѣ интереси.

Но самитѣ тия примѣри напълно ни убѣдяватъ и въ недостигането на всечовѣшко единство само съ едни обикновени естествени срѣдства. Както въ най-дълбока древность хората не сж могли да опазятъ ни единството на езика, ни единството на мѣстоживѣнето, така и въ класическата епоха не могли трайно да се обединятъ съ една военна сила и общъ държавенъ строй; прѣсъхнала воената сила на Римъ, разпаднало се и всемирното единство на покоренитѣ отъ Римъ народи. Посжщия начинъ и сега нѣма единство и съгласие между народитѣ и държавитѣ при най-широкото разпространение на културата и економичнитѣ сношения. Наопъки, никога още дѣлежътъ, съперничеството и готовностьта да се сгромолятъ съ огроменъ запасъ военна сила на всички окржжающи не сж дохождали до такова напрѣгане и изостряне, както въ наше врѣме. Оттукъ изводътъ е ясенъ. при

всичкия постояненъ стремежъ къмъ обединяване, човѣчеството не е могло да достигне и не ще го достигне съ обикновени, естествени, особено съ материални срѣдства.

Само горѣпосоченото отъ св. апостолъ християнско, религиозно-църковно обединяване на хората, начевано въ времената и завършвано въ вѣчностьта, е напълно осѫществимо и достижимо, тъй като само то се крѣпи на достатъчно трайна почва и разполага съ достатъчно могѫщи срѣдства. Почва на това обединяване служи самъ безкрайниятъ Богъ, — живъ и личенъ, спасяващъ и сродяващъ всички хора и помежду имъ и съ Него самия. Само Богъ може да бѫде всеобемаща почва за обединение на всички, — почва всѣкога и всѣкждѣ дадена и достѫпна за лична връзка съ нея на всички хора, гдѣто и когато би живѣли тѣ.

Малко е това. Само Богъ, като висше, всемогѫще и най-съвършено сѫщество, може да подбуди и въодушеви всѣки човѣкъ да се стреми къмъ Него, като къмъ свое висше благо и най-послѣдня и най-съвършена цѣль.

Но при своята безмѣрна сила и идеално съвършенство, само Богъ,—слѣзълъ до дѣйствително лично обединение съ човѣшката природа, опозналъ всичката тежина на бѣдственото човѣшко сѫществуване, посочилъ всички пѫтища и далъ всички срѣдства за прѣмо обединяване съ Себе Си, — може да бѫде дѣйствително всички обединяващъ Богъ.

И такъвъ е Богътъ на истинската християнска религия.

Естествено е оттукъ, че всички други религии, неудовлетворяващи това основно изискване, сѫ безсилни да приведатъ хората къмъ осѫществяване крайната цѣль на живота, — къмъ всемирното единство.

Съвсѣмъ, безсилно било въ това отношение езическото многобожие. Всички езически религии, събрани въ древния Римъ, ни най-малко не сѫ могли да обединятъ хората. Пантеонътъ, въ който били събрани всички човѣшки богове, не се явилъ обединяващъ всемиренъ храмъ, а се оказалъ само музей на езическитѣ религии.

Будизмътъ, съ неговото недостатъчно обосновано състрадание къмъ всичко живѣеще въ настоящето, и съ неопрѣдѣлената, безсъзнателна нирвана въ бѫдащето,—така сѫщо нѣма жива почва и силни мотиви за обединяване на хората, особено енергичнитѣ и жедуващи за животъ.

Мохамеданството, готово въ името на Аллаха да отиде съ огънь и мечь противъ всички и всичко, толкова повече е несродно къмъ живото, мирно и свободно обединяване на хората отъ всички врѣмена и страни.

И тъй, очевидно е, че само християнската религия и църква съставятъ единствено поприще на истинското, трайното и вѣчното човѣшко обединение, съдържаще въ себе си висша цѣль на всемирния животъ. На това съвсѣмъ не противорѣчатъ тия, разногласия и тия раздори, които постоянно сѫ вълнували и вълнуватъ религията и църквата. Истинската Христова църква групира отъ отдѣлнитѣ люди духовно—вѣчна или религиозна

организация, но не иначе, а като разкжсва непримиримитѣ съ нея врѣменни земни организации и връзки на тия люде.

Като дѣйствува отъ своя страна така разрушително на мирскитѣ връзки и организации, тя, естествено, извиква противодѣйствие и вражда отъ страна на послѣднитѣ Мирскитѣ връзки и организации на свой редъ съ всички сили се стараятъ да противодѣйствуватъ на организуващата сила на Христовата Църква, откжсваща отъ тѣхъ достоянието имъ, и й нанасятъ отъ своя страна по възможность по-голѣмъ ущърбъ. Църквата Христова на земята е воинствуваща църква. При такова положение тя сполучва да привлича съ своята спасителна организация само „малко избрани", като губи постоянно „много звани".

Тия загуби за църквата сж горчиви. Загубата на хора за истинската църковна организация е равносилна на загубата имъ за живота, за вѣчностьта, за Бога, за блаженството. Нещастенъ е тоя, който самъ е изгубенъ за църквата, а чрѣзъ нея и за вѣчното жизнено единство въ Бога. Но сто пжти по нещастенъ, и при това по-нечестивъ и по-ужасенъ, е тоя, който се явява, освѣнъ това, виновникъ за загубата и на други хора за църквата. Такъвъ отива противъ човѣшкия животъ, противъ всемирната цѣль, противъ всеустрояващия Богъ и всесъдържащия Духъ Свети. Духъ Свети е главниятъ дѣецъ въ всемирниятъ животъ, главниятъ осжществитель на всемирната жизнена цѣль, главниятъ организаторъ на всемирното единство на Христовата църква както земната, така и небесната.

Който се противи на църквата и нейното дѣло, той се противи на Духа Светаго и разрушава великото, всемирно дѣло Божие. Такъвъ човѣкъ се оказва тежъкъ прѣстжпникъ, навличащъ на себе си врѣменното и вѣчно наказание. Такъвъ прѣстжпникъ църковната власть отлжчва отъ жизненото църковно единство. Богъ нерѣдко го поразява съ тежка или внезапна смърть, а църквата го лишава отъ своето молитвено ходатайство прѣдъ Бога.

Такъвъ прѣстжпникъ прѣдъ Бога и човѣчеството, такъвъ противникъ на църквата и Духа Светаго, се оказа даровитиятъ писатель Левъ Толстой. Неговата неотдавнашна смърть привлѣче вниманието на цѣль свѣтъ. Тя извика море съжаления и похвали. Въ подавящата масса п о х в а л и т ѣ бѣха повече шумливи, отколкото основателни; съжаленията — повече многорѣчиви, отколкото дълбоки. Сега вече утихна всеобщия шумъ, извиканъ отъ смъртьта на човѣка, великъ не само по дарби, но и по злополучие.

Православнитѣ християни и вѣрни членове на църквата сж смутени отъ това ужасно противорѣчие, което се вмѣстило въ лицето на покойния между неговото свѣтско величие и между религиозното му падение; между безмѣрната негова слава въ очитѣ на свѣта и жестокото негово прѣдстжпление и безсилие въ очитѣ на църквата и нейния Глава Иисуса Христа. Защото искрениятъ членъ на Христовата Църква знае и е убѣденъ, че Левъ Толстой не

е „рабъ Божи", а — „врагъ Божи". Съ своето велико дарование, съ своятъ огроменъ авторитетъ въ очитѣ на своитѣ поклоници — той дръзна да отиде противъ великото и всемирно дѣло Божие, противъ единението на хората на Божествена основа, съ Божествени сили и срѣдства въ Богоустановената Църква Христова. Той, като отхвърли изначалното участие въ мировото дѣло за спасителното човѣшко обединяване на личния Богъ и Богочовѣка Христа, дръзналъ да сътвори свой новъ способъ за привеждание хората къмъ всеобщо единство, — способъ безрасжденъ и недействителенъ. Той надмѣнно и дързостно отхвърли всички, сложили се до него, врѣменни и вѣчни, обединовящи човѣцитѣ, организации: отхвърли държавата, културата, църквата и религия та, основана на вѣрата въ личния Богъ.

Но като отхвърли тъй безумно всички сжществуващи основи на всечовѣшкото единство, той се оказа безсиленъ не само да създаде нова, дѣйствително все обединяваща, основа, но даже да измисли, ако и въображаема, но все пакъ нова такава. Той бѣ принуденъ да се хване все за тая пакъ вѣковѣчна религиозна основа на всемирното обединение,—за християнската религия, — но за да я даде за своя, той я изопачи до непознаване. Той отъ себе си бѣ почналъ да вика хората къмъ единство: въ името на Бога, но въ името на безличния Богъ, неживия и никому недостжпния; въ името на Христа, но не Богочовѣка Христосъ а простия еврейски учитель; въ името на човѣшкото братство, но основано не на живото синовство на всички хора въ Бога и на събратството съ Богочовѣка Христа, а подпирано само на външната единаквость на човѣшката природа.

Той отхвърли всички до негово врѣме, външни и вжтрѣшни връзки между хората, но въ замѣна на тѣхъ не само съ нищо ново и трайно не обедини другитѣ хора, но и самъ съ никого не се обедини... Напротивъ, съ разкжсването на всички прѣдишни връзки, той бѣ поставилъ самъ себе си въ крайно ужасно и ненормално положение: бѣ се отказалъ отъ държавнитѣ, църковни, обществени и културни - връзки. Въ послѣднитѣ години на живота си, той не билъ ни гражданинъ, ни дворянинъ, ни християнинъ, ни културенъ, ни некултуренъ човѣкъ..

Едно толкова ненормално негово сжществувание могло да се отдържа още само благодарение на фактично не разкжсаната, макаръ и теоретично отхвърлена отъ него, сѣмейна връзка. Но и тая послѣдня връзка той посегна да скжса прѣдъ самата си смърть, щото съ това рѣшително да се дотърколи и да убѣди цѣлъ свѣтъ въ безсилното нищожество на единъ човѣкъ, макаръ великъ и даровитъ, въ това най-велико жизнено дѣло на всеобщото обединяване, което отъ вѣкове се строи съ участието на цѣлото човѣчество, при постояното лично съдѣйствие на Самия Богъ.

Великата заблуда на Толстоя е достойна за велика осжда; но самъ той изпъква най-голѣма жаль и горѣсть за себе си Ахъ

ако неговата вина би била само великата му заблуда!... Но великата заблуда влѣче слѣдъ себе си още по-велико прѣстжпление. Ахъ, ако би този нещастенъ противникъ на църквата и Бога само себе си да заблуждаваше! но той въведе въ заблуда и множество други хора! Колко добрѣ щѣше да бжде, ако той самъ да се бѣ откжсналъ отъ църквата и отъ създаното отъ нея истинско човѣшко единство; ако би той самъ лично противодѣйствувалъ на послѣдното! Но слѣдъ Толстоя остана голѣма масса съблазнени отъ него хора, враждебни на дѣлото Божие, възставащи противъ църквата и противъ дѣйствуващия въ нея Духъ Свети!...

Въ лицето на Толстоя прѣдъ насъ е най нещастния, двойно най-нещастина човѣкъ, който се е противѣлъ на Духа Свети, Го хулилъ и съблазнилъ къмъ такава пакъ хула и съпротива масса други хора!

Горчиво и нетърпимо е да си спомняме страшнитѣ Христови думи за случая, че *„който похули Духа Святаго, нему прошка нѣма вовѣки‘* (Мр. 3 гл. 29 ст.).

Отъ смъртнитѣ грѣхове този е най-смъртния. Тжга и отчаяние обхващатъ душата, когато четемъ у св. апостолъ, че за извършилия тоя най смъртенъ грѣхъ е невъзможно вече и да се молимъ: *„има грѣхъ смъртенъ; не за него ви говоря да се молите“* (Иоанъ 5 гл. 16 ст.) — его ясни и, уви! жестоко безнадеждни думи на апостола.

Но има нѣщо, което ние можемъ да прѣдприемемъ отъ своя страна, заради смегчаване тежината на послѣдния сждъ надъ неразкаялия се злополученъ гений. Ние можемъ именно да съдѣйствуваме не за разпространението, а—за подавянето на постоянната отъ него заблуда. Съ доброто си християнско поведение и нерзривния съюзъ съ православната християнска църква, ние можемъ да убѣждаваме другитѣ хора въ това, че само въ православната Христова църква е спасителната организиция, дѣйствително обединяваща хората въ трайно и вѣковѣчно единство.

И така, съ истинско хростиянския си животъ, въ благодатното общение съ истината църква Христова, ние трѣбва нагледно и убѣдително да проповѣдваме на всички спасителната истинность на своето православие, като отвличаме съ това немощнитѣ и съблазненитѣ отъ лъжата на „толстоизма“.

Нека горчивиятъ урокъ на отхвърления отъ църквата писатель да бжде не съблазнителенъ, а — спасителенъ! Спасителностьта на тоя урокъ за насъ може да облегчи вѣчната участь и на човѣка, който ни е далъ тоя урокъ. О, нека кажемъ съ думитѣ на великия апостолъ: *„отъ неговото падение (да бжде) спасението на другитѣ“* (Рим. 11 гл. 11 ст.).

Да извлѣчемъ, непрѣменно да извлѣчемъ, отъ паденето „на великия човѣкъ“ урокъ *„спасителенъ*, както за насъ, така и за него! Отъ неговото отпадание отъ светата православна църква да почерпнемъ ревность за единение съ нея. Отъ неговата дързость да извлѣчемъ страхъ! Отъ неговото велико

лекомислие да се научимъ на велика прѣдпаза! Вижте, ако и „великия“ е отхвърленъ и обреченъ на сждъ и наказание за разрушаване на църковното единство, то нѣма и не може да има пощада за малкитѣ и нищожни разрушители.

Но да ни запази Господь въ спасителното единство на света църква и да приведе къмъ Него всички откжснати и които се откжсватъ!

Прѣв. свещ. *Ал. Ив. Стояновъ.*

Храбо-назидателни изрѣчения отъ разни автори.

Да се боишъ отъ Бога е най-великото съвършенство.

—

Страхътъ Божи очиства сърдцето и възвишава душата.

—

Бой се отъ Бога, както и отъ ония които не се боятъ отъ Него.

—

Страхътъ Божи е най-надеждното прибѣжище.

—

Човѣкътъ нѣма да узнае себе си до тогава, до когато не познае своя Създатель.

—

Най-дрброто основание за щастието на човѣка въ неговия животъ е, да се възпита младежьта въ страхъ Божи и да ѝ се внушатъ законитѣ на религията.

—

Истинскиятъ лжчъ за просвѣта на нравитѣ изтича изъ книгитѣ на *четиритѣ божествени писатели.*

—

Въ скрѣбнитѣ минути нѣма по-добра утѣха за душата отъ ходенето въ храма Божи на молитва: който се моли може да храни по-голѣма надежда и упование на Божието милосърдие, отколкото оня, който не се моли.

—

Що е щастието въ свѣта? — Мечта;
Що е славата — Сѣнка, Суета;
Но блаженъ е оня който винаги знае Бога.
И искрено го желае!

—

Заради твоето сибствено благо, никое отъ людскитѣ съсловия не прѣнебрѣгвай. Човѣко, не се възнасяй прѣдъ човѣка и никога не се осмѣлявай да тъпчишъ неговото достойнство, защото твоето благо зависи отъ човѣка и ти никога не можешъ да прѣдвидишъ, въ кого се вмѣсва велика душа. Твоето съсловие, което ти наричашъ *висше*, и кржгътъ на твоето познанство, който ти съставлявашъ съ знатни личности заради своето тщеславие, до толкова те заслѣпява, че ти не искашъ да видишъ истино благородната душа на неравния, по съсловие, тебе човѣкъ.

—

Просвѣтениятъ и образованъ човѣкъ не прѣнебрѣгва въ обществото никое съсловие; не се срами дори да бжде въ общение съ честния земледѣлецъ, или занаятчия. Той избѣгва общението само съ гламавитѣ и бездѣлницитѣ.

—

Истински щастливъ е оня, който не дава воля на своитѣ страсти.

—

Не е сиракъ оня, който остане безъ родители, а оня, който остане безъ възпитание и който на нищо не се е научилъ.

Ако човѣкътъ би помислювалъ за своята смърть и за пжтя отъ тоя жавотъ въ другия, то, безспорно, би гледалъ на своитѣ дѣяния съ голѣмъ страхъ.

—

Нашиятъ животъ е подобенъ на сънь, отъ който се пробуждаме едва на смъртния часъ.

—

Само добродѣтельта, искуството и науката ни правятъ достойни.

—

Колкото по-малко умъ има нѣкой, толкова повече е надмѣненъ.

—

Наукитѣ украсяватъ младия човѣкъ, защото мждростьта е изворъ на всичкитѣ наши душевни доблести

—

Който въ нещастието си унива, той се прави още по-нещастенъ.

—

Има въ свѣта *прѣкрасно*, и ако ние го не виждаме, причина за това сж нашитѣ порони.

—

Къмъ никого не трѣбва да бждемъ строги, освѣнъ къмъ себе си.

—

Порочната мисъль е водачъ на порока.

Бжди добродѣтеленъ, дори и ако би било смѣшно да бждешъ такъвъ.

—

Като узнаешъ добрия човѣкъ недей да казвашъ на ума си: такива го има много.

—

Когато ти обикнешъ човѣка отново — това е достойнство; кога охладнѣешъ къмъ тогова, когото си обичалъ, това е нещастие: ти си станалъ по-лошъ.

Отчаянието ослѣпява разума.

—

Уединението е страшно аа порочнитѣ.

—

Старай се да си опазишъ дарбитѣ, или пъкъ мжжествено да се откажишъ отъ тѣхъ.

—

Човѣкътъ е твой приятель; само и ти му бжда тнкъвъ.

—

Помни, че бѣдниятъ сега търпи гладъ; по-послѣ може би ще е късно.

—

Помисли въ тая минута не си ли длъженъ ти да извършишъ нѣщо полезно.

—

Мълчи си и недѣй вѣрва, когато почнатъ да ти приписватъ добродѣтели, каквито ти нѣмашъ.

—

Всичкитѣ животни сж подвърглати на страдания; достойно за човѣка е да ги цѣри; само за него е достойно да знае дароветѣ на природата и нейнитѣ врѣдни и полезни сили.

—

Когато ти видишъ пороцитѣ на велики хора, ти не виждашъ всичко, защото се заслѣпянашъ отъ блѣсъка на тѣхната обстановка.

—

За да сждишъ за книгитѣ, трѣбва да ги четешъ; за да сждишъ за хората, трѣбва да дружишъ съ тѣхъ. Спокойниятъ отшелникъ не знае всичкитѣ добри и глупави дѣйствия на човѣка. Най-добриятъ професоръ по нравствената философия, може би, е невѣжа въ тънкоститѣ и приличията на свѣтското обръщение, ако той не е слушалъ лекции въ кржга на салониитѣ

хора. Него ще го уморятъ знанията и неговия правиленъ начинъ на мислитѣ нѣма да отгатне приятноститѣ на живота.

—

О, колко нещастенъ трѣбва да бѫде оня, който нѣкой пѫть е слушалъ отъ устата на своя ближенъ думитѣ: ти си причината за нещастията на моя животъ!

—

Който храни въ душата си само низкитѣ побуждения на тѣлото, той не е способенъ за висши нравствени усѣти.

—

Думитѣ на лошия и нетърпимъ човѣкъ оставай безъ внимание.

—

Когато ти си веселъ, не искай да взема участие въ това и твоя завистникъ: стига му и това, дѣто е печаленъ за твоята радость.

—

Прави доброто и не усвоявай лошото; нека отъ тебе заимствуватъ доброто.

—

Много по потрѣбна и по-надеждна е оная глава, която се труди, отколкото тая, която много говори.

—

Съ каквото дружимъ, съ туй се храни нашето сърдце. Нашитѣ приятели съ наши художественици-лѣяри, които го прѣливатъ. Къмъ това може да се притури казаното у Горация: „Кажи ми съ кого живѣешъ и дружишъ, да ти кажа какъвъ си“!

—

Добриятъ човѣкъ, макаръ понѣкога да чувствува скука, затова пъкъ неговата душа е тъй богата съ прѣкрасното, че тя е доволна сама отъ себе.

Покорностьта е най-надеждното срѣдство да получишъ туй, което желаешъ.

—

Съ каквото сѫ заети нашитѣ мисли, то се открива чрѣзъ нашето поитворство, мълчание и празность. Порочни хора, не се лъжете, че нѣма да ви узнаятъ!

—

Само оня, който е прѣзренъ и самъ прѣзирва себе си, не уважава никого.

—

Желае да умрѣ оня, който чувствува себе си не достоенъ да живѣе.

—

Не е достатъчно да бѫдешъ прѣдпазливъ, за да запазишъ приятелитѣ си въ еднакво добро разположение.

—

Който малко чете, лишава се отъ много случаи да си припомни добри правила, да упражни своя умъ и чувство; неговото въображение тѫпѣе и понятията му се смѣсватъ.

—

Що сѫ знанията, ако отъ тѣхъ не се рѫководятъ чувствата на сърдцето. Малодушниятъ човѣкъ, като не се надѣе на себе си, прѣдпочита празностьта, лѣностьта, и съзерцаване на прѣкрасното, което е изгубило за него прѣлестьта си.

—

Лошиятъ човѣкъ ненавижда добрия; но на добрия не се нрави лошиятъ.

—

Ако ти видишъ врага си безсиленъ, не му отмъщавай; но благодари за туй Богу.

—

Завистьта не знае спокойствие.

Епархийски разпоредби.

Окржжно № 300.

отъ 19.I 1915 по благотворителностьта.

Ваше Всеблагоговѣйнство,

Добрѣ Ви е извѣстно, че благотворителностьта въ Богохранимата ни епархия не се намира на подобаваща висота. А пъкъ съ туй именно дѣло на милосърдието църквата трѣбва да бжде силна. За да може да се съживи и засили дѣйната любовь между епархийското ни паство, ние благоразсждихме да се даде една подходяща организация на туй милосърдно дѣло. Съ тая цѣль написахме специално послание, второ по редъ, къмъ Бобохранимата епархийска църква, за благотворителностьта. Тукъ приложени ви се изпращатъ съотвѣтно число екземпляри отъ туй послание, съ молба да наредите да се разпространи между свещенството и паството въ околията ви. Само по себе се разбира, че и вие ще го прочетете внимателно и ще се погрижите да се съобразите съ всичкитѣ нареждания въ помѣстения въ него уставъ на епархийското благотворително братство.

Прѣди всичко, ще се погрижите да съставате ржководнитѣ тѣла въ града и околията. За това най-добрѣ ще бжде за сега да свикате едно събрание отъ благочестивитѣ християни, което да избере членове за управата на клона отъ братството. Сжщото да сторятъ и енорийскитѣ свещеници по селата, съгласно чл. 11 отъ упоменатия по-горѣ уставъ. Извършеното ще ни се прѣдстави за удобрение.

Като вземаме грижата да организирамъ благотворителното дѣло въ епархията, ние очакваме, че благоговѣйнитѣ свещеници ще се заловятъ за съживяването на това свето дѣло съ всичкия жарь на своето пастирско усърдие. Очакваме, че тѣ ще се проявятъ въ това дѣло, като истински Христови съдѣйци и ржководители на милосърдието, защитници и покровители на меншитѣ Христови братя. Очакваме, че тѣ ще направятъ всички усилия та, чрѣзъ дѣлото на милосърдието, да издигнатъ себе си и църквата на подобаващата висота. Всѣки пжть, когато свещенството заговори за бѣдното свое материално състояние, натяква му се, че било бездѣятелно и оплакването му не заслужаваще внимание. Нека ние имаме възможность въ такива случаи да посочваме нашето организирано епархийско благотворително дѣло, което ще бжде плодъ на дѣятелното свещенство. Нека се помни, при това, че съ това ние ще изпълнимъ най-повелителния за пастиритѣ дългъ, заради което, увѣрени сме, ще ни се въздаде стократно и отъ Бога и отъ обществото.

Призоваваме върху Васъ Божията благодать и оставамъ Вашъ во Христа молитствуватель.

† Видински митрополитъ:

Неофитъ.

Окржжно № 35 по кооперативно земледѣлскитѣ спестовно-заемни сдружавания.

Материялното благосъстояние на епархийското паство има голѣмо значение за неговото нравствено религиозно подига-

не. Поради това свещенството трѣбва да има присърдце това благосъстояние на своето паство, като въ едни случаи дава мждри съвѣти и наставления, а въ други — и само взима живо участие за постигане на такова благосъстоиние.

Въ послѣдно врѣме доста бързо се развиватъ кооперативнитѣ земледѣлчески сдружавания. Въ туй симпатично дѣло, съ голѣма полза за своитѣ паства, могатъ да взиматъ участие и благоговѣйнитѣ свещеници. Но тѣ трѣбва добрѣ да се запознаятъ съ неговата организация. Его защо, за да бждете готови да услужите на своитѣ пасоми въ това добро дѣло, съгласно рѣшението на Епархийския съвѣтъ отъ 19. XII препоржчваме Ви издаденото отъ общия съюзъ на българскитѣ кооперации най-ново *„Упжтване за основаване земледѣлски спестовно - заемни сдружавания“. София 1914 г. Цѣна 20 ст.* Съюзътъ на кооперациитѣ е готовъ да дава найподробни уяснения и съвѣти по учрѣдяване на такива благодѣтелни за населението сдружавания. При нужда, можете да му ги поисквате.

По незаконитѣ съжития.

Окр. № *4439.23.XI.*

Ваше Всеблагоговѣйнство,

Въ митрополията има свѣдѣния, че числото на незаконнобрачноживущитѣ въ богохранимата ни епархия все повече се увеличава. Това е едно угрожаваще нравственото чувство на благочестивитѣ християни, зло, за ограничението на което трѣбва да се вематъ мѣрки. Поради туй молимъ, Ваше Всебкагоговѣйнство, да наредите да се узнае точното число внебрачни съжителства въ града и околията Ви и ни прѣдставите поименни списъци за тѣхъ. Имайте грижата да ги раздѣлите на двѣ категории — въ първата да влѣзатъ всички ония, *които нѣматъ прѣчки да бждатъ вѣнчани,* а въ втората—ония, които *имятъ такива прѣчки,* като тия послѣднитѣ се поименуватъ.

Фондъ за благотворение.

Окр. № *4616.5.XII.*

Ваше Всеблагоговѣйнство,

На 18 миналий мѣсецъ епархийскиятъ ни Духовенъ Съвѣтъ, подъ наше прѣдседателство, се занима съ въпроса за образуване на единъ „епархийски Фондъ за благотворения“. Съвѣтътъ, слѣдъ като обсжди тоя въпросъ всестранно и като взе прѣдъ видъ, че наи главната задача на църквата е да развива и ръководи милосърдието, намѣри че е врѣме да се почне организирането на благотворителностьта въ епархията. Вслѣдствие на това рѣши:

1. Основава се при митрополията „епархийски Фондъ за благотворения“, който да се управлява за сега отъ епархийския съвѣтъ.

2. Въ бюджетитѣ на енорийскитѣ църкви въ епархията да се прѣдвижда всѣка година помощь за тоя Фондъ въ размѣръ 1% отъ приходитѣ имъ, въ разходенъ §: за епархийския Фондъ.

Горното рѣшение на съвѣта като съобщаваме на Ваше Всеблагоговѣйнство, молимъ ви да наредите потрѣбното за изпълнението му отъ църковнитѣ настоятелства въ повѣрената ви духовна околия.

Летописи бѣлѣжки и извѣстия.

Ржкоположенъ. На 4 йтого е ржкоположенъ въ дяконски чинъ, кандидатътъ за II та Акчарска селска енория, Найденъ Първановъ.

Починалъ. На 6 минали декември, скоропъстижно починалъ Дългошевскиятъ селски енорийски свещеникъ О. *Захарий Младеновъ.* Покойниятъ бѣ примѣренъ свещеникъ Ржкоположенъ е билъ на 21 IX 1880 год. До ржкоположението си е учителствувалъ 10 год. Вѣчна памятъ на починалия добъръ пастирь. *Дългошевската енория, Ломска околия, се състои отъ 260 кѫщи, остава вакантна.*

Назначенъ. За завѣдующъ *Голинската* вакантна енория Ломска околия, отново е назначенъ Вълчедръмскиятъ енорийско свещеникъ О. *Александръ Ив. Стояновъ*, който сѫщеврѣменно е и околийски проповѣдникъ.

Назначенъ. *Врѣменно* е назначенъ за писъръ при Кулското ариерейско намѣстничество г. *Петко* Боновъ,

Мѣстото, обаче, се смѣта за вакантно. Очаква се кандидатурата на семинаристъ, който да бѫде ржкоположенъ и за дяконъ. Мѣсеченъ доходъ ще има около 170 лева.

За пенсиониране. Прѣдставени сѫ за пенсиониране слѣднитѣ свещеници: *Станко Павловъ* изъ с. Сланотърнъ; *Иванъ П. Станковъ* изъ село Гоматарчи и *Младенъ Вълчовъ* изъ с. Синаговци, Видинска околия. Първиятъ отъ тѣхъ; свещенодѣйствувалъ 52 год. вториятъ 49 и третиятъ 44.

„Библгйски указатель".

Дългогодишниятъ труженикъ по духовната просвѣта, Високопрѣподобниятъ Архимандритъ *Дисатей Ковачевъ* е съставилъ и издалъ „Библейски Указатезь". Съ тая книга могатъ да си послужатъ свещеницитѣ, при изпълнение на своя пастирско-проповелническо дългъ. Видинската Митрополия прѣпоржчала на свещеницитѣ въ епархията които желаятъ, да си купятъ на право отъ издателя въ Самоковъ. Цѣната на „Библейски Указатель" е 10 лева.

Молба. *Негово Високопрѣосвещенство Митрополитътни поржчи да изпратимъ първата книжка отъ* „Бдински Вѣсти" *до всичкитѣ негови лични приятели и познати. Като изпълваме тая поржка на Високопрѣосвещения архиерхъ, най учтиво молимъ тия високоуважавани лица, или да изпратятъ 4.20 лева за списанието, или да повърнатъ книжката обратно редакцията. Ние се надѣваме, че ще зададемъ читателитѣ съ четивата, които ще бѫдатъ помѣствани въ* „Б. В."

Редакцията.

Втора молба. Най-почтително молимъ Всеблагоговѣйнитѣ архиерийски намѣстници въ царството да сторятъ трудъ и покажатъ благоговѣйнитѣ свещеници въ околиитѣ си, *които отъ тѣхъ желаятъ* да се запишатъ абонати за списанието „Бдински Вѣсти", което ще имъ съдѣйствува за изпълнеението на тѣхния пастирски дългъ.

Редакцията.

Вжтрѣшнитѣ ни раздори и иноелавнитѣ пропаганди.

Вжтрѣшни раздори, иноелавни пропаганди — това сж найсмъртоноснитѣ язви за организма на държавата. Противъ това зло трѣбва да се вика, да се протестира, да се работи, додѣто има врѣме, до дѣто не е късно. Вжтрѣшнитѣ раздори, заедно съ религиознитѣ пропаганди, сж били твърдѣ сждбоносни и фатални за българското отечество. Ако България прѣзъ XIV-то столѣтие се лиши отъ независимость и българскиятъ народъ отъ свободата, туй се дължи, прѣди всичко, на вжтрѣшни партийни раздори и на религиозни пропаганди, (за които ние по-послѣ ще поговоримъ по обстойно) а слѣдъ туй вече на външнитѣ политически условия. Защото тия условия се измѣнятъ въ врѣда на една държава, когато тя е вжтрѣшно обезсилена и лишена отъ компактно единство, А такава именно бѣше българската държава прѣзъ XIV-то столѣтие. Свидѣтелствува за това твърдѣ категорично отечествената ни история.

Изглежда, обаче, че за това свидѣтелство на историята сега никой не си спомня, никой не се интересува. Иначе не може да се обясни печалното обстоятелство, че нашитѣ вжтрѣшни раздори, несъгласия и партийни ожесточения се развиватъ съ такава вихрена скорость. За родолюбивитѣ хора, това обстоятелство не може да не напомни миналото и да ги загрижи за бждащето. Защото у насъ днесъ дѣйствително става нѣщо не нормално, върши се нѣщо систематично, което не ни прокобява нѣщо добро и утѣшно. Погледнете само, каква омраза и ненависть се развива между партии и партизани. Тѣ не приличатъ на родни, любящи се, братя и синове на едно и сжщо отечество. Не тѣ често прѣдставляватъ най-отявлени и кръвни врагове, готови, при удобниятъ моментъ, да се взаимно унищожаватъ. А тия синове на отечеството трѣбва да не забравятъ, че това сжщото отечество робува вече два пжти въ послѣдица на такива вжтрѣшни раздори. Всѣки човѣкъ, колкото и неблагоразуменъ да бжде той, когато еднажъ злѣ си пострада отъ извѣстни свои грѣшки и простжпаци, послѣ вече употрѣбява срѣдства и усилия да се изправи и да се прѣдпазва за напрѣдъ, да не изпадне въ сжщитѣ грѣшки и да не пострада още по злѣ. Не виждаме, обаче, ние да сме извлѣкли нѣкаква поука отъ изпитнитѣ и вѣковнитѣ страдания народни, които въ миналото бѣха създадени отъ вжтрѣшнитѣ несъгласия, раздори и партийни омрази. Виждаме тъкмо обратното. Допущатъ се и се употрѣбяватъ *всякакви* и всички срѣдства, които да увеличаватъ тия несъгласия и вжтрѣшни раздори. За свидѣтелството на историята — тая велика учителка на народитѣ — не искаме да си припомнюваме. Дългъ бѣше да сторятъ т о в а п о н е ржководящитѣ

страната и обществото факто ри — политически дѣйци. първенци, книжовници и учени — и да дадатъ примѣръ на младитѣ подраствуващи поколѣния. За жалость, обаче, тоя дългъ стои не изпълненъ и примѣра не даденъ.

Но нека бждемъ справедливи и да отбѣлѣзваме точно фактитѣ. Въ първия моментъ, когато България смъкна отъ себе робскитѣ вериги и получи свобода и независимость, нашитѣ родни първенци твърдѣ добрѣ помнѣха обстоятелствата, които бѣха спомогнали нѣкога да ни се наложатъ тия вериги. Тѣ добрѣ знаеха и помнѣха историята която повѣствуваше, че несъгласията и вжтрѣшнитѣ партийни раздори, както и разнитѣ *исти и религиозни пропаганди*сти бѣха омаломощили българската свободна държава и бѣха я направили негодна за независимъ политически животъ. И сега, когато, слѣдъ толкова вѣковни мжки и робуване, тя бѣше се възродила и независимостьта ѝ възстановена, тѣ пожелаха да я нарерягъ тъй, че ония сждбоносни и фатални за нея обстоятелства да не се повтарятъ. Имаше едно срѣдство, едно условие за това. *То бѣше да се възроди съгласието, сговорностьта, любовьти и единението въ народа.* И дѣйствително тѣ наредиха това условие да се изрази въ девиза: *съединението прави силата.* Това е и сега народния девизъ, който съ крупни букви е отпечатанъ върху зданието на Народното Събрание въ София. И това бѣ не само единъ *девизъ*; това бѣше, и е, единъ *завѣтъ* за младитѣ и подраствящи поколѣния. Разтълкуванъ, той винаги щѣше да изтъква прѣдъ тѣхъ причинитѣ, поради които сполѣтѣ отечеството ни страшния погромъ въ края на XIV-то столѣтие. Съ туй тѣ щѣха да се вдъхновяватъ отъ силата на единството и да се прѣдпазватъ отъ сторинитѣ единъ пжть вече фатални грѣшки. Ржководена и вдъхновявана отъ тоя девизъ, България щѣше да бжде винаги вжтрѣшно силна, културна, свободна и независима.

Но, уви, изглежда, че всичко това си остана единъ добъръ проектъ, една *pia desideria*. Излишно е да рисуваме положението на обществото ни и да доказваме, колко малко се мисли за прилаганието на тоя спасителенъ девизъ. Достатъчно е да влѣзете въ зданието на Народното Събрание и да послушате народнитѣ избраници, които тукъ се занимаватъ съ *кование* народнитѣ сждбини. Вие веднага ще почувствувате, не, ще видите, какво жалка ирония прѣдставлява написаниятъ съ грамадни букви отъ вънъ на зданието народенъ девизъ: *съединението прави силата.* Какво ти съединение, какво ти съгласие и любовь!? За тия работи и дуне може да става тука! Напротивъ, тукъ вие ще бждете свидѣтели на най-голѣмитѣ раздори, скандали и дори побоища. И вие изтръпвате при факта, че това става между прѣдставители народни и законодатели държавни. Вие изтръпвате прѣдъ факта, че това се върши отъ строителитѣ и управницитѣ на родна България. Прѣзъ вашиятъ умъ неволно ще

прѣмине мисъльта: нищо отъ старитѣ раздори и несъгласия не сме забравили и нищо отъ новия народенъ девизъ не сме приложили. И вие, пакъ тъй неволно, ще се запитате: тая партийна омраза, тия несъгласия и вжтрѣшни раздори не ще ли бждатъ пакъ тъй фатални за нашата мила родина, какво прѣзъ XIV-то столѣтие? Но... *млъкни сърдце!* — ще кажемъ ние, заедно съ поета родолюбецъ. Мислимъ, че има още врѣме за вразумяване, ако искаме. Но искаме ли...?

Нито умъ, нито съвѣти, ще даваме на нашитѣ просвѣтени обществени и политически дѣйци въ тоя случай. Но ние трѣбва да изпълнимъ своя свещенъ и върховенъ, къмъ родна България, дългъ. Поради това, бихме помолили тия обществени и държавни фактори само едно нѣщо, — при туй разнебитено обществено състояние, до което сме достигнали —да си спомнюватъ по-често за свидѣтелството на историята, досѣжно нашето държавно сжществуване. И ние ги молимъ въ името на нашата църковна и народна цѣлокупность, въ името на отечествената ни и държавна независимость. Защото, при фактътъ на тая зловѣща партизанска омраза, при видътъ на тия фатални вжтрѣшни раздори, не изтръпва ли отъ ужасъ вашата душа; не свива ли се отъ мжка сърдцето ви, при мисъльта за единъ фаталенъ край на тая независимость? Ние, заедно съ всички добри съотечественици и родолюбци, изтръпваме при това заслѣпление и при неизвѣстностьта за сждбата на нашата мила родина. Искали бихме ние, поне въ тия върховни моменти, когато съ хладното оржжие се размѣстятъ и съ горѣща кръвь се чертаятъ границитѣ на народитѣ и царствата земни, отъ свети чувства да се вълнуватъ сърдцата на нашитѣ обществени и политически дѣйци и ржководни фактори, на нашитѣ сънародници и съотечественици. Искали бихме отъ тѣхъ беззавѣтна и света любовь, която всинца ни да групира дружно и самоотвержено да застанемъ на *божествена стража* прѣдъ олтаря на милото отечество. Искали бихме днесъ, въ годината на всесвѣтското размирие, всички да бждемъ проникнати отъ благоразумие, единение, любовь и бдителность, нѣща тъй необходими за опазване свободното и независимо сжществуване на родна България. И нейнитѣ добри синове, въ тия сждбоносни врѣмена, трѣбва да се проникнатъ отъ тия свети чувства на обичь и прѣданность къмъ нея.

Повтаряме, въ тия смжтни и сждбоносни за много земни царства и народи врѣмена; въ тия върховни моменти за разрѣшаване на всесвѣтскитѣ проблеми, когато изпарението на проливанатa милионна човѣшка кръвь и барутниятъ пушекъ, по цѣлото земно пространство, замъгляватъ дори лжчитѣ на слънчевата свѣтлина, ние трѣбва единодушно и прѣданно да бдимъ за нашата родина свята. Изъ дълбочинитѣ на своитѣ родолюбиви сърдца и души ние трѣбва да викаме заедно съ поета:

»Азъ бдя, азъ тръпна день и нощь,
родино света,
»Надъ тебъ, надъ твойта участь
тръпна азъ;

»Защото, ахъ, незнамъ, що носи тебъ сждбата,
»Какво ти носи всѣки часъ!
» Защото азъ незнамъ, какво те утрѣ чака:
» Вѣнецъ ли слѣдъ подвигъ новъ великъ,
» Ил надъ тебъ на робство черно вий се мрака
» И дебне твоя ведъръ ликъ..
»И все пакъ трупна день и нощь, родино свята
»Надъ тебъ, надъ твойта участь день
»И нощь, защото знамъ — широка е земята,
»Но, какъ е чужда тя за менъ! [1])

И какъ сж вѣрни думитѣ на поета въ послѣднитѣ два стиха! Каква велика истина! Широка е земята. Необятни сж нейнитѣ пространства. За много царства и милиярди хора има мѣста въ нея. Но тя е чужда за насъ, чужда за българскитѣ синове. Близка за тѣхното сърдце е, и може да бжде, само родината свята, родна и свободна България. И прѣдъ тая величайша истина, ние сме дължни да застанемъ единно на *божествена стража* и да бдимъ. Прѣдъ светостьта на милото отечество; прѣдъ свѣтлото държавно бждаще на родна и независима България; прѣдъ църковната и народна цѣлокупность и единство, нека изчезнатъ фаталнитѣ наши вжтрѣшни раздори и несъгласия. Настжпилъ е върховниятъ моментъ, въ който народниятъ девизъ — съединението прави силата — трѣбва да се приложи напълно. Всички, които спомагатъ за разединения и несъгласия, било то политическо или религиозно, трѣбва да се заклеймятъ като измѣнници на своята родина свята и гробокопатели на свободна и независима България.

† В. М. Н.

[1]) Родни пѣсни, отъ *Ив. П. Ончевъ.*

Гибелни послѣдици отъ неизпълненъ дългъ.

Въ послѣднитѣ три десетилѣтия, постепенно, се извърши едно крушение, единъ прѣломъ въ психиката на българския народъ. Българскитѣ православни храмове, които дълго столѣтия се пълниха отъ тоя набоженъ народъ, постепенно почнаха да се изпразватъ. Добродѣтелитѣ, съ които се отличаваше той, бързо започнаха да се намаляватъ. Вѣрата му въ Бога, която толкова столѣтия крѣпѣше неговия духъ, постепенно започва да изтива. Разколебава се, тъй сжщо, и любовьта му къмъ отечеството.

Днесъ ние виждаме, че нашата младежь, нашата интелигенция, върви въ една посока въ живота, която не прѣдвѣщава нищо радостно, нищо утѣшно. Ние виждаме, че нашитѣ млади поколѣния вървятъ и се приближаватъ къмъ точката на духовното замръзване; приближаватъ се къмъ духовната смъртъ. Защото въ интелигентнитѣ кржгове вече явно личи една психика, въ която владѣе безвѣрие, безрелигиозность, безнародие и индеферентность. Очевидно е, че тая психика подхожда за единъ

народъ, който се изражда и който завръшва своето сѫществуване, но никакъ не и за единъ народъ, който току що се е възродилъ за творчески животъ. Мѣстото на живия Богъ, въ психиката на нашата интелигтиция, постепенно се зема отъ мъртви и бездушни идоли. Въ нашата отечествена атмосфера почва да вѣе мъртва хладина. Божественото въодушевление твърдѣ рѣзко се явява между нашето общество; религиозниятъ жаръ слабо се проявява, а любовьта къмъ народа и отечеството — страхливо се изразява. Сѣкашъ гениятъ който възроди и създаде родна България е грабнатъ отъ нѣкаква си фатална ржка и захвърленъ тамъ нѣкждѣ, въ пропастьта на анархията. И ние чувствуваме, че храмътъ на праотеческата ни вѣра, както и храмътъ на беззавѣтното ни родолюбие, е полупразенъ и студенъ. Нѣщо повече, ние виждаме, че тия храмове народни се обикалятъ отъ светотатци, които се канятъ да ги разрушатъ до основи. Тия хора нито искатъ да знаятъ, че съ това разрушение ще се турне край и на държавно, и на народно сѫществуване. До такова отрицание е достигнала една часть отъ интелигенцията, която е плъть отъ плътьта ни и кръвь отъ кръвьта ни.

При видътъ на това увеличило се до такива голѣми размѣри зло, мнозинство благомислящи граждани, родители, учители и обществени дѣйци почнаха да си задаватъ по често въпроса: дѣ е причината за тоя, гибеленъ за народното ни сѫществуване, духовенъ и мораленъ отпадъкъ? Коя е тая фатална ржка, която тъй светотатствено отнема вѣрата ни и ограбва духа ни? Коя е тая прѣстжпна ржка, която тъй прѣдателски подкопава основитѣ, на които се крѣпи народното ни духовно битие и то чрѣзъ нашата родна интелигенция? Дѣ е причината на злото? И ние чуваме различни отговори на тоя въпросъ. Едни казватъ: причината на злощастието се крие въ липсата на училищно възпитание на младежьта.—Наистина, отговарятъ други, въпрѣки на строгитѣ правилници и дисциплина, училищчото възпитание е слабо. Намираме се подъ факта на ужасни морални падения—ученици почнаха да убиватъ учителитѣ си! .. — Трети казватъ: причината на злото е въ слабото образованне на младежьта. Четвърти имъ отговарятъ: има слабо образование, но не е слабо образованието на ума. Слабо е образованието на чувството, на нравитѣ, изобщо на характера. А знае се, че високо образованитѣ и учени, но безхарактерни и безвѣрни, хора сж фатални за народното и държавно битие. Пети посочватъ причината въ липсата на морални принципи и поне на относително благородство у нашата младежь и у нашето общество. Шести посочватъ други причини и т. н. Всичкитѣ тия причини, повече или помалко, сж основателни. И ние не скриваме радостьта си, главно за туй, че причината на злото се търси вече и дори се посочва. Но, ние считаме за свой свещенъ дългъ да посочимъ отъ туй мѣсто по-рѣшително на обстоятелството, което доведе народа и младежьта ни до това

духовно и морално крушение. Заедно съ туй тоя дългъ ни повѣлява да посочимъ и начина за прѣсичане на развиващето се зло.

Безспорно е че отрицателниятъ духъ на врѣмето, прѣбродилъ западно-европейскитѣ страни, достигна и до насъ. Безспорно е, тъй сѫщо, че тоя безвѣренъ духъ се отрази врѣдно върху нашия младъ и току що свободенъ народъ. Но това отражение нѣмаше да бѫде съкрушително и гибелно за нашето духовно, морално и културно напрѣдване, ако рѫководящитѣ фактори на народа. прѣзъ извѣстно врѣме, небѣха пропуснали да изпълнятъ своя дългъ. Трѣбва да се признае, че отрицателнитѣ идеи, съ които е надъхана нашата интелигенция, и отрицателнитѣ качества, съ които тъй цинично парадира тя, въ голѣма степень сѫ послѣдица отъ неизпълненъ дългъ на тия фактори: *сѣмейството, училището, обществото, държавата и църквата.*

Подиръ освобождението, нашиятъ народъ се намѣри въ едно ново положение. Това ново положение на политическата свобода опияни всички, въ нашата до тогава робска страна, до таката степень, че всички забравиха своя дългъ. Безправнитѣ до сега граждани за всичко заговориха високо; заговориха за права, за политика, за образование... но не и за дългъ. Дългътъ, като принципъ за творчество и народно засилване, като условие за лично и обществено благополучие, се изостави на заденъ планъ. Сѣмейството сѣкашъ прѣстана да се грижи за възпитанието на своитѣ рожби и да ги пази отъ лоши влияния. То ги остави „свободни", като мислѣше, че въ училището и въ обществото тѣ по-добрѣ ще бѫдатъ възпитани. Сѫщото стори и училището. То напослѣдъкъ заявява дори, че неговата мисия не била да се занимава съ възпитание, а да учи, да дава образование. Обществото бѣ гладно за свобода и сега бързаше да се наслаждава съ нея. За вѣра, за религиозни принципи, за обществен моралъ то избѣгваше да говори, не, избѣгваше да мисли. За възпитание още по-малко. Какъ щѣше да ограничи то само себе си?! Държавницитѣ и общественитѣ дѣйци бѣха се увлѣкли въ политически борби. Държавническитѣ принципи бѣха изоствени. Сѣкашъ партизанитѣ бѣха по-необходими, отколкото принципитѣ за държавно засилване и благоустройство. Просвѣтната управа и рѫководство изпадаше въ рѫцѣтѣ на хора, които бѣха полувѣрници или безвѣрници. Такива се допуснаха и въ училищата на религиозна до сега България. И въ настояще врѣме тѣ сѫ достигнали до едно внушително количество, благодарение пакъ на нехайството на държавницитѣ къмъ върховнитѣ интереси на народа и държавата; благодарение на неизпълнения дългъ. Най сетнѣ, нека си признаемъ, и църквата не изпълни своя дългъ напълно. Дали тя е имала възможность да стори това или не, това е безразлично. Фактъ е, че тя е виждала, какъ нейното паство усвоява всичко отрицателно и върви къмъ духовното замръзване. Тя е наблюдавала, какъ нейниятъ храмъ

на вѣрата постепенно се изпразва; какъ нейниятъ храмъ на любовьта постепенно застива. Изобщо тя е виждала, или трѣбвало да вижда, какъвъ душевенъ, мораленъ и религиозенъ погромъ се готви за българския народъ. Но у нея не се намѣри сила да издигне гласъ, да повика за помощь, или да се помжчи да спре злото. Значи, нейнитѣ малки и голѣми прѣдставители и служители неизпълниха своя дългъ. И ето тукъ въ неизпълнения дългъ на изброенитѣ фактори се крие причината за религиозния, моралния и националния кризисъ, който застрашава щастието на сѣмейството и обществото, както и благоденствието и сжществуването на народа и държавтаа. Това е истината, която може да се провѣри.

Но, ако сѣмейството бѣ продължило да изпълнява, както по рано, своя свещенъ дългъ къмъ своитѣ дѣца и ги възпитаваше въ духъ на вѣра, моралъ и благочестие; ако училището не се бѣ отрѣкло отъ посланието си да възпитава нравитѣ на дѣцата-ученици и да развива у тѣхъ благородни чувства на вѣра и родолюбие; ако обществото се ржководѣше отъ принципитѣ на християнската нравственость и уважение къмъ народнитѣ традиции, съ което да влияе възпитателно върху младитѣ поколѣния; ако държавата се грижеше по-сериозно за морала на тия поколѣния и не допущаше въ училищата отрицатели и съблазнители на учащата се младежь; ако, най-сетнѣ, и духовенството бѣ подготвено да стои будно на своята „божествена стража" и съ живо слово смѣло бранѣше своето паство—българския народъ — отъ страшната живиница на скептицизма, днесъ нѣмаше да сжществува никаква опасность отъ нравствено-религиозенъ или националенъ крахъ. Това е ясно, като бѣлъ день.

Но, волно или неволно, съзнателно или безсъзнателно, упоменатитѣ фактори въ живота на държавата направиха промахъ въ изпълнението на своитѣ длъжности. Това е фактъ който днесъ отъ мнозинството се съзнава. Лошитѣ послѣдици отъ тоя промахъ сега ужасаватъ всѣки родолюбецъ. Всички се страхуватъ за своитѣ чада, за сждбата на своя народъ, за бждащето на своята свободна страна. Оскждѣнието на вѣра и моралъ; ослабването на любовьта къмъ ближнитѣ; прѣнебрѣжието къмъ народнитѣ традиции; липсата на уважение о почитъ къмъ старостьта и мждростьта; ослабването на беззавѣтната прѣданость и любовь къмъ народа и отечеството, наистина ни каратъ да се замислимъ за сждбата на утрѣшна България. И понеже както казахме, всичко това е между прочемъ, и послѣдица отъ неизпълненъ дългъ, за насъ сега не остава нищо друго, освѣнъ да се завземемъ най-сериозно и да изправимъ стореня промахъ. Отрицателниятъ духъ на врѣмето ще си извърши своето разрушение. Но нека поне факторитѣ въ държавния и църковния животъ, съ своята осждена немара, не му съдѣйствуватъ. И ето, ние отъ висотата на туй мѣсто издигаме своя слабъ гласъ и най-настоятелно молимъ нашето любимо паство, съ общи сили да изпъл-

нимъ нашия свещенъ дългъ. Нека всички се завземемъ да дадемъ спасителна насока въ живота на младото поколѣние. Нека поработимъ по сериозно за свѣтлото бждаще на нашитѣ мили рожби, за бждащето на родна Българтя.

Прѣди всичко, нека се погрижимъ да сложимъ въ сърдцата на младежьта началата на вѣрата и благочестието. Ако нашитѣ рожби ще продължатъ нашия родъ, ако тѣ сж бждащето на нашето мило отечество, ако тѣ ще сж утрѣшна България, тѣ трѣбва да израснатъ и закрѣпнатъ върху началата на доброто и положителното. Ние сме длъжни да имъ помогнемъ въ това. Ако искаме тѣ да бждатъ добродѣтелни и благородни, трѣбва съвмѣстно всички—сѣмейство, училище, общество и държава, — да положимъ грижи и усилия да ги възпитаме въ началата на честьта и благородството. Трѣбва да имъ се даде опора и защита за туй въ живота. А за опора и защита на добродѣтелитѣ може да послужи само истината, словото на Бога, изобщо религията. Вѣрата, любовьта, надеждата, милосърдието и братството—това сж великитѣ добродѣтели, които може да насади живото слово Божие въ сърдцата на хората. „Признавамъ се, — високо заявява великиятъ френски педагогъ Ж. Ж. Руссо, — азъ съмъ поразенъ отъ величието на Свещеното Писание. Светостьта на Евангелието говори право на моето сърдце. Вгледайте се въ философскитѣ книги, накитени съ краснорѣчие, колко сж тѣ нищожни прѣдъ тая Книга! Възможно ли е това тъй величествено творение да бжде човѣшко произведение"...? Разбира се, че не е възможно. Поради туй и ние сме длъжни именно тая божестеена Книга да слагаме за основа въ развоя на добродѣтелитѣ у дѣцата. Всички други влияния, идеще отъ отрицателни философски книги, трѣбва да бждатъ отстранени. Сжщиятъ педагогъ Ж. Ж. Руссо и за това ни съвѣтва. „Избѣгвайте, — казва той, — ония хора (и не допущайте да влияетъ на вашитѣ дѣца безвѣрницитѣ), които, подъ прѣдлогъ, четълкуватъ природата, сѣятъ въ сърдцата на другитѣ безутѣшно учение...

Като изхвърлятъ, разрушаватъ и тъпчатъ съ крака всичко, що хората уважаватъ и тачатъ съ туй тѣ отнѣматъ отъ страдащитѣ и послѣдната имъ утѣха: отъ силнитѣ и богатитѣ отнѣматъ единственото срѣдство за обуздаване на тѣхнитѣ страсти; заглушаватъ съвѣстьта въ прѣстжлнитѣ сърдца и ги лишаватъ отъ надеждата да се върнатъ къмъ добродѣтельта. И при това зло, което вършатъ, тия хора още смѣятъ да се величаятъ за благодѣтели на човѣшкия родъ! Никога—казватъ тѣ, — истината не врѣди на човѣка. Да, съ туй послѣдното и азъ съмъ съгласенъ, защото въ това виждамъ доказателство, че въ тѣхното учение нѣма истина"...

Трѣбва ли тия мисли и съвѣти на великия френски педагогъ да прѣпоржчимъ на всички наши учители и педагози? Непрѣменно, защото тѣмъ е опрѣдѣлена трудната, на благородна задача—образованието и възпитанието на училищната младежь. Отъ тѣхното добро-

съвѣстно изпълнение на своя дългъ прѣмного зависи облагородяването на нашитѣ млади поколѣния. Отъ тѣхната положителна възпитателна дѣйность зависи подготовката на тия поколѣния да осѫществятъ чрѣзъ творчество и съзидание, народнитѣ и държавни идеали. И ние въ името на тѣхното благородно звание, въ името на тѣхното чисто родолюбие ги молимъ да не се подаватъ на измамване. Молимъ ги да употрѣбатъ усилия за борба противъ разрушителния духъ на врѣмето: да се съпротивятъ срѣщу отрицателнитѣ вѣяния които тъй врѣдно се отразяватъ върху тѣхнитѣ млади и неопитни ученици и наши рожби. Нашитѣ народно - просвѣтни труженици не трѣбва да се смущаватъ отъ разнитѣ философски доктрини на отрицанието, а трѣбва винаги да помнятъ, че най-висшата наука надъ науки̇тѣ ще си остане за винаги височайшия разумъ на Бога, изразенъ въ Свещеното Евангелие. Прѣдъ величието на това живо слово Божие се смаени велики педагози, като *Ж. Ж. Руссо*. Прѣдъ тая висша истина, съ благоговѣйна почеть снѣматъ шапка велики умове. Не трѣбва да се забравя, че истината трѣбва да се изучава и проповѣдва прѣди всичко. А всѣка истина, — говори *Боссюе*,—изхожда отъ Бога и се заключава въ Бога, Който е дотолкова първоистина, колкото и първопричина“.. Прочее нека нашитѣ народно-просвѣтни труженици помнятъ, че на тая *Първоистина* и на тая *Първопричина* благоговѣйно се покланятъ и най-великиеѣ учени естествоизпитатели. *Карлъ Лней*, *Бюфонъ*, *Вольта* и много други първокласни умове се колѣнопрѣкланятъ прѣдъ височайшия разумъ на Създателя. *Беконъ*, *Гроции*, *Лейбница*, *Нютонъ*, *Локкъ* и множество първоразрядни мислители сѫ найревностни защитници на божественото слово въ Откровението. Всички тия велики хора, съ своята горѣща вѣра, не сѫ ли едно грозно изобличение за съврѣменнитѣ плиткоумни отрицатели, които тъй недобросъвѣстно злоупотрѣбяватъ и заблуждаватъ нашата невинна и довѣрчива златна младежь—достоянието и гордостьта на България? И народно-просвѣтнитѣ труженици сѫ, които най-много ще допринесатъ за опазването и моралното засилване на нашето младо поколѣние. Тѣ сѫ, които трѣбва да спрътъ фаталната ржка която между самитѣ тѣхъ словомъ или дѣломъ, способствува за разколебаване вѣрата и морала на тѣхнитѣ възпитаници.

Българското сѣмейство, българското общество, както и българскитѣ обществени дѣйци и държавници, трѣбва да дадатъ всичкото си мощно съдѣйствие въ трудното възпитателно дѣло на народното ни училище. Ала въ сѫщото врѣме трѣбва да се изисква отъ нашитѣ уважаеми учители — педагози на които сме повѣрили образованието на младежьта, да *започватъ това високоблагородно дѣло съ образованието на нравитѣ и чувствата*. Отъ сѣмействава дѣцата дохождатъ въ училището сравнително съ почисти нрави и нѣжни чувства. При едно по-сериозно образовоние на тия нрави и чувства,

редомъ съ образованиито на ума, ние сме увѣрени, че на учащата се младежъ ще се даде една много по-добра насока въ живота, отколкото сега при игнорирането на възпитанието и на Богопочитанието. При гжвкавия умъ, мекото сърдце и силната впечатлителность на дѣцата трѣбва да имъ се дава, прѣди всичко понятие за Бога, за светостьта на религията, за благочестието и добродѣтелитѣ Въ тая възрасть тѣ трѣбва да добиятъ понятие и за пагубнитѣ послѣдици отъ порока и злото. Въ дѣтската паметь трѣбва да се врѣже дълбоко факта, че злото не се ражда само по себе. както напр., се раждатъ хищнитѣ животни, но че то се създава отъ самия човѣкъ, който послѣ самъ страда отъ него. На дѣцата трѣбва да се разясни, че тѣхниятъ пжть на живота ще прѣдставя, може би много повече картини на заблуда и порочность отколкото примѣри на благонравия и добродѣтели. И за това тѣхниятъ умъ и тѣхнитѣ чувства винаги да стоятъ на стража и да сж готови да отблъсватъ злото, или дего отбѣгватъ. Ние мислимъ, че и почетното и мило нарицателно. „учитель" или „наставникъ" налага на нашатѣ уважаеми педагози тоя дългъ. Защото тѣхната мисия дѣйствително е да учатъ и наставляватъ на доброто и благородното.

Освѣнъ туй, нашето класно и народно учителство, най-добрѣ знае, че цѣльта на образованието не е само да се дадатъ познания на учащата се младежъ. Защото колкото и високи познания да получи човѣкъ, ако тѣ не му откриятъ пжть къмъ добродѣтельта, той ще бжде човѣкъ достоенъ за съжаление. Прѣди всичко, трѣбва да се научи истината и дълбоко да се запечати въ сърдцата на младежьта. Истинската наука отваря пжть къмъ добродѣтельта. Само чиститѣ сърдца могатъ да чувствуватъ истинска наслада отъ науката и истината. Порочниятъ човѣкъ се лишава отъ оная наслада, отъ която се въодушевява науката и искуството. Като обладанъ отъ пороцитѣ той не може да заеме положението на въодушевенъ зритель на хубостьта на природата и величието на Твореца. Изобщо въ изкуството не може да се търси прѣкрасното, ако то е лишено отъ добродѣтельта. Изразителенъ примѣръ може да ни послужи римскиятъ императоръ Неронъ. Тоя монархъ много пжти е билъ увѣнчаванъ за успѣхъ въ искуството. При все туй, той пакъ си е останалъ сжщия Неронъ —извергъ на човѣчеството и омерзение за свѣта. У него липсвала добродѣтельта. Повтарямъ, нашитѣ учители и педагози много добрѣ знаетъ това. Но ние сме въ правото да искаме отъ тѣхъ да ни приготвятъ хора за наука и искуство, но хора съ добродѣтели, не искаме хора—изверги и омерзение за обществото. Нека постояниятъ тѣхенъ съвѣтъ къмъ учащата се младежь се изразява въ слѣднитѣ думи: „дѣца искате ли науката да ви даде свободно и безврѣдно да вкуситѣ отъ сладоститѣ на живота, гледайте да станите добродѣтелни, чрѣзъ вѣрата и любовьта. Това е цѣльта на знанието. Безъ добродѣтельта то ще бжде врѣдно, както за васъ, тъй и за обществото на което ще служите"...

И когато нашата младежь получава такова възпитание отъ тия, които й прѣподаватъ наука; когато тя слуша строгитѣ внушения за вѣра и благочестие въ родителския домъ; когато и въ обществото не вижда противното и, най-сетнѣ, когато тя знае, че и самитѣ обществени дѣйци и държавни мжже се грижатъ, заедно съ науката, да сраснатъ и съ добродѣтели младото поколѣние, нашата надежда за свѣтло бждаще на утрѣшна България ще възкръсне. Защото така ще се гурне една прѣграда за отрицателното вѣение; ще се спрѣ разлива на моралната поквара. По тоя начинъ ние ще замѣнимъ мъртвитѣ идоли въ психиката на младежьта съ живия и любвеобиленъ Богъ; ще оживимъ храма на нашата праотеческа вѣра; ще разгоримъ родолюбивь огънь прѣдъ отечествения олтарь. Тогава отново ще се възроди у насъ вѣрата и родолюбието на Паисия, Софрония и Неофита, ще се яви величавото самопожертвуване за своята родина на Левски, х. Димитра, Ботева и на множество беззавѣтно любящи народа си патриоти. Всичко това, обаче, може да бжде резултатъ само на съвмѣстна творческа дѣйность на упоменатитѣ фактори; дѣло на съвмѣстно благотворно влияние върху ума, чувствата и нравитѣ на нашата младежь. Само тая съвмѣстна дѣйность ще спрѣ прѣждеврѣменото израждане на току що възродения ни народъ. И ние молимъ Бога Той да подкрѣпи тая наша съединена дѣйность за да се слави името Му въ нашия родъ во вѣки вѣковъ. Аминъ.

(Слово, говорено отъ Катедрата)

† В. М. Н.

Д. Цухлевъ.

Законъ Божи въ нашитѣ училища[1]).

(Критически бѣлѣжки).

И въ *прогимназията* Законъ Божи не е по-добрѣ поставенъ. Споредъ програмитѣ за мжжкитѣ и дѣвически гимназии отъ 1905 год. той се е изучавалъ въ първитѣ три класа на прогимназията, въ V кл. на дѣвич. гимназии и въ VII кл. на мжж. гимназии. Но изучването е ставало безъ точна и опрѣдѣлена цѣль и учебенъ планъ за всѣки класъ, безъ огледь на възрастьта и умствената подготовка на дѣцата. Това се вижда отъ слѣднето му положение въ програмата.

Въ I класъ съ 1 часъ седмично, или съ 32—33 годишно, е прѣдвидено да се изучи: „Кратъкъ прѣгледъ на вѣтхи завѣтъ, съ особенъ огледъ къмъ събитията и личноститѣ, които могатъ да упражнятъ нравствено-религиозно влияние върху ученицитѣ“[2]). Това е всичкото, което е казано за учебенъ планъ въ програмата по Законъ Божи въ този класъ. Така поставена за изучване материята по прѣдмета, не е трудно да се забѣлѣжи, че тя е съвършено измѣстена отъ сжщинското й историческо и религиозно значение. Защото тя трѣбва да даде ясна прѣдстава за Бога, за сътворението на свѣта и человѣка, за грѣхопаданието, за откро-

[1]) Продължение отъ кн. I на „Б. В.“

[2]) Програма за дѣвическитѣ гимназии, София, 1905, стр. 7.

вението на Бога, че Той, поради великата си милость, ще изпрати Своя Единороденъ Синъ да спаси падналитѣ человѣци и наново да ги сближи съ Бога. Слѣдъ това да прѣдстави ясна картина, какъ прѣзъ цѣлото протѣжение на вѣхти завѣтъ, начиная отъ първитѣ человѣци, до св. Иоана Прѣдтеча, Богъ неуклонно, многократно и по разни начини, чрѣзъ избрания Еврейски народъ, е подържалъ въ человѣческия родъ вѣрата въ обѣщания Спаситель, като съ това го подготвилъ достойно да Го приеме. — Вмѣсто това сжшинско значение на вѣтхо завѣтното Божествено откровение, което има рѣшително значение за религиозното възпитание и обучение на дѣцата, понеже то ще насади въ тѣхъ не само правилни и здрави понятия за Бога, но и ще ги запознае съ великото Негово изкупително дѣло, проникнато отъ най-велика и най-чиста любовь къмъ грѣховнитѣ человѣци, тѣхното спасение отъ прародителския грѣхъ и възстановяване на първобитното имъ блажено състояние, като по този начинъ ще приближи и засили въ дѣцата и любовь къмъ очаквания отъ вѣтхозавѣтното человѣчество и дошлия вече божественъ Учитель, —вмѣсто това, казваме, Законъ Божи, споредъ начертания погорѣ уч. планъ, е низведенъ въ обикновенъ, така да се каже, сборникъ отъ откжслечни разкази отъ Еврейската история, нагодени споредъ посочената цѣль, да „облагородятъ религиозното чувство въ дѣцата и да спомогнатъ за нравственото имъ възпитание“ [1]).

[1]) Ibid. стр. 7.

Такива разкази за събития и личности отъ историята на Еврейския народъ могатъ да иматъ *нравствено-възпитателно* значение, както и всичкитѣ онѣзи етически и морални разкази и приказки, напримѣръ, отъ Омеровата епоха и народния битъ, но не и *религиозно*, понеже сж откжснати отъ Божественото откровение, не сж свързани и пропити съ неговата вѣчна и неизмѣнна вжтрѣшна връзка, която е едничката твърда опора и изворъ за здраво и разумно религиозно възпитание и обучение, както и за интезивното засилване на религиознитѣ чувства. Откжснати и не свързани съ Божественото откровение, откжслечнитѣ разкази за мира и събития отъ Еврейската история се явяватъ, споредъ изказванията на мнозина учители, и за съвършенно не интересни и излишни за българскитѣ училища понеже такива и по-добри, споредъ тѣхъ, могли да се намѣрятъ и въ историитѣ на понапрѣдналитѣ и съврѣменнитѣ народи. Оттука и попълзновенията на тѣзи учители—съвсѣмъ да се изхвърли Законъ Божи отъ училището, като сборникъ отъ „разкази изъ историята на покварения Еврейски народъ“. При такъвъ учебенъ планъ по Законъ Божи естественно е, че и дума не може да става за постигване на удовлетворителни резултати по религиозното възпитание и обучение, а още повече и за засилване на религиознитѣ чувства на дѣцата.

Това още повече се влошява отъ обстоятелството, че въ учебния планъ на програмата не е посочена *нито една* ме-

годична единица. Подборътъ на такива, тѣхното систематизиране и насочване къмъ цѣльта, е прѣдоставенъ изцѣло на учителитѣ и учителкитѣ. Но какъ тѣзи учители ще сторятъ това, когато тѣ сами въ болшинството си не схващатъ нито цѣльта, нито владѣятъ прѣдмета? Какъ тѣ, съ избрани отъ тѣхъ разкази, ще възраждатъ и укрѣпяватъ религиознитѣ чувства въ дѣцата, когато тѣ сами не притежаватъ подобни настроения?

За това и материалътъ по Законъ Божи въ I класъ се е минавалъ като обикновена свѣтска история на Еврейския народъ и то въ откжслечни разкази отъ нея, безъ никакъвъ огледъ за *религиизно* обучение и възпитание за дѣцата; тѣ сж свръшвали I класъ, безъ каквато и да е правилна прѣдстава и за Бога, и въобще за великото значение въ вѣтхи завѣтъ.

И въ II класъ работата не е стояла по-добрѣ. Тукъ, споредъ програмата, се изучвали съ 2 часа седмично, или около 65 часа годишно, прѣзъ *първото полугодие*: „Кратъкъ прѣгледъ на Новия Завѣтъ", а прѣзъ *второто полугодие*: „Богослужение. Храмъ и принадлежноститѣ му. Литургия и по главнитѣ черковни служби при богослужението. Тайнства"[1]). Това е всичкиятъ учебенъ планъ по прѣдмета! Не е трудно и тука да се забѣлѣжи, че споредъ този учебенъ планъ прѣдметътъ е крайно осакатенъ, защото въ 32 учебни часа, отъ които трѣбва да се спаднатъ 7-8 за рекапитулация, не може да се мине новия завѣтъ, ако и въ сбита форма, планомѣрно, въ пъленъ и послѣдователенъ размѣръ, щото да се даде на ученицитѣ ясна прѣдстава за личностьта и учението на Иисуса Христа. Неговитѣ многосложни добродѣтели въ свръзка съ живота, Неговото месиянско дѣло и основаване на Неговата църква, така живо, щото ученицитѣ не само да ги разбиратъ и усвоятъ, но и, така да се каже, да се сживятъ съ тѣхъ, да се почувствуватъ живи и дѣятелни Христови ученици и ревностни негови послѣдователи. Въ случая, при таково кжсо врѣме (26—26 урока год.), и дума не може да става за четене на Евангелието въ класъ, което е отъ първостепенна важность и за по-нататъшното — домашно и обществено религиозно обучение и възпитание на младежитѣ и бждащитѣ граждани. Та то и не се е внасяло въ класъ и ученицитѣ прѣзъ цѣлия щколенъ курсъ не знаятъ нищо за тази Книга за живота, защото и никога не сж я видѣли и чели.

По този начинъ и новиятъ завѣтъ се е изучавалъ откжслечно, въ *отдѣлни разкази*, подбора на които сжщо е билъ прѣдоставенъ на волята на учителитѣ, които, съ извинение, сами въ болшинството си, не познаватъ християнското учение и гледатъ на него, като на обикновено морално учение, като чудесата на Христа—считатъ за „*басни*", а самия Богочеловѣкъ Христа —за обикновенъ проповѣдникъ — моралистъ подобно на Конфуция, Буда и др.

И какъ подобни учители сж правили подборъ на разкази отъ новия завѣтъ и сж ги нагодявали къмъ цѣльта на прѣд-

[1]) Ibid, стр. 7.

мета? Какъ тѣ съ тѣхъ сж влияли за засилване религиознитѣ чувства на дѣцата? — Всѣки може това да си прѣдстави. Ние само ще констатираме печалния фактъ, че и новия завѣтъ се е изучавалъ като редица разкази съ мораленъ характеръ и нищо повече. И ученицитѣ сж свършвали първото полугодие безъ никаква ясна прѣдстава за личностьта и учението на Иисуса Христа, безъ да видятъ и похванатъ въ ржцѣтѣ си Евангелието, за да пристжпятъ, слѣдъ това, и се запознаятъ съ християнското богослужение прѣзъ II полугодие.

И *Богослужението* обаче е още по-злѣ поставено, както това се вижда отъ самия учебенъ планъ въ програмата. И за него не сж посочеаи ни какви методични единици, а подборътъ имъ е прѣдоставенъ на учителитѣ, които, съ рѣдки изключения, не знаятъ богослужението и не посѣщаватъ въ празднични дни храмоветѣ. При това въ плана е посочено да се мине само „*литургия*", но коя литургия отъ тритѣ извѣстни— Златоустовата ли, Василиевата ли или Прѣждеосвещената? — Не е казано. Сжщата неопрѣдѣленость личи и за частнитѣ служби, които, при това, сж смѣсени съ „благослужението". Изпуснати се *вечернята служба* и *утрената*, за които въ учеб. планъ нищо не се говори, При такова нагодяване на Богослужението въ програмата не може и дума да става за планомѣрно и систематично изучване на богослужебнитѣ четива и пѣснопѣния, за тѣхната вжтрѣшна връзка и за символического значение на дѣйствията, а още повече за възбуждане молитвенно настроение, което да обхваща и издига духа на ученицитѣ къмъ Бога.

Освѣнъ това, не може да се не признае, че Богослужението не е за II класъ, понеже ученицитѣ, поради още слаба подготовка, не могатъ да схванатъ неговото високо значение, като, при това, незнающи и славянски езикъ и тѣ трудно заучватъ молитвитѣ на изустъ, а още повече, че не ги разбиратъ.

За това и Богослужението, ако и да фигурира въ програмата, винаги е оставало неизучвано. Това конкретно се проявява и отъ нежеланието на ученицитѣ да отиватъ въ църква и отъ тѣхното недисциплинирано стоение въ врѣме на богослужението, като слѣдствие отъ неразбирането му. За религиозно настроение и участие въ общата колективна храмова молитва, въ която се проявява всичката сила на отношенията на колективния духъ къмъ Бога, при това положение и дума не може да става. И ученицитѣ, естественно, сж гледали и поскоро да се освободятъ и напускатъ храма, безъ да се е свършило богослужението. Това не може да се откаже, понеже е фактъ, който става прѣдъ очитѣ на всички ни.

И въ III класъ Зак. Божи, съ 1 часъ седмично или 32—33 годишно, не е поставенъ по-добрѣ. Тукъ се изучава *Катихизисъ* и въ учеб. планъ за него се говори: „Св. прѣдание и Св. Писание. За вѣрата. Символъ на вѣрата. За християнската надежда и любовь. Молитва. Десетьтѣ заповѣди". Отъ самия планъ се вижда, че не е могло да се изучва християн-

ското учение съ подобающата негова пълнота и ясность, защото *„християнската надежда“*, за която се говори въ него, не се изучава само съ *„молитва“*, безъ да се посочи, при това, и коя молитва, но съ *деветьтъхъ блаженства* на Иисуса Христа, които обаче сж изпуснати въ програмата. А безъ тѣхъ Христовото учение е нежизнено, мъртво. Независимо отъ това сжществено осакатяване, и въ този планъ липсва посочване на методични единици и въобще каквато и да е системность и планомѣрность, отъ които най-много се нуждае изучването основитѣ (догмитѣ) на Христ. вѣроучение. На учителитѣ и тука е прѣдоставено: кое да взематъ и минатъ, и кое не. И тѣ, наистина, си извършватъ цѣлесъобразно своитѣ работи, като въ по-голѣмата часть пропущатъ всичкото онова, което е трудно за изучване, особенно славянскитѣ цитати отъ св. Писание, които сж най-важнитѣ и сжществени доказателства за изучаемитѣ догми. И по този начинъ Катихизиса се изучава откъслично и неоснователно. Къмъ това, като се прибави и обстоятелството, че материята въ Катихизиса въ много отношения е непонятна за ученицитѣ отъ III кл., поради тѣхната неразвитость, (а непонятна е тя дори и за мнозина учители), и много християнски догми, вслѣдствие на това, сж се минавали неуяснимо и неразбрано, то не е мжчно да се схване, че въ края на краищата се е получавалъ най-минималенъ резултатъ, да не кажемъ отрицителенъ. Защото, това, което повърхностно се изучава и остава неразбрано, то отваря широки врати за заблуждание, особенно това въ областьта на вѣрата, безъ да говоримъ, че то е и крайно пагубно за самото възпитание и обучение на дѣцата.

Така щото и ученицитѣ отъ III класъ свършватъ годината, безъ никакви основателни познания за Християнското учение.

Въ горнитѣ класове Законъ Божи, тъй сжщо, не е по-добрѣ поставенъ. Въ първото полугодие се изучва „Историята на православната християнска църква“, а въ второто — „Историята на българската църква“, но безъ никакъвъ методиченъ планъ, т. е. безъ да бждатъ посочени и нагодени планомѣрно методичнитѣ единици по тѣзи прѣдмети. За тѣхното изучване сж прѣдоставени около *55 часа* годишно (32—32 ч. за Историята на прав. църква и 20 ч. за Историята на българската църква, понеже ученицитѣ отъ VII кл. свършватъ на 11 май), което е съвършенно недостатъчно. За това и материалитѣ по тѣхъ винаги сж бивали или не свършвани или минавани съ голѣми съкращения по сжществующитѣ *негодни* за тѣхъ учебници. И въ резултатъ, никоги не се получаватъ закржглени и ясни прѣдстава за тѣзи прѣдмети, толкова важни и за нашата национална история, която изцѣло е прѣплѣтена съ „Историята на българската църква“.

Тѣзи голѣми недостатъци на Законъ Божи въ нашитѣ училища, които сж водили и водятъ направо къмъ *отрицателни резултати*, най-послѣ,

подъ натиска на появилитѣ се тукъ — тамѣ народни негодования, изразени по нѣкждѣ въ остра форма, сж били схванати и отъ Министерството на Народното Просвѣщение. И то въ 1912 год. въ своитѣ „Проекто-програма за прогимназиитѣ" и „Програма за мжжкитѣ и дѣвическитѣ гимназии и педагогическитѣ училища" се опита да постави Законъ Божи на по-рационални основи и съ по опрѣдѣлени цѣли и учебни планове. Но, за голѣмо сжаление, опита му излѣзе крайно не сполучливъ, като, при това, се изостави Законъ Божи само за прогимназията, а въ гимназията — съвсѣмъ се изхвърли, т. е. не се изучаватъ вече „Историята на християнската църква" и „Историята на българската църква" Ала и въ нагодяването му въ прогимназията сж допуснати голѣми недостатъци.

Тѣзи недостатъци обаче сж отъ по другъ характеръ, нежели отъ горѣ посоченитѣ, а именно: отъ не ясно схващане на цѣлитѣ, които прѣслѣдва този прѣдметъ, въ прѣтрупаность на материала и неправилното му нагодяване въ строго послѣдовенъ и завършенъ планъ, и, най-послѣ, въ техническото му приложение. Това се вижда отъ слѣдното:

Въ I класъ въ „Проекто-програмата" за цѣльта на Законъ Божи се говори, че „учениците се въвеждатъ въ духа и религиозно нравственитѣ тежнеиия на Богоизбрания еврейски народъ до Христа по единъ съкратенъ и дѣто е възможно перефразиранъ текстъ на свешенитѣ библейски книги", което значи, че ученицитѣ трѣбва да почнатъ формално да изучаватъ историята на Еврейския народъ, когато трѣбва да бжде тъкмо обратно: не да се изучава формалната история на Еврейския народъ, което свежда прѣдмета на еднакво равнище съ всѣка всеобща и частна история, подобно на историтѣ на другитѣ народи, които се изучаватъ въ сжщия класъ, а чрѣзъ открититѣ истини и на Божественото откровение на вѣтхия завѣтъ да се насадятъ въ дѣцата здрави понятия за Бога, отношенията Му къмъ човѣцитѣ и на послѣднитѣ—къмъ Него, да се дѣйствува чрѣзъ тѣхъ за облагородяване и интензивно засилване на религиознитѣ имъ чувства, да се привие въ тѣхъ здраво религиозно възпитание, осветено и закрѣпено съ разумното усвояване на религиознитѣ истини, което ще направи дѣцата живи членове на църквата и ще имъ даде ясна прѣдстава, че цѣлиятъ вѣтхи завѣтъ е велика подготовка на человѣцитѣ за борба противъ злото и порочитѣ, дошли отъ грѣхопадането, и достойно да приематъ обѣщания Спаситель, съ вѣра и надежда въ Когото е живѣлъ вѣтхозавѣтниятъ човѣкъ.

Благодарение на тази принципиялна грѣшка въ схващанието на цѣльта, учебниятъ материялъ е нареденъ въ исторична послѣдовность, а не въ бесѣдна — поучителна форма, като при това, е пропуснато още въ началото да се дадатъ и прѣдставления за Бога и неговитѣ свойства, което е отъ важно сжществено значение

[1]) Проектъ програмата за прогимназиитѣ. София, 1912, стр. 5.

за по-нататашния развой на учебния материалъ. Това е наложило и прѣтрупаность на материяла: прѣдвидени сж за този класъ *102 методични единици* при наличностьта на 65 часа годишно (или 2 часа въ седмицата), при едно спадане отъ тѣхъ на 15—20 часа на рекапитоляция, като, види се, се е смѣтало формалната страна на уроцитѣ — да не бждатъ кратки. Но отъ точка зрение обаче на бесѣдо-поучителния начинъ за прѣподаване на Законъ Божи, това трѣбва да се смѣта за крайно прѣтрупана работа.

За това и ученицитѣ сж свършували първи класъ съ доволно обширни формални исторически познания за историята на Еврейския народъ, но безъ приложение къмъ религиозното имъ възпитание и обучение. За това има и други причини, ала до тѣхъ ще се докоснемъ въ края на бѣлѣжкитѣ си.

Въ II класъ е допусната сжщата грѣшка. Въ него се изучава новия завѣтъ съ 2 часа седмично или около 65 часа годишно (при едно спадане за рекапитуляция 15—20 часа). За тѣзи часове сж прѣдвидени 93 методични единици отъ новия завѣтъ за I полугодие, т. е. за 25—28 часа, а за II полугодие съ толкова часове Катихизисъ съ извѣстно *окострение*.

Прѣдвиденитѣ 93 методични единици добрѣ застживатъ живота и учението на Спасителя и тѣ, прѣдадени въ катихизически бесѣди, сж достатъчни за 65 урока годишно, за да се запознаятъ ученицитѣ не само съ личностьта и учението на Спасителя, но и съ християнскитѣ добродѣтели, съ които трѣбва да се сродятъ тѣхнитѣ религиозни чувства и желания; но стѣсненъ този обширенъ и сложенъ материялъ въ рамкитѣ на 25 28 часа, той се прѣвръща въ *формаленъ материялъ*, който само се изучава като обикновени разкази, безъ да се обръща внимание на нравоучителния и поучителния имъ елементъ и чрѣзъ него да се влияе на дѣтскитѣ религиозни чувства и духъ. Тукъ е изпуснато и задължителното четене на Евангелието, което за цѣльта трѣбва да придружава всѣки урокъ; 1. за да се свикнатъ дѣцата и сраснатъ съ нуждата отъ четене на тази книга, която е източникъ на живота, и 2. защото безъ нея прѣподаването на Зак. Божи се явява сухо и не авторитетно.

Катихизисътъ обаче не е разпрѣдѣленъ на методични единици или въ подробенъ и планомѣренъ учебенъ планъ, но въ Проектъ програмата за него е казано „II полугодие. Катихизисъ — или кратко изложение сжщината на християнството“[1]). Тази сжщина трѣбва да достигне цѣльта: „Запознаване съ основнитѣ догматични и нравствени истини на християнската вѣра“[2]), което ще се достигне, споредъ учебния планъ, съ катихизически бесѣди върху учението и живота на Иисуса Христа въ свързка съ нашия животъ и изяснение на Символа на вѣрата, Господнята молитва и Проповѣдьта на планината“[3]). Това е всичкото упжтване, което е дадено въ Проекто-програмата за Катихизиса. Отъ него обаче не е трудно да се

[1]) Ibid., стр. 8.
[2]) Ibid., стр. 5.
[3]) Nib., стр. 10.

забѣлѣжи, че съставительтъ му не е ималъ ясна прѣдстава за прѣдмета и за сѫщностьта на Християнството. Това става ясно: 1. отъ самия учебенъ планъ, въ който се прѣпоржчватъ бесѣди за „живота на Иисуса Христа въ свръзка съ нашия животъ", което не е прѣдметъ на Катихизиса, а на св. история, и 2. отъ прѣпоржчването да се изучатъ основнитѣ догматични и нравствени истини на вѣрата само съ „изяснение на Символа на вѣрата, Господнята молитва и Проповѣдьта на планината", безъ *учението за любовьта*", което е изпуснато въ Проекто програмата. А извѣстно е, че християнството въ своята съвокупность, като вѣра жива и дѣятелна, обхваща въ себе си: 1. учение за вѣрата (Символъ на вѣрата), 2. учение за надѣждата (Молитвата Господня и Проповѣдьта на планината или 9 блаженства) и 3. учение за любовьта (10 заповѣди, както за това говори и Апостолъ Павелъ: „нынѣ прѣбиваютъ сій три: вѣра, надѣжда, любовь". Безъ послѣдния пунктъ, изпуснатъ въ Проекто-програмата, е немислима и християнската вѣра, защото отъ нея се отнема най цѣнното — живота и добритѣ дѣла, безъ които „вѣрата е мъртва".

Излиза, че и въ случая не само не ще се прѣподаватъ и изясняватъ основитѣ на вѣрата въ свръзка съ живота, но се прѣпоржчватъ заблуждения и мъртвило въ вѣрата.

Съ такива здрави понятия за вѣрата ще завършватъ, спорѣдъ Проекто програмата, ученицитѣ II класъ! Това е връха на едно леко и халатно отнасяне на една власть къмъ единъ толкова важенъ прѣдметъ за народното образувание и възпитание въ духа на отцовската вѣра и национални традиции.

Тукъ е умѣстно питанието: ако съставительтъ на учебния планъ въ Проекто-програмата не е могълъ да схване догматическитѣ и нравственитѣ истини на християнството, които сѫ прѣдметъ на Катихизиса, та да даде и единъ вѣренъ методиченъ планъ за тѣхното изучване, то достѫпни ли сѫ тѣ за ученицитѣ въ II класъ?

Ние повтаряме пакъ, че не, защото дѣцата въ II класъ по своето умствено развитие не сѫ въ състояние нито да разбератъ, нито основателно да изучатъ християнския Катихизисъ съ доказателства, почерпани отъ св. Писание и то на славянски езикъ, който тѣ не знаятъ. А това, което не се разбира отъ дѣцата, то не трѣбва да имъ се дава, *защото се постигатъ тъкмо отрицателни резултати*, които и ги имаме на лице. — Мѣстото на този прѣдметъ е въ I или II гимназияленъ класъ и то съ два часа седмично, понеже ученицитѣ въ тѣзи класове: *едно* че сѫ по-развити и могатъ да схванатъ християнскитѣ догмати и *друго* — че въ тѣхъ се изучава славянския езикъ, който много ще имъ помогне за разбиране на славянскитѣ цитати. За II класъ сѫ прѣдостатъчни само прѣдвиденитѣ 93 методични единици съ разширение на четене на Евангелието, което всѣки ученикъ трѣбва да има подъ ржка[1]).

Въ III класъ е прѣдвидено

[1]) Мат. 7, 21; Иоан. 2, 24; Рим. 2. 13 Евр. 11, 6; Галат. 5, 6, Иак. , 226

[1]). А то струва само 40 ст.

Християнското Богослужение съ 1 ч. седмично или около 31 — 33 часа годишно съ рекапитуляцията. Но и за него въ Проектъ програмата цѣльта е исказана прѣвратно и неточно, като се дума, че „чрѣзъ исторически, археологически, психологически и религиозни философски свѣдения въ една достжпна форма да се въведатъ дѣцата въ духа на христоянското частно и обществено богослужение“[1]),—вмѣсто да се каже: „за да се даде на дѣцата възможность да се запознаятъ съ всичкитѣ онѣзи молитви и свѣщенодѣйствия, съ които православнитѣ християни изражаватъ прѣдъ Бога чувствата си на вѣрата, надеждата и любовьта, и при помощьта на които тѣ таинствено се съединяватъ съ Него и получаватъ отъ Него благодатни сили за святъ и добродѣтеленъ животъ“. За това и въ учебния планъ сж допуснати много излишни работи които нѣматъ нищо общо съ богослужението, напримѣръ: „живота на Иисуса Христа като истинско богослужение, живота на църковнитѣ отци и учители като подържание на живота на Христа (образци на вѣрата). Характеристика на Яков, братъ Господенъ, въ връзка съ другитѣ апостоли, Иванъ Златоустъ, Василий Велики, Григорий Богословъ, Амвроси Медиолански, Блаж. Августинъ и св. Иоанъ Дамаскинъ“[2]). Тѣзи прѣдварителни понятия много напомнятъ въведенията къмъ протестанскитѣ богослужения и въ всѣки случай сж прѣдметъ на Църковната история, а не на богослужението. За това и тѣ сж съвършенно излишни. При това е изпуснатъ обзора на *богослужебнитѣ книги*, тѣхнитѣ прѣводи отъ св. Седмочисленици и съдържание; неправилно сж поставени подиръ литургиитѣ службитѣ: утренна и вечерня“, когато послѣдната трѣбва да стои на първо мѣсто, слѣдъ нея утрѣнята и послѣ литургиитѣ; испуснати сж и молитви за частни случаи и нужди. Освѣнъ това, въ учебниятъ планъ не сж посочени подробности за съставнитѣ части на службитѣ, което дава възможность за голѣмо окастрение при изучванието имъ като прѣподавателитѣ, въ повечето случаи, се задоволѣватъ да посочатъ само реда на четивата и то по-главнитѣ, безъ да се проучаватъ: вжтрѣшната връзка, съдържанието и значението на самитѣ четива и молитви и свързанитѣ съ тѣхъ свещенодѣйствия.

Така поставено богослужението, естествено, че не достига цѣльта—ученицитѣ ревностно да усвоятъ християнското богослужение и да се засили въ тѣхъ желанието да ходятъ въ църква и съ внимание да прослѣдяватъ самото богослужение. За това и нашитѣ храмове ще продължаватъ да бждатъ пусти отъ ученици и отъ учители.

Посоченитѣ недостатъци, съ малки изключения, съ оставени и въ излѣзлата тази година (1914) въ окончателна форма „Програма за народнитѣ прогимназии“, която ще почне да се прилага отъ идущата 1915—1916 уч. год., като при това, сж допуснати нови грѣшки и неумѣстни наредби въ учебнитѣ планове на прѣдме-

[1]) Проектъ Програмата, стр. 5.
[2]) Ibid стр. 10.

та, напримѣръ, окастрения на материяла въ I кл. и прибавение къмъ него една малка часть отъ новия завѣтъ, който съставлява недѣлима часть отъ материяла за II кл; изхвърление на прѣдварителнитѣ пояснения за Катихизиса: понятия за прѣдмета, за вѣрата, Божественото откровение, за Бога, св. писание и прѣдание, историята на Символа на вѣрата и пр., безъ които прѣдметътъ губи своето значение досежно на пълнота и ясность, и сетнѣ прѣвръщането му въ сѫщинска св. история, като се прѣпоржчва да се минатъ неговитѣ основоположения въ свръзка съ разказитѣ отъ св. история, когато той има съвършено другъ характеръ именно: догматично-изтълкователенъ, и др., които ще затвърдятъ грѣшкитѣ на миналото, ако на врѣме не се изправятъ.

Санкционирано е и изхвърлянето на Законъ Божи въ гимназиитѣ и педагогическитѣ училища.

При това трѣбва да споменемъ и за слѣдния още важенъ недостатъкъ по прѣподаването на Зак. Божи. На този прѣдметъ по голѣмата часть отъ учителитѣ при основнитѣ училища и прогимназиитѣ, напоени съ разни отрицателни идеи, сѫ гледали и гледатъ като на прѣдметъ отъ малка важность, поставенъ за допълнение на другитѣ часове, или пъкъ за съвършено излишенъ, за което и по нѣкждѣ сѫ вземани рѣшения отъ учителскитѣ съвѣти или отъ учителитѣ въ отдѣленията да бѫде изхвърленъ отъ училищата, а не на прѣдметъ, който е прѣдназначенъ да насади въ дѣцата здрави религиозни понятия, великитѣ истини на християнството и неговитѣ добродѣтели, да възпита и облагороди тѣхнитѣ сърдца и религиозни чувства и въобще морално да обнови и издигне нашата младежь. При това леко гледище, като се прибавятъ и извѣстнитѣ отрицателни настроения на мнозинството отъ учителитѣ: индеферентность и прѣнебрѣжение къмъ вѣрата, прѣтѫпяване на всѣкакви религиозни чувства, отсѫтствие на какъвто и да е религиозенъ жаръ и вѣра въ Бога, лесно можемъ да си прѣдставимъ какъ се е прѣподавалъ и прѣподава този важенъ прѣдметъ.

Ето какво е било положението на Законъ Божи въ нашитѣ първоначални и прогимназиялни училища! Сведено до нула.. За това и нашитѣ ученици сѫ свършили прогимназията безъ каквото и да е удовлетворително религиозно възпитание и обучение Незнаятъ дори и молитвитѣ. Това е горчивата и печалната истина.

Такива тѣ сѫ постѫпвали въ гимназията, въ която Законъ Божи, както казахме, е съвършено изхвърленъ. Въ нея тѣ, при градежа на тѣхното възпитание, характеръ и умствени способности, изучаватъ въ голѣми подробности *натуралния развой на религиознитѣ понятия* въ дивака, езическитѣ религии на древнитѣ народи, протестантизма, калвинизма и пр. отрицателни учения, но ученето на християнството съ всичката му пълнота и добродѣтели, Историята на църквата и Историята на Българската църква не изучватъ, освѣнъ въ малки и разхвърлени изъ историята и безъ значение параг-

рафи като въ послѣдния (V ия класъ въ повторение на Вс. история и за лишенъ пжть като вѣнецъ на прѣстжпно невѣрие е посоченъ сжщия натуралистиченъ произходъ на религията. Учителитѣ споредъ програмата се задължаватъ да минатъ въ този послѣденъ класъ послѣдовно: *„Произхода и развоя на религията*: Анимизъмъ (фетишизъмъ, зооморфизъмъ и себизъмъ въ Египетъ и Асиро-Вавилиония), божество, пантеизъмъ (Индия) политеизъмъ и антропоморфизмъ (Гърция), дуализмъ (Иранъ), монотеизмъ (у евреит). Развитие на обредностьта: култъ и жертвоприношение изображение на божеството храмове и жреци. Християнство, неговата поява и разпространение раздѣла на христ. църква: източно православие, католицизмъ, протестанство и религиозни войни въ Европа".—По този начинъ християнството е поставено като продуктъ на по-високъ културенъ и умственъ развой и уровенъ на человѣчеството. За Божествено откровение и Божествени истини въ него, за християнско богослужение и въобще за отцовската вѣра въ свръзка съ нашия културенъ развой, като православенъ народъ на Балканитѣ и дума не става.

По този начинъ ученицитѣ свършватъ и гимназията безъ никакви ясни и основателни познания за Бога, за християнството и църквата и въ послѣдния класъ се зацементира въ тѣхъ безвѣрието, и така тѣ влизатъ въ живота и ставатъ учители безъ всѣкакво религиозно възпитание и обучение.

И се питаме подиръ това: отъ кждѣ се е взело въ нашата интелигенция и младежь безвѣрието, кждѣ е корена на всевъзможнитѣ отрицателни учения, които се силятъ да разядатъ тѣхното нравствено битие и низвергнатъ нашата отцовска вѣра и въплотената въ нея наша народность? Отговоритѣ на тѣзи зловѣщи и страшни въпроси сж въ горнитѣ ми бѣлѣжки.

При това страшно и грозно положение на религиозното възпитание и обучение въ нашитѣ училища, което се сили окончателно да обезличи нашия народъ, съ свито сърдце, мислимъ, че е умѣстно да се каже: врѣме е вече да се взематъ бързи, сериозни и енергични мѣрки за прѣмахването на това разрушително и анархично положение въ религиозно-нравственното възпитание на юношеството въ нашитѣ училища, за да не стане късно и злото неизцѣримо.

Оправдание ли, или осждане?

Въ днешния день, (*на месопустната недѣля*), църквата е опрѣдѣлила да припомнюва на своитѣ вѣрни чада за грядущиятъ великъ и страшенъ, но безпристрастенъ и праведенъ, Сждъ, който ще се извърши въ послѣдния день надъ човѣчеството. Това е едно припомнюване, едно прѣдупрѣждение, колкото страшно, толкова полезно и спасително. И ако днесъ злото и нещастието обгръща сѐ повече и повече хората, причината трѣбва да се търси най вече въ туй, че по въпроса за едно върховно безпристрастно, неземно правосждие твърдѣ малко се говори. Нѣщо повече, мнозина отъ безвѣрницитѣ иронизиратъ и отричатъ това грядуще правосждие, Ала това обстоятелство, — което за съжаление много спомага за увеличаването злото и нещастието въ свѣта, — не смущава, и не трѣбва ни наймалко да смущава, живата и разумна църква. Напротивъ, тя още повече трѣбва да мобилизира своята вѣрова творческа сила. Че великиятъ день на всеправедния и страшенъ Сждъ иде—е толкова неоспорима догма, колкото неоспорима е истината, че ние живѣемъ. Истината за грядущето върховно, божествено правосждие е толкова категорична, колкото е неоспоримъ факта, че човѣчеството постоянно търси това правосждие и, въ нещастията си, при липса на правда тукъ, апелира къмъ него. Нито ироннитѣ и подигравкитѣ на нещастнитѣ безвѣрници, нито безгрижието и жестокосърдието на още по-окаянитѣ скептици, нито равнодушието и нехайството на вѣрващитѣ ще отмѣнятъ идването на тоя великъ и праведенъ Сждъ. Защото никой не е въ сила да измѣни великия планъ на Промисъла Божий. Никоя сила не е въ състояние да измѣни сждбата на всемирното битие. Нашата вѣра ни доказва, че божественияття планъ за сждбата на човѣшкия родъ ще се изпълни до послѣдната си точка. *Небето и земята ще преминатъ, но словото Божие ще се изпълни* (Мат. 24,35). Божественото Откровение ни учи, че въ тоя планъ е отбѣлѣзана първо, *смърть* т. е. прѣдѣлъ на земното сжществуване, и, слѣдъ това, *праведенъ Сждъ*, който ще опрѣдѣли сждбата на хората въ бждащия животъ. Тая върховна истина, тоя неминуемъ финалъ за живото човѣчество дойде да ни засвидѣтелствува самъ нашиятъ божественъ Учитель и Спаситель. Той ни начерта програма за земенъ животъ и благополучие. Той ни нарисува картината за тоя грядущъ, величественъ, страшенъ но праведенъ Сждъ. Той ни посочи и начинъ, какъ да се приготвимъ за безбоязнено явяване прѣдъ тоя върховенъ Сждъ.

И днесъ, когато църквата, като прѣдупрѣдителна и любяща майка, ни припомнюва за тоя неминуемъ Сѫдъ, ние сме длъжни да помислимъ за резултата, който трѣбва да очакваме отъ него. Съ твърдѣ фигурални изрази днешното евангелско четиво ни каза, че въ послѣдния день тоя всеправеденъ Сѫдъ ще произнесе за човѣчеството двѣ присѫди — *за оправдание и за осѫждане.* Една часть отъ хората ще взематъ радоститѣ на първото, другата часть отъ тѣхъ, ще понесе скърбитѣ на второто. Не е ли естествено за насъ да се интересуваме, въ коя ли отъ тия части на хората ще попаднемъ ние — да ли въ тая на оправданитѣ, или въ оная на осѫденитѣ? И тоя личенъ интересъ нека ни застави да бѫдемъ по внимателни къмъ картината, която ни посочи днесъ четеното Слово Божие. Защото нека се помни, че за мислюването ни за своята задгробна сѫдба има твърдѣ голѣмо значение и за нашето земно благополучие.

Възлюбени, само въ единъ моментъ като си въобразимъ, лично наблюдавана отъ насъ, картина отъ обикновенитѣ сѫдилища, по аналогия можемъ да си прѣдставимъ, отчасти и картината на грядущия праведенъ и страшенъ Сѫдъ. Да си прѣдставимъ, че извѣстенъ човѣкъ бива обвиненъ и прѣданенъ на сѫдъ. Който и да бѫде тоя човѣкъ, въ днешно врѣме, дори ако се чувствува съвсѣмъ невиненъ, въ сѫда нѣма да се яви самъ. На подсѫдимия столъ се исправя той, придруженъ отъ единъ, или нѣколко защитници. При влизането въ сѫда, обаче, той бива обладанъ отъ една нервозность, отъ едно неспокойствие, отъ едно смѣсено чувство отъ страхъ и надежда. И въ тоя моментъ за него, безспорно, ной голѣма гаранция сѫ неговитѣ защитници. Има мнозина такива подсѫдими, които цѣли изтръпватъ при мисъльте че ще бѫдатъ изправени да отговарятъ прѣдъ правосѫдието. Мнозина, въ такива случаи, ставатъ замислени, загрижени, изплашени и мрачно настроени. Всичко това отъ неизвѣстностьта за изхода на дѣлото прѣдъ сѫда. При все това, като знаятъ, че неминуемо ще трѣбва да се явятъ на подсѫдимия столъ, при тържествената обстановка на публичния сѫдъ, тѣ дѣятелно се готвятъ, осигуряватъ своята защита, за да сполучатъ въ оправданието си. И въ опрѣдѣления денъ, съ трепетни сърца, тѣ заставатъ прѣдъ сѫдиитѣ, придружени отъ своитѣ защитници, на които, разбира се, сѫщо и прѣсѫщо е заплатено. И заставатъ тѣ прѣдъ единъ земенъ сѫдъ, който, ако и да употрѣбява всички срѣдства, нѣма всичката възможность да открие напълно тѣхната виновность по дѣлото Защитницитѣ правятъ всички усилия да изтъкнатъ невинностьта на своитѣ довѣреници и да ги оправдаятъ. Противницитѣ, сѫщо тъй, правятъ усилия да докажатъ виновностьта имъ и ги осѫдятъ. И най-сетнѣ дѣлото се свършва, или съ тържеството на правдата, или съ игнориране на истината. Причината на това послѣдното е, че земнитѣ сѫдии сѫ хора, на които, като всички човѣци, липсва всевѣдението, за да узнаятъ хорскитѣ тайни дѣла и помишления.

Но важното въ случая е психичното състояние на подсѫдимитѣ. Важна е тѣхната смутеность, нервозность, тѣхното прѣголѣмо усърдие и грижливость, какъ да се оправдаятъ прѣдъ тържествения публиченъ сѫдъ. За тоя случай тѣ търсятъ и откупватъ услугитѣ на най-първитѣ учени и краснорѣчиви защитници. И, нека признаемъ,тѣ постѫпватъ твърдѣ благоразумно. Защо сѫ потрѣбни имотностьта и богатството на подсѫдимия, ако той изгуби честьта си, а може би и правата и свободата си, съ една сѫдебна присѫда? Човѣшкото достоинство и човѣшката честь сѫ много по скѫпи отъ милионнитѣ богатства. Поради туй и най-бѣднитѣ хора търсятъ защитници прѣдъ сѫда, за да не бѫдатъ лишени отъ своята скѫпа честь.

Но, възлюблени, що прѣдставлява земното, човѣшко, макаръ и публично, сѫдилище прѣдъ божествения и праведенъ Сѫдъ? Що прѣдставляватъ нашитѣ земни сѫдии, бидейки и тѣ като насъ грѣшни хора, прѣдъ всеправедния великъ и божественъ Сѫдия? Що прѣдставляватъ нашитѣ органичени, като всички хора, правници, прѣдъ великия небесенъ Законовѣдецъ и Познавачъ на сърдцата и душитѣ? Що прѣдставлява ограниченоста прѣдъ всевѣдението? И ако ние се нервираме, безпокоимъ и загрижваме, когато ни прѣдстои да се явимъ прѣдъ единъ несъвършенъ земенъ сѫдъ, то какво ще бѫде съ насъ, когато ще приближи деньтъ, да застанемъ прѣдъ блѣсъка и величието, прѣдъ съвършенството, строгостьта и безпристрастието на праведния Божи Сѫдъ? А тоя Сѫдъ ще бѫде, както го нарича и Евангелието, страшенъ, по своята блѣскава тържественость и всемирна публичность. Прѣстолитѣ поставени, книгитѣ разтворени. Милиардно ангелско воинство окржжава трона на Праведния Сѫдия. Ослѣпителенъ блѣсъкъ обгръща съзаседателитѣ праведници. Даватъ се тржбни знакове. Праведниятъ божественъ Сѫдия се явява и седа на трона си и сѫдното заседание се открива. Подсѫдимитѣ, придружени отъ своитѣ *обвинители и защитници*, неминуемо трѣбва да се явятъ, Но, уви, и защитници и обвинители тукъ нѣмѣятъ. Тѣ само фигуриратъ прѣдъ тоя сѫдъ. Сѫдията ги вижда, а не ги разпитва За всевѣдущиятъ праведенъ Сѫдия това е излишно. Той слуша тѣхното мълчаливо краснорѣчие. И въ единъ само моментъ дава оцѣнка на тѣхнитѣ обвинения и оправдания. Истината тукъ прѣдварително е извѣстна. Сега се произнася гласно само сѫдбоносната присѫда.

Повтарямъ, колко повече ние трѣбва да се безпокоимъ, да се трѣвожимъ и да се дѣятелно готвимъ за прѣдъ тоя прѣдстоящъ и неминуемъ праведенъ Сѫдъ? Защото тукъ сѫ заплашени не само името, честьта, достойнството и свободата, но заплашенъ е и самия животъ. Тукъ ще се намѣримъ прѣдъ страшната перспектива да чуемъ фаталнитѣ думи за *вѣчно проклятие*. за *вѣчно, мжчение* за *геенски огънь* и други фигурални изрази за онова величайше нещастие, на което бихме били подложени при лишението ни отъ възможностьта да се оправ-

даемъ. Но, кой ще ни обвинява? — ще запитатъ мнозина. И какъ ще можемъ да се оправдаваме, ако нашитѣ обвинители и защитници ще нѣмѣятъ прѣдъ тоя сѫдъ? При все това обаче тѣхното мълчаливо краснорѣчие, мотивирано ще ни обвини или оправдае. Въпросътъ е: имаме ли ние, не обвинители тѣхъ непрѣменно ще имаме, имаме ли надеждни защитници Ако не много то поне по единъ сериозенъ защитникъ за прѣдъ върховния праведенъ Сѫдия имали сѣки отъ насъ? Но кои сѫ нашитѣ обвинители и защитници? Разбира се, че това сѫ нашитѣ зли и добри дѣла. А Евангелието днесъ ни говори че най-сериознитѣ най-краснорѣчивитѣ защитници ще сѫ безпорно дѣлата на християнската благотворителность. Божественно справедливата прѣцѣнка на нашитѣ отношения, къмъ по-малкитѣ Христови братя,—сирацитѣ, сакатитѣ и озлочестенитѣ отъ сѫдбата, — ще има рѣшаваще значение. Въ тѣхното лице ще се изрази нашето обвинение и нашата защита. Така ще се рѣшава нашето осѫждане, или нашето оправдание. Значи прѣдстоини присѫда, но каква? — Това ще зависи отъ нашитѣ дѣла, отъ нашето благотворение. Днесъ прочетеното Слово Божие за грядущиятъ праведенъ Сѫдъ категорично опрѣдѣля присѫдата за цѣлото човѣчество.

Господи, кога те видехме гладенъ и те нахранихме, или жеденъ и те напоихме; кога те видѣхме странникъ и те приехме, или голъ и те облѣкохме? Кога ти видѣхме боленъ, или въ тъмница и те споходехме? — Питатъ оправданитѣ Праведния Сѫдия. — *Истина ви казвамъ,* отговаря Той — *понеже вие сторихте това на едного отъ Моитѣ по-малки братя. Мечѣ го сторихте.* Тия по малки Мои братя сѫ сирацитѣ, нещастнитѣ и озлочестенитѣ. Тѣ сѫ вашитѣ защитници вашето оправдание, Вашитѣ добрини, коите сте имъ сторили, сѫ трогателни прѣдъ погледа на Моето свето правосѫдие. Тѣ покриватъ вашитѣ грѣхове. Вие сте достойни за милость. *Бѫдете за винаги благословѣни; идете въ вѣчния животъ и въ вѣчната радость. Наслѣдете царството, което отъ вѣка е приготвено за васъ* (Мат. 35, 41). Това е първата присѫда.

„*Господи ние никога не сме те видѣли, нито гладенъ, нито жеденъ, ни голъ, ни боленъ, нито странникъ, нито сирота, какъ бихме могли да ти помогнем*? — питатъ и осѫденитѣ Праведния Сѫдия.—Вие трѣбваше да сторитѣ това, — отговаря имъ Той,—на Моитѣ по малки братя, които бѣха прѣдъ очитѣ ви тъй злочести на земята. Но вие не сторихте това. Вашето жестокосърдие къмъ тѣхъ вика къмъ Моето Правосѫдие. И вие сте осѫдени Вие сами виждате, че тукъ не ви придружава нито едно ваше добро дѣло, което би могло да ви защити, Прочее вие сте чужди за Мене и за вѣчния животъ. Идете со отъ тука. Проклятие ще ви съпровожда въ геената огнена. Това е втората присѫда.

Картината е ясна. Фактътъ е очевиденъ. Както прѣдъ земнитѣ сѫдилища, тъй и прѣдъ небесния Сѫдъ сѫ *необходими защитници*. Но, уви колко не

съотвѣтни сж нашитѣ отношения къмъ тия сждилища! Колко голѣми грижи полагаме, колко грамадни срѣдства харчимъ за да си откупимъ защита прѣдъ земния сждъ и колко малко мислимъ за такава защита прѣдъ небесния! Колко много трудъ и енергия грижи и срѣдства употрѣбяваме, за да опазимъ своята свобода, име, честь и достоинство; за да придобиемъ удобства и радость тукъ на земята и колко малко се замисляме за своята задгробна сждба! И това въпрѣки на факта, че хората които мислятъ за единъ бждащъ, безпристрастенъ и праведенъ върховенъ Сждъ, прѣдъ който неминуемо сѣки ще трѣбва да се яви и да отговаря за туй, какво е вършилъ прѣзъ живота си тукъ да отговаря за отношенията си къмъ *по малкитѣ* Христови братя тия хора казвамъ винаги сж по-добри, по-спокойни, порадостни и щастливи прѣзъ живота си. Защотѣ тѣ вършатъ по-малко зло, упражнаватъ се повече въ добродѣтельта и си приготовяватъ повечко *защитници*, и тукъ прѣдъ обществения сждъ и тамъ прѣдъ Праведния Сждия. А самъ тоя Сждия ни свидѣтелствува, че ние не можемъ да имаме по ярки обвинители и по краснорѣчиви защитници, както прѣдъ земния тъй и прѣдъ небесния сждъ отъ собственитѣ си дѣла. Тѣ сж не нераздѣлни наши стжпници. Еднички тѣ ще бждатъ редомъ съ насъ, когато застанемъ прѣдъ величествения и всеправеденъ Сждия. Тѣ съ мълчеливо краснорѣчие, или ще ни обвинятъ, или ще ни оправдаятъ. Отъ тѣхъ зависи нашата загробна сждба. Но отъ насъ зависи тукъ да си изберемъ и осигоримъ тия задгробни защитници.

Възлюблени, какво трѣбва да ви посъвѣтвамъ азъ въ тоя моментъ, когато Словото Божие тъй ясно ви говори? Да ви кажа и своето мнѣние ли? Азъ сериозно мислехъ по тоя въпросъ. И туй което искахъ да ви кажа по него, изложихъ го въ едно пастирско послание което се напечати и разпрати между хриетиянитѣ на нашата епархийска жива църква, Защото тия съвѣти трѣбва да чуете не само вие, които тъй ревностно посѣщавате светото Богуслужение, но и ония, които отсжтствуватъ, както и ония, що живѣятъ по другитѣ градове и села. Въ тоя случай азъ трѣбва да ви помоля само едно нѣщо внимателно да проучите, заедно съ вашитѣ домочая, това мое послание, като се погрижите да се съобразите съ изложенитѣ въ него наставления. Изпълнението на тия наставления е една сигурна гаранция, че ще се избѣгнатъ осждитѣ думи, както тукъ, тъй и прѣдъ грядущия праведенъ Сждъ.

Въпросътъ се касае до християнското благотворение. Да се пази човѣкъ да не обиди никого—каква велика, каква полезна за хората добродѣтель! Но да се старае той да услужи и да помогне на нѣкои отъ нуждающитѣ се, дори съ съвѣтъ и съчувствие—каква висока душевна наслада! Високоблагородна черта на душата е да притежава човѣкъ християнското качество да не говори обидни думи никому! Но колко по благородни и колко по велика е душата на човѣка, ако

тя притежава способностьта да обича всѣкиго, а особено злощастнитѣ! Приятна наслада за човѣка е да живѣе съ мисъльта, че никому не е направилъ зло! Но, колко по-висока душевна наслада чувствува той при съзнанието, че е извършилъ добро, че е изтрилъ сълзитѣ нѣкому! Голѣмо удоволствие за душата е, когато тя може да каже: азъ обичамъ всички, дори и своитѣ врагове! Но, колко по-голѣмо блаженство е за нея, ако тя може да каже: азъ върша добро на всички, дори и на тия, които ме мразятъ! Върховното щастие за душата се проявява всѣкога, когато човѣкъ свързва обичьта съ благотворителностьта. Пасивната обичь къмъ озлочестенитѣ отъ сждбата не задоволява душата. Нейното благородство и величие напълно се проявява въ дѣятелната любовь, въ добротворството. Защото по тоя начинъ тя влиза въ общение съ най великия Добротворецъ на човѣчеството.

Въ такъвъ случай, моятъ съвѣтъ днесъ трѣбва да се завърши съ слѣдния позивъ: Боголюбезни, нека всички се въодушевяваме отъ дѣятелната Христова любовь и добротворството. Защото, рано или късно, намъ прѣдстои *смьрть* и послѣ *сждъ*. Значи сждниятъ день иде. Нека всички ние се съберемъ въ едно християнско благотворително братство. Да станемъ съучастници на Христовото милосърдие. Да се туремъ подъ високата милостива Христова защита. Защото приближава се деньтъ, въ който ще бждемъ изправени прѣдъ великия и страшенъ Сждия. Тукъ ще бждатъ произнесени страшнитѣ думи за *проклятие и смьрть*, както и милостивитѣ за *благословия и вѣченъ животъ*. Тукъ ще се съчетае жестокосърдието съ проклятието, както и милосърдието — съ благословията. Нека се погрижимъ да избѣгнемъ първото съчетание и да се приготвимъ за второто. Бждете увѣрени, че когато извършимъ дѣлото на благотворението, дѣлото на милостьта къмъ озлочестенитѣ отъ сждбата наши ближни, къмъ насъ, въ тоя величественъ и страшенъ моментъ, нѣма да бждатъ казани други думи, освѣнъ думитѣ на праведния и всевѣдущъ Сждия: *гладенъ бѣхъ, нахранихте ме, жаденъ бѣхъ, напоихте ме, голъ бѣхъ, облѣкохте ме, страникъ бѣхъ, прибрахте ме, болнъ и въ тьмница бѣхъ, услужихте ми... Истина ви казвамъ, понеже сторихте това за Моитѣ помалки братя* — сираци и злощастници — *Менъ сте го сторили... Елате благословени и наслѣдете приготвеното отъ вѣка за васъ царство на вѣчния животъ и вѣчна радость.* (Мат. 25, 34—40). Ето тая участь може да си приготвимъ съ нашето милосърдие и добротворство. И това може да се постигне съ твърдѣ малки усилия, съ твърдѣ малки жертви. Достатъчно е да допуснемъ да се прояви благородството на нашитѣ сърдца и нашитѣ души. Достатъчно е да дадемъ воля на нашето милосърдно чувство и да свикнемъ съ благата привичка да даваме милостиня за озлочестенитѣ и сирацитѣ. Достатъчно е да свикнемъ да плащаме доброволно нищожния данъкъ на милостьта, да свикнемъ да благотворимъ. Съ тование ще изпълнимъ и великия

завѣтъ на божествения нашъ Учитель и Спаситель—*да бѫдемъ милосърдни, както е милосърдъ и нашиятъ небесенъ Отецъ* (Лук. 6, 36). Изпълнението на тоя великъ завѣтъ ще бѫде нашия най-краснорѣчивъ защитникъ прѣдъ грядущия праведенъ Сѫдъ. И бѫдете увѣрени, че съ това ние ще заслужимъ оправдателната присѫда и благословия отъ великия и божественъ Сѫдия, Комуто да бѫде слава, честь и поклонение во вѣки вѣковъ. Аминъ. (Слово, говорено на месопустнанедѣля).

† В. М. Н.

Съврѣменность и християнство.

Злото на съврѣменното женско образование.

Нравствената и образована жена, майка и стопанка, има твърдѣ голѣмо влияние на моралния общественъ животъ. Колкото сѫ по нравствени женитѣ, толкова по-високоблагородно е обществото. И обратно. Поради това нормалното, нравствено здравето и правилното развитие на жената съставлява гаранция за общественото благополучие. За съжаление, обаче, съврѣменото женско образование, което сѐ повече и повече се осложнява и което претендира, не само да се сравни, но и да задмине образованието на мѫжетѣ, е насочено по лъжливъ пѫть. Множество факти изъ разнитѣ стръкове на знанието се възприематъ отъ днешната жена, прѣзъ врѣме на нейното обучение, повечето пѫти механически и хаотически. Това не само не развива и не проясня ва нейния умъ; не само че не помага да си изработи тя ясенъ и вѣренъ възгледъ за себе и за свѣта, а, напротивъ, произвежда въ главата ѝ невъобразимъ смѣсъ и ѝ вдъхва городото самомнѣние за своето ужъ солидно умствено развитие.

Още по погубно дѣйствуватъ върху ума на жената лъжливитѣ теории и несъстоятелни мнѣния, които сега се посѣватъ отъ школата на женската душа, безъ намѣрение или съ зло намѣрение, заедно съ научнитѣ факти, и която я въвеждатъ въ погубна заблуда, относно смисъла на живота и призванието на човѣка. По такъвъ начинъ, нездравото образование само придавя естественитѣ сили на женския умъ, не му дава здраво да гледа на нѣщата и, което е особено прискръбно, убива въ него природната вѣра въ Бога и въ всичко добро, прѣкрасно и идеално, като изпобърква въ нея прѣдставитѣ и нравственитѣ понятия.

Съобщаванитѣ ѝ материалистични теории, присадени заедно съ естествено научни факти, обръщатъ ума и съзнанието на съврѣменната образована жена изключително къмъ долночув-

ствения миръ и воля-неволя я подбуждатъ да вижда, и въ себе си, и въ всички околни хора, само висша порода животни.

Разбира се, таково зло отъ съврѣменото образование тежи и върху ума на мжжа; обаче на послѣдния и отъ природата е дадено, и исторически е придобито, повече срѣдство и сили за освобождение на своя умъ. Умътъ пъкъ на жената досега е билъ най-малко въоржженъ и приспособенъ да може да се освобождава отъ придавещия го баластъ отъ непотрѣбни или лъжливи знания. Самъ по себе той не е въ сила да се освободи отъ тоя, наистина, зълъ духъ на умсевената немощь.

Но извѣстно е, че освѣнъ школната наука, има и други източници, и за общото, и частно за женското съврѣменно образуване Тия източници сж *съврѣмечната литература и обществената срѣда.*

Нѣма нужда да се говори за ония мерзости, съ които, съ малки изключения, е прѣпълнена съврѣмената модна белетристика. Нейнитѣ сюжети, нейнитѣ образи, нейнитѣ мисли, чувства и самиятъ езикъ носятъ всички слѣди на явна душевна болесть и несъмнѣнно нравствено разлагане. Трѣбва да се появи човѣкъ на свѣта срѣдъ нравствено ненормални хора, или въ собствена [illegible] душа да носи пр[illegible]ние къмъ нравствено ненормалното, за да не се порази и възмути до дълбочината на [illegible]ата си отъ тази душевна м[illegible]сть на духовно изразенитѣ и нравствено падналитѣ хора, които съставятъ послѣдвята дума на нашата порнографична литература. Иначе съ нищо не може да се обясни тоя ламтежъ за новини до гнжсота, която се забѣлѣзва срѣдъ нашитѣ младежи, часно, срѣдъ младитѣ дѣвици и даже невини момиченца.

Никакъвъ родителски и училищенъ контролъ, никакви възпитателни срѣдства досега не сж могли надеждно да опазватъ съврѣмената жена отъ най-ранитѣ ѝ стжпки въ живота отъ отровното влияние на безнравствени книжки, които съ фатална неотвратимость навсѣкждѣ проникватъ въ ржцѣтѣ на всички.

Но ако на извѣстна часть жени и да се удаде да запазятъ отъ млади години чистотата на душата си, като избѣгнатъ тлетворното влияние на нездравата школа и нравствено болната литература, то и тази часть не може все пакъ да избѣгне другия източникъ на нравствена развала — нездравата и обществена срѣда.

Като стжпва въ живота и въ обществото, младата жена стжпва въ сферата на нездрави увеселения и развлѣчения, въ сферата на интриги и ненормални отношения, въ сферата на влияние върху нея на хора, живи физически, но мъртви духовно. Тая развала, която се присажда въ ранна възрасть само отъ книжки, сега се присажда отъ самитѣ хора. Ако младата жена, стжпваща въ обществото, е запазила досега своето съзнание отъ нечиститѣ образи, рисувани отъ долнокачествени книжки, то сега я посетяватъ въ порнографичнитѣ прѣлести на тия мръсни книжки нечисти хора, отличаващи се съ низость И ако болната ли-

тература деморализува само чувствата и въображението на жената, то болниятъ животъ на болното общество поразява и нейната воля и дава болезнени плодове въ живота и постжпкитѣ ѝ.

Благодарение на всичко това, съврѣменната жена въ своя практиченъ животъ далечъ се е отклонила отъ високия и чистъ идеалъ, създаденъ отъ християнството. Това отклонение е особенъ родъ болесть, ненормалность, нарушение на истинскитѣ закони на духа и неговитѣ свети изисквания. Жената по такъвъ начинъ е поставена на лъжливъ пжть, и необходимо е за нея да бжде повърната отъ него въ пжтя на духовното оздравяване и изцѣряване, на пжтя на християнската религиозность.

О, ако би съзнали съврѣменнитѣ тъй наречени, образовани жени, какво безцѣнно благо, каква могжща сила губятъ тѣ заедно съ християнската религиозность!

Ето че въ религиозностьта, въ религиозната вѣра и любовь има такова съкровище, такава мощь за женитѣ, съ които не се сравняватъ никакви други тѣхни съкровища и сили.

Въ всичкото си величие, въ всичката омая, сила, духовна красота и нравственъ героизъмъ, жената може да се яви съвсѣмъ не тогава, когато тя е по съврѣменно образована и посветена въ всички нравствени неджзи на съврѣменния животъ, а тогава, когато е въодушевена отъ религиозна вѣра и любовь.

За нагледенъ примѣръ и потвърда на това могатъ да служатъ, макаръ, св. жени мироносци. Въ дѣйствителность, вѣрата и любовьта, одушевавщи св. миропосици и други прости евангелски жени, ги възвеличили и въздигнали на такава духовна висота озарили ги съ такова чудно нравствено сияние, които да се похвалятъ нѣма достатъчно думи. Вѣрата и любовьта привлѣкли св. мироносци къмъ Господа Иисуса Христа и имъ помогнали да Му окажатъ цѣлъ редъ незамѣними услуги.

Св. жени мироносици, между другото облекчавали и смегчавали суровия жизненъ пжть Христовъ, като му служели всѣкакъ „отъ своитѣ имѣния". Но Господа и Спасителя нашъ *който нѣмалъ гдѣ глава да подслони*, тѣ давали надеждно пристанище въ своитѣ домове, особено въ най важнитѣ моменти на Неговия животъ. Тѣ разпространявали между народа сладостьта на негово учение и славата на чудесата Му.

Изумителна е тѣхната вѣра! Ето една отъ светитѣ мироносици, Соломия, още при унижението и неизвѣстностьта на Христа проси вече отъ Него първи мѣста за синоветѣ си въ бждното Му царство. Всички тѣ тозъ часъ вѣрватъ беззавѣтно най-първата вѣсть за възкръсването Христово тогава, когато апостолитѣ все още се колебаятъ и подиръ личнитѣ явявания на Възнръсналия.

А чия човѣшка любовь може да се сравни съ пламениата и самоотвержена любовь на мироносицитѣ?! Когатоученицитѣ се разбегали, когато единъ прѣдалъ Христа, а другъ три пжти се отреклъ отъ Него когато оплютия, избития и осждения

Учитель нахални войници и злобни фарисеи водѣли на Голгота; когато Симонъ Киринейски, може би, за единъ съчувственъ погледъ или въздишка билъ подхвърленъ на позорното носене на кръста; когато съчувствието на Иисуса Назорея отъ страна на силнитѣ и смѣли иудеи билостарателно скрито; — само едни любещи мироносци, безъ да се боятъ и срамятъ отъ Него, раздѣлятъ ужасния смъртенъ пѫть Христовъ; безъ да се криятъ, плачатъ за Него; самоотвержено се доближаватъ къмъ Неговия страшенъ кръстъ, ловятъ послѣднитѣ Му загасващи погледи... Но и самата смърть *не* постави прѣдѣлъ на тѣхната любовь къмъ Господа. Тѣ присѫтствуватъ и при горестното снимане отъ кръста; тѣ ридаятъ и при полагане умрѣлия Христа въ гроба; тѣ се кѫсатъ отъ сърдечни мѫки за Него въ продължение на безкрайно дългата за тѣхъ сѫбота... И едва, едва блѣщука утрѣнната зора на слѣдния день — тѣ, чужди на „страха юдейски", вече бързатъ съ аромати къмъ безцѣнния за тѣхъ гробъ Христовъ!..

Да, така смѣло, така горещо, така вѣрно могатъ да любятъ само женитѣ, само добритѣ жени, — само вдъхновенитѣ отъ светата вѣра и чиста Божествена любовь! И колко самоотверженость, колко красота, колко героизъмъ въ тая благословена женска любовь!!

Но, уви! ние почти съвсѣмъ не виждаме такава чудна, такава благодатна религиозна любовь въ наше врѣме у нашитѣ жени. Кѫдѣ се е дѣнала сега и пламенната женска вѣра, — тази чудна евангелска вѣра, прѣдъ която се очудилъ Самъ Спасителятъ Христовъ и възхитено извикалъ: *„О, жено, голѣма е твоята вѣра"*! Има, разбира се, и сега вѣрващи, и любещи Христа и Неговата църква жени. Има прѣдадени на светитѣ Христови храмове, искрено наслаждаващи се отъ богослужението... Но малко сѫ такива!.. И какъ, напротивъ, сѫ безчисленни съвършено забравилитѣ Христа, равнодушнитѣ къмъ Неговата Божествена красота, враждебни на Неговитѣ идеални изисквания!... Каква страшна пустота, каква сиромашия, какво духовно нищожество въ невѣрващитѣ умове и нелюбещи сърдца на тия жени!

И какъ прискърбно е, че главната причина на това ужасно зло се явява нашето съврѣменно ненормално поставено и лъжливо отправено образование! Като изтрѣбва въ женската душа нейнитѣ найбезцѣнни съкровища — религиозната вѣра и любовь — и нищо равносилно и жизнено въ замѣна на тѣхъ, като не остава, то хвърля тази душа въ пустота и суетность. Жалко и страшно ти става, когато видишъ, че всички интереси, всички грижи, всички цѣли, въобще всичкия смисъль на живота въ съврѣменнитѣ образовани и безрелигиозни жени се е съсрѣдоточилъ главно на украсата на тѣлото си и на старанието да произвеждатъ съ него на всички най силно чувствено впечатление. Такова едностранно и пагубно настроение и направление въ живота на женитѣ постепенно се вкоренило до толкова, че е ста-

нало, отъ една страна, природенъ тѣхенъ недостатъкъ, прѣданъ наслѣдствено при раждането, отъ друга — тройно се е вплело и уврѣло въ цѣлата нагласа на сѣмейния животъ, като обичай.

По силата на тоя лошъ обичай, неблагоразумнитѣ родители отъ младенчески години почватъ да гиздятъ своитѣ момиченца съ особено кокетливи и разнообразни дрешленца, приучватъ ги всецѣло да се интересуватъ отъ външностьта и всички относещи до нея дреболии. Съ такава пагубна наклоность, дѣцата постжпватъ въ съврѣменната школа, дѣто домашната наклонность, вѣчно да се занимаватъ и интересуватъ отъ своята външность, благодарение на съперничеството съ другаркитѣ бързо да се развива и усложнява въ нова школна наклонность да се гиздатъ съ чужди мисли и образи, почерпени отъ безрелигиозната литература и материалистична поука. По такъвъ начинъ, за Христовата вѣра, любовь и красота вече не остава мѣсто даже въ най младитѣ съврѣменни женски сърдца. Ни сѣмейството, ни училището не закрѣпватъ сега и не вкоренѣватъ даже въ най-способнитѣ къмъ това нѣжни и чувствителни жеаски сърдца висшитѣ пориви и любовь къмъ Христовитѣ идеали, къмъ тѣхното съвършенство, къмъ тѣхната божествено чудна красота. Това е такова зло, такова нещастие на нашата съврѣменность, което да се оплаче, недостигатъ сили и сълзи!

А затова, вие майки, които вѣрвате и обичате и Христа, и своитѣ дѣца, бързайте отсега да ги украсявате не съ плетене на коситѣ, не съ скъпи облекла и не съ тежкото брѣме на съврѣменното образование, но — съ жива вѣра въ Христа и искренна любовь къмъ Него!

Вие пъкъ, млади учещи се християнки, и сами съ всички сили се учете не само на школна наука, но—и на вѣра и на любовь къмъ Христа; въ безмълвие слагайте въ сърдцата си всичко онова прѣкрасно и добро, което съумѣете да почерпите изъ Св. Евангелие, и изъ добритѣ примѣои на религиозни хора, и изъ собствени размисли и топли молитви!

Прѣвелъ *Свещ. А. С.*

Нраво-назидателни изречения отъ разни автори.

Когато душата се раздѣля съ тѣлото, за нея е безразлично, дали тя е въ великолѣпни дворци, или на открита гола земя.

—

Ако можешъ, прави добрини, но безъ суетословие.

—

Не трѣбва да мълчишъ, ако можешъ да попрѣчишъ на злото.

—

Като слушашъ клеветата на другитѣ, доброволно давашъ поводъ да бѫдешъ наклеветенъ.

—

Щастието и славата сѫ равносилни; който нѣма щастие, той е лишенъ и отъ слава.

—

Само оня е спокоенъ въ живота си и тържествува въ душата си, който никому нищо не дължи.

—

Свободенъ е оня, който нищо не желае.

—

Който заповѣдва на подчиненитѣ си съ надмѣненъ видъ, той скоро намира и за себе си повелитель, който да постѫпва съ сѫщо такава надмѣнность.

—

Не е богатъ тоя, който съ радность трупа богатство върху богатство, а оня, желанието на когото не се простира по-горе отъ неговитѣ нужди.

—

Който постоянно ти разказва за чуждитѣ пороци, той сѫщо тъй ще разкаже и твоитѣ пороци на другитѣ.

—

Който твърдѣ много се надява за нѣщо, той бива по-малко удовлутворенъ, защото надеждата често пѫти става за човѣка срѣдство да не получи желаемото.

—

Суетословието винаги бива въ противоположно отношение съ разсѫдъка; колкото повече е първото, толкова по-малко е послѣднето.

—

Добритѣ дѣла могатъ да заставятъ и злодѣйцитѣ да мълчатъ.

—

Да се поддавашъ на гнѣва, значи да наказвашъ себе си за чужда вина.

—

Истинското благородство се състои въ добродѣтелитѣ, а не въ хвалбитѣ съ своитѣ много и знатни прадѣди.

—

Отъ всичко най-много ни тревожатъ бѣдностьта и лишенията; но, за да се освободимъ отъ тѣхъ, не трѣбва да прѣдприемаме никаква срамна работа.

—

Който съзнава за какво той е способенъ, въ такъвъ случай никоя негова работа нѣма да има лошъ резултатъ.

—

Нищо не отблъсва тъй силно хората отъ човѣка, както високомѣрието и суетославието.

—

Користолюбивиятъ всѣкога вижда въ своя домъ недостатъкъ.

—

У тогова, който е изгубилъ чувството срамъ, не търси чувствително или топло сърдце.

Бѣднитѣ трѣбва да изучаватъ науката съ цѣль да бѫдатъ полезни; а богатитѣ—за да се научатъ да употрѣбяватъ своето богатство съ полза.

—

Защо да се червите, кога съзнавате своето заблуждение! Това доказва, че вие днесъ сте станали по-умни, отколкото вчера.

—

Езикътъ на благоразумния се съобразява съ доброто разположение на неговия духъ.

—

Не заплащай съ зло на тогова, съ доброто на когото си се ползувалъ, и изобщо никому.

—

Мѫжътъ, въ всѣки случай, трѣбва прѣдъ жената да показва повече благоразумие, за да осигури нея и себе си щастие.

—

Най доброто богатство, което можемъ да дадемъ на своитѣ дѣца, е *доброто възпитание.*

—

Не туряй на дѣцата капитала въ джоба имъ, но въ главата имъ.

—

Който ти прави зло, отплащай му съ добро; съ туй ти ще го побѣдишъ.

—

Търпѣнието на човѣка прѣодолява всички трудности.

Гнѫсниятъ човѣкъ винаги ще си остане въ душата гнѫсенъ, макаръ да го облѣчатъ въ най високо звание.

—

Най-голѣмиятъ врагъ на човѣка сѫ неговитѣ желания.

—

Добритѣ дѣла сѫ благословението на нашия животъ.

—

Изворътъ на най-великитѣ злини е нашиятъ езикъ.

—

Да опази Богъ тогова, който ни научва да познаваме нашитѣ пороци.

—

Доброто дѣло не оставай за утрѣ, ако можешъ да го извършишъ днесъ.

—

Общението съ добри хора е неоцѣнено съкровище.

—

Като обѣщавашъ повече, отколкото си въ положение да изпълнишъ, ставашъ въ общото мнѣние лъжецъ.

—

Най-надеждното срѣдство да се живѣе въ спокойствие се състои въ обузданието на страститѣ.

—

Красотата на рѣчьта се състои въ краткостьта на израженията.

Епархийски разпоредби.

Окр. № 463.27.I. *За служение. Преждеосвещена литургия.*

Ваше Всеблагоговѣйнство,

Забѣлѣзвали сте навѣрно, че нѣкои отъ благоговѣйнитѣ енорийски свещеници не сѫ запознати правилно съ Богослужебната практика, а особено съ извършването на Св. Преждеосвещена литургия. Потрѣбно е да се положатъ грижи, за да се отстрани тоя дефектъ. Едно отъ срѣдствата за това, безспорно, е по-честото съборно

служение, както и служението на младитѣ подъ ржководството на по-старши и по опитни свещеници.

За да се почне постепенното прѣмахване на забѣлѣзания дефектъ, приканваме Ваше Всеблагоговѣйнство да призовете по-редъ, по младитѣ благоговѣйни енорийски свещеници изъ околията Ви, прѣзъ Св. Велика - Четицидесятница да служатъ по една или двѣ прѣждеосвещени литургии въ съборната ви градска църква, подъ Ваше лично ржководство. Наредете да се призоваватъ по двама свещеници като почнете отъ най-младшитѣ по ржкоположение та когато единятъ служи другиятъ да наблюдава. По тоя начинъ тѣ по-лесно ще усвоятъ правилното извършване на Св. Преждеосвещена Литургия. Вие ще имате грижата да приготовлявате по два св. Агнеца за прѣзъ седмицата. Понеже това служение ще се извършва само въ срѣда и петъкъ, повиканитѣ да служатъ свещеници за недѣлния день ще могатъ да се намѣрятъ въ енориитѣ си.

Всѣка година, подиръ Свѣтлото Христово възкресение Ваше Всеблагоговѣйнство ще и мате грижата да ни донасяте, колко и кои отъ благоговѣйнитѣ свещеници сж служили прѣзъ Великия постъ Преждеосвещена литургия, и кои отъ тѣхъ сж усвоили правилно това служение.

Окр. №. 858. 27.I. *За елементарнитѣ длъжности на прѣбиваващитѣ врѣмено въ града свещеници.*

Отъ свѣдѣнията, които Митрополията е събрала се вижда, че нѣкои отъ благоговѣйнитѣ свещеници изъ околията, често пжти идватъ въ града по частна работа, безъ обаче да се явяватъ въ Митрополията. Освѣнъ това нѣкои отъ тѣхъ сж забѣлѣзвани да седатъ по хотели и кафената, когато камбаната бие за вечерня или утрина, безъ да се сѣтятъ тѣ, като духовни лица да отидатъ и присжтствуватъ на Богослужението. Това обстоятелство твърдѣ злѣ атестира изобщо цѣлото наше свещенство. Защото обществената осжда се отнася къмъ цѣлото, а не само до единични личности.

Освѣнъ това и самитѣ свещеници, съ такова едно свое нехайство къмъ ежедневното Богослуженее, твърдѣ злѣ влияятъ върху нравствено-религиозното състояние на вѣрващитѣ, което и тъй не се намира на подобаваща висота.

Вслѣдствие на всичко това намѣри се за необходимо да се нареди слѣдното:

1. Благоговѣйнитѣ свещеници, които дохождатъ по каквато и да било работа, въ катедралния градъ непрѣменно трѣбва да се явяватъ въ Митрополията и да се разписватъ въ опрѣдѣлената за това книга.

2. Пристигналитѣ свещеници въ града, както и прѣзъ всичкото си прѣбиваване тукъ щомъ бие камбаната за вечерня, или утрина. трѣбва непрѣменно да отиватъ въ катедралната църква да слушатъ Богослужението, което трае твърдѣ кратко, и слѣдъ това да си гледатъ своята честна работа. Въ църква тѣ освѣнъ дѣто ще си извършатъ молитвата, но и ще могатъ да допълнятъ съ нѣщо своята Богослужебна практика.

3. Всѣки отъ благоговѣйнитѣ

свещеници, който не се съобрази съ тия нареждания, направени за прѣуспѣване на църковно пастирско дѣло, нека не се сърди, ако му бжде наложено едно по-тежко наказание.

Като се надѣемъ, че нашето свещенство нѣма да чака чрѣзъ наказания да бжде заставяно да изпълни най елементарнитѣ свои длъжности и че съ готовность ще изпълнява горнитѣ наредби, призоваваме Божията благодать върху Васъ и оставаме Вашъ...

Окр. №. 23.I. *по разпространение на списанието »Б. В«*

Ваше Всеблагоговѣйнство.

Отъ началото на текущата 1915 година започна да се издава отъ епархийското ни свещеническо братство списанието „Бдински Вѣсти". То, както ви е добрѣ извѣстно има за цѣль да помогне за подигане нравствено религиозния животъ на християнитѣ въ епархията. Като органъ на братството и на цѣлата епархийска църква необходимо е то да бжде колкото се може по-разпространено и да се чете, колкото се може отъ повече членове на църквата Това ще е въ полза и на благоговѣйнитѣ свещеници, защото ще имъ се съдѣйствува да се борятъ по-успѣшно противъ обществениитѣ неджи и да изпълнятъ по-лесно пастирския си дългъ. Но затова пъкъ и разпространението на списанието ще зависи изключително, отъ самото свещенство.

Поради туй, молимъ да наредите да се оповѣстя на благоговѣйнитѣ свещеници въ околията Ви появата и задачата на списанието и да ги приканите да се погрижатъ да събератъ, колкото е възможно повечко абонати изъ енориитѣ си. Списанието ще е собствено дѣло на епархийското свещенство и то е длъжно да работи ревностно за неговото разпространяване. Желателно е всѣки свещеникъ въ енорията си да има поне по 5 6 абонати, за да може да се развива успѣшно това благо начинание.

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Развоятъ на благотворителното дѣло въ Епархията.

Благата инициатива за организираната благотворителность въ епархията намѣри общо удобрение. Навсѣкждѣ тя се посрѣщна съ симпатии и съдѣйствие за нейното успѣшно осжществяване. Слѣднитѣ двѣ писма свидѣтелствуватъ, съ каква готовность възприема идеята епархийското свещеничество, върху дѣйностьта на което Високопрѣсвещениятъ митрополитъ съ право разчита за тържеството на туй най-симпатично дѣло на църквата.

Костичовскиятъ енорийски свещеникъ, Бѣлоград. околия, високоблагочестивиятъ о. *Василий Георгиевъ* пише до Високопрѣосвещения Видински митрополитъ писмо отъ 29I.т. г.

Ваше Високопрѣосвещенство, Благата инициатива, която взехте да се организира милосърдното дѣло въ епархията

прѣмного ме зарадва. Отъ Вашето *пастирско послание* се дълбоко убѣдихме, заедно съ моитѣ енорияши, че милосърдието дѣйствително е най-благородното качество на християнина, а благотворителностьта е най-върховния дългъ за него. Увѣренъ съмъ, че, и свещенството, и християнитѣ, съ възторгъ и готовность ще подематъ започнатото вече дѣло на църковната благотворителность. Прочее, азъ счятамъ за свой най-светъ дългъ да припадна колѣноприклонно прѣдъ Ваше Високопрѣосвещенство и, цѣлувайки св. Ви дѣснипа, да Ви моля да приемете за *фонда на епархийската благотворителность моята скромна лепта отъ* **1000** *хиляда лева.* Моето приношение не е по голѣмо отъ едно пѣсъчно зърно но азъ Ви моля да бѫде прието и сложено при по-голѣмитѣ камъци въ сградата, която ще бѫде въздигната за прибѣжище на Господа Спасителя, сирѣчъ на Неговитѣ менши братя. Съ готовность ще работя за това велико дѣло, та дано бѫда приетъ поне за най послѣденъ съучастникъ на Христовата милость.

Костич. енор. свещ. *В. Георгиевъ*

*

Високоблагоговѣйниятъ добъръ пастиръ и дарител *о. Василий Георгиевъ* е получилъ слѣдния отговоръ отъ Високопрѣосвещения митрополитъ.

„*Ваше Благоговѣйнство, Отечески Ви молитствувам*",

Получихме писмото Ви отъ 29 м. м., съ което ни молите да приемемъ вашата скромна лепта отъ 1000 лева за *фонда на епархийската благотворителность* Отъ своя страна и намъ се пада да колѣничимъ прѣдъ високитѣ християнски и пастирски чувства, които сѫ ви продиктували да поднесете съ такова съзнание тая си *скромна лепта за вдигане прибѣжища на малкитѣ Христови братя.* Въ вашата постѫпка ние виждаме постѫпката на истински християнинъ, на идеалния пастирь. Възрадвани сме до глубини души, за дѣто нашигѣ най-близки сътрудници въ дѣлото Божие на земята, — свещеницитѣ, — тъй ревностно, словомъ и дѣломъ, подематъ нашето велико начинание. Увѣрени сме, че „пѣсъчното зърно", което вие слагате въ фонда на милосърдието, заедно съ другитѣ зърна, които тъй скоро потекоха въ тоя фондъ, *ще образуватъ оная грамадна канара, о която ще се опиратъ всички нещастни и озлочестени въ епархията.* Съ това Ваше *малко* зрънце вие достойно заслужавате *голѣмата* благословия на църквата. *Нека тая света благословия почива върху васъ и прѣминe върху Вашето благочестиво потомство, — синове и внуци,* — което винаги тъй сѫщо съ готовность да извършва дѣлото на християнското милосърдие. Вие му давате добъръ примѣръ за това. Надѣваме се, че тоя примѣръ ще послѣдва и Вашето благочестиво паство. Гаранция за това сте вие — неговиятъ благочестивъ и добъръ пастирь.

Призоваваме Божията благодать върху Васъ.

† Вид. Митрополитъ *Неофитъ.*

Привѣтствена рѣчь

отъ името на епарх. духовенство при срѣщата на Високо-

прѣосвещения Неофита, новоизбрания видин. митрополитъ на 16 XI 1914 год. произнесена отъ вид. гр. енор. свещеникъ — *В. Кор. джовъ*

Ваше Високопрѣосвещенство,

Отъ страна на свещенството въ повѣрената Ви епархия, поднасямъ Ви синовно уважение, задушевни чувства на радость и почитателенъ привѣтъ, по случай пристигането Ви днесъ въ сѣдалището на епархията си.

Мисля че ставамъ вѣренъ тълкуватель за радостьта, що изпитва епарх. ни духовенство днесь — въ този тържественъ моментъ, отъ когато встжпвате въ длъжностьта си Кириархъ на св. вид. епархия и поемате браздитѣ на нейното управление. Тази ми мисъль се потвърждава още и отъ акта, извършенъ на 12 X т.г, когато всички избиратели на сжщата епархия Ви дадоха довѣрието си, единодушно Ви избраха, като най-достоенъ между достойнитѣ и Ви облѣкоха съ правата на титуляренъ видин. митрополитъ.

Ваше Високопрѣосвещенство,

Отъ единодушието, проявено при избора Ви, отъ тържествената срѣща, която Ви се прави днесь и отъ милитѣ чувства, що се изпитватъ прѣдъ Васъ, явствува високата оцѣнка на достоенъ Архипастирь, що Ви се дава и надеждитѣ, които Ви се вжлагатъ: да недокончаная изправиши въ интереса на Епархията ви и този на св. ни църква.

Епар. ни духовенство, пъкъ и християнитѣ отъ Богохранимата Ви епархия, знаяйки солидната Ви подготовка, природнитѣ Ви дарования и проявенитѣ Ви до сега старания, трудове за строежа на бъ национално православна цъ ва, възлагатъ върху Ви го ми надежди и вѣрватъ, че за въ бждаще ще прояви сжщия интересъ къмъ църко ното дѣло и че ще бждете т же ревностенъ въ изпълнени то на своята висока и свя мисия.

Вие отъ днесъ поемате упр влението на епархията, съ и торичиско минало и скжпи тр дициии, която е играла вид роль въ разни епохи въ сждбинитѣ на бълг. народ Тази епархия по етнографич и географични причини, л шена до сега отъ годни със щения съ вжтрѣшностьта страната, налага голѣми бжд щи усилия, за да се поста на мѣстото, което историята е опрѣдѣлила. Но имай прѣдъ видъ единодушния во на всички епархийски пъл мощници при избора Ви, рѣ ко явление въ произведени до сега митрополитски избо въ царството; — единодуш плодъ на нелицеприятна х любовь, свидѣтелствуващепъ ното участие на Бога на л бовьта; познавайки миналата дѣйность за успѣха на цъ дѣло и безбоязненото Ви ше ствувание по пжтя на цъ напрѣдъкъ, ни дава право вѣрване, че Вие, съ Божията п мощь, съ слабата, може би, искрена подкрѣпа на повѣдо ственото Ви епарх духовенст и съдѣйствието на епархиоти Ви, ще успѣете да изпълни дълга си. Тъй като Богъ, думитѣ на вел. апост. Паве не ни даде духъ на боязъ но духъ на сила и любов (II Тим. 1 и 7).

Освѣнъ това, въ гр. Видинъ е покоятъ останкитѣ на двама Архиереи, Ваши прѣдшедственици, които сж святителствували на митропол. катедра, която заземате днесъ. Тѣ сж два стълба въ новѣйшата ни църковна и гр. история: Блаженопочившиятъ митрополитъ *Антимъ* I-вия бъл. екзархъ, крупна личность при бъл. възраждание, отличенъ родолюбецъ и само отвреженъ борецъ за търженето на бъл. църква и национ алната кауза. И приснопамятний митрополитъ Кирилъ—заточеникатъ въ Сивастия, строгъ църковникъ и щедъръ даритель въ полза на бъл. просвѣтно дѣло, духоветѣ на кои то невидимо, но положително, витаятъ между насъ въ този тържественъ моментъ и сподѣлятъ радостьта ни. Отъ тѣхъ ще черпите вдъхновение, напътствие, поука и подбуда за доблѣстно изпълнение на пастирския и граждански дългъ. Схващайки истинското настроение на явивили се и неявивши днесъ, при посрѣщанието Ви, ставамъ вѣренъ изразитель на любовьта и синовната почить на всички къмъ Васъ, съ горещи молитви къмъ Всеподателя Бога, да Ви дарува здраве и дълголѣтие, за да Ви се даде възможность, да се намѣрите при дълбоки старини прѣдъ изпълненъ дългъ. Да можете дерзновено да застанете прѣдъ стжпитѣ на Всевишния въ день студний и съ достойнство да произнесете знаменателнитѣ думи на вел. апост. Павелъ: *Подвизахъ се съ добъръ подвигъ, пжтя свършихъ, вѣрата упазихъ; отъ сега ми отава вѣнеца на правдата, който Господь праведниятъ Сждия ще ми въздаде...* (*II Тим. 4 гл. 7, 3*).

Църковно гражданско събрание. На 25 януарий, по разпореждане на Високопрѣосвещения св. Видински кириархъ бѣ свикано събрание отъ първенцитѣ граждани, за обсждане въпроса по доискарването на новата катедрална църква. Събранието се посѣти съ небивала готовность отъ поканенитѣ почетни граждани. То се състоя въ салона на дѣвическата прогимназия „*Антимъ I*". Негово Високо прѣосвещенство, съ кратка рѣчь, откри събранието и разясни причинитѣ за свикването му. Една църква, може би първа, слѣдъ *Св. Александръ Невски* въ София, по своята архитектурна красота, по своята голѣмина и солидность, стои 15 години недовършена. Необходимо е вече да се зематъ мѣрки за довършване на тоя величественъ паметникъ на църковно строителство. Върху тия въпроси Н. В. П. помоли събранитѣ да размѣнятъ мисли и да взематъ рѣшение.

Думата се даде на желающитѣ да изкажатъ своитѣ мнѣния. Говориха нѣколцина отъ първитѣ граждани. Уясни се, че мнѣнието на всички се схожда. „*Необходимо е да се взематъ потрѣбнитѣ мѣрки за постепенното доизкарване монаментната катедрала*" Съ пълно единодушие, при явно гласуване, събранието избра една строителна комисия отъ слѣднитѣ граждани първенци: 1) г. градскиятъ *кметъ*, 2) г. *Д-ръ К. Митракевъ*, 3) г. *Георги х. Иончевъ*, 4) г. *Хр. Рожичъ*, 5) г. *Първуловъ*, 6) г. *Методий Гузелски*, 7) г. *Ст. Задгорски* и 8) г. *Йорданъ Велевъ*. На тая строителна комисия се дадоха генерални пълномощия да вземе всичкитѣ

необходими мѣрки да се изнамѣрятъ срѣдства за довършване на катедралата. Слѣдователно, комисията ще трѣбва сега да се погрижи за направата на темплото за тритѣ олтаря; за изработване на стѣнната и иконостасна иконописъ, за парното отопление и пр. По разнитѣ въпроси, по които сж потрѣбни специални познания, комисията ще се ползува отъ услугитѣ на специалисти, каквито има достатъчно изъ между гражданитѣ. На избраната строителна комисия се възлагатъ голѣми надежди и, увѣрени сме, ще й се даде отъ всички потрѣбното съдѣйствие, за да може да изпълни успѣшно възложената й благородна задача. Нашитѣ молитви и благословии да съпжтствуватъ това високо и свето дѣло.

Една благочестива ревнителка за храмовото благолѣпие. Женитѣ, съ своитѣ нѣжни, чувствителни и благородни сърдца, винаги сж били по силно вѣрващи и по прѣданни къмъ църквата. Истина е, че *прѣкомѣрното любопитство* на жената е станало причина да се развие злото. Но още по-беспорна истина е, че чрѣзъ благочестието и вѣрата на жената се даде спасението на човѣшкия родъ. Върховнитѣ принципи на милосърдието, братството и свободата на Духа Божи, Христосъ насаждаше и чрѣзъ благочестивитѣ жени. Тѣ се грижеха за прилаганего на тия принципи, наравно съ св. апостоли. Тѣ винаги сж били първитѣ ревнителки за благолѣпието на храмоветѣ Божи. Тѣ сж дали голѣмо число мжченици за вѣрата и благочестието Трѣбва да се признае, че и сега тѣ, отъ всички най много, работятъ за вѣрата и милосърдието. Развоятъ на благотворителностьта въ днешно врѣме твърдѣ много се дължи тѣмъ, на тѣхнитѣ нѣжни чувства и отзивчивость къмъ страданията и нещастията на другитѣ. Съ голѣма и похвална ревность тѣ се отличаватъ и сега по украшението и благолѣпието на Божитѣ храмове.

Тия нѣколко думи написахме за да изразимъ нашата почить и сърдечна благодарность къмъ г жа *Тодорка Алексѣева* изъ гр. Русе, която съ една необикновена ревность за благолѣпието на храмоветѣ е допринесло много за възбудата на религиозното и свето чувство у хората. За ново възобновената въ Видинъ църквица „Св. Параскева" тая високоблагочестива г жа, въ растояние на 2—3 години, е събрала отъ сжщо тъй, високоблагочестиви русенски гражданки и прѣдала на настоятелството слѣднитѣ църковни утвари и потрѣбности: 1 света Чаша; 1 среб. напрѣстоленъ кръстъ; 1 дискосъ за петохлѣбие; св. звѣздица, лъжичка, три малки дискосчета за проскомидията; 1 голѣмъ свѣтилникъ; една покривка за св. прѣстолъ; едно кандило; едно изящно голѣмо кандило съ петь малки; двѣ копринени занавѣси (пердета); една малка покривка, бохчия, смирна, дървено масло и 16 лева пари. Рѣчената г жа се е заела да украси напълно църквицата „*Св. Параскева*". Съ тая си ревность тя е заслужила *църковно благословение, което чрѣзъ нея да мине и върху нейното благородно потомство.*

Година I. Мартъ 1915 год. Книга 3.

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Вѫтрѣшнитѣ ни раздори и инославнитѣ пропаганди † В. М. Н
2. Позивъ къмъ женската състрадателность и милосърдие . . . . . † В. М. Н.
3. Сегашната европейска война и задачитѣ на църквата . . . . . Н Ивановъ.
4. Материалното положение ни свещеницитѣ . . Д. Цухлевъ.
5. Къмъ истината и живота . . . . . Прѣвела М. Г. Б.
6. Протестантитѣ дебнатъ.
7. Епархийски разпоредби—послание къмъ незаконно-брачно живущитѣ.
8. Развоятъ на Епархийската благотворителность.
9. Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.
10. Книжнина.

ВИДИНЪ
Печатница на Якимъ Божиновъ
1915.

Вжтрѣшнитѣ ни раздори и инославнитѣ пропаганди.

II.

Да повторимъ още единъ пжть. Всичкитѣ родолюбиви съотечественици и обществени фактори трѣбва да издигнатъ високо гласъ противъ несъгласията, ненавистьта и вжтрѣшнитѣ раздори. Защото тѣ, безспорно, водятъ милата ни родина къмъ пропастьта. Но още по-силно ние трѣбва да *издигнемъ гласъ противъ инославнитѣ пропаганди. Защото подмолното разединително дѣло на тия пропаганди между нашия народъ е не по-малко фатално за мира, свободата и независимостьта на държавата.* Безспоренъ фактъ е, че инославнитѣ пропаганди подкопаватъ не само религиозното, но и народното единство. Нашитѣ обществени и държавни ржководители, увлѣчени въ ожесточенитѣ партизански борби, не сж отдавали и не отдаватъ потрѣбното внимание на тия неканени гости въ сграната. Тѣ, властодържцитѣ и общественицитѣ, сѣкашъ се криятъ задъ тъй нарѣчената религиозна търпимость, или толерантность. Нѣщо повече. Често пжти, може би и несъзнателно, на тия пропаганди се правятъ разни концесии и улеснения въ тѣхната фатална, за нашето народно и държавно битие, мисия. Споменахме порано, че тия наши ржководящи фактори не си припомнюватъ по-често свидѣтелството на отечествената история, досѣжно разстройството на второто българско царство, за да насочватъ по-правилно кормилото на третото. Нашиятъ свещенъ дългъ, обаче, ни повелява да припомнимъ и посочимъ онова историческо свидѣтелство за фаталната роля, която сж изиграли религиознитѣ пропаганди при падането на второто българско царство подъ турското робство. Защото при такава една историческа свѣтлина поясно ще се изтъкне ролята на съврѣменнитѣ инославни пропаганди между православния български народъ.

*

Необходимо е, обаче, прѣдварително да направимъ една малка уговорка. Ние сме далечъ отъ мисъльта, като ще говоримъ противъ инославнитѣ пропаганди у насъ, да обиждаме ония благородни народи, които изповѣдватъ Христовата вѣра въ формата на протестантизъмъ или католицизмъ. Безсъмнѣно, ние защищаваме, съ всичкитѣ сили на своята душа, *Православието*, което е първоизворно учение на Христовата църква. Ала ние никога не бихме отишли, прѣзъ гори и планини, да търсимъ прозелити и да всѣваме религиозни раздори и разцѣпления между ония народи и държави, които иматъ за господствующа религия неправославно християнско вѣроизповѣдание. Защото

знаемъ, че, по силата на нравствения съюзъ на църквата съ държавата, идеята на вѣроизповѣданието е идея и на държавата. Въ такъвъ случай пропагандистътъ на инославната вѣроизповѣдна идея посѣга и на самата държавна идея. На сѫщитѣ тия основания не бихме допуснали да правятъ това инославнитѣ пропаганди и въ нашата държава, която има нравственъ съюзъ съ православната църква, а слѣдователно и съ вѣроизповѣдната православна идея. Защото ние сме убѣдени, а това е и твърдѣ очевидно, че въ единството на вѣрата въ единъ народъ се състои и неговото единство на силата и културата.

Ние въ дълбочината на своята душа хранимъ голѣма почить, защото дължимъ благодарность и признателность, къмъ великитѣ задморски и задокеански инославни народи, които, въ минути тежки за нашето народно сѫществуване, сѫ ни протѣгали, и протѣгатъ, рѫка за помощь. Ала ние никога не можемъ да допуснемъ, че тия великодушни християнски народи желаятъ, щото религиознитѣ спорове на самозванитѣ пропагандисти да ни държатъ, тъй да се каже, въ вѣчна междуособица. Ето защо за насъ е твърдѣ обидно, когато извѣстни задморски инославно-християнски дружества ни третиратъ като варварски и езически народъ и ни пращатъ „мисионери“ да ни проповѣдватъ „Христа разпята“. Още по-обидно ни е, когато тия сектански агенти, по единъ твърдѣ прѣстѫпенъ начинъ, подвеждатъ нашитѣ простодушни съотечественици и ги правятъ *измѣнници на своята праотеческа вѣра, както и на единството на своя народъ.* И наистина, мисията на сектанскитѣ агенти между нашия народъ е едно крайно прѣстѫпно дѣло. Защото, редомъ съ политическитѣ и партизански раздори и омрази, внасятъ се въ обществото и религиознитѣ вражди, за да липса у насъ и послѣднята надежда за миръ, съгласие и единна сила у нашия, и тъй много измѫченъ, народъ.

Погрѣшно сѫ освѣдомени,— ако трѣбва да става въпросъ за това, — благороднитѣ задокеански народи и държави, че ужъ нашиятъ народъ билъ варварски и езически. Не, тоя народъ отъ десеть столѣтия изповѣдва „Христа разпята“ и Неговото учение въ православната му форма. Петьтѣ отъ тия столѣтия той прѣкарва въ робство. И ако той бѣше варварски и езически, до сега и поменъ нѣмаше да има отъ него. Ала той вѣрваше въ Спасителя, Който го упази. Христовото учение му даде сила да изтърпи това дълго робство. Православната църква бѣ неговата „божествена стража“. Праотеческата му вѣра го възроди; тя го и освободи. И слѣдъ всичко това, твърдѣ лесно може да се измѣри прѣстѫпностьта на сектанскитѣ агенти, които, по единъ тъй измамнически начинъ, се мѫчатъ да накаратъ тоя народъ да стане *измѣнникъ* на тая своя праотеческа и спасителна вѣра. Лесно може да се измѣри и прѣстѫпностьта, досѣжно църквата и народното ни единство, на ония наши съотечественици, които тъй лекоми-

слено се повличатъ подиръ тия пропагандисти и ставатъ измѣнници на бащината си вѣра и църква.

*

Второто българско царство падна прѣзъ 1393 година. Кои бѣха причинитѣ за това? Извѣстенъ ни е въпроса, който храбриятъ български царь Крумъ бѣше задалъ на поробенитѣ *авари*.

Зададенъ такъвъ единъ въпросъ прѣзъ 1393 година на поробенитѣ българи тѣ, безъ съмнѣние, щѣха да отговарятъ така: 1. „Нашето царство пропадна, защото у насъ между държавници и партии се явиха крайни несъгласия. Тия несъгласия породиха раздори и кръвни омарази между болярите и общественитѣ първенци, които, намѣсто да се грижатъ за доброто на държавата, почнаха да се взаимно прѣслѣдватъ и изтрѣбляватъ. 2. Защото религиознитѣ пропаганди разколебаха, и религиозното, и националното чувство у народа. Тѣ създадоха враждебни една на друга религиозни партии. Подкопаха и разрушиха единството ни, както въ църквата, тъй и въ народа ни. По тоя начинъ ние тръгнахме изъ пѫтя къмъ пропастьта. Омразата, раздоритѣ и моралното падение между висшето общество и неговитѣ водители; омразитѣ и раздоритѣ между създаденитѣ отъ пропагандитѣ религиозни партии, убиха вѫтрѣшната морална мощь на царството. Интереситѣ на това послѣдното бѣха изоставени на заденъ планъ. Липсата на единство и съгласие бѣше липса и на родолюбие. Тъй ослабна нашето царство. *То по-напрѣдъ стана плѣчка на егоисти боляри, партизани и на религиозни пропаганди.* А слѣдъ туй вече подпадна и подъ тежкото робство на агарянеца. Тия сѫ причинитѣ за падането на нашето царство“.

И дѣйствително само тоя отговоръ можеха да дадътъ поробенитѣ българи тогава, защото това бѣше самата гола истина. Всѣка държава, особено ако тя е малка, която, чрѣзъ партизански и сектански раздори, се разедини и омаломощи вѫтрѣшно, безъ голѣма мѫка може да бѫде завладѣна отъ външния врагъ. Така стана и съ България. За това ни свидѣтелствува историята.

България бѣ се издигнала до висока точка на могѫщество, слава и величие. Ала тя се издигаше, отъ сила въ сила, до като въ нея царуваше съгласие, родолюбие и единство. Отъ момента, въ който почнаха вѫтрѣшни раздори и религиозни спорове; отъ момента, въ който липса единството у общественитѣ дѣйци, развоятъ на България спира. Отъ тукъ почва вѫтрѣшната, психична трагедия на разрушението. И трѣбва да признаемъ, че една отъ *първитѣ роли въ тая страшна трагедия изиграха религиознитѣ пропаганди.* Това печално обстоятелство трѣбва да се припомни най-вече на нашитѣ просвѣтени и толерантни държавници и политически дѣйци —ковачитѣ на народнитѣ сѫдбини. И ние ще сторимъ това поне съ нѣколко думи.

Прѣзъ XI-то столѣтие се появи въ България *богомилската ересъ.* Извѣстно е, че тя нѣмаше мѣстенъ произходъ. Като всѣко зло, и тя се роди

между гърцитѣ. Но тѣ скоро прокудиха своята рожба. Нито въ Св. Гора, нито въ Гърция тѣ й позволиха да вирѣе. Нейнитѣ родоначалници бѣха принудени да напуснатъ морския климатъ. Прѣзъ Тракия тѣ дойдоха въ България. И разбира се, че въ толерантна България тѣ биватъ приети съ отворени обятия. И тукъ тѣ веднага уреждатъ своята „църква“ и започватъ «дѣятелность», *творческа*, би казалъ единъ извѣстенъ нашъ ученъ. Богомилството, повечко или по-малко е извѣстно на нашето просвѣтено общество. Върху неговото учение ние нѣма да се спираме. Нашата цѣль е по-друга. Ще отбѣлѣжимъ само, че това учение прѣдставяше отъ себе си подновяване на старитѣ *гностико - манихейски* секти, които нѣкога бѣха работили противъ единството на Христовата църква. И у насъ сега дѣйностьта на *богомилитѣ* бѣ насочена противъ праотеческата ни вѣра, противъ православната църква, която бѣ спомогнала за обединението на българитѣ въ една здрава религиозна и държавна организация. Сѣкашъ, че цѣльта на тая секта, както и цѣльта на тия, които тъй дружелюбно й отвориха широко вратитѣ на България, бѣше да се разнебити тая организация. Българската почва се оказа твърдѣ благоприятна за смѣлата *богомилска* секта. И скоро страната се раздѣли на два враждебни религиозни лагери. Усилена борба води господствуващата православна църква да опази цѣлостьта на вѣрата и народа. Но, уви, тя не можа да спре развоя на страшната тая еретическа секта. Богомилитѣ бѣха крайни фанатици. И въпрѣки на тѣхното дръзко игнориране, и на държава, и на националность, държавната власть съ нищо не попрѣчи на тѣхната отрицателна, за нея, дѣйность. Прочее, богомилството продължи свободно да подкопава основитѣ на православното единство въ българския народъ, и съ това се повече и повече да ослабва мощьта на самата държавна организация. Защото тая организация бѣ основана и почиваше върху идеята на православието. И по тоя начинъ, редомъ съ партизанскитѣ борби и гонения, започнаха се и религиознитѣ спорове и дѣления.

*

Единъ отъ нашитѣ учени казваше, струва ни се бѣше и писалъ нѣкждѣ, че богомилството на врѣмето си било допринесло твърдѣ много за просвѣтата и култура на България. Възможно е, отъ гледна точка на кабинетенъ ученъ, лансираната мисъль да е права. Защото богомилството, дѣйствително, създаде работа за ученитѣ книжовници. Ала едно е безспорното, че богомилството отъ всички най-дълбоко подкопа основитѣ на българската държава, отъ всички най-много поработи за нейното падане подъ робството. Фактъ е, че то разнебити вжтрѣшната мощь на България. И ние мислимъ, че всѣки родолюбецъ, съ голѣмо удоволствие, би се отказалъ отъ една, подобна на богомилската, просвѣта и култура, прѣдъ сигурностьта и цѣлостьта, прѣдъ свободата и независимостьта, на отечеството. Ако за такава култура

и просвѣта трѣбва да се заплаща съ петстотинъ годишно робство на единъ цѣлъ народъ и ние охотно се отказваме отъ тѣхъ.

Правимъ тия бѣлѣжки мимо ходомъ, защото пакъ нѣкой отъ нашитѣ учени професори бѣше изказалъ тождествени сѫждения и за съврѣменнитѣ *богомили*. А именно, че тѣ ужъ били необходими за бързия развой на съврѣменната култура и просвѣта. На въпроса, че и тѣзи нови *богомили* отричатъ всѣкаква обединителна църква, национална и държавна идея, учениятъ отговорилъ: — «Нищо, тия богомили сѫ врѣменно явление. Тѣ ще се дѣлятъ и подраздѣлятъ, ще се взаимно гонятъ и прѣслѣдватъ, до като най-сетнѣ се взаимно унищожатъ. Не се страхувайте отъ тѣхъ». Ние не знаемъ до колко е правъ уважаемиятъ ученъ. Дали новитѣ *богомили* ще се взаимно самоунищожатъ и това не знаемъ. Па и излишно е подобно варварство между *културтрегери*. Но, ако то ще бѫде неизбѣжно, ние се страхуваме това взаимно самопогубване тѣ да не извършатъ по сампсоновски. Новата сграда на българската държава, срѣщу силата на *единъ Сампсонъ* още би могла да издържи, но когато посрѣдъ нея застане единъ колективенъ Сампсонъ отъ нови *богомили*, протестанти, католици, пропагандисти и всевъзможни исти перспективата не е твърдѣ утѣшна...

*

Може би и богомилитѣ прѣзъ XIII—XIV столѣтия нѣмаше да бѫдатъ тъй фатални за България, ако тѣхната разединяваща и разрушаваща секта бѣ останала сама. Но, уви, свободата, съ която се ползуваше тая секта, привлѣче постепенно и други религиозни такива. Скоро слѣдъ нея се появи сектата на *адамититѣ*. Подобно на богомилската, и тая секта има гръцки произходъ. Но и тя не е била оставена да се развива въ Гърция, или Св. Гора. И нейнитѣ радоначалници, по стѫпкитѣ на богомилскитѣ, идватъ въ България. Както всички проходимци, и тѣ намиратъ тукъ добри условия и свобода за развоя на своята секта. Бърже намиратъ нѣколцина послѣдователи, «организиратъ» се и започватъ своята «дѣйность» противъ православната църква и противъ основата на на държавата—сѣмейството. Тѣ, подобно на протестантитѣ, осмѣйвали всички християнски обряди. Псували Христа Спасителя и божествената Му Майка; осмѣйвали брачния животъ и проповѣдвали бебрачие. Ходили съвсѣмъ голи, като Адама. Оттукъ и името на самата секта: *адамити*. Естествено е, че тая религиозна секта, учението на която освобождавало отъ всѣкакви обществени и морални задължения, на мнозина се харесала. И мнозина станали нейни членове. Тѫжно било за всѣки родолюбецъ да гледа какъ неговитѣ лекомислени съотечественици напущали своитѣ занятия, домове, дѣца и сѣмейства, какъ тѣ се събирали на цѣли дружини и голи се скитали по гори и долини, дѣто сѫ вършели найдивитѣ оргии. За родолюбие у тия сектанти не могло да се говори. Държавната власть и общественитѣ дѣйци, по обик-

новеному, и къмъ тая разрушителна секта сѫ били прѣкомѣрно толерантни. Впрочемъ вѫтрѣшнитѣ несъгласия и партизански озлобления бѣха разколебали родолюбието и у самитѣ тѣхъ. Слѣдователно, сектантитѣ нѣмаха сериозна прѣчка за свободния развой на своето фатално за България дѣло. Адамититѣ се бѣха прѣкомѣрно увеличили и прѣдставляваха трети факторъ за държавна разруха. Борбата на църквата противъ това зло ставаше сé по-безрезултатна. Чувствуваше се, че на българския народъ прѣдстои едно твърдѣ велико изпитание.

Постепенно, но безспирно, обстоятелствата и животътъ въ царството, особено прѣзъ XIV-то столѣтие, се слагаха така, че горчивата чаша за българския народъ стана неминуема. Една прибързана и необмислена женидба на *царь Иванъ Александра* стана причина да се появи още една религиозна секта — *иудейската*. Ив. Александръ бѣ изпратилъ своята благородна и високоблагочестива съпруга — царица въ манастирь и се ожени за една хубавица еврейка. Тоя случай накара мнозина отъ живущитѣ въ страната евреи да възмечтаятъ за господствуваще положение въ България. Съ тая цѣль се почна пропаганда и отъ тѣхна страна. Въпрѣки на факта, че царицата-еврейка бѣ приела християнството, въ православната му форма, еврейскитѣ пропагандисти безпрѣпятствено събираха прозелити изъ между православния български народъ. Царицата бѣше тѣхна сродница и тѣ се смѣтаха за протежирани отъ нея. Въ всѣки случай тѣхната пропаганда бѣ не по-малко дърза и фатална за България, отколкото богомилската и адамитската. Тя се явяваше вече като четвърти факторъ, подкопаващъ основитѣ на българската държава. По тоя начинъ България постепенно се обърна на арена за сектански състезания Напразно църквата свиква събори, праща послания, съвѣтва и моли. Напразно великитѣ патриарси *Теодосий и Евтимий* призоваваха къмъ свѣстяване; напразно тѣ изобличаваха и пропаганди и деморализирани боляри-партизани. За всичко бѣше късно вече. България бѣ разнебитена вѫтрѣшно; нейната морална мощь бѣ сломена, нейното единство разстроено. Словото Божие казва: *всѣко царство*, което се раздѣли въ себе си, *ще погине*. Тъй стана и съ българското царство. Фактически то бѣ разединено и раздѣлено. Не стигаше религиознитѣ прѣдателски секти; не стигаше несъгласията и кръвната омраза между боляри и народни първенци; раздоритѣ бѣха влѣзли и въ царскитѣ дворци, между царското сѣмейство. И то раздѣли България. И това обстоятелство ускори часа, въ който българскиятъ народъ трѣбваше да изпие горчивата чаша на робския животъ.

И тъй българското царство, което при мѫдри царе, родолюбиви държавници и обществени дѣйци, при всенародно и църковно единство, бѣ достигнало внушителна сила и могѫщество, слава и величие, сега при липса на тия условия бѣ осѫдено да бѫде заличено отъ картата на Балканския полуостровъ. То стана жертва

на вѫтрѣшни раздори и несъгласия. То стана такава нещастна жертва, благодарение на алчностьта и егоизма, благодарение на фаталнитѣ религиозни секти, които съ една небивала дързость всѫдѣ разединяваха единното българско плѣме, които, подобно на филоксерата, проникнаха и заразиха цѣлия народенъ и държавенъ организъмъ — отъ стрѣхата на овчарската колиба, до салонитѣ на царскитѣ дворци. По тоя начинъ държавната и народна идея биде компрометирана. И, уви, страшно е да се припомни! Въ туй врѣме, когато болярскитѣ политически партии крояха планове за взаимни отмъщения и унищожавания; когато богомилитѣ простираха своята пъклена мрѣжа по цѣлата страна; когато голитѣ тълпи на адамититѣ се разтакаха по гори и долини да вършатъ своитѣ безобразия; и когато иудейскитѣ пропагандисти бързаха да разколебаватъ вѣрата и народностьта у българския народъ, отъ другата страна на Балкана се рѣшаваше сѫдбата на българс ото царство. Външниятъ врагъ бѣ узналъ вѫтрѣшната слабость и разединение на това царство и бѣ тръгналъ да го покори. Турскитѣ пълчища массово настѫпваха къмъ старата българска столица. Противодѣйствието бѣ енергично, но маломощно. Напразно проливаха кръвьта си вѣрнитѣ и храбри български синове, които бѣха останали незаразени отъ живиницата на злокобнитѣ пропаганди. Тѣ трѣбваше да отстѫпятъ. Прѣдъ напора на турската стихийна сила, омаломощеното българско царство падна, то изчезна Великиятъ патриархъ *Евтимий*, който толкова много бѣ съвѣтвалъ и молилъ вчерашнитѣ свободни боляри, и изобщо българи, да се опомнятъ и да се обединятъ, за да запазятъ свободата и независимостьта си, днесъ имаше великото нещастие да благослови българитѣ-роби. Съ плачове и ридания тѣ го изпратиха, когато турцитѣ го откараха на заточение. Той бѣше послѣдната надежда за робитѣ, сега и тя липсваше. И боляри, и богомили, и адамити, и иудеисти бѣха изиграли своята ужасна роль. Тѣхното разрушително дѣло възтържествува. Слѣдъ туй, обаче, отъ тѣхъ не се чу ни слухъ, ни духъ. На лице останаха само българи-роби, християни-православни. Всички потърсиха утѣха и закрила при църквата. Патриархътъ бѣ имъ *оставилъ завѣтъ* да си пазятъ вѣрата. Той ги увѣри, че тая вѣра ще запази и възроди българския народъ. И трѣбва да признаемъ, че тѣ останаха вѣрни на тоя завѣтъ и, че вѣрата и църквата дѣйствително възродиха нашия многострадаленъ народъ.

† В. М. Н.

Позивъ къмъ женската състрадателность и милосърдие.

Чуйте думитѣ ми, възлюблени о Господѣ! Тържественъ, милъ и трогателенъ е израза на днешната ваша почить, на вашето поклонение, къмъ божествената Майка на нашия Спаситель и върховенъ Добротворецъ. Социалното положение на днешната жена ни свидѣтелствува, че въздаваната почить на Майката Христова е напълно заслужена. Защото само като си припомнимъ, колко нещастно, колко мизерно и окаяно е било социалното положение на жената до идването на Христа Спасителя, ужасъ обема душата, тръпки побиватъ тѣлото, кръвьта застива въ жилитѣ! До това врѣме тя влачеше едно жалко и низко сѫществуване. Тя бѣше една безправна робиня, една малоцѣнна вещь, една жалка играчка въ рѫцѣтѣ на силнитѣ и тиранитѣ. Своитѣ нѣжни чувства, като майка, или сестра, тя не е могла да прояви свободно. Нито къмъ нея сѫ проявявани братски и синовни чувства. Унизена, оскърбена и онеправдана, тя нито е могла да помисли за своитѣ най-минимални човѣшки права. Нейното достойнство, като майка и съпруга, човѣчеството не иска да признае, до идването на Христа Спасителя. Дори и у избраниятъ иудейски народъ тя бѣ принижена. Нейното естествено достойнство и тука бѣ унизено. А пъкъ какви възвишени чувства на нѣжность и красота, на самоотвержение и благородство, съдържаше нейното състрадателно сърдце! Тия безцѣнни нейни качества бѣха подтиснати, парализувани отъ нейното несносно и безправно социално положение. И това се продължи дълги столѣтия. Съ затаена, въ дълбокитѣ гѫнки на своето измѫчено сърдце, надѣжда тя чакаше, може би несъзнателно, но чакаше облѣкчение въ това свое унизено положение. Боязливо тя отправяше погледъ къмъ небето, безъ да знае дори какъ да се моли. Въ всѣки случай трѣбва да приемемъ този погледъ за молитва. За щастие туй очакване имаше блѣскавъ край. Жената дочака своя - великъ Освободитель Нѣщо повече, тя се удостои да стане Майка на тоя всемиренъ Спаситель. Тя се удостои да Го държи на рѫцѣтѣ си; какво казвамъ! тя се удостои да Го носи при сърдцето си и да Го кърми съ гѫрдитѣ си!

Отъ тука се започна промѣната на нейното социално положение. И цѣлиятъ християнски свѣтъ знае, че то се измѣни чрѣзъ една нѣжна, чиста и благородна дѣвойка. Тя бѣше една скромна и Богобоязлива мома, израстнала и възпитана близо до църквата, близо до Бога и Неговата правда. Тя бѣше една дѣвица, въ която се бѣха проявили най-възвишенитѣ качества на благородното женско сърдце. Единъ день, когато тя разсѫждаваше сама

за началата на Божата правда, тъй ясно изложени въ Свещеното Писание, ангелъ небесенъ се яви при нея, та ѝ поднесе цвѣтя отъ бѣла лиля, чисти и кристални, като нейната душа. Подавайки ѝ цвѣтята, той ѝ каза: *„Радвай се, благодатна дѣвице,* защото си избрана за орждие, чрѣзъ което Богъ ще възвърне достоинството на жената и ще спаси човѣчеството отъ робството и грѣха. Радвай се избранна; *радвай се Невѣсто неневѣстная!— Нека бжде волята на Бога,* — отговори благородната и чиста дѣвойка. И тя стана Майка на въплотилата се божествена Любовь; стана Майка на оная върховна Любовь, която изтри сълзитѣ на сирацитѣ и създаде утѣха за озлочестенитѣ въ тоя свѣтъ. Тя стана достойно орждие на великото божествено милосърдие. Оттогава жената се издигна вече на своята естествена висота. Христосъ застави човѣчеството да признае нейнитѣ естествени и законни права, като майка и съпруга. Отсега нейнитѣ нѣжни и благородни чувства добиватъ и високъ полѣтъ и широкъ просторъ. Тия чувства се проявяватъ най-вече въ християнската благотворителность. Съ своята възвишена, света и състрадателна любовь, жената извърши велики подвизи. Въ туй отношение тя прояви величието на на женското сърдце. Тя стана образецъ на беззавѣтна вѣрность и прѣданность къмъ доброто и божественото. Тя стана примѣръ за християнско милосърдие и добротворство. И всичко това чрѣзъ божествената *неневѣстна Невѣста,* на която вие сега отдавате тая висока и дивна почить.

Уви, менѣ ми липсватъ думи поне слабо да изразя дивнитѣ и възвишени чувства на женското сърдце! Още при живѣ великата божествена Майка бива окржжена отъ вѣрни, благородни и благочестиви жени. Оттогава още тѣ позватъ да работятъ за утѣха на озлочестенитѣ. Оттогава още тѣ всецѣло се прѣдаватъ на доброто и божественното. Благочестиви и благородни жени ставатъ беззавѣтни прѣвърженици на великото Христово дѣло. Благородни и благочестиви жени тръгнаха подиръ Христа, помагаха Му, служиха Му, жертвуваха имота си, жертвуваха и себе си дори за Неговото спасително дѣло. Благородни и благочестиви жени бѣха отворили своитѣ домове за прибѣжище на Тогова, *Който нѣмаше гдѣ глава да подслони.* О, какъ изумителна и беззавѣтна бѣше вѣрата и прѣданностьта на женитѣ! Колко пламенна и самоотвержена бѣше тѣхната света любовь! Величественъ образецъ въ това отношение ни служатъ *женитѣ мироносици.* Съ какъвъ рискъ на живота си тѣ слѣдватъ подиръ Христа! Вие знаете Иисуса, Синътъ на великата Майка, като най-великъ Добротворецъ; но Го знаете и като най-великъ Страдалецъ за човѣчеството. Припомнете си послѣднитѣ дни отъ Неговия земенъ животъ. Въ послѣдниятъ моментъ всички, изплашени, се разбѣгватъ и Го оставятъ въ ржцѣтѣ на Неговитѣ мжчители. Едни-еднички опазватъ своята беззавѣтна вѣрность и прѣданность. Благо-

роднитѣ и състрадателни жени безбоязнено слѣдватъ подиръ Него. Оплютъ, избитъ, изкръвавенъ, вързанъ и натоваренъ съ тежкия си кръстъ, Иисуса водятъ къмъ лобното мѣсто; водятъ Го къмъ Голгота на разпятие. Обиколенъ е той съ усилена стража, съ войска. Никой не смѣе да се доближи до Него. Никой не смѣе да каже съчувствена дума за Него! Никой не смѣе дори състрадателенъ погледъ да отправи къмъ Него! Обаче, тѣ, само тѣ, добритѣ, вѣрни и състрадателни жени, отъ никого не се боятъ; тѣ сѫ самоотвержени; тѣ рискуватъ всичко; тѣ вървятъ подиръ скръбната и мѫчителна процесия съ плачъ и ридания за великия Благодѣтель-Страдалецъ. Нито страшната голготска трагедия, нито дори смъртьта можа да ги раздѣли отъ Христа Спасителя. Тѣ сѫ свидѣтели на позорното Му убийство и на Неговата спасителна молитва за прошка на убийцитѣ. Тѣ сѫ свидѣтели на страшнитѣ поличби и на послѣдното Негово издъхване. Тѣ присѫтствуватъ при снимането Му отъ кръста и при полагането Му въ гроба. Тѣ плачатъ и ридаятъ; тѣ кѫсатъ дрѣхитѣ си и скубятъ коситѣ си отъ скърбь и състрадание. И тая велика тѣхна скърбь още повече засиля тѣхната вѣра и прѣданность. Въпрѣки на своята изнуреность, отъ скърбь и безсилие, тѣ все пакъ, рано въ зори, бързатъ да отидатъ на скѫпия гробъ и да помажатъ съ аромати божественото тѣло на своя Спаситель...

О, колко велики, колко възвишени и свети чувства съдържа женската душа! Защото тъй смѣло и рѣшително, тъй беззавѣтно и самоотвержено могатъ да обичатъ само женитѣ; само ония добри жени, които сѫ вдъхновени отъ света и божествена вѣра! Колко нѣжность и красота, колко самоотречание и героизъмъ съдържа тая дивна и благословена тѣхна любовь! Защото Христосъ бѣше въплотеното Добро, въплотеното Божество. И сърдцето на жената веднага се прѣдаде беззавѣтно на това божествено Добро. Христосъ бѣше найвеликия божественъ Добротворецъ. И женитѣ пакъ тъй рѣшително се прѣдадоха на милосърдие и добротворство. Множество велики благодѣяния въ свѣта сѫ вдъхновявани отъ благородни и благочестиви жени. Множество велики подвизи, въ полето на благотворителностьта, сѫ извършени отъ самитѣ дълбоко вѣрващи жени. Станала майка на въплотеното Милосърдие, жената не можеше да не стане сама милосърдна. Чувството на милосърдие у нея е изразъ на нейното високо достойнство на майка и сестра, което ѝ възвърна Христосъ. Това божествено чувство на любовь, милость и състрадание се прояви най-напрѣдъ чрѣзъ великата божествена Майка, на която достойно изразяваме нашата обща обичь. И вашето массово присѫтствие тукъ при извършването на Нейната тържествена възхвала, свидѣтелствува за вашата прѣданность къмъ Нея. То свидѣтелствува за възвишенитѣ чувства на вашитѣ сърдца къмъ доброто и божественото; за вашата дивна и света вѣра, която ви рѫководи по стѫпкитѣ на Божата Майка.

То свидѣтелствува за вашата твърда рѣшителность да подражавате на Нейното възвишено благородство и свето милосърдие. То свидѣтелствува още за вашата готовность и смѣлъ героизъмъ да водите самоотвержена борба срѣщу мрачния човѣшки егоизъмъ...

И ето, това ваше хилядно множество тукъ; тия ваши възвишени чувства къмъ Тая, която е извършила най-великото благодѣяние на човѣчеството; къмъ Тая, която е носила до сърдцето си, държала на ржцѣтѣ си, кърмила съ гърдитѣ си, въплотената божествена Любовь — Христа Спасителя, — ми дава право, не, налага ми дългъ, да н правя позивъ къмъ васъ и да ви помоля: *опазете за винаги въ сърдцата си тая вѣрность и прѣданность къмъ великата божествена Майка и къмъ Нейното велико дѣло на милосърдието.* И азъ правя тоя позивъ и повтарямъ тая молба. Недѣйте забравя, възлюблени, че достойнството и величието на жената, като майка, съпруга и сестра, се състои въ нейнитѣ възвишени и свети чувства; въ нейната дивна и света вѣра, въ нейното нѣжно, чувствително и състрадателно къмъ чуждитѣ нещастие, сърдце! Христосъ и Неговата божествена Майка издигнаха до това величие нейнитѣ свети чувства. Стои ли съвръвенната жена на тая християнска висота? Тоя въпросъ стои открытъ. Вѣрното е, че нѣкогашната безправна и нещастна жена, сега живѣе въ васъ. И вие сте повикани да се задържите на посочената отъ Христа висота и достойнство. А това трѣбва да се прояви най-вече въ вашата грижа за сирацитѣ и нещастнитѣ. Защото за едно нѣжно и състрадатело сърдце има ли по-възвишенъ идеалъ отъ тоя, да разпространява около си щастие и да утѣшава злочести сжщества, сждбата на които е свързана съ нашата? Ние често пжти напрѣгаме всичкитѣ си сили да прѣслѣдваме нѣкои цѣли, празностьта на които много добрѣ съзнаваме. Възвишенитѣ и свети чувства на жената-майка трѣбва да протестиратъ противъ такова хабене на силитѣ. Недѣйте забравя, че като *прѣслѣдваме славата*, която врѣмето потопява въ пропастьта на забравата; като *гонимъ сполуката*, чийто капризи често пжти разбиватъ нашитѣ сложни смѣтки; като *търсимъ почеститѣ*, съ които често се ползуватъ и най-нищожнитѣ хора — въ тоя си стремежъ ние забравяме, че редомъ съ насъ живѣятъ сжщества, които ние не обичаме, както би трѣбвало да обичаме, и не правимъ за тѣхъ това, което сме длъжни да правимъ. Майчиното състрадателно сърдце трѣбва да ни припомня това.

Днесъ, въ днешното врѣме, повече отъ всѣки други пжть, е необходима дѣйностьта на любвеобилното и състрадателно майчино сърдце. Въ днешно врѣме човѣшкиятъ егоизъмъ ни се прѣдставлява, като едно огромно и страшно чудовище, една хилядоглава хидра, която простира своитѣ отвратителни и студени ржцѣ всждѣ — въ нашитѣ умове, въ нашитѣ домове, въ нашитѣ сѣмейства, въ нашитѣ общества и заплашва да прогони отъ тамъ чувството на божествената любовь и ми-

лосърдие. И ние не можемъ да си въобразимъ ужаса отъ нещастията, които ще послѣдватъ за хората, особено за малкитѣ Христови братя, ако това чудовище постигне своята цѣль. Ето защо всички ние трѣбва да застанемъ на стража съ светостьта на божествения алтроизмъ. Всички трѣбва да се въоржжимъ съ милосърдието на Божата Майка за борба съ това страшно чудовище. Вие, майкитѣ, сестритѣ, изобщо, вие женитѣ, можете да дадете най-мощното съдѣйствие въ тая борба. Недѣйте отказва тая помощь. Застанете на възвишения си постъ. Нека отзвука на вашитѣ чувствителни и състрадателни сърдца се чуе, колкото се може по-високо и да се разнесе, колкото се може по-на широко. Вашето активно участие въ епархийското благотворително братство е необходимо. Милосърдието на божествената Майка ви налага това. Цѣльта е да се създаде малка радость и утѣха на сирацитѣ и озлочестенитѣ отъ сждбата. И нека вашитѣ възвишени и свети чувства на майки и сестри ви проговорятъ по-силно въ тоя случай. Ние вѣрваме и очакваме това. Братството има вече настоятелство отъ благоговѣйни и благородни мжже. Необходимо е да има такова и отъ благочестиви жени. Въ туй свето дѣло на благотворителностьта ние призоваваме да участвуватъ и дѣцата, изобщо младежьта. Елате и помогнете да опжтимъ нашето младо поколѣние въ добродѣтелитѣ. Защото огромното чудовище на човѣшкия егоизъмъ, което влѣче подирѣ си толкова ужасъ и нещастия, ще може да се побѣди само съ алтроизма, само съ великото дѣло на милосърдието, започнато отъ Спасителя и Неговата божествена Майка. Когато днесъ колѣничате прѣдъ образа на тая света Майка, помнете че тя ви поржча, тя ви моли, тя ви прѣдлага, да продължите това нейно человѣколюбиво дѣло. Тя е великата Майка на всички сираци и озлочестени. Тия нещастници прѣпоржчва Тя на вашитѣ майчини чувства. Докажете своята почитъ къмъ великата Майка Христова, съ вашето дѣятелно участие въ организираното благотворително дѣло. Нека създадемъ утѣха и радость на озлочестенитѣ, за да имаме право да бждемъ поканени да влѣземъ въ радостьта на Господа Иисуса Христа, Комуто вѣчно да въздаваме слава, честь и поклонение. Аминъ

(Рѣчь въ врѣме на акатиста).

† В. М. Н.

Н. Ивановъ.

Сегашната европейска война и и задачитѣ на църквата.

Отъ извѣстно врѣме станало е единъ видъ традиция, щото европейскитѣ народи да започватъ новото столѣтие съ единъ голѣмъ въоржженъ конфликтъ, който слѣдъ това за дълги години опрѣдѣля тѣхнитѣ взаимни отношения. Така въ 1618 година се започна бѣлѣжитата тридесетогодишна война, въ 1714 г. се завършиха войнитѣ на Людвика XIV, които разтърсиха народитѣ отъ западна и срѣдня Европа, а малко прѣди това, въ 1709 г., се разрѣши вѣковния споръ за надмощие мѣжду двѣтѣ велики тогава сѣверни държави Швеция и Русия, въ 1815 година се завършиха 25 годишнитѣ войни на първата Френска республика и на Наполеона, въ които взеха участие почти всички европейски народи, и най-послѣ, въ началото на XX вѣкъ, се започна днешния международенъ конфликтъ, който обхвана три материци и края на който никой не може да прѣдвиди. Това показва, че прѣзъ течението на 100-годишния периодъ въ международния животъ се натрупва много избухвателенъ материалъ, който най-послѣ избухва въ една сждбоносна катастрофа. Разбира се, за да се впуснатъ въ такъвъ единъ важенъ рискъ, какъвто прѣдставя войната, народитѣ трѣбва да бждатъ засегнати твърдѣ силно и болно въ тѣхнитѣ жизнени интереси и чуствувания. И наистина твърдѣ крупни въпроси – религиозни и политически—били разрѣшавани прѣзминалитѣ голѣми европейски войни. Въ дадения случай ние не можемъ да имаме задачата да се впущаме въ въпроси, които съставятъ прѣдметъ на историческитѣ издирвания. Много по-важно е за насъ да намѣримъ причината на съврѣмения европейски пожаръ. Това е нужно не само за да разбираме смисъла и тенденцията на извъртващитѣ се събития, но и за да можемъ да заемемъ едно опрѣдѣлено становище спрѣмо тѣхъ. И тукъ прѣди всичко нека ясно да заявимъ, че наивно и непростимо би било да вѣрваме, че днешната война се води за защита на малкитѣ народности, за запазване поруганата честь на неутралнитѣ, както твърдятъ нѣкои. За доказателство на това служи цѣлата досегашна история. Малката и рицарска България, нападната отъ алчнитѣ си сжсѣди и ограбена, намѣри ли подкрѣпа, макаръ и дипломатическа, у днешнитѣ велики европейски сили? Протестира-ли нѣкой противъ унищожаването на Корея отъ Японцитѣ слѣдъ рускс-японската война? Излѣзели нѣкой да защити Трансвалъ и Оранжъ отъ англичанитѣ? Не! Наистина, днесъ ние виждаме, че Русия и Англия се намѣсиха въ войната, за да за-

щитятъ малкитѣ — Сърбия и Белгия—, но това тѣ направиха не толкова поради своята симпатия къмъ тия народи, а главно поради това, че съ евентуалното изчезване на тия държави биха се накърнили важни тѣхни интереси. Впрочемъ това е ясно за всички. Но тогава причината на днешния европейски конфликтъ ние ще трѣбва да диримъ другадѣ, именно въ общитѣ отношения и стремежи на великитѣ днешни сили. Като констатираме това ние, разбира се, нѣма да се откажемъ отъ симпатиитѣ си къмъ тази или онази европейска групировка, къмъ този или онзи европейски народъ, защото едната отъ тѣхъ, или единътъ отъ тѣхъ, въ нашитѣ очи ще остане или повече, или по-малко виновенъ за днешната война. За насъ е важно тукъ да подчертаемъ обективно истината.

Въ статията „Мисли за съврѣмената европейска цивилизация“ напечатана миналата година въ „Църковенъ Вѣстникъ“ ние изтъкнахме, колкото можахме, че съврѣменото състояние на европейската култура е крайно незадоволително и че то обѣщава, ако продължи и за напрѣдъ, да потопи въ дълбоки нещастия най-добрата часть отъ човѣчеството. Никога, обаче, ние не сме мислили, че катастрофата била тъй близко. Въ дадения моментъ, когато ние искаме да издиримъ главната причина за днешната европейска война, позволяваме си да изложимъ сѫществениѣ извадки отъ посочената статия. Ние посочихме, че общия духъ на съврѣмената европейска култура е *материалистиченъ:* тя е насочена къмъ задоволяване материалнитѣ потрѣби на човѣчеството и въ това отношение е достигнала, наистина, необикновени успѣхи. Въ противоположность на материалния, нравственият прогресъ е останалъ твърдѣ назадъ и днесъ човѣчеството, напустнало основитѣ на християнския моралъ, живѣе съ понятията на моисеовия законъ, а въ нѣкои случаи и съ по-груби. Това състояние на цивилизацията донася голѣми социални неджзи, и особено много изострянето на борбата за животъ. Съврѣмената държава, заразена отъ общия духъ на културата, се ржководи само отъ грубъ животински интересъ, което нѣщо създава една нелоялна конкуренция между народитѣ и носи винаги въ себе си залогътъ за чести недоразумения и конфликти. Това обстоятелство пъкъ докарва до непоносимия за благосъстоянието на народитѣ „вжоржженъ миръ“.

Ако ние приемемъ за вѣрни тия общи положения, тѣ вече доста много ще ни подготвятъ за схващането на главната причина за днешната европейска война. За насъ става ясно, че въ самата наша култура има много материали, които лесно пламватъ. Слѣдъ туй, за пълнотата на картината, намъ остава да направимъ и единъ по-конкретенъ анализъ на най-новитѣ политически и социални събития отъ живота на Европа.

Въ сѫщность най-новата политическа история на Европа започва отъ врѣмето на Виенския конгресъ и свещения съюзъ (1815 г.), станали слѣдъ изгонването на Напалиона отъ управлението на Франция. Чрѣзъ тия съглашения висши-

тѣ управляващи кржгове на Европа мислѣли да създадътъ дълготрайни отношения между европейскитѣ държави, основани на принципа на политическото равновѣсие. Но цѣльта не бѣ достигната. Защото тъкмо въ тия съображения се криеше зародишътъ на бждащитѣ международни сблъсквания. Както е извѣстно, Виенскиятъ конгресъ, при разпрѣдѣлянето на територитѣ между побѣдителитѣ — държави и при опрѣдѣлянето на управлението взе такива рѣшения, които бѣха грубо оскърбителни за събудилитѣ се вече, подъ влиянието на социалния феодаленъ гнѣтъ и демократическитѣ идеи на французката революция идеи, европейски народи. Той възстанови почти на всѣкждѣ старитѣ, станали умразни вече на народитѣ си, поради своя деспотизъмъ, династии. А територитѣ разпрѣдѣли тъй, че не се обърна никакво внимание на народноститѣ, които ги населяваха. И излѣзе въ края, че Полша се раздѣли окончателно между Русия, Австрия, и Прусия; славяни, маджари, ромжни, италиянци се оставиха подъ Австрия, белгийци насила се съединиха съ холандци и т. н. Нѣмцитѣ и италиянцитѣ бѣха оставени разпокжсани, въпрѣки ясно изразената народна воля, а други нещастни народности — подъ чуждо управление, свещениятъ съюзъ, дирижиранъ умѣло отъ Метерниха, пъкъ прие върху себе си грижата да пази установения редъ. Противъ тия именно неправди трѣбваше непрѣменно да възникнатъ, и възникнаха, двѣ движения - едното либерално, което да се стрѣми къмъ добиване на конституцуонни свободи, другото — национално, което осжществи обединението и освобождението на народитѣ. Къмъ края на XIX вѣкъ ние виждаме успѣхитѣ на тия движения. Днесъ въ Европа нѣма вече държави безъ конституционно управление, като нѣкои даже станаха напълно демократични. Либералното движение бѣше толкова силно, че то обхвана такива консервативни страни, като Русия и Турция. Успѣшни национални движения се развиха въ Германия и Италия, които се завършиха съ обединяването на тия народи, на Балканския полуостровъ, дѣто събудилитѣ се вече християнски народности захвърлиха турското иго, и отъ части въ Австрия, дѣто маджаритѣ успѣха да извоюватъ за себе еднакви права съ нѣмцитѣ, като обърнаха монархията въ дуалистична.

Либералнитѣ и национални движения се съпроваждаха съ се по-силно и по-силно проявяще се национално самосъзнание на европейскитѣ народи. XIX-ятъ вѣкъ изобщо е епоха на националнитѣ възраждания. Но тукъ му е именно мѣстото да се отбѣлѣжи, че макаръ новитѣ национални европейски движения въ основата си и да криели дълбоко демокритични идеи, тѣ били съвсѣмъ далечъ отъ мисъльта за братството и равноправностьта на народитѣ. Въ повечето случаи националнитѣ движения се съпровождали съ романтична идеализация на миналото и битовитѣ особности на народа. На родния народъ се отвеждало почетно мѣсто въ историческия животъ, нему се прѣписвали особни заслуги въ миналото и блѣскави зада-

чи въ бѫдащето. Така, въ Германия, Фихте и особено Хегелъ развивали мисълта за прѣвъзходството на нѣмския националенъ духъ, въ който тѣ готови били да видятъ воплощението на самия разумъ на историята. Тамъ, по-послѣ, почнали да говорятъ, че славянството е само „торъ« за нѣмската култура и че нѣмецътъ трѣбва да господствува «über alles“. Въ Италия за първенството и прѣвъзходството на своята националность посрѣдъ всичкитѣ други народи писалъ Джиоберти. А пъкъ между полскитѣ емигранти въ Франция и другитѣ европейски страни ревниво се подържала мисълта, че Полша е Месията на свѣта, взела върху си грѣховетѣ на свѣта, и която чрѣзъ своитѣ страдания и възкръсване ще освободи цѣлото човѣчество. Сѫщитѣ мисли за славянството, или за своя само народъ, развивали чешкитѣ панслависти и московскитѣ славянофили (гл. кн. на проф. Карѣевъ „общий взглядъ на истерію западной Европы въ первыя двѣ трети XIX вѣка“. . По туй врѣме народитѣ отъ Европа се раздѣлиха на нѣколко враждебни лагери, които поведоха ожесточена печатна полемика помежду си. Въ Германия на стоятелно се подържала идеята за „панславянска“ и „латинска“ опастность, а въ Русия и Франция за „пангерманска“.

Никѫдѣ, обаче, прѣвъзнасянето на родния народъ не е вземало такива широки размѣри, както въ Германия. Когато, напр., славянофилството въ Русия е дѣло само на една часть отъ Руската интелигенция и твърдѣ малко засега народната маса, въ Германия националната гордость обхваща цѣлия народъ, всичкитѣ обществени класи, отъ императора до послѣдния селякъ. Не е ли симптоматично явление, че именно—изъ срѣдата на германския народъ излиза единъ Ничше, който развива мисълта за „свърхчовѣка“? Изъ срѣдата на оня народъ, който е упоенъ отъ своята материална и духовна мощь и на който хоризонтътъ на „фатерланда“ е тѣсенъ... Тукъ ние имаме нагледенъ примѣръ на това, какъ психологията на единъ народъ се отразява върху учението на неговитѣ учени и философи. И наистина „побѣдителката Германия« на Австрия и Франция далечъ надмина Германия отъ началото на XIX вѣкъ. Тогава бѣше епохата на бѣлѣжитата Троица хуманисти - Канта, Гьоте и Шелинга. Тогава Германия бѣше учителка на моралъ и общочовѣшки принципи. Слѣдъ великитѣ си побѣди тя стана носителка само на пруския принципъ, защото всичко, което и разумно, е дѣйствително и всичко, което е дѣйствително е разумно, както говорилъ Хегелъ, та „пруският миръ“ трѣбвало да бѫде и „всесвѣтски миръ» а пруският ботушъ — господаръ на свѣта.

Не е ли симптоматично, понататъкъ, че изъ между руския именно народъ „страстотерпецъ“ изникнаха такива бѣлѣжити писатели спиртуалисти и мистици, като Достоевски и Толстой, а французитѣ, благодарение на своя чуствителенъ темпераментъ, станаха творители и учители на новитѣ политически идеи за свободата равенството и братството? Нѣм-

скиятъ Ничше свърши съ бѣсно умопомрачаване, а рускиятъ Ничше – Разколниковъ (гл. ремана на Достоевски „прѣступленіе и наказаніе“) при кръста на голготския Мжченикъ. Германскиятъ Ничше доведе народа и държавата до краенъ милитаризъмъ съ всичкитѣ му застрашителни послѣдици, който прѣмина и у другитѣ народи, а френскиять политически генній—до пъленъ демократизъмъ въ управлението.

Въпрѣки, обаче, тия частни прояви на националнитѣ особености, възродилитѣ се европейски народи се впуснаха прѣзъ XIX в. въ едни опасни надпрѣварвания и съперничества, които изхождаха отъ прѣкаленитѣ тѣхни национални изисквания и разбирания. Къмъ края на XIX в. вече ясно се очерта политиката на империализъма, която бѣха усвоили всички велики сили. Империализъмътъ означава желанието да се води всесвѣтска политика, стремежъ къмъ заграбване на колонии въ слабокултурнитѣ материци. Тъй, Англия затвърди владѣнието си върху всички важни стратегически пунктове въ свѣта, Франция се устреми къмъ сѣверозападна Африка, Германия къмъ Африка и Азия, Русия къмъ близкия и далеченъ изтокъ и т. н. Интереситѣ на империалистическитѣ държави сé по-често и по-често дохаждаха въ съприкосновение и стълкновение. Атмосферата ставаше сé по-тежка и по-тежка. Въ послѣдньо врѣме въ европейскитѣ държави, раздѣлени на двѣ могжщи групировки и въоржжени отъ глава до пети, стояха едни срѣщу други, готови всѣки единъ моментъ да се хвърлятъ въ рѣшителна борба. Явно личеше, че двѣтѣ групировки не могатъ да раздѣлятъ свѣта и че интереситѣ имъ сж непримирими, понеже всѣка отъ тѣхъ искаше да надсили и надхитри другата. Ако тѣ по Марокския въпросъ съ голѣма мжка се примириха, то всички тогава разбраха, че при вторъ подобенъ конфликтъ разбирателството не ще бжде възможно и грандиозната трагедия, за която мнозина съ ужасъ мислѣха, ще настжпи. Като такъвъ новъ прецедентъ се яви Балканската война—тя стана „ябълката на раздора“. Днесъ „общата“ война е вече свършенъ фактъ.

По такъвъ начинъ цѣлата политическа и културна история на нова Европа свѣдочи ясно, че днешната велика борба не е борба на чувства, а на коренни или „жизнени“ интереси на европейскитѣ държави Това е единъ опитъ да се излезе отъ задушливата атмосфера на днешния милитаризъмъ, на днешната държавна политика на грубъ егоизъмъ. Можеше ли да се избѣгне този въоржженъ конфликтъ? Да, разбирасе. Не напраздно отъ всички страни се издигаха гласове за всеобщо разоржжаване на народитѣ, не напразно се свикваха конференции и конгреси на мира. Пжтътъ за мирното разбирателство на народитѣ отдавна бѣ посоченъ. Но въ такъвъ случай държавитѣ трѣбваше да се откажатъ отъ традиционата политика на националната нетърпимость и шовинизъмъ. Трѣбваше да се признае, че всѣки народъ голѣмъ и малъкъ, има равни права да живѣе и да се развива подъ

лжчитѣ на слънцето. Но тъкмо отъ тази политика тѣ нѣмаха куражъ да се откажатъ. Тѣ бѣха отишли въ нея твърдѣ далечъ и сами изгориха мостоветѣ за отстжпление. Тукъ имено се крие трагизъмътъ на днешния моментъ: Казватъ, еди кой си народъ е причината на днешния конфликтъ. Единъ въпросъ твърдѣ мжчно разрѣшимъ. Наистина, може единъ народъ да е по-войственъ отъ другитѣ, може да е по-грубъ и коваренъ, но да ли отъ тукъ слѣдва, че останалитѣ народи сж чисти като венициански глжби? О, не! Всѣка държава поотдѣлно подготвяше войната съ своята империалистична и милитарна политика. На всѣкждѣ се пѣяха химнове на физическата сила и се ковѣха планове за нови економически и политически придобивки. Никадѣ не се проявяше желание да се поограничатъ прѣкаленитѣ национални ламтежи. Да, войната можеше да се избѣгне и днесъ всички чуствуватъ, че съ започването на общоевропейския конфликтъ се извърши едно прѣстжпление прѣдъ човѣчеството и прѣдъ цивилизацията Голѣма отговорность пада върху ржководящитѣ политически кржгове на Европа. Тази отговорность се чуствува живо отъ тѣхъ. Ето защо разнитѣ европейски правителетва побързаха да издадътъ всевъзможни— бѣли, червени, сини, оранжеви и др. книги, съ които искатъ да се оправдаятъ прѣдъ своитѣ народи за великата касапница. И наистина, кой ще се рѣши да вземе върху себе отговорностьта за нечуванитѣ бѣдствия на днешната война? Хилядно население, прокудено отъ роднитѣ огнища, скита изъ улицитѣ на голѣмитѣ градове и столици, като живъ символъ на разорението. Сума цвѣтущи градове и паланки днесъ сж обърнати въ развалени. Бѣлѣжити паметници на историята, религията и изкуството сж обезобразени. Врѣмената на прѣдишното варварство се възвърщатъ съ всичкия тѣхенъ ужасъ. А кой ще омие сълзитѣ на милионни сираци и инвалиди, които сж имали нещастието да понесътъ кръста на днешния дългъ къмъ отечеството? Мжченията на Дантевитѣ грѣшници и ужасътъ на неговия адъ днесъ блѣднѣятъ прѣдъ днешнитѣ дълбоки рани на страдащото отъ войната човѣчество. Въ помощь на правителствата се притичатъ първитѣ прѣдставители на интелигенцията, които не могатъ така сжщо да не чувствуватъ и своята вина, като ржководители на обществото, за катастрофата. И днесъ ние присжтствуваме прѣдъ единъ ожесточенъ двубой на двата литературни лагери. Нѣколко десетки германски професори и учени, съставящи елита на германската култура, се обърнаха съ послание къмъ „общественото мнѣние“ на неутралнитѣ държави, за да пледиратъ правата кауза на своя народъ и да го защитятъ отъ хвърленитѣ върху него нападки и обвинения. Въ печата на Тройното Съглашение тоя позивъ бѣше посрѣщнатъ съ жестока критика и открита ирония. Тамъ и до сега продължаватъ да свалятъ всичката отговорность за днешната война върху държавитѣ на Съюза. Но дѣйствията на първото срѣщатъ сжщо такава критика въ печата

на послѣдния. Въ недавно напечатаната заповѣдь на Вилхелма II открито се твърди, че Германия е именно нападнатата страна, и че тя има да се брани отъ „варварската“ Русия и „израждащата се“ Франция. Не е мжчно да се разбере смисъла на тази печатна борба, която се води покрай дѣйствителната, физическата, на бойнитѣ полета. Това е срѣдство да се заглуши гласа на съвѣстьта, която не дава миръ на отговорнитѣ фактори и която постоянно имъ напомня великото прѣстжпление, което тѣ извършиха съ започването на днешната война.

При тия условия на Христовата църква, на послѣдователитѣ на Божествения учитель на любовьта се налагатъ особени грижи и задачи, които тѣ не могатъ да отбѣгнатъ безъ рискъ да уронятъ престижа на ония принципи, на които тѣ служатъ. Днешната война удари най-болното мѣсто на християнскитѣ организации. Най-послѣ трѣбва всички, дори най-отчаянитѣ оптимисти, да се увѣрятъ, че животътъ на европейскитѣ народи, главнитѣ прѣдставители на християнството, не се е развилъ съгласно съ изисканията на послѣдното, Двѣхилядо-годишната проповѣдь на любовьта не можа да прѣдвари сблъсването на ония народи, между които най-много се е проповѣдвало и тълкувало това учение! Наистина, печални послѣдици! Това прилича на една сждбоносна криза, на една катастрофа, опасна за понататъшния животъ на църквата. Въ всѣки случай това е единъ очебиющъ неуспѣхъ за проповѣдницитѣ на Христа? При тази рѣдка до сега катастрофа на християнскитѣ принципи на църквата, прѣди всичко, се налага дълга да открие причинитѣ на послѣднята. Тя не може да се откаже отъ този свой дългъ, защото събитията засѣгатъ самата ѝ сжщность, безъ която тя вече се обезличава. Тя не може, по-нататъкъ, да се отрича отъ отговорность за постжпкитѣ на държавата, защото почти на всѣкждѣ тя е официално учрѣждение и защото тя, освѣнъ държавата, е другата организация, която упражнява най-голѣмо влияние върху умоветѣ на хората. Но, щомъ е тъй, кждѣ тогава ние ще трѣбва да диримъ причинитѣ на този великъ погромъ за християнството? Намъ се струва, и въ това сме дълбоко убѣдени, че въ дадения случай една отъ най-главнитѣ, ако не изключителната, причини се крие въ отношенията на църквата спрѣмо държавата и обратното.

Нека посочимъ най-прѣсния примѣръ. На всички интересуващи се отъ църковнитѣ работи не е могълъ да не направи впечатление фактътъ, че въ началото на европейската война, пъкъ и сега, църковнитѣ първенци въ всѣка държава открито и официално излѣзоха да благословятъ военнитѣ дѣйствия и да отправятъ „топли“ молитви къмъ Всевишния за даруване побѣди на родната войска. Това е фактъ отъ огромна важность. Нека се позамислимъ върху него. Ако прѣдставителитѣ на отдѣлнитѣ църкви, подъ впечатлението на патриотическия избликъ на чувствата, дѣйствуватъ съ субективна увѣреность въ правотата на народното дѣло, нѣщо, което е напълно възможно, то ние,

неутралнитѣ, тѣзи, които не сме прѣко заинтересовани въ борбата, и слѣдователно можемъ да разсѫждаваме по-обективно, нѣмали да забѣлѣжимъ, че тукъ се допуща една много важна грѣшка. Ако първитѣ не виждатъ, то и ние ли нѣма да виждаме, че всички сѫ виновни за подготвянето на сегашната война или, най-малкото, не всички сѫ еднакво прави въ схващанията си. Христосъ или не е съ никого, или, най-многото, е съ нѣкои отъ тѣхъ: Той не може да бѫде съ всичкитѣ Това, мислимъ, е ясно за насъ, неутралнитѣ. Но щомъ е тъй тогава какъ да си обяснимъ еднаквото одобрение на военнитѣ дѣйствия отъ страна на официалнитѣ църковни прѣдставители въ всички европейски държави. Едни отъ тѣхъ, най-малкото сѫ неправи, защото истината не може да се раздѣли мѣжду всичкитѣ. По такъвъ начинъ прѣдъ насъ се явява въпросъ отъ първостепенна важность. Какъ да си обяснимъ тѣзи дѣйствия на отдѣлнитѣ църкви?

Още въ мирно врѣме, и особено при наличностьта на война, християнскитѣ богослови открито говорятъ за съвмѣстимостьта на патриотизъма и кървавитѣ конфликти съ християнството. За тази цѣль се правятъ най-детаилни анализи на библейскитѣ текстове. Обикновено става тъй, че слѣдъ като авторътъ изложи всички традиционни цитати отъ Св. Писание по този въпросъ, той смѣло прави благоприятното заключение, слѣдъ което понататъшната работа на мисъльта спира! Въ резултатъ, и държавата, и църквата, и обществото достигатъ до пълно успокояване на съвѣстьта Този традиционенъ начинъ на мислене и дѣйствуване, обаче, въ днешния критически моментъ ще трѣбва да прѣтърпи една сериозна критика и ревизия. Разбира се, християнството не може да има нищо противъ любовьта къмъ родния народъ и отечеството. То не спира човѣка да бѫде патриотъ, както не му прѣчи да бѫде и учитель, и професоръ, и инженеръ, и занаятчия и т. н. Но, когато отъ опитъ знаемъ, какъ често пѫти въ понятието „патриотизъмъ“ се влага най-мръсно съдържание, ние неволно трѣбва да се замислимъ подълбоко въ тоя въпросъ. Често пѫти ние виждаме да се говори и пише: „Ние сме прѣди всичко българи, а слѣдъ това демократи, радикали, социалисти и т. н.“ Дали и въ религиозната область ние бихме могли да кажемъ: „Ние сме прѣди всичко патриоти и националисти, а слѣдъ това вече християни“. По този въпросъ намъ е нуженъ единъ точенъ и ясенъ начинъ за мислене. Кое отъ тия двѣ нѣща ние прѣдпочитаме? За запознатия съ християнското учение въпросътъ е разрѣшенъ въ думитѣ на Христа: „търсете найнапрѣдъ небесното, а останалото ще ви се даде“, и съ думитѣ на апостола, който говори, че въ църквата нѣма, „ни елинъ, ни иудей, ни робъ, ни свободенъ“. За тѣзи, които искатъ да останатъ послѣдователи на християнството, отговорътъ на горния въпросъ не може да бѫде другъ, освѣнъ слѣдния: „ние сме прѣди всичко християни, а послѣ националисти

и патриоти". Ние сме прѣди всичко небесни граждани, а послѣ земни. Ние грядущаго взыскуемъ и не имамы здѣ прѣбывающаго града". По такъвъ начинъ, нека повторимъ, християнството не е противъ патриотизъма, но въ сѫщото врѣме то не прѣчи на човѣка да се чувствува и като «гражданинъ» на вселената, като число на голѣмото човѣшко сѣмейство, или просто като човѣкъ. Защото отъ горѣизложеното слѣдва категорично, че на християнството сѫ чужди както националния шовинизъмъ, тъй сѫщо и империалистическата политика на грубъ егоизъмъ на днешнитѣ държави. По този въпросъ християнското съзнание открито встѫпва въ конфликтъ съ оня видъ патриотизъмъ („за царя и отечеството винаги, когато те повикатъ"), който днесъ държавата поддържа и култивира въ своитѣ поданици. Защото въ послѣдния случай прѣдъ християнина се явява диалемата: да избира божествената или човѣшката власть. „*Но Петъръ и Иоанъ имъ казаха въ отговоръ: сѫдете, справедливо ли е прѣдъ Бога да слушаме васъ повече, отколкото Бога* (Дѣян. IV, 19)". Този конфликтъ, обаче, днесъ благополучно се разрѣшава, като църквата възприема държавния патриотизъмъ, т. е. църквата се подчинява на държавата.

Въпросътъ за войната отъ християнско гледище сѫщо не стои тъй благополучно, както мнозина мислятъ. И тукъ възникватъ много съмнѣния, които мѫчно могатъ да се прѣмахнатъ съ традиционнитѣ доказателства. Обикновено, всички защитници на войната отъ християнско гледище посочватъ като най-убѣдително доказателство думитѣ на Спасителя: „нѣма по-голѣма жертва отъ тази да дадешъ душата си за брата си". Е, добрѣ, отъ тия думи най-много може да се извади заключението, че отъ гледището на християнството могатъ да се допуснатъ само „освободителнитѣ" войни, при които единъ народъ прави жертви, за да освободи сънародницитѣ си отъ чуждо тиранческо иго или другъ народъ, и чисто «отбранителнитѣ», при които народътъ брани своитѣ огнища. Но тъкмо тия видове войни спадатъ къмъ разреда на найрѣдкитѣ въ историята. Повечето отъ войнитѣ сѫ завоевателни или колониални. Англобурската, или руско-японската войни освободителни и отбранителни ли сѫ? Но тогава какъ да си обяснимъ одобряването и на тия войни отъ страна на църквата? Очевидно е, че прѣдставителитѣ на църквата въ дадения случай нѣматъ едно ясно рѫководно начало за опрѣдѣляне характера на събитията. А лишени отъ такова начало, тѣ се поддаватъ на субективнитѣ национални схващания, споредъ които войнитѣ на държавата сѫ отбранителни, винаги прѣдизвикани отъ противната страна. Тукъ имаме втори случай за влиянието на държавата върху църквата.

Но и самото принципиялно разрѣшение на въпроса за войната отъ християнско гледище, както ни се струва, се нуждае отъ нова ревизия. „Нѣма по-голѣма жертва отъ тази да дадешъ душата си за брата си". Добрѣ, но непрѣменно ли

тия думи прѣдполагатъ физическа война, или, съ други думи, непрѣменно ли тукъ се подразбира едно «активно» самопожертвуване, когато съ оржжие въ ржка човѣкъ отива да отстрани виновника, или тукъ може да се подразбира и едно «пасивно» самопожертвуване, когато човѣкъ за да спаси ближния отъ ударитѣ на смъртьта доброволно ги приеме върху себе си и тъй спасява послѣдния. За да се доберемъ до истинския смисълъ на изречението, ние трѣбва да го съпоставимъ съ останалитѣ факти отъ Новия Завѣтъ, а така сжщо и съ общата му тенденция. Ето факти. Единъ пжть, когато Исусъ Христосъ минавалъ съ ученицитѣ си покрай селището на едни недостойни люди и когато ученицитѣ поискали отъ Него да прояви своята мощь върху тѣхъ, Той имъ отговорилъ съ това, че тѣ не разбиратъ още *духа* на Неговото учение. Но най-голѣмиятъ фактъ е изобщо животътъ на Христа. Той се яви въ свѣта, за да спаси грѣшницитѣ. Но какъ? Насилствено ли, като прояви своята божествена мощь, съ народно възстание и борба? Не! Макаръ Той и да имаше пълна възможность да стори това. Той просто се обърна въ единъ кротичекъ «агнецъ Божіи, вземляй грѣхи міра» и отиде доброволно на «заколение». Божественият Месия избра втория пжть, като доброволно прие да умре но да запази човѣшкия родъ за вѣчния животъ. Неговитѣ послѣдователи не трѣбва да забравятъ този примѣръ. Съ него Христосъ оказа, че въ цитиранитѣ по-горѣ думи Той не посочва грубата и жестоката кървава борба, която озвѣрява човѣка и затъмнява въ него Божия образъ, а мирната, идейната обществена дѣятелность. Само чрѣзъ послѣднята ще могатъ да се прѣмахнатъ злинитѣ въ живота и да се усъвършенствува човѣшката природа. Не може да не се признае, че този начинъ на дѣйствуване е най-цѣлесъобразенъ. Физическиятъ побѣдитель, макаръ и да е носитель на по-високи културни начала, се чувствува отъ побѣдения, като деспотъ, вслѣдствие на което и влиянието му надъ послѣдния е само зънкашно. И само мждрецътъ кроткиятъ учитель, дѣйствувайки чрѣзъ убѣждение, искренно привлича душитѣ на ученицитѣ и неусѣтно имъ налага своя начинъ на поведение, като съ това извръшва рѣдъкъ вжтрѣшенъ прѣвратъ въ тѣхъ. Участвувайки въ тази мирна културна борба, човѣкъ подъ ударитѣ на противницитѣ може да умре, но неговата смърть ще стане причина за по-скорошната побѣда на доброто.

По такъвъ начинъ, и въ дадения случай поведението на отдѣлнитѣ църкви възбужда голѣми съмнѣния. Влиянието на държавата прозира и тукъ. Но туй влияние е много по-голѣмо. Днесъ цѣлиятъ животъ изобщо на църквата изпитва тяжестьта на държавата. *Църквата не е свободна въ своитѣ рѣшения и дѣйствия.* Въ това трѣбва да се убѣдятъ всички. Имаше единъ моментъ, когато църквата дѣйствително християнизираше свѣтската държава като я насочваше къмъ своитѣ иде-

али. Този моментъ благодарение на направенитѣ грѣшки бѣше изпуснатъ. Държавата се изплъзна изъ рѫцѣтѣ на църквата. Слѣдъ туй тя сама почна да влияе върху послѣднята. Църквата стана едно орѫдие на държавата, едно нейно официално учрѣждение Но този държавнически периодъ въ историята на църквата донесе голѣми врѣди за нея и за народитѣ. Защото цървата, като зависимъ институтъ, не можеше да остане на височината на своитѣ задължения. Църквата пожертвува своитѣ вѣчни идеали прѣдъ кратковрѣменнитѣ интереси на държавата: Нейнитѣ висши служители се обърнаха въ едно привилегировано съсловие на първата, като съ това спомагаха за затвърдяването тиранията на свѣтската власть.

Днесъ на Христовата църква се налага великиятъ дългъ да ревизира своитѣ отношения къмъ държавата. Излишно е да се доказва, колко ненормални сѫ тѣ и колко нови неуспѣхи ще докарагъ тѣ за християнството, ако се запазятъ и въ бѫдаще. Ако днесъ църквата бѣше свободна и издигнеше високо своя гласъ противъ войнитѣ, възможно бѣше да се избѣгнатъ ужаснитѣ кръвопролития. Сегашната криза на свѣтската държава е най-удобния моментъ за това ревизизиране. Но за нещастие то практически е неосѫществимо поне за сега. Христовата църква е разпокѫсана, тя нѣма свой общъ органъ. Липсва учрѣждение, което да подеме тази работа. А отдѣлнитѣ църкви сѫ безсилни за да мислятъ за такива крупни дѣла. И тъй тѣзи толкова важни задачи, вслѣдствие на крайно лошитѣ обстоятелства, днесъ трѣбва да останатъ само като наши pia desideria. Но първенцитѣ на църквата нека мислятъ върху това.. Защото само една свободна църква ще бѫде достойна за Христа!...

Наредъ съ тия общи задачи днешната европейска война открива прѣдъ църквата и други по-специални такива. Нѣма съмнѣние, че войната ще произведе сътрѣсение не само въ материалното състояние, но и въ духовния миръ на човѣчеството. За това говорятъ многочисленитѣ примѣри отъ историята. Слѣдъ голѣмитѣ катастрофи, които донесоха на Европа Наполеоновитѣ войни, цѣлото европейско общество бѣше обхванато отъ дълбокъ мистицизъмъ, при който бѣ възможно само сключването на тъй наречения свещенъ съюзъ между руския, австрийския императори и пруския краль. Най-първитѣ умове по онова врѣме съзираха въ голѣмитѣ промѣни, които ставаха тогава, пръста Божи, а бѣдствията, които донесе Наполеоновото царуване, смѣтаха като наказание Божие за грѣховетѣ на човѣчеството. Тогава започна да се говори за църквата и вѣрата въ Бога, като еднички и истински подпорки на обществото. Църквитѣ отново се напълниха и обществото се възвърна къмъ спиритизъма и мистицизъма. Днешната война, както изглежда не ще се свърши скоро. Тя може да даде побѣда на едната европейска групировка, но може да се свърши и въ ничия полза. Най лошъ ще бѫде послѣдния край, защото не ще донесе умиротво-

ряването на Европа. Но колкото врѣме тя и да се продължава, какъвто и резултатъ да има, днешната война ще докара голѣми бѣдствия за европейскитѣ народи. При толкова много материални и духовни загуби, твърдѣ възможно е въ психологията на тия народи да стане една дълбока промѣна, благоприятна за вѣрата. Когато ще се прави прѣцѣнка за причинитѣ на великата катастрофа, не ще може да не се забѣлѣжи, че отслабването на религиозната вѣра и игнорирането на християнскитѣ принципи не сѫ отъ послѣднитѣ причини. Не ще ли се открие тогава прѣдъ народитѣ единъ новъ методъ на дѣйствуване? Всичко това, повтаряме, е твърдѣ възможно. На църквата не остава нищо друго освѣнъ да има при сърдце този възможенъ обратъ въ умоветѣ и да спомогне неговото реализиране. Прѣдъ църквата се открива едно благодатно поле за работа. Нека и тя привнесе нѣщо за омиротворяването на днешното общество, като му покаже, дѣ се намира неговото дѣйствително спасение. Съ това тя значително ще издигне своя авторитетъ. .

Най-послѣ, специално на църквитѣ въ неутралнитѣ държави се пада благородната грижа да бдятъ, щото сегашната война да се свърши съ възтържествуването на хуманнитѣ принципи въ държавната политика Днесъ църквата не може да стои равнодушна при борбата на разнитѣ политически принципи. Помнейки завѣтитѣ на Христа, тя не може да не помогне ония, които заявяватъ, че иматъ присърдце интереситѣ на слабитѣ, на обиденитѣ. Може тия, които говорятъ това, да дѣйствуватъ само за това, че е въ съгласие съ тѣхнитѣ голѣми собствени интереси. Възможно е. За това говори между другото недоволството на тѣхната преса отъ нѣкои неутрални държави. Но тукъ ще бѫде именно и голѣмата заслуга на църквитѣ: да убѣдятъ силнитѣ държави *искрено* да поддържатъ слабитѣ. Днесъ най-болниятъ въпросъ е националниятъ. Този въпросъ засѣга и насъ. Милионно население днесъ пѫшка подъ игото на чуждъ народъ, безполезно викайки до сега за освобождение. Каква по-благородна задача отъ тази: църквата съ всичкото си смирение и правдивость да се застѫпи за тѣхъ прѣдъ силнитѣ, да имъ напомня за заповѣдитѣ на Христа къмъ по-малкитѣ братя! Нашата специално църква съ дѣла до сега е доказала, че е народна, че милѣе за справѣдливитѣ интереси на родния народъ. Ней се пада сега дългътъ да подкрѣпи усилията на държавата за освобождението на нашитѣ сънародници. Тя не би сбъркала, ако направѣше, напр., едно *печалование* прѣдъ по-голѣмитѣ си сестри, като разкрие страданията на своя народъ. Съ това нашата църква би спечелила нови симпатии на цѣлия ни народъ. Съ това тя би извършила единъ актъ на велика християнска добродѣтель и би засилила нашата национална кауза. И, ако нашиятъ скроменъ гласъ достигне до ушитѣ на българскитѣ църковни първенци, нека тѣ се замислятъ върху това... Народното щастие се кове съ общи усилия. Войната е ужасно явление, но тя

ще бѫде много по-ужасна, ако въ резултатъ не донесе единъ по-справѣдливъ, единъ по-достоенъ за християнството редъ на нѣщата. Само въ послѣдния случай страданията на милионнитѣ жертви ще бѫдатъ оправдани и простени. Щастие голѣмо ще бѫде, ако наистина Европа най-послѣ освободи своитѣ малки народи. А този, който е способствувалъ за достигането на това щастие, ще заслужи вѣчната признателность на бѫдащето човѣчество...

гр. В.-Търново. февруарий 1915 г.

Д. Цухлевъ.

Материалното положение на свещеницитѣ.

(Критически забѣлѣжки).

Прѣдъ насъ стоятъ двата обемисти Доклада на Министерския съвѣтъ до *Негово Величество Царя на Българитѣ Фердинандъ I* отъ 1907 и 1912 години за успѣха на царството въ политическо-международно, ц ъ р к о в н о административно, просвѣтно, финансово, правовѣдно, търговско-промишлено, земледѣлческо-стопанско, съобщително и т. н. отношения. Ние пожелахме да видимъ отъ тѣхъ какво е направила държавата, въ продължение на 37 години, за развоя на църквата, религиозното подобрение на народа и въ тѣсна връзка съ него за подобрението, стабилизирането и издигането въ материално и интелектуално отношения на нейнитѣ служители, които сѫ били най-близки и най-вѣрни учители и наставници на народа, неговитѣ пастири въ вѣрата и нравоучението, тъй като направеното за тѣхъ, ще е сторено и за религиозно — нравственото заякчаване на народа. Това сторихме, понеже рѣченитѣ доклади по сѫщество трѣбва да бѫдатъ огледало на пълния и цѣлокупния развой на народното битие, което обхваща въ себе си двѣтѣ му сѫществени половини: *религиозно-нравствената*, която се олицетворява отъ църквата и нейнитѣ служители, и *социално-икономическо - просвѣтната*, която се олицетворява отъ държавата въ лицето на Държавния глава. Защото истинския прогресъ на нашия народъ, като православенъ и славянски, може да се изрази само въ послѣдовното и систематичното развитие на тѣзи двѣ половини, които съставляватъ цѣлокупния народенъ организъмъ и въплотяватъ въ себе си неговитѣ интелектуални и културни прѣдначинания. Прѣгледътъ на рѣченитѣ доклади ни доведе до твърдѣ отрадни впечатления. Такива отрадни впечатления правятъ изразенитѣ въ тѣхъ грамадни успѣхи, които народътъ е направилъ въ продължение на 37 години въ своя политически, икономически и културенъ развой, като за това държавата е похарчила десятки милярди левове. И за Църквата

и стабилизирането на нейнитѣ служители въ Докладитѣ е сѫщо отдѣлено мѣсто и ние съ внимание прѣгледахме посвѣтенитѣ за тѣхъ миниатюрни страници: 16 и 17 отъ 664 такива въ Доклада отъ 1907 год. и пакъ 16 и 17 отъ 777 такива въ Доклада отъ 1912 год. Въ тѣзи малко страници ние сѫщо видѣхме да се говори, че държавата е направила всичкото възможно за прогреса на църквата и стабилизиране на духовенството, безъ обаче да е казано въ подробности, както е сторено за другитѣ министерства и служители, какви жертви тя е дала и въ що се е проявилъ този прогресъ. Тамъ въ общи думи е казано, че държавата не е изпущала отъ грижитѣ си църквата и нейното духовенство и все въ общи думи е посочено, че и въ това отношение сѫ достигнати голѣми подобрения и успѣхи.

Тъй поставенъ развоя на църквата и стабилизирането на духовенството, или, съ други думи, първата половина отъ народния организъмъ, неподкрѣпенъ съ реални факти и цифри, искренно казано, не удовлетворява българския читатель, който е билъ очевидецъ прѣзъ рисуваната епоха въ Докладитѣ. И въпрѣки неговата воля, се нахвърлятъ въпроситѣ: Направила ли е, наистина, държавата нѣщо за развоя на църквата и за стабилизирането на духовенството и въ какво сѫ се изразили тѣзи успѣхи и стабилизация? Сетнѣ, какви материални срѣдства тя е похарчила за тѣхъ въ сравнение съ десяткитѣ милярди, които е похарчила за развитието на втората половина отъ народния животъ? Тѣзи въпроси се налагатъ и отъ едва доловимия регресъ, който се изтъква отъ сравнение на тѣзи Доклади. Въ Доклада отъ 1907 год. се изтъква, че църквата въ царството е броила 2003 свещеници, а въ Доклада отъ 1912 г. сѫ посочени 1984, т. е. 19 по-малко, безъ да се обозначатъ и колко вакантни енории стоятъ не заети до това врѣме и причинитѣ за този регресъ.

За отговоръ на тѣзи въпроси и за по-ясна прѣдстава на работата, нека дадемъ думата на историята, тази вѣрна изразителка на развоя на человѣческитѣ общества и народи въ разни отношения. Въ своитѣ бѣлѣжки ние ще се докоснемъ не за общия развой на църквата, който за сега не съставлява прѣдметъ на тѣзи ни бѣлѣжки, но ще се спрѣмъ главно върху положението на нашето духовенство, което съставлява единъ отъ главнитѣ фактори за духовно-националното ни развитие, и отъ тѣхъ ясно ще стане, да ли нарисованата картина въ рѣченитѣ доклади изразява дѣйствителностьта.

Историята на Българската църква прѣдава, че въ миналитѣ вѣкове положението на нашето народно духовенство е било твърдѣ добро и въ материялно и интелектуално отношение и че това подобрено положение главно се е длъжало на усиленитѣ грижи на българскитѣ царе и тѣхнитѣ правителства, защото тѣ ясно се съзнавали, че съ подобрението на тѣзи работници въ областьта на вѣрата и духовната просвѣта, явно се подтиквали и способствували за духовно-нравственото стабилизиране на своя

народъ.[1]) И дѣйствително духовенството, както дума историята, материално обезпечено, е извършило най-добросъвѣстно и патриотично своя дългъ къмъ народа. То въплотило въ него истинитѣ на християнството съ неговитѣ многосложни и възвишени добродѣтели, и съ това го извлѣкло отъ езическата мрътвина и разложение и, по този начинъ, веднъжъ за винаги го настанило на незиблими начала и устои въ пѫтя на развитието и свѣтлината. То възприело и разсадило въ народа великото дѣло на св. Кирила и Методия: създало за него на националенъ езикъ огромна национална литература,[2]) въ която българитѣ за пръвъ пѫть сѫ чули звуковетѣ на родното си слово въ стройни, благородни и възвишени думи, и за пръвъ пѫть сѫ могли да разбератъ, колко е богатъ и величественъ тѣхния езикъ, отъ когото мнозина тѣхни прѣдѣди по-рано сѫ се отричали и срамували. Съ този си грамаденъ подвигъ духовенството е турило твърдо начало на родната просвѣта и разумно историческо сѫществование на народа. То будно пазило народа отъ външни и вътрѣшни ереси и пропаганди, които въ разно врѣме сѫ се силили да завладѣятъ, разпокѫсатъ и разложатъ здравата народна мощь, или да го отклонятъ отъ неговото правилно развитие; то издигнало българското отечество още въ X—XIV вѣкове до високото и завидното културно-просвѣтно равнище, щото нашета родна земя да се счита за изворъ на духовна просвѣта и знания и за другитѣ славянски народи. Такива високи прояви на изпълненъ дългъ къмъ народа и отечеството е проявило духовенството прѣзъ врѣме на първото и второто българско царство, като съ това оздравило трайното сѫществувание не на държавата, защото това не зависило отъ него, а на народа ни и за бѫдѫщитѣ вѣкове.

Съ сѫщата самоотверженность, говори историята, духовенството е изпълнило своя дългъ и прѣзъ врѣме на двойното ни робство на отоманското владичество. Прѣзъ това грозно робство Българскиятъ народъ, изоставенъ отъ всички, притиснатъ отъ върли и вѣковни врагове, които сѫ искали да го заличатъ отъ земята като народъ, се е групиралъ около своето любимо духовенство, което е било всичко за него. Защото то го защищавало отъ потисници; то е молило паши и властници за милость; то е било неговъ учитель и наставникъ; то е носило кръстьта на неговата просвѣта; то е пазило и съгрявало неговитѣ идеали за по-благъ и честитъ животъ; то е прѣживѣвало и търпѣливо е облекчавало своитѣ и народнитѣ люти теглила; то е било, така да се каже, душата, съ която е живѣлъ и дишалъ нашия народъ.

За това и народътъ прѣзъ това робство не е жалилъ нищо за издържката на своето любимо духовенство. Той е гледалъ винаги то да бѫде добрѣ материално обезпечено, като за това общинитѣ давали на своитѣ свещеници ниви, ливади, а народътъ — житни произведе-

[1]) Цухлевъ Д., История на българската църква, т. I, стр. 497 — 507.

[2]) Ibid, стр. 311—370, 417—458, 581—644, 995—1019, 1109—1134.

ния, пари и всѣкакви други християнски подаяния и приноси. Съ това народътъ явно е служилъ на своята народна кауза, давалъ е възможность на своитѣ пастири, като добрѣ материално обезпечени, беззавѣтно да изпълняватъ своя учителски, пастирски и отечески дългъ. Съ сѫщата грижливость, подъ влиянието на духовенството и на неговото сътрудничество, народътъ се е отнасѣлъ и къмъ своитѣ свѣтски учители въ по-ново врѣме, когато килийнитѣ училища отстѫпиха мѣсто на свѣтскитѣ такива. И въ тѣзи послѣднитѣ свещеницитѣ и учителитѣ работиха на едно и градиха едно здание — събуждането на народното самосъзнание и неговата църковна и политическа независимость.

Изгрѣя нашето освобождение и духовенството отслужи благодарствени молебни и отправи горѣщи молитви да благослови Богъ запазения отъ него народъ за новъ животъ, нови напрѣдъци и благополучия, подъ закрилата на българската държава. То бѣше дълбоко убѣдено, че българската дьржава ще поведе народното развитие възъ основа на освѣтенитѣ отъ вѣковетѣ принципи — *православието и българската народность*, които съставляватъ нераздѣлно звено на народното битие и духъ. Тази вѣра се съгряваше отъ съвмѣстната дѣйность на нашето вище духовенство съ свѣтскитѣ рѫководни дѣйци при изработката на основния законъ въ страната и прѣдоставяне на Св. Екзархия рѫководянето на народа въ останалитѣ подъ турско владичество български области. Тогава се подчерта, че църквата е *олицетворение на народното единство*. Духовенството твърдо вѣрваше, че държавата еднакво ще се грижи за църковното и свѣтско прѣуспѣване на народа.

Но, уви, то се излъга. Държавата, щомъ се стабилизира и уреди, поведе народа и националното му развитие въ посоки, въ които сътрудничеството на църквата бѣше резко изоставено. На духовенството ѝ като че се рѣче: „вие изиграхте своята роля и трѣбва да стоите на страна, нѣмаме нужда отъ вашата просвѣта и сътрудничество“... Вмѣсто на стария националенъ принципъ — *православие и българска народность*, народното развитие се измѣсти на *интернационална* основа, която коренно измѣни и неговото самобитно и вѣковно битие, което цѣлѣше, при извоюваната съ потоци кръвь свобода, да развие една висока българска православна култура, която да наложи българското племе за важенъ и културенъ политически факторъ на Балканитѣ. Новото направление отвори и широки врати за вънкашни култутрегерни пропаганди и мисии, които се явяваха за вѣрни и модерни негови съюзници, за образци на нашето национално развитие!

Модерното развитие въ отрицание на църква, православие и свързаната съ него наша народность, като всѣко модерно явление, подъ покровителство на държавата, почна бърже да се развива и да обхваща новосъздадената интелегенция. Послѣднята съ жадность усвояваше разни интернационални и социалистични утопии, и не за-

късне да се откъсне отъ народната маса и дори застана на противоположенъ лагеръ съ нея. Църквата и духовенството не прѣнебрѣгнаха своя дългъ и този пѫть да посочатъ съ всичкия свой вѣковенъ и изпитанъ авторитетъ на това народно раздвоение, което бѣше начало на неговото *разложение*, докарано отъ новия курсъ на модерното развитие, но на тѣхния пастирски гласъ и прѣдупрѣждение за опомняние се погледна съ прѣнебрѣжение и съ свити вѣжди на явни закани. Тѣ се счетоха отъ мѣродавници и новитѣ културтрегерци около тѣхъ за ретрогради и грозна реакция, дори и опасна за народното развитие...

Слѣдъ това не закъснеха да се вематъ редица стѣснителни мѣрки противъ духовенството. Нѣкои отъ висшитѣ пастири се затвориха и на духовенството се отнеха политическитѣ права, а по-сетне то се отстрани и отъ училищата, като му се затвориха вратитѣ и въ всичкитѣ просвѣтни учреждения на страната и въобще му се отне всѣко сътрудничество въ държавното и народно прѣуспѣване. И по този начинъ нашето духовенство стана безправно, като опасно за политическия, социялния и просвѣтния животъ на народа, когото то възроди въ новъ животъ, пази отъ вѣковни злочестини и пробуди въ него съзнанието за свобода и просвѣта.

Тука е ключа на по-нататъшнитѣ бѣдствия, материални и интелектуални, на нашето бѣло духовенство. То бѣше изоставено отъ държавата, която направи всичкото възможно за подобрението и материалното стабилизиране на държавнитѣ служители и чиновници. За свещеницитѣ, които сѫ най-близки учители и пастири на народа и които трѣбваше всецѣло да бѫдатъ олеснени, щото смѣло да поведатъ развитието на народа въ нравствено и религиозно отношение и съ това да зацементиратъ неговата национална коравина и въ ново врѣме, тя нищо не направи. Сѣкашъ, че тѣ бѣха чужди на народа, като че не бѣха часть отъ ратницитѣ и то най-важнитѣ за неговото прѣуспѣване. Това игнориране, покрай другото, бѣше едно черно и неблагодарно отплащане къмъ народното ни бѣло духовенство за вѣковнитѣ му голѣми трудове за запазване и възвеличаване на сѫщия народъ.

И то, изолирано и изоставено, неподкрѣпено и неподобрено отъ държавата, покрусено и онеправдано отъ властници, които се отнасятъ къмъ него съ нищо неоправдано прѣнебрѣжение, откѫснато и раздѣлено отъ учителството, почна подъ натиска на новоразвиващия се животъ да изнемогва, да крѣе и изхвяхва. Скромното му материално положение, останало отъ робскитѣ години, посрѣдъ бързо увеличаващитѣ се нужди и заскѫпване на живота, сѫщо стана недостатъчно за издръжка и удовлетворение не само на неговитѣ културни нужди, но и за прѣпитаването на неговото семейство. А други ресурси то нѣмаше отъ никѫдѣ. Новитѣ интернационални и безбожни вѣяния, които бързо си пробиваха пѫть въ младежьта, интелигенцията, а отъ тѣхъ и въ градското население, дой-

доха да увеличатъ лошевинитѣ на това положение: намалѣха и пожертвувателнитѣ наклонности и желания къмъ доброволни подаяния и подаръци за издръжката на свещеницитѣ. Не бѣха рѣдки и случаитѣ, когато и на тази слаба пожертвувателность съзнателно почнаха да прѣчатъ учители и кметове и бирници, както това е констатирано и въ редица официални документи, до които ще се докоснемъ по-нататъкъ.

Вслѣдствие на това, материялното положението на свещенството почна да става критическо: то не само гладуваше, но и не можеше да се облича прилично, съотвѣтно на неговия санъ, понеже неговитѣ одежди (частни и трѣбни), както е извѣстно, сж скжпи и изискватъ голѣми разходи. Свещенството въ болшинството си изпадна въ сиромащия.

При такова крайно — стѣснително материално положение на свещенството и дума не може да става за каквито и да сж негови продуктивни и интелектуални прѣуспѣвания, които се налагатъ и изискватъ отъ новитѣ условия на държавния животъ. Скованов мизерия, то бѣше явно обрѣчено и на закъснения и застой. И като на зла ирония, то почна слѣдъ това да се обвинява отъ мнозина учители и интелигентни младежи въ невѣжеството и ретроградство!...

Като прѣки слѣдствия отъ това материялно стѣснително положение бѣха: 1) бързото намаление редоветѣ на свещенството, защото на мѣстото на старитѣ и починали свещеници нови не постжпваха, за да не се излагатъ съ семействата си на мизеренъ животъ и гладъ. Останаха съ *стотици* вакантни енории и храмоветѣ имъ се затвориха; нѣмаше кой да кръщава, вѣнчава и опѣва и въобще да извръшва християнскитѣ трѣби за населението, което никогашъ до това врѣме не бѣше оставало безъ пастири и богослужение, и 2) почнаха да се сипятъ отъ свещенството съ стотици заявления до Св. Синодъ, Министерството на Вънкашнитѣ дѣла и изповѣданията и до народното събрание, въ които се излагаше въ поразителна точность мизерния животъ на свещеницитѣ и се иска подобрението имъ, подобно на другитѣ държавни служители; протестира на на много мѣста и народа и иска да се подобри материалното положение на неговото свещенство на еднаква степень съ другитѣ чиновници, като съ това се даде възможность да се попълнятъ вакантнитѣ енории и интелектуално се подобри свещенството.

Подъ натиска на тѣзи обществени и свещенически протести и петиции, подкрѣпени и отъ енергичнитѣ постжпки на Св. Синодъ[1]), най-послѣ правителството се занима въ 1895 год. съ мизерното положение на свещенството. Тогава бѣше дадено *„добавочно възнаграждение“* (resp. заплати) въ размѣръ: 400 лева годишно за селскитѣ свещеници, 600 лв. годишно въ околийскитѣ и др. градове и 720 лв. въ окржжнитѣ градове, като за свършилитѣ семенарии се прибави: 240 лв., или 720 лв. годишно, 960 лева за околийскитѣ или

[1]) Писма на Св. Синодъ, София, 1912 г., стр. 55, № 86 отъ 5 юли 1890 г.

др. градове и 1080 л. год. за окржжнитѣ градове, безъ да се споменава нищо за академисти или съ висше образование[2]). Оставиха се за свещеницитѣ и нѣкои приходи отъ *трѣби*[3]), които, изглежда, да сж се считали за *основни заплати*, за което и даваното отъ държавата е наречено „добавочно възнаграждение". При това, при опрѣдѣлението на приходитѣ отъ трѣби, сж прѣмахнати много отъ старитѣ народни доброволни пожертвувания по *натураленъ* начинъ и, така окастрени, останалитѣ приходи отъ този източникъ (трѣби), прѣсмѣтнати по-найточни изчисления, не могатъ да надминатъ на свещеникъ въ енория отъ 200—250 кжщи[4]) повече отъ 340—400 лева годишно, които трѣбва да се смѣтатъ за основна заплата на свещеницитѣ въ градове и села.

Така държавата подобри материалното положението на свещеницитѣ, когато въ сжщото врѣме тя даде тройни и четворни по-голѣми заплати на други държавни чиновници съ сжщия и дори по-малъкъ образователенъ цензъ, прослужени години и хора млади. За свещенството не се приложи и принципа за повишение, слѣдъ прослужени години, а се остави да остарява и прѣстава да служи на едно и сжщото «добавочно възнаграждение», когато за другитѣ чиновници се обезпечва редовно повишение за всѣки три или петь годишна служба.

Това подобрение никого не задоволи, а най-вече свещенството съ неговитѣ многочислени семейства, скжпи одежди, данъци и пр. Напротивъ, врѣмето скоро го влошеви, като, отъ една страна, подъ влиянието на новитѣ интернационални, социалистически и безбожни вѣяния, пожертвуванията отъ населението намаляваха, а отъ друга — живота бързо поскжпна. И протеститѣ и молбитѣ съ петиции до правителството и Св. Синодъ зачестиха. Това се изтъква и въ едно писмо на Св. Синодъ до Министра на Вънкашнитѣ дѣла и изповѣданията подъ № 3922 отъ 9 октомври 1904 г. Въ туй писмо, между другото, се говори: «Въ нинѣ дѣйствующия Екзархийски уставъ е узаконено началото да се дава на енорийскитѣ свещеници отъ държавното съкровище добавочно възнаграждение. Но дългогодишниятъ досегашенъ опитъ доказва, че това възнаграждение е съвсѣмъ недостатъчно, за да може да удовлетвори и най-обикновенитѣ нужди на свещеницитѣ. Всѣки, който прослѣди държавния бюджетъ, на пръвъ погледъ ще забѣлѣжи, че отъ всички служители на държавата, свещеницитѣ най-малко се възнаграждаватъ и, слѣдователно, при такова слабо възнаграждение, тѣ сж лишени отъ възможностьта да се обдържатъ прилично, както подобава на сана имъ. По тази именно причина отъ узаконяването на до сега прѣдвиденото добавочно възнаграждение, не се минава година да не постъпватъ въ Св. Синодъ многобройни заявления отъ страна на свещеницитѣ, съ молба да се увеличи възнаг-

[2]) Епархийски уставъ, приспособенъ въ княжеството. София, 1897, стр. 33 (чл. 145).
[3]) Ibib, стр. 33 (чл. 146).
[4]) Ibid., стр. 15 (чл. 69).

раждението имъ, защото съ него тѣ не могатъ да посрѣщатъ нуждитѣ си[1]), като прѣдложи да се увеличи и добавъчното възнаграждение.

И правителството, види се, да поуспокои развалнованото за положението си свещенство, на слѣдующата 1905 год. го подхрани съ незначителни повишения на възнаграждение нието, като озакони да се плаща на свещеницитѣ: въ селата 600 лева годишно, въ околийскитѣ и други градове 720 л. год и въ окржжнитѣ градове 840 лева годишно, а семенариститѣ: въ села 840 л. год., въ окол. и др. градове 1080 л. и въ окр. градове 1200 лв.[2]), като и този пжть не направи дума за повишения на това възнаграждение за прослужени години; нито опрѣдѣли положението на свещеницитѣ съ висше образование.

Но и това повишение, което продължава да е въ сила и до днеска, въ нищо не подбри тежкото положение на свещеницитѣ. Напротивъ, то бърже се влошевява подъ натиска на интензивно засилващитѣ се скжпотия на живота и появилата се отъ отрицателнитѣ учения прѣстжпна индеферентность къмъ църквата, както за това дума въ друго едно писмо и Св. Синодъ до Министра на Вънкашнитѣ дѣла: „Напослѣдакъ отъ много мѣста взеха да се слушатъ оплаквания отъ страна на благоговѣйнитѣ свещеници, че срѣщатъ все повече и повече затруднение въ прѣхраната си, поради бързото поскжпване на живота врѣдомъ въ страната. Отъ този родъ оплаквания постжпиха въ Св. Синодъ и съ писменни заявления, въ които обстоятелствено се излагатъ слабитѣ случайни приходи на свещеницитѣ и тежкитѣ условия на живота, които се посрѣщатъ съ скромното добавъчно възнаграждение, отпущано отъ държавния ковчегъ[1]).

Подъ натиска на това извънредно тежко материално положение редоветѣ на свещенството бързо заредѣха: «близо *300 енории*, говори Св. Синодъ въ сжщото писмо, стоятъ вакантни, защото кандидадитѣ за тѣхъ не се задоволяватъ съ оскждитѣ материални срѣдства на свещенството и не постжпватъ въ редоветѣ му“[2]).

Това положение създаде смущение и въ самата църква, защото въ рѣченитѣ 300 вакантни енории народа оставаше безъ духовни пастири, безъ църковни служби, крещения, вѣнчания и погребения; то се изпрѣчи прѣдъ възможностьта да се подобри свещенството и съ по-интелигентни и просвѣтени сили. И работата дойде до тамъ, че „продължано това положение, говори Св. Синодъ, — има да се отрази крайно пагубно върху дѣлото, сложено на грижитѣ на св. ни църква: не ще бжде възможно да се снабдятъ вакантнитѣ енории съ свещеници, не ще може постепенно да се привличатъ въ редоветѣ на енорийското духовенство по-интелигентни, по-просвѣтени и по-усърдни сили“[3]).

---

[1]) Пасма, стр. 56.

[2]) Окржжна телеграма на Министерството на Вънкашнитѣ дѣла и изповѣданията подъ №. 2510 отъ 4 юли 1905 г.

[1]) Писма, стр. 57, №. 2244 отъ 5 декември 1908 г.

[2]) Ibid.

[3]) Ibid.

Но на енергичното застжпване на Св. Синодъ и на свещенството да се прѣмахне това гибелно положение, което водѣше къмъ религиозни смутове въ страната, никой не обърна внимание, като че това не се касаеше до запазването на най-важнитѣ основи на народния животъ отъ религиозно и нравствено разлагане. И положението още повече се влоши: *вакнтнитѣ енории растѣха на стотини* и никакви кандидати не се явяваха да ги завзематъ. Като изрази на това критическо положение сж: 1) постжпилитѣ прѣзъ 1909 г. до народното събрание и правителството многобройни пѐтиции отъ свещеницитѣ, които въ подробности излагаха лошото си материално положение и посочваха гибелнитѣ послѣдствия отъ него, 2) депутации отъ свещенството до г-да министритѣ, които лично информираха и молиха да се подобри положението на свещеницитѣ, и 3) енергичното застжпване на св. Синодъ до правителството съ писмо № 4259 отъ 27 ноември, въ което, като излага „тежкитѣ условия, при които служителитѣ на църквата сж повикани да изпълняватъ своитѣ обязаности и на мизерията, въ която сж изпаднали, било поради поскжпване на живота, било вслѣдствие влиянието, упражнявано между благочестивитѣ християни безпрѣпятствено отъ яритѣ проповѣдници на отрицателното течение“, посочва по единъ най-авторитетенъ начинъ, че „послѣдицитѣ отъ това сж многобройни и вече застрашителни за мирното духовно развитие на населението и за неговото благопрѣуспѣване,“ като тутакси явява, че „при появата на такива послѣдици, Църквата въ никой случай не ще носи отговорность за тѣхъ“[1]).

Но и тѣзи молби, протести и прѣдупреждения не доведоха до никакъвъ резултатъ. Правителството не само не подобри материалното положение на свѣщенството, но побърза да вземе нови стеснителни мѣрки противъ него. То бѣ отстранено отъ училищата, училищнитѣ настоятелства и въобще отъ близкитѣ до народа просвѣтителни институти, като опасно и зловрѣдно за народната просвѣта!

Това бѣ вече видимо дръзко провакиране на мирното работно свещенство. и съ него се занима църковния съборъ, който бѣ свиканъ прѣзъ 1910 г. По негово нареждане, св. Синодъ счете за необходимо още веднъжъ да обърне внимание на правителството върху несносното положение на свещенството и съ нищо неоправданото му ново оскърбление, и да поиска тѣхното прѣмахване. Въ писмото си до правителството подъ № 3199, като изказа послѣдовно материалното влошевяване отъ редица години на свещенството и много кратнитѣ безрезултатни настоявания за неговото подобрение, Св. Синодъ за това дума: «правителството за всички лица, които служатъ на Българския народъ, неусипно се грижи и, колкото условията на живота ставатъ по тежки, толкова поцѣлосъобразни мѣрки взема, за да ги облекчава. Само енорийското духовенство сѣкашъ систематически се изоставя за-

[1]) Ibid., стр. 60.

нимарено и прѣнебрегнито. Не стига гдѣто отпущанитѣ отъ държавата срѣдства за подържането му сж оскждни, но и на даванитѣ отъ християнитѣ самоволни пожертвувания се правятъ нѣйде спънки отъ кметове, бирници и учители. Къмъ това идатъ и редъ мѣроприятия, които влошаватъ положението на свещеника съ това, гдѣто подбиватъ моралното му значение като на общественъ дѣятель и гражданинъ. Така, той е изключенъ, както знаете, отъ втички обществени длъжности и учреждения, дори и отъ ония. които иматъ просвѣтителна и благотворителна цѣль. Едно духовно лице не може да намѣри работа въ подвѣдомствениѣ на държавата училища. Духовенството, което прѣзъ вѣковетѣ на мрака и потисничеството разнасяше безстрашно и съ достойнство свѣтилника на просвѣтата и дръзновено разбуждаше националното съзнание у народа, днесъ когато въ редоветѣ му се числятъ и довчерашни учители, е изключено изъ училищата на Българското царство и изъ училищнитѣ настоятелства, като че членоветѣ му сж прѣдставители на нѣкоя крайна реакция! На това морално уронване духовенството ни се подлага днесъ, когато и враговетѣ му признаватъ скжпитѣ негови заслуги въ минааото и немогатъ да откажатъ достойнства му, които и сега притежава"[1]). Св. Синодъ посочи и други гибелни послѣдици отъ това стеснително положение, именно: 1) че то принуждава „получилитѣ богословско образование тукъ и въ странство, съ срѣдства било на държавата, било на църквата, да странятъ отъ духовното звание, а нѣкои, за да оправдаятъ това си поведение, впущатъ се дори въ отрицателно течение; 2) че то заставя мнозина да хвърлятъ свещеническитѣ одежди и да минаватъ на служба по други вѣдомства и на такива съ охота сж даватъ учителски мѣста, при всичко, че мнозина отъ тѣхъ живѣятъ внебрачно[1]), и 3) че то създава голѣми съблазни въ паството и отваря широки врати на отрицателни и иновѣрни учения и пропаганди между народа.

Но и по това енергично застжпване на св. Синодъ отъ името на църковния съборъ за подобрение на материалното положение и прѣмахване на всичкитѣ, съ нищо неоправдани, стеснителни мѣрки на свещенството, не се направи нищо, както за това съобщава и се оплаква самия св. Синодъ съ ново писмо до правителството[3]), и положението на свещенството продължава да се влошява и да се създаватъ все нови и опасни отрицателни явления: числото на вакантнитѣ енории разте и народътъ, оставенъ безъ свещеннослужители, почва да роптае, като и на нѣкои мѣста започва *да заплашва съ прѣминаване къмъ друго изповѣдание*[4]).

По този начинъ прѣнебрежението къмъ духовенството, неговото изоставене на произволъ на сждбатата и неговото изо-

[1]) Ibid., стр. 62, № 3199 отъ 26 августъ 1910 год.

[1]) Ibid., стр. 61.

[2]) Ibid., стр. 62.

[3]) Ibid., стр. 67, № 4340 отъ 2 ноември 1911 год.

[4]) Ibid., стр. 69 № 1160 отъ 24 февруари, 1912 год.

лиране съ разни стеснителни мѣрки доведе къмъ страшното положение: попълзновения къмъ доброволни отчуждения на народа отъ своята отцовска вѣра, която го е запазила и спасила отъ вѣковни *злочестини*, и това въ пазвата на неговата родна и свободна земя и то слѣдъ 37 годишенъ свободенъ и независимъ политически животъ! А тѣзи попълзновения водятъ, както на всѣки му е извѣстно, къмъ духовно обезличаване и разлагане, водятъ къмъ духовно и морално банкрутство, по гибване и смърть.

Св. Синодъ посочва на правителството и на това страшно положение прѣзъ 1912 год., като апелира къмъ патриотизъма и православието на членоветѣ му, за да взематъ бързи и неотложни мѣрки за прѣмахването му[1]). Но настаналитѣ събития прѣзъ тази и слѣдующата 1913 год. оставиха открытъ този сѫдбоносенъ за народа ни въпросъ.

Ето какво е сѫщинското положение на нашето свещенство, неговитѣ материални и интелектуални прѣуспѣвания, прѣдставени въ цитиранитѣ въ началото на бѣлѣжкитѣ ни два Доклада до Негово Величество Царя на Българитѣ въ розови краски! И защо то е замълчано, защо не сѫ посочени голитѣ истини?

—За да ги разбулятъ послѣднитѣ събития отъ 1912 и 1913 г. Познати се на всички ни грознитѣ нравствени дефекти, които се проявиха прѣзъ тѣзи кървави години и на бойнитѣ полета, и на мирнитѣ позиции и въ градове и села, та нѣма защо да ги изброяваме и доказваме, че тѣ сѫ слѣдствия въ по-голѣмата си часть отъ единъ занемаренъ и неизпълненъ дългъ къмъ църквата и религиозно — нравственото възпитание на народа въ тѣсна връзка съ материалното и интелектуалното подобрение на нашето свещенство. Тукъ ще отбѣлѣжимъ само за лишенъ пѫть грозния фактъ, че материалното положение на свѣщенството въ днешно врѣме, при сѫществующата голѣма скѫпотия на живота, е достигнало до крайния прѣдѣлъ на своето влошавяне. Свещенството днесъ се бори съ мизерията, отъ която е далечъ култура и религиозно - нравствена и просвѣтна дѣйность.

За това и въпросътъ за материялното подобрение на свещенството трѣбва да се смѣта за съвършено назрѣлъ и трѣбва да се пристѫпи къмъ него вото незабавно разрѣшение. Защото всѣко отлагане води слѣдъ себе си непоправими религиозни и нравствени дефекти за народа ни.

Ние, святскитѣ лица, добрѣ познаваме тежкото положение на нашето свещенство, както и всичкитѣ лоши послѣдици отъ него. За това и енергично настояваме, то часъ по-скоро да се подобри, като съ това се даде възможность и за интелектуалното му подобрение, толкова необходимо за днешния просвѣтенъ вѣкъ.

Ние искаме да вѣрваме, че гласътъ ни ще бѫде чутъ и подкрѣпенъ и отъ надлѣжнитѣ църковни и свѣтски мѣродавни фактори, на които е повѣрено рѫководението сѫдебнитѣ на нашето отечество. Нека не ни се възразява, че сега не му е

[1]) Ibid., стр. 69.

врѣмето, понеже има по важни въпроси да се рѣшаватъ и уреждатъ. Ние мислимъ, че най-важниятъ въпросъ, или, по-точно, въпросътъ надъ въпроситѣ е: религиозното и моралното стабилизиране на народа, което всички виждаме, че е разклатено и наклонено къмъ гибелно нанадолище. А това ще се прѣмахне само като се подобри материалното положение и се засили интелектуално нашето свещенство; като направимъ нашитѣ свещеници сѫщински учители и пастири и имъ дадемъ всичката възможность смѣло да поведатъ народа къмъ религиозна и нравствена обнова и съ това достойно да изпълнятъ своя отечески дългъ и прѣзъ третото царство.

Не стримъ ли това, нека бѫдемъ увѣрени всички, че нравственото и религиозно разлагане въ насъ ще закрачи още по-бързо и ние сме изгубени, като народъ.

Къмъ истината и живота.

Слънцето се бѣ издигнало високо на хоризонта. То наводняваше съ жарката си свѣтлина градината отъ палми, лаврови храсти и чудесни рози, които цъвтятъ цѣла година. Двѣ - три винаги зелени смоковници разтилаха огромнитѣ си стебла и образуваха отъ клонитѣ си единъ видъ люлка. Цикламитѣ започваха да цъвтятъ. Тия твърдѣ ранни цвѣтя сѫ чаровно грациозни. Градината бѣ прѣдъ другата, дѣто се издигаше сѣмейната гробница.

Тя бѣше по-топла и по-засѣнчена. Сузана не си спомняше да бѣ идвала тукъ, защото всичко бѣ ново за нея. Високитѣ стѣни отъ едва отворени лилии хвърляха въ въздуха леко благоухание. . .

Иисусъ бѣ седналъ на единъ покритъ съ мъхъ камъкъ близу до тая крѣхка ограда. Той бѣ самъ, съ наведено чело и сѣкашъ тъй далечъ отъ земята, че за нѣколко минути Сузана не посмѣ да приближи. Но Той я видѣ отъ далечъ и я повика съ знакъ. Тя отидѣ съвсѣмъ близу и колѣничи въ нозѣтѣ му.

— Господи, каза тя съ низъкъ гласъ, братъ ми Гамалиилъ ме изпраща при васъ. Той иска да ви каже. . .

Уви! думитѣ не идѣха. Стори ѝ се, че отъ неизразимото вълнение самиятъ животъ се спрѣ въ нея.

— Имай довѣрие, каза Иисусъ съ безкрайна кротость. Не се бой. Азъ съмъ.

Азъ съмъ! Тая дума изгони всѣкакъвъ страхъ. Всички Сузанини беспокойства и страхове се изгубиха въ безкраенъ миръ. Това бѣ Той, безбрѣжната кротость и доброта! Съ неизразимо удоволствие се видѣ тя твърдѣ малка и твърдѣ дребна прѣдъ великия Пророкъ. Забрави всич-

ко, което си повтаряше изъ пѫтя. Стори ѝ се, че душата ѝ се освобождава като птичка, що хвърква.

— Господи, каза тя съ невината си простота, азъ търсихъ думи, които да сѫ по-малко недостойни за Васъ, думи, хармонични, като пѣсень на брата си, но не ги помня вече. Донасямъ ви малката ми и неустановена душа. Не гледайте прѣзъ тъмнитѣ думи. И понеже съмъ тъй благословена да бѫда поставена на пѫтя ви, помогнете ми, моля ви. Азъ търся Бога, сѣкашъ на слука въ мрака и не мога да му поднеса всичката нѣжность на сърдцето си, което не знае пѫтя, за да отиде при Него. . .

И Христосъ каза:

— Азъ съмъ пѫтя.

— Господи, подзе Сузана, учатъ ни много мѫчни нѣща, нѣща които потъпкватъ въ насъ и смръзватъ всѣки радостенъ поривъ. Но значи, че всичко това не умира, понеже се събуди въ менъ, като ви слушахъ. Вие казахте нѣща, които не бѣхъ чувала до тогава, но които очаквахъ. И мнозина други отричатъ и изличаватъ думитѣ ви върху добротата, върху чистотата, върху любовьта къмъ Бога и хората. Тѣ ограничаватъ отношенията ни къмъ Бога на външни прѣдписания, безъ да се занимаватъ съ душата ни, съ дълбокото у насъ, съ това, което плаче въ насъ и което пѣе. Най-добритѣ казватъ, че не трѣбва да се смѣсваме съ другитѣ, защото не сме като тѣхъ. . . Вие не обичате тия нѣща. Но всичкитѣ тия противорѣчия тъй смущаватъ истината. . .

А Иисусъ каза:

— Азъ съмъ истината.

— Господи, не е достатъчно човѣкъ да знае пѫтя и да го освѣтлява вашата свѣтлина. Ние сме тъй слаби. Твърдѣ често азъ искамъ, но не мога. За това съмъ нещастна. Толкова нѣща ни правятъ да страдаме и да ни обезсърдчаватъ! Трѣбва постояно нѣкой да протѣга рѫка къмъ насъ, да ни подкрѣпя. Една тъй мощна. . . но и тъй нѣжна рѫка! Често ми се струва, че изоставена сама на себе си, бихъ падала на всѣка стѫпка. . .

А Иисусъ каза:

— Азъ съмъ живота. Азъ дойдохъ за да го имате — за да го имашъ ти — прѣизобилно.

— О, Господи, щомъ Вие сте всичко, стойте съ насъ, извика тя умолително. Вие сте тъй великъ, а ние тъй бѣдни отъ чудесата, що сѫ въ васъ. Гомалиилъ ме изпраща да ви кажа:

„Не си отивайте прѣди врѣме“ Говоря ви само за себе си, поради приятностьта, що изпитвамъ да ви отвора душата си, но азъ дойдохъ само за Васъ. Свещеницитѣ не криятъ вече умразата си. Тѣ турятъ главата Ви на цѣна. Отеглете се въ Итурия, при Филипа. Това чудо[1]) разрази върху Васъ буря. Сега е наистина часа на мрака.

— Но Азъ дойдохъ за този часъ, прѣкѫсна внушително Учительтъ. Ако пшеничното зърно не умре остава само. Но ако умре дава много плодъ.

— Вие не можете да свършите тъй мизерно, Вие, Който възкръсявате умрѣлитѣ. Богъ нѣма да Ви прѣдаде на тия хора. Вие незнаете, какви сѫ тѣ и съ каква смърть Ви заплашватъ. . .

[1]) Възкресяването на Лазаря.

Иисусъ погледна тжжно:

— Трѣбва да бжде поразенъ пастирьтъ, а овцетѣ да се разпръснатъ: овцетѣ, които слушатъ гласа ми; всички тия, които познавамъ и които Ме познаватъ. . . тия които и Азъ сжщо обичамъ. Тѣ ще ме напуснатъ, а ти. . .

— Но азъ ще умра за Васъ учителю, извика Сузана. Зная че съмъ нищо и при Васъ чувствувамъ това съ дълбока приятность Но колкото и недостойна да съмъ да Ви давамъ съвѣтъ смѣя да Ви помоля да спасите Себе си за насъ. Ако трѣбва да умрете поне, нека стане това по-късно, когато свършите работата си! оставете ние да Ви бранимъ. . . Отъ съжаление къмъ насъ отстранете тази смърть, съ която умразата на хората Ви заплашва. Кой ще повѣрва въ Васъ, ако заминете така? Не зная да изкажа думитѣ, които би трѣбвало да употрѣбя. . . Твърдѣ много страдамъ. . .

Тя почувствува, че ѝ идатъ сълзи и спрѣ. Иисусъ се наведе къмъ нея съ твърдѣ нѣжно състрадателно движение:

— Не плачи. Послушай: тия нѣща ще минатъ. И моя Отецъ те обича, както обича всички, които сж ме обичали.

Сузана се облегна случайно, безъ да види, на крѣхката ограда. Твърдѣ високата полуразцъвтѣла лилия се огъна подъ ржката ѝ и падна въ нозѣтѣ на Учителя. Тя погледна, безъ да разбере що стана, и ѝ се стори, че нѣщо твърдѣ крѣхко се разби въ нея.

Иисусъ прибави съ неизразимо състрадание:

— Ти не можешъ да разберешъ сега. Даже за тебъ е добрѣ да си отида.

Кажи на Гамалиила: „Учителтъ ти отговаря: не трѣбва ли да изпия чашата, която Моя Отецъ ми дава да пия Азъ именно за това дойдохъ“. И послѣ ще настжпи въскресението, радостьта, която никой не ще ти отнеме.

Сузана го погледна съ неизразимо страдание:

— Тогава, каза тя, вие Който всичко можете, смилете се надъ менъ и ме пощадете. Когато дойде часа, заповѣдайте да си ида и азъ. Земята е тъй пуста! Въ нея азъ се чувствувамъ сама, като въ гробъ.

Иисусъ погледна дълбоко невиното създание, което му се молѣше за смърть. Може би тази наивна скръбь помрачи още повече прѣдъ замисления погледъ на Учителя тъй мрачното небе на Голгота. Може би той измѣри боязливата душа и разбра, че не ще може да изнесе тежкия товаръ отъ скръбь. Той не иска да повдигне прѣдъ младата дѣвойка завѣсата, която криеше толкова унижение и толкова мжчения. Само пришепна: „Тѣ ще ме оставятъ Самъ!“ Но прѣди да може да прибави друго нѣщо Сузана се изправи стремително:

— Не, каза тя, не слушайте тази молба. Тя е малодушна. Не трѣбва да се криятъ тѣзи, които Ви вѣрватъ. Всичко е тъмно: ще разбера, когато Вие поискате да разбера. Но ако Вашето дѣло не умрѣ съ Васъ, азъ се прѣдлагамъ цѣла за него. Ще бжда колкото мога близу до Васъ, до като имамъ сила. Само ако изгуба съзнание нѣма да ме видите край Себе си. Ако трѣбва да умрете, — думата

раздра въздуха като ридание, — ще умрете по-малко тжженъ като мислите, че оставяте приятели да влѣзатъ въ Вашето наслѣдство отъ работа, страдания и ако трѣбва смърть! И послѣ. . . ще възтържествувате, ще царувате? Колко е тайнствено всичко това! Но азъ Ви отдавамъ душата си въ този мракъ, който ми е свещенъ, защото Вие искате да бжде такъвъ за менъ.

Иисусъ прострѣ двѣтѣ си ржцѣ съ широкъ жестъ: Той ги сложи на главата на дѣтето, сѣкашъ да съедини въ нея всички земни и всички небесни благословии.

— А азъ, каза Той, като се издигна отъ земята, ще те привлѣка къмъ Себе си.

Сузана стана, прѣобразена отъ пълното жертвуване на личностьта си, поднесена Богу и приета. Стори ѝ се, че всичко въ нея и около нея се бѣ измѣнило, че всичко бѣ ново и свето. Не бѣ нищо получила, но се чувствуваше пораснала и блаженна, защото бѣ дала вичко. Високитѣ огради отъ полуотворени лилии хвърляха въ чистия въздухъ леко благоухание. . .

Прѣвела **М. Г. Б.**

Протестантитѣ дебнатъ.

Една незаконноживуща двойка изъ село с. Х., Берковска околия, е получила *писмо отъ методиската протестанска секта въ София*, съ което се канятъ тия незаконно живущи щомъ получатъ рѣшението за бракоразвода си отъ митрополията, да отидатъ въ София за да озакони протестанската секта тѣхния незаконенъ браченъ животъ. Изглежда, че протестанската пропаганда не избира срѣдствата да вербува прозелити за своята секта. Тя е готова да прибере всичкитѣ незаконноживущи въ пазвата си, стига съ туй да успѣе да разнебити православното народно единство. Да, протестанскитѣ агенти дебнатъ и не изпущатъ случая да всѣватъ раздоръ между православнитѣ български сѣмейства. Православнитѣ пастири, както и православнитѣ християни, трѣбва да бдятъ и да се пазятъ; да пазятъ своята праотеческа вѣра, единственото условие за цѣлокупностьта и единството на нашия народъ. Ония, които се поддаватъ на протестантскитѣ или католишки агенти, ставатъ измѣници на това единство. Защото и измѣнницитѣ на бащината си вѣра, лесно ставатъ измѣници и на своя народъ и държава. Такива хора не свобода, а робство приготовляватъ за себе и за своето потомство. Тъй подготвиха робството за България едно врѣме отстжпницитѣ отъ бащината ни вѣра българи, като станаха *богомили, адамити и иудеисти* И ако сега оставимъ да разстройватъ нашето единство разни протестанти и католици, не трѣбва да очакваме по-добра участь.

Епархийски разпоредби.

Увѣщателно пастирско послание къмъ незаконно-брачно живущитѣ въ Видинската епархия.

Законопръстжпни, но все още, чада наши о Господъ! Отечески ви молитствуваме ***милость и прощение*** *отъ Бога Отца и Господа нашего Исуса Христа.*

Възлюблени, всички хора, изобщо, иматъ нужда отъ Божата милость и прощение. Ала за васъ това е двойно по-необходимо, защото при многото неволни грѣхове, вие сте притурили *доброволно* и едно страшно беззаконие — вашето незаконно-брачно съжитие. Това беззаконие вика къмъ Законоположника за възмездие. Ала Богъ чака вашето покаяние, защото прѣвелико е Неговото милосърдие. *Той не желае смъртьта на грѣшника, но да се обърне, да се покае и да бжде живъ.* Господь е тъй милостивъ и дълготърпѣливъ, поради нашитѣ слабости и незнания. Той дълго ни чака да научимъ истината, законното доброто и моралното, съ които да се накитимъ и да Му служимъ. Но когато Той знае, че ние сме запознати вече съ всичко, *което е истина, което е честно, което е праведно, което е прѣчисто, което е прѣлюбезно, което е доброхвално...* (Фил. 4. 8), и въпрѣки на всичко това вършимъ противното и живѣемъ зазорно, Той нѣма да закъснѣе да извика: *о, роде невѣрний и развращений, до кога ще ви търпя!...* Той нѣма да закъснѣе да излѣе Своето правосждие и немилость върху зазорно живущитѣ. Защото никой не може безнаказно да се подиграе съ милостьта и дълготърпѣнието на Бога.

Възлюблени, вашето незаконно-брочно съжитие е едно дързко изпитание на Божата милость и дълготърпѣливость Ние, вашиятъ духовенъ архипастирь и наставникъ, треперимъ и се ужасаваме прѣдъ тая ваша дързость, срѣщу всички Божески и човѣшки закони! И вѣрвайте ми, вашето незаконно-брачно съжитие влѣче страшни и сждбоносни послѣдици не само лично за васъ, за вашитѣ дѣца и потомци отъ рода ви, но и за вашитѣ ближни. То влѣче сждбоносни послѣдици не само за морала на вашитѣ съсѣди и ближни, но и за морала на цѣлото общество, на цѣлия народъ. Защото тоя моралъ трѣбва да се опира прѣди всичко на сѣмейството, което е основа на държавата. Въ тоя моралъ се състои вжтрѣшната мощь на народа. Ако нравитѣ въ сѣмейството сж осквернени и покрусани, вжтрѣшната мощь на народа и държавата е разколебана и ослабнала. Мощьта скоро ще се обърне въ немощь. А немощнитѣ не сж дълголѣтни. Вие сте едни отъ тия, които внасяте немощь въ моралния животъ на сѣмейството; слѣдователно, съзнателно вна-

сяте немощь въ живота на обществото и държавата.

Вашето незаконно-брачно съжитие всѣва смъртна съблазенъ въ църквата. Още по-голѣма съблазънь е то за младото поколѣние, защото му дава поводъ да се приучи на безаконието още отъ най-невинна крѣхка възрасть. Освѣнъ това, отъ вашето незаконно съжитие се раждатъ дѣца. Вие сте причината за безправието и нещастието на тия дѣца. Нима мислите, че това ваше прѣстъпление къмъ тия невини сѫщества ще остане ненаказано? Нима мислите, че страшнитѣ послѣдици отъ съблазъньта, която всѣвате у невиннитѣ, нѣма да се обрушатъ и върху васъ самитѣ? Нима мислите, че моралното изнемощяване, което се прѣдизвиква отъ вашитѣ незаконни връзки, нѣма да покруси и сѣмейното щастие на вашитѣ ближни? Недѣйте се самоизлъгва. Страшнитѣ послѣдици отъ вашето незаконно съжитие не могатъ да се избѣгнатъ нито отъ васъ, нито отъ вашето потомство, нито отъ вашитѣ ближни. Затова ние смѣтаме това ваше безаконно съжитие, за едно дързко изпитание на Божата милость и дълготърпѣливость къмъ хората. Вие дразните и провокирате морала на вашитѣ ближни. Вие давате единъ твърдѣ лошъ, кажете сѫдбоносенъ за добритѣ нрави, примѣръ на обществото. Въ една благоустроена и правова държава, въ една благоустроена св. Христова църква това не може и небива да се допусне. Дълготърпѣнието и милостьта Божии ще се прѣкратятъ за некающитѣ се. И божескитѣ и човѣшкитѣ закони ще се обърнатъ противъ тѣхъ. Това е неминуемо. И намъ се свива сърдцето отъ болка, че между тия некающи се сте и вие, повѣрени намъ духовни чада, вѣрващи хора и послѣдователи на Христа Спасителя. Ние изтрѣпваме при факта, че вие тъй безрасѫдно сте изоставили закона на Бога за брачния животъ и сте търгнали посъвѣтитѣ и внушенията на сатаната, — защото незаконното съжитие е блудство, внушено отъ врага на човѣшкото спасение Ето защо ние трепереме, не само за страшната участь, която може да постигне васъ и вашитѣ дѣца тукъ на земята, ами и за участьта ви въ задгробния животъ.

Възлюблени, заедно съ васъ и ние носимъ отговорностьта прѣдъ Бога за вашето незаконно съжителство. Вие сте ни повѣрени да се грижимъ за вашето духовно благо. За да изпълнимъ нашия отечески дългъ къмъ васъ, ние бързаме да ви посъвѣтваме и *увѣщаемъ, съ всѣко дълготърпѣние и учение, а слѣдъ туй и съ изобличение и запрѣщение* (1 Тим. 4. 2), съ единственното благо желание да ви отървемъ отъ тоя ви зазоренъ внебраченъ животъ. Въпросътъ се касае за вашето духовно благо и вие сте длъжни да ни послушате. Вие сте още въ числото на вѣрващитѣ християни, още сте чада и членове на църквата. И ако искате да останете и за напрѣдъ такива, ние ви молимъ да скъсате връзкитѣ на това си незаконно съжителство. Незаконниятъ браченъ животъ е осѫденъ отъ Бога, чуждъ за Христовата църква. Послушайте съвѣта ни, недѣйте оскърбява

тъй безрасждно нейната святость. Недѣйте, чака да се обруши гнѣва на божествената правда върху васъ. Помнете, *че е твърдѣ опасно*, въ такова състояние на брачна беззаконность *да попадне човѣкъ въ ржцѣтѣ на Бога живаго.* Помислете и за своята задгробна участь. Прѣдстанете да обрѣменявате съ вашия грѣховенъ товаръ своитѣ невини дѣца, внуци, своето потомство. Сгрѣшили сте, бързайте да поправите грѣшката си, чрѣзъ разкаяние. Бързайте днесъ още, защото утрѣ, може би, ще бжде късно.

Казахме ви, че вашето незаконно-брачно съжитие е изкушение за морала на вашитѣ ближни; то е съблазнъ и прѣпъване за вѣрващитѣ и особенно за младежьта. Чуйте какво говори Евангелието за съблазнителитѣ. *Горко на тогова, чрѣзъ когото дохожда съблазнъта. За него е по-добрѣ, ако му окачатъ водениченъ камъкъ на шията и го хвърлятъ въ морето, нежели да съблазни едного отъ тия малкитѣ* (Лук. 17, 2) *Защото въ послѣдния день ще прати Богъ своитѣ ангели да събератъ отъ царството Му всичкитѣ съблазни и ония, които вършатъ беззакония и ще ги хвърлятъ въ огнената пещь* (Мат. 13, 41—42). Да не мислите, че тоя послѣденъ день е твърдѣ далече. Напротивъ, възможно е, че той е твърдѣ близко.

Казахме ви, тъй сжщо, че вашето незаконно съжитие гибелно се отражава и върху моралната мощь на държавата. Слѣдователно и държавнитѣ закони сж противъ вашия зазоренъ животъ. Държавата не може да не се погриже да запази своята вжтрѣшна мощь, огнището на която е законното сѣмейство. Недѣйте се осланя на нѣкои единични лица, па били тѣ и сждии, които не държатъ за морала на своя народъ и моралната мощь на своята държава. Тѣ не прѣдставляватъ истинското правосждие въ благоустроената държава. Истинското държавно правосждие е онова, което има духовна връзка съ божественото. А такова едно правосждие никога нѣма да насърчи едно беззаконие, което заплашва чистотата на морала въ сѣмейството, народа и държавата. То нѣма да насърчи вжтрѣшното омаломощяване на тая послѣдната. Бждете увѣрени, че това правосждие ще бжде винаги противъ внебрачнитѣ съжителства.

И тъй, ние ви посочихме, какви лоши послѣдици влѣчатъ подирѣ си незаконнитѣ съжития. Чуйте молбата ни, съвѣта ни, прѣдупреждението ни, бащинската ни заповѣдь, — освободете се отъ тоя си зазоренъ внебраченъ животъ. Сторете това за вашето собствено духовно благо и за светостьта на църквата, въ която се числятъ вашитѣ дѣди и прадѣди. Недѣйте принуждава църквата да *иска за васъ наказание отъ държавното правосждие.* Недѣйте принуждава църквата *да ви отлжчи* отъ числото на своитѣ послушни чада. Подчинете се на нейнитѣ закони и заповѣди, както сж се подчинявали вашитѣ отци и дѣди. Свѣстете се и погледнете вашата голѣма грѣшка, не, вашия голѣмъ грѣхъ и побързайте да се покаете и да получите бла-

гословията на църквата. Колко голѣма радость ще причините въ тоя случай намъ, вашиятъ архипастирь и благожелатель! Колко голѣма радость ще причини вашето покаяние не само на земната воюваща, но и на небесната тържествующа църква! Защото *голѣма радость бива на небето за единъ кающи се грѣшникъ* (Лук. 15, 10) Прочее, побързайте съ това покаяние, влѣзете въ рамкитѣ на църковнитѣ закони, въ началата на Евангелското учение, за да текне изново Божата благословия върху васъ и вашитѣ домочадия. Послушайте прѣдания вашъ архипастирь и въ Христа молитствуватель.

† Видински

Митрополитъ **Неофитъ**.

Развоятъ на епархийската благотворителность.

Както се и очакваше, развоятъ на епархийското благотворително дѣло върви нормално. Организацията на това дѣло даде възможность на църквата да види имената и да се радва на благороднитѣ сърдца на мнозина прѣданни свои синове. Не можемъ да се въздържимъ да не изнесемъ нѣкои отъ тия имена, крупни дарители на *Фонда Епархийска Благотворителность.*

I. **Г-нъ Ст. Пасковъ**, търговецъ въ Видинъ пише на Негово Високопрѣосвешенство, митрополита слѣдното:

„Съ туптяще отъ радость сърдце бързамъ синовно да поздравя В. В. П. съ светото начинание - организиране милосърдието въ Епархията, тъй мила за душата ми идея. Съ чувство на синовна прѣданность къмъ Васъ, любимиятъ ни архипастирь, и въ знакъ на любовь къмъ светото дѣло на милосърдието, съобщавамъ на В. В. П., че подарявамъ за цѣльта на *Фонда за Епар. Благотворителность* едно **празно мѣсто (градина) отъ около 6 декара (6000 кв. м.)**, находяще се въ гр. Видинъ, ул. Пѣсчанъ Брѣгъ, срѣщу църквата *св. Теодоръ Тиронъ* до съседи: Първо Флоровъ, пжть, старото гробище и Ст. Пасковъ. Върху това мѣсто може да се построи едно старо, или сиротопиталище. Освѣнъ това моля ви да приемете и скромната ми **лепта отъ 1000 лева**, за основа на сжщия Фондъ. Съ най-голѣма готовность ще работя за това свето и благородно дѣло, споредъ вашитѣ мждри упжтвания. . . **Ст. Пасковъ.**

II. **Отъ братя х. Николови — Първулови.** *Ваше Високопрѣосвѣщенство*, Опоени отъ радостьта за добрата инициатива, която взехте съ организирането на благотворителното дѣло въ Епархията, за да се дава помощь на сирацитѣ и нещастнитѣ, ние братята *х. Ионъ, Първулъ и Динулъ х. Николови Първулови* бързаме да Ви поднесемъ за основа на Фонда скромната си помощь **отъ хиляда (1000) лева**. Сжщо прие-

мете **200 лева и отъ майка ни** *Ивана х. Николова Първулова*, която пежела да бжде по-близко до това благородно дѣло. Синовно цѣлуваме дѣсницата Ви. *Братя: х. Н. Първулови.*

III. Отъ **Г-нъ Петръ Бакаловъ** търговецъ – Видинъ.

Ваше Високопрѣосвѣщенство, Виждамъ, че взетата отъ Васъ инициатива за образуването на *Фонда за епархийска благотворителность* е добра и хуманна. Като християнинъ съзнавамъ и чувствувамъ доброто и благородното. Прѣзъ 1912 година 6/XI на бойното поле, при *Чаталджа*, обѣщахъ се прѣдъ Бога, че ако се върна живъ и здравъ дома, ще подаря скромна сума за църква или за друга благотворителна цѣль. Прѣдъ видъ на горното, моля Ваше Високопрѣосвещенство да приемете **приложенитѣ тукъ 1000 лева зл** за основания отъ Васъ *Фондъ за благотворения*. Цѣлувамъ св. Ви дѣсница и съмъ прѣданъ на Ваше Високопрѣосвещенство духовенъ синъ. *П. П. Бакаловъ.*

IV. **Г-жа Х. Z. изъ г. Видинъ**

Ваше Високопрѣосвѣщенство, Отъ вашитѣ проповѣди въ църква и писаното въ посланията Ви ние намираме туй, за което жеднѣе човѣшката душа. Благородното Ви пъкъ начинание да организирате благотворителностьта, ще посочи начинъ за удовлетворение на човѣшкото сърдце. Милосърдие-каква свещенна дума! Не даромъ Христосъ е казалъ: блажени сж *милостивитѣ*, защото тѣ ще *бждатъ помилвани.* Водете ни достойний архипастирю, водете ни къмъ Извора на щастието, къмъ Извора на милосърдието. Съ пълна вѣра и прѣданность ще вървимъ подиръ васъ. Дѣлото, на което ни призовавате става мило за нашитѣ сърдца. Ние ще му служимъ дѣятелно и прѣднно. Тукъ приложена ще намѣрите моята скромна **лепта отъ 500 лева за Фонда** Епархийската благотворителность. Най-убѣдително Ви моля да я приемете за цѣльта. При това моля името ми да бжде извѣстно само вамъ. Цѣлувамъ дѣсницата Ви. **X. Z.**

V. **Отъ Благоговѣйния свещ.** на с. Крива-бара, Ломско.

Ваше Високопрѣосвѣщенство, За благотворителното дѣло, идея, която още въ началото си, виждамъ, даде надежда на многото между насъ въ нашия западенъ край, **ида да подаря сто лева**. Ако всеблагиятъ Богъ ми подари още дни, нѣма да забравя това благородно дѣло. Имамъ намѣрение да сторя нѣщо много повече. Моля благословението Ви. Кривобарски енорийски свещеникъ *Петъръ Божиновъ.*

VI. **Отъ даденото** на 8 и того Духовно утро постжпило чистъ **приходъ 620 л.**

Образувано енорийско благотворително братсво — въ с. Каменна Рикса Фердинандско. По тоя случай енорийскиятъ Свещ. о. Иорданъ Поповъ е донесълъ въ митрополията съ слѣдния рапортъ:

»*Ваше Високопрѣосвещенство*, Бързамъ най-почтително да Ви донеса радостната вѣсть, че днесъ образувахме едно малко енорийско благотворително братство въ с. К. Р. Отъ тукъ приложената тетрадка се вижда какво е направено. Селото ни е бѣдно - много каменисто, ала иска да вземе дѣлъ въ тая толкова благородна работа, на

която сте инициаторъ Вие. При първо обяснение на цѣльта, населението ни се притече съ своята лепта. И ние бързаме да Ви изпратимъ не толкова голѣмата сума, колкото голѣмата готовность и любовь, съ която възприемаме това благородно начинание Ведно съ събраната сума изпращаме и два протокола за удобрение. Прѣдседатель: Свещ. *Иорданъ Поповъ.* Касиеръ-дѣловодитель: *И. Петковъ.*

На това донесение, Негово Високопрѣосвещенство и сложилъ слѣдната **резолюция**: *Свещеникъ Иор. Поповъ е единъ отъ дѣятелнитѣ свещеници въ епархията. Похвала благословия нему и на неговитѣ добри енорияши. Увѣрени сме, че всички свещеници въ епархията ще послѣдватъ тоя примѣръ. Епархийскитѣ братства ще се сматрятъ не само като благотворителни, но и като просвѣтителни. Да се просвѣти сърдцето не е по-малко отъ просвѣщението на ума. Удобряваме извършеното въ Каменна Рикса и утвърждаваме избраното братственно настоятелство. Удобряваме, тъй сѫщо и изработения правилникъ, като заповѣдваме да се напечати въ „Бдински Вѣсти“ и да служи за рѫководство и на другитѣ енорийски благотворителни братства.*

Правилникъ за мѣстното епархийско благотворително братство въ *с. К. Рикса.*

Чл. 1. Благотворителното братство въ с. К. Рикса е клонъ на Вид. епарх. благотв. братство.

Чл. 2. То се управлява отъ 4-членно настоятелство, избирано съ явно гласуване на 1-й януарий, когато старото — дава публиченъ отчетъ за дѣйностьта си за прѣзъ изтеклата година.

Чл. 3. Настоятелството е длъжно при всѣки удобенъ случай, да напомня на християнитѣ да благотворятъ. За тая цѣль свещеникътъ често проповѣдва, а за месопустна недѣля приготвя специално слово или беседа за благотворителностьта.

Чл. 4. Единъ отъ членоветѣ на настоятелството води тетраденъ бѣлѣжникъ за подаренитѣ вещи и суми, които немедлено се изпращатъ чрѣзъ окол. благотв. братство до централното епархийско въ Видинъ, срѣщу които получава документъ.

Чл. 5. Касиерътъ не държи по-вече отъ 5 лева.

Чл. 6. Братството слѣди за осиротели дѣца и неджгави безпомощни старци отъ района си и ги прѣпоржчва на епархийскитѣ благотворителни заведения, когато ще се основатъ такива.

Чл. 7. Братството вписва имената на дарителитѣ въ особена тетрадка, която се пази въ храма, за да ги поменува свещеслужителя еднажъ или два пѫти прѣзъ годината. Специално поменуване се прави първата Св. Недѣля слѣдъ 26 септемврий всѣка година.

Чл. 8. Настоящиятъ правилникъ влиза въ сила, слѣдъ удобрението му отъ Н. В. Прѣосвещенство Св. Видинския Митрополитъ.

Прѣдседатель: Свещ. *Иор. Поповъ*; членове: *Ив. Петковъ, С. Коловъ, Ат. Еленковъ* и *М. Видовъ.*

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Благодарность Централното настоятелството на братството за *Епархийска Благотворителность* изказва своята дълбока благодарность на слѣднитѣ лица, които дадоха прѣкото си съдѣйствие за уредбата на *Духовното утро,* дадено на 8 того.

1. На г-жа полковникъ *Петрова*, г-жа подполковникъ *Начева*, а особено на г-житѣ *Ек. Д-ръ Гюрова*, *Д-ръ Недѣлкова*, *Д-ръ Бургуджиева и М. Ст. Гузелска*, които съ една необикновена прѣданость къмъ дѣлото, положиха голѣми усилия да продадътъ билетитѣ.

2. На г-ца *Л. Попова*, класна учителка, на г-цитѣ: С. Д-ръ Гюрова, Юрданка Цекова, ученички и на ученицитѣ: Христо Громковъ и Асѣнъ Бъчваровъ, които съ такава готовность се отзоваха и тъй талантливо изпълниха своитѣ №№ въ Духовното утро.

3. На г-цитѣ и г-дата отъ Любителския църковенъ хоръ, подъ управата на г. *Р. Коджамановъ,* както и на военната музика подъ управата на капелмейстора *г. Б. Кирчевъ,* които тъй артистично и талантливо дадоха една висока духовна наслада на благочестивитѣ и благородни посѣтители на *„Утрото“*.

Отъ Настоятелството.

Страшни послѣдици отъ незаконно брачно съжитие Благодарение на обичая — момитѣ да *приставатъ* при момцитѣ прѣди още да сж вѣнчани, незаконнитѣ съжития въ Видинския окржгъ сж твърдѣ разпространени, Но послѣдицитѣ отъ такивато незаконни съжития сж твърдѣ печални. Много отъ такивато «бракове“ се развалятъ, безъ да иматъ врѣме да се озаконятъ. Много дѣвици оставатъ опозорени, отритнати и прѣзрени. Родителитѣ на нѣкои отиватъ да дирятъ честьта имъ въ сждилищата, дѣто и материално се разоряватъ. Но, освѣнъ тия, има още по-печални послѣдици отъ незаконнитѣ „бракове“. Това сж незаконнороденитѣ дѣца. Тия дѣца често пжти се оставятъ отъ незаконнитѣ родители на произвола на сждбата и, лишени отъ родителски грижи, умиратъ, за което виновницитѣ се теглятъ подъ сждъ.

Такова едно дѣло се гледа на 28 януари т. г. въ Видин. Окр. Сждъ. Въ с. Ново-Село момата П. С. се събрала съ младежа Ф. Г. Отъ тоя незаконенъ бракъ се родило дѣте. Слѣдъ нѣколко врѣме на момъка омързнала младата мома и я изпъдилъ отъ дома си. Баща й я прибралъ, но не искалъ дѣтето й. Тогава тя отнася дѣтето на своя излъстителъ и го оставя при майка му. Лишено отъ майчина грижа, обаче, дѣтето скоро починало. И нещастната измамена и опозорена мома била изправена прѣдъ сжда, като виновница за смъртьта на дѣтето. (Дѣло № 224 отъ 29/I 1914 г.)

Такива нещастни случаи има много Независимо отъ личнитѣ озлочестявания, тия неза-

конни „бракове“ иматъ твърдѣ гибелни послѣдици и за обществения моралъ. Тѣ засѣняватъ чиститѣ сѣмейни нрави оскверняватъ свестостьта на закония бракъ и разклащатъ устоитѣ на народния и държавенъ животъ Може да има у насъ нѣкои отрицателни течения,—напр. социалистическото-както се изрази г. прокуроръть въ рѣчьта си,—които да подържатъ и да одобряватъ такива бракове. Но ние не можемъ да не посочимъ най-гибелнитѣ послѣдици отъ тѣхъ.

Ето защо ние съвѣтваме родителитѣ строго да слѣдятъ за своитѣ дѣца и да не ги допущатъ до прѣждеврѣменни и незаконни бракове. Срѣщу *пристанкить* трѣбва да възстане и родителската и общинската власть. Незаконнитѣ съжития сж едно безчестия не само за сѣмейството, ами и за цѣлото село и за цѣлото общество. Противъ тѣхъ трѣбва да се взематъ строги мѣрки, за да се избѣгнатъ проклятията и нещастията, които тѣ донасятъ на обществото, което ги търпи.

За праздничната почивка. На тая тема е говорилъ публична сказка Кулскиятъ енорийски свещеникъ о. *Лило п. Йончевъ* на 1-й того въ салона на градската Прогимназия, Проповѣдникътъ развилъ умѣло и обективно своята тема, прѣдъ една многолюдна аудитория. Масовото присжствие се дължало още и на туй, че г. околийскиятъ началникъ далъ разпореждания да бждатъ затворени всички питейни и търговски заведения. Сказката била изслушана съ голѣмо внимание и задоволство. Проповѣдникътъ о. *Лило п. Йончевъ* е единъ трудолюбивъ свещеникъ и заслужава както нашата похвала, тъй и обичьта на енориашитѣ си. И той се радва и на едната и на другата.

Докторъ противъ св. Причастие. Отъ Ломъ има оплакване противъ тамошния градски лѣкарь, който, цѣли три години подъ редъ не допущалъ ученицитѣ до св. Причастие. Работата се състояла въ слѣдното. Щомъ настжпятъ Коледни или Велики пости, когато ученицитѣ трѣбва да се причастятъ г. Лѣкарьтъ обявявалъ, че имало опастность отъ заразителни болести и прѣдписвалъ на г. г. Директоритѣ да не позволяватъ на у-цитѣ да взематъ св. Причастие Дали тоя господинъ прокарва своето отрицание посрѣдствомъ службата, която заема, или дѣйствително се грижи за здравето на ученицитѣ, ние не знаемъ. Въ всѣки случай неговата постжпка справедливо е възмутила тамъ гражданитѣ и прѣдставителитѣ на църквата, които сж се оплаквали прѣдъ градското управление и прѣдъ духовната власть. Ние не знаемъ случай до сега да се е заразилъ нѣкой чрѣзъ св. Причастие. Знаемъ обратното. Много болни сж оздравѣли чрѣзъ приемането на св. Христови Тайни. Изглежда, че г. Лѣкарьтъ нѣма никакво понятие отъ туй всеизцѣляваще лѣкарство. Жалко!

Приелъ православието. Съ благословението на св. Видинския митрополитъ г. г. *Неофита* Ломскиятъ архирейски намѣстникъ е приелъ въ лоното на св. Православна църква жителя изъ г. Ломъ *Александръ Крайникъ*, който тържествено изповѣдалъ православието и се отрекълъ отъ отстжпленията и

нововъведенията на католишката църква. Привѣтствуваме новия ни православенъ братъ!

Къмъ нашитѣ нови абонати. *Нѣкои отъ нашитѣ приятели, ревнители на народната духовна просвѣта и църковна обнова, на които още въ началото изпратихме Сп. „Бдински Вѣсти“, като го приеха съ възхита, побързаха да ни запишатъ нови абонати, — свои приятели, — и прѣдставиха списъцитѣ въ администрацията на списанието. Като изпращаме „Бдински Вѣсти на тия новозаписани абонати, бързаме да ги прѣдупрѣдимъ, че тѣ нетрѣбва ни най-малко да се считатъ ангажирани съ записването имъ по тоя начинъ, и, ако не желаятъ да получаватъ списанието, да го повърнатъ веднага обратно редакцията Видинъ. Ние ги молимъ, защото нашитѣ абонати се увеличаватъ бърже и ще трѣбва да направимъ II-ро издание отъ 1 и 2 книжки, та е необходимо да се знае, въ какво количество трѣбва да стане изданието.*

Редакцията.

Духовно утро. На 8 того въ салона на театъръ „Вида“ „Епарх. братство за благотворителность“ даде първото си „*Духовно утро*“ съ слѣднята програма 1. *Давидовъ*: »*Отче Нашъ*« и „*Достойно естъ*“ пѣе църковниятъ любителски хоръ. 2. Рѣчь: „*Бѣзвѣрието, Божиятъ Промисълъ и народниятъ погромъ*« 3. »*Подълъ ли е българския народъ*“? отъ *Ив. Вазовъ*, декламира *Христо Громковъ*, ученикъ отъ V кл. на Гимназията. 4. *К. Величковъ*, „*Мисли за нещастницитѣ*“, декламира г-ца С. Д-ръ Гюрова, ученичка отъ VII класъ. 5. *Бахъ — Гуно*, „*Дѣва Мария*“ духовна ария, пѣе г-ца *Л. Попова*, учителка въ прогимназията. 6. *Кирилъ Христовъ*, „*Бъл. Великденъ прѣзъ 1913 г.* декламира г-ца Юрданка Цекова, ученичка отъ VI кл. 7. *Ив. Вазовъ*, »*България*«, декламира Асѣнъ Бъчваровъ, ученикъ отъ VII кл. 8. *Бортнянски* „Блажени сж, които иматъ страхъ отъ Бога“. концертъ, пѣе църковния хоръ. 9. *Москани* — „Кавалерия *Рустикана*“, изпълнява военната музика.

„Духовного Утро“ бѣ посѣтено масово. Ложитѣ, партерътъ и галериитѣ на театъръ „Вида“ бѣха прѣпълнени. Всичкитѣ №№ се изпълниха съ една образцова техника и изкуство, при дълбокото благоговѣние и мъртва тишина на посѣтителитѣ. Душитѣ и сърдцата тъй бѣха настроени, че дългитѣ три часа, прѣзъ които трая Утрото, на всички се видѣха незабѣлѣзано изтекли.

КНИЖНИНА

Получиха се въ редакцията на списанието ни и се прѣпоржчватъ отъ митрополията слѣднитѣ книги и брошури:

1. *Сухиндолъ и Кооперациитѣ му.* Издание на Сухиндолската Лозарска Кооперация »Гъмза«. Сухиндолъ 1915 год.

2. *Има ли цѣръ на злото?* отъ *П. Аршиновъ*, прѣвелъ свещ. *П. Ил. Поповъ.* Свищовъ, 1911 г. цѣна 1·20 л.

3. *Изъ пжтя на доброто.* свещ. *П Ил. Поповъ* Свищовъ 1910 г. цѣна 15 ст.

4. *За помиритѣлнитѣ сждилища при земледѣлскитѣ кооперации.* свещ. *П. Поповъ.* София, 1909 год.

5. *Кредитнитѣ Кооперации отъ Християнско гледище.* Свещ. П. Ил. Поповъ, Свищовъ 1011 год. 5 ст.

Година I. Априлъ 1915 год. Книга 4.

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Вжтрѣшнитѣ ни раздори и инославнитѣ пропаганди † В. М. Н
2. Трицвѣтна духовна китка . . . . . † В. М. Н.
3. Дѣ е спасението? . . . . . Н. Ивановъ.
4. Мария Магдалина при гроба Господенъ Прѣв. свещ. Л. П. Иончевъ.
5. Началото . . . . . Прѣв. Свещ. Й. Милошевъ.
6. Къмъ истината и живота . . . . . Прѣв М. Г. Бенева.
7. Изъ вънкашния животъ на Българската църква при царь Михаила Шишмана (1323 - 1330 г.) Д. Цухлевъ.
8. Разноятъ на Епархийската благотворителность.
9. Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

ВИДИНЪ
Печатница на Якимъ Божиновъ
1915.

Вжтрѣшнитѣ ни раздори и инославнитѣ пропаганди.

III.

Нашата цѣль бѣше да изтъкнемъ и посочимъ страшната прѣдателска роль, която сж изиграли религиознитѣ пропаганди за разстройството, омаломощяването и пропадането на старото българско царство. И картината, която по-горѣ нарисувахме, струва ни се, може да убѣди всѣкиго, какво страшно зло, каква смъртоносна язва за цѣлостьта на единъ народъ и здравостьта на една държава, сж инославнитѣ пропаганди изобщо. Защото твърдѣ очевидно е, че ако не цѣлата, то поне половината „заслуга" за петстотинъ годишното ни робуване се дължи на тия дързки и фанатични пропаганди. Другата половина отъ тая „заслуга" справедливо може да се раздѣли между изгасналото родолюбие на тогавашнитѣ държавни и обществени фактори и стеклитѣ се в ъ н ш н и обстоятелства. Фактътъ си остава, обаче, че тритѣ четвърти отъ вината за пропадането на България бѣ вжтрѣшна, а само четвъртата часть—външна. Тоя фактъ ние искаме добрѣ да се запомни отъ днешнитѣ свободни български синове, а най-вече отъ тия, които сж позикани да *ковать* и ржководятъ сждбинитѣ на българския народъ и на българската държава.

Но мнозина, може би, ще ни зададатъ въпроса: добрѣ посочвате т о я исторически фактъ, но каква цѣль прѣслѣдвате съ това посочване? Каква цѣль прѣслѣдваме ли!? Та тя, тая цѣль, е твърдѣ ясна и очевидна. Ние изтръпваме при мисъльта, прѣдъ сложилата се перспектива, че тоя фактъ може да се повтори. Не е ли необходимо ние да направимъ единъ сериозенъ и точенъ прѣгледъ на съврѣменното наше обществено, народно и държавно състояние? Не е ли необходимо да провѣримъ нашитѣ морални, религиозни, национални и държавни основи, за да видимъ, дали тѣ сж достатъчно здрави и ще бждатъ ли тѣ дълготрайни да градимъ върху тѣхъ свѣтлото бждаще, за което мечтаемъ? Не трѣбва ли да провѣримъ спазени ли сж условията за здравостьта и благополучното сжществуване на държавата? И нека се признаемъ; ние се страхуваме, че резултатътъ отъ една подобна провѣрка ще бжде твърдѣ печаленъ. Колко е желателно ние да бждемъ излъгани въ случая! Дано, наистина, бжде тъй. Но, уви, дѣйствителностьта е тъй очевидна! А тя ни свидѣтелствува, че и моралнитѣ, и религиознитѣ, и държавнитѣ ни устои сж разколебани. Условията за нормално църковно-народно развитие и за свободно независимо държавно битие сж нарушени. На лице сж ужаснитѣ и безогледни партизански ежби и раздори. На лице сж новитѣ противонародни *богомили*. На лице сж дързкитѣ инославни

пропагандисти и всевъзможни исти. Слѣдователно, цѣльта, съ която посочваме на страшния исторически фактъ е повече отъ понятна.

*

Ако ние, дѣйствително, мислимъ за свѣтло и независимо бѫдаще, трѣбва да обърнемъ сериозно внимание върху ролята на съвръменнитѣ *инославни пропаганди*, които съ такава дързость се впиватъ въ народния ни организъмъ. Ние изтъкнахме, че такива сѫщо религиозни секти омаломощиха и съдѣйствуваха за поробването на България прѣзъ XIV-то столѣтие. Слѣдва да се запитаме: каква цѣль прѣслѣдватъ сега между насъ протестантскитѣ и други пропаганди? Ако питаме тѣхъ, тѣ отговарятъ съ една дързость, достигаща до безочливость, че идватъ тукъ да ни проповѣдватъ *Христа разпята.* — Но ние сме Христови послѣдователи отъ прѣди десеть столѣтия, — отговаряме имъ ние. Защо тогава тия пропаганди сé пакъ се втурятъ между православния български народъ да всѣватъ въ него религиозни смутове и раздори? Не смѣтатъ ли тѣ тоя народъ за варварски и езически и не идватъ ли тукъ, като месионери между диваци? Но това е обидно за нашето религиозно чувство, за нашата просвѣта и култура. Вѣроизповѣдна ли е само тѣхната мисия, или се крие още нѣщо въ нея? Не напомнятъ ли ни тѣ религиознитѣ секти въ старото българско царство и не схождатъ ли се тѣхнитѣ тъмни роли? Ние задаваме само тия въпроси, за да се мисли върху тѣхъ. Защото въ протестантскитѣ и католически пропаганди, дѣйствително, има нѣщо загадъчно, нѣщо прѣдумишлено, нѣщо измѣнническо и прѣдателско за нашето самостойно битие. Нима може да се повѣрва, че тѣ отъ любовь къмъ любвеобилния и кротъкъ Спаситель идватъ тукъ съ такава дързка рѣшителность да всѣватъ между послѣдователитѣ Христови вражди и спорове? Нима може да се повѣрва, че тѣ идватъ тукъ да прѣдизвикватъ раздѣление и разединение на българския народъ отъ любовь къмъ Този, Който иска *да вси едину будемъ?* Не, тѣхното дързко посѣгателство на нашето православно християнско единство, справедливо се смѣта за косвено посѣгателство и на нашето народно, слѣдователно и държавно, единство. Ето това тѣхно светотатство съ родната наша святиня, ни кара да се съмняваме въ тѣхната религиозна чистоплътность. И истинскитѣ родолюбци справедливо допущатъ, че тия секти подъ религиозната маска криятъ страшни цѣли...

И дѣйствително, прѣдставете си слѣдното обстоятелство. Идва протестантски агентинъ въ градъ или село, въ които отъ десетки столѣтия живѣятъ православни Христови послѣдователи. По единъ или други, въ всѣки случай измамливъ, начинъ той успѣва да убѣди нѣколцина християни, повечето пѫти недоволни за нѣщо отъ своя православенъ пастирь, и да ги накара да се обявятъ за сектанти. И тия нещастници, — безъ да подозиратъ цѣльта на дързкия агентинъ, — да разнебитва народното ни църковно единство,—съ едно безподобно

лекомислие се обявяватъ за чужди, дори враждебни, на своята бащина вѣра. И какво става? Християнитѣ, които до вчера сж си живѣли въ миръ и любовь, въ съгласие и единение съ своитѣ съграждани или съселени, сега се присламчватъ при дързкия агентинъ и размирникъ и образуватъ ужъ нѣкаква си нова, наречена *„евангелска, църква“*. Произлиза едно раздѣление, едно духовно отчуждение и, негли, едно неприязнено настроение между довчерашнитѣ братя съмишленици християни. Тѣхниятъ духовенъ и душевенъ миръ е нарушенъ, той е разколебанъ. Тѣхното духовно единство е покрусено. И само слѣпитѣ могатъ да не виждатъ, че всичко това се върши за смѣтка на общото народно единство. Ние не можемъ да си обяснимъ, каква бѣше тая вѣчна, негли, природна наклоность у родното наше българско плѣме, къмъ постоянни разцѣпления и раздори, били тѣ политически или религиозни! Защото, и еднитѣ, и другитѣ водятъ къмъ единъ и сжщи край, иматъ една и сжща послѣдица. Прѣдъ тая грозна перспектива, родолюбивитѣ съотечественици тревожно си задаватъ въпроса: — като приемаме да се отварятъ тъй лекомислено вратитѣ на нашитѣ домове, градове и села на дързкитѣ пропагандисти, не протѣгаме ли ние, по единъ фаталенъ начанъ, и двѣтѣ си ржцѣ къмъ оная горчива чаша на робството, отъ която дълги години пихме? Нѣкаква зловѣща поличба виждатъ тѣ въ инославнитѣ пропаганди, които намиратъ такова мило гостоприемство въ страната ни. И тѣхната тревога е основателна. Защото, какво друго може да означава туй, дѣто единъ нищоженъ измѣнникъ на праотеческата си вѣра и скжпото народно единство, се втурва съ цинична смѣлость между насъ и въ кжсо врѣме успѣва да убѣди нѣкои отъ нашитѣ братя да станатъ, като него измѣнници на вѣрата си? Нищо друго, освѣнъ слабость на съзнанието за народно и църковно единение и нѣкаква си вродена наклонность къмъ разединение и раздори, нѣща, които ни костуваха петстотинъ годишно робство.

Има, обаче, и друга една страна въ дързостьта и постоянството на протестантскитѣ и католически пропаганди, на която трѣбва да се обърне още по-сериозно внимание, когато искаме да си обяснимъ цѣлитѣ на тия пропаганди въ чисто християнски страни. У насъ изобщо тѣ нѣматъ много послѣдователи, ако и да иматъ много „мисионери“. Обикновено тия послѣднитѣ отиватъ въ нѣкои чисто православенъ градъ или село, примамватъ нѣколцина несъзнателни хора и отъ тия нѣколцина тѣхни „послѣдователи“ основаватъ своята „църква“. Тая тѣхна „църква“ става единъ видъ караулница, дѣто »мисионеритѣ« караулятъ и ловятъ недоволнитѣ отъ своя пастирь православни християни, които често пжти, слѣдъ като се наситятъ на „новия проповѣдникъ“, изново се връщатъ при стария. Фактъ е, обаче, че тия „нови църкви“ сж твърдѣ малолюдни, обикновено съ по 10-15 членове. И при наличностьта на тоя фактъ ние сме длъжни да си зададемъ въпроса: отдѣ взематъ тия грамадни срѣдства да

се издържатъ тия «църкви», както и охалния животъ на тѣхнитѣ пастири-пропагандисти? Зеръ, само съ въздухъ човѣкъ нито може да се облѣче, нито да се нахрани! Кой се грижи за тия, прѣлѣтѣли, въ нашата мила родина, „птици небесни"? Тѣ сѫ тъй сити и охални и затова тъй прѣакуратни въ своята тъмна мисия, въ своето разстроително дѣло между нашето единно православно плѣме. А ние виждаме, че се разходватъ грамадни материални и финансови срѣдства не само за издържката на протестантскитѣ и католически агенти и за тѣхнитѣ сѣмейства. Харчатъ се още грамадни такива за издържката на училища и пансиони, чрѣзъ които тѣ засилватъ своята пагубна за нашата страна дѣйность. Отдѣ се взематъ тия голѣми парични срѣдства? Тѣхнитѣ църковни общини не могатъ да имъ дадатъ нито хилядната часть. Очевидно е, че тѣ се получаватъ отъ вънъ. Тогава ето, че ние пакъ се натъкваме на въпроса: каква е цѣльта на тия, които пращатъ тия грамадни срѣдства за поддържане на *християнски пропагандисти* въ нашата отъ хилядо години *християнска страна?* Казахме по-рано, повтаряме и сега, че отъ насъ е далечъ мисъльта да обиждаме ония благородни християнски народи, които изповѣдватъ християнството въ формата на протестантинизъмъ или католицизъмъ. Ние не допущаме, че тѣхнитѣ държавни власти прѣднамѣрено ще харчатъ такива грамадни суми за религиозни размирици. Ала ние знаемъ, че тия срѣдства идатъ отъ задморски и задокеански религиозни дружества и фондове, основани за мисионерски и благотворителни цѣли. Безъ всѣкакво съмнѣние трѣбва да се допусне, че обектъ за мисионерска и просвѣтителна дѣйность на тия дружества сѫ дивитѣ и варварски страни. На хората въ тия страни, които още се намиратъ въ мрака на езичеството, наистина, трѣбва да се проповѣдва *разпятия* Христосъ Спаситель, за да се просвѣтятъ съ великата Негова свѣтлина. И ако мисионеритѣ на тия дружества, намѣсто при тия *сѣдящи во тьмѣ*, сѫ дошли при насъ, това показва, че ние тамъ, прѣдъ тия задокеански религиозни дружества, дѣйствително, сме прѣдставени като нехристиянски, дивъ и варварски народъ. Но, възможно ли е това?—ще запитатъ мнозина. Възможно ли е, при тия лесни всесвѣтски съобщения и международни общения да не узнаятъ тия дружества, че ние, тукъ въ България, сме християни? Разбира се, че не е възможно. И тукъ именно се състои цѣлата загадка! *Крие ли се нѣкаква цѣль въ насоката на мисионерско-просвѣтното дѣло на тия дружества, или тѣ сѫ подведени въ заблуждение отъ тѣхнитѣ между насъ „мисионери"?* Това е въпросъ, оставенъ откритъ, защото изисква сериозно проучване. И въ единия, и въ другия случай, обаче, ние, вѣрнитѣ синове на православната църква и на България, трѣбва да знаемъ, че за смѣтка на нашето религиозно и държавно единство тия инославни пропаганди играятъ една твърдѣ непочтенна и дързка роля, да не кажемъ по-остра дума.

За нашето религиозно разединение, за всѣване раздоръ и омраза между насъ, за ослабване на нашата вѫтрѣшна мощь, пропагандитѣ харчатъ баснословнитѣ суми. Това е фактъ. И като тичатъ по улицитѣ, по кръчмитѣ, по селата, по градоветѣ, да вербуватъ прозелити, протестантскитѣ и католически агенти оправдаватъ заплатата, която щедро имъ се плаща. Това е въ реда на нѣщата. Не можемъ, обаче, да си уяснимъ, нашитѣ сънародници, съ какво оправдаватъ своето лекомисленно увлѣчение подиръ тия картици, които тъй усърдно ровятъ около основитѣ на родното ни църковно и държавно здание! Съ какво оправдаватъ тѣ своята измѣна на църковно-народното ни единство? Даватъ ли си смѣтка тѣ за злото, което се върши отъ протестантскитѣ и други агенти, за държавната ни независимость и цѣлокупность? Знаятъ ли тия наши братя, — измѣници на бащината си православна вѣра, — до кѫдѣ могатъ да ни доведатъ вѫтрѣшнитѣ партизански и религиозни разединения? Та именно за туй, за да имъ дадемъ една по-ясна прѣдстава за послѣдицитѣ отъ такивато религиозни и партизански вражди, за послѣдицитѣ отъ вѫтрѣшното народно разединение и ослабване, нарисувахме картината за подобното нѣкога състояние на старото българско царство. *Погромъ за държавата и робство за народа — това е послѣдицата отъ религиозното ни разединение и вѫтрѣшнитѣ ни раздори.*

Сега нашата цѣль се изясни. Слѣдъ всичко това, което казахме по-горѣ, ние не можемъ да не направимъ позивъ къмъ всички наши църковно-родолюбиви съотечественици твърдо да застанатъ на стража срѣщу опасностьта, която иде отъ чуждитѣ инославни пропаганди. Всички ние трѣбва найенергично и самотвержено да пазимъ достоянието на нашата родна православна църква; да пазимъ нашата праотеческа вѣра, това златно звѣно, което ни обединява въ едно здраво и силно цѣло. Всички ние трѣбва съ смѣлость да бранимъ тоя залогъ, не само за нашето свѣтло народно бѫдаще, но и за нашето държавно битие. Протестантизъмътъ и католизъмътъ не опазиха цѣлостьта на българския народъ прѣзъ петстотинъ годишното му робство. Опази го и го възроди православието и православната църква. И протестантитѣ и католицитѣ сѫ най-голѣмитѣ враговe на православната наша освободителка. Бива ли и ние, освободенитѣ, съ измѣната на вѣрата си, да поругаемъ и нейното св. православие и да игнорираме нейното мощно покровителство? Не, всички ние трѣбва да повлияемъ на нашитѣ братя, които тъй леко сѫ измѣнили на родната си праотеческа вѣра, и да ги не оставимъ за винаги такива измѣнници. Проповѣди за „Христа разпята“ тѣ могатъ да слушатъ всѣки пѫть въ нашитѣ храмове. Протестантскитѣ и католически агенти играятъ ролята на правокатори и размирници, които съ строго опрѣдѣлена цѣль, умишлено, внасятъ смутъ и разстройватъ вѣковното наше църковно-народно единство. Тия съмнителни хора не трѣбва да се допущатъ между нашето пра-

вославно общество. Нека имъ посочимъ дивитѣ и варварски страни и народи, при които тѣ трѣбва да отидатъ, като мисионери. Нека имъ заявимъ, че ние ни сме езичници, а православни послѣдователи на Христа, распятия Спаситель. Трѣбва да не забравяме, че нашето душевно, народно и държавно спасение и благополучие изисква да пазимъ църковното си единство, като зѣницата на окото си. Само въ туй единство е нашата нравствена и физическа мощь. И всѣки, който работи противъ това единство не може да бѫде друго, освѣнъ безсъвѣстенъ измѣнникъ на своя цѣлокупенъ и обединенъ народъ. Пропагандитѣ и тѣхнитѣ агенти между насъ повтарятъ дѣлото на старитѣ *богомили*, *адамити* и *иудеисти*, които допринесоха тъй много да падне старото българско царство подъ игото на външния врагъ. Нека не допуснемъ да се повтори изново историята. Нека заслужимъ благословията, а не проклятието на нашето потомство.

На нашитѣ же обществени дѣйци и държавни строители, въ дѣйностьта на които и сега липсва единность, прѣпоржчваме, тъй сѫщо, по-сериозно внимание къмъ *картиченото дѣло* на инославнитѣ пропаганди около основитѣ на църковно-държавната ни сграда. Ние не сме противъ свободата и толерантностьта. Но тѣ не трѣбва да минаватъ границата, не трѣбва да става това въ врѣда на общитѣ интереси на народа и държавата. Въ страната се отварятъ безразборно училища отъ инославнитѣ пропаганди. Тия училища се пълнятъ съ дѣца на православни български родители. Тамъ, дѣто има законно основание да се отворятъ такива училища, на добъръ часъ! Но дѣ е мѣрката, дѣ е закономѣрностьта за това основание? Ние знаемъ, че сѫ отворени сектански училища въ мѣста, дѣто тия секти иматъ само по нѣколцина съмишленици — измѣнници на бащината си вѣра. Отварянето на такива училища не е законно. Не бива по такъвъ начинъ да самоотравяме здравия националенъ духъ. Не бива тъй съзнателно и явно да покваряме нашето църковно и държавно единство. Не сѫ отговорни толкова православнитѣ родители, които пращатъ дѣцата си въ тия инославни училища, колкото държавницитѣ, които тъй безразборно допущатъ отваренето имъ. Не би трѣбвало да се допуща и отварянето на протестантски „църкви“ тамъ, дѣто тѣ нѣматъ законното число сектанти. Сѫщо и на папищашки. Каква „църква“ ще бѫде тая, която съ пастиря си и неговото сѣмейство брой 4-5 души? Допущането да се отварятъ подобни „църкви“ ще е явно протежиране на пропагандитѣ, които всѣватъ, при другитѣ раздори, и религиозна вражда и ненавистъ между българскитѣ поданници. Истинскитѣ държавници и обществени дѣйци трѣбва да помнятъ добрѣ свидѣтелството на родната си история. А тая история свидѣтелствува, че религиознитѣ пропаганди нѣкога сѫ изиграли твърдѣ прѣстѫпна и прѣдателска за държавното ни битие роля. Поради туй, добрѣ е и сега държавната власть внимателно да слѣди ролята на инославнитѣ пропаганди тукъ между насъ.

† В. М. Н.

Трицвѣтна духовна китка.

(за благовѣрни и родолюбиви сърдца.)

I.

Прикратнитѣ Христови сълзи.

Като видѣ града,
заплака за него
(Лук. 19, 42).

Възлюблени, нека въ днешния день си припомнимъ за сълзитѣ на Спасителя, които Той пролѣ за падналото човѣчество въ единъ най-тържественъ моментъ.

Бѣше недѣля Ваия. Огромни тълпи народъ отъ Иерусалимъ и околностьта му, прѣменени и накитени, бѣха излѣзли изъ вънъ града да посрѣщнатъ великия божественъ Месия. А Той, великиятъ Царь и Спаситель, възседналъ на жребе, неизразимо кротъкъ и дълбоко замисленъ, обиколенъ отъ Своитѣ прости и бѣдни, но прѣданни, ученици, бавно се приближаваше къмъ свещения градъ. Изведнажъ радостнитѣ викове: *„Осанна Сину Давидову, благословенъ грядий въ имя Господне!“* — огласиха околностьта. Народното ликуване започна. Съ пѣсни и възхвали хилядництѣ тълпи народъ се приближаваха къмъ великия, но кротъкъ и смиренъ Царь. Едни постилаха дрѣхитѣ си, други късаха зелени клончета и красиви цвѣтя и обсипваха пжтя, по който минаваше Иисусъ. Радостното „Осанна“ се разнасяше широко въ пространстното. „Осанна“ се издигаше високо къмъ безоблачното небо. Еврейскиятъ народъ ликуваше. Тържеството бѣше импозантно, величествено, небивало. Но то отговаряше за величието на Тогова, Комуто бѣ устроено. Навѣрно това бѣше послѣдниятъ върховенъ моментъ за възтърженна радость на еврейския народъ. Всичко бѣше засмѣно; всичко бѣше весело и възхитено! Правъ бѣше Спасительтъ, когато, — като нѣкои отъ враговетѣ му го поканиха да заповѣда на ученицитѣ си да замълчатъ, — отговори: *ако тѣ замлъкнатъ, камънитѣ ще заговорятъ* (Лук. 19, 40). Това доказваше върховната и неописуема радость, която бѣ обхванала безбройнитѣ посрѣщачи.

Ала, при все това, великиятъ Царь шествуваше съ голѣмо смирение, дълбоко съсрѣдоточенъ и тъжно настроенъ. Изглеждаше, че Го вълнуватъ нерадостни мисли. Когато се изкачи на Елеонската височина, отдѣто се виждаше цѣлиятъ градъ Иерусалимъ, Той се спрѣ за единъ моментъ. Подигна Своитѣ кротки и изразителни очи, изгледа великия градъ и веднага буйни сълзи потекоха по свѣтлото Му лице. Той бѣше заплакълъ при видътъ на Иерусалимъ. Всички около Него забѣлѣзаха това. Иисусъ плачеше; Той проливаше горѣщи сълзи въ момента когато Му се правѣше най-възтържена

срѣща! Защо? Кой бѣше прѣдизвикалъ тия безцѣнни божествени сълзи? Коя бѣше причината въ тоя моментъ за неговата велика скрърбь? — Отговоръ на тия въпроси намираме въ Неговитѣ собствени думи, записани въ Евангелието — Като видѣ великия градъ, — повѣствува Евангелистътъ—Той каза: *О, да бѣше поне въ тоя твой день ти узналъ, какво служи за твой миръ! Но сега това е скрито отъ твоитѣ очи. Защото за тебе ще настанатъ (ужасни) дни. Враговетѣ ти ще те обиколятъ съ окопи; ще те окржжятъ и ще те стѣснятъ отвредъ; тѣ ще съсипятъ тебе и дѣцата ти, камъкъ на камъкъ нѣма да остане въ тебе; защото ти не узна врѣмето, когато бѣ посѣтенъ.* (Лук. 19, 41 — 45). Въ тия думи ясно прозира причината за голѣмата скрърбь на великия и кротъкъ Царь. Христосъ виждаше жалката участь, виждаше страшната сждба на Иерусалимъ. Той знаеше присждата на тоя градъ, който тъй жестоко бѣ прѣслѣдвалъ светитѣ пророци и проповѣдници на истината; знаеше присждата на Иерусалимъ, въ който бѣха оскърбили свѣтлата правда Божия и Неговата вѣчна святость; Иерусалимъ, който бѣ затъналъ въ нравствена мизерия и грубо безвѣрие. Той виждаше и знаеше дълбоката морална поквара на неговитѣ граждани. Знаеше, че тия, които днесъ възтържено викатъ „осанна", утрѣ злобно ще крѣщятъ „разпни Го". Да, Той, Сърдцевѣдецътъ, виждаше и знаеше краятъ. И въ тоя моментъ биде обзетъ отъ дълбока скрърбь. Жално Му бѣше за осждения на разрушение градъ. Жално Му бѣше и за осждения на мжчително робство и скитничество коравосърдеченъ народъ! Защото неговитѣ покварени, коварни и безбожни водители, съ една безподобна упоритость, го бѣха довели до държавна погибель. И Той заплака прѣдъ силуета на приближаващето се Иерусалимско нещастие.

Възлюблени, безпрѣдѣлна бѣше любовьта на Спасителя къмъ падналото човѣчество. Тая любовь бѣ тъй висока и тъй силна, че Той слѣзе до най-низкото стжпало между хорскитѣ скърби и нещастия, за да внесе помощь, утѣха и радость. Тая света и безмѣрна любовь Го принуди да изтърпи всичкитѣ човѣшки лишения, мжки и страдания, за да издигне хората до Себе си. Всичко стори Той за човѣчеството и най-сетнѣ пролѣ и божествени сълзи за него. И тѣ безсъмнѣнно сж една велика жертва, за измиване на великия свѣтовенъ грѣхъ. Прѣзъ цѣлиятъ си земенъ животъ Христосъ Спаситель три пжти е проливалъ такива сълзи. Първиятъ пжть при гроба на Лазаря, въ Витания; вториятъ пжть при тържественото си влизане въ Иерусалимъ и третиятъ пжть въ Гетсиманската градина. Прѣди да се почнатъ Неговитѣ ужасни и спасителни страдания, Той бѣ дошелъ въ тая градина, дѣто съ кървавъ поть и *сълзи се помоли на своя Отецъ, ако е възможно, да Го отмине тая горчива чаша.* Сълзитѣ на Спасителя въ Гетсиманската градина сж високо свещени и дълбоко таинствени. Голѣма дързость ще бжде отъ наша страна да ги тълкуваме и,

изобщо, да говоримъ за тѣхъ. Не по-малко таинствени сѫ и сълзитѣ Му въ Витания, при гроба на Лазаря. Защото нашиятъ умъ не може да разбере, защо е било потрѣбно да се проливатъ сълзи при гроба на човѣкъ, който въ тоя моментъ щѣше да бѫде възкресенъ! Прочее, и прѣдъ двата тия случаи, — въ Витания и Гетсимания, дѣто Господь е пролѣлъ божествени сълзи—ние можемъ само съ страхопочитание да се прѣклонимъ и съ дълбоко благоговѣние да мълчимъ.

Но сълзитѣ на Христа Спасителя, при вида на Иерусалимъ, сѫ прости и ясни. За тѣхъ ние можемъ да говоримъ и разсѫждаваме. Това е, и потрѣбно, и полезно. Отъ Елионската височина Иисусъ оплаква единъ градъ, единъ народъ, който не пожела да разбере спасителното посѣщение на великия Месия. Оплаква единъ цѣлъ народъ, който не пожела самъ да заплачи за своята грѣховность и прѣстѫпность. Оплаква единъ градъ, който не пожела да послуша собственитѣ си пророци и праведници, мнозина отъ които бѣха избити въ него. И градътъ и народътъ бѣха осѫдени. Самъ Христосъ бѣ донесълъ небесенъ хлѣбъ и жива вода да нахрани и напои тоя народъ. Но той се оказа твърдѣ неблагодаренъ. *Псетата, които се насищатъ отъ трохитѣ, падащи отъ трапезата на своитѣ господари, се оказаха по-послушни и по-благодарни отъ него.* Избраниятъ народъ си остана жестокосърденъ и прѣкомѣрно измѣнливъ. Какво не стори Христосъ за него! Прие въплощение отъ това племе, за да го издигне до Своето величие. Прѣдаде Му Своето възвишено учение за животъ и благочестие. Взема участие въ Неговитѣ радости и скърби. Неговитѣ болни, сакати и неджгави изцѣри. Неговитѣ прокажени очисти, слѣпцитѣ му просвѣти и мъртвъцитѣ му възкреси! Безбройни чудеса извърши за негова прослава! Но, уви, иудеитѣ си останаха за винаги *жестоковийни и за винаги противници на Св. Духа* (Дѣян. 7, 51). Тѣ прѣстѫпиха Божескитѣ повѣли и си наредиха свои, лишени отъ духъ и истина. Колко пѫти Той ги учи, съвѣтва, моли и изобличава! *Колко пѫти Той искаше да ги събере подъ Своята крѣпка дѣсница, както кокошката събира своитѣ пилци подъ крилѣтѣ си!* (Лук. 13, 34) Но тѣ не пожелаха. Нѣщо по-лошо. Тѣхнитѣ водители се обявиха противъ Христа. Тѣ дебнаха момента да извършатъ найпозорното дѣло. Тѣ щѣха да обезславятъ своя Спаситель и да Го разпънатъ на кръстъ. Тѣ щѣха да станатъ и Богоубийци!

Избраниятъ народъ вървѣше къмъ собствената си погибель. Неговото жестокосърдие и Богоборство бѣ рѣшило сѫдбата му. Христосъ съ тѫга заяви това отъ Елеонската височина. Тоя народъ щѣше да бѫде разсѣенъ по цѣлото земно кълбо. Иерусалимъ щѣше да бѫде разрушенъ до основитѣ. Камъкъ върху камъкъ нѣмаше да остане отъ него. Дѣцата му щѣха да бѫдатъ избити, гражданитѣ — подложени на найужасни нещастия. Божественото милосърдие се ужасаваше прѣдъ гледката на това, което имаше да постигне тоя народъ. Прѣдъ

взора на Спасителя се рисуваше страшната прѣдстояща Иерусалимска трагедия, както и трагичната сждба на самия Иерусалимъ. Какво друго заслужаваха неговитѣ граждани, ако не съжаление! И какъ иначе, освѣнъ съ сълзи, можеше да се изрази по-дълбоко това съжаление? Човѣшкото сърдце не може да се издигне до такава висота на милость и състрадание, за да оплаче и самитѣ прѣстжпници. За тѣхъ можеше да пролѣе сълзи само божественото Милосърдие. И Христосъ оплака, и тѣхното безвѣрие, и тѣхното нещастие. Той оплака единъ народъ, чийто грѣхове го водѣха къмъ неминуемата погибель...

Но, възлюблени, сълзитѣ на Христа Спасителя не сж сълзи само за сждбата на Иерусалимъ и на иудейския народъ. Не, тия сълзи се проливатъ и за всички жестокосърдни и законопрѣстжпни хора. Не сме ли и ние въ това число? Нека се вгледаме въ нашето духовно-нравствено състояние. Нека се изпитаме дали и ние, по жестокосърдие, егоизъмъ и безвѣрие, не сме достигнали до моралното състояние на иерусалимскитѣ граждани? Да провѣримъ не сме ли се доближили до страшната пропасть, въ която нѣкога се сгромолясоха идеалитѣ на иудейския народъ. Защото, нека не забравяме, че и за насъ и за нашия народъ Христосъ е направилъ твърдѣ много. Съ вѣрата Христова сме това, което сме. Христовата вѣра стѣгна нашия народъ въ едно силно царство. Тя го просвѣти съ свѣтлината на правдата. Тя го издигна на високото културно стжпало. Тя създаде неговата нравствена мощь и го доведе до слава и величие. Вжтрѣшнитѣ раздори и егоизъмътъ поробиха България. Ала и въ робството Христосъ ни опази като народъ. Вѣрата въ Него ни спаси отъ погибель. Тя ни възроди и отново просвѣти. Тя ни помогна да се освободимъ и да възобновимъ своето независимо царство. И, наистина, не Христосъ ли доведе славнитѣ освободителни полкове, за да счупятъ нашитѣ вѣковни робски вериги? Да, заедно съ тия християнски полкове Христосъ тържествено влезе въ нашето новоосвободено отечество. Българскиятъ народъ Го посрѣщна съ радостното „Осанна"! И тукъ имаше възтържени пѣсни и радостни възклицания. И тукъ имаше прѣменени и накитени посрѣщачи, цвѣтя и вѣнци. Но дали Христосъ не заплака, гледайки, отъ нѣкоя балканска височина, на насъ и нашитѣ родни градове?...

Възлюблени о Господѣ, твърдѣ нещастни сж лицата и народитѣ, които прѣдизвикватъ сълзитѣ на божественото Милосърдие. Свива ни се душата отъ болка само като помислимъ, че ние и нашиятъ народъ можемъ да сторимъ това. Но, уви, признацитѣ, за едно подобно прѣдизвикане на Христовитѣ сълзи, се увеличаватъ. Законътъ Божий е измѣстенъ сѣкашъ отъ сърдцата ни.- Добродѣтелитѣ Христови сж разколебани и покрусани. Чиститѣ нрави злѣ сж засѣгнати. Християнскитѣ благородни чувства сж прѣстжпяватъ; душитѣ вѣхнатъ; сърдцата огрубяватъ. Милосърдието намалява, прѣстжпностьта се увеличава. Развива се жестоко-

сърдието, бърже расте егоизъма. Срѣщу насъ лъха отрицанието, развива се безвѣрието. Прѣдъ насъ се упражняватъ въ Богоборство, учатъ се на Христоубийство. Очевидно е, че прѣдъ насъ се извършва едно сѫдбоносно светотатство. Всички ние сѣкашъ сме станали равнодушни къмъ великитѣ Христови начала. Вѣрата ни е разколебана, разколебанъ ни е и морала. Сѣкашъ че и ние сме близко до изневѣрата, близки до погубното Богоборство. Ако това не е шествие къмъ бездната, вие какъ ще го наречете?

Е, добрѣ, при такова едно ненадеждно духовно-нравствено състояние на нашия народъ, на нашитѣ градове и села, прѣдставете си, че Спасительтъ, — Който *трети пѫть* влѣзе въ нашето отечество, за да го освободи и възвеличи, — се намира на една отъ нашитѣ дивни балкански височини и съ своя божественъ погледъ вижда това положение, до което сме достигнали! Нима мислите, че нѣма да пролѣе горѣщи сълзи, да заплаче за насъ и за нашия инакъ добъръ и простодушенъ народъ, който се оставя да бѫде воденъ, не, да бѫде влаченъ въ пѫтя къмъ долината на робството? Да, Той, божественият Спаситель, непрѣменно ще заплаче, Въ такъвъ случай нека бѫдемъ увѣрени, че иерусалимскитѣ Негови сълзи сѫ се пролѣли и заради насъ...

Но, уви, Спасителивитѣ сълзи не помогнаха на Иерусалимъ. Защото той не пожела да разбере тайната на благодатното Христово влизане въ него; той не пожела да разбере тия божествени сълзи, които се пролѣха за него. И поради това, именно, той биде осѫденъ за винаги. Поради това той и до день днешенъ *е прѣдаденъ на потъпкване отъ невѣрнитѣ* (Лук. 21, 24) — Ще помогнатъ ли тия сълзи намъ и на нашия народъ, ако ние, подобно на иерусалимлянитѣ, си оставаме равнодушни зрители къмъ вършеното прѣдъ нашитѣ очи светотатство съ вѣрата Христова и добродѣтелитѣ народни? Ще ни помогнатъ ли тия сълзи, ако ние, съ своето равнодушие къмъ всичко свето и божественно, ставаме съучастници на съвръменнитѣ Христоубийци? Ние изтръпваме при мисъльта, че това наше нравствено-религиозно състояние може да ни сюрпризира съ участьта на жестоковийния иудейски народъ. Защото такава е сѫдбата на неразкаенитѣ и неблагодарнитѣ...

Възлюблени, като имаме всичко това прѣдъ видъ, ако обичаме себе си и народа си, оставани да сторимъ едно нѣщо, именно, да смѣсимъ нашитѣ покаяни сълзи съ божественитѣ сълзи на Спасителя. Необходимо е да възбудимъ у насъ свѣстяване и разкаяние, за да заслужимъ Христовото състрадание и помилване. Необходимо е скърбьта, която бѣ обхванала сърдцето на Иисуса при вида на Иерусалимъ, да обхване и нашитѣ сърдца и души. Тая света скръбь ще изгони отъ тѣхъ всичкитѣ зловрѣдни, Богопротивни и грѣховни помисли. Ето защо, не се удивлявайте, ако, вмѣсто къмъ радость, ние ви поканимъ къмъ сълзи. Нека пророкътъ си призовава къмъ *радость Сионската дъщеря*! Тоя призивъ е за чиститѣ и твърдо вѣрващи души, които

могатъ да се радватъ винаги и постоянно. Въ това си духовно.нравствено състояние, ние не сме достойни за тоя призивъ. За насъ е потрѣбно по-сериозно да се замислимъ, по-дълбоко да поскърбимъ и по изобилно да пролѣемъ покаянни сълзи. Защото можемъ ли да се радваме, когато чувствуваме бремето на собствената си грѣховность и неразкаяность? Можемъ ли да се радваме, когато виждаме какъ около насъ се тъпчатъ Христовитѣ начала? Можемъ ли да ликуваме, когато виждаме, че нашиятъ измжченъ народъ изново се насочва къмъ долината на робството и страданието? Не, за неразкаянитѣ и жестокосърднитѣ нѣма духовна радость. Трѣбва да излѣземъ изъ категорията на тия хора. Затова, нека засилимъ нашата вѣра и нашата ревность къмъ Оногова, който на днешния день е оплакалъ Иерусалимъ. Нека засилимъ нашата любовь и прѣданность къмъ великия Спаситель и Благодѣтель, Който може отъ нашата сърдечна скърбь да ни създаде истинска и трайна радость. Това е единственото условие да се избѣгне участьта на иерусалимлянитѣ. И бждете увѣрени, че ако божественитѣ сълзи на Христа Спасителя прѣдизвикатъ, прѣзъ настжпващата велика седмица, нашитѣ покаяни сълзи, ние непрѣменно ще почувствуваме истинска, велика и свѣтла радость въ деня на Свѣтлото Христово Въскресение. Защото само слѣдъ покаянитѣ сълзи дохажда чистата радость и духовното веселие, съ които да ни удостои Господь, за да славимъ името Му въ вѣки вѣковъ. Аминъ.

† В. М. Н.

II.

Тритѣ голготски проповѣди.

Възлюблени о Господѣ! Извърши се най-великото прѣстжпление! Най-великото позорно дѣло е свършенъ фактъ! То разтърси земята, помрачи слънцето. На голготския върхъ е издигнаха тритѣ позорни орждия. Синътъ Божий, кроткиятъ Синъ на божествената Майка, благиятъ учитель и Спаситель на измжченото човѣчество е прикованъ на кръста. Невиниятъ и безгрѣшниятъ Агнецъ Божий биде разпнатъ между разбойницитѣ. Той е изоставенъ, униженъ, измжченъ, изтерзанъ и умъртвенъ чрѣзъ най-позорна смърть. Кое е това кораво сърдце, което нѣма да се свие отъ болка при тая страшна картина? Коя душа нѣма да заридае при вида на ужасното злодѣяние? Космитѣ настръхватъ, кръвьта се смръзва, студенъ потъ избива тѣлото, умътъ се парализува при мисълта за извършеното Христоубийство: Но това убийство е извършено. И то ще остане за вѣковетѣ единъ грозенъ паметникъ, който ще свидѣтелствува за крайниятъ прѣдѣлъ на човѣшката прѣстжпность и жестокосърдие....

Възлюблени, Христовиятъ кръстъ и сега стърчи на голготската височина. Елате да колѣничимъ въ неговото подножие и.... да плачемъ. Но, ела-

те, същеврѣменно, и да се поучимъ. Редомъ съ Христовия, на голгота сѫ издигнати още два кръста—кръстоветѣ на двамата разбойници. И тритѣ тия кръстове за насъ сѫ твърдѣ краснорѣчиви и високо назидателни проповѣди. Въ момента, когато оплакваме човѣшката жестокость и прѣстѫпность, нека изслущаме тия назидателни проповѣди. Нека най-напрѣдъ се спрѣмъ и да изслушаме, какво ни **проповѣдва първиятъ отъ тия кръстове**. Върху него е прикованъ великиятъ Праведникъ, нашиятъ Спаситель. Върху тоя великъ Благодѣтель и страдалецъ за човѣчеството се обруши всичката сила на свѣтовното зло. Какъ реагира Той? Какъ отговори на Своитѣ мѫчители и убийци?

—*Отче, прости имъ, защото незнаятъ какво вършатъ* (Лук. 23, 34)—Ето това е първата високоназидателна проповѣдь. Опозореният, прикованъ на кръстатъ божественъ Страдалецъ, се моли за прошка на Своитѣ врагове. Увисналъ на страшния стълбъ, Той ни проповѣдва закона за любовьта и прощението. Отъ тукъ Той ни учи, че жестокосърдието, злобата и безвѣрието сѫ най-голѣмото нещастие за хората. Той иска да ни докаже, че съ любовьта могатъ да се обезоружатъ и враговетѣ. Той ни учи, че съ кротостьта и смирението могатъ да се смекчатъ сърдцата й на най-грубитѣ прѣстѫпници Той ни съвѣтва и моли да се научимъ отъ *Него, защото Той е кротъкъ и смиренъ по сърдце* (Мат. 11, 29).

За какво приковаха на кръстъ Христа Спасителя? Защото Той бѣше неизрѣчена благость чистота и милосърдие. Той оплака човѣшкитѣ мѫки, нещастия и страдания. Той на всѣкждѣ разнесе помощь утѣха, радость. Той развѣдри душитѣ смекчи сърдцата, освети чувствата. Той изцѣри болнитѣ и неджгавитѣ, отвори очитѣ на слѣпитѣ, очисти прокаженитѣ възкреси мъртвитѣ. Всѣки който чуваше неговитѣ проповѣди биваше обхванатъ отъ чувство на омиление и разкаяние. Всѣки се прѣраждаше духовно. Това бѣше ударъ за свѣтовното зло. И то бърже се мобилизира и излѣзе на борба срѣщу Христа Спасителя. То въ изтѫплението си поиска да земе една небесна велика жертва. И Христосъ съ готовность прие да бѫде тая жертва, за да спаси хората отъ ужаснитѣ му ноктѣ.И ето ние Го виждаме прикованъ на кръста. Колко краснорѣчиво и назидателно ни говори Той отъ тоя кръстъ!

—*Отче, прости имъ, защото незнаятъ какво вършатъ.* И тия, които го Го приковаха на кръста дѣйствително незнаяха какво вършатъ. Тѣ бѣха орждия на злото, невѣрието и грѣха. Тѣ бѣха роби на егоизъма и властолюбието. Христосъ ги съжеляваше и, бидейки увисналъ на кръста, искаше да ги спаси. За това и отъ тая ужасна катедра той молише и проповѣдваше прощение, кротость и смирение. И въ тоя трагиченъ моментъ Той учи и завѣща любовь, прошка и братство. Такава проповѣдь можеше да изрѣче само Синътъ на Бога. И Той побѣди съ нея. Той завѣща и намъ да побѣждаваме съ любовьта. Защото само тя е способна да облѣкчи нашитѣ нещастия въ долината на пла-

ча и страданията. Имайте моята любовь — заповѣдва ни Той. *Отъ това ще разбератъ всички, ще сте Мои ученици ако имате любовь помежду си* (Иоан. 13, 35). *Обичайте враговетѣ си, бкагославяйте тия, които Ви калнятъ; правете добро на тия, които ви правятъ зло* (Мат. 5, 44).

Възлюблени, може ли да има по-ясна, по-краснорѣчива и поназидателна проповѣдь отъ тая? Кой до сега, на земята, е могалъ, прикованъ на позорния стълбъ, да се моли тъй за прошка на своитѣ мжчители и да имъ отвръща съ такава беззавѣтна любовь? Никой. Това е могло да стори само въплотеното Божество. *«Отче, прости имъ, защото невнаятъ какво вършатъ»* Тая молба се отнася, прѣди всичко за войници тѣ, които сж приковавали Христа. Но виновни ли сж тѣ за туй, което вършатъ по незнание, или по заповѣдь? Може би тѣхната виновность е била въ туй, че тѣ, безъ да срѣщатъ съпротива отъ божествения Страдалецъ, сж се отнасяли твърдѣ грубо и мжчително въ врѣме прикованието Му на кръста. Въ всѣки случай тѣ сж били виновни и божественото Милосърдие се моли за тѣхъ да бждатъ простени. Истина е, че тѣ сж дѣйствували по заповѣдь, но тѣ знаяли, че вършатъ зло. Въ туй именно се състои тѣхната виновность. Въ тоя пунктъ именно е най-поучителна за насъ *проповѣдьта на на първия голготски кръстъ*. Защото може ли нѣкой отъ насъ да се извинява, че незнае кога върши добро и кога зло? Това би могли да сторятъ още непросвѣтенитѣ, езичницитѣ, но не ние, просвѣтенитѣ съ евангелското учение. Ако съ своитѣ грѣхове изново разпъваме, отхвърляме, прѣзираме и злословимъ нашия Спаситель, ние не можемъ да се извинимъ, че не знаемъ какво вършимъ. Напротивъ, ние много добрѣ знаемъ че вършимъ зло, че постжпваме като Христовитѣ мжчители. Имаме дори и такива, които вършатъ това зло отъ умраза къмъ божествения Страдалецъ, както отъ умраза и злоба Го приковаха на кръста и удейскитѣ водители. Ала сждбата на тия послѣднитѣ бѣше твърдѣ печална. Нека се погрижимъ да избѣгнемъ такава една сждба. Нека колѣничимъ въ подножието на първия голготски кръстъ и да молимъ Прикования на него да ходатайствува и за насъ прѣдъ милосърдието на небесния Отецъ, за да ни прости за онова зло, което, волно или неволно, вършимъ. Сега е най-удобниятъ моментъ, *най-благоприятното врѣме....*

Но всички ли ние сме способни да молимъ ходатайството на божествения Страдалецъ за прошка? На тоя въпросъ ще ни отговори краснорѣчивата проповѣдь на **втория голготски кръстъ**. Нека обърнемъ погледа си къмъ тоя кръстъ. Какво виждаме? Прикованъ и увисналъ разбойникъ, злодѣецъ. Какви сж неговитѣ страшни злодѣяния, заради които е прикованъ на кръста, ние не знаемъ. Въ случая това не е важно за насъ Важно е, какво е неговото духовно нравственчо състояние сега, когато той е осжденъ на такова позорно наказание. Въ тоя моментъ той чуствува вече студениятъ лъхъ на смъртьта.

Но у него липсва и най-малкото разкаяние за извършенитѣ ужасни прѣстжпления. На мѣсто разкаяние, той събира послѣднитѣ си сили да злорадствува и иронизира Тълпа бездѣлници и негодници злослови и оскърбява Иисуса. Къмъ тѣхнитѣ издѣвателства се присжединява и висящия на кръста злодѣй. „Ако си ти Христосъ, спаси себе си и насъ»—иронизира той Спасителя. Тия думи могатъ да се взематъ и като гласъ на отчеянието. Въ всѣки случай, въ тѣхъ не се вижда нито съзнание на своята прѣстжпность, нито разкаяние, нито вѣра въ Бога, нито надежда за спасение. Истината е, че това сж думи на жестоко и кораво сърдце безвъзвратно изгубено за живота и правдата.

Какво му отговори Христосъ Господь? Нищо! Господь мълчи! О, колко е страшна тая мълчалива проповѣдь! Това краснорѣчиво мълчание ни говори, че за тоя злодѣецъ у Господа нѣма думи дори за порицание. Като неразкаянъ прѣстжпникъ, той е изоставенъ отъ всички, дори и отъ божественото Милосърдие. Изоставенъ е въ най-страшния часъ, въ часа на смъртьта! Той минава отъ това позорно наказание въ вѣчното мжчение. Но той самъ си избира това мѣсто. Защото и въ послѣдната минута той не пожела да се разкае, не пожела да се отрече отъ тъмнитѣ сили на ада, на които прѣзъ цѣль животъ е служилъ Нека помнимъ тая страшна, но високо назидателна проповѣдь на *втория голготски кръстъ*. Нека помнимъ, че ако ние не пазимъ себе си, грѣхътъ незабѣлѣзано ще завладѣе нашата воля. Ако ние не се боримъ съ него, той ще исуши сърдцата, ще порализува чувствата къмъ доброто и ще ни направи негодни да потърсимъ и се възползоваме отъ помощьта Божия. Въ такова състояние нито сърдцето, нито устнитѣ могатъ да изговорятъ покаянна молитва.

Но, възлюблени, нека изслушаме високо назидателната проповѣдь и на **третия голготски кръстъ**. И на тоя кръстъ е увисналъ прикованъ разбойникъ. И неговитѣ злодѣйства, за които е осжденъ, ние незнаемъ. Незнаемъ неговото минало, но знаемъ неговото настояще. Каква утѣшна картина на разкаяние, милосърдие и прощение изпжква прѣдъ нашия погледъ! Колко мило и убѣдително ни говори тая картина! Въ лицето на осждения, но благоразуменъ, разбойникъ, прикованъ на кръста поради неговитѣ ужасни злодѣяния, ние виждаме всичко, каквото би трѣбвало да търси всѣки грѣшенъ човѣкъ, който е рѣшилъ да се покае. Тукъ ние виждаме и дълбоко съзнание на своитѣ грѣхове, и искренно покаяние, и жива вѣра, и добри плодове отъ тая вѣра, и спасително оправдание. О, колко скоро се извършва промѣна въ сърдцето, когато то е опазило способностьта да извика помощьта на Бога! Първиятъ разбойникъ се подигра съ божествения Страдалецъ. Сърдцето на втория чувствува тежката обида за святостьта и и веднага я защищава. *Ти не се ли боишъ отъ Бога, дори и когато си осжденъ? Ние сме осждени справедливо, защото получаваме заслуженото, споредъ дѣлата си; но Тоя нищо лошо не е сторилъ.* Какво ис-

крена защита на правдата! Какво спасително съзнание въ послѣдния моментъ! Колко скоро възражда то вѣрата! И тя веднага извиква смѣлостьта у благоразумния разбойникъ, който поднася молбата си прѣдъ Спасителя: *Спомни си за мене, Господи, кога дойдешъ въ царството си*". И Христосъ не мълчи, както къмъ първия разбойникъ, а веднага му отговаря: «*Истина ти казвамъ, днесъ ще бждешъ съ менъ въ рая.* Колко утѣшенъ отговоръ! Това сж спасителнитѣ думи на Господа, запечатани на третия голготски кръстъ. Тѣ сж плодъ на вѣра. Вторнятъ разбойникъ дошелъ въ съзнание. разкаялъ се за извършеното зло; неговото благоразумие надвива, вѣрата му въ Бога побѣждава и той се обръща съ молба къмъ Него. Сърцевѣдецътъ вижда искреностьта на разкаялия се прѣстжпникъ и веднага му прощава. И не само прошка получава той, а и награда. И не послѣ, а сега, въ момента, *днесъ още ще бждешъ съ Мене въ рая.* — заявява му Господь.

О, колко е дивно Божието милосърдие! Колко е неизмѣрима щедростьта на небесния Царь! Ноговитѣ обятия винаги сж отворени за покаялитѣ се. Той дава много повече, отколкото е поискано съ вѣра. Разбойникътъ моли Бога само да си спомни за него. А Господь, освѣнъ това, му дава и царство небесно. Нѣщо повече, Той му обѣщава, че още днесъ, *заедно съ Него*, ще бжде въ това царство. Милостьта послѣдва веднага, наградата се дава моментално. *Кой Богъ е великъ, като нашия Богъ? Той е Богъ, който върши велики чудеса.* Нека се поучимъ отъ тритѣ голготски проповеди и да Го помолимъ да ни сподоби, покаени и обновени духовно, да се радваме на най-великото отъ тия чудеса —*Неговото свѣтло Възкресение!* (Поучение на разпетия петъкъ).

† В. М. Н.

III.

Третиятъ день наближава.

(Христосъ Въскресе!)

Третиятъ день наближаваше... Всичко бѣше привършено... Иерусалимскитѣ талпи бѣха се прибрали по домоветѣ си Прибралъ се бѣ въ своя раскошенъ дворецъ и главниятъ виновникъ на позорното Христоубийство. *Каиафа* мислѣше сега да си почине и да се успокои... Но, уви и почивката и спокойствието бѣгаха отъ него. Нѣкакъвъ кошмаръ го притискаше и измжчваше... Това бѣше неговата прѣстжпна съвѣсть... Бѣше вече прѣминало срѣдъ нощь. Изведнажъ изново въ паметьта на Каиафа, като мълния, блеснаха думитѣ на погребения Праведникъ и Спаситель, че *въ третия день ще въскресне.* А третиятъ день въ тоя моментъ настжпваше. Каиафа стана, бързо се облѣче и още по-бързо излѣзе прѣзъ тъмнитѣ галерии на своя дворецъ. Той бѣше още въ собствената си градина, когато група разтревожени и изплашени войници

го срѣщнаха. Това бѣха римскитѣ войници, които бѣха оставени да пазятъ гроба на Иисуса Христа. Като ги видѣ, Каиафа изтръпна; запита ги и тѣ му разказаха слѣдното.

— Всичко бѣше въ редъ. Вечерьта градината бѣше празна. Ние внимателно бѣхме я прѣтърсили и нищо подозрително не намѣрихме. Нощьта бѣше безлунна и тъмна. Постепенно ние бѣхме обхванати отъ необяснимъ страхъ. Накладохме огънь тъкмо срѣщу гроба на Пророка. Рѣшихме да не заспиваме прѣзъ цѣлата нощь и внимателно да наблюдаваме пещерата — гробъ. Около срѣдъ нощь всички зачухме, че земята, сѣкашъ, дълбоко въздъхна. Дърветата шумно се разклатеха. Въ тоя моментъ запечатаниятъ надгробенъ камъкъ, съ силенъ тресъкъ, се сгромоляса. Изъ гроба блесна ослѣпителна свѣтлина. Войницитѣ, които бѣха по-близко до гроба, увѣряватъ, че заедно съ свѣтлината излѣзълъ и погребениятъ Праведникъ. Ние бѣхме поразени отъ ужаса и легнахме на очитѣ си. Когато се свѣстихме, видѣхме, че надгробниятъ камъкъ бѣше отъхвърленъ на страна, а гробътъ — пещера бѣше празенъ. Изплашени, ние хукнахме къмъ града и дойдохме да се прѣдадемъ на твоя гнѣвъ и на твоята милость, свѣтлий господарю!...

Такива странни, или по-скоро страшни, думи изслуша отъ войницитѣ Каиафа, тоя Каиафа, който бѣ погребалъ Живота въ каменния гробъ! Бѣ погребалъ Живота ли?

Да, тоя властолюбивъ човѣкъ, заедно съ коварнитѣ иудейски първенци, бѣ рѣшилъ, чрѣзъ едно позорно убийство, да се отърве отъ въплотената *Истина*; да се отърве отъ *правдата Божия и справедливостьта*. Той се бѣ оплашилъ, че Иисусъ, съ своитѣ проповѣди и благодѣяния, ще привлѣче цѣлия народъ подирѣ Си. Въ такъвъ случай лукавитѣ властолюбци оставаха безъ паство и безъ послѣдователи. Другъ изходъ и спасение нѣмаше. Трѣбваше да се дѣйствува смѣло, бързо, рѣшително, брутално, но да се запази положението. Тъй се и постжпи. Иисусъ биде прѣдаденъ... Синедрионътъ почна да заседава. Сждебната процедура бѣше къса. Послѣдваха заплювания, изтезания, кърваво разпятие и омъртвѣване на Иисуса Христа. Слѣдъ това, Той биде погребенъ въ дълбокъ гробъ; гробътъ биде покритъ съ грамаденъ камъкъ и запечатенъ съ царски печать. Но и това имъ се видѣ недостатъчно. Тогава поставиха цѣла рота военна стража да пази да не би да стане великиятъ Мъртвецъ...

Ала всичко бѣше напразно. Каиафа и неговитѣ сподвижници чувствуваха, но тѣ сé още не можеха да разбератъ голѣмината на позора, който извършиха съ Иисуса. Мъртвецътъ, когото тѣ тъй брутално искаха да унищожатъ, бѣше *Живота*, Който не можеше да бжде побѣденъ отъ смъртьта. Той бѣше *Свѣтлината*, която не можеше да стои покрита отъ тъмнината. Той бѣше *Силата*, която неможеше да се държи въ робство отъ безсилието. И ето, *настжпи третиятъ день*. Блесна свѣтлината и разгони мрака. Раздвижи се силата — порази

безсилието, сгромоляса грамадната гробна плоча и оплашенитѣ войници избѣгаха. Събуди се животътъ и смъртьта изчезна. Пъкленнитѣ планове на лукавитѣ властолюбци рухнаха. Позорното Богоубийство, което тѣ извършиха, опозори и обезслави самитѣ тѣхъ. Великиятъ Пророкъ възкръсна съ всичката се сила и могѫщество. Той основа царството Си и възседна на прѣстола Си съ всичката Си слава и величие. Но Неговитѣ мѫчители и убийци не видѣха добро. Тѣ изгубиха и властьта си и царството си. Тѣхното нещастно племе се разпилѣ по цѣлия свѣтъ, носейки на челото си срама за извършеното безчестие...

Христосъ възкръсна, защото Той бѣ зъплотениятъ вѣченъ животъ. Христосъ въскръсна, защото Той бѣше въплощение на истината, свободата, правдата и справедливостьта, които отъ никаква земна сила не могатъ да бѫдатъ умъртвени и задълго подтиснати. Тия велики начала Той завѣща и на Своитѣ послѣдователи. Въ името на тия начала тѣ щѣха да редятъ и устройватъ своитѣ домове, своитѣ общини, своитѣ царства... Въ името на тия велики начала Христосъ бѣ направилъ хората братя. Всѣкакви поробвания, измѫчвания, разпъвания. убийства или живи погребвания щѣха да бѫдатъ чужди за тѣхъ. *Братството, опрѣно върху любовьта, правдата, свободата и справедливостьта щѣше да бѫде лозунга на християнскитѣ царства...*

Да, щѣше да бѫде... Трѣбваше да бѫде... Такъвъ бѣше *завѣта* на Христа Спасителя. Но приложи ли се, изпълни ли се тоя божественъ завѣть? Уви, християнството въ наше врѣме е изложено на голѣмъ срамъ. Неговиятъ лозунгъ жестоко е покрусанъ. Неотдавна бѣхме свидѣтели, — па и сега сме такива, — на ужасни нѣща, съвсѣмъ чужди на туй, което Христосъ ни завѣща, и съвършенно прилични на онова, отъ което Той пострада. Ние видѣхме, какъ цинично Неговитѣ велики начала — правдата, свободата, братството и справедливостьта — бидоха прѣдадени на поругание. Видѣхме какъ тѣ бѣха изтезавани, опозорени, осѫдени на смърть и живи погребани. Всичко това се извърши съ Каиафовско, не, съ сатанинско злородство и цинизъмъ. И тукъ видѣхме дълбоки гробове, върху тѣхъ грамадни каменни плочи, запечатени съ царски печати. И тукъ видѣхме поставена силна военна стража да пази да не би нѣкои отъ погребанитѣ да се пробуди, или да възкръсне...

И наистина, участьта на нашия народъ, — до извѣстна степень, — не е ли подобна на Иисусъ Христовата? Нашата творческа дѣйность възбуди завистьта и злобата на нашитѣ околни съседи — братя. Тѣ търсиха удобниятъ моментъ да ни съкрушатъ. И намѣриха такъвъ моментъ. Нашиятъ народъ вѣроломно биде уловенъ и прѣданенъ. Той биде измаменъ, подигранъ и, по единъ неокачествимъ начинъ, опозоренъ. Подложенъ бѣ и на Каиафовско правосѫдие. Синедрионътъ тоя пѫть не заседаваше въ Иерусалимъ, а въ столицата на единъ отъ християнскитѣ царе. И тука сѫдебната процедура бѣше къса. Една часть отъ нашия на-

родъ биде осждена на живо погребване. Присждата веднага се изпълни. При гроба на погребанитѣ се турна силна стража да пази да не би нѣкой да възкръсне...

Но защо се извърши това позорно убийство надъ българския народъ? Отговорътъ е много ясенъ. Защото той прояви сила, животъ, творчество... Защото всички балкански народи щѣха да се групиратъ около него... Хилавитѣ, но честолюбиви, околни братя фарисеи щѣха да останатъ въ сѣнка. Тѣ се уплашиха отъ първенството на българския народъ и се съюзиха противъ него. Дори и сега тоя страхъ не ги напуща. Тѣ се страхуватъ и отъ живопогребената негова часть. Ето защо сé по-енергично засилватъ военната стража да „пази гроба".

Ала напразно. Защото третиятъ день наближава! Тѣ сами чувствуватъ това и не сж спокойни. Тѣхната прѣстжпна сжвѣсть почва да се вълнува. Въ тѣхната паметь стои изправена мисъльта за жизнеспособностьна българския народъ. Тая мисъль ги прѣтиска денѣ и нощѣ. Тѣ съ ужасъ си спомнятъ, че тоя народъ и други пжть е бивалъ погребванъ; при все това, обаче, той е опазвалъ и и живота си, и способностьта си, и силата си — той е възкръсвалъ. Смутени и ужасени тѣ усилватъ стражата надъ погребанитѣ и ставатъ по-жестоки и брутални въ изтезанията си надъ поробенитѣ...

Но всичко е напразно. Третиятъ день ще настжпи тъй, както настжпи и за *Христовото Въскресение*. Силата ще се даздвижи, ще счупи робскитѣ вериги, ще отхвърли съ трѣсъкъ надгробния камъкъ. Свѣтлината ще разгони мрака. Правдата ще възкръсне. Ще възкръсне и живопогребената и оскърбена нация. И ще възкръсне тя съ мощь и сила; ще възкръсне за творчество и слава; за свобода и братство. Фарисеитѣ и книжницитѣ отъ импровизирания синедрионъ ще си останатъ съ позора на своето безчестие, извършено срѣщу завѣта на възкръсналия Христосъ Спаситель. Тѣхната военна стража ще избѣга изъ свещената българска земя. Тѣхнитѣ войници ще свидѣтелствуватъ за славното възкресение на поробенитѣ. Защото тѣ ще видятъ подтисническата ржка прѣчупена и тѣ ще чуятъ трѣсъка на рухналата надгробна плоча. Третиятъ день ще настжпи...

Да, третиятъ день ще настжпи, той наближава. Потъпканата правда и справедливость ще възкръсне, както Христосъ възкръсна. Ще възкръсне и братството и свободата. Обхванатъ отъ мислитѣ, които тукъ изказахъ, азъ искамъ въ тоя свѣтълъ день да изразя моето най-сърдечно благопожелание, щото, заедно съ Христовото Възкресение, да възкръсне и нашата вѣра, надежда и любовь; да възкръсне нашето братско взаимно довѣрие и нашата беззавѣтна прѣданность къмъ църквата и отечеството. Нека стане едно подобно възкръсване у насъ, защото то ще извика възкръсването и обединението на цѣлокупната наша народность. Възкръсналиятъ Спаситель да ни възроди и да ни сподоби по-скоро да празнуваме и освобождението на поробинитѣ.

† В. М. Н.

Н. Ивановъ.

Дѣ е спасението?

(Великденски мисли).

Камбанитѣ тжжно биятъ... Металическитѣ вълни на послѣдователнитѣ удари леко се носятъ въ тихата вечерна атмосфера... Народътъ, като никога, охотно се отзовава на тѣхъ и група слѣдъ група съ незаглъхналъ още дневенъ глъчъ се устремява къмъ храмоветѣ...

— Страстна недѣля!

Какъ силно влияе тя върху душитѣ!.. Колко неизгладими спомени сж свързани съ нея отъ нашето безрадостно, чисто българско дѣтинство. Чудни дѣтски спомени! Не помнимъ ние сладки майчински милувки, нито увлѣкателни приказки прѣзъ дългитѣ зимни вечери. Но страстната недѣля живѣе и до сега въ съзнанието на всички... Споменътъ за нея избликва и днесъ съ необяснима живость и омайность. Тъмна нощь съ обсипано отъ звѣзди небе... Запалени въ ржцѣтѣ на всички свѣщи, които въ тъмнината правятъ впечатление на фантастични феерия... Свещеникътъ чете скрѣбната история на Сина Човѣшки, и, струва ти се, че този пжть неговиятъ гласъ и е особено ясенъ и трогателенъ. Въ църквата пълна тишина, прѣкжсвана тукъ-тамѣ отъ задавени въздишки и ридания.

— Слава на Твоето дълготърпѣние, Христе, — повтарятъ пѣвцитѣ, и чувствувашъ, че тѣ въ този моментъ сж напълно изкрени, както сж изкрени и всички присжтствуващи въ храма.

Слѣдъ това иде обикалянето съ св. плащаница, въ тъмотата съ свѣщи въ ржцѣ, подъ откритото небе, подъ звуковетѣ на меланхоличната църковна пѣсень!...

Това дѣйствува неотразимо върху душата на човѣка. За дѣтската психология всичко това е една плѣнителна приказка, която обзема цѣлото сжщество.

Челъ съмъ самопризнанието на изкрени атеисти. Мнозина, слѣдъ като сърдцето имъ изтинало къмъ Бога, не могатъ да се откжснатъ отъ дѣтскитѣ спомени за страстната седмица. Въ тия дни тѣ съ умиление си припомватъ незабравимитѣ дѣтски радости, чистата своя вѣра и нѣкоя неотразима сила отново ги влече въ християнския храмъ. Какво поучително явление! Да би могло всѣко богослужение да се нагоди така, че да оставя въ душитѣ такива дълбоки слѣди! Прѣзъ страстната седмица върху насъ влияе както вънкашната обстановка, така и вжтрѣшното съдържание на богослужението. Едното и другото се взаимно допълнятъ за да постигнатъ — пълното завладѣване на човѣшката душа. Тукъ ние не само си припомняме, но и единъ видъ виждаме послѣднитѣ трагични дни отъ живота на Христа:

присѫтствуваме прѣдъ една тѫжна рекапитулация на великитѣ християнски събития. Прѣдъ нашето въображение живо изпъква хилядната иерусалимска тълпа. Нейнитѣ дѣла ту ни радватъ, ту отчайватъ. Единъ день тя съ единъ неописуемъ възторгъ, съ безподобна изкренность на млади прозелити вика: „Осана! Осана! благословенъ грядый во имя Господне!“, — слѣдъ нѣколко дни сѫщата тази тълпа, сѫщитѣ тия люди, и съ сѫщата изкреность на злобни фанатици бѣсно крѣщятъ: „Разпни го!“ Като че ли Той не бѣше сѫщиятъ тѣхенъ Любимецъ, пѫтьтъ на когото тѣ постилаха съ платове и цвѣтя. О, тази психология на тълпата! Какъ е непостоянна тя! Колко е промѣнлива! Стигатъ нѣколко само часа почивка, нѣколко сковани отъ коварни завистници интриги и ето ангелитѣ се обръщатъ въ демони. Безсъзнателна маса, която пламва и скоро угасва за да избухне отново съ още по-голѣма сила... По чужди внушения!...

— Боже, прости имъ, защото не знаятъ, какво правятъ... Да, не знаяла тази простодушна тълпа, какво светотатство тя извършвала, срѣщу *Кого* дигала рѫцѣ, какъвъ позоръ нанасяла на човѣчеството... тази тълпа, която винаги е била чуждо орѫдие... която днесъ сваля едного, а утрѣ другиго...

— Боже, прости имъ! Не злоба и гнѣвъ заслужватъ тия хора, а съжаление... Нали тѣ слушали своитѣ водачи, народнитѣ? Нали тѣ се довѣрили на своитѣ учени, на ония, които имали очи да виждатъ и уши да слушатъ. Тѣзи именно сѫ виновницитѣ... Тѣзи садукеи, фарисеи, книжници, които прѣтендирали да знаятъ всѣка буква отъ свѣтската наука... Тѣ гледали, но не искали да виждатъ, тѣ слушали, но не искали да чуватъ... Отъ егоизъмъ, отъ желание да не загубятъ своето привилигировано положение... Тѣхнитѣ мрачни силуети се носятъ надъ тълпата, като черни призраци — символи на човѣшкото коварство... Не можаха да понесатъ тѣ тържеството на правдата и съставиха заговоръ да убиятъ нейния Носитель... Уви, и тѣ успѣха...

Христосъ е хванатъ... Ученицитѣ му въ страхъ се разбѣгватъ...

— Кълна се, че този човѣкъ не познавамъ, — отрича се найрѣшителниятъ отъ апостолитѣ...

Какво по-голѣмо доказателство? Книжницитѣ иматъ пъленъ успѣхъ... Нѣма вече ученици на Христа! Всичко е свършено...

Редятъ се оскръбленията на Христа... Жестока отплата за за минали страхове и опасности... Не стига оплюването, търнения вѣнецъ, подигравателната багреница... Да бѫде разпнатъ като послѣденъ разбойникъ! Най-послѣ чашата биде изпита до дъно. Свърши се! Христосъ умрѣ и е запечатанъ въ гроба!

Чудно търпѣние... Наистина божествено търпѣние... Трудно е на човѣкъ тъй да търпи... Безъ оправдания, безъ протести, като безгласенъ „Агнецъ Божий“... За да се изпълни словото Божие!

Сърдцето ни тъй болезнено тупти!.. Но въ сѫщото врѣме на душата е тъй топло! Човѣшкитѣ струни трептятъ по-

силно, човѣкътъ се прѣчистя... Страданието облагородява природата... Въ нашата махала има единъ еврей християнинъ. Простъ човѣчецъ е той... Горкиятъ, всѣка година плаче по тия врѣмена. Личи, че той горчиво изпитва срама на своето племе. Когато свещеникътъ чате думитѣ: „и Той отиде при своитѣ и тѣ не Го приеха“, сълзи избликватъ въ очитѣ на нашия махленинъ-еврей. Благословени сълзи! Какъ бихъ искалъ да го утѣша! Сѫщото, вѣрвамъ изпитватъ и другитѣ. Така къмъ края на страстната седмица, ние, всички, изпитваме, че сме станали по-добри. Божественото сѣме е засѣто! Но, уви, дѣлничниятъ животъ отново закоравява нашитѣ сърдца.

Страстната недѣля е единъ тѫженъ уводъ къмъ върховното тържество на християнството, колкото по-силна е била тѫгата на църквата, толкова по-полѣма е послѣ радостьта ѝ.

—Най-послѣ Великъ-день иде!

Църквата ликува!. Веселете се людие! Смъртьта е побѣдена... Човѣчеството е примирено съ Бога... Днесъ праведницитѣ, които съ толкова голѣми надежди очакваха тоя день, могатъ да се успокоятъ въ своитѣ хладни гробове... Христосъ съ своята мѫченишка смърть изми прародителския грѣхъ и отвори пѫтя за спасението... Разберете, люди, и се просвѣтете! Прѣгърнете се като дѣца на милостивия Богъ и прославете Неговото чудно възкресение!...

—Радвайте се и веселете се!...

Но, Боже, защо моята душа е скръбна?... Тежко ми е, не ми се радва... Нима азъ се съмнѣвамъ въ Твоето велико дѣло?.. Или не разбирамъ туй, което Ти направи?..

О, не! Да не бѫде това... Азъ скърбя за човѣчеството, Господи. Прѣдъ Твоята божествена доброта се прѣклониха ангелитѣ. Прѣдъ божествената Ти мощь потрѣперваха демонитѣ... Само човѣкътъ, когото Ти надари съ своя образъ и подобие, върху когото ти излѣ всичката си благодатъ и милосърдие, не иска да Те познае!.. Той очерни великия ти день съ потоцитѣ кърви, които безжалостно лѣе днесъ по бойнитѣ полета... Той вбива всѣки день сé нови и нови тръни въ Твоето божествено чело...

— Тѫженъ Великъ-день!...

Вижъ, Господи, прилича ли земята днесъ на онова обѣтовано царство отъ Божи избраници, каквато Ти искаше да я направишъ. Вижъ въ какво направление сѫ изхабени умътъ и волята на земнитѣ гении и първенци...

Земята се покри съ кръстове... Всѣки день носи се нови и нови жертви... Осемь мѣсеца вече продължава тая убийствена борба и кой знае кога ще се свърши... Но всѣки гробъ не е ли нова рана за Тебе, всѣки кръстъ не е ли ново разпъване на Твоето тѣло!..

Отъ бойнитѣ полета долитатъ до нашитѣ уши прѣдсмъртнитѣ станове на умиращитѣ, риданията на раненитѣ и молбитѣ на живитѣ за пощада!

— Смили се, Господи, надъ тѣхъ!

Но бумтението на орѫдията и картечницитѣ заглушаватъ тѣхния викъ. Човѣкътъ е жестокъ... Една редица пада, слѣдъ нея иде втора, третя, четвърта..

Потоци кръвь се лѣе... Ужасъ!...

Убити 1000 души! Просто и ясно... Хиляда икса се махватъ отъ смѣтката... Но като помислишъ, че задъ всѣки иксъ се крие цѣлъ миръ отъ желания, отъ надежди, отъ планове, че това е баща, синъ, братъ, кръвьта въ жилитѣ замръзва и ужасъ обхваща цѣлото сѫщество...

Задъ бойната линия идатъ други ужаси... Тамъ майка безутѣшно ридае за своя синъ — нейна гордость и утѣха... Жена останала съ малки дѣчица...

— Мамо, дай ни хлѣбецъ!... Но хлѣбъ нѣма... Студено е, но нѣма дърва... Болести...

— О, Боже, до кога, до кога?

Цѣли градове и села разрушени... Населението разпръснато немило-недраго... Навсѣкѫдѣ писъци и стонове...

Даже Твоитѣ храмове, Господи, не бѣха пощадени... Твоето име биде поругано... Това направиха не нѣкои езичници или варвари... Не! Християнски войници, войскитѣ на християнскитѣ господари... Кѫдѣ да се скриемъ отъ този позоръ, отъ тия безчестия?...

— Тѫженъ Великъ день!...

Има хора, по име християни, които доказватъ, че войнитѣ сѫ полезни за човѣчеството. Тѣ развивали високи морални добродѣтели... Заслѣпени люди!... Като че-ли животинското положение, въ което докарва човѣка войната, не убива въ него Божия образъ и подобие... Самопожертвование, честность — та това сѫ добродѣтели на мирното възпитание, а не на войната... Тукъ човѣкъ става егоистъ, жестокъ, той загубва съзнанието на човѣшко достоинство!... Цѣли мѣсеци въ каль, въ дъждъ, въ най-грозна мизерия и нечистота това е сѫщински регресъ, това е затѫпяване на човѣшкитѣ чувства.

Не ще ли разбере, найпослѣ, човѣчеството всичкия ужасъ на днешния държавенъ и общественъ моралъ... Слѣдъ прѣживѣнитѣ ужаси нѣма-ли то да се опомни!... То бѣше до сега по име само християнско. Въ дѣйствителность послѣдньото бѣше забравено. Тѣлото бѣше наддѣляло надъ духа. Цѣли столѣтия човѣчеството изхаби въ безплодни усилия да създаде своя култура и свой животъ, чужди на християнството.

Тия усилия му донесеха само редица нещастия: войни, вѫтрѣшни размирици, гладъ, ожесточени спорове... Досегашнитѣ бѣдствия, обаче, не го вразумиха... Разкайването, наистина, настѫпваше за врѣме до като ранитѣ биваха още открити. Но минаваше-ли кризата, човѣчеството започваше своитѣ прѣдишни лутания... На мѣстото на християнството се поставяха други теории, нови принципи... Уви, тѣ не донесоха щастие на земята... Слѣдъ всичко това нека се надѣваме, че за сѣтенъ пѫть ще настѫпи отрезвяването.. Нашето спасение е при кроткия Христосъ... Погледнете, какви чудеса въ живота бѣха направили Неговитѣ първи послѣдователи... Какъвъ миръ имаше между тѣхъ, какъ радостенъ бѣше тѣхния животъ... Нека се опитаме поне единъ пѫть искренно да се проникнемъ отъ хубавитѣ съвѣти на християнството... О, това ще бѫде едно велико пробуждане... То ще открие нова епоха въ живота на човѣчество. Господи, да дойде царството Ти на земята!...

Свещ. В. Востоковъ.

Мария Магдалина при гроба Господенъ.

Нощната тъмнина е още надъ градината, гдѣто въ новиятъ гробъ бѣ почивалъ Богочеловѣкътъ... Всрѣдъ тишината и здрака се бѣ упжтила самичка жена — това е дълбоконатжжената Мария Магдалина, която бързаше къмъ незабравимия гробъ, за да отдаде послѣдния свой дългъ на «Покойника»..... Злобата на враговетѣ, която до край бѣ изплела свойтѣ мрѣжи, ако и да побѣди на гледъ Чудотвореца, не се бѣ прѣкратила даже и подиръ Неговата смърть; Невиниятъ Страдалецъ като изпи до край ужасната чаша на мжчението, ако и да бѣ изпусналъ на кръста Своя духъ, но тя, любящата жена, остана неизмѣнно прѣданна на своя Благодѣтель и Наставникъ Полунощната тъмнина ако и да бѣ страшна съ своя непроницаемъ мракъ, Магдалина не се страхуваше всрѣдъ тъмнината тя намѣри стжпкитѣ къмъ гроба; нейната любовь къмъ Покойника ясно освѣтляваше пжтя ѝ. Прѣзъ всичкото врѣме на мжчението на Страдалеца, тя не Го бѣ оставяла; цѣлиятъ Му кръстенъ пжтъ тя намѣри въ себе мжжество да облѣе съ сълзи, а надъ прѣчистото Му бездиханно тѣло тя изсипа своитѣ скжпоцѣнни благоухани масла.

Въ градината бѣ тихо... наоколо се не виждаше никой. Въ мрака едва, едва се бѣлѣеше огромния камъкъ, който най-вече смущаваше Мария...

Кой ще помогне на сиротата жена да го отмѣсти? Но о, чудо! Камъкътъ е отмѣстенъ, входътъ на пещерата отворенъ, а гробътъ празенъ!.... Мария е поразена, смаяна, уплашена..... Гдѣ е тѣлото на Учителя? Кой го е взель, гдѣ го е скрилъ? Но, уви, на въпроситѣ на нейното разтреперано сърдце само нощьта отговаряше съ една гробна тишина и мракъ..... и Магдалина бързо се запжти къмъ онѣзи, чийто мисли и чувства така сжщо бѣха прикована къмъ събитията, станали въ послѣднитѣ дни, къмъ почиващия подъ сѣнкитѣ на градината гробъ. *Взели Господа моего*!.... нажалено имъ каза тя....

Мигновенно любящиятъ Иоанъ и ревностниятъ Петръ се завтичатъ къмъ праздния гробъ, но на праздно стоятъ надъ него и се стараятъ да отгатнатъ тайната на събитието... Смутенитѣ ученици напускатъ градината; но Мария не си отива: ако не можа да излѣе благоуханитѣ аромати то поне да пролѣе свойтѣ сълзи.... и плачътъ ѝ се понесе изъ нощната тишина. Въ нейното въображение, като бърза върволица, прѣминаваха дѣлата и думитѣ на Иисуса отъ онзи щастливъ моментъ, когато Той, незабравимиятъ Благодѣтелъ, бѣ я освободилъ отъ мжченията на злитѣ духове до Неговия послѣденъ издихъ на кръста. О, гдѣ е драгоцѣнното тѣло? Но въ отговоръ на този мжчителенъ въпросъ се чуваха пакъ само собственитѣ ридания на Мария.

Но пророческитѣ думи на Самия Спаситель за Неговото тридневно възкресение, за което Той не веднажъ бѣ говорилъ на близкитѣ Си, защо сега, въ тѣзи минути на мрачна скърбь, не блесваха, като ясна свѣткавица, успокоително за Мария? Тя, Магдалина, при всичката възвишеность на нейната душа, бѣше дъщеря и на своето врѣме; въ нея неволно прииждаха понятията и прѣдрасждъцитѣ на едноплемения й народъ; нейниятъ умъ още блуждаеше по земята; на смъртьта тя гледаше като на страшна тъмна область, отъ кждѣто нѣма вече завърщане, и заради това тя сé още търсише въ тѣсния гробъ на градината Тогова, Който бѣше вече на небесния прѣстолъ, като Тържествующъ Синъ на Безначалния Отецъ, — въ рая, като възстановитель неговъ, — въ ада, като Освободитель на неговитѣ плѣници. Прѣзъ гжстата мжгла на вѣтхозавѣтнитѣ понятия натжжената Мария не можеше ясно да види образа на *Царя не отъ мира сего* и тя бѣ отишла да отдаде послѣдния си дългъ на Този, Когото току що бѣ очаквала да види славенъ Царь на земята. Но, уви, отъ това послѣдно утѣшение тя биде лишена.

Огъньтъ на светата любовь продължаваше да гори въ сърдцето на прѣданата жена и тукъ, при вида на празния гробъ, всрѣдъ дълбока душевна скърбь, безначалната любовь на Възкръсналия Богочеловѣкъ не можеше да не се отзове на единъ тъй чистъ огънь на доброто человѣческо сърдце. Възкръсналиятъ, съ Своя всезнающъ погледъ бѣ прочелъ настроението на плачущата при Неговия гробъ жена и стоеше при вратата на нейното сърдце, готово да се отвори за непоколебима вѣра въ Него, като въ *живъ Богъ*, Великъ Царь не отъ този миръ. И въ това врѣме, когато зарята на светата любовь красѣше скърбящата душа на Мария, Слънцето на новия завѣтъ бѣ вече готово да блесне прѣдъ нея съ всичката красота на Своето възкресение.—«Жено, защо плачешъ? Кого търсишъ?» се зачу въ тишината, прѣди съмване.... Смутената жена, безъ да се вслуша и познае гласа, взе Говорившия за градинаря и жадно запита „ако си ти взелъ тѣлото на Господа моего, кажи ми, дѣ си го положилъ и азъ ще го взема?!...—«*Марьо*!...»,— чу тя въ отговоръ познанатия и кротъкъ зовъ.—*Учителю*!...»

Любовь, възторгъ, радость и смущение, страхъ и благоговѣние пълниха туй възклицание. Както птица, когато се освободи отъ тѣсната клѣтка, бързо и радостно лѣти изъ синята висина, така сега и душата, освободила се отъ връзкитѣ на скърбьта, полетѣ съ всичкитѣ свои чувства къмъ Господа Иисуса.... Споредъ своята привичка, възрадваната жена се хвърли въ краката на явилия се Господь, поиска да ги прѣгърне, да ги цѣлуне.... Но Христосъ се явява сега отъ небесния свѣтъ, а Мария бѣ още дъщеря на земята, Христовото тѣло бѣ прославено, а Марийното не бѣ още прѣминало прѣзъ вратата на смъртьта и оковитѣ на плътьта, или условията на земното сжществуване раздѣляха смъртната отъ Прославения Царь на мира, и въ

отговоръ на порива на нейната любовь Той ѝ отговори: *не допирай се до Мене*! Любящата, покорната Магдалина нищо не отвраща на Учителя, Неговитѣ думи сж за нея законъ святъ. Тя даже не се рѣшава да Го запита, защо Той, всѣкога милосърдъ, за всички достжпенъ сега не позволява на Своята прѣданна ученица да цѣлуне нозѣтѣ Му. Тя бѣ щастлива само отъ близостьта си до Христа, не смѣеше даже и да погледне на Него и радостна колѣничище до нозѣтѣ Му. Тя трѣпери отъ възторгъ, че е намѣрила Господа, не мъртавъ, както Го бѣ търсила, а живъ, както не очакваше. Благодарна, дълбоко увѣрена въ истината на възкресението, тя съ радость прие заповѣдьта на Иисуса да отиде при братята Му и да имъ извѣсти за славното събитие... О, тя рѣшително тръгна съ новината за възкресението не само къмъ братята, но и по цѣлия свѣтъ, — всички да увѣри и разкаже за за величието, славата и любовьта на Възкръсналия. Та и можеше ли тя да таи въ себе си тази славна истина, когато Слънцето на Възкресението ясно бѣ заблестѣло прѣдъ нея съ Своитѣ животворни лжчи, бѣше излѣло сладоститѣ на рая въ всичкото нейно сжщество и плачътъ ѝ прѣобърна на радость, скърбьта—въ възторгъ, а въздишкитѣ въ радостни възклицания?! Нейната вѣра никой вече не можеше да смути, никой не можеше я отклони отъ ясно засиявшата прѣдъ нея висока цѣль на живота и тя, всѣкога радостна, всѣкога готова за всѣко самоотвержение, неуклонно тръгна по апостолския пжть, за да проповѣдва съ слово, съ дѣло, съ всичкия си животъ на всѣкждѣ и на всички за Възкрасналия Господь Иисуса Христа.

Прѣв. свещ. *Л. П. Ионч*ев.

Началото.

Идете най-вече при загубенитѣ овци отъ израйлевия домъ; и като ходите, проповѣдвайте и казвайте: приближи се царството небесно. (Мат. 10, 6 - 7).

Ходилъ Иисусъ Христосъ по всичкитѣ иудейски села и градове да проповѣдва Евангелието на Божието Царство. Народътъ се трупалъ около Него. И въ притвора на Иерусалимския Храмъ, и на върха на пустата планина, и срѣдъ засѣянитѣ полета, и на брѣга на езерето — съ една рѣчь на всѣкждѣ — стотини и хиляди души жадно слушали и възприемали всѣка Негова дума.

Измжчвали се хората отъ неправдитѣ въ живота. Като изъ задушлива стая къмъ чистъ, свѣжъ въздухъ тѣ се дърпали къмъ Божията Правда. Христовото Слово дишало съ такава любовь, така ясно говорило народу за неправдитѣ му, обѣщавало такава радость чрѣзъ обновление, че то за хората станало по-скжпо и отъ хлѣба.

Книжницитѣ и фарисеитѣ прѣзирали народа и говорили за него:

— Проклетъ е тоя народъ! Не знае закона!

Тѣ считали паството си за грубо, за глухо къмъ Божия позивъ и го не учили.

Спасительтъ, виждайки жаднитѣ слушатели, говорилъ, че хората сѫ гладни за Правдата, само не знаятъ, дѣ да я търсятъ (намѣрятъ). Потрѣбно е, да умѣемъ да отидемъ при тѣхъ. Народътъ е грубъ, защото нищо добро не е чувалъ, нито пъкъ виждалъ. Народътъ, така да се каже, „закелавѣлъ" къмъ доброто и истината. Останалъ, като стадо безъ надзоръ. Не слушали хората поучения, не виждали отъ никѫдѣ за тѣхъ грижи, и тѣ подивѣли, скитали се, като овци безъ пастирь. Но ето разчулъ се Христовиятъ гласъ, разнесла се по села и градове проповѣдьта за Царството Божие и народа потеглилъ къмъ Учителя. Трупало се около Него безъ бройно много народъ; хората отивали отъ единия край на земята на другия, за да Го чуятъ и да се поучатъ. Зарадъ проповѣдитѣ Му, забравяли и да се нахранватъ. Виждайки всичко това, Иисусъ съжалявалъ народа и говорилъ на ученицитѣ си:

— Жетвата е много, а работницитѣ сѫ малко. Затова, молете се на Господаря на жетвата да изпрати работници на жетвата си (Мат. 9,35—38).

Но докато дойдатъ работницитѣ не може да се остави Божията пшеница да се разпилѣе: зърната се пръскатъ, трѣбва да се събератъ. Ето защо, Иисусъ повикалъ 12-тѣ си ученика, пратилъ ги, и имъ заповѣдалъ: *„По пѫть къмъ езичници не ходете и въ самарянски градъ не влизайте, а отивайте най-вече при загубенитѣ овци отъ домътъ Израилевъ. И като ходите проповѣдвайте и казвайте, че се приближило Царството Небесно"*. (Мат. 10:5, 6 и 7).

По-послѣ, раздѣляйки се за винаги съ тѣхъ (ученицитѣ) Иисусъ имъ казалъ: »Идете проповѣдвайте на всички народи, като ги учите да пазятъ всичко, що съмъ Ви заповѣдалъ. (Мат. 28,19-20).

Първоначално Христосъ строго опрѣдѣлилъ мѣстото, дѣто трѣбва да проповѣдватъ ученицитѣ му: »Къмъ езичницитѣ и самарянитѣ не отивайте, а идете само при погиналитѣ овци на израйлевия домъ".

Да се проповѣдва Христовото учение по цѣлия свѣтъ е грамадно дѣло. Не е по силитѣ на всѣкиго. Потрѣбни сѫ велики качества на духа и дълга подготовка. Тукъ е необходимо не само едни думи, но е потрѣбна и самоотвержена любовь, и необикновена кротость, и на дѣло да се приложатъ Христовитѣ заповѣди.

Злото сърдце може да се смегчи само съ добро и изпълнено съ любовь сърдце. Само едни думи за любовь, безъ съотвѣтстующитѣ дѣла, пробуждатъ само раздразнение, разпалватъ злобата у хората, както червениятъ цвѣтъ разярява бика.

Веднажъ при нѣкой си източенъ мѫдрецъ на любовьта дошелъ единъ ученикъ и искалъ разрѣшение да отиде при езичницитѣ да имъ проповѣдва ново учение за живота.

— Като си се приготвилъ да учишъ хората на новъ животъ, ти самъ готовъ ли си? — попиталъ учительтъ.

— Изпитай ме, учителю! — отговорилъ ученикътъ.

— Ти искашъ да отидешъ при чужди хора. Непознатъ за тѣхъ пришелецъ, ти ще срѣщнешъ много неприятности. Груби, жестоки, тѣ не ще разбератъ смисъла на твоитѣ слова за правда и любовь. Тѣ ще се надсмиватъ надъ най-сърдечнитѣ ти рѣчи. Какво ще помислишъ и какъ ще се отнесешъ къмъ тѣхъ, когато въ отговоръ на твоя позивъ за чистъ и пъленъ съ любовь животъ, отговорятъ ти съ прѣзрителенъ смѣхъ?

—Азъ ще имъ благодаря — отговорилъ ученикътъ — ще ги считамъ за много добри хора, защото тѣ могатъ и да ме хокатъ и хулятъ, а пъкъ тѣ само ми се надсмиватъ.

— Но, ако за твоята проповѣдь почнатъ да те хокатъ и хулятъ?

— Азъ ще имъ кажа: ето добритѣ хора, които само ме хокатъ и хулятъ, когато тѣ могатъ и да ме биятъ.

— И това може да се случи. Какъ ти ще се отнесешъ съ тѣхъ, когато тѣ раздразнени захванатъ съ бастуни да те биятъ и съ камани да хвърлятъ по тебе?

Азъ ще имъ благодаря, загдѣто тѣ само ме биятъ, когато тѣ могатъ съ копия да ме мушатъ, съ сабли да ме секатъ и най-сетнѣ да ме убиятъ

—Очаквай и това. Бѫди готовъ да срѣщнешъ и тежки рани па и самата смърть. Човѣшката злоба не знае мѣрка. Колкото сѫ по-болни очитѣ на хората, толкова по-неприятно имъ е да свѣти слънцето.

—Много велики праведници сѫ пролѣли кръвьта си и приели смърть за своята чиста любовь къмъ хората. Тебе лесно може да те постигне и такава участь. Какво ще кажешъ, когато видишъ мечь. да виси надъ главата ти?

—Азъ съ благодарна молитва ще обърна погледа си къмъ небето; „Боже, Ти мене недостойния зовешъ при Себе си! Великъ и благъ си Ти! Яви Твоята милость къмъ тѣзи хора. Нека моята кръвь, която тукъ се лѣе, послужи за възтържествуване на Твоята истина, която да озари умътъ и сърдцето на хората.

Пригърналъ мѫдрецътъ ученика, благослсвилъ го и казалъ.

—Иди! Ти самъ си готовъ за новия животъ приготовлявай и другитѣ. Какъвто ледъ и да бѫде въ сърдцата на хората—любовьта, като слънце, всичко ще разтопи.

У апостолитѣ въ онова врѣме, когато ги изпращалъ Иисусъ Христосъ, още нѣмало подобна готовность, самоотвержена любовь и пълна кротость да носятъ срѣщу разпустнатитѣ езичници и враждебнитѣ самаряни Христовата правда. Когато изгрѣва слънцето, то отведнажъ не огрѣва цѣлиятъ свѣтъ. Първомъ огрѣва върховетѣ, послѣ равнинитѣ и най-послѣ пропаститѣ. Така и Христовата свѣтлина постепено огрѣвала сърцата на апостолитѣ и криволицитѣ на душитѣ имъ. Отначало Спасителтъ разяснявалъ учението на апостолитѣ си. Послѣднитѣ често пѫти спорили по между си за първенство. Питали каква награда ще получатъ, за дѣто оставили всичко и тръгнали слѣдъ Него (Христа). Гнѣвили се и искали да се помолятъ за изгарането на едно самар-

янско село, за дѣто жителитѣ на послѣдното не ги пустнали да минатъ прѣзъ селото имъ. Не разбирали необходимостьта отъ страданието на Спасителя за спасението на човѣчеството, затова и често Му говорили: „Господи, пожали себе си! Не отивай на кръстни мжки!“ Ето защо Иисусъ Христосъ първоначално не пращалъ ученицитѣ си на всѣкждѣ да проповѣдватъ, а строго опрѣдѣлилъ мѣсто за проповѣдването: *„На пжть къмъ езичницитѣ не отивайте и въ градъ самарянски не влизайте“*. Да говоришъ съ глухитѣ, потрѣбно е да имашъ громъкъ гласъ. Да лѣкувашъ безъ болки тежки рани, трѣбва да имашъ, нѣжни, деликатни пръсти. Апостолитѣ още не били готови за такава работа. Въ рѣчитѣ и постжпкитѣ имъ прозирала жестокость и раздразнителность. Това не би привлекло, а би отклонило езичницитѣ и самарянитѣ отъ новото учение. Друга е работата съ юдеитѣ. Тукъ не е камъкъ, не е утжпканъ пжтя, тукъ е разорано поле, което чака сѣяча. Хората се мжчатъ отъ духовенъ гладъ. Хората се скитатъ, като овци безъ пастирь. Хвърлятъ се ту тукъ, ту тамъ, чакатъ нѣкой да ги научи да имъ покаже истинския пжть на живота.

Както земята измъчвана отъ голѣмата жега, чака влагата, така и народа измъчвалъ се отъ жажда за Божията правда.

— Погледнете народа, който се трупа около насъ, говорилъ Спасительтъ на ученицитѣ си. Ето нивата Божия, която отдавна вече е готова за жетва. Идете и само събирайте! Идете вие къмъ тѣзи, които сж като овци безъ пастирь; извѣстете спасителното слово на погиналото израйлево стадо.

На първо врѣме апостолитѣ не били готови и на юдеитѣ да разкриятъ пжтя на живота. Тѣ много нѣща не знаели, които отпослѣ разбрали. (Ион. 13 : 7). Затова и Спасителтъ не имъ поржчва сега да проповѣдватъ Евангелието за Царството Божие. Въ Евангелието отъ Матея 9, 35 четемъ: Христосъ ходилъ да проповѣдва Евангелието за Царството. На ученицитѣ си казалъ: »Идете и проповѣдвайте, че се е приближило Царството Небесно, т. е. прѣдметътъ на апостолскитѣ проповѣди не може да бжде разкритиетс законитѣ и основитѣ на Царството Божие, които и тѣ сами още не разбирали, а само вѣстьта, че Царството Божие, се е приближило, че е възможенъ новъ животъ, че цѣрьтъ противъ злото и страданието е намѣренъ. А който иска да знае що е това Царство Божие, какъ да го намѣри, нека отиде при самия Учитель. Мисията на ученицитѣ за сега била само да оповѣстятъ на гладнитѣ за истината, че тя е дошла на земята, и че тази истина е Иисусъ Христосъ. Настанало утрото на новия животъ, слънцето на истината изгрѣло надъ земята, а хиляди хора се мжчили въ влажнитѣ и мрачни подземия. Иисусъ Христосъ пращалъ ученицитѣ си къмъ тѣзи хора да ги викатъ къмъ свѣтлината.

Такава задача е по силитѣ и на насъ. Но да отидешъ на другия край на земята и тамъ да проповѣдвашъ Евангелието — това е подвигъ не за всѣкиго. У мнозина нѣма нуждитѣ душевни сили и необходимиятъ

жарь на душата. Обаче да проповѣдваме Евангелието на ближнитѣ си — това може всѣки да го направи. Че ние не сме силни въ разбирането на Евангелието — това не е прѣпятствие. Ти само покажи го на хората, увѣри ги, че въ него е истината и разрѣшението на всички «житейски лутаници», Евангелието само ще укаже своето дѣйствие. Ти само поведи хората къмъ него; нека тѣ, макаръ, съ крайчеца на ухото да послушатъ; нека съ едно око да погледнатъ на неговитѣ страници; нека найсетнѣ въ ржцѣтѣ си да го взематъ и то ще завладѣе човѣка. На първо врѣме е достатъчно само едно външно запознаване съ Евангелието. Не вземешъ ли картата на нѣкоя непозната мѣстность, ти ще се заблудишъ, ще збъркашъ пжтя. Сжщото е и съ Евангелието. До като го не вземешъ въ ржцѣтѣ си, нѣма да разберешъ лутаницитѣ въ живота. Четенето на Евангелието — това е азбуката — на повърщането къмъ новъ животъ. Азбуката не е самата наука, но безъ нея не може да се учи. И който научи ближния си на азбуката, той му открива достжпъ къмъ всички мждрости. Да отидемъ къмъ погиналитѣ овци на нашия домъ, като проповѣдваме, че се е «приближило Царството Небесно». Има спасителна нишка, за да се измжкнемъ отъ тъмнината на живота и да отидемъ къмъ свѣтлината. Нека научимъ братята си на нашето азбуке! Това е на всички по силитѣ и това е общъ нашъ дългъ.

Прѣвелъ свещ. **Й. Милошевъ.**

Морисъ Барресъ
(отъ Французката Академия.)

Къмъ истината и живота.

За Църквитѣ[1])

Азъ само казвамъ, не трѣбва да разчитаме, че рационализмътъ, или науката могатъ да обработатъ цѣлата човѣшка душа. Има една часть отъ душата, и то най-дълбоката, която тѣ не насищатъ и която тѣ даже не докосватъ.

Питайте и главатаритѣ на движението на свободомислящитѣ, което ни отнася. Идете на ул. Mousieur le Prince, Aufuste Comte е построилъ църква. Идете долу въ Provence, ще намѣрите молитвения домъ, който въздигна Стюартъ Миль. S. M. този, когото Гладстонъ наричаше светеца на радикализма. Всички не строятъ молитвени домове, всички не отиватъ до тамъ, че да дадатъ чувствителна форма на религиознитѣ си стремления, но всички въ края на дирението си срѣщатъ *Неизвѣстното* и се отказватъ да живѣятъ безъ нѣкакъвъ видъ общение съ Него. Тѣ искатъ да го достигнатъ, да се напоятъ

[1]) Изъ рѣчитѣ на *М. Барресъ* въ Френската камара въ защита на оставенитѣ да се рушатъ великолѣпни църкви — тѣзи скжпоцѣности на Французкото отечество.

съ Него. Това е дълбоката нужда на душитѣ имъ. Чистиятъ имъ разумъ вижда безпомощностьта си и позволява намѣсата на чувствата, блѣна, благоговѣнието, прѣдчувствието, интуицията — накъсо, всичкитѣ най-дълбоки сили на душата имъ. (Продължителни ржкоплѣскания).

Това безпокойство, тая тжга, тоя замисленъ недоволникъ срѣдъ лабораторията е това, което е прѣдставилъ *Алберъ Дюреръ* въ възвишената си картина *Меланхолия*, надъ която би могло да се напише: Липсата на сила у науката, за да задоволи една възвишена душа. Това е приключението на *Фауста*, приключението на всички Фаустовци, на най-висшитѣ и учени умове.

И забѣлѣжете, господа, че тази религиозна по качество емоция, тѣзи дълбоки сили отправени къмъ тайнственностьта, която е въ основата на всѣка реалность, тѣ сжществуватъ у всѣкиго отъ насъ.

Безъ съмнѣние, течението на живота, посрѣдственостьта и умората отъ всѣкидневната работа ни спжватъ и бѣднитѣ ни приключения сж по-малко богати въ размишления отъ великолѣпната скръбь на *Фауста* или *Паскаля*. Обаче рождение, основаване сѣмейство, смърть, голѣмитѣ нещастия, както и неизлѣчимитѣ болести, отъ които знае човѣкъ, че нѣма да се изтръгне, съзнанието за постояната и продължителна несправедливость на живота, привличатъ вниманието и на най простия върху неразбираемото и неумолимото въ човѣшката сждба. Стенянието на една стара жена, колѣнчила въ селската църква, има сжщия акцентъ, прѣдава сжщото невѣжество, сжщото прѣдчувствие, което е въ дълбокото съзерцание на учения и поета. (живи ржкоплѣскания)

Работата е, че, — нѣколко понятия повече или по-малко нищо не значатъ, — ние сме всички сжщото съ религиозна основа животно, безпокойно за живота си, което съ ужасъ се вижда оградено, блъскано отъ вълнитѣ на тоя океанъ отъ тайнственость, за който е говорилъ стария Лихре и за който нѣмаме ни ладия. (Много добрѣ!)

Подъ свода на църквата всѣки оставя товара, който животътъ му налага. Тукъ най-бѣдниятъ човѣкъ се издига до висшитѣ интелектуалисти, поетитѣ; що казвамъ? въ реда на духоветѣ; той се настанява въ царството на чистата мисъль и на блѣна. Нищо досадно и нищо низко не смѣе да го доближи, и докато е подъ този сводъ, той живѣе съ най-прѣкраснитѣ часове на висшето човѣчество. Даже скръбьта се изличава отъ сърдцата на майкитѣ и прави мѣсто на вълшебната надежда.

Вие мислите, че можете да прѣзрѣте и нищо да не направите за тия висши състояния на религиозната емотивость. Може би даже мислите, че можете съвсѣмъ да ги унищожите... Вие мислите това, защото едни отъ вашитѣ учители (искамъ да кажа учителитѣ на ума ви) ви сж наострили противъ тѣхъ. Но внимавайте! Днесъ тия, които признавате за свои учители, не ви казватъ вече това. Съвсѣмъ напротивъ! Работницитѣ на експерименталната метода, тия които искатъ да я приложатъ даже къмъ душевнитѣ прояв-

ления и образуватъ така една психологична наука. Тѣ ви казватъ, че отъ тия дълбоки части на душата, отъ тая тъмна область, излизатъ всичкитѣ творчески сили на човѣка, всички интуации, които умътъ може да контролира, както и ония които надминаватъ ума.

Въ нашето най-дълбоко сѫщество има една область, най-богатата ни область, отъ смѫтни стрѣмления, тъмна область, която и учени психолози признаватъ, че тя е дълбокото покривало що храни яснитѣ ни мисли. Най-висшитѣ и най-силнитѣ мисли, за които си даваме смѣтка, сѫ като върхове на островчета, които се издигатъ надъ повърхностьта на водата, но иматъ безконечни напластености подъ морето.

Умоветѣ все повече и повече се обръщатъ къмъ тази несъзнателна область на душата. Вие не можете да не държите смѣтка за тая силна вѫтрѣшна дѣятелность. Този тайнственъ животъ, това тъмно съзнание, тая необходимость отъ божественото е фактъ и фактъ, който не е въ властьта ни да сломимъ.

Какви удивителни примѣри бихъ могълъ да дамъ за нуждитѣ на тоя дълбокъ умственъ животъ! И когато камарата бѫде накарана, както прѣдвиждамъ да разгледа *„въпроса на Сорбоната“*, мисля че ще бѫде лесно да се докаже, че студентитѣ, които се оплакватъ отъ ученитѣ съвсѣмъ сухи лекции на професоритѣ си, (лекции, впрочемъ, много интересни), сѫ младежи, чиито дълбоко вѫтрѣшенъ животъ иска храна и които страдатъ (често безъ да знаятъ и тѣ), понеже развиватъ въ тѣхъ само повърхностно душата (Ржоплѣскания).

Но, не настоявамъ. Тѣзи истини принадлежатъ днесъ на масата на умоветѣ. И нѣмамъ нужда отъ по-дълги разсѫждения, за да ви докажа, че освоявамъ напълно прѣдмета, който ни занимава.

Това неясно съзнание, именно, е искало селската черква и продължава да я иска, тъй както е пакъ то, което е разюздало безпокойствието на Фауста и и направило да се отвори черквата на Стюардъ Миля и молитвения домъ на Огюстъ Конта.

Е добрѣ, веднажъ църквитѣ на селата ни сринати съ земята съ що ще задоволите цѣлия свѣтъ стремления, които тѣ задоволяватъ? Дѣ ще развивате емотивно жизнената способность, която се подсланя, усъвършенствува и успокоява отъ вѣкове въ църквитѣ? Дѣ ще можемъ ние, ако църквитѣ сѫ затворени, да успокоимъ дълбокото си мистично безпокойство и болка, тоя страхъ отъ неизвѣстното и, за да кажемъ всичко съ една дума — дѣ ще намѣримъ тоя видъ дисциплина на най-опасната основа на душата си?

Прѣвела *М. Г. Бенева.*

Д. Цухлевъ.

Изъ вънкашния животъ на Българската църква при царь Михаила Шишмана (1323 - 1330 г.)[1]

Царь Михаилъ билъ синъ на намѣстника на видинския деспотъ Страшимира и билъ избранъ за царь отъ търновския болѣрски съвѣтъ въ 1323 г.[2]) Той турилъ начало на нова династия, която управлявала България до падането ѝ подъ турцитѣ. Изборътъ му на българския прѣстолъ отъ болѣрския съвѣтъ станалъ не безъ съдѣйствието на Сърбия, като ожененъ, още като видински князь (архонтъ), за сестрата на силния сръбски краль Стрфана Уруша III, *Недѣлина* или *Неда*[3]), и съ подръжката на влашкия въйвода Стефана I или Иоана I Бесараба, както това се вижда отъ обстоятелството, че той дошелъ въ Търново въ съпровождение на угро - влашки отрядъ, извиканъ отвъдъ Дунава, за закрѣпа на своя изборъ[4]) При коронацията той е усвоилъ и името „Асѣнь" и почналъ да се нарича царь Михаилъ Асѣнь[5]).

Непосрѣдствено слѣдъ своя изборъ и короноване царь Михаилъ взелъ най-енергични мѣрки за осуетяване кандидатурата на византийския прѣтендентъ на българския прѣстолъ Войсиля, който билъ твърдѣ опасенъ неговъ съперникъ при наличното сѫществуване на една силна гръцка партия въ България, начело на вдовствующета царица Теодора. За това съ сѫщия отрядъ, засиленъ съ българи и татари, той прѣминалъ Балкана, завзелъ изгубенитѣ югоизточни градове: Месемврия, Созополь и Ямболъ, навлѣзалъ въ „Мизийското деспотство" и обсадилъ Войсиля въ резиденцията му гр. Копсисъ[6]). Обсадата се продължила цѣла година и припятствувала на царь Михаила да навлѣзе въ Тракия и да помогне на обсадения отъ гърцитѣ, начело на Андроника младши, гр. Филипополь, който твърдо се защищавалъ съ трихилядна войска отъ българи и алани, подъ командата на въй-

[1]) Тази статия е извлечение отъ неиздадения ми още томъ II на „Историята на българската църква". Затова и цитатитѣ ѝ понѣкждѣ сѫ кратки, като посочени порано текстоално.

[2]) Cantacuz., t. I, p. 175; Иречекъ, Исторія болгаръ, стр. 382—383. Палаузовъ, Юго-востокъ Европы, стр. 69.; Табаковъ, Пер. сп., кн. 7—8 (1908 г.), стр. 635; Даничич, Животи Кральева и архиепископа српскихъ, Загребъ, 1866, стр. 117; Голубинскій, Краткій очеркъ исторіи православ. церквей, стр. 14.

[3]) Палаузовъ, Ibid., стр. 71. Въ Иречека, Ibid., стр. 383 — 384, — *Анна*, а въ Макушевъ, Ж. М. Н. Пр. май, 1878, стр. 72 — *Неда (Анна)*; когато въ Дечанския поменикъ тя е наречена само „Неда кралица". Новакович, Српски поменици XV—XVIII вѣка, въ Гласник, кн. XLII, стр. 31.

[4]) Палаузовъ, Ibid. стр. 69 и заб. 114; Cantacuz., t. I, p. 175; Иречекъ, Ibid. стр. 383, заб. 13.

[5]) Гласник, кн. 51 (1882 г.) стр. 64.

[6]) Cantacuz., Ibid., p. 176; Палаузовъ, Ibid., стр. 70; Иречекъ, Ibid., стр. 383; Табаковъ, Ibid., стр. 635. Чиленъ, Месемврийска кондика, въ Пер. сп., кн. 7—8 (1908 г.) стр. 615.

водата Иванъ, по народность русинъ, и подвѣждитѣ алани Итилъ и Темиръ, и маджарина Инасъ. Андроникъ, като прѣдставилъ на полководеца си Бриения обсадата на Пловдивъ, побѣрзалъ да помогне на Войсия, комуто извѣстилъ, че ще се срѣщне и съединки силитѣ си съ неговитѣ въ градеца Потукъ[1]). Но, Бриений, посрѣдствомъ предателство на Пловдивскитѣ турци прѣвзелъ града и изгонилъ отъ него българския отрядъ, който се върналъ въ България[2]); но Андроникъ не можалъ да спаси своя мизийски деспотъ. Населението въ „Мизийското деспотство“ и въ Консисъ, като българско, при близкото присѫтствие на българския царь, възстанало и принудоло Войсиля да избѣга при покровителя си Андроника[3]).

[1]) *Градеца Потукъ се намира нѣкждѣ между Пловдивъ и Ст. Загора, сега въ развалини съ името „Хисаръ Касаба“, както обаче Тъчевъ счита, че се е намиралъ стария гр.* **Елисонъ** (*Табаковъ Ibid., стр. 635—636, заб. 1). По-старитѣ учени: Шафарикъ и Григоровичъ сѫ посочвали Потукъ въ сегашния Ботакъ или въ Баткунъ (Цухлевъ, История на Българската църква, т. I, стр. 353, заб. 3), но тѣзи мѣстности не съотвѣтствуватъ на извѣстието за срѣщата, която трѣбвало да стане нѣкждѣ къмъ Ст. Загора.*

[2]) *Cantacuz., Ibid.; Палаузовъ, Ibid., стр. 70; Иречекъ, Ibid., стр. 383.*

[3]) *Cantacuz., Ibid., t. I, p. 176—177, обяснява обаче тази несполука съ случайно заболѣване на Войсиля отъ прѣядане на гѫби (ср. Палаузовъ, Ibid., стр. 70, заб. 116); но това обяснение едва ли може да се вземе за сериозно, като се зематъ подъ внимание послѣдующитѣ подиръ него събития — бързото отстѫпване на Андроника, прѣдизвикано не само отъ възстанието на населението, а и отъ засилването на войската на Михаила съ Пловдивския гарнизонъ, който се присъединилъ къмъ главнитѣ български сили.*

И императоръ Андроникъ младши побѣрзалъ, отъ своя страна, да очисти окупираното деспотство и да се оттегли къмъ Димотъ, прѣслѣдвенъ отъ царь Михаила, който завзелъ всичка източна Тракия до Зиръ и развалинитѣ на стария Траянополь (къмъ устието на р. Марица)[1]). Изглежда, че е настанало врѣмето на Калояна и ще бѫдатъ възвърнати всичкитѣ изгубени земи въ Тракия и Македония, и въобще, че е настѫпилъ края на възобновената прѣди 62 години Византийска империя, доведена до съвършено отслабване отъ вѫтрѣшни дворцови раздори и ежбини. Но византийцитѣ турили въ ходъ всичката изкусность на своята дипломация, за да спратъ и парализиратъ успѣхитѣ на българското оржжие. Слисаниятъ отъ успѣхитѣ на българитѣ Андроникъ младши пратилъ пратеници въ лагера на царь Михила съ прѣдложение за миръ. Прѣдложението било прието и се почнали прѣговори. Колкото и старателно да се скрити условията на тѣзи прѣговори отъ византийския историкъ, но тѣ могатъ да се възстановятъ по станалитѣ непосрѣдствено слѣдъ тѣхъ събития[2]).

Отъ страна на България, по всѣка вѣроятность, сѫ били прѣдложени условията:

а) Припознаване на българския прѣстолъ царь Михаила;

[1]) *За мѣстоположението на този градъ гл. Дуклевъ Д., въ сп. Христ. мисъль, г. II, кн. III, стр. 161 и Ibid., История на българската църква т. I, стр. 75.*

[2]) *Кантакузинъ разказва, че Андроникъ прѣдложилъ на ц. Михаила да завършатъ войната съ двубой и че ужѫсъ българския царь, като му отго-*

б) Задължение отъ страна на Андроника младши да отегли веднъжъ за винаги кандидатурата на своя прѣтендентъ на българския прѣстолъ, деспота Войсиля, и да го отстрани на далечно разтояние отъ прѣдѣлитѣ на България, и

в) Да останатъ за България отнетитѣ градове въ източна Тракия: Мисемврия, Анхиялъ, Созополь, Ямболъ, Ахтополь и „Мизийското деспотство"[1]).

Срѣщу тѣзи прѣдложения Андроникъ младши, по всѣка вѣроятность, е авансиралъ исканията:

а) Сродяване на императорския дворъ съ българския, т. е. изгонване на царица Неда и оженване на царь Михаила за вдовицата на своя прѣдшественикъ — Теодора Святославова, сестрата на Андроника младши, за твърдость на договора;

б) Задължение на царь Михаила да помага на Андроника младши да завземе Константинополския прѣстолъ, като за това той му отстжпи и нѣкои отъ въпроснитѣ градове въ Тракия, и

в) Отбранителенъ, а може би, и нападателенъ договоръ срѣщу Сърбия. Този договоръ се е налагалъ, поне въ основитѣ си, отъ първия пунктъ на византийското прѣдложение, приемането на което е застрашавало ежедневно България съ нападение отъ страна на Стефана Уроша III (1321-1336)[1]), брата на царицата Неда[2])

Непосрѣдствено слѣдъ сключването на прелиминарния договоръ, царь Михаилъ се върналъ въ Търново, развелъ се съ царицата Неда, която съ малкия си синъ *Шишмана* била отстранена неизвѣстно въ кой мънастирь или градъ, и се оженилъ за Теодора, а слѣдъ това изпратилъ болѣритѣ *Грида и Панчо* при Андроника младши да му извѣстятъ родството и да довършатъ мирнитѣ прѣговори[3]) На скоро слѣдъ това и царь Михаилъ дошелъ въ гр. Черноменъ (сегашни Черминъ, близо до Одринъ, на р. Марица), кждѣто пристигналъ и Андроникъ младши, и двамата владѣтели подписали мирния договоръ[4]). Андроникъ поканилъ шуря си да го посѣти съ царицата Теодора въ Димотъ, „понеже прѣстарѣлата ѝ майка съ нетърпѣние очаквала да я види". Но царь Михаилъ, ако и да обѣщалъ да стори това въ близко врѣме, не изпълнилъ веднага тази покана, а едвамъ слѣдъ 3—4 години. Той се върналъ съ видимо задоволство въ Търново, кждѣ-

ворилъ иронически съ приказката за ковача и клѣщитѣ, се завърналъ въ Търново съ изявление на надежди, че „ще настане врѣме, когато нашета обоюдна дружба ще бжде необходима, за да стоимъ противъ общия врагъ" (Cantacuz., Ibid., t. I, p. 180). Този послѣдния изразъ на историка не остава никакво съмнѣние, че сж били водени и завършени съ успѣхъ прѣговоритѣ.

[1]) *Чилевъ, Месемврийска кондика въ Пер сп, 1908 г., кн. 7—8, стр. 615; Табаковъ, Ibid., стр. 637.*

[1]) *Наречен ъ още* **„Дечански"**, *понеже построилъ бѣлѣжития сръбски Дечански мънастирь.*

[2]) *Палаузовъ, Юго-востокъ Европы, стр. 72; Иречекъ, Исторія..., стр. 384*

[3]) Cantacuz., t. I, p. 187: ὁ Γρίδος καὶ Παντζος. Гридъ - Гръдъ - Горданъ и Пенчо — умалително на Петръ. Ср. Палаузовъ, Ibid., стр., 72, заб. 119; Иречекъ, Исторія..., стр. 383, заб. 14; Ивановъ Юр., Сѣверна Македония, стр. 49.

[4]) Cantacuz., Ibid.; Палаузовъ, Ibid., стр. 72, заб. 120; Иречекъ, Ibid., стр. 384. За разположението на гр. Черменъ гл. Иречекъ, Княжество България, ч. II., стр. 394 - 395.

то се прѣдалъ на миренъ семеенъ животъ и на закрѣпване на своята династия.

По този начинъ въ България се възобновилъ режима на покойния царь Теодора Святослава: царь Михаилъ напълно се прѣдалъ на влиянието на гъркинята царица и нейния придворенъ щабъ и съ това били пропуснати най-сгоднитѣ моменти, за да се използватъ сѫществующитѣ вътрѣшни междуособици въ Византия за повръщане на изгубенитѣ области и градове въ Тракия и Македония. Освѣнъ това, отношенията къмъ Сърбия, която е държала страната на императора Андроника старши, или, по-точно, е водила чисто национална - завоевателна политика, станали крайно натегнати и ако тѣ не избухнали тутакси въ ожесточена и кръвополитна война, то това се е длъжало, отъ една страна, че Сърбия прѣзъ това врѣме е била заета съ военни дѣйствия въ Македония, кѫдѣто прѣвзела градоветѣ: Велесъ, Щипъ, Чрѣшче (или Чешче), Добрунъ[1]) и други[2]), и отъ друга — благодарение на посрѣдничеството на сръбския архиепископъ и лѣтописецъ Даниила[3]). Но войната е била само на врѣме отложена, за да избухне съ по-голѣма свирѣпость и да помете и самия царь Михаила.

Тази неизбѣжна война била ускорена отъ Византия, която упорито подтиквала България въ враждебни отношения къмъ Сърбия, за да отслаби не само тази послѣднята, но и своята съюзница, а тя спокойно да се разправи съ своитѣ неуредици и междуособия, и да завземе по-голѣма часть отъ юго-западна Македония, като спре и настѫплението на сърбитѣ и ги застави да очистятъ заетитѣ градове. Въ 1327 г. царь Михаилъ посѣтилъ съ царицата Теодора Андроника младши въ Димотъ, кѫдѣто по искането на послѣдния, билъ подновенъ и допълненъ отбранителния и нападателния договоръ противъ Сърбия. На царь Михаила били потвърдени обѣщанитѣ нѣкои области въ Тракия и извѣстна сума пари[1]), за да държи въ респектъ Сърбия, а Андроникъ младши прѣзъ това врѣме да завземе отъ сърбитѣ южна Македония и да усили войската си съ албано-македонски волентири, за да прѣвземе съ тѣхна помощь по-скоро Константинополъ отъ своя съперникъ Андроника старши[2]). По този начинъ България се турила въ услугитѣ на Византия и за нейното засилване.

Отъ този, крайно унизителенъ и противенъ на жизненитѣ интереси на България, договоръ отлично се възползвалъ Андроникъ младши: той покорилъ южна Македония съ гр. Солунъ, Тесалия, Епиръ, Албания и отъ ректрути въ тѣзи страни засилилъ своитѣ мѣтежни легиони. Това възгордѣло Андроника младши и го направило да бѫде занохчивъ и противъ своя сѣверенъ съсѣдъ и съюзникъ,

[1]) Чрѣшче и Добрунъ сѫ неизвѣстни въ сегашно врѣме, но, вѣроятно, се намирали по р. Вардаръ на югъ отъ Щипъ и Велесъ.

[2]) Даничич, Животи Краљева и архіепископа српских. стр. 197; Голубинскій, Краткій очерк..., стр. 437.

[3]) Даничич, Ibid., стр. 174.

[1]) Cantacuz., t. I, p. 208; Gregoras, t. I, p. 391.

[2]) Палаузовъ, Ibid., стр. 72, заб. 121 и 122.

като, въпрѣки договора си съ царь Михаила, поставилъ надъ нѣкои силни отряди за началникъ Войсиля и го заобиколилъ съ почести, които явно издавали затаенитѣ мисли на бѫдѫщия константинополски владѣтель, че кандидатурата на неговото протеже за търновския прѣстолъ не е била още изоставена[1]). Съ това той е държалъ въ своитѣ рѫцѣ и Войсиля, който, сигурно, е ималъ подъ командата си много българи отъ македонскитѣ страни, и въ сѫщото врѣме е респектиралъ още повече и царь Михаила, на когото коствало много жертви, грижи и трудове до като отстрани отъ прѣстола си Войсиля. И той веднага взелъ бързи и рѣшителни мѣрки за отстранение на всѣкаква евентуалность или, най-малко, да прѣдупрѣди своя съюзникъ, че подобни волности отъ негова страна не сѫ позволени и могатъ да му коствать твърдѣ скѫпо. И да бѫде по-ефикасно прѣдупрѣждението му, той влѣзалъ въ тайни прѣговори съ неговия противникъ — Андроника старши и му прѣдложилъ три хиляди всадника спомагателна войска начело на въйводата русина Ивана, който веднага заминалъ за Константинополь, навѣрно, покрай черноморския брѣгъ, а самъ той съ силни войскови отряди се разположилъ на византийската граница, недалечъ отъ Одринъ[2]).

Нѣкои нови историци, като се опиратъ на прѣдупрѣждението на Андроника младши къмъ дѣда си — императора Андроника II — да не довѣрява на царь Михаила, понеже и той се е стремилъ къмъ столицата на империята не като съюзникъ, а, знаяйки слабото ѝ положение, се готвилъ съ смѣлъ удъръ да я завладѣе отъ Истръ (Дунава) до Босфора и да стане неинъ самовластенъ обладатель[1]) — думатъ, че въ това движение на царь Михаила се е криялъ великия планъ на царетѣ: Симеона и Асѣня II, т. е. че българскиятъ вѣнценосецъ дѣйствително е искалъ да използва раздоритѣ въ Византия и да завладѣе нейната столица[2]). Колкото тѣзи думи и сѫждения да се ласкателни и симпатични за българското национално чувство и самолюбие, но на движението на царь Михаила по-скоро трѣбва да се гледа като на една военна диверсия, за да сплаши своя съюзникъ и го застави да уважава договоритѣ си, отъ колкото на нѣкакви велики планове, както това съ сигурность може да се заключи отъ обстоятелството, че щомъ Андроникъ младши се научилъ за похода на въйводата Ивана, повикалъ го заедно съ неговитѣ подвойводи при себе си, надариль ги съ богати подаръци и тѣ се върнали при своя господарь[3]), който, прѣдупрѣденъ отъ шуря си да не нарушава договора, побързалъ отъ своя страна да го увѣри, че „нѣмалъ намѣрение да прѣстѫпва условията, заключени между тѣхъ, нито

[1]) Иречекъ, Исторія..., стр. 284; Палаузовъ, Ibid., стр. 73.

[2]) Между Ямболъ и Русокастро. Кантакузинъ нарича българската войска „скити“ т. е. варвари. Ibid., t. I. p. 294.

[1]) Gregoras, t. I, lib. IX, c. 5.

[2]) Палаузовъ, Ibid., стр. 74; Иречекъ, Ibid., стр. 385.

[3]) Cantacuz., t. I, lib. I, c, 58; Иречекъ, Ibid., стр. 385.

мислилъ да воюва противъ него", и си заминалъ за Търново[1]). При това, положението отъ къмъ Сърбия, която владѣяла голѣма часть отъ Симеоновитѣ и Асѣновитѣ земи въ Македония, толкова било натегнато, щото се е очаквало отъ день на день избухване на война, прѣдъ която царь Михаилъ едва ли би се въвлѣкалъ въ една жестока война съ Византия, която неименуемо би послѣдвала, ако той е наблѣгнѣлъ да прѣвземе Константинополь. А нѣколко дена слѣдъ оттѣглението на царь Михаила, Андроникъ младши на 24 май 1328 г. прѣвзелъ Константинополь, детрониралъ дѣда си и се короновалъ за византийски императоръ, подъ името Андроникъ III.

Но Андроникъ III, като се утвърдилъ въ Византия, видимо наченалъ да се отклонява отъ изпълнение на задълженията си, уговорени въ Димотъ, по отношение на нѣкои тракийски области. Това дало поводъ на царь Михаила, слѣдъ полученъ отказъ, на ново да прѣдприеме походъ въ Тракия по течението на Тунджа къмъ Одринъ и Димотъ, като пратилъ да обадятъ на Андроника, че той заелъ онѣзи части отъ тракийскитѣ области, които му били обѣщани по договоръ, въ случай, че заеме Константинополь; ала ненадейното появяване на императора съ голѣми военни сили въ Виза, отъ кждето заплашвалъ тила на българитѣ, заставилъ царь Михаила набързо да се върне назадъ, слѣдъ което грѫцкитѣ прѣдни отряди окупирали пограничния Ямболъ[1]). Но затруднителното положение на работитѣ въ Мала-Азия, кждето нападенията на турцитѣ извикали императора Андроника III набързо да се оттегли, дали възможность на царь Михаила да възобнови нападенията си, като изгонилъ неприятеля отъ Ямболъ и завзелъ този пѫть градоветѣ: Букелъ (Βουκέλις)[2]) и Проватъ[3]). Военното стълкновение ставало неизбѣжно, понеже Андроникъ набързо се явилъ на мѣстото съ силни гарнизони; ала и този пѫть работата се завършила съ мирни прѣговори, подготвени и олеснени отъ майката на императора и тъщата на Михаила, колкото и надменно да се държалъ императоръ Андроникъ, който се съгласявалъ на миръ само подъ условие, щото царь Михаилъ да признае надъ себе си закона и властьта на императора на Византия[4]). Такива тежки прѣдложения били прѣдложени, несъмнѣнно, за да се спечели желаното. И дѣйствително, тѣ били отблъснати отъ царь Михаила, като несъвмѣстими съ царската му независимость, затвърдена и призната отъ вѣкове, а се приело прѣдложе-

[1]) Cantacuz., t. I, lib. I, c. 58; Grogoras, IX, 5; Палаузовъ, Ibid., стр. 75, заб. 127; Иречекъ, Ibid., стр. 386: Табаковъ, Пер. сп., кн. 7—8 (1908 г.), стр. 637.

[1]) Палаузовъ, Ibid., стр. 76. Този походъ у Табакова, Idid., стр. 637, е смѣсенъ съ слѣдующия слѣдъ него походъ, когато въ Кантакузина той е отдѣленъ. Въ Иречека за тѣзи важни събития нищо не се говори, освѣнъ нѣколко думи (Ibid., стр. 386); Cantacuz, 1, II. c. 3; Greg. 1, IX, c. 8. ср. Флоринскій Южные славяне и Византія, в. I, стр. 36.

[2]) Букелъ или Вукелъ е билъ на мѣстото на днешното село Фикелъ, на 15 хил. сѣверно отъ Одринъ, на р. Тунджа.

[3]) За мѣстоположението на Проватъ гл. Цухлевъ Д., Истор. на бълг. църква т. I, стр. 76; Палаузовъ, Ibid, стр. 78, заб. 127.; Табаковъ, Ibid., стр, 637.

[4]) Cantacuz., t. I, p. 324.

нието му: да размѣни заетия отъ него гр. Букелъ съ Созополь Мирътъ билъ подписанъ, при което императоръ Андроникъ пригласилъ царь Михаила на ново свиждане за съвѣщание относително дѣлата съ Сърбия.

Новата срѣща дѣйствително станала наскоро прѣзъ сѫщата 1328 г. на мѣстото *Кримнусъ* (или Кремна — Κρημνὰ), между Созополь и Анхиялъ, и на нея били уговорени подробноститѣ на настѫпателнитѣ дѣйствия противъ Сърбия и нейното раздѣление, като било опрѣдѣлено, щото царь Михаилъ да нападне Сърбия отъ къмъ Кюстендилъ, а Андроникъ — отъ юго-западна Македония[1]. Този договоръ отчасти визира въ прѣдисловието на своя „Законникъ" и краль Стефанъ Душанъ, като дума: Сіимь въсѣмь пришьдшимь на насъ, хотешти... пожрѣти насъ, и землю отьчествіа нашего раздѣлити себе, вь робство нима предати[2]).

Така се завършили многолѣтнитѣ сношения на Византия съ България, която, слѣдъ като пропуснала всичкитѣ сгодни случаи да завземе изгубенитѣ си земи въ Тракия и Македония, била най-послѣ втикана въ война съ Сърбия, съ своята еднородна и еднокръвна съсѣдка. Отъ тази война е могла да спечели само Византия, която, едноврѣменно като разслабвала двѣтѣ си славянски съсѣдки, лесно могла да разширочи и владенията си за смѣтка на тѣзи двѣ страни, както това е вършила и по-рано.

[1]) Ibid. с. 5, p. 340; Палаузовъ, Ibid., стр. 76 — 77; Флоринскій, Idid., стр. 36; Табаковъ, Ibid., стр. 638; Ивановъ Ю., Сѣверна Македония, стр. 49; Иречекъ, Кн. България, ч. II, стр. 761.

[2]) Изданіе на Ст Новаковича, стр. 3.

Всичката 1329 г. е прѣминала въ дѣятелни приготовления за войната съ Сърбия, като сѫ били ангажирани на помощь и влашкия войвода Иоанъ I Басараба (1324 — 1340), унгарския краль Карлъ Робертъ, татаритѣ, яшкото деспоство и и др.[1]) Изглеждало, че противъ Сърбия се е стѣгала силна коалиция, която да почне разгромяването и отъ всичкитѣ страни. Тѣзи кроежи добрѣ сѫ се знаяли въ Сърбия и краль Стефанъ Урошъ е вземалъ всичкитѣ мѣрки за защита. Прѣзъ сѫщата година той е влѣзалъ въ прѣговори съ силната Дубровническа республика, отъ която искалъ доставка на оржжие, спомагателни отряди и възбрана да внася въ България соль, а на 1 май (1330 г.) забранилъ и на венецианцитѣ да прѣнасятъ въ България стоки[2]) Но войната се е почнала едвамъ прѣзъ лѣтото на слѣдующата 1330 год. и лѣгнала прѣимущественo на плѣщитѣ на България. Царь Михаилъ, слѣдъ нѣкое маневриране по край източната граница на Сърбия, по р. Тимокъ и горното течение на р. Морава, за да заблуди неприятеля, най-послѣ потеглилъ прѣзъ София за Кюстендилъ и се разположилъ на лагеръ срѣщу сръбския пограничeнъ замъкъ, кждѣто наскоро пристигналъ и сръбския краль Стефанъ Урошъ, който се разположилъ при р. Каменча, не-

[1]) Майковъ, Исторія сербскаго языка, 1857, стр. 232; Cantacus., t. I, p. 455; Законникъ Душана, въ изд. на Ст. Новаковича, стр. 3; Флоринскій, Ibid., в. II, стр. 52; Палаузовъ, Ibid., стр. 77; Иречакъ, Исторія..., стр. 389.

[2]) Флоринскій, Ibid., в. II, стр. 51, 150; Ljubie, Monumenta spact. histor. seav. merid., t. I. p. 377; Ивановъ Ю., Ibid., стр. 49.

далеко отъ Кюстендилъ. Съврѣменния лѣтопитецъ говори, че кралъ Стефанъ въ продължение на четире дена се опитвалъ да прѣдотврати кравопролитието между едноплѣменни и едновѣрни народи и склони царь Михаила на миръ,[1]) но когато послѣдниятъ не се съгласилъ, то на 28 юли,[2]) въ сѫбота, нападналъ българитѣ, които поголѣмата часть били пръснати по далѣчнитѣ села за храна, понеже не очаквали него день бой[3]). Наченалъ се страшенъ кравопролитенъ бой, въ който паднали цвѣта на българското войнство, начело съ царь Михаила. Тѣлото на този послѣдния (или споредъ гръцкитѣ лѣтописци, още живъ, но починалъ отъ ранитѣ си въ плѣнь, слѣдъ 4 дни[1]), заедно съ много плѣнени войници и оковани въ вериги болѣри, били отведени при краль Стефана, който се отнесалъ благодушно къмъ проститѣ плѣнници войници и ги отпусналъ на свобода, а останкитѣ на царь Михаила, по молбата на болѣритѣ му, заповѣдалъ да погрѣбатъ въ Нагорическия мънастирь св. Георги при гр. Команово[2]), като, при това, за овѣковѣчаване на побѣдата си, построилъ на мѣстото, кѫдѣто е стояла палатката му, въ врѣме на боя, църква Възнесение Христово, развалинитѣ на която стоятъ и до днесъ за поменъ на нѣкогашното братско кръвопролитие[3]). Това миролюбиво отнасяние на краля Стефана съ българскитѣ болѣри и войници издавало начъртаната подиръ боя по-нататъшна негова политика спрѣмо България и Византия. Той се отказалъ отъ унищожението на българската независимость, а се задаволилъ да възстанови на търновския

[1]) Писмото на краль Стефана до царь Михаила, прѣведено отъ Дечакския игуминъ Григория (въ Раича ч. II, стр. 556; Енгеля, t. III, p. 262), не изразява така ясно мисъльта за съединение и сближение на сърбитѣ съ българитѣ, както другъ неговъ вариянтъ, прѣведенъ отъ руския лѣтописецъ Никона (Лѣт., ч. III, стр. 147). Въ послѣдния писмото се чете: „Христіанственнѣйшій же Стефанъ посылаетъ о миру къ царю болгарскому; по что, глаголя, тружаешись погубляти болгарскія и сербскія роди, доволенъ буди своими и не приражайся Богу, не желаяй еже онъ именемъ дарова; аще - же силенъ еси, на варвари вооружайся, а не на христовые рабы имже азъ пастирь по того благодати..“ (ср. Палаузовъ Ibid., стр. 78, заб. 135). А въ Данаило е прѣдадено, че пратеницитѣ на краль Стефана говорили на царь Михаила: „помени вь оумѣ своіемь, драгыи и любимыи брате кральевства ми іако ни іединше дѣтели не сътворихь ти противоу зълобамь твоимь многыимь, еже ты възаешь ми“. Животи кральева и архіеп. српских, Загребъ, 1866, стр. 180; Ивановъ Юр., Ibid., стр. 50.

[2]) Miklosich, Monumanta serbica, p. 193; Ивановъ Ю., Ibid. стр. 53; Флоринскій, Ibid., II, стр. 54, заб. 1.

[3]) Иречекъ, Ibid., стр. 388, заб 21, кѫдѣто сѫ прѣдадени думитѣ на Кантакузина, който говори, че него день имало примирие между двѣтѣ страни, когато сърбскитѣ лѣтописи съвършено прѣмълчаватъ за това,

[1]) Cantacuz t. I, p. 430, Gregoras, t. I, p. 456. Тѣзи двама историка малко се различаватъ въ общата обрисовка на този бой съ извѣстията на сърбския Данаила, който разказва, че „видѣвъ—же царь Михаиль паденіе вой своихь начатъ бѣжати, и бѣжащу ему сила господня спять нозѣ коню его, и спадъ съ коня сокруши все тѣло свое, и тако видѣвше вой господина краля надаміе его, припадше умертвиша его оружіи своими и тако издше, и возложивше тѣло его на коня принесоша й къ господину кралю...“ Ср. Палаузовъ, Ibid.. стр. 79, заб. 139; Ивановъ Ю., Ibid., стр. 52. Но Стефанъ Душанъ дума въ една своя заповѣдь, че самъ отрѣзалъ главата на царь Михаила. Новакович, Законник Стефана Душана. 1898, стр. 4.

[2]) Това споредъ архиеп. Данаила, Ibid. стр. 188., но г. Ю. Ивановъ мисли, съ голѣма вѣроятность, че царьтъ е билъ погребенъ въ църквата св. Георги при гр. Кюстендилъ, Сѣверна Македония, стр. 53.

[3]) Шафарикъ, Pam., стр. 61; Иречекъ, Ibid., стр. 389; Ивановъ, Юр., Ibid., стр. 54.

прѣстолъ сестра си Неда съ нейния синъ Шишмана, за да смаже и останалия си противникъ — Андроника III. И дѣйствително, непосрѣдствено слѣдъ боя, той навлѣзалъ само до нѣкждѣ въ България, именно въ радомирското поле до мѣстностьта „*Мракъ*“ и селото „*рекомо Извори*“[1]), подъ прѣдлогъ да приеме замъцитѣ на плѣненитѣ болѣри, които вървѣли съ него, ала въ сѫщность той само изпратилъ царица Неда и сина ѝ Шишмана съ нѣколко велможи и малъкъ отрядъ въ Търново[2]), за да ги въдвори на вакантния царски прѣстолъ, а самъ се върналъ въ Сърбия, за да се разправи и съ другия си врагъ — Андроника III, като при все това, присъединилъ къмъ кралството си нѣколко български погранични градове[3]) Въ Търново болѣритѣ избрали за царь *Шишмана*,[1]) а царица Теодора набързо избѣгала при брата си въ Византия.

Но колкото великодушенъ се показалъ краль Стефанъ, толкова злостенъ се оказалъ съюзника на нещастния царь Михаила, императоръ Андроника III. Той, освѣнъ че не нападналъ едноврѣмено съ Михаила на Сърбия, споредъ уговоренитѣ условия, но на скоро слѣдъ смъртьта на съюзника си, отеглилъ се въ Одринъ и, възползванъ отъ неуредицитѣ, които избухнали наскоро въ Търново, побързалъ да навлезе въ България и завзелъ градоветѣ: Янболъ, Русокастро, Ктения (сегашния Карнобатъ или въ развалини до селото Костенъ, надъ Карнобатъ[2]), Айтосъ, Анхиялъ и Месемврия[3]). Възможно било Андроникъ III да е отидѣлъ и по навътрѣ въ България, ако не сѫ го спрѣли нападенията въ южна Македония на краль Стефана, който, слѣдъ нареждането на българскитѣ дѣла, отнелъ отъ гърцитѣ градоветѣ: Велесъ, Просякъ и Щипъ[4]). Така коварния византиецъ завършилъ дългогодишния си съюзъ и приятелството съ търновския дворъ, като найпослѣ се възползвалъ и отъ нещастието на България, въ което той самъ я втикналъ!

При такива отношения на Византия съ България, какви,

---

[1]) Даничич, Ibid., стр. 193. Въ Изворъ кральтъ билъ посрѣщнатъ отъ пратениците на убития царь Бѣлаура съ множество велможи и му прѣдали царството, за да го присъедини къмъ Сърбия. По този случай пратениците говорили: „нь не остави нась робы твоіе' имети печальноу доушоу нашоу и срьдьце же скробьно, отъ селѣ бо срьбьское и царьство бльгарское въ іединоу соуште съвькоупленіе и миръ будеть.“ Животи, стр. 195; Флоринскій, Ibid., II, стр. 56, заб. 3; Иречекъ, Ibid., стр. 389; Ивановъ Юр., Ibid., стр., стр. 56—57.

[2]) Даничич, Животи, стр. 195: „и иосьла нѣкоіе іедины отъ вельмоужь своихь съ нѣкоторою честию войскы своіе въ помощь іеи“ (т. е. на царица Неда). Ср. Флоринскій, Ibid., ч. II, стр. 212, заб. 4.

[3]) Флоринскій, Ibid., стр. 56—58; Иречекъ, Ibid., говори, че краль Стефанъ завзелъ отъ българитѣ само гр. Нишъ, което се потвърдява отчасти и отъ Синодика на царь Бориса III, въ който Нишката митрополия не фигурира въ числото на митрополититѣ, подчинени на Търновския патриархъ въ XIV в. (Попруженко, Ibid, стр. 76 — 77), а Голубински прибавя къмъ изгубенитѣ градове още: Дубница, Самоковъ и Ихтиманъ. Краткій очеркъ..., стр. 43.

[1]) Иречекъ, История, стр. 390.

[2]) Табаковъ, въ Пер. сп., кн. 7—8 (1908 г.), стр. 639.

[3]) Cantacuz., t. II, c. 21, p. 430—431; Gregoras, t. 1. lib. IX, c. 13, p. 457—458; Иречекъ, Ibid., стр. 392; Флоринскій, Ibid., ч. 1, стр. 36; Табаковъ, Ibid., стр. 638; Радченко К., Религіозное и Литературное движеніе въ Болгаріи..., стр. 3 и 4.

[4] Иречекъ, Ibid., стр. 390; Голубинскій, Краткій очеркъ истор. правосл. церквей въ Болгаріи..., стр. 437.

обаче сѫ могли да бѫдатъ и отношенията на църквитѣ имъ?

Положителни свѣдѣния за тѣзи отношения липсватъ. Но ако се опираме на нѣкои неуспорими исторически факти и данни, трѣбва да допуснемъ, че тѣ сѫ си останали все така *враждебни и прѣзъ всичкото царуване на царь Михаила.* Тѣзи данни и факти сѫ слѣднитѣ:

1. Извѣстно е, че царь Михаилъ билъ въ враждебни отношения съ императора Андроника II старши, като съюзникъ на неговия противникъ Андроника младши; то и Константинополскиятъ патриярхъ, като сподвижникъ на императора, не могълъ да се сношава съ църковнитѣ глави на неговитѣ политически врагове, респективно въ случая съ Търновския патриярхъ, който въ всичко е билъ сподвижникъ на царь Михаила. Наистина Константинополскиятъ патриярхъ *Исая* (1323-1333), избранъ на катедрата подъ влиянието на надѣждитѣ, че той въ всичко ще помага на правителството и императора въ борбата му съ мѣтежния Андроника младши[1]), застаналъ впослѣдствие на страната на този послѣдния и се очаквало да подаде ржка на търновския си събратъ, и съ помощьта на църквитѣ си да подкрѣпятъ неговитѣ аспирации за завземане на прѣстола, подобно въ врѣмето на Асѣня II, когато църковнитѣ пастири, формално сдружени, сѫ съдѣйствували на своитѣ господари за унищожението на латинската империя; ала това не се случило, понеже не само константинополското духовенство е било противъ патриярха, като свикало съборъ и го провъзгласило заедно съ привърженицитѣ му за отлѫченъ отъ църквата, но и императорътъ заповѣдалъ да арестоватъ патриярха и да го затворатъ въ Манганския мънастирь, кѫдѣто той прѣживѣлъ до края на царуването му[1]). И това наказание е било наложено на патриярха само за съчуствието му къмъ внука на императора — Андроника младши и за гдѣто го поменавалъ въ църква. А ако сѫ били обвинения за сношения съ църквата на неприятелска държава, каквато е минавала България, то наказанието му е щяло да бѫде непрѣменно много по-сурово. Но понеже подобни обвинения и наказания не сѫ били, то съ голѣма вѣроятностъ може да се допустне, че Константинополскиятъ патриярхъ и духовенството му никакъ не сѫ се сношавали съ Търновския патриярхъ и духовенството му, нито пъкъ е поменавалъ името му въ църковнитѣ диптихи, споредъ общецърковнитѣ традиционни обичаи и наредби, като неприятелски на държавата му. При това константинополското духовенство е считало за отлѫчени отъ църквата всичкитѣ онѣзи духовни власти, които направо или косвено сѫ подържали Андроника младши, слѣдователно и Търновския патриярхъ и царь, ако и за послѣднитѣ да не е сѫществувало специялно отлѫчване. Тази

[1]) Grigoras, lib. VIII, cap. 12; ср. Лебедевъ, Историческіе очерки состоянія византійско-восточной церкви, изд. II, т. VII, стр. 262.

[1]) Grigor., lib. IX, cap. 3; Cantacuz., t. I, cap. 44, p. 217 — 218; Лебедевъ, Ibid., стр. 262 — 264.

неприязненость между двѣтѣ църкви, слѣдъ 24 май 1328 год., когато Андроникъ младши е завзелъ константинополския прѣстолъ, се е очаквало да се прѣмахне, като слѣдствие на политическото сближение между двата двора, понеже е нѣмало нищо по-естествено отъ нуждата да се въдвори и църковенъ сговоръ между двѣтѣ страни. Но такъвъ сговоръ не е послѣдвалъ и този пѫть, както това се вижда отъ слѣдния фактъ:

2. Императоръ Андроникъ III, подобно на своя прѣдшественикъ и въ подражение на църковната му политика, е издалъ на скоро слѣдъ възцаряването си *ектесисъ* за църковната наредба въ Византия[1]). Въ него той застѫпилъ всичкитѣ български митрополии, които влизали и въ ектесиса на дѣда му Андроника II, само съ изключение на Проватската митрополия, и при това ги е издигналъ въ по-горенъ рангъ въ реда на митрополититѣ, както слѣдва:

1, *Видинската*—отъ 85—въ 79 рангъ;

2. *Доростолската* (Силистренската) — отъ 106 — въ 91 рангъ;

3. *Варненската* (Тивериополската)—отъ 75—въ 72 рангъ;

4. *Месемврийската* — отъ 100 — въ 85 рангъ;

5. *Севастополската* (въ Тракия)—отъ 108—въ 93 рангъ;

6. *Филипополската* — отъ 43 —въ 36 рангъ; и

7. *Созополската* — отъ епископство — въ прѣдпослѣдната митрополия на Константинополския патриархъ, или въ 110 рангъ.[1])

Мотивитѣ за това повишение на тѣзи митрополии въ по-високъ рангъ, по всѣка вѣроятность, сѫ били чисто икономически. Константинополската патриаршия вслѣдствие на бързото обѣдняване на държавата отъ честитѣ войни и междуособия[2]) е до толкова западнала въ материялно отношение щото не могла да подържа не само себе си, собствения си клиръ, но и да дава каквато и да е подържка на бѣдствующитѣ отъ врѣмето и обстоятелствата църкви. И да избѣгне това бѣдственно положение, тъзи патрияршия е прибегнала до изключителни мѣрки, както това се вижда отъ опрѣдѣлението на сонидалния съборъ, подписано отъ патриярха Исая.[3]) Споредъ това опредѣление по-състоятелнитѣ митрополии сѫ се повишавали въ по-горенъ рангъ и сѫ били обложени съ данъкъ — едни повече, други по-малко, съобразно съ състоянието имъ, като, при това, съвършено бѣднитѣ сѫ били изоставяни въ списъка, или присъединявани къмъ други митрополии. Въ него напримѣръ, митрополиитѣ: Иралийска, Кизическа, и Солунска сѫ били задължени да плащатъ

[1]) Този ектесисъ или каталогъ е запазенъ по списъци отъ по-късно врѣме — отъ 1359 г. и е публикуванъ по кодекситѣ на Маркиана и Йерусалимския метохъ отъ Гелцера, Unedrukte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatuum, S. 607—609.

1) Ibid., S. 608—609. Въ случая ние сме взели въ внимание, гръцкия циферблатъ, а не оня на проф. Гелцера, поставенъ за олеснение на забѣлѣжкитѣ му къмъ текста на ектесиса.

2) Григора говори, че финансовото положение на държавата е било толкова лошо, че въ касата ѝ нищо не останало, освѣнъ въздухъ, прахъ и епикурови атоми. Grigoras, Hist. Bizant., lib. XV, c. 11, p. 790.

3) Miklosich et Müller, Acta patr. Constantin., t. I, p. 126—128.

по 200 иперпири[1]), Адриянополската, Филипийската, Мителинската, Димотикската, Визийската и Верийската — по 100, Монемвасийската — по 800, Пловдивската и Сѣрската — по 150, Палеопатърската—по 40 Лакедемонската — по 60, Меленикската, Мадитската, Руската, Ксантийската и Марионикската — по 36, Митимнийската, Лимноската, Ганската и Мидийската — по 50, Приконийската — 72, Гареклийската, Деркоската, Аркадиополската и Драмската — по 24, и т. н., като по-малко задълженитѣ не сж били отбѣлезани въ опрѣдѣлението.[2]) Другитѣ български митрополии не сж упоменати въ това опрѣдѣление на константинополския синоденъ съборъ, и това трѣбва да се тълкува, че тѣзи митрополии или сж били освободени отъ паричeнъ трибутъ, или ако сж го плащали, което е твърдѣ съмнително, то конфедициялно, като митрополии въ чужди патрияршески диоцезъ. Въ всѣки случай, факта, че Константинополскиятъ патриярхъ е владеялъ или притендиралъ да владѣе чисто български митрополии никакъ не хармониралъ съ едно миролюбие и братство съ Търновския си събратъ, който не е могълъ да гледа съ хладнокръвие на подобно едно антиканонично посѣгателство на собственитѣ му епархии. — Така щото, съ голѣма положителность може да се каже, че царуването на Михаила се е завършило и съ не дружелюбни, ако не враждебни, отношения на Търновския патриярхъ къмъ Константинополския.

Такива, по всѣка вѣроятность, тѣ сж били и къмъ сръбската архиепископия, която не е могла да остане хладнокръвна зрителка къмъ неприязненитѣ отношения на България къмъ Сърбия, както и по въпроса за бракоразвода на царь Михаила съ царица Неда, въпросъ, по който послѣдня и рѣшителна дума е имала църквата. Санкционирането на бракоразвода отъ Търновския патриярхъ непрѣмено е срѣщнало силно съпротивление и отъ сръбската архиепископия, която въ случая е била въ пълна хармония съ сръбския краль и правителство, което е дѣйствувало противъ бракоразвода. Но тѣзи послѣднитѣ неприязненни отношения сж били изгладени съ настжпването на новото царуване, начело на царь Шишмана, натрапеника на Сърбия.

[1]) Единъ иперпиръ се равнява на нашѣ 10 л. и 20 ст. златни. Греческая и римская метрологія. Москва, 1873, стр. 29.

[2]) Лебедевъ, Ibid., стр. 226, 351.

Развоятъ на епархийската благотворителность.

Дѣлото за организиране епархийската благотворителность постепенно се закрѣпва по всичкитѣ кжтове на епархията. Избиратъ се настоятелства, изработватъ се планове за дѣйность, правятъ се пожертвувания. Мило и трогателно! А колко е възпитателно това за младитѣ наши поколѣния! Свещенъ примѣръ! Да бжде стократно благословенъ оня, който го дава Съ радость отбѣлѣзваме и ще отбѣлѣзваме въ *Бдински Вѣсти* имената на благороднитѣ дарители на *Фонда Епархийска благотворителность.*

Отъ Видинския търговецъ г. *Христо Рожичъ*:

Ваше Високопрѣосвещенство проникнатъ отъ високитѣ хуманитарни идеи, които сж продиктували на Ваше Високопрѣосвещенство да основете благотворителенъ Епархийски фондъ», отъ който да се построятъ и издържатъ благотворителни приюти, въ които да намѣрятъ подслонъ сираци, сиромаси и неджгави, позволете и азъ да участвувамъ съ своята твърдѣ скромна лепта за осжществение на тази хубава идея.

По този случай моля Ваше-Високопрѣосвещенство да приемете **приложенитѣ тукъ лева 500**.

Оставамъ, цѣлуващъ св. дѣсница на Ваше Високопрѣосвещенство, Вашъ прѣданъ духовенъ синъ. *Христо Рожичъ.*

На туй писмо г. Рожичъ е получилъ слѣдния отговоръ отъ Негово Високопрѣосвещенство.

Драгий г-нъ Рожичъ, Отечески Ви молитствуваме; Получихме писмото Ви отъ 2 того, заедно съ приложенитѣ *при него 500 лева* за Фонда Епархийска Благотворителность. Бързаме да Ви най-сърдечно благодаримъ за скромната лепта Особенно чувство на родость и душевно задоволство изпитваме отъ обстоятелството, че Вие, нашъ близъкъ приятель, сте съучастникъ на прѣдприето то отъ насъ високо християнско дѣло. Благодарение на обстоятелството, че милосърднитѣ и благородни християни съ готовность посрѣщатъ благата идея, нашето дѣло закрѣпва и се развива. Нека се надѣваме, че ние ще се наслаждаваме отъ добритѣ му плодове. Призоваваме Всевишния да благослови Васъ и Вашето благородно сѣмейство. Приемете сърдеченъ привѣтъ отъ прѣдания Ви Видински Митрополитъ: подп. *Неофитъ.*

Извори за усилване фонда Епархийона благотворителность. Съ рѣшение отъ епархийския духовенъ съвѣтъ е наредено слѣдното:

1. Благоговѣйнитѣ енорийски свещеници, които завеждатъ врѣменно вакантни енории, *половината отъ случайнитѣ приходи отъ тия енории да внасятъ за фонда.*

2. Всички църковни настоятелства въ деня на *храмовия си празникъ да пущатъ дискусъ за сжщата цѣль* и да откриватъ подписки за доброволни пожертвувания.

Утвърдени настоятелства по Епархийската благотворителность. Постепенно се образуватъ ржководнитѣ тѣла за епархийската благотворителность

въ градоветѣ и селата на Видинската епархия. Негово Високопрѣосвещенство кириархътъ е утвърдилъ слѣднитѣ избрани настоятелства:

За *г. Ломъ* Всеблагоговѣйния архиерейски намѣстникъ свещ. *Никола п. Димитровъ*; г. *Никола Иончевъ* (градски кметъ); г. *Георги Панчовъ* (търговецъ); г. *Гоцо Петровъ* (адвокатъ) и свещ. *Ал. Сотировъ*.

2. За с. *Прѣгорѣлецъ*, Ломска околия. Благоговѣйния свещ. *Георги Тулевъ*, г. г. *Никола Вълчовъ*, *Захарий Поповъ* и *Никола П. Бояджиевъ*.

3. За *Куле Махленската* енория, Ломска околия. Благоговѣйния свещ. *Никола Кръстевъ*, г. г. *Станъ Ф. Колицовъ* и *Николай Николовъ* изъ с. Куле-Махла и г. *Станъ Велковъ* изъ с. Калугеръ-Махла.

4. За с. *Горна Гнойница*, Ломска околия. Благоговѣйния свещ *А. П. Богдановъ*, г. г. *Илия Първуловъ*, *Стоянъ Кановъ* и *Димитръ Вълчовъ*.

5. За с. *Лабецката енория*, Ломска околия. Благоговѣйния свещ. *Ив. Стояновъ*, *Иончо Мариновъ* и *Паку Стануцовъ* изъ с. Лабецъ и *Иванъ Прѣдовъ* изъ с. Чучанъ.

6. За с. *Комощица*, Ломско. Благоговѣйния свещ. *Д. Стояновъ*, г. г. *Цѣно Ивановъ*, *Василъ Илиевъ* и *Богданъ Николовъ*.

7. За с. *Изворъ-Махла*, Кулска околия. Благоговѣйниятъ свещ. *Лило п Иончевъ*, г. г. *Иванъ Т. Ваньовъ*, *Стоянъ Герговъ* и *Цоло Начовъ*.

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Молба отъ редакцията. *Редакцията ни най-почитателно моли ония отъ своитѣ абонати, които до сега не сѫ изплатили абонамента си за „Бдински Вѣсти“, да сторятъ това, по възможность, въ едно близко врѣме. Съ това ще ни се съдѣйствува да бѫдемъ редовни въ издаването на списанието. Абонаментътъ се изпраща, или съ пощенски записъ, или съ гербови марки—както е по-лесно за абоната.*

Архиерейска посѣта. На 4 того кириархътъ на епархията Високопрѣосвещениятъ митрополитъ г. г. *Неофитъ* за първъ пѫтъ посѣти гр. Кула. Това бѣше истински Великдень за кулчани. Цѣлиятъ градъ бѣ окиченъ съ флагове и цвѣтя. На 3 часа подиръ обѣдъ всичкото градско население, депутациитѣ отъ селата на околията, духовенството, учители и ученици, чиновници и служащи—всички бѣха вънъ отъ града, да посрѣщатъ любимия си архипастиръ. Негово Високопрѣосвещенство пристигна съ автомобилъ. Привѣтствени рѣчи говориха: архиер. намѣстникъ, г. градскиятъ кметъ и окол. училищенъ инспекторъ г. *Радковъ* отъ страна на учителството въ въ околията. Развълнуванъ Н. В. П. отговори вдъхновено всѣки му. Силно впечатление направи рѣчьта на г. инспектора. Той подчерта необходимостьта отъ съвмѣстна дѣйность на църквата и училището Свѣтлото народно бѫдаще изсква това и нѣкогашната съвмѣстна творческа дѣйность на тия два фактора трѣбва да се възобнови...

По поводъ на казаното отъ г. инспектора, на вечернята служба, Н. В. П. митрополитътъ произнесе една хубава рѣчь за *възпитанието на младежьта* Тая рѣчь, която навѣрно ще бжде помѣстена въ „Б. В.“ на прави твърдѣ силно впечатления. Слѣдниятъ день 5 того Н. В. П. служи литургия и говори втора проповѣдь за *женитѣ мироносици*. Тия двѣ проповѣди още по-силно наелектризираха обичьта на кулското паство къмъ своя новъ архипастирь.

Къмъ 2 ч. подиръ обѣдь цѣлиятъ градъ бѣ излѣзълъ да изпрати своя духовенъ Отецъ. Една хубава рѣчь произнесе кулскиятъ свещ. *Лило п. Ионичевъ*. Той изрази любовьта, прѣданостьта и благодарностьта на кулското паство къмъ своя кириархъ за благословията и мждритѣ съвѣти, които тѣ отдавна очаквали. Н. В. П. слѣдъ като отговори, благослови хилядното множество и си отпатува за Видинъ. Една група първенци съ автомобилъ изпратиха високия си гость далечъ нѣколко километра. Трогателни думи каза на Н. В. П. единъ инженеръ-механикъ отъ Министер. на общ. сгради, случаенъ свидѣтелъ на кулското тържество. „В. В. П-ство, — каза той, — азъ обичамъ нашата родна църква. Но това, което случайно видѣхъ и чухъ тукъ усогуби любовьта ми къмъ нея. Позволете ми да бжда въ числото на Вашитѣ почитатели. Да даде Господь повечко такива архипастири и сé такава мила и силна връзка между паството и тѣхъ...“

Приетъ въ лоното на църквата. Съ благословението на Н. В. П. митрополита, Бѣлоградчикскиятъ житель *Ибраимъ Салиевъ* биде кръстенъ и приетъ въ Христовата църква съ името *Добри Славовъ*. Той сега е фелдфебелъ—щабъ-сигналистъ въ 15-й Ломски полкъ.

Молебенъ. На 18 миналий мартъ, по инициативата на група граждани, се отслужи благодарственъ къмъ Бога молебенъ въ катедралната църква *св. В. М. Димитрий*, по случай успѣхитѣ на братското руско оржжие.

Утѣшна проява Прѣзъ страстната седмица и свѣтлитѣ възкресни праздници църковнитѣ служби тая година бѣха посѣтени извънредно много. Грамадниятъ катедраленъ съборъ неможеше да побере Богомолцитѣ, та мнозина бѣха застанали на двора. Приятно ни е да отбѣлѣжимъ това обстоятелство въ лѣтописитѣ на Видинския епархийски животъ. Нека се помни, че народътъ ще чуствува своята единна нравствена и физическа мощь, когато е обединенъ около църквата.

При затворницитѣ. На *Томина недѣля* Негово Високопрѣосвещенство епархийскиятъ митрополитъ г. г. *Неофитъ* се черкува въ параклиса на Видинския окр. затворъ. На мѣсто причастната пѣсеня той говори на затворницитѣ назидателно проповѣдь за свѣтовното зло, на което хората ставатъ орждие и за земното правосждие, което въздава на прѣстжпницитѣ. Разкаялитѣ се обаче могатъ да получатъ помилване. За примѣръ се посочиха осждениитѣ и разпнати, заедно съ Спасителя, на кръстъ разбойници. Рѣчтьта бѣше изслушена съ голѣмо внимание. Присжтствуваха: прокурорътъ при окр. сждъ г. *Бончевъ*, директорътъ на затвора, началникътъ на

караула и персонала.

Слѣдъ отпустъ църква, затворницитѣ бѣха наредени на двора. Негово Високопрѣосвещенство разпита по отдѣлно всѣки отъ тѣхъ за причинитѣ, по които сж лишени отъ свобода. Всѣкиму той каза утѣшни думи и назидателни бащински съвѣти. Цѣль часъ той разговаря съ затворницитѣ и, слѣдъ като ги благослови, придруженъ отъ г. прокурора и директора, разгледа цѣлото помѣщение на затвора. Подиръ това Н. В. П. се отправи за митрополията.

Трицвѣтна духовна китка. Помѣстенитѣ въ настоящата книжка на „Б. В.“ три проповѣди подъ горния надсловъ сж отпечатани въ отдѣлна брошурка. Тая брошурка ще се разпродава въ полза на *Фонда Епархйска благотворителность.* Благоговѣйнитѣ свещеници, които желаятъ тия проповѣди да бждатъ прочетени отъ повече тѣхни пасоми, могатъ да поискатъ отъ редакцията, колкото екземпляри имъ сж потрѣбни. *Цѣната на брошурката е 55 ст. за благотворителна цѣль.*

„Духовни книжици“. Подъ тоя надсловъ започва да излиза списание въ г. Търново. Уреждa се отъ комитетъ подъ прѣкия надзоръ и ржководство на В. Прѣосвещения търновски митрополитъ г. Иосифа. Издава търновското епархийско свещеническо братство „*Евтимий Патриархъ Търновски.* Първата книжка сфдържа: 1. „Защо излизаме? — 2. „Възкресение“. 3. Убийца“.—4. „Писмо“ и 5. „За родината“. Горѣщо прѣпоржчаме „*Духовни книжици*“ на нашитѣ читатели.

Църковно единение. Неотдавна въ Петроградъ, при освещаването на Английската болница, е станало фактическо единение между православната и английската църкви. Освещението на болницата се извършило въ съслужение на английски епископъ и руското православно духовенство. Дано тая ужасна всесвѣтска война има поне една добра послѣдица — по-близкото единение на църквитѣ. Възстановено единството на Христовата църква, ние сме увѣрени, че тя ще има по-спасително влияние върху живота на държавитѣ и народитѣ.

Една г-ца учителка родила. Прѣзъ изтеклия Велики пость една г-ца учителка въ с. Акчаръ родила едно отроче. Нравствено падналата „мома“, бидейки безвѣрна, не пожелала дори да се кръсти дѣтето. Слѣдъ нѣколко дни то починало. Християнитѣ отъ с. Акчаръ не позволили дѣтето на г-ца възпитателката на тѣхнитѣ дѣца да бжде погребено въ християнскитѣ гробища... Инспекцията разслѣдвала подвига на г-цата учителка, която посочила бащата на рожбата си, сжщо народенъ „учитель“. Заплашени, че ще бждатъ изключени, тѣ побързали, макаръ и неохотно, да се вѣнчаятъ. Арчарчени, обаче, затворили вратитѣ на своето училище за тая учителка и щѣли да заявятъ въ министерството на Просвѣтата, че нѣма да пратятъ дѣцата си при подобни възпитателки. И иматъ право. Ние съвѣтваме благочестивитѣ християни да внимаватъ на какви хора повѣряватъ обучението и възпитанието на своитѣ дѣца. Трѣбва да съжеляваме, че нашето народно учителство отъ день на день губи довѣрието на народа. Изглежда, че то е чуждо за него. Скрърбно!

Година I. Май 1915 год. Книга 5

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. **Безвѣрието и науката, провидението и народния погромъ.** † В. М. Н.
2. **Строители на дѣтския характеръ** . . . . . Н. Недевъ.
3. **Социализъмътъ** (Оцѣнка отъ Т. М. Достоевски) Протоиерей Смирновъ.
4. **Щастливъ съмъ сега.** (Разказъ). Свещ. Ал. Ив. Стояновъ.
5. **Науката и вѣрата** (Диалогъ) . . Свещ. Йорд. Стойковъ.
6 **Звѣздата на скръбьта** (Легенда) . . . . . Н. Иретовъ.
7. **Слѣдпричастна молитва.** . . . Отъ Св. Тома Аквински.
8. **Несъстоятеленъ е възгледътъ на Фр. Ницше за християнското милосърдие** . . . . . Б. Бончевъ.
9. **Що ни прѣдстои?** . . . . . Свещ. Йорданъ Поповъ.
10. **Развоятъ на Епархийската благотворителность.**
11. **Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.**
12. **Библиография и книжнина.**

ВИДИНЪ
Печатница на Якимъ Божиновъ
1915.

Безвѣрието и науката, Провидението и народниятъ погромъ.

Никой не може да отрече, че човѣкътъ е вѣнецъ на творението. Има, обаче, мнозина, които отричатъ самия *Творецъ*. Разбира се, че това е една аномалия за човѣшкия умъ, аномалия, която е забѣлѣзвана по нѣкога и у велики мислители. Ние бихме рекли, това е едно естественно явление. Защото за несъвършеннитѣ човѣшки сѫщества е свойствено да се съблазняватъ, както и да се заблуждаватъ. Още при самата поява на човѣка, редомъ съ доброто начало, което щѣше да го рѫководи въ живота, появи се и злото начало, което го повлѣче въ противоположна насока. Човѣкътъ не можа да направи една правилна оцѣнка на тия двѣ начала, за да избере доброто. Той биде съблазненъ отъ злото. И веднага въ неговитѣ нравствени сили произлѣзе едно сътресение, едно разнебитване и раздвоение. Това раздвоение имаше печални послѣдици за цѣлото човѣчество. Като червена нишка минава и личи то въ цѣлия общечовѣшки прогресъ. Тая послѣдица и сега е на лице.

Отъ една страна у човѣкътъ се запазилъ стремежа къмъ висшия идеалъ, къмъ висшето духовно благо; а отъ друга — неговата повредена нравствена природа възпирала тоя стремежъ и го насочвала къмъ противоположна страна. Водила се една борба въ него. И найсетнѣ стремежътъ къмъ реалното, къмъ онова, което блазни плътьта взелъ върхъ. Човѣкътъ по тоя начинъ се отдалечилъ отъ Бога и, както сега правятъ нѣкои, почналъ да отрича Твореца. Човѣшкото съзнание за висшия идеалъ и за висшето духовно благо се помрачило, ослабнало. Привсе това великиятъ Творецъ не оставилъ вѣнеца на своитѣ творения съвършено на произвола Сѫдбинитѣ на човѣчеството се подлагатъ на невидимъ външенъ контролъ отъ Провидѣнието. Отъ тукъ и самата история на човѣчеството получила педагогиченъ характеръ, единъ видъ процесъ на възпитание, развиванъ отъ всемогѫща невидима сила, безъ да се накърнява пълната свобода, нито на единичната, нито на колегиалната личность. Тоя педагогиченъ процесъ въ историята на човѣчеството си е слѣдвалъ прѣзъ всичкото течение на вѣковетѣ, въпрѣки фанатичното отрицание на мнозина заблудеки личности. Слѣдва си той и въ наше врѣме. Нещастието е въ туй, че на мнозина, инакъ добри хора, липсватъ духовни очи, за да го видятъ.

Развоятъ на човѣшкитѣ умствени сили, по началата на отрицанието въ епохата на християнството, достигна своя върхъ прѣзъ XVIII и особенно прѣзъ XIX-то столѣтие. Прѣзъ тия двѣ столѣтия се появиха и раз-

виха почти всички отрицателни доктрини. Материализъмътъ зае първото мѣсто. Направи се единъ силенъ устремъ къмъ пълно отрицание. Направи се опитъ да се низложи обществения моралъ. Издигна се аморалното и всичко, което дразни и удовлетворява плътьта. Употрѣби се едно голѣмо усилие, и чрѣзъ науката, и чрѣзъ искуството, да се парализира чуството на вѣрата и добродѣтельта. Учени мислители и егоисти практици, сѣкашъ, бѣха съставили заговоръ противъ Бога. Бидейки безвѣрници, тѣ се помжчиха да Го свалятъ отъ прѣстола Му, да Го детрониратъ, да Го развѣнчаятъ. Въ тѣхнитѣ очи Той бѣше голѣмъ виновникъ, защото вѣрата въ Него прѣчала за пълното удоволствие и земно щастие. И за тая си „вина", Той трѣбвало да бжде низложенъ отъ Своето божествено достойнство. „Науката" ужъ щѣше да извърши това чудо.

Ала какво стана? Извършиха се много покушения противъ Бога, но безрезултатно. Детронацията несполучи, нито нѣкои вѣрваше, че ще сполучи. Силитѣ на „науката" и на „ученитѣ" се оказаха недостатъчни за това. Още при първия моментъ, лишени отъ естествената сила на вѣрата, хората се почуствуваха духовно отпаднали и морално изтощени. Тѣ усѣтиха празднота въ душитѣ си. Потърсиха благодатенъ изворъ, който да утоли духовната имъ жажда и не намѣриха. Безъ вѣра, нѣмаше дѣ да го намѣрятъ. Материализъмътъ се помжчи да разрѣши въпроситѣ на разума, но не можа. Сега се помжчи да разрѣши въпроситѣ на живота и това не можа да направи. И у хората настжпи съмнѣние къмъ отрицателната и материалистична наука. А въ края на XIX-то столѣтие почнаха да се убѣждаватъ, че не е чуствената страна на живота, която носи щастието. Почнаха да се убѣждаватъ, че въ човѣка има духовна страна духовно сжщество, което гладува, и до като то се измжчва отъ гладъ, външниятъ човѣкъ неможе съ нищо да бжде задоволенъ.

Очевидно ставаше, че прословутата отрацателна наука и философия ще прѣтърпи несполука. Философията на Хартмана и Шопенхаура послужи само като прѣдходна степень за по-високъ мирогледъ. Духовно наравственитѣ потрѣбности у човѣка не можаха да се атрофиратъ. Напротивъ, стана обратното. Слѣдъ опита да ги унищожатъ, тѣ по-силно поискаха удовлетворение. И разнитѣ отрицателни учения понижиха тона си. Нѣщо повече, тѣ мжлчеливо започнаха да правятъ завой. Тѣхнитѣ прѣдставители съзнаха, че сж отишли далечъ къмъ пропастьта. И вразумяването почна да настжпва. Вѣнецътъ на творението самъ бѣ се развѣнчалъ Той поиска да признае майката за свой прародитель. Но скоро съзна, че тая мисъль го унижава и той побърза да я изостави. И ние сега съ радость констатираме, че той изново се обърща къмъ своя божественъ Творецъ и Промислитель. Ние виждаме, че сега съ особена жажда почва да се изучава Оня, Който бѣ между хората, и съвършенъ Богъ, и съвършенъ человѣкъ. Изучава

се Оня, Който държи и насочва сждбинитѣ на хората, народитѣ и царствата земни. Започва се чистото поклонение на Оногова, Който е начерталъ и Самъ ржководи изпълнението планътъ на всемирния исторически животъ. Свидѣтелствуватъ за това стотинитѣ милиони екземпляри евангелия, съчинения за живота на Богочовѣка Иисуса Христа и други богословски издания, които се разпространяватъ по свѣта. Разбира се, че такъвъ завой къмъ Бога—Промислителя и у насъ има. Не се забѣлѣзва обаче тъй ярко, защото нашата интелегенция се намира още въ кипѣжа на отрицанието. Нашиятъ народъ не се е самоопрѣдѣлилъ, не е начъртал ъ още точно своята програма на сжществуване. При все това, обаче, той е отбѣлѣзанъ въ плана на Провидението. Невидимата сила бди надъ неговото битие, въпрѣки усилената дѣйность на нѣкои отъ неговитѣ собствени синове да подкопаятъ това битие...

Прѣди да пристжпимъ къмъ сжщината на нашитѣ расжждения, нека спрѣмъ още единъ пжтъ вниманието си върху причинитѣ, които прѣдизвикватъ такъвъ обратъ въ душитѣ и умоветѣ на хората. Досегашниятъ развой на науката, искуството, цивилизацията и културата трѣбваше напълно да задоволи човѣчеството. Откритията и изобрѣтенията на човѣшкия умъ сж безбройни и удивителни. Парата, електричеството, телеграфътъ, телефонътъ и др. сж въ пълна услуга на човѣка. Грамадни планини, гори, полета и долини сж обърнати въ райски градини. Въ градоветѣ, па дори и въ селата, сж създадени условия за спокоенъ и радостенъ животъ. Ала всичко това служи, сѣкашъ, не за удоволствие, а за прѣтиснение на човѣшкия духъ. Долината на плача и скърбитѣ, каквато е земята, се още не може да стане мѣсто за истинска радость и блаженство. Голѣмото мнозинство отъ човѣчеството се още гине подъ тяжестьта на нещастията, страданията и бѣдностьта. Погледнете само колко убийства, самоубийства и други ужаени прѣстжпления се вършатъ! Въ прѣки усвоенитѣ знания и култура, въпрѣки усвоената цивилизация и просвѣта, за която се харчатъ толкова милиарди левове, нравствено убожество владѣе навсѣкждѣ. Количеството на страдащитѣ расте. Скърбитѣ и неволитѣ се увѣличаватъ. Отрицателнитѣ философски учения не можиха да дадътъ цѣръ противъ тия язви въ живота. И хората почнаха инстинктивно да чуствуватъ любвеобилния призивъ на божествения Учитель и Спаситель, Който е казалъ: *елате при Мене всички обрѣменени и трудящи се и Азъ ще ви успокоя. Защото Моето иго е благо и брѣмето Ми е леко.*

Прѣдъ човѣшката мисъль днесъ сж се изправили съ всичкия си величественъ, а сжщеврѣмено и ужасенъ, ръсть: науката, изкуството, откритията, цивилизацията, прогреса... отъ една страна; бѣдностьта скърбитѣ, страданията и прѣстжпностьта отъ друга — а борбитѣ, войнитѣ и човѣшката самоизтрѣба отъ трета. И пита се тя: всичко това не е ли една мрѣжа отъ противорѣчия?

Безспорно, да, но въ сѫщность това е живота! Това е историята на човѣчеството. Тогава какъ да се гледа на тая история? Е ли тя верига отъ свързани случайности? Или тукъ господствува нѣкаква неумолима необходимость, подчинена на единъ общъ и неизмѣненъ законъ? Ала нито теорията за слѣпата случайность, нито оная за неумолимата необходимость може да задоволи и успокои страдащия духъ на човѣчеството. Успокоява го и го задоволява само неговото нравствено самосъзнание. А това самосъзнание му говори, че неговиятъ исторически животъ не е безъ смисъль; че не сѫ безъ смисъль дори страданията и нещастията на човѣчеството. Това човѣчество има у себе усѣтъ, че то не може да бѫде играчка на слѣпия случай. То чувствува, — а евангелското учение го утвърждава въ това чувство, — че историческиятъ животъ на народитѣ невидимо се насочва къмъ извѣстна строго опрѣдѣлена цѣль. И когато чува думитѣ на Христа Спасителя: *елате при Мене всички обрѣменени и трудящи се*, това чувство го заставя да се отзове на тоя божественъ призивъ, съ увѣреностьта, че наистина тукъ при своя Творецъ и Спаситель ще намѣри *успокоение*. Защото *вѣрата и любовьта правятъ Неговото иго благо и брѣмето Му леко*.

И днесъ това чувство сé посилно и по-силно обхваща не само проститѣ и неукитѣ, но и ученитѣ и мислителитѣ. Настѫпва кризисъ въ невѣрието, обратъ къмъ вѣрата. Прѣстътъ на Провидението се докосва до човѣшкитѣ сърдца. Викътъ на страдащата човѣшка душа се чу на небето. Защото материялната насока на живота дълбоко я нарани, безъ да ѝ посочи лѣкарство за облекчение. Единъ високо ученъ (Ейкинъ) съ скръбь на душата си заявява: *„Ние придобихме свѣта, но изгубихме душата си“*. Други единъ ученъ, — *Тома Карлейлъ*, — пише: „човѣкътъ се лиши отъ душата си (чрѣзъ материализма, разбира се). Мина се извѣстно врѣме и той започна да тѫжи за нея. И, наистина, изгубването на душата е нашето най-болно мѣсто. То е срѣдището на всемирната обществена гангрена, която заплашва съврѣмената култура съ най-страшна смърть“.

Опасностьта отъ пустотата на безрелигиозната култура, въ послѣдно врѣме, особено силно бѣ се почувствувала въ Франция. Това е твърдѣ знаменателно, защото Франция бѣше първата, която бѣ почнала гонение противъ вѣрата. И сега тукъ ние чуваме да се издигатъ гласове не вече противъ вѣрата, а противъ науката. *Брютенеръ* даже заявява, че „науката е банкрутирала“. Разбира се, че това заявление е една крайность, както бѣше крайность и идеализацията на науката по-рано. Точната, положителната наука добрѣ си върши своето малко и благородно дѣло. Ала тая наука не може да вземе върху си разрѣшаването на вѣчнитѣ мирови въпроси, нито пъкъ да даде удовлетворение на великата човѣшка жажда за пълно знание. Нейната роля се ограничава съ познанието въ тѣснитѣ прѣдѣли на опита и фактитѣ. Тя

е безсилна да удовлетвори потрѣбностьта на висшата нравствена правда. Науката подчинява материялната природа подъ човѣшката воля. Но тя се оказва безсилна да подчини самия човѣкъ подъ властьта на правдата и законитѣ на нравствения миръ. Тя се оказа безсилна да даде на човѣка побѣда надъ егоизъма, както и надъ страха отъ смъртьта, и да му достави вжтрѣшенъ душевенъ миръ. Нѣщо повече. Прѣзъ доктринитѣ на *еволюционизма, дарвинизма и позитивизма*, тя бѣ стжпила въ лъжливъ пжть. Тя дойде въ противорѣчие съ висшата правда и съ съвѣстьта. И сега зеха да виждатъ вече, че който би възложилъ всичката си надежда само на една такава наука, би се намѣрилъ въ едно твърдѣ жалко положение. Въ Франция съзнаха вече това и почнаха да викатъ противъ тая наука.

Въпрѣки на безпорния фактъ, че свѣтътъ е пъленъ съ всевъзможни блага, ние виждаме, че съ тѣхъ се ползува едно ограничено число „щастливци". Науката се оказа безсилна да задоволи мнозинството. Тя не само, че неможа да отстрани заседналия срѣдъ ужасаващата бѣдность порокъ, ами помогна, сѣкашъ, за неговото засилване. Това, може би, е и една отъ главнитѣ причини, дѣто сега нѣкои искатъ да я обяватъ за банкрутирала. „Ние сме доведени до кризисъ, — пише *Жюль Леметръ*, поради банкрутството на анализа и критиката... Вслѣдствие на това, човѣшката душа захваща да се поддава въ края на XIX-то столѣтие И, може би, ние сме близо до евангелското възраждание"... Това го казва бѣлѣжитъ французинъ. Другъ, сжщо тъй бѣлѣжитъ французинъ, — *Фламарионъ*, — пише: критическитѣ вѣения сж изсушили устнитѣ, душитѣ и сърдцата. Тѣ сж ни лишили отъ живитѣ извори на вѣрата, извори, отъ които хората, отъ врѣме на врѣме, утоляваха своята жажда и при които, въ дни на упадъкъ, намираха обнова. Отнето е всичко, що съставяше за тѣхъ сила и подържка. Но, какво имъ е дадено въ замѣна? Уви, нищо, пустота, мрачна и неизмѣрима... Миналото е мъртво, а философията на бжджщето се намира въ смжтно зачатие. Съврѣмената човѣшка душа е раздѣлена и се намира въ борба съ себе си... Сега сѣки се съмнява и колебае... — „Франция сега се възражда въ вѣрата, — говори трети ученъ французинъ. Страната на св. *Людовика и Калвина*, на *Паскаля и Ламене*, която дълго врѣме бѣ покрита съ савана на невѣрието, сега отново се разкрива на длъжъ и на ширъ подъ благодатното дѣйствие на Божия плугъ... Млада Франция се намира въ търсене на истинския Богъ", Твореца и Промислителя за свѣта. Други французски писатель, *Думбергъ*, казва: Въ настояще врѣме Франция, може би, е първата страна въ свѣта въ която проблемата за духовния животъ особенно занимава умоветѣ"...

Стремежътъ къмъ евангелски животъ въ другитѣ християнски държави, безпорно, е по-силенъ. Ние, обаче, посочваме тоя обратъ на мисъльта въ Франция съ опрѣдѣлена цѣль. Франция е страната, дѣто

най-напрѣдъ и най-много се лутаха изъ дебритѣ на безвѣрието и отрицанието. Въ Франция най-напрѣдъ казаха: *нѣма Богъ!* Тукъ най-напрѣдъ се поклониха на разума, вмѣсто на Бога. Тукъ бѣха казали, че свѣтътъ, както и живота сж продуктъ на слѣпия случай. Освѣнъ това тя бѣ страната, която въ недалечното минало, — въ кипѣжа на безвѣрието си, — прѣтърпѣ, подобно на България една ужасна катастрофа. И тя сжщо така изгуби двѣ свои области — Алзасъ и Лотарингия, за които въ момента води война. Изобщо, Франция бѣ страната, която водеше развоя на науката, искуството, цивилизацията и културата. И ако тая Франция, чрѣзъ устата на своитѣ първенци учени и писатели, днесь признава, че е отишла твърдѣ далечъ въ разрушителното отрицание и прави завой; ако тя иде да признае, че не сж само външнитѣ условия, които могатъ да бждатъ сждбоносни за сжществуването на една държава, а че такива могатъ да бждатъ и вжтрѣшнитѣ отъ нравствено - религиозно естество; ако Франция сега почва заедно съ своитѣ учени мжже, да признава невидимата сила, която направява сждбинитѣ на царствата и народитѣ и я търси, за да ѝ се поклони; и ако, найсетнѣ, Франция иска да се възражда съ Евенгелието на Христа Спасителя, то ние едва ли бихме могли да посочимъ подобъръ отъ нея примѣръ за подражение.

Нека се спрѣмъ сега и върху сжщината на нашата рѣчь. Както добрѣ на всички ни е извѣстно, българската държава се формира въ самостойна и независима единица прѣзъ VII-то столѣтие. Ала тя можа да закрѣпне и осигори своето сжществуване само тогава, когато прие християнството. Тогава тя си създаде свой езикъ, своя книжнина и култура. Слѣдъ нѣколко столѣтия тя падна подъ властьта на Византия. Но смѣлиятъ духъ на българина неможа да понесе игото на единъ гнилъ народъ, като гръцкия. И той низвергна това иго, безъ чужда помощь. Слѣдъ тоя героиченъ подвигъ, българскиятъ народъ, ржководенъ отъ добри царе и умни държавници, почна да развива своята национална и държавна мощь. Почна да се издига той въ сѣмейството на народитѣ и, въ продължение на нѣколко столѣтия, достигна висока слава и могжщество. Но, уви, той извърши простжпъци противъ собствената си държавна самобитность. Вжтрѣшни крамоли и раздори; вжтрѣшни морални и религиозни язви ослабиха неговата държавна мощь. Нашитѣ вѣковни врагове, гърцитѣ, подпомогнаха други нови врагове, турцитѣ, и нашиятъ народъ попадна подъ игото на тия послѣднитѣ. Това бѣше едно жестоко наказание за него, но, може би, заслужено. Цѣли петь столѣтия оплаква той своята зла участь, както евреитѣ оплакваха своята — въ вавилонския плѣнъ. Робството бѣ тежко, мжчително, страшно и позорно. То бѣше двойно — подъ турци и гърци. Българската народность бѣше турена на едно ужасно и продължително изпитание. Тя, сѣкашъ, бѣ сложена надъ силенъ огънь, за да бжде прочистена, както

се прочиства златото и среброто. Всичко, което бѣ гнило и прилѣпено къмъ нея трѣбваше да се отдѣли, да се отстрани, да се прѣмахне. Тя трѣбваше да изкупи своитѣ грѣхове и да се обнови. И за всичко това тя заплати твърдѣ скжпо. Цвѣтътъ на народа биваше покосяванъ отъ исляма и елинизма. Но прочистеното родно дърво даваще стократно плодъ. Българското плѣме живѣеше и растѣше. Ржководено, по-напрѣдъ тихо и разумно, по-послѣ смѣло и рѣшително, отъ своето родно духовенство, то бързо почна своето възраждане Явиха се беззавѣтнитѣ родолюбци като о. Паисия, о. Софрония, Ст. Караджата, х. Димитра, В. Левски и пр. които разпалиха въ него огъня за свободата и независимостьта и то поиска да му се възвърне самостойния държавенъ животъ.

Дали всичко това бѣше въ плана на Провидението? Ние дълбоко вѣрваме въ туй. Тоя пжть То протѣгна благословяща дѣсница къмъ българския народъ, чрѣзъ великата православна Русия. Вѣрата бѣ разгорѣла у братята руси чувството на самопожертвуване за свободата на поробенитѣ. Защото само дълбоковѣрващиятъ може да извърши такъвъ освободителенъ подвигъ. Той само знае, *че нѣма по-голѣма любовь отъ тая, да положи нѣкои душата си за своитѣ братя и ближни.* И, слѣдъ една кръвопролитна война на кръста съ полумѣсеца, България се яви на хоризонта; тя възкръсна за свободенъ и независимъ животъ. Наистина, голѣма часть отъ българския народъ пакъ остана подъ срамното робство. Но българската държава се появи на сцената на всемирния исторически животъ на народитѣ. Веднага започна тя своето устройство. И започна се то съ една небивала бързина. Българскиятъ народъ бѣше останалъ културно петь вѣка назадъ. Сега той бързаше да застигне другитѣ. И, наистина, въ тая си бързина, той направи за късо врѣме голѣмъ прогресъ по всички линии на своя животъ. Бързо се отвориха училища, построиха се желѣзници, издигнаха се фабрики, подобри се земледѣлието, скотовъдството и пр. Страната се модернизира. Съ своя културенъ напрѣдъкъ свободна България се издигна високо въ очитѣ на европейскитѣ народи. Но, уви, бързото модернизиране на довчерашния робъ породи и много дефекти, дефекти, които можеха да спънатъ народа и да попрѣчатъ на неговата държавна самобитность. Много нѣща се взеха и донесоха въ България отъ европейския битъ пазарь. Много нѣща, бракувани и изхвърлени изъ мисъльта на просвѣтенитѣ народи, се усвоиха у насъ. Прѣкомѣрната толерантность не даде да закрѣпне у всички ни идеята за държава и народность. Интернационализъмъ нѣкакъвъ смути множина и привлѣче нашитѣ синове и дъщери. Това стана единъ сждбоносенъ минусъ въ любовьта къмъ отечеството. Отрицателнитѣ идеи и учения убиваха вѣрата и нравитѣ у младежьта и рушеха традициитѣ у народа. Добродѣтелитѣ намаляваха. Богофобията и безразборното отрицание, сѣкашъ, почнаха да се турятъ въ основитѣ на нашето школно и гражданско

възпитание. И България достигна до тамъ, че корупцията и неморалностьта почнаха да се разхождатъ свободно изъ всичкитѣ кътове на нашия животъ. Моралнитѣ устои се разколебаха, не, тѣ се прѣстжпно игнорираха. А ние трѣбва да знаемъ, че това е най-пригодното условие за всевъзможни вжтрѣшни и външни народни катастрофи. Разбира се, че всичко това ни най-малко неще наруши великиятъ планъ на Провидението. Ние посочваме страшнитѣ дефекти въ нашия животъ, само да се види, че поради неразумие и злоупотрѣба съ свещената свобода ние, и въ дни на държавно самобитно сжществувание, подлагаме народа си на морални прѣчупвания и страдания.

Въпрѣки дефектитѣ въ обществения ни животъ, обаче, нашиятъ народъ спази въ душата си една голѣма и възвишена добродѣтель. Той не забрави своитѣ поробени братя. Нѣщо повечко. Той се готвише и бързаше да стане силенъ, за да може да ги освободи. За туй приготовление той направи неимовѣрни жертви и най-сетнѣ очаквания день за освобождението на брата — робъ настжпи. На 5 октомврий 1912 година се обяви освободителната война на Турция. И веднага храбритѣ полкове полѣтѣха къмъ робската земя. Почна се ужасната и кръвопролитна борба на кръста съ полумѣсеца. Не бѣше ли тя една червена точка въ всемирния божественъ планъ на историческия животъ? Въ всѣки случай кръстътъ побѣди. Хиляди храбри български синове положиха душитѣ си за робскитѣ си братя. Но, уви, въ момента, когато тия роби бѣха освѣтлени съ яркитѣ лжчи на свободата, една фатална ржка ги привлѣче изново въ робството! Кой бѣше причината на тая жестокость? Да ли робътъ не беше далъ още достатжчна отплата за своитѣ грѣхове? Или пъкъ дефектитѣ на нашия държавенъ и обществен животъ станаха причина за страшната народна катастрофа Ще трѣбва да чакаме по-спокойни врѣмена, когато безпристрастно ще може да се отговори на тия въпроси.

Фактътъ, обаче, страшниятъ фактъ си остава на лице. Слѣдъ една побѣдоносна война съ Турция и слѣдъ друга такава съ съюзници — измѣници, България се намѣри подъ удара на единъ нечуванъ погромъ. Нейнитѣ свещени идеали, въ момента на пълната сполука, се разбиха. И, страшно е да се изговори, — не само поробенитѣ попаднаха подъ ново робство, ами и часть отъ свободнитѣ български граждани бидоха поробени. И за голѣмо тѣхно нещастие, изглежда, че новото робство за тѣхъ ще е много по-тежко, отколкото турското.

Ще бжде ли това разпокъсване и поробване на голѣма часть отъ нашия народъ сждбоносно за нѣкого? Бждащето, което въ тоя моментъ се създава, ще ни покаже. За насъ е ясно едно обстоятелство. Ставали всичко това за възпитание или за наказание, въ всѣки случай то безпорно влиза въ всемирния и вѣченъ планъ на Провидението. Ние не можемъ да си обяснимъ постигналата ни катастрофа, нито съ теорията на слѣпата случайность, нито съ оная — на неумолимата

необходимость, нито пъкъ съ грѣшкитѣ или прѣстжпностьта на нашитѣ държавници. Слѣдъ това постигнало ни величайше нещастие, *само провиденциалната теория* за всемирния исторически животъ може да ни задоволи и успокои. Само тя може да ни свѣсти и насърдчи къмъ нова творческа дѣйность и къмъ борба съ дефектитѣ въ живота ни. Защото всѣка съзнателна дейность на единичната, както и на колегиалната, личность, насочени къмъ доброто и положителното, трѣбва да се смѣта за съдѣйствие на Промисъла Божии въ изпълнението на Неговия вѣченъ планъ.

У насъ трѣбва да се възроди вѣрата въ Бога, оная вѣра, която е способна да размѣства планинитѣ. И тая религиозна вѣра ще възроди живата вѣра въ свѣтлото бжджще на нашата държава. Нека бждемъ увѣрени, че нация, като нашата, която е играла важна роля въ историята на балканскитѣ народи, пакъ ще бжде найважния факторъ между тѣхъ. И ще бжде такъвъ съ достойнство, стига да настжпятъ благоприятни условия, които впрочемъ много зависятъ и отъ нашата вжтрѣшна нравствена мощь. Вѣрата въ Провидението и вѣрата въ собственото си достойнство и могжщество, дори ако това послѣдното е плодъ на самовнушение, е само по себе вече една грамадна сила. А нашата сила не е суетна. Тя даде колосални резултати. И докато тая вѣра пълни душата на българския народъ, неговитѣ сждбини немогатъ да бжеатъ други освѣнъ щастливи. Нищо не ще може да сломи неговия духъ и неговото свободолюбиво съзнание. Единъ день всесилие нѣкогашъ персийски сатрапъ разгнѣвенъ, бѣ заповѣдалъ да бичуватъ морето, да хвърлятъ окови въ силнитѣ му вълни. Но укроти ли се морето? Ослабна ли силата на вълнитѣ му? И днесъ става нѣщо подобно съ широката стихия на българския националенъ духъ. Джуджета, нови балкански сатрапи искатъ да го бичуватъ, мжчатъ се да го окаватъ въ вериги. Ще успѣятъ ли; ще иматъ ли тѣ поголѣмъ успѣхъ отъ тоя на персийския сатрапъ? Ще успѣятъ ли тѣ да сломатъ неговата вѣра въ собствената му сила. Ние невѣрваме. И по тоя начинъ разпокъсанъ, българскиятъ народъ нѣма да загине, защото съ него е правдата на Бога, съ него е и справедливостьта. Той може спокойно да извика къмъ своитѣ врагове: *разумѣйте, яко с нами Богъ.* Правдата и истината понѣкога пострадватъ отъ завистьта и злобата човѣшки. Но пострадватъ тѣ не да загинатъ, а да докаратъ поголѣмо тържество на своитѣ принципи. Не пострада ли Христосъ Спаситель, за да видимъ Неговото Евангелие разпространено по цѣлъ свѣтъ? Кой знае, възможно е и врѣменното наше нещастие да послужи за стжпало на народното издигане и за погибель на тия, които го създадоха. Потрѣбно е, обаче, и ние да помогнемъ за това. Потрѣбно е да се вразумимъ, да си послужимъ съ това нещастие за вжтрѣшна, лична и държавна, обнова.

(Слѣдва) † В. М. Н.

Строители на дѣтския характеръ.

Отъ нѣколко години насамъ, паралелно съ бързото развитие на държавния строй, паралелно съ бързото нарастване на нашата интелигенция и широко разпространение на всѣкакви знания и учения между нашето общество, забѣлѣзва се слѣднето: прѣдишното цѣломждрие на нашия народъ се замѣнява съ разпустнатость; пестовностьта се замѣнява съ разкоша и разсипничеството; благотворителностьта ставa рѣдко явление; охлаждението къмъ всичко най-свето и най възвишено посепенно се увеличава. Сѫщо и въ обществения ни животъ се забѣлѣзва, че ни липсватъ много добродѣтели: уважение и пазене законитѣ на страната; обичьта къмъ всичко свое, толерантность и пр. и пр. Като че порѣдко ни въодушевлява и истински патриотизъмъ при изпълнение на нѣкои обществени задължения. Една часть отъ нашата интелигенция, понеже нѣма установени възгледи за живота, нѣма и самостоятелность, твърдость и постоянство, и въ живота не може да изтърпи ни най-малката нравствена борба, за да прокара нѣкое благородно дѣло. Нашата златокрила младежь много рано, още отъ ученическата скамейка, прѣди да е добила нуждитѣ знания и опитность, се прѣдава на отдѣлни едностранчиви и социални течения и мнозина изхабяватъ всичката си младежка енергия въ съвсѣмъ безполезна за народа ни борба.

Много отъ недоволницитѣ сегашнитѣ нрави и течения между интелигенцията хвърлятъ вината върху самото училище. За всѣка злосторна случка, направена отъ младежа, за отпадъка на нравственостьта, патриотизъма и религиозностьта, за странението на младежьта отъ тежкия, но благороденъ физически трудъ на земледѣлеца и занаятчията—въобще за всичко, което обвиняватъ младежа, вината стоварятъ на училището.

Нѣма съмнѣние, че въ всички тия мнѣния се съзира частица отъ истина. Като млада държава България ще се лута дълго врѣме, за да постави, покрай другитѣ наредби, и учебно възпитателното ни дѣло въ по-цѣлосъобразни условия. Но послѣднитѣ изискватъ врѣме, прѣзъ което може да се правятъ най-необходимитѣ опити. Но нека забѣлѣжимъ, че хвърленитѣ обвинения безразборно срѣщу нашитѣ учители въ по-голѣмата си часть сѫ погрѣшно адресирани, защото умствения развой и нравствената висота у ученицитѣ твърдѣ малко сѫ въ зависимость отъ училището. Впрочемъ, нека пояснимъ тая мисъль.

Възпитанието на дѣтето се започва отъ раждането му, па ако щете даже и по-рано. Знае се, че условията и обстоятелствата, при които майката прѣкарва прѣзъ врѣме на бременностьта, не сѫ безъ влияние върху природата на дѣтето. Възпитанието на дѣтето се започва много по-рано прѣди раждането, а не отъ деня на

постжпването му въ училището. Нѣщо повече бихме могли да кажемъ: възпитанието на родителитѣ, на народа, на прѣдшедствующитѣ поколѣния е възпитание до извѣстна степень и на бждащитѣ поне поблизки поколѣния. Но нека пояснимъ тая мисъль. Когато се започва възпитанието на дѣтето, душата му не е такова нѣщо, щото да може да напишемъ на нея само това, каквото искаме, нито пъкъ е съставена отъ завършени способности, добри или лоши, та да бжде изключена възможностьта за възпитание, възможностьта за по-нататъшно въздѣйствие чрѣзъ възпитание и обучение. Дѣтската душа не ни прѣдставлява и нѣщо просто и първоначално. Тази душа е съставена отъ всичко онова, което се е утаило, придобило и прѣдало на дѣтето отъ неговитѣ по-близки и по-далечни прѣдци; тя е съставена отъ такива състояния, тенденции и прѣдразположения, които при благоприятни външни влияния могатъ да се развиятъ и да достигнатъ до дарби и способности, а при неблагоприятни влияния, планомѣрни противодѣйствия могатъ съвсѣмъ да заглъхнатъ и изчезнатъ.

Съ една дума, дѣтето съ раждането си донася нѣщо, което не е безъ значение за неговото възпитание; то донася всичко онова, що е наслѣдило отъ прѣдшедствующитѣ поколѣния. То наслѣдя и срѣдата, въ която живѣятъ неговитѣ родители, и тази срѣда, твърдѣ рано разпростира своето влияние и непосрѣдствено върху дѣтето. Прѣзъ първитѣ дни отъ своя животъ дѣтето се намира подъ грижитѣ на майка си, но не изключително подъ нейното влияние. Малкитѣ и голѣмитѣ сестри и братя включая и слугитѣ, и слугинитѣ указватъ влияние върху нѣжното сжщество и, често покрай изобилнитѣ милувки, тѣ успѣватъ въ най-ранната възрасть да култивиратъ у дѣтето раздразнителность, своенравие, каприциозность и разни нежелателни привички.

Постепенно числото на строителитѣ на дѣтския характеръ, които упражняватъ извѣстно влияние върху дѣтето, се увеличава. Дѣтето почва да излиза отъ дома и срѣща доста примѣри, на които по едно само влечение се опитва да подражава. А кой не знае какви примѣри виждатъ и какъ безразборно подражаватъ дѣцата?

И така постепенно, при съдѣйствието на повечето строители се гради душевния миръ на дѣтето.

Настжпва възрастьта на основното училище. Къмъ досегашнитѣ възпитателни фактори се прибавя още единъ новъ — училището. Новиятъ факторъ колкото и мощенъ и да е, не може да поеме всичката отговорность на възпитанието, защото 1) дѣцата постжпватъ въ училището съ доста разнообразни и донѣйдѣ култивирани влечения, настроения, привички и пр. и 2) по край училището продължаватъ да участвуватъ въ възпитанието и всички досегашни строители, къмъ които постепенно се присъединяватъ и други нови.

Както и да е, трѣбва да се признае, основното училище въ сравнение съ другитѣ строители при тая възрасть, има

най-силно влияние въ възпитанието. Неговото участие въ възпитанието, подпомогнато отъ сѣмейството би имало мощно влияние, защото влиянието на другитѣ строители още е слабо — то се усилва въ по-сетнѣшната възрасть — юношеството. Но въпрѣки голѣмитѣ усилия на основното училище, извѣстно е, каква помощь получава то и каква хармония сѫществува между сѣмейството и основното училище. Повечето сѣмейства като пратятъ своитѣ дѣца въ училището, мислятъ, че сѫ се освободили отъ всѣкаква грижа за възпитание на дѣцата си, а не малко сѫ и такива сѣмейства, които съ неразумното си участие въ възпитанието прѣчатъ на училището и не рѣдко парализиратъ неговата дѣйность. Явно е, че при такова положение не могатъ да се очакватъ такива резултати, каквито се желаятъ и искатъ отъ него.

Дѣцата завръшватъ основното училище. Едни отъ тѣхъ оставатъ у дома, други постѫпватъ въ класното училище. Тукъ тѣ донасятъ извѣстно количество знания, доста привички, една впечатлителна, възприемчева душа съ способности да наблюдава, да усвоява и да дѣйствува по подражение, внушение, по поука. Но сега душевния животъ е такъвъ, че мѫчно е да се опрѣдѣли, що се е развило подъ влиянието на училището, що подъ влияна другитѣ строители и що се е развило независимо отъ възпитанието — *самобитно* по силата на нѣкои наслѣдени привички.

Съ такова възпитание, съ такава подготовка постѫпватъ дѣцата въ първия класъ на прогимназията. Но тукъ дѣцата сѫ поставени при нови обстоятелства и условия. Прѣди всичко, тукъ дѣцата иматъ много, а не единъ учитель; училищната наредба е съвсѣмъ друга; повечето отъ другаритѣ сѫ нови излѣзли отъ други училища и пр.

Срѣдното училище си има своя програма и извѣстенъ контролъ за изпълнението ѝ. Учителитѣ се стараятъ ту съ примѣри, ту съ поука или чрѣзъ срѣдствата на дисциплината за облагородяване на чуствата, характера и да подпомагатъ за образуване на единъ правиленъ мирогледъ, изискванъ отъ училищнитѣ програми, наредби, закони.

Но срѣдното училище би имало успѣхъ въ тая посока, ако дѣйствуваше само то, както що иматъ успѣхъ въ строго изолиранитѣ интернати, дѣто ученицитѣ не познаватъ друга срѣда освѣнъ училището.

Обаче срѣднето училище, въ което ученицитѣ прѣкарватъ само отъ 4 до 6 часа въ денонощието, има много сътрудници, които не сѫ подчинени на програмитѣ, правилницитѣ, инструкциитѣ и законитѣ училищни, и които често сѫ въ противорѣчие съ самото училище. Ученицитѣ въ свободното си отъ занятие врѣме прѣкарватъ или дома при родители, роднини, приятели, познати, или вънъ по-мегданитѣ, пазаритѣ, улицитѣ, площадитѣ, кинематографитѣ и пр., или прѣкарватъ свободното си отъ занятие врѣме въ четене, въ слушане сказки, проповѣди, политически рѣчи, въ четене списа-

ния, вѣстници, брошури. А всичко това упражнява грамадно влияние върху цѣлия душевенъ миръ на ученика, всичко това сж сътрудници на училището, всичко това сж възпитателни фактори и строители на дѣтския характеръ.

Примѣрътъ дѣйствува посилно и по-бърже, казва стариятъ Сенека. А кой може да твърди, че примѣритѣ, които се даватъ на ученицитѣ вънъ отъ училището сж всички или повече отъ тѣхъ сж морално назидателни?... Не знаемъ ли ние какъ възпитава обществения ни животъ въ всички негови прояви.... не знаемъ ли ние какви примѣри виждатъ и чуватъ ученицитѣ по мегданитѣ, пазаритѣ, улицитѣ.... Излишно ще бжде да навеждаме факти и примѣри. Тѣ сж толкова много, че поразяватъ човѣка, като хвърли само единъ погледъ, И въ тая задушлива и заразителна атмосфера между толкова лоши възпитателни фактори голѣми и малки, не остава ли само училището да води да подкрѣпя учащата се младежь при една по-ясно опрѣдѣлена цѣль.

Но при такова положение всѣки ще се съгласи, че училището не може съ успѣхъ да извърши това, което се възлага нему. Не може да извърши, защото това, което то гради, се разрушава отъ вънка и неговата планомѣрна и цѣлесъобразна дѣйность се парализира отъ влиянието на изброенитѣ фактори.

Отъ сичко казано до тукъ се вижда, че училището не е единствения факторъ при възпитанието, а има и други по-голѣми: сѣмейството и обществото съ всички негови социални, икономически, религиозни и пр. прояви. А като е тъй, виновникъ за този отпадъкъ за който се спомена по-горѣ не е само училището, а сѣмейството, обществото, интелигенцията, журналистиката и пр., защото всички тия сж сътрудници при възпитанието, а вънъ отъ това всички тия не съумѣха при новото врѣме, което носеше промѣни въ цѣлия ни общественъ животъ да задържатъ старитѣ добри нрави, и отъ новото да задържатъ само доброто. Право е отговорилъ единъ отъ бившитѣ министри на Народното Просвѣщение на недоволнитѣ депутати за училищното възпитание: „Вие искате отъ учителя да образува не само граждани съ богатъ запасъ отъ теоретични и практични знания, но и съ нравствени понятия, съ понятия за хуманость, честность, толерантность, пламенна любовь къмъ отечеството и пр.... Каква подкрѣпа намира, обаче, училището въ тая си свещена мисия на първо мѣсто отъ сѣмейството, отъ бащи и майки, а послѣ отъ улицата, печата, вѣстницитѣ, литературата, обществениятѣ нрави и т. н.“

При такова положение на възпитателното ни дѣло, явява се въпросъ, какво да се прави Прѣди всичко, сѣмейството и училището трѣбва да се сближатъ, да си подадатъ ржка и дружно да погледнатъ злото и пакъ дружно да подирятъ срѣдства за изкоренението му, прѣди отпадака да ни доведе до гибелни за страната ни сътресения. Да! Трѣбва да се побърза, защото заразата ферментира и произвежда отрова

върху крѣхката, нѣжна часть отъ обществото — учащата се младежь. Фактъ е, че най-много ученици се изключватъ за измама, кражба, фалшификация, непокорство, клюкарство, клеветничество, безнараственость и пр.

Да, належаща нужда се налага да се сближатъ сѣмейството и училището и се споразумѣятъ върху възпитателната си работа. За сближение на училището съ сѣмейството много ще спомогне основане на родителско учителски дружби, каквито има вече основани на много мѣста въ царството. Въ тия дружби за членове могатъ да влѣзатъ, граждани отъ разни съсловия, учители, чиновници, адвокати, лѣкари, свещеници, занаятчии, офицери, работници и пр.

Членоветѣ на такива дружества на първо врѣме покрай (своята) своята ежедневна работа ще се вгледватъ вънъ отъ училището въ постжпкитѣ на юношитѣ и когато забѣлѣжатъ дѣца съ непохвално повѣдение или сами да ги съвѣтватъ, или пъкъ да съобщаватъ на училищнитѣ власти, на родителитѣ и роднинитѣ имъ.

Н. Недевъ.

Протоиер. А. Смирновъ.

Социализмътъ.

(въ оцѣнка отъ *Т. М. Достоевски.*)

I.

На съврѣменното общество прѣдстои да прѣживѣе единъ отъ най-знаменититѣ моменти въ свѣтовната история. Злото, насилието и неправдата, съ които человѣкътъ, волею или неволею, се помиряваше до наше врѣме, достигнаха крайния прѣдѣлъ; да се търпи по-вече неструва, трѣбва да се търсятъ нови пжтища за живота, новъ пжть за человѣческото щастие и благополучие. Изъ устата на всички, които жедуватъ за формиране на живота, се чуватъ горчиви викове: стига насилия! стига мжки и горести! долу всичко гнило овѣхтѣло и отживѣло! Нека за нещастния человѣчески родъ се намѣри заря за новъ, свѣтълъ и щастливъ животъ!

Не е трудно да се изхвърли и разруши старото. Но какъ ще създадемъ новото? Гдѣ е този спасителенъ пжть, който сигурно ще доведе человѣческия животъ къмъ благоустройство и доволство? Знайно е, че още отъ самитѣ ония врѣмена, когато человѣкътъ току що захваналъ да сжществува, той постоянно е тичалъ слѣдъ доволството и щастието. Но щастието, като призракъ, е избѣгвало отъ него, като го е залъгвало къмъ нови искания, къмъ нови пжтища. Трудна е задачата за създиждане на личното даже единичното щастие. А колко повече онова на цѣлото человѣчество? Старото е изхвърлено отъ сегашнитѣ поколѣния, но нови пжтища не се посочиха; прѣдъ насъ е само мжгла, непроницаема мжгла, а въ найчестия случай - неясни блѣнове, неопрѣдѣливши се мечти. Ето

защо настоящия моментъ отъ живота е пъленъ съ трагизмъ, какъвто мировата история може би никога не е прѣживѣвала. Тѣжъкъ и трънливъ бѣше стариятъ пѫть, но той ни бѣше познатъ; сега прѣдъ насъ сѫ хиляди пѫтища, но кѫдѣ тѣ ще заведатъ, никой не знае, на всѣки отъ тѣхъ е написано за насъ, както за странствующия въ приказкитѣ юнакъ, грозното прѣдсказване: „ако тръгнешъ по тоя пѫть, ще изгубишъ живота си, по другия ако отидешъ, коня си ще изгубишъ“.

Съврѣменниятъ человѣкъ, който е прѣкѫсналъ връзки съ старитѣ основи на живота, като че е изгубилъ точката на опората. Нишката на жизнения пѫть за него се оказва разкѫсана. Гдѣ да отиде, до що да се прихване, гдѣ да търси пѫтьтъ къмъ щастието? И той се бори, вълнува се, раздразнява се, озлобява се. Прѣдъ него се мѣрка пѫтека, но въ дълбочината на душата си той самъ се съмнява въ нейната безусловна вѣрность и надѣждность. И той дохажда тукъ не да съзижда человѣческото щастие, а да прави опити, дано нѣкакъ налучи вѣрния пѫть. Такъвъ опитъ е и социалното прѣустройство на началата на економическия материализъмъ, за който мечтае сега значителна часть отъ интелигентното общество. Мнозина тукъ сѫ увлѣчени съ горѣща вѣра въ правотата на социалистическа теория; но кой отъ сериознитѣ хора, като тури рѫката на сърцето си, може съ увѣреность да каже, че въ съврѣменния социализъмъ именно е показанъ единственно вѣрния пѫть къмъ устройване на человѣческото благополучие?

Ами какво ще бѫде, ако тукъ има нѣщо непрѣдвидено, ако е допусната нѣкаква крупна грѣшка? Ами ако опита се окаже несполучливъ? Не ще ли бѫде велика жертвата, ако ние само за проба, за опитъ унищожимъ и тая надѣждна опора, за която се свързватъ милиони хора, за да могатъ тъй или инакъ да оправдаятъ своята воля къмъ живота? Прѣди да пристѫпимъ къмъ рискования опитъ, нуждно е още отъ начало по-сериозно да се вгледаме въ него и слѣдъ щателна провѣрка да се прѣдпазимъ отъ всички дреболии и случайности, за да можемъ да отидемъ не къмъ гнилото, а къмъ вѣрното и положителното.

Съ цѣль да направимъ такава щателна провѣрка на социалистическитѣ учения, ние се рѣшихме да спрѣмъ вниманието на читателитѣ върху оригиналнитѣ сѫждения за социализма на великия писатель *Т. М. Достоевски*. Въ тия сѫждения може би той да не е билъ всѣкждѣ правъ и безпристрастенъ; но ние пакъ трѣбва да го изслушаме, като гласъ на человѣкъ, който е изкупилъ своето увлѣчение въ социализма съ четиригодишна каторга и ужа сътъ на смъртната присѫда. А и освѣнъ това Достоевски е притежавалъ такова дълбоко проникване въ человѣческата душа, което дохожда до дарътъ на особенна прозорливость. Благодарение на това той е можелъ да прѣдугажда много по-отрано ходътъ на общественитѣ течения и настроения. Той не е писатель — романистъ въ обикновения сми-

съль на тая дума, а великъ учитель не само на нашето врѣме, но и на грядущитѣ поколѣния. Може би сме пристрасни къмъ Достоевски; но нима това е само мой личенъ възгледъ? Даже на западъ захващатъ да поставятъ неговото име въ реда на най-виднитѣ мислители и познавачи на человѣческата психика.

Двадесетъ годишенъ юноша Т. М. Достоевски значително се увлѣкалъ въ тогавашнитѣ идеи на утопическия социализъмъ. Мисъльта да се прѣустрои человѣческото общество върху началата на правдата и равенството и тогава вълнувала младежьта, както я вълнува и сега. Научниятъ социализъмъ тогава още не сѫществувалъ; увличали се най-много отъ мечтателнитѣ възгледи на *Фурье* и *Сенъ Симона*. Мисъльта за „прѣустройване на человѣчеството" заставила Достоевски да влѣзе въ социалистическия кръжокъ на *Петрошевски*, което за него се съпровождало съ послѣдствията на злѣ орисанъ човѣкъ. Обвиненъ че принадлѣжи къмъ прѣстѫпния кръжокъ и че прочелъ въ едно събрание ръкописното „писмо на *Бѣлински* къмъ Гоголя по поводъ неговитѣ избрани мѣста изъ прѣписката съ другаритѣ", Достоевски билъ осѫденъ на смърть чрѣзъ застрѣлване; само на мѣстото на екзекуцията, въ момента на сѫдбоносния сигналъ, смъртното наказание било замѣнено съ четиригодишна каторга и зачисляване слѣдъ това въ редоветѣ на войската

Това увлѣчение отъ социалистическитѣ идеи не бѣше нито противъ възрастьта му, нито случайно. Тукъ имаше и страстность и съзнателна рѣшителность. „Ние бѣхме, — разказва Достоевски, — заразени отъ идеитѣ на тогавашния теоритически социализмъ... Когато ние Петрошевцитѣ, стоехме на ешафота, изслушвахме нашата присѫда безъ ни наймалко разкаяние. Въ тия послѣдни минути нѣкои отъ насъ, като инстинктивно се вдлъбочаваха въ себе си, провѣряващи мигновенно още тъй младия си животъ, може би се разкайваха за други тѣжки дѣла; но това дѣло, за което ни осѫдиха, тия мисли, тия понятия, които владѣехме съ нашия духъ, прѣдставляваха ни се, не само че не искатъ разкаяние, но даже за нѣщо, което ни очищава; мѫченичество, за което много друго трѣбва да ни се прости. И това дълго врѣме се продължаваше" (т. IX. стр. 341 — изд. Маркса).

Познанството съ Бѣлински, може би, още повече е укрѣпило Достоевски въ социалистическитѣ идеи. Това бѣше въ онова врѣме, когато Бѣлински особено страстно защищаваше въ интимнитѣ кръжоци социализма и съ свойствената нему рѣзкость отричаше всички стари наредби, въ това число и религиознитѣ. Обаянието, съ което се ползуваше името на Бѣлински, значително е способствувало, щото Достоевски, при личното познанство съ великия критикъ, да е внималъ въ неговитѣ социалистически рѣчи, като на пророчески. Тукъ не е имало ни умишленость, ни сериозна провѣрка, но увлѣчението е било страстно до готовность да положи живота си за новитѣ идеи.

И впослѣдствие, когато се

извършилъ прѣломътъ Достоевски постоянно се е повръщалъ къмъ тия въпроси, съ които е издигалъ социализма. Подъ влиянието на подавящитѣ картини на бѣдностьта, гореститѣ и забравеностьта, които му се случвало да наблюдава, и въ отечеството си, и задъ граница, той все повече и повече е гледалъ, каква страшна, унищожаваща и развращаваща сила прѣдставлява капитализма и буржуазния строй. „Какви широки и подавящи картини! казва той, като описва Лондонския животъ. Този трудящъ и движущъ се денѣ и нощѣ, като море необятенъ градъ, писъкътъ и фучението на машинитѣ; тия желѣзници, прокарани надъ и подъ домоветѣ, тая Темза; този въздухъ, заразенъ отъ димътъ на каменнитѣ въглища; тѣзи страшни жгли отъ града като Вайтчапель съ неговитѣ полуголи, диви и гладни обитатели; Сити, съ своитѣ милиони и всемирна търговия; кристалниятъ дворецъ, всемирното изложение...! Вие даже като че ли захващате да се боите отъ него. Всичко това като че е нѣкоя библейска картина, нѣщо за Вавилонъ, нѣкакво пророчество изъ Апокалипсиса, което прѣдъ очитѣ ви се изпълнява. Ако вие бихте видѣли какъ е гордъ този могжщъ духъ, който е създалъ тая колосална декорация, и какъ този духъ е гордо убѣденъ въ своята побѣда и въ своето тържество, вие бихте потрѣперали отъ неговата гордость, упорство и слѣпота и трѣпнали бихте за тѣзи, надъ които се носи и царува този духъ. При такава колосалность, при такава исполинска гордость на владѣющия духъ, при такава завършеность на неговото създание, нерѣдко замира и гладната душа, смирява се, подчинява се, търси спасение въ виното и разврата и захваща да вѣрва, че всичко това тъй слѣдва да бжде“ (т. III, ч. 2 стр. 33—34). Ето защо Достоевски, ако и отрѣзвѣлъ отъ прѣжнитѣ социалистически увлѣчения, се старае да се оправи въ тия мжчителни въпроси, които се повдигатъ отъ социализма. Кой знае? може би въ него да се е извървала даже дълбоката вжтрѣшна борба; може би и него сж мжчили досадливитѣ въпроси: ами ако въ социализма, който се стрѣми къмъ измѣнението на економическия строй, има значителна доза отъ истина? Ами ако въ наговата оцѣнка азъ погрѣша? И той отново се повръща къмъ въпроса за социализма; той го зачеква въ своитѣ велики произведения — Братя Кармазави, „Бѣсове“, „Младежь“ и др.; той му отрѣжда значително мѣсто и въ своя „Дневникъ писателя“. И колкото отива по-далечъ, толкова по-пълно, по-обмислено и по опрѣдѣлено се установяватъ неговитѣ възгледи по социалнитѣ въпроси. Тѣ влизатъ като органическа връзка въ общата система на неговото мировъзрѣние. Отъ прѣжния социализмъ, съ неговата вѣра въ спасителностьта на всички тия работнически сдружавания, земледѣлчески колонии и пр., не останало ни слѣда. Началото на християнския индивидуализмъ станало за него опоренъ пунктъ при рѣшаването на социалнитѣ въпроси.

Какъ се е извършилъ този

корененъ прѣломъ, за това Достоевски не е успѣлъ да ни разкаже. Ни позорниятъ ешафодъ, ни ужасътъ на стрѣлбата, ни четиригодишната каторга, ни войнишкиятъ шинелъ не сж имали тукъ рѣшающе значение. „Нищо не ни сломи, разказва Достоевски, и нашитѣ убѣждения само подържаха духътъ ни къмъ съзнаване на изпълнения дългъ. Не, нѣщо друго измѣни нашия възгледъ, нашитѣ убѣждения, нашитѣ сърдца. Това друго нѣщо бѣше непосрѣдственото ни съприкосновение съ народа, братското единение съ него въ общото нещастие, разбирането, че самъ станахъ сжщо такъвъ, какъвто е той (народа), самъ станахъ сравненъ и даже приравненъ до най-ниската негова степень. Това не така лесно стана, а постепенно и слѣдъ твърдѣ-твърдѣ дълго врѣме. Менъ бѣше твърдѣ трудно да разкажа историята на прѣраждането на моитѣ убѣждения, още по-вече, че това, може би, и да не е толкова любопитно“ (т. III, стр. 341-342).

Но може би за насъ да сж останали за всѣкога неизвѣстни само тия външни условия и обстоятелства, а процесътъ на вжтрѣшното прѣраждане и рѣшителното отказване отъ прѣжнитѣ увлѣчения за насъ повече или по-малко е понятенъ. Четиритѣхъ години въ каторгата за него сж били дълго но благодѣтелно училище. Тукъ той е позналъ народа, разбралъ го и го обикналъ въ лицето на изхвърленитѣ и нещастни изгнаници. Отъ примѣра даже на тия изгнаници той можелъ да види, че народътъ иска не само единъ хлѣбъ, но и нѣщо по-висше; излѣй върху му всички земни блага, но не удовлетвори неговитѣ висши искания, той, все едно, никога не ще се чувствува щастливъ. Въ всѣкиго има своя душа, свои завѣтни мисли, свои искания и стрѣмления, свои надежди и вѣрвания, които за него сж безкрайно по-цѣнни отъ всички обѣщания за ситость и доволство. Всички тия наблюдения крачка по крачка сж го привеждали до индивидуализма, който е получилъ особена боя подъ влиянието на християнството. Достоевски и по природа и по образование билъ религиозна натура; но подъ влиянието на жизненитѣ обстоятелства тая вѣра въ него още по-вече се усилила. На пжть за каторгата въ Тоболскъ, живущитѣ тамъ жени на Декемвриститѣ, подарили на всички изпращани Петрашевци Евангелието, единственната книга, позволена да се чете въ каторгата. „Четири години, казва Достоевски, пролѣжа тя подъ възглавницата ми въ каторгата. Азъ я четѣхъ и по нѣкога я четѣхъ и на другитѣ: по нея изучихъ единъ каторжникъ да чете“. Разбира се, че това го е приучило да оцѣнява всѣко явление въ живота отъ евангелска точка зрѣние; всичкото негово мировъзрѣние трѣбваше да получи християнски характеръ. Вѣрата и народната светиня и за него станали висша светиня.

На прѣжнето увлѣчение отъ социализма Достоевски често гледалъ като на врѣме на безумие. „Въ срѣдата на текущето (19-о) столѣтие, казва той, нѣкои отъ насъ се удостоиха да се присъединятъ къмъ

французкия социализъмъ и го приеха, безъ ни най-малки колебания, за крайно разрѣшение на всечеловѣческото единение т. е. за постигане на всичко, къмъ което до сега ни увличаха нашитѣ мечти. По този начинъ за постигане цѣлта ние приехме туй, което съставляваше върхъ на егоизма, върхъ на безчеловѣчието, върхъ на економическата безтактность и безредие, върхъ на клевета на человѣческата природа, върхъ на унищожение свободата на хората. Като забѣлѣзвахме тжжното недоумѣние на други дълбоки европейски мислители, ние съ съвършена разпасаность ги наричахме подлеци и тжпоумци (т. IX, стр. 24). Но това самобичуване за прѣжнето увлѣчение не е било проява на слѣпа и глуха вражда, при която способностьта за обективна оцѣнка на факта се губи. Ако нѣкой е възбуждалъ въ него чувство на отвращение, това сж тѣзи подлички хора, които се улавятъ за социализма, или даже само се прикриватъ подъ името социалисти, единственно за мръсни и своекористни смѣтки. Типъ за такъвъ человѣкъ „себѣ на ума“, който не избира срѣдствата за достигане личнитѣ си недобри цѣли, Достоевски ни е прѣдставилъ въ романа „Бѣсове“ въ лицето на Петра Степановичъ Верховенски. Социализмътъ за него е само маска, подъ коя то той прикрива най-груби и низки похоти. За щастието на человѣчеството той при случая изказва цѣла маса патетически фрази, а въ сжщность за това щастие той не извършва никакво дѣло. Това е человѣкъ, който мечтае не толкова за създаване, колкото за разрушаване; това е най-ужасенъ злодѣй, но злодѣй интелегентенъ, съ хубави маниери, знающъ французкия езикъ; за да получи макаръ хубавъ обѣдъ, той е готовъ да извърши каквото му падне звѣрство. За сто милиона человѣчески глави той говори съ сжщето равнодушие, както за сто овчи глави. Въ него седи бѣсътъ на смутоветѣ, разложението и разрушението. »Ние ще пустнемъ, мечтае той, пиянството, сплетнитѣ, доносътъ; ще пустнемъ нечуванъ развратъ; ще задушимъ всѣки гений въ младенчеството му...

Едно или двѣ поколѣния въ развратъ сега е необходимо; нечуванъ и подълъ развратъ, себелюбива мърсотия, — и такова нѣщо е нуждно. „А тукъ има още свѣжи кравички“, които да привикнатъ“ (т. VII, стр. 405, 407, 408). И всичко това защо? За туй, за да прѣобърне всички въ роби; нека всички бждагъ роби и въ робството си равни; а надъ това стадо безгласни роби ще бждатъ господари и властители единични щастливци избраници, между които първото мѣсто ще принадлежи, разбира се, нему, на Петра Степановичъ Верховенски. Тази подла смѣтка, това приспособяване на всѣка идея къмъ собственната нищожна личность, това диво сладострастие при виждане кръвьта, разврата и всеобщото разложение бѣха ненавистни на Т. М. Достоевски.

Но хората на искренното убѣждение, които сж очаквали да намѣратъ въ социализма спасение за человѣчеството отъ наличнитѣ страдания, всѣкога

сж прѣдизвиквали у него дълбоко съчувствие. Нека тѣ да погрѣшватъ, нека приематъ несбждващата се фантазия за истина; оправдание за тѣхъ служи искреностьта въ увлеченията, готовностьта да дадатъ живота си за благото на хората. Той разбиралъ смисълътъ и значението на юношеското увлѣчение съ примамливитѣ обѣщания на социализма. „Нашето юношество, казва той, търси подвизи и жертви. Съврѣменниятъ юноша, за когото толкова много говорятъ въ различенъ смисъль, често обожава най-простодушния парадоксъ и жертвува заради него всичко въ свѣта, сждба и животъ; но всичко това е единственно за туй, че счита парадокса за истина. Придойде ли свѣтлина, и сами отъ себе си се явяватъ други точки на зрѣние, а парадокситѣ изчезватъ, но за това пъкъ не изчезватъ въ него чистотата на сърдцето жаждата за жертви и подвизи, която въ него сега още подобрѣ свѣти; а това е и най-хубавото“ (т. X, стр. 49). Ето още хубавото и горѣщо слово по поводъ самоубийството на една акушерка-Писарева. Въ оставеното отъ нея писмо тя обяснява кое я е заставило да свърши живота си и да моли да я не жалятъ, нито да ораторствуватъ надъ нея. „Въ това писмо, говори Достоевски, прогледа ржководещето убѣждение на цѣлия животъ, т. е. „били би всички обезпечени, били би всички щастливи, не би имало ни прѣстжпления; прѣстжпления съвсѣмъ нѣма; прѣстжплението е болѣзнено състояния, произходяще отъ бѣдностьта и отъ нещастната срѣда“ и т. н. Въ туй се състои всичкия този малъкъ, окржгленъ, силно характеренъ и завършенъ катихизисъ отъ убѣждения, на който тѣ се прѣдаватъ въ живота съ такава вѣра, съ които тѣ насочватъ на всичко: живъ животъ, свръзка съ земята, вѣрата и правдата, — всички и всичко... И умрѣ бѣдната мома. Азъ не плача надъ тебъ, бѣдничка, но дай поне да пожаля за тебъ, позволи това; дай да пожелая на твоята душа възкресение въ такъвъ животъ, гдѣто вече да не ти дотѣгва. Мили, добри. честни (всичко това има у васъ), когато вие заминавате, отъ що ви става милъ тоя тъменъ, глухъ гробъ? Погледайте, на небето е яркото пролѣтно слънце, развили се дърветата, а вие сте уморени, спрѣли да живѣете. Но какъ да не ораторствувамъ надъ васъ за вашитѣ майки, които ви отгледаха и се любуваха на васъ, когато още бѣхте младенци. А въ младенцитѣ толкова надѣжда! И ти бѣше дѣте и искаше да живѣешъ и майка ти това помни; тогава какъ тя ще сравни сега мъртвото ти лице съ онзи смѣхъ и радость, които е виждала и още помни по твоето дѣтско лице; какъ ще й забранишъ да плаче, какъ ще упрѣквашъ всички наоколо за дѣто ридаятъ?“ (т. X, стр. 198-190).

Не, не злобата, не тжпата вражда на отстжпника се чуе въ думитѣ на Достоевски, когато той прави оцѣнка на социализма. Но неговата мисъль, неговитѣ убѣждения, неговитѣ чувства сж получили съвсѣмъ друго направление и той вече неможе да стои върху гледната точка на тѣсно-економическия

социализмъ, не може никакъ да се помири съ него. Той не по-малко пламенно, отъ колкото въ врѣме на юношескитѣ си увлѣчения, мечтае за това, щото всички хора да живѣятъ въ ситость, доволство, братско единение и любовь; но къмъ това той намира съвсѣмъ другъ пѫть, отколкото оня на економическото прѣустройство на человѣческото общество. Може би и въ неговитѣ нови възгледи по социалнитѣ въпроси да проглежда, тъй да се каже, значителна доза отъ увлѣчение, мечтателность и идеалистически пориви. Той самъ казва: азъ съмъ непоправимъ идеалистъ; азъ търся святинитѣ, азъ ги обичамъ, моето сърдце жедува за тѣхъ, защото тъй съмъ създаденъ, че не мога да живѣя безъ святини". Но въ това се и заключава силата на неговия талантъ, че той ни увлича съ своята искреность, заразява ни съ своята вѣра въ хубавитѣ страни на человѣческата душа и ни заставлява да се надѣваме на естествената побѣда на доброто надъ злото, безъ насилия, безъ кръвь и даже безъ тежка борба.

(Слѣдва) Прѣв. Свещ. **Л. Кировъ.**

Свещ. Ал. Стояновъ.

Щастливъ съмъ сега.

(Разказъ).

Пролѣтна нощь. Дневната гълчава и суета мълкнаха. Покривалото на съня и почивката се прострѣ надъ земята и нейнитѣ обитатели. Небето се униза съ ярки брилянти, които горѣха и се прѣливаха въ всички цвѣтове на дѫгата. Лекъ зефиръ полъхва; играе съ младитѣ зелени листа и милва красивитѣ главички на цвѣтята. Пълната луна тѫжно гледа отъ небесната висина и пръска блѣдна свѣтлина. Въ селото Б. нѣма шумъ, ни гълчка: всички спятъ Само въ кѫщата на Каменъ Сребровъ свѣти единъ прозорецъ: не спи той, Сребровъ, най-богатиятъ и охоленъ човѣкъ въ селото. Седналъ до прозореца, съ подпрѣна на лакътъ глава, унесено гледаше звѣздното небе. Но тая дневна небесна картина, работа на Божествения художникъ и Милосърдецъ, като че всѣваше повече страхъ и трепетъ въ сърдцето на богатия човѣкъ: така личеше поне отъ мрачнитѣ сѣнки, що играеха по лицето му. Защо?.. Какво смущаваше и терзаеше душата му? Нещастие или болесть имаше въ сѣмейството му, или въ търговията си бѣ изгубилъ? Не. Но съвѣстьта, тоя чуденъ Божи гласъ, която дълбоко спѣше у него, приспивана отъ пѣсеньта на грубото себелюбие и користолюбие, днесъ се бѣ разбудила и заговори.

Слѣдъ много години, прѣкарани далечъ отъ Бога и църквата, за първъ пѫть Сребровъ въ днешния праздникъ бѣше въ църква на Божата служба Той бѣ дошелъ да се моли. И тукъ, въ храма, неговитѣ мисли лѣтѣха къмъ търговията, къмъ земнитѣ придобивки и блага. Не-

волно, срѣдъ обикновенитѣ си мисли той се вгледа въ събранитѣ богомолци.... По лицата на мнозина отъ тия бѣдни хора той забѣлѣза това, което отдавна не бѣ се явявало на неговото сито и горделиво лице. Отъ много очи, устремени въ ликоветѣ на светитѣ угодници той видѣ сълзи да се ронятъ...

Самотенъ се почуствува Каменъ Сребровъ срѣдъ тия добродушни хора, дошли въ храма да се помолятъ на прѣдобрия Творецъ за грѣховетѣ си да изплачатъ прѣдъ Него своята скърбь. Срѣдъ благоговѣйната църковна тишина той почувствува въ сърдцето си страхъ.

Ето, започна се и проповѣдьта. Говорѣше се за милосърдието, като най-висша добродѣтель. Сребровъ, невнимателенъ досега къмъ Божествената служба, напрегнато слушаше проповѣдьта. Всѣка дума, като ножъ, се забиваше въ сърдцето му. *„Като давате на бѣднитѣ отъ имота си, вие прѣнасяте богатството си въ вѣчния градъ“*, — казваше проповѣдникътъ. *Жертвувайте за сирацитѣ и злочеститѣ: тѣ сѫ помалки Христови братя. А Христосъ казва: това, което сторихте на едного отъ тия Мои по-малки братя, Менѣ го сторихте“*. Ако сте милосърдни, ще получите наслѣдство въ Царството небесно; ако вие останете коравосърдечни и нечувствени къмъ гладнитѣ, голитѣ и безприютнитѣ, ще получите проклятие и вѣчна мѫка. Да, наистина ще бѫде така: *Небе и земя ще прѣмине, но словото Божие ще се изпълни“*... *„Сѫдъ безъ милость за тоя, който не прави молостъ!“*

Църква пустна. Богомолцитѣ излѣзоха. Най-подиръ, съ наведена глава, прѣкрачи църковния прагъ Каменъ Сребровъ. Той бѣ тъй развълнуванъ, зашеметенъ, че не забѣлѣзваше минувачитѣ, които настигаха и отминаваха. Нѣмаше у него оная важна и горда походка. Унесено, той шушнеше: Царство небесно,... малки Христови братя: сираци, вдовици!... Сѫдъ безъ милость за този, който не прави милость!“...

Тия думи бодѣха сърдцето му и не му даваха почивка прѣзъ тази нощь. Разбудената съвѣсть жестоко биеше. Картината на досегашния му животъ ясно се разгърна прѣдъ очитѣ му: отъ простъ бѣденъ селянинъ той стана виденъ богаташъ, прѣдъ когото всички сваляха шапка; направи си голѣма хубава кѫща, завъртѣ добра търговия, спечели много имотъ и пари; той бѣ забравилъ Бога и ближнитѣ си, помалкитѣ Христови братя, а помнѣше и мислѣше само за себе си и своето богатство, само нему служеше вѣрно и неизмѣнно. Срамен, позоренъ му се видѣ досегашниятъ му животъ Всичко, което доднесъ го радваше и влѣчеше, изгуби за него всѣка цѣна: той забрави касата си и дълговетѣ на селянитѣ, и стоката, и търговията. *Безумне, въ тая нощь ще ти взематъ душата, а на кого ще остане вичко това“?* Ами ако това стане! Ако той помоли за капка студена вода тамъ, кой ще се смили и ще му разхлади езика? Кой, кой ще го защити прѣдъ нелицемѣрния сѫдъ? Ожиленъ отъ тая мисъль, той скочи, отвори касата, взе една пълна кесия и бързо излѣзе на улицата...

Направи нѣколко крачки Сребровъ, вслуша се и се спрѣ. Дочу му се дѣтски плачъ. Плачатъ, навѣрно, гладнитѣ дѣчица на вдовицата Елена, мина му прѣзъ ума. Борзо отиде той до порутената сиротска кжщица и похлопа на вратичката. — Кой е? сънена попита вдовицата. — Азъ съмъ, търговецътъ Каменъ, тихо се обади той, — излѣзъ малко. Скръцнаха разсъхналитѣ вѣхти врати и прѣзъ тѣхъ се показа блѣдната вдовишка фигура. Незаговорила още тя, Сребровъ пъхна въ ржката ѝ вързопче банкноти и заговори прѣсѣкливо:

—»На, вземи, невѣсто... Това остана у мене отъ мжжа ти... Забравилъ ги бѣхъ... Но сега, на ти ги. Вижъ, гледай дѣцата!... Христови братя сж тѣ... Подържайте се... Не се притѣснявайте, кога имате нужда, дохождайте при мене... Отмина я той и се опжти за друга кжща. — Майко, Прѣсвета Богородице, не оставяшъ ти бѣднитѣ си дѣца; ти си смилила сърдцето му! мълвеше клѣтата жена, като затваряше вратата. А въ това врѣме търговецътъ бѣше при бѣдняка Якимъ.

—»Жена ти е болна, дѣцата — болни: вземи тия пари, лѣкувай ги. Щомъ се съмни, ела впрѣгни ония, шаренитѣ волове съ хубавитѣ рога, иди и засѣй голѣмата ми нива, тамъ »на греда«. Всичко това ще бжде ваше, харизвамъ ви го: и вие сте, като мене, Божии създания. Ако съмъ ви огорчилъ нѣщо, простете ми.. Лека нощь!.. И отмина по-нататъкъ Каменъ Сребровъ. »Чудни сж дѣлата Ти, Господи! шъпнѣше Якимъ, като се кръстѣше и очудено гледаше слѣдъ отминаващия омилостивенъ богаташъ. »И звѣра укротявашъ Ти, Боже милостивий!...

Срѣднощь отдавна прѣвали, когато промѣненият богаташъ се върна въ стаята си. Главата му не горѣше вече, сърдцето му и то се напълни съ такава радость и щастие, каквито не познаваше досега. Прѣзъ отворения прозорецъ нахлу въ стаята приятния ароматъ на роснитѣ цвѣтя, навѣянъ тукъ отъ подраналия утреникъ. Съ цвѣтистото благоухание се разнесе и кръшната пѣсень на сивия пѣвецъ. Коравосърдечниятъ богаташъ не се радваше досега на тая пѣсень и не я разбираше; но сега човѣкътъ, на който милость и любовь пълнѣха сърдцето, въ блаженъ унесъ ловѣше дивната мелодия на полунощната »слава«, която цѣлата природа прѣзъ устата на славея възнасяше къмъ прѣстола на Твореца. — »Господи, бжди благословенъ за великата Си милость къмъ мене«, прошепна прѣзъ сълзи свѣстениятъ богаташъ и падна на колѣнѣ прѣдъ образа на Небесния Добротворецъ. — »Ти напълни душата и сърдцето ми съ неизказано щастие; помогни ми, Господи, да направя много добрини и ощастливя Твоитѣ малки братя, за да бжде щастието ми пълно и вѣчно!«... помоли се и заспа милостивиятъ богаташъ на голата дъсчена скамейка, и спа тъй сладко и спокойно, както не бѣ спалъ никога на мекото си легло.

Минаха се години. Въ селото Б. имаше малко промѣна: нѣмаше вдовици да плачатъ, сираци да страдатъ, клѣтници да тжжятъ, — милостивата ржка на чичо Каменъ не ги оставѣше,

Каменъ Сребровъ, нареченъ сега „Доброто сърдце“, напусна търговията си. Синоветѣ, снахитѣ и внуцитѣ му работѣха полскитѣ имоти, а той даваше взаемъ на Бога: отдѣляше отъ имането си за малкитѣ Христови братя, прѣнасяше си богатство за въ Вѣчния Градъ. Достатъчна сума внесе *Каменъ Доброто Сърдце* и за сиропиталището, което се издигна въ околийския градъ. Тамъ, прибранитѣ сираци и сироти, гледаха съ благославящи просълзени очи неговия портретъ, окаченъ редомъ съ лика на покровителя Светитель. Не забрави чичо Каменъ и селската църква. Прѣдишната бѣдна, лошо украсена църквица стана чистъ, красивъ храмъ, увѣнчанъ съ позлатенъ кръстъ. До църковната ограда привѣтливо стоеше малко бѣло здание съ надписъ: „Православна бесѣда“. И всѣкога, когато милостивиятъ богаташъ добротворствуваше, казваше: „Щастливъ съмъ сега!“ и блаженство проиграваше по лицето му.

Великдень. Пролѣтьта отопли вече хладната земя. Градини и поля се покриха съ приятна зеленина. Цвѣтята засмѣно издигаха разцъфтѣлитѣ си главици. Птичкитѣ весело подскачаха и чуруликаха между раззеленѣлитѣ клонѣ на дърветата. Всичко ликуваше: природата и хората. Само въ кжщата на Каменъ Сребровъ не бѣше весело: свещеникътъ току що излѣзе съ св. Дарове. Чичо Каменъ Доброто Сърдце лежеше на смъртно легло, но призракътъ на смъртьта не го плашеше. Въ душата му бѣше мирно и спокойно: той изпълни християнския си длъгъ; споредъ молбата му, Богъ му помогна да направи много добрини, да утѣши и ощастливи много отъ малкитѣ Христови братя. Сега той заминаваше за вѣчното жилище, кждѣто го чакаше добъръ приемъ и Божата милость, защото и самъ той направи много милость.

— Приближете до мене дѣца, каза умиращиятъ на своитѣ дѣца и внуци.

Тѣ приближиха.

— Чуйте, дѣца, моето бащино завѣщание, — начена той съ прѣсѣкливъ гласъ: отивамъ си азъ оттукъ, но отъ прага на гроба ви заклѣвамъ — живѣйте близо до Бога и църквата... Често размисляйте за грѣховетѣ си... Азъ бѣхъ лошъ, безжалостенъ човѣкъ... не знаехъ състрадание къмъ бѣднитѣ, но... благодарение на Господа, Той ме разбуди отъ грѣховния сънь, смегчи сърдцето ми и... станахъ отъ звѣрь — човѣкъ... И щастливъ съмъ сега,... много съмъ щастливъ. И вие, дѣца мои, продължете дѣлото ми!... Прѣглеждайте бѣднитѣ... сирацитѣ... злочеститѣ... Богъ ще ви върне съ голѣма лихва даденото на малкитѣ Му братя.. Пазете навѣки моя сѣтенъ завѣтъ!... Така, „който дава на бѣднитѣ, дава взаемъ на Бога“; ржката, която дава милостиня, не обѣднява...

Млъкна, устата се склопиха въ блажена усмивка. Въ щастливо очакване погледътъ загасна..

До вечерьта цѣлото село узна, че Каменъ Сребровъ Доброто Сърдце не бѣше вече между живитѣ. Вѣстьта се разнесе и въ околностьта, стигна и въ сиропиталището. Отъ много очи се изрониха сълзи, много уста прошъпнаха топли молитви за успокоение душата на добротвореца.

Науката и вѣрата.

(Диалогъ).

Мъгловъ: За мене въ чудесата има нѣщо непонятно, което ме заставя да се отнасямъ недовѣрчиво къмъ тѣхъ. Какъ, въ сѫщность, Богъ, сѫщество, както казватъ, най-съвършенно, направя свѣта въ шесть дена, вижда, че всичко това е „много добро“ и сетнѣ, подиръ нѣколко врѣме, почва, така да се каже, да нарушава създаденитѣ отъ Него природни закони: прѣвръща, напримѣръ, водата въ вино; мъртъвъ, по думата му възкръсва, и, по такъвъ начинъ, Богъ поправя себе си. Както щете, но това е неестествено, а затова и недопустимо.

Свѣтловъ: Въ думитѣ ви има много и различни мисли, та позволе да ги разгледаме.

Прѣди всичко, вие виждате неестествено въ това, че Богъ съ чудесата нарушава природнитѣ закони, създадени отъ Самия Него.

Богъ е създалъ свѣта за хората. Самъ Той отъ него е нѣмалъ нужда. Но е искалъ да има още живи сѫщества, които да живѣятъ и да се радватъ.

Нали е приятно и на любещия човѣкъ да проявява любовьта си на дѣло: да се сподѣля радостьта, така да се рече, съ другитѣ Богъ е създалъ свѣта, и е проявилъ Своята любовь.

Но човѣкътъ съ грѣхопадението си е разтроилъ всичкия свѣтъ; слѣдъ което свѣтътъ станалъ не тъй „много добъръ“. Любещиятъ Богъ пакъ не оставилъ съ грижитѣ си падналия, и често отклоняващия се отъ пѫтя на вѣрата въ Бога, човѣкъ, и съ разни срѣдства го привождалъ да Го познава. Припомнете си историята на еврейския народъ или историята на християнската църква.

Къмъ срѣдствата на изправлението принадлежатъ и чудесата. Само нѣкои казватъ, че Богъ, като създалъ законитѣ на свѣта, оставилъ послѣдния самъ на себе, безъ да му се Той мѣши.

Ние гледаме иначе. Богъ, споредъ насъ, е майсторъ, творецъ на тази сложна машина на свѣта и, като такъвъ, всѣкога има право, тъй или иначе, да се разпорежда съ машината или съ отдѣлнитѣ ѝ части. И вие наричате това неестествено. Богъ за добра цѣль е прѣвърналъ водата на вино, за такава сѫщо цѣль е възкресявалъ мъртви, правилъ и други чудеса: за да видятъ хората въ лицето на Христа нѣщо по-висше отъ обикновенъ простъ човѣкъ.

За извѣстно пояснение, за естественостьта на чудото, менѣ се иска ей сега да приведа анология, прилика между най-простото явление и чудото. Наистина тази аналогия не съмъ измислилъ азъ, но все едно.

Да положимъ, че нѣко дѣте играе подъ стрѣхата на нѣкое здание. Отъ покрива пада камъкъ. Единъ възрастенъ човѣкъ

улавя камъка и спасява живота на дѣтето. Кой ще каже, че тука е нарушенъ природния законъ, като е спрѣнъ законътъ на теготението. Всичко това е въ реда на нѣщата.

Не нарушава Богъ и законитѣ на природата, като прави чудеса за едни или други добри цѣли. Чудото нарушава дотолкова законитѣ на природата, доколкото самъ човѣкътъ измѣнява тѣзи закони за своя полза, а това се случва постоянно и всѣкждѣ, и никой не казва, че това е неестествено. Разликата между Божиитѣ и човѣшкитѣ дѣйствия е само въ това, че цѣльта на чудото е духовна, небесна; а цѣльта на човѣшкитѣ дѣйствия е материална, земна.

По такъвъ начинъ, Богъ, като прави чудеса, не нарушава, както вие би се грубо изразили, законитѣ на природата, а ги приспособява тъй, че да се получи по-добра хармония въ свѣта; т. е. да повѣрва човѣкъ въ Бога. А истино вѣрващиятъ човѣкъ е най-добриятъ човѣкъ спрѣмо свѣта и другитѣ хора. Ние знаемъ слабо природата на нѣщата и, особено, своя вжтрѣшенъ миръ, затова нѣмаме твърда мѣрка, критерий, за да опрѣдѣлимъ, дѣ е границата, която отдѣля необясненото отъ необяснимото, непостигнатото отъ непостижимото.

Нѣкои се съмнѣватъ въ евангелскитѣ и други чудеса. Казано прѣмо, тѣзи хора свидѣтелствуватъ съ това само за ограниченостьта на познанията или ума си. За Христа Бога, който е всезнаещъ и всемогжщъ, нѣма чудеса. Чудесата за насъ ож чудеса затова, защото не сме привикнали и не можемъ да ги обяснимъ. Ето „рентгеновитѣ лжчи“ или „радиятъ“. Разбира се, вие знаете, че радиятъ уничтожава дѣйствието на закона на притеглянето на съсѣднитѣ тѣла, прѣдизвиква кипѣние, безъ топлина, безъ да се намалява по обемъ и тегло, съ една дума, радиятъ нарушава нѣкои, до сега извѣстни, физически закони.

Но какъ става това? Науката не обяснява, макаръ че приема добитата „сила“ и при извѣстни случаи се ползува отъ нея.

Излиза като че ли, какво „радиятъ“ е чудо. Така че, необяснимостьта на нѣщо може ли да послужи като причина за отричане на това нѣщо? Азъ мисля: далечъ не.

Необяснимостьта на чудото по наученъ начинъ така сжщо не може да бжде достатъчна причина за отричането му.

Обърнете внимание на това, че езичницитѣ и писателитѣ имъ: Целсъ, Порфирий, Юлианъ и др. — упреквали християнитѣ по този или онзи поводъ, но никога и за това, че християнитѣ признаватъ чудесното, тъй като и тѣ самитѣ били напълно на страната на такова признание. Чудесата почнали да отричатъ слѣдъ хиляди години.

Мъгловъ. Е, прѣкрасно, чудесата, — казахте вие, г-нъ Свѣтловъ, иматъ висша, духовна цѣль — да приведатъ човѣка къмъ Бога.

Но, защо Христосъ не е правилъ всѣкога чудеса, особено пъкъ когато Му направо казвали: „покажи ни знамения?“ или при кръста, когато му викали: „ако си Синъ Божий, слѣзъ отъ кръста, и ние ще повѣрваме въ Тебе“?

Свѣтловъ. Защото това е безполезно.

Вѣрата, която би възникнала у зрителя, поразенъ отъ очевидното чудо, би била принудителна, насилствено вложена въ душата. Разбира се, че по такъвъ пѫть Богъ би могълъ да направи вѣрващи всичкитѣ, като праведницитѣ, но нали тази неволна вѣра и праведность не би имали никакво нравствено значение и би били като тежъкъ камъкъ за съзнанието на всѣко свободно сѫщество? Вѣрата и нравственостьта трѣба да бѫдатъ плодъ на свободното развитие на личностьта. Вѣрата зависи не отъ очевидностьта на факта, а отъ желанието, способностьта да се вѣрва.

Волтеръ заявява открито, че ако би станало и най-очевидно чудо, то все пакъ не би го убѣдило въ нищо. А Достоевски казва: „чудесата нѣма да смутятъ невѣрника; той всѣкога ще намѣри въ себе си сила, за да не повѣрва въ чудото; а ако то стане прѣдъ него въ най-очевидни факти, то той ще повѣрва по-скоро на своитѣ чувства, отколкото да допустне фактитѣ.

Мъгловъ. Но не могатъ ли да се обяснятъ чудесата съ внушението?

Свѣтловъ. Има и този опитъ. На внушението, особенно въ послѣдно врѣме, съсрѣдоточаватъ вниманието и се ползуватъ съ него при изцѣряване на нѣкои болести. Но нѣма достатъчни основания да се обяснятъ чудесата съ внушението.

Да вземемъ извѣстнитѣ на всички евангелски чудеса. Напримѣръ, изцѣряването на разслабления (парализирания) при овчата капалня. На Христа болниятъ гледалъ като на проходящъ, и не знаелъ за намѣренията му. Не е възможно да се изцѣри съ внушение безъ вѣрата на болния, а слѣпородения билъ изцѣренъ, безъ да вѣрва въ това, защото Христосъ приближилъ и, неочаквано за самия боленъ, го изцѣрилъ. Особено не може да се подозре хипнотично внушение въ безсъзнателно състояние (изцѣряването, напримѣръ, слугата на стотника, сина на придворния): връзка между изцѣрителя и изцѣрения нѣма. Христосъ не е приготвялъ обстановка, за да подѣйствува на въображението на болния. Сетнѣ, евангелскитѣ чудеса сѫ ставали въ мигъ...

Извинете за нескромния въпросъ: вие въ числото на вѣрващитѣ ли ете, Иване?

Мъгловъ. Малко хора на науката ще намѣрите, които да сѫ вѣрващи. Ако се намѣрятъ такива, то сѫ като изключение. Повечето вѣрващи сѫ тъмнитѣ, необразованитѣ хора. Простете ми за моята откровеность. Азъ съвсѣмъ не мисля да обиждамъ съ това; азъ, просто речено, изказвамъ личното си убѣждение.

Въ сѫщность, въ послѣдно врѣме науката е отишла така далечъ и е дала такива открития, прѣдъ които човѣкъ остава поразенъ. Напримѣръ: радиятъ съ приложенията му, рентгеновитѣ лѫчи, или въ областьта на техниката: фонографа, грамофона и т. н.

По такъвъ начинъ, науката прави човѣка да се отнася къмъ всичко околно съ съзнание; тя постига всичко съ опити, основани на необорими доказателства. Вѣрващиятъ човѣкъ си е

билъ невѣжа, такъвъ ще си остане и занапрѣдъ. Вѣрата не прогресира и не просвѣщава. Какъ послѣ това може развитиятъ човѣкъ да бжде вѣрващъ?

Свѣтловъ. Да, да, истина е: техниката бързо крачи... но, менѣ ми се струва, че по-добрѣ би било, ако тя намалѣше крачкитѣ си при приложението си поне къмъ военното изкуство.

По-рано китайцитѣ се ограждали съ стѣна отъ неприятелитѣ; но ето изнамѣрили пушкитѣ, и стѣната не помага. За защита отъ старитѣ крушуми туряли шлемове и щитове, а куршумитѣ на новитѣ оржжия пробиватъ и шлемъ и щитъ. Мислѣли да одържатъ побѣда по вода съ гигантни броненосци, които струватъ милиони, съ надежда че бомбитѣ не ще пробиятъ бронята, но дебелитѣ брони не издържатъ прѣдъ разрушителната сила на минитѣ. Сега хвърлятъ отъ високо, съ аероплани, мини и бомби, но, чува се, че се намѣрилъ техникъ, който издирва пушки, съ които да може да се стрѣля въ аероплана.

Помислете, защо е всичко това!

Тежко и страшно е да се каже: за уничтожение повече хора и богатства. Азъ вече не казвамъ, колко народни срѣдства, сили и живота коствуватъ тѣзи изобрѣтения!...

И тъй, какъвъ смисъль има въ този прогресъ. По добрѣ щѣше да бжде, ако войната ставаше съ юмруци«.

А сега за вѣрата. Вие твърдѣ много прѣувеличавате научнитѣ знания, и съвсѣмъ прѣзрително се изказвате за религиозната вѣра. Азъ съмъ съгласенъ, че въ вѣрата има много нѣщо необяснимо и се приема на довѣрие. Не отричамъ и това, че науката крачи, както вие се изразихте, напрѣдъ; азъ не умаловажавамъ научнитѣ и технически изобрѣтения и открития, но азъ спирамъ вниманието ви върху това: наистина ли научнитѣ знания сж твърди, ясни, или много отъ тѣхъ сж основани на хипотези, прѣдположения, а понѣкога и съвсѣмъ нѣматъ основания; често пъкъ бива и така, че едно научно убѣждение и диаметрално противоположно на друго такова. Всичко това не трѣбва да бжде въ науката. Науката си е наука. За тъмнота, за неясность у нея нѣма мѣсто.

Но да видимъ, колко науката е по-ясно отъ вѣрата.

Обяснила е науката, какво е душата? Що е съзнанието, какъ се поражда и каква сждба го чака задъ гроба? Отгдѣ възниква животъ и кждѣ отива? Човѣкътъ не е ли загатка за науката? Не току-така Бенъ, разсждавайки за сжществото на човѣка въ своята книга »Душа и тѣло«, изказва мисъльта, че отъ всичкитѣ учения по този прѣдметъ трѣбва да се счита най-вѣрна догадката на Аристотеля. До сжщото заключение е дошелъ и берлинскиятъ професоръ Тренделенбургъ, като призналъ, че най-новото учение за човѣка не е направило нито една вѣрна стжпка напрѣдъ отъ врѣмето на Аристотеля.

Не помня дѣ четохъ подобно нѣщо. Ученитѣ направили човѣкъ: съ мозъкъ, жили, кости, очи; съ една дума, сжщо като истински човѣкъ, но само че този човѣкъ не можелъ да се

движи, билъ безжизненъ. И на, мислятъ, какъ да го ожитворятъ. Пълнили го съ въздухъ съ машини. И ето, човѣкътъ се подува като гайда. Спратъ вкарването на въздуха, и той спада. Така и инакъ се опитвали, но не могли да вдъхнатъ животъ! А нали въ това е сѫщностьта: какъ да се намѣри, да се даде животъ!...

По-нататъкъ, знаемъ ли ние за сѫщностьта на материята и силата? Що е движението, къмъ което естественитѣ науки се опитватъ да сведатъ всичкитѣ процеси на материята и силата? Отдѣ е то произлѣзло и що го поддрржа? Що сѫ природнитѣ закони? Отдѣ сѫ тѣ? Отдѣ е този вѣченъ поредъкъ и цѣлесъобразность въ вселената?

Не току-така ученийтъ Дюбуа Реймондъ по адресъ на науката тѫжно се провиква:

Не знаемъ, не знаемъ!«...

Азъ посочихъ само нѣкои нѣща, за да покажа безсилието на науката. А вижте какво чудовищни противорѣчия има въ мнѣнията на ученитѣ хора.

Централната планета — слънцето, издѣляйки топлина и свѣтлина, ґуби отъ силата си »Температурата на слънцето, - казва Бюфонъ, — подиръ 95,000 години ще се понижи до такава степень, щото животътъ на земята ще стане невъзможенъ. Съ него е съгласенъ *Робертъ Гаалъ* и *Лаверие*; но само че това, казва Гаалъ ще стане слѣдъ 95 милиона години, когато всичко ще измрѣ отъ студъ.

Споредъ мнѣнието на другъ ученъ - *Сея*, зрѣлостьта на нашето слънце ще настѫпи само слѣдъ 800,000 години, когато огънь ще уничтожи органическия животъ на земята.

Защо огъньтъ ще се усили, а нѣма да отслабне — е неизвѣстно.

Всичкитѣ опити да уяснятъ свойствата на ефира сѫ довели до неразрѣшими противорѣчия.

Мечниковъ казва, че алкохолътъ (спиртътъ) е отрова. *Бертело* пише: »алкохолътъ не може да бѫде хранително вещество«. А *Рише* отговаря: »алкохолътъ е хранително вещество и, когато е чистъ, той е безврѣденъ«.

Значи, както въ вѣрата, така и въ науката има много не само не открито, но и много такова, което не може да бѫде открито никога отъ човѣшкия умъ. Великитѣ умове сами се съзнавали въ своето безсилие. Прѣдъ смъртьта си *Нютонъ* казалъ: »не знамъ, какво ще прѣдставлявамъ за свѣта; но азъ се смѣтамъ малко дѣте, което играе на брѣга на морето и се забавлява съ това, че намира тукъ-тамѣ гладки камъчета или красиви черупки когато, между туй, прѣдъ него се разтила цѣлъ неизвѣстенъ океанъ

А мъдрецътъ *Сократъ* откровено заявява: „азъ знамъ само това, че нищо незнамъ.»

Казватъ, че свѣтътъ е произлѣзълъ отъ атоми. А отъ кѫдѣ сѫ атомитѣ? Психологията казва, че най-смѣлата фантазия не създава отъ „нищо“, но прѣобразува, комбинира елеметатъ на дѣйствителнитѣ прѣдставления и впечатления. Но какво впечатления, може да има атома, сѫществуването на който никой не може да докаже?

Намъ сѫ достѫпни явленията,

но вѫтрѣшната сѫщность на нѣщата се изплъзва отъ насъ. Отъ желѫда израства дѫбъ, но причината на това промѣнение си остава непостижима.

Споредъ науката се считатъ достовѣрни тѣзи истини, които сѫ познати съ опитъ. А колко хора сѫ познали Бога съ опитъ? Но, колко сѫ блажени вѣрващитѣ! Душевната радость, която ги изпълня въ врѣме на молитва, ги убѣждава въ сѫществуването на Бога, който имъ дава тази радость. И каква радость! Такава, каквато не е въ състояние да имъ дадатъ благата на цѣлия свѣтъ. Не напраздно *Паскаль* казва: „какъ добрѣ бива на човѣка, когато той се измори въ напразднитѣ лутания за блага въ свѣтския животъ и, уморенъ, протѣгне рѫцѣ къмъ Бога, къмъ този Богъ, Който е казалъ: *„елате при Мене всички трудещи се и обрѣменени и Азъ ще ви успокоя“*.

И наистина!...

Мѫгловъ. За мене този опитъ въ дадения случай е неясенъ. Много добрѣ ще бѫде, ако вие теоретически, съ разумъ ми докажете сѫществуването на Бога.

Свѣтловъ. Виждате ли: въ въ всѣки човѣкъ има разумъ; разумъ има и въ всичкото човѣчество. Но пита се, отдѣ се е взелъ този разумъ? Ето този първоначаленъ Разумъ, отъ който е получилъ битието си човѣшкиятъ разумъ, е и Богъ.

Нѣкой задава въпроса: защо не може да се види Богъ?

— Гледайте слънцето, — казвамъ на такива. — Разбира се, тѣ не могатъ да гледатъ свѣтлото слънце, защото очитѣ ни не сѫ приспособени за това, Така сѫщо не сѫ приспоспбени и нашитѣ духовни очи, за да гледатъ Бога. Ако Той ни се явѣше съ истинското си сѫщество, ние не би могли да понесемъ, да изтърпимъ присѫтствието Му...

Безбожникътъ не усѣща ония радости и онова щастие, каквото вѣрващиятъ изпитва въ врѣме на молитва и радостни моменти въ живота; а и нѣма онова търпѣние и относително спокойствие въ бѣди и нѣщастия, каквито има искрено вѣрващиятъ и прѣданиятъ Богу. А задгробната участъ на едина и другия?.

Не, за свое врѣменно и вѣчно благо, човѣкътъ тѣбва да вѣрва въ Бога.

Мъгловъ се сбогува съ събесѣдника си, дълбоко замисленъ и съ намѣрението да остави безбожието и да пригърне вѣрата.

Свещ. **Иорданъ Стойковъ.**

Слѣдпричастна молитва.[1]

(Отъ Св. Т. Аквински).

О, Иисусе, истини Боже, Когото имамъ щастието да притежавамъ въ тази минута и който се показвашъ тъй прѣпълненъ съ любовь къмъ менъ, изслушай, моля те, молбитѣ, които ти отправямъ.

Нека твоето удоволствие бжде едничката моя грижа, моя страсть, моя любовь. Направи щото да го търся, да го намѣря да го задоволя. Покажи ми пжтя и пжтекитѣ, които обичашъ и които искашъ да слѣдвамъ. Опрѣдѣлилъ ми си прѣдназначение, нека да го налуча и изпълня, докато спася окончателно душата си. Направи ме равнодушенъ къмъ всичко прѣходно; нека не се прѣвързвамъ, освѣнъ къмъ твоето и нѣмамъ друга цѣль, освѣнъ твоята. Направи горчива всѣка, цѣль, която не ми иде отъ тебе, и попрѣчи за изпълнението на всѣко противно на волята ти желание. Нека намирамъ изрядна всѣка извършена за тебе работа и непоносима взетата извънъ почивка. Нека всѣки часъ мисля за тебе и те чествувамъ съ дѣлата си. Нека вѣрата ми бжде продължителенъ сърдеченъ поривъ, а не студенъ и заспалъ навикъ.

О Иисусе, сладостна прѣлелесть на живота ми, направи да не търся себе си въ смиреностьта си, да не съмъ краенъ въ радоститѣ си, нито въ принципитѣ си. Направи сжщо да говоря безъ заобиколки, да се боя безъ отчаяние, да живѣя чистъ и безъ петно, да мъмря безъ гнѣвъ, да обичамъ безъ прѣструвка, да се възвишавамъ безъ желание за показъ, да слушамъ безъ възражение, да страдамъ безъ роптание.

Искамъ още, Господи, отъ тебе, който си самата доброта да ти съмъ тъй привързанъ сърдечно, че никакъвъ свѣтски шумъ да не може да ме отдѣли отъ тебъ. Дай ми вѣрно и гордо сърдце, което нищо да не може да разколебае, нищо да неможе да накара да слѣзе, непоколебимо сърдце, което бурята да не може да сломи; свободно сърдце, което нито да се съблазнява, нито да става робъ; прямо сърдце, което криволичнитѣ пжтища никога не сж видѣли.

Дай ми духъ, който те търси, и като те търси да те намира; о Ти, най-безкрайна Мждрость, нека разговорътъ ти му се нрави, нека думитѣ ти да го успокояватъ и му носятъ почивка. Нека да ти се довѣрява, да се съвѣтва съ тебе винаги и да чака отъ твоята доброта свѣтлината, отъ която се нуждае.

Дано, мой Господи, да почувствувамъ, чрѣзъ покаянието, търнитѣ на вѣнеца ти. Нека благодатьта лѣе дароветѣ ти по пжтя на изгнанието ми. Нека славата ти ме опива съ радоститѣ ти въ вѣчното жилище. Аминъ.

Прѣвела: *М. Г. Б.*

[1]) Великъ християнски богословъ въ XIII вѣкъ.

Н. Иретовъ.

Звѣздата на скръбьта.

(Легенда).

Когато била създадена земята, ангелитѣ възхваляли Твореца въ чудни славословия и дивни пѣсни. Въ дълбочината на мировото пространство свѣтѣла нова звѣзда съ нѣжна, тиха свѣтлина, *звѣздата на щастието и радостьта*, — и чрѣзъ изпълненитѣ съ благоговѣенъ възторгъ пѣсни на ангелитѣ се възхвалявала безкрайната Божия благость, по законитѣ на която сега трѣбвало да тече живота на новосъздадения свѣтъ.

Но, по знакъ на Твореца, мълкнали възтороженитѣ пѣсни. И всрѣдъ мировото пространство се раздалъ гласа на Вѣчния: — още не е завършено творческото дѣло на земята. Въ изпълнение на прѣдвѣчния съвѣтъ, въ вселената ще се яви ново създание, подобно на небето, — човѣкътъ. Въ праха на земята ще вложа Азъ искра отъ небесната свѣтлина. Като блѣщука, огасва и отново като се разгорява, тя ще освѣтява пѫтя на свѣта и ще води живота къмъ онзи Източникъ, изъ който тя по-рано е произлѣзла, Ще настане мигъ — той е скритъ въ далечната дълбочина на бѫдащитѣ вѣкове, — когато създаденията по Мой образъ и подобие ще бѫде цѣль обхванатъ отъ чистителенъ огънь, който ще се разгори отъ вложената въ праха небесна искра... А до това врѣме да се извърши на земята начертаното въ прѣдвѣчния съвѣтъ....

И на земята се яви ново творение — човѣкътъ.

Дни текли слѣдъ дни, и звѣздата на щастието и радостьта все повече и повече изгубвала своето прѣдишно нѣжно — тихо сияние.

Настѫпилъ день, когато тази звѣзда въ дълбочината на мировото пространство се запалила съ нова кръвава червена свѣтлина: въ този день на земята за пръвъ пѫтъ се пролѣла братска кървъ, безжалостниятъ, зависливиятъ Каинъ убилъ своя кротъкъ, незлобивъ братъ Авеля

Звѣздата на радостьта и щастието станала *Звѣзда на скърбьта.*

И колкото по бърже текло врѣмето, толкова все повече и повече кървава пелена обвивала свѣта. Братоубйственитѣ войни, не прѣставайки, покривали земята съ трупове, заливали я съ кървь, напълнили цѣлия животъ съ скръбь и плачь. Свѣтътъ пѫшкалъ подъ тежестьта на кърви и сълзи, и въ дълбочината на мировото пространство Звѣздата на скърбьта свѣтела съ огненочервена ярка свѣтлина.

Мѣрката на скърбитѣ била надмината, и тогава се изпълнило това, което трѣбвало да стане: въ малъкъ градецъ, въ дълбочината на бѣдна пещеря се родилъ Учительтъ на мира и любовьта.

Въ нѣжно-тихото сияние на небесната свѣтлина се спуснали въ тази нощь на земята ангели,

извѣстили на човѣцитѣ за случилото се и изпѣли: „*Слава въ висинитѣ на Бога и на земята миръ*“...

Въ тази нощь звѣдата на скръбьта отново бѣ засвѣтила съ мирна, нѣжно-тиха свѣтлина и станала отново „звѣзда на радостьта и щастието“.

Миръ, само миръ и всеобща братска любовь проповѣдвалъ изпратения отъ небето Великъ Учитель, и сърдцата на мнозина се открили за тази проповѣдь. Искрата на небесната свѣтлина отново пламнала въ сърдцата. Но тоза били избранитѣ, самотнитѣ, чуждитѣ на на пълния съ хладина и враждебность свѣтъ. И този свѣтъ възстаналъ: Великиятъ Учитель билъ разпнатъ на Голгота, а ученицитѣ на Разпятия били подхвърлени на прѣследване, и отново протекла братоубийствена кръвь. Съ ярки лжчи свѣтѣли душитѣ на избраницитѣ, но безутѣшенъ имъ билъ мрака на останалия животъ, — и все повече и повече кървавата пелена отново продължавала да обгръща Звѣздата на скръбьта.

И повикалъ Богъ ангела на мира и му заповѣдалъ: „Иди на земята и не прѣставай да напомняшъ на човѣцитѣ, къмъ какво ги е поканилъ Моятъ Синъ...

Нека твоята покана да поддържа огъня въ душитѣ на тѣзи, които ослабватъ отъ скръбь въ борбата съ мрака, и да се изпълни това, което бѣше начертано отъ Прѣдвѣчния Разумъ...“

Отъ дълбочината на наднебеснитѣ висини се спустналъ ангелътъ на мира къмъ земята, но да се приближи къмъ человѣцитѣ, не можалъ: безмѣрно —високи и дързко висящи къмъ небето стѣни обкржжавали земята, и хората оставали глухи къмъ поканата на вѣчностьта.

Тогава ангелътъ на мира почналъ да тропа и подканва скрилитѣ се задъ стѣнитѣ къмъ изпълнение волята на Бога. Но неговата покана била напраздно. Само най-чувствителнитѣ, въ чийто души още горѣлъ разпаления отъ Разпятия огънъ, чули ангелската, заглушавана отъ дебелитѣ стѣни, покана.

Твърдѣ силно се възпламенила въ душитѣ имъ небесната искра, и тѣ по-ревностно почнали да канятъ човѣцитѣ да прѣкратятъ братоубийственитѣ войни.

Но глухи останали сърдцата на душитѣ, и стѣнитѣ разтяли все повече на високо, и ставали все по-дебели...

И все по-глуха и глуха ставала поканата на ангела на мира, все по-слабо и по-слабо тя се донасяла до усѣтливитѣ сърдца на хората. Все повече и повече огасвалъ небесния огънь въ сърдцата на избраницитѣ, и все по-малко и по-малко оставали тѣ на брой. И до сега ангелътъ на мира обикаля стѣнитѣ, които закриватъ човѣцитѣ отъ надзвѣзднитѣ висини... И все растатъ и растатъ тѣзи стѣни, и все глухо и едвамъ се донася до ушитѣ ни гласа на този, който е изпратенъ отъ Богя съ покана. Него го чуватъ сега само твърдѣ малцина...

А въ дълбочината на мировото пространство свѣти съ ярка, кърваво-огнена свѣтлина „Звѣздата на скръбьта“...

(сп. Свѣточь).

Прѣв. свещ. **М. Петровъ.**

Б. Бончевъ.

Несъстоятеленъ е възгледътъ на Фридрихъ Ницше за християнското милосърдие.

Понеже болниятъ въпросъ за благотворителностьта и милосърдието особна цѣна придобива въ настоящитѣ тежки врѣмена, понеже стана нужда да се апелира къмъ християнскитѣ чувства на членоветѣ на цѣла една епархия, естествено и законно е да се отдаде нужното сериозно внимание на тоя тъй близъкъ и тъй цѣненъ отзвукъ на културната християнска душа. Прѣдъ видъ на сѫществуващитѣ отрицателни вѣяния, прѣдъ видъ на възможния съблазънъ, който може да се зароди въ сърдцето на инакъ добрия християнинъ, слѣдъ прочитането на тоя или другъ отрицателенъ възгледъ по интересуващия ни въпросъ, намѣрихъ за умѣстно да се спра и изложа най-ревулюционния и най-популярния отрицателенъ възгледъ, възгледа на Ницше. Безспорно е, че ако има мислитель, който да се радва на най-широка популярность и влияние въ областьта на съврѣмената философия и етика, ако има умъ, който да обайва съврѣменото човѣчество, ако има поетъ, около името на който да се сплотява извънредно голѣма маса врагове и приятели, то това безъ съмнение е нѣмскиятъ философъ — мислитель — поетъ — Фридрихъ Ницше, основательтъ на ницшеанството. Ницше се явява като единъ отъ най-одаренитѣ писатели отъ всички врѣмена, заслужващъ пълна оцѣнка прѣди всичко отъ естетическа и психологическа страна. Разбира се, не на всѣкѫдѣ, не въ всички области на дѣятелностьта и живота, е пробила неговата дѣятелность спокойни пѫтища, които да позволяватъ безъ прѣчки да се проявява почитание и разбиране. Той все още слисва неозрѣлитѣ, тия „твърдѣ много“ (Viel zu Vielen), които се притискатъ около него и съ хвалба подхвърлятъ неговитѣ наполовина разбрани отъ тѣхъ изречения. Струва ти се, като че не за умнитѣ хора писалъ той своитѣ книги, загадъчни басни, дълбокомислени стихове, блѣстящи парадокси, а за лековѣрнитѣ глупци, които безъ всѣка критикн се отдаватъ на мислитѣ му и лекомислено се стремятъ да осѫществятъ мечтата му за свърхчовѣка. Едно, обаче е несъмнѣно: Ницше обладава прѣвъзходни качества на ума и сърдцето, обладава онова, което печели име и слава, той умѣе да завладѣва читателя си. Ницше е искатель на правдата въ облеклото на заблуждаващия се и спъващъ се на всѣка крачка на своя животъ човѣкъ, който безпокойно и страстно се стреми къмъ идеалната цѣль на разбирането и при това забравя добросъвѣстно да изслѣдва почвата по която тича...

„Въ него“, споредъ думитѣ на Фулье, „има благородство на

мисъльта, възвишеность на чувството, буйность и ентусиазъмъ, искреность и честность на ума. Неговата поезия е могжщъ лиризъмъ; философията му се отличава съ живописность, която плѣнява въображението — това е серия отъ картини, пейзажи, видѣния и бълнувания, — романтическо шествие по вълшебна страна, гдѣто страшнитѣ сцени се смѣняватъ съ радостни, гдѣто смѣшното се прѣплита съ възвишеното... Ницше е симпатиченъ въ много отношения. Единствената антипатична черта въ тая прѣкрасна душа, това е високомѣрието на мисъльта".

Възторжената характеристика на личностьта и произведенията на Ницше у Фулье би била достатъчна за нѣкои да намѣрятъ причината за успѣха на Ницше; но не личностьта, не слога, не привлекателната, общедостжпна форма на философията му сж причина на указания фактъ. Причинитѣ за успѣха и популярностьта на базелския професоръ сж подълбоко и по-далече. Това, безъ съмнѣние, сж прѣдметитѣ и въпроситѣ, които той зачеква въпроси, които, ако и да сж съвършено стари все си оставатъ „вѣчно нови", въпроситѣ за бждащето на човѣка, неговата сжщность и главно неговото назначение и крайната цѣль, която той прѣслѣдва тука на земята. Въпроси най-близки, най-жизнени, най-болни! Тукъ е секрета на Ницшевата популярность, тукъ е причината на грамадния му успѣхъ!...

Доктрината, която вижда не само въ богословието, но и въ морала истинската причина за разваленостьта и „упадъка" на човѣчеството, прѣпятствие за прогреса на рода посредствомъ развитието на висши индивиди, — доктрината, която се облича въ формата на „имморализъмъ" и която заявява, че подъ найсвещенитѣ имена въ туй число и подъ името „добродѣтель" хората подразбиратъ въ сжщность нихилистическата цѣность на отпадъка и унищожението; — подобна доктрина, която възобновява великото възстание на скептицитѣ и софиститѣ противъ закона въ името на природата, — не може да остане безразлична за философа, защото на практика тя не ще прѣмине безъ да намѣри отзвукъ въ страститѣ, които до сега сж се считали за лоши, но които Ницше обявява за „добри" като: сладострастието, инстинкта за власть, гордостьта — тия три главни добродѣтели на новото евангелие!

Доктрината на Ницше, както и тая на Шопенхауера, не е нито философия на сърдцето, нито философия на разума, но въ противовѣсъ на това, тя е философия на волята. Първенството на волята и силата надъ чувството и мисъльта — ето какъ може да бжде охарактеризирана основната мисъль на Ницшевата философия.

I.

За философа нѣма по-важна проблема отъ проблемата, която опрѣдѣля нравственитѣ норми. Ето защо и Ницше, като оставаше на страна и безъ нужното внимание, метафизиката, религията и сжществуващата дѣйствителность, концентрира всичкитѣ си сили за рѣшението на тия проблеми.

Задачата, която Ницше си поставя въ послѣдния периодъ

на дѣятелностьта си, се обозначава отъ самия него, като прѣцѣнка на всичкитѣ цѣнности. „Азъ имамъ щастието послѣ цѣли хилядогодишнини на заблуждения и смутове отново да намѣря пѫтя, който води къмъ *не* и *да*“.

„Азъ уча *да* по отношение на всичко, което засилва, което набира сила, което оправдава чувството на силата. Азъ уча *не* по отношение на всичко това, което прави човѣка слабъ, което обезсилва«.

„До сега не сѫ учили нито на това, нито на другото; учили сѫ на добродѣтелитѣ: самоотрицание, състрадание, даже на отричане отъ живота. Всичко това сѫ цѣнности на обезсиленитѣ“.

Прѣди обаче да се рѣшимъ да направимъ нова оцѣнка, необходимо е да разберемъ негодностьта на старитѣ цѣнности, необходимо е да прѣминемъ „патологическото промеждътъчно състояние“, което се заключава въ простото отрицание на всичко сѫществуващe, признато, имаще значение. Крайнитѣ позиции не се замѣняватъ съ по-умѣрени, но все пакъ съ крайни, само че съ противоположенъ характеръ. Нихилизъмътъ достига най-крайната си форма, като утвърждава, че всичко е безсмислено и че това безмислие е вѣчно. Патологическиятъ характеръ на тоя възгледъ се заключава въ неговата чудовищна общность, въ заключението отъ относителното къмъ абсолютното безсмислие.

Безсилие счита Ницше установеното въ сегашно врѣме и опрѣдѣлящето постѫпкитѣ на хората разписание на цѣнноститѣ (Rangordnung der Werte). Твърдѣ високо се цѣнятъ такива добродѣтели, като правдивость, любовь къмъ хората, доброта и готовностьта да се помага. Къмъ тѣхъ проявяватъ почитание даже Кантъ и Шопенхауеръ, които въ други отношения мислятъ критически и свободно. Не сѫществува, обаче, никакво друго мѣрило на цѣнноститѣ, освѣнъ мѣрилото на живота и жизнеспособностьта. Животътъ е воля къмъ силата (Mille Zur Macht), „това, което човѣкъ иска, което желае всѣка най-малка частица на живия организъмъ е плодъ на могѫществото (Plus von Macht)“. На друго мѣсто се говори: „принадлежность на понятието живо се явява това, че то трѣбва да расте, че то трѣбва да разширява своето могѫщество, и, слѣдователно, да погѫлща чуждитѣ сили“. Затова всѣка оцѣнка ние можемъ да прѣдприемемъ само по такъвъ начинъ, че да опрѣдѣлимъ отношението на оцѣняванитѣ свойства или дѣятелность къмъ създаденото отъ тѣхъ „количество отъ подигната и организована сила«. Въ това число сѫществуватъ инстинкти полезни, здрави, нормални и вредни, а така сѫщо вредни, болни, ненормални. Първитѣ утвърждаватъ живота, вторитѣ го отричатъ. Затова трѣбва да се боримъ съ правдивостьта, добротата и т. н., до колкото тѣ ставатъ вредни за жизнената сила. Ако Шиллеръ въ своята »Месинска невѣста« казва, че животътъ не е най-висшето отъ благата, то приетата тукъ гледна точка отъ Ницше най-просто отъ всичко се изразява съ антитезата — Животътъ е най-висшето отъ благата.

Ницше подхвърля на извънредно рѣзка критика възрѣнията и сѫжденията, възникнали подъ влиянието на християнството. Той намира въ тѣхъ отклонение отъ волята къмъ сѫществуване. Най-важнитѣ и най-способнитѣ къмъ развитие подбуди къмъ животъ се отричаха до днесъ, тъй че животътъ носѣше на себе си проклятие. Въ противоположность на тоя, оставенъ безъ внимание отъ него моралъ, той »имморалиста«, се стреми къмъ възстановлението на егоизма въ човѣчеството.

Споредъ неговото мнѣние въ моралнитѣ оцѣнки на всичкитѣ народи и врѣмена има двѣ сѫществени различия, които можемъ да обозначимъ съ раздѣлението на морала, — моралъ на господаритѣ и моралъ на робитѣ (слугитѣ), аристократизъмъ и демократизъмъ, индивидуализъмъ и стаденъ начинъ на мисляне.

Прѣдставителтъ на морала на господаритѣ, дворянинътъ, благородникътъ, нарича „добри“ всичкитѣ физически и нравствени свойства, които високо се цѣнятъ въ самия него и въ приличнитѣ на него: силата, мощьта, твърдостьта въ отношенията къмъ себе си и другитѣ, смѣлостьта, даже хитростьта и жестокостьта. Длъжность на благородность и вѣрность той признава само по отношение на равнитѣ на себе си. Той уважава само тия традиции, въ които самъ той е възпитанъ и въ които той самъ е израсълъ. Той позори слабостьта и страхливостьта; състраданието и самоотвержението не играятъ споредъ него никаква роля; негови жизнени чувства се явяватъ гордость и радостьта на живота. Типътъ му се обозначава ката „истинска доброта« благородство, висота на душата, която произлиза отъ богатството, която не дава за да вземе, която не иска да се издигне съ това, че е добра... Нѣкѫдѣ, на друго мѣсто, той прославява здравия егоизъмъ, който произлиза отъ силната душа, на която принадлежи »високо, прѣкрасно, побѣдоносно, отрадно тѣло“.

Съвсѣмъ инакъ стои работата съ робитѣ. Тѣ сѫ прѣпълнени съ недовѣрие къмъ живота и съ инстинктивна ненависть къмъ силнитѣ, които тѣ прѣслѣдватъ и задушаватъ. Силнитѣ имъ се показватъ варвари, типъ на злото, и тъй, на всичко властно, твърдо, страшно, силно, слабиятъ гледа като на зло. Доброто въ тѣхъ заключава, напротивъ, добродѣтели, които се прѣзиратъ отъ господаритѣ: състрадание, търпѣние, смирение, благожелателство, трудолюбие. Тоя моралъ на робитѣ въ лицето на християнството и иудейството одържа побѣда надъ морала на господаритѣ. Стадниятъ инстинктъ намѣри въ него оружие противъ силнитѣ и независимитѣ; инстинктътъ на страдащитѣ и пострадалитѣ се възмущава въ него противъ щастливитѣ; инстинктътъ на посрѣдственноститѣ намѣри въ него своето собствено оправдание противъ изключенията.

Като слѣдствие отъ тая побѣда на морала на робитѣ надъ морала на господаритѣ, се явява, споредъ Ницше, декаданса, разложението, като неопровергаемъ признакъ на което служи умалението на жизненостьта

по цѣлата линия на творческата, създателната жизнедѣятелность. Това израждане води не само къмъ разрушение, къмъ саморазложение; напротивъ, то може да стане сѫщо изходенъ пунктъ за новъ животъ, за развиване на по-висока жизнена сила. Цѣльта на човѣчеството лежи не въ края му, а въ най-високитѣ му прѣдставители. Да възпитаваме подобни — това трѣбва да съставлява нашата задача, ако само ние искаме и можемъ да се издигнемъ надъ нихилизма.

Такъвъ висшъ екземпляръ на рода е оня човѣкъ, който прѣдставлява типъ на господарь, благороденъ и силенъ, и който се нарича отъ Ницше „Свърхчовѣкъ". За тоя послѣдния човѣкъ т. е. за свърхчовѣка, привърженика на морала на робитѣ се явява като посмѣшище, или като несносенъ срамъ. Задачата на това висше сѫщество се заключава не въ рѫководството отъ нисшитѣ, но тия послѣднитѣ съставляватъ основание, на което то да живѣе съ собственитѣ си интереси, на което то може само да стои.

Условията, при които живѣе силното сѫщество, сѫ обратни на тия, при които живѣе стадното. Това, което е позволено на най-силнитѣ и най-богатитѣ натури въ цѣлитѣ на облегчение на тѣхното сѫществувание: праздностьта, приключенията, невѣрието, даже разпѫтството, — всичко това, ако свободно се прѣдостави въ разположение на слабитѣ натури, необходимо би ги привело къмъ гибель. Тука като необходимъ елементъ на живота се явяватъ: трудолюбието, умѣренностьта, твърдото убѣждение, съ една дума, стаднитѣ добродѣтели; при помощьта имъ стадниятъ човѣкъ става съвършенъ. Значи, даже послѣ това, слѣдъ като сѫ възпитани свърхчовѣци, обикновенитѣ хора оставатъ тихи, послушни работници, нищетата на жалкия животъ на които освещава религията. Свърхчовѣкътъ пъкъ, мѫдрецътъ, който твори цѣнностьта, трѣбва да бѫде твърдъ, както по отношение къмъ себе си, тъй и къмъ другитѣ, да си отказва въ благополучието, покоя и тихото наслаждание отъ живота, обаче, въ всичкитѣ жизнени положения да провява веселостьта на играча, радосната невинность на забавлящето се дѣте, веселата прѣлесть на танцовача.

Изработката на тоя положителенъ възгледъ за цѣльта на човѣчеството, за възникването на висшъ разредъ хора, заставила Ницше да признае само едно учение, което подъ названието «вѣчно възвръщане на равнитѣ», му донесло отъ начало много мрачни и тежки часове. Въ силата на това учение, свѣтътъ се състои отъ крайно число елементи и има въ разположението си крайна сума енергия. Затова, каквато и да е дадена комбинация, тя трѣбва да има възможностьта да се повтаря въ прѣдѣлитѣ на безкрайното течение на врѣмето. Но щомъ отъ ново се е остановило станалото вече отъ по-рано състояние на свѣта, то, по силата на закона за причинностьта, която го прави причина на съвършенно опрѣдѣлени дѣйствия, то влече задъ себе си всички други, вече отъ по-рано слѣдващи задъ него състояния. Вѣчниятъ пѣсъченъ

часовникъ на сѫществуването все отъ ново и отъ ново се обръща. Отъ тукъ слѣдва слѣдния практически изводъ: че животътъ, който сега кой да е отъ хората прѣживѣва е неговия вѣченъ, и е всѣкога възвръщашъ се животъ. Тая мисъль, въ възможностьта да се отрече отъ необходимостьта, на която Ницше не вѣрвалъ, станала търпима за него само въ свѣтлината на задачата, поставена отъ него за развоя на човѣчеството. Въ всѣки даденъ моментъ е необходимо да се живѣе така, щото да се зароди желанието още единъ пѫть тъй да се живѣе, тъй като това ще бѫде непрѣменно! И ето той внушава на човѣка: «не забравяй, че ти дѣйствувашъ за вѣчностьта!»

Ако животътъ трѣбва да дава най-висшитѣ цѣнности, ако той може да става въ духа на морала на господаритѣ, тогава струва още единъ пѫть да се живѣе, тогава мисъльта за вѣчното възраждане губи своитѣ бодливи шипове, своята мѫчителна власть.

Ницше самъ обозначава основната тенденция на своитѣ изслѣдвания, като мораленъ натурализъмъ. Неговата задача се заключава да възвърне къмъ природата, къмъ тѣхната естествена «амморалность» (immoralität) само видимо еманципиралитѣ се и лишилитѣ се отъ естественость морални цѣнности. За това прѣди всичко и по сѫщество, той се явява, като критикъ на сѫществуващитѣ морални възрѣния и агитаторъ за новъ миропорядъкъ. При това, съ него се случва това, което се случва съ мнозинството агитатори: той нахвърля карикатурата на сѫществуващето и пада въ едностранчивость при излагането на собственото гледище, на собствения си идеалъ.

Моралътъ на робитѣ, както той го изобразява, никога и никѫдѣ не е господствовалъ; сѫщо така и моралътъ на господаритѣ, въ неговъ смисълъ, никога не е сѫществувалъ и вѣроятно, нѣма да сѫществува.

Идеята за естествения подборъ, отъ който произлиза процеса на борбата за сѫществуване, идея, която му била близка, вслѣдствие ученето на Дарвина за развитието на живитѣ сѫщества, образува една отъ основитѣ на теорията за възпитанието на свърхчовѣцитѣ. Въобще, биологичната гледна точка, въ силата на която, всичко се намира въ властьта на жизнената цѣлесъобразность, става доминирующа въ послѣдното изложение на възгледитѣ на Ницше. Не само морала, нравственото искане и дѣйствуване, но и познанието и цѣльта му, истината трѣбва да се яви въ послѣднята инстанция прѣзъ тоя форумъ. Всичко става затова относително, въ сравнение съ абсолютната цѣнность на живота, пъленъ съ сила, здравие и свободно употрѣбение на силата къмъ мощьта. Заедно съ това, въ качеството си прѣдставитель на възраждането, се явява за Ницше стария (античния) човѣкъ, който често пѫти и въ различни направления празднувалъ своето възкресение. Особено се проявява контрастътъ между морала на господаритѣ и слугитѣ въ възрѣнията и обществения строй на древностьта и въ епохата на хуманизма, ко-

гато царуваха сами надъ себе си знающитѣ, свободни отъ прѣдрасъдаци, силни натури. Ницше може да се нарече Руссо на 19 столѣтие, при което, разбира се, не трѣбва да се изпуща изъ прѣдвидъ, че него, виятъ идеалъ сѫществено се отличава отъ идеала на френския му прѣдшественикъ. Руссо му се струва като симптомъ на самопрѣзрѣние и разпалено тщеславие, плебей, въ противоположность на който, той счита Волтера за аристократъ.

Прѣв. **Б. Ив. Бончевъ.**

Що ни прѣдстои?

. . . дайте тонъ на нашата разпръсната дѣйность и Вие ще видите въ насъ послушни войници на Хр. нива.

Ц. Вѣстникъ брой 49, 1914 г.

Всѣки му е извѣстно за оная обширна дѣйность, която имаше нашето духовенство до освобождението и въ първитѣ години слѣдъ освобождението. Отъ тогава на сетнѣ постепено сѣкашъ тая дѣйность се ограничава и свива. Докато тогава свещеникътъ бѣ учитель, лѣкарь, организаторъ на всичко, даже участникъ въ висшата управа на държавата, по подирѣ тия полета на неговата дѣйность се заеха отъ други. За една отъ тѣхъ духовенството и жали и не, ала като вижда какъ, отъ година на година, народътъ изневѣрява и губи вѣра въ национални стремежи, какъ отбѣгва младежьта отъ обществени идеи на работа — па и отъ всѣкаква, като вижда всичко това духовенството тѫжи и не така лесно ще му мине тая основателна тѫга. До тамъ се ограничиха правата на свещника, че и неговата презвитера може да се гордѣе, че има по-голѣми права, напр. учил. настоятель. Духовенството остана да се подвизава съ трѣбника и служебника. На мнозина това се хареса и харесва: да служи свещеникътъ правилно, да чете - да изговаря правилно думитѣ и ударенията въ трѣбника и всичко е свършено. И народътъ като че и той навикна да гледа отъ повтаряната посочена свещеникова дѣйность, че друго не остава за свещеника освѣнъ да служи и туй то. До като въ врѣме оно духовенството е било въплощение на всѣко идейно добро начинание въ семѣйството, селото, града, държавата, сега го викатъ да потвърди станалото, да даде религиозна окраска, че още се има нужда отъ черквата.

Трѣбва ли работитѣ да вървятъ така? Не бива ли да потърсимъ друго поле за дѣйность — или по-право извѣстно, ала занемарено? *Що ни прѣдстои*? Тонътъ е даденъ. Полето е старо, но сега посочено. То е: организиране благотворителностьта въ нашия край. Нека знаемъ, че на това поле сѫ работили нашитѣ прѣдшественици. Тая тѣхна дѣйность имъ е била мила, тя ги е издигала въ очитѣ на народа. Ето защо народътъ ималъ свещеника за необходима потрѣбность и се борилъ за него. Въ туй поле на дѣйность ние сме незамѣними, обаче ако и тукъ, съ

своята немара, оставимъ да вършатъ други за наша смѣтка тая благодарна работа, както сж и почнали, — бждете увѣрени, събратя, ще станемъ непотрѣбна вещь, обесолела соль, участьта на която е извѣстна. Не говоря за тая или оная личность, а in corpore.

Нека помнимъ, че тоя кржгъ на дѣйность не ще задължение, а съзнание. Защо тогава да не станемъ послушни войници на тая благородна наченка? Азъ поне непознавамъ по-благородна отъ тая работа!

Мнозина ще възразятъ и възразяватъ, свещеникътъ въ материално положение е така поставенъ, че не може благотвори и не му се желае да се заеме съ тая работа. Ето двусмислие! Вѣрно е, че свещеникътъ е въ крайно мизерно положение, спрямо своитѣ другари по образование и че много малко може да отдѣли, за да благотвори; обаче вѣрно е и това, че свещеникътъ може и трѣбва да бжде посрѣдникъ между богати и сиромаси. Той може съ кърпата на богатия да отрие сълзитѣ на бѣднитѣ сирачета. Иска се работа, ала ние не сме почнали. Кога на свещеника е отказано да иска въ името на Бога за бѣднитѣ? Народътъ ни е добъръ, състрадателенъ и винаги е готовъ да благотвори: кой съ колко може. Що говори факта на крупния плѣвенски гражданинъ благодѣтель при първото отиване на дѣдо Климента въ Плѣвенъ? Не е това случай на съвпадение. Що говорятъ честитѣ крупни благодѣяния на добритѣ, благочестиви граждани отъ Видинъ Ломъ и другадѣ. Не показвали това, че дѣлото иска самоотвержени ратници, които да излѣзатъ вънъ отъ коритѣ на трѣбника и служебника. Какво по-благородно поле за свещ. дѣйность отъ това? Ето защо нито похвалитѣ отъ едни, нито подмѣтанията отъ други, сж ми били ржководно начало, а винаги - изпълнението на дълга.

Нека организираме всѣки въ своя си благотворителното дѣло. Всичко ставаще по тоя отдѣлъ да съобщаваме на пасомитѣ си. Колкото повече голѣмъ брой отъ енорияшитѣ направимъ съучастници въ благотворителното дѣло, макаръ съ малка лепта, толкова повече ще бждемъ увѣрени, че дѣлото ще вирѣе успѣшно и добие желания резултатъ. Нека помнятъ ратницитѣ на благотворителностьта, па и самитѣ г. г. дарители, че *»хората въ обществото“*, както всѣкога, ще говорятъ и така и така: да се не смущава сърдцето ви, — всѣки е свободенъ.

И така на въпроса що ни прѣдстои - азъ отговорихъ бързо и съ малко думи. Бихъ желалъ да чуя и други мнѣния.

Свещ. **Йорданъ Поповъ.**

Развоятъ на епархийската благотворителность.

Организираното благотворително дѣло въ епархията продължава да се развива нормално. Напослѣдъкъ Негово Високопрѣосвещенство кириархътъ направи позивъ писменно до по-първитѣ материално благосъстоятелни първенци епархиоти, като ги покани да станатъ основатели на Фонда епархийска благотворителность. Увѣрени сме, че мнозинството отъ тѣхъ ще се отзове съ готовность на това хуманно и свето дѣло.

Прѣзъ изтеклиятъ мѣсецъ Априлий за Фонда сѫ пожертвували слѣднитѣ благотворители:

1. Отъ *братя Торосянъ* и тѣхнитѣ 4 сънародници, въ гр. Видинъ, съ писмо:

„Ваше Високопрѣосвещенство, Въпрѣки усилията, които правимъ въ тоя моментъ да подпомагаме нашитѣ нещастни сънародници, които се намиратъ още подъ тежкото робство, ние не искаме да бѫдемъ далечъ отъ едно свето дѣло, каквото Вие започнахте съ организирането на благотворителностьта. Ето защо бързаме да Ви изпратимъ за »Фонда Епархийска Благотворителн.«, приложенитѣ **тукъ 300 лева**, събрани отъ живущитѣ въ Видинъ арменци: Братя Торосянъ 150 л.,

Тия благородни дарители сѫ получили слѣдното благодарително писмо отъ Н. В. Пр. Митрополита: Уважаеми и благородни господа! Получихме Вашето писмо съ приложенитѣ къмъ него 300 лева, събрани отъ Вашитѣ сънародници за засилване фонда на нашата епархийска благотворителность. Вашиятъ жесть е тъй милъ и трогателенъ, че ние се прѣкланяме прѣдъ чувствата на сърдцата, които сѫ го продиктували. Тоя скѫпъ даръ, който вие поднасяте въ единъ моментъ, когато правите всички усилия да подпомагате нещастнитѣ Ваши сънародници, които охкатъ подъ кървавото иго, говори високо за Вашето християнско благородство. Дано той послужи за примѣръ на мнозина отъ нашитѣ заможни граждани, които сѫ длъжни да сторятъ стократно повече за за своитѣ ближни, отколкото сторихте Вие. Като Ви найсърдечно благодаримъ за помощьта къмъ Фонда Епархийска Благотворителность, призоваваме Божието благословение на Васъ и на Вашия многострадаленъ народъ.

II. Телеграфни съобщения за дарения на Фонда Еп. Благотворителность.

Отъ Благоговѣйния свещ. Флоро Матеевъ, изъ с. Раброво, Кулска околия:

„Благата инициатива, която, Ваше Високопрѣосвѣщенство, взехте за организиране на благотворителностьта прѣмного ме радва, като най-благородно и свето дѣло. Ето защо моля Ви приемете за Благотворителния Фондъ моя скроменъ **приносъ 1000 лева**.

Свещ. Фл. Матеевъ.«

На тая телеграма Негово Високопрѣосвещенство е отговорилъ съ слѣдното писмо:

Телеграмата, съ която, Ваше Благоговѣйнство, ни съобщавате за Вашия *скроменъ приносъ отъ 1000 лева* за „Фонда Епархийска Благотворителность“ дълбоко ни трогна. Тоя Вашъ благороденъ жестъ ще послужи на мнозина примѣръ за подражение. Вие наистина съединихте благото пастирско слово съ светото християнско дѣло. Да бѫде благословено сърдцето, което рѣшава и рѫката, която дава. Ако и за чашата студена вода, дадена на нуждающия се, ще се отплати отъ небесния Благодѣтель, то бѫдете увѣрени, че Вашиятъ приносъ за сирацитѣ и нещастнитѣ е много повече отъ много чаша вода. Вие си приготвяте богатство, което никога нѣма да се раздѣли отъ Васъ. Това богатство е запазено и отъ молци и отъ крадци; съ него Вие ще се явите прѣдъ Праведния Сѫдия. Нека Той Ви възградe стократно и тукъ на земята и да Ви помага да вършите още дълги години Неговото свето и спасително дѣло. Призоваваме Божието благословение на Васъ.

III. **Телеграмитѣ** отъ г-на Петко Кочанковъ, изъ с. Дългодѣлци, Ломско и г-на Н. Алтимирски, изъ г. Ломъ.

„Благоволете, Ваше Високопрѣосвещенство да отбѣлѣжите скромния ми даръ *хилядо лева* за Фонда благотворителность, която ще внеса най-скоро. Цѣлувамъ св. Ви дѣсница, Ваше въ Христѣ чадо: *Кочанковъ*“.

„Моля да отбѣлѣжите и отъ мене **хиляда лева** за Фонда Епархийска благотворителность. Цѣлувамъ св. Ви дѣсница. *Алтимирски*“.

На тия телеграми Н. В. Пр. отговорилъ съ по едно твърдѣ прочувственно благодарително писмо. Въ тия писма се констатира утѣшения и радостенъ фактъ, че благотворителното дѣло — намира подкрѣпа отъ първенцитѣ на обществото. Посрѣщано отъ всички съ християнска готовность и съдѣйствие, то ще даде такива послѣдици, отъ които всички ще чувствуваме радость и блаженство въ душитѣ си.

IV. **Писмо отъ г-нъ Ил. Ц. Щърбановъ** изъ гр. Ломъ.

Ваше Високопрѣосвещенство, Приложенъ тукъ при настоящето си, испращамъ Ви единъ чекъ, подъ № 19544/974, издаденъ ми отъ Българската Нар. Банка на сума за *лева 1000 — (хиляда)* съ покорна молба, да благоволите и приемете тая скромна лепта, за въ полза на учреждения отъ Ваше Високопрѣосвещенство, „Фондъ Епархийска Благотворителность,“ за което Ви благоначинание нека Всевишниятъ Ви подари спокоенъ и дългъ животъ, за да можете, не само да благословите основния камъкъ на тия Богоугодни и благотворителни заведения, нъ още и да ги осветите и окропите съ Архипастирската си дѣсница, която смирено цѣлуващъ, прося отеческата Ви благословия и оставамъ за всѣгда Вашему Високопрѣосвещенству прѣданий о Христѣ синъ. *Ил. Ц. Щърбановъ.*

Н. В. Прѣосвещенство е изпратилъ на г. Щърбановъ слѣдния отговоръ:

Високочтимий г. Ил. Ц. Щърбановъ, Отечески Ви молитствуваме, дълбоко сме трогнати отъ Вашето синовно и благожелателно писмо отъ 2 того. Още по дълбоко ни раз-

чувствува приложения при него чекъ *отъ 1000 лева златни*. Вашета щедра лепта за учреденія отъ насъ *Фондъ Епархийска Благотворителность*. Вашето благородство и християнско благочестие ние познавахме отъ по-рано. Поради това съ право и основание Ви считаме *за старши синъ на Богомъ* ввѣрената ни епархийска църква. Вашитѣ благопожелания сѫ прѣмили за сърдцето ни. И понеже тѣ излизатъ отъ едно, тъй рѣдко по вѣра и благородство, сърдце и се отнасятъ до едно тъй велико и свято дѣло, дълбоко сме увѣрени, че Богъ ще благослови тѣхното осѫществяване. Прочее изъ глубини души Ви благодаримъ, както за синовнитѣ чувства и благопожелания, тъй и за щедрото пожертвуване. Молитствуваме Всевишния да Ви въздаде стократно за него и да низпосли изобилно своята благодать надъ Васъ и надъ Вашето благородно сѣмейство. Приемете привѣтъ и благословия отъ прѣдания Ви *Видински Митрополитъ* **Неофитъ.**

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Имениятъ день на Прѣстолонаслѣдника. По тоя случай между Негово Царско Височество Прѣстолонаслѣдника князъ *Бориса* и Негово Високопрѣосвещенство сѫ размѣнени слѣднитѣ депеши:

Видинъ. Негово Високопрѣосвещенство Св. Видински митрополитъ г. Неофитъ.

Живо трогнатъ отъ изкренитѣ и топли молитви, както и отъ чистосърдечнитѣ поздравления, отправени ми отъ В. В. Прѣосвещенство за именния ми день, моля Ви да приемете сърдечната ми благодарность. **Борисъ Търновски.**

София. Негово Царско Височество Прѣстолонаслѣдника Князъ Борисъ Търновски.

По случай тезоимения день на Ваше Царско Височество отъ страна на Видинската Епархийска църква и моя всепрѣданно Ви поднасяме привѣтъ. Молитствуваме Всевишния да дарува на Ваше Царско Височество крѣпко здравие и щастие на многая лѣта.

Митрополитъ **Неофитъ.**

Духовно утро. На 12 м. априлий, въ салона на читалището »*Постоянство*«, настоятелството на Ломския клонъ отъ епархийското благотворително братство, слѣдъ свършека на църковната служба, устрои *Духовно просвѣтно утро*, което бѣ посѣтено извънредно много. Програмата на *утрото* бѣ: 1. *Отче нашъ* и *тропаръ*, изпъл. чер. учен. хоръ. 2. *Рѣчь*. Безвѣрието и дефектитѣ въ нашия общественъ животъ... 3. *Осиротелитѣ старци*, декл. ученичка. 4. **Дегряревъ**— *Днесъ всяка тварь*... изп. учен. чер. хоръ. 5. **Бахъ К. Ф. Ем** *Пробуждане на живота*... соло цигулка. 6. **Константиновъ**. *Надгробна плоча*.., декл. ученикъ. 7. *Хендѣлъ Г. Ф. Сионската дъщеря*, изп. учен. оркестъръ.

Благодарность Настоятелството на Ломския клонъ отъ *Еп. Благотв. братство* изказва публично своята дълбока благодарность на всички ученички и ученици, на хорътъ и оркестерътъ, на г. Бѣлчевъ, който ги ръководеше и на всички, кои-

то взеха участие въ устройването на *Духовно просвѣтното утро* на 12 м. априли. Сѫщо така благодари и на благороднитѣ госпожи, които събираха доброволнитѣ помощи за „Фонда Епархийска Благотворителность.“ Събраната сума **възлиза на 400 л.**

Архиерейска обиколка. На 11 и 12 априли Негово Високопрѣосвещенство митрополитътъ посѣти г. Ломъ. Слѣдъ Божествена служба на 12-и въ църквата „Усп. Прѣсв. Богородици“ той произнесе една рѣчь на тема: *«Човѣшкото знание и Божието всемогѫщество,»* което направи твърдѣ силно впечатление на богомолцитѣ.

Слѣдъ това присѫтствува и на *Духовно просвѣтното утро*, устроено отъ мѣстния клонъ на Епар. благотвор. братство, въ читалището *Постоянство*. Негово Високопрѣосвещенство и тукъ произнесе рѣчь на тема *„Безвѣрието и дефектитѣ въ нашия общественъ животъ.“* При едно небивала тишина той говори цѣль часъ и половина.

— На 18 и 19 сѫщи Н. В. Пр. митрополитътъ посѣти селата *Флорентинъ* и *Ясенъ*, Видинска околия. Въ първото отъ тия села той служи Божествена литургия. И въ двѣтѣ тия села той биде посрѣщнатъ най-радушно. Особено трогателно бѣше срѣщата въ Ясенъ. Момитѣ съ пълни мѣнци вода, цвѣтя и вѣнци. Слагаха се вѣнци дори на файтона и на конетѣ. Това бѣше изразъ на обичь и прѣданость къмъ любимия си архипастирь. Н. В. Пр. влѣзе въ църквата, дѣто се направи кратка молитва, говори кратка рѣчь, благослови възтърженитѣ християни и изпращанъ отъ всички, замина за Видинъ.

— На 26 сѫщи Н. В. Пр. посѣти селото Видболъ, дѣто извърши божествена служба. Слѣдъ свършека на литургията, той биде поканенъ въ домътъ на единъ отъ първенцитѣ, дѣто бѣха се събрали мнозина отъ селенитѣ да получатъ благословия и наставления по уредбата на епархийския си храмъ. Къмъ 11 часа Н. В. П. се завърна въ Видинъ.

Нашитѣ млади богословски сили. Съ душевна радость бързаме да отбѣлѣжимъ въ страницитѣ на *„Бдин. Вѣсти“*, че тая година св. ни православна родна Църква се сдобива съ нѣколцина млади богослови, които завършватъ съ успѣхъ рускитѣ духовни Академии. Ние имаме основания да твърдимъ, че нѣкои отъ тѣхъ ще излѣзатъ като първенци на Академиитѣ. Отъ сега още можемъ да посочимъ имена: г. *Хр. Гяуровъ* студентъ отъ Киевската духовна Академия се числи на първитѣ мѣста по успѣхъ между студентитѣ. Вѣроятно ще му бѫде прѣдложено отъ Академията професорска стипендия за специализация. Но той е опрѣдѣленъ вече отъ св. Синодъ за професоръ въ бѫдащето наше Висше Богословско училище. г. *Д. Дюлгеровъ*, студентъ въ Московската Духовна Академия, сѫщо тъй е между първитѣ по успѣхъ студенти. Той е прѣдставилъ едно обширно кандидатско съчинение, отъ 1730 стр. на тема: *„Въпросътъ за главенството и непогрѣшимостьта на папата“*, разгледанъ най-подробно отъ историческа, каноническа и догматическа гледна точка. Ние не

се съмняваме, че тая колосална работа на г. *Дюлгерова* ще бжде добрѣ оцѣнена и че ще зарадва прѣди всичко нашата родна св Църква. Г. г. *Гяуровъ* и *Дюлгеровъ* сж свършили съ отличие нашата Софийска духовна семинария, при ржководството ѝ отъ нинѣ благополучно *право правящия* кириархъ на нашата Видинска Епархия Н. В. Пр. Митрополита г. г. *Неофита*. Ние сме увѣрени, че и другитѣ негови ученици, сега студенти, ще завършатъ съ такива же отлични успѣхи.

Това е едно добро свидѣтелство за солидното образование, което дава нашата Софийска духовна семинария. Нека се надѣваме, че това образование още повече ще се засили отъ самитѣ нейни достойни питомци, които, завърщайки се съ такава солидна академична просвѣта, постепено ще ставатъ възпитатели въ нея. Ние се радваме, заедно съ нашата висша църковна управа, за успѣха на духовната ни просвѣта.

Грозното убийство въ Ломъ. Пишатъ ни отъ Ломъ: „Прѣди два мѣсеца тукъ стана убийството на *Бойкиновъ*, чиновникъ при гарата. Закланъ биде, като овца и на 6 мѣста прободенъ въ гжрдитѣ съ кама. Убийцитѣ постепенно се залавятъ. *Тѣ сж ученици.* До сега сж заловени шесть души. Не се знае колко още ще бждатъ заловени. Разкрива се, че тѣ сж цѣло дружество, наречено „Черна ржка“, организирано татъкъ кждѣ Кюстендилъ. Тѣ сж сжщински прѣстжпници. Говори се, че тѣ и другадѣ сж извършили такива грозни убийства.

Тукъ гражданството страшно е възмутено противъ училището (педагогичното), а особенно противъ учителитѣ безвѣрници-социалисти. Това възмущение вчера намѣри изразъ. На „Св. Възнесение Христово“ празникътъ на градското ни читалище „Постоянство“, прѣдседательтъ му г. *М. Бечовъ* произнесе една хубава рѣчь. Говори и за извършеното въ Ломъ грозно убийство отъ ученици. Той каза, че училищата, както сега сж поставени у насъ, дѣто и най-заклетитѣ врагове на вѣрата, нацията и държавата, каквито сж разнитѣ безотечественици и анархисти, сж оставени за учители, тия училища, особенно педагогичнитѣ, сж сжщински разсадници за малки и голѣми прѣстжпници. Мнозина отъ самитѣ тия учители, каза той, сж анархисти, които потжпкаха вѣрата и морала у своитѣ възпитаници. Сравни такивата учители съ обущаря, който безгрижно начуква 15 чивии въ обувката, безъ да взима участие въ изкуството... Безбожницитѣ учители съ сатанинско злорадство внасятъ поквара у нашата младежь. Ако се оставятъ се тъй и за напрѣдъ да вършатъ своето разрушително дѣло, ние ще сме осждени да видимъ най-ужасни, вършени отъ нашитѣ собствени дѣца, прѣстжпления...

Поради туй, най-накрай г. Бечовъ покани Ломскитѣ граждани на общо събрание, за да обмислятъ какъ да се извърши освобождението на нашето училище отъ безвѣрници и анархисти учители. Това прѣдложение се прие отъ хилядната публика и навѣрно общегражданското събрание скоро ще се свика... **Д.**

Б. Р. Ние и по-рано казахме, че има охлаждение между на-

рода и училището. Ако то се обърне въ антагонизъмъ нищо добро за страната не може да се очаква. Ние апелираме за будность отъ гражданството, за благоразумие отъ учителството и за съотвѣтни мѣрки отъ страна на върховната просвѣтна управа, за да се прѣдотврати прѣдстоящето зло. Гражданитѣ и родителитѣ иматъ право да негодуватъ и да се сърдятъ, защото се касае за тѣхнитѣ дѣца... Добрѣ е съ врѣме да се прѣмахне срѣдостѣнието, което, чужди за народнитѣ идеали елементи, съ прѣстжпни усилия издигатъ между народа и училището...

Утвърдени настоятелства по организуваната благотворителность. Негово Високопрѣосвещенство митрополитътъ е утвърдилъ слѣднитѣ новоизбрани благотворителни настоятелства:

Ломска околия.

8. За Стал. Махленската енория: Благоговѣйниятъ свещ. *Ан. Поповъ* и г. г. *Иосифъ Станчевъ* учитель, *Вельо Симионовъ и Павелъ Петковъ* изъ с. Ст. Махала. Г. г. *Георги Червеняковъ* учитель, *Стоянъ П. Бърнзовъ и Манойло Петковъ.*

Въ лицето на учителитѣ г. г. *Станчевъ и Червеняковъ*, ние виждаме истинскитѣ народни труженици и възпитатели, които работятъ не само за просвѣтата на ума, а и за облагородяването на сърдцата. Ние ублажаваме онова население, което има такива просвѣтители, а къмъ тия послѣднитѣ питаемъ дълбока адмирация.

9. За село Голенци. Благоговѣйниятъ свещ. *Ал. Ив. Стояновъ*, и г. г. *Ан. Семковъ, Ан. Илиевъ, Ив. Дамяновъ, Лазаръ Тодоровъ, Тодоръ Неновъ и Киро Петковъ.*

10. За село Медковецъ: Благоговѣйниятъ свещ. *Тодоръ Вълчовъ, г. г. Горанъ К. Порчовъ. Андрей М. Суролейски и Александъръ Матовъ.*

11. За село Мокрешъ: Благоговѣйниятъ свещ. *Г. Стефановъ, г г. Миленко М. Бекярски, Георги Тодоровъ, и Станко Стояновъ.*

12. За Разградъ Махленската енория: Благоговѣйниятъ свещ. *К. п. Лазаровъ*, г. г. *Конст. К. Чоловъ, Лаз. Н. Моновъ и Констан. П. Бърдарски* за с. Р. Махла; г. г. *Вълчо Илиевъ, Гаврилъ Петровъ и Младенъ Василевъ* за с. Крумово; г. г. *Никола Ивановъ, Спасъ Торньовъ и Георги Ивановъ* за с. Игнатево.

Свещеническо събрание въ гр. Фердинандъ. Свещеницитѣ отъ Берковското духовно окржжие на 20 априли сж имали събрание въ гр. Фердинандъ. Присжтствували 33 енорийски свещеници. Заседанията ставали подъ прѣседателството на Берковския архиерейски намѣстникъ Всеблагоговѣйния о. *Алекси Лиловъ.* Обсжждани били въпроси: За изповѣдницитѣ. За апелъ къмъ свещенството за единно и всеобщо дѣйствие, досежно материалното подобрение на свещеницитѣ. За еднообразното и правилно извършване на Богосложението и трѣбитѣ; За отпускитѣ на свещеницитѣ и др. Освѣнъ това избрани били за делегати въ общото свещеническото събрание слѣднитѣ благоговѣйни свещеници: *о. Алекси Лиловъ*, Берковица; *о. Йорданъ Поповъ* с. Камена Рикса; *о. Димитръ Георгиевъ*, с. Спанчевци; *о. Видо Кръстевъ*, с. В. Слатина; *о. Константинъ Захариевъ*, с. Ковачица.

Библиография и книжнина.

Двѣ рѣчи за протестантското движение въ Германия прѣзъ XX вѣкъ. Отъ свещ. *Михаилъ Химитлийски*, София 1915 г. цѣна 30 ст. Тия рѣчи просвѣтениятъ проповѣдникъ е говорилъ на 15 и 21 ноемврий 1909 год. въ салона на свещенническото братство въ София. Книжката е написана слѣдъ обстойно проучване на прѣдмета. Чете се увлѣкателно. Горещо я прѣпоржчваме на нашитѣ четци.

Епископъ Климентъ Охридски († 27 юлий 916 — 27 юлий 1916 год.) Отъ *М. Московъ,* издание на *Ив. Лѣсичковъ*, Шуменъ, 1915 г. Книжката е написана умѣло и дава твърдѣ ясна прѣдстава за величавата фигура на бѣлѣжития първи български народенъ учитель и проповѣдникъ. Заслужава да бжде прочетена отъ всички родолюбци и дѣйци въ полето на народната духовна просвѣта по случай прѣдстоящето празнуване хилядо годишницата на славния учитель и светецъ народенъ. Цѣната ѝ е 20 ст.

Търново въ черковната борба. Отъ сжщия авторъ. Търново 1915 г. Цѣна 30 ст. И тая книжка г. Московъ е написалъ на единъ увлекателенъ езикъ. Въ нея се дава една ясна прѣдстава за борбата, която Търново е водило, до като се освободи окончателно отъ фенерското инородно духовенство. На 18 мартъ 1867 год. послѣдниятъ гръцки митрополитъ напусналъ Търново, а на 13 септемврий 1872 г. Търновскиятъ митрополитски тронъ билъ заетъ отъ най-активния дѣецъ въ черковната борба — митрополитъ *Иларионъ Макариополски*.

Разкопкитѣ въ черквитѣ св. Димитрий и св. Четиредесятъ въ Търново. Отъ сжщиятъ авторъ Търново 1912 год. цѣна 50 ст.

Историята на археологическото дружество въ Търново, отъ сжщия авторъ. Търново 1912 г.

Отбѣлѣзваме тия трудове на г. М. Московъ съ дълбока почитъ къмъ нигова та неуморна литературно-просвѣтна дѣйность. Въ неговото лице ние виждаме отъ дълги години единъ истински труженикъ за народното свѣстяване, единъ вѣренъ синъ на църквата и прѣданъ служитель на рода си. Като прѣпоржчаме горещо написаното отъ него на нашитѣ четци, ние съ туй свидѣтелствуваме нашата адмирация къмъ единъ добъръ дѣятель, който заслужава всичкото ни уважение.

Шеснайсетъ кратки рѣчи, за разни случаи, отъ Струмишкия Митрополитъ *Герасимъ*. София цѣна 60 ст. Тия проповѣди, говорени повечето къмъ военни, иматъ църковно - родолюбивъ характеръ и заслужавато да бждатъ прочетени отъ всѣкого.

Духовна зора, Ежемѣсечно нравствено-религиозно списание. год. IX книжки I и II. Издава Българското православно християнско братство „Прѣображение Господне“ въ София. Списанието струва 1 лв. годишно.

Година I. Юни 1915 год. Книга 6

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Безвѣрието и науката, провидението и народния погромъ (край). † В. М. Н.
2. Християнство и социализъмъ. . . . . Н. Ив.
3. Съвѣтъ за възпитанието на дѣцата. . . . . † В. М. Н.
4. Църковнитѣ библиотеки . . . . . Д. Цухлевъ.
5. Изъ кой пжть . . . . . М. Петровъ.
6 *Pierre l'Hermite.* На дѣцата на отечеството ни и тѣхнитѣ майки . . . . . Прѣв. М. Г. Б.
7. Кадѣ е билъ заточенъ и дѣ е починалъ Патриархъ Евтимий? . . . . . Д. Цухлевъ.
8. Една паметна архиерейска обиколка . . . . . Свещ. Х.
9. Развоятъ на Епархийската благотворителность.
10. Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.
11. Книгопись.

ВИДИНЪ
Печатница на Якимъ Божиновъ
1915.

Безвѣрието и науката, Провидението и народниятъ погромъ.

(Продължение отъ книжка 5-та).

Безспоренъ фактъ е, че вѣроломството повечето пѫти бива сѫдбоносно за вѣроломника, отколкото за пострадалия. Братската измѣна, братоубийството е осѫдено отъ Бога. Ние можемъ да се позовемъ на библейската история. Нѣма нужда да говоримъ за печалната ужасть на братоубиеца Каина. Много по-поучителна е историята съ синоветѣ на библейския патриархъ *Иакова*. Иаковъ безмѣрно обича по-малкия си синъ Иосифа. Това възбужда завистьта у другитѣ му синове. И колкото повече любовьта на бащата къмъ сина си расте, толкова повече злобата на братята къмъ по-малкия братъ се усилва. Най-сетнѣ у зависливитѣ братя се заражда прѣстѫпната мисъль — да убиятъ бащиния си любимецъ. Скоро прѣстѫпната мисъль става прѣстѫпно рѣшение. Тѣ сѫ овчари на полето. Ето и братъ имъ Иосифъ, по поржка на баща си, дохожда при тѣхъ. Да изпълнятъ ли рѣшението си? Настѫпва единъ моментъ на колебание, на нерѣшителность, да извършатъ прѣстѫпното дѣло. Въ тоя моментъ се появява кервана на камиларитѣ-измаилтяни. Тѣ бързо зематъ друго рѣшение. Вмѣсто убийство, да го продадатъ на измаилтянитѣ. Случаятъ помогна Иосифъ да остане живъ. Измаилтянитѣ го завеждатъ въ Египетъ. Продаватъ го на Фараоновия сановникъ Пентефрия. Въ дома на тоя послѣдния се случва неприятна история и Иосифъ бива хвърленъ въ затвора Случайно тукъ се намиратъ и царскитѣ придворници. Иосифъ обяснява тѣхнитѣ сѫнища, както по-послѣ и сънътъ на Фараона. Веднага слѣдъ това, той става пръвъ министръ на Египетъ. Като мѫдъръ държавникъ, той се издига и става спаситель на страната прѣзъ настѫпилитѣ гладни години. Но гладътъ се разпространява, обхваща и отечеството на Иакова. Сега неговитѣ прѣстѫпни синове, — вѣроломнитѣ братя — отиватъ въ Египетъ за храна. Ала такава раздава само тѣхниятъ братъ, когото тѣ бѣха продали. И ето сѫдбата ги заставя да се яватъ прѣдъ него. Той е всесиленъ. Но той нито мисли да отмъщава. Братята, изплашени, колѣничатъ прѣдъ него. Но той ги прѣгръща и братски цѣлува. Успокойте се, — казва имъ той, — азъ се боя отъ Бога. Вие замислихте противъ мене зло, но Богъ го обърна на добро. Вижда се трѣбвало да се извърши това, което сега стана и да се спаси живота на голѣмо чило хора (Бит. L, 5—20).

Вие виждате тука, сѣкашъ, верига отъ случайности. Като продавали Иосифа, неговитѣ братя нито сѫ могли да помислятъ, че вършатъ нѣщо добро. Ала тѣ несъзнателно изпъл-

нявали начертания планъ отъ Божия Промисъль. Като извършвали своето прѣстжпно дѣло — продажбата на брата си — тѣ нито сж могли да помислятъ, че продаденията имъ братъ единъ день ще ги спасява отъ гладна смърть. Тѣ нито сж могли да помислятъ, че опозореният тѣхенъ братъ ще издигне избрания и жизнеспособенъ народъ за славни и велики подвизи. Но, до като да се достигне до такъвъ великъ резултатъ, трѣбвало да се извършатъ цѣлъ редъ събития, които отъ гледна точка на материалиста се прѣдставятъ съвсѣмъ случайни. И, наистина, сѣкашъ съвсѣмъ случайно се появявя керванътъ на измаилтянитѣ тъкмо въ момента, когато братята се колебаятъ да свършатъ съ Иосифа чрѣзъ убийство. И тѣ веднага използуватъ случая. Пакъ тъй случайно, сѣкашъ, измаилтянитѣ продаватъ Иосифа на придворния Фараоновъ сановникъ Пентефрия, въ дома на когото се разиграва срамната история. Случайно, сѣкашъ, Иосифъ билъ хвърленъ именно въ оная тъмница, дѣто били затворени и другитѣ придворни служители, чрѣзъ които той става извѣстенъ на Фараона. Всичко това, нагледъ, е случайно. Отъ човѣшка гледна точка тукъ не може да се забѣлѣжи нищо провиденциално. Проста история на случайностьта, и нищо повече. Ала туй, — както говори и *Боссюе*, — к о е т о за насъ, духовно слѣпитѣ, е случай, въ сжщность е прѣднамѣрение на Висшия Разумъ (Лоп. Пр. Бож.).

Философията на всемирната човѣшка история ни свидѣтелствува, че такивато, нагледъ, малки случайности сж имали величайши резултати въ Божествения планъ на всемирния исторически животъ на народитѣ. Разбира се, ние трѣбва да посочимъ факти. Нека не говоримъ още за случайното Сараевско убийство, което бѣ сигналъ за всесвѣтската кървава трагедия, на която сме свидѣтели. Прѣзъ топовния пушекъ и изпарението на проливаната кръвь, ние не можемъ още да разберемъ начертаното отъ пръста на Провидението. Съ това философия на историята ще се занимае по-послѣ. Въ всѣки случай това събитие въ очитѣ на вѣрващитѣ е най-крупната точка въ плана на Промисъла Божий. И ние дълбоко вѣрваме въ това.

Въ 337 година *Филипъ Македонски*, слѣдъ разгара на своя браченъ пиръ, се разгнѣвява на сина си *Александра*. Разяренъ, страшниятъ монархъ скача, грабнува грамаденъ ножъ и се спуща върху него. Но въ момента, когато да забие ножа въ гжрдитѣ на сина си, подхлъзнува се, пада на паркета и изпуща смъртоносното орждие. Това подхлъзване спасява Александра отъ явна смърть. Една случайность — ще кажатъ, разбира се. Но, ако тая случайность спаси за свѣта и цивилизацията тоя рано развитъ гений, то друга такава случайность го отнѣ прѣждеврѣменно отъ историята. Както е извѣстно, той умрѣ на 32 годишна възрасть, едва основалъ всемирната монархия, която веднага подиръ смъртьта му се разпадна. Значението на Александра Македонски за човѣшката източна култура и цивилизация всѣки знае. Ала и всѣки може да си прѣдстави,

какво щѣше да бжде, ако Александръ не бѣше умрѣлъ тъй младъ и се закрѣпѣше основаната отъ него източна монархия. Тая монархия непрѣменно щѣше да бжде деспотична. И ние не можемъ да си въобразимъ дори ужаса и нещастията, които щѣха да послѣдватъ за човѣчеството, ако тя се сблъскаше съ римската империя. Но всичко това, съ случайно ранната смърть на гениалния царь, е избѣгнато, както и съ сдучайното подхлъзване на баща му той остава живъ, за да разнесе по-бърже културата и цивилизацията по свѣта.

Морскитѣ бури не сж ли нѣщо обикновено? Но, когато една необикновенно силна буря въ морето съвпада случайно тъкмо въ момента, когато тръгваше великата армада, изпращана отъ Франция да смаже протестантинзма, и когато тая силна буря разпръсна и потопи една часть отъ грамадната ескадра, за да не може да изпълни назначението си, то и тая случайность остана съ твърдѣ голѣмо значение за историята на западна Европа.

Започва се бѣлѣжитиятъ полтавски бой. Смѣлиятъ руски императоръ Петръ Велики самъ ржководи сражението. Почва се отчаяната атака, която щѣше да рѣши, кой да се разпорежда съ сѣверна Европа. Изпищява неприятелски куршумъ и удря великиятъ императоръ тъкмо въ висящия на гжрдитѣ му кръстъ. Каква случайность! — ще каже всѣки. Ако куршума не бѣ издържалъ своята насока и се бѣше отклонилъ само половина сантиметъръ на лѣво или на дѣсно, великиятъ царь щѣше да бжде убитъ. Неговитѣ велики културтрегерски планове щѣха да рухнатъ. Но куршумътъ издържалъ своята насока. Петръ Велики остана живъ и сждбата на сѣверна Европа се рѣши въ полза на Русия. Великиятъ царь продължи своето велико цивилизаторско дѣло въ необятната тъмна и суевѣрна империя.

Суровитѣ зими въ Русия не сж ли обикновенно нѣщо? Но, когато една необикновенно мразовита зима се случва тъкмо, когато Напалеонъ Бонапартъ завзе Москва, и причини найвеликото бѣдствие на непобѣдимата до тогава армия, то и тая случайность имаше твърдѣ грамадни послѣдици. Честолюбивиятъ военен гений бѣ принуденъ да слѣзе отъ всемирната сцена на живота и човѣчеството въ Европа си отдъхна. Тъкмо, когато щѣше да завладѣе свѣта, една случайно необикновена зима, освободи свѣта отъ смѣлия войникъ

Съ такива случайности е прѣпълнена историята на човѣчеството. На всѣкждѣ ние виждаме странни съвпадения. Употрѣбяватъ се върховни усилия за постигане на извѣстна цѣль. Нагледъ всичко върви благополучно. Въ послѣдния моментъ се случи тъкмо противното. Не можемъ ли да подведемъ подъ сжщия редъ на мисли и нашата народна история? Повече отъ 30 години България прави неимовѣрни усилия и се готви да постигне извѣстна цѣль. Силна въ своята правота, силна и въ своята жизнеспособность, тя самоувѣрено вървѣше къмъ нея. И отъ всичко се виждаше, че тя благополучно ще я постигне. Затова се направиха по-

слѣдни усилия. Дадоха се найскжпи жертви. Пролѣха се потоци геройска кървь. И въ послѣдния моментъ, когато измръзналитѣ и осакатени български синове идеха да засвидѣтелствуватъ, че тая цѣль е постигната, въ сжщия моментъ народнитѣ идеали рухнаха.

Намѣсили се тукъ Провидението? Безсъмнѣнно! Вѣрващиятъ човѣкъ не може да отговори отрицателно на тоя въпросъ. Защото той помни думитѣ на Господа, Който казва: *Безъ Мене неможете да вършите* нищо (Иоан. 15, 4). И на друго мѣсто: *Косъмъ отъ главата ви нѣма да падне безъ волята на Бога.* Щомъ това е така, можеше ли да паднатъ, хиляди, пълни съ здраве и животъ, хора, безъ знанието, или безъ волята, на Провидението? Безспорно, не. Божественият Архитектъ безспирно, мждро и могжще прилага всемирния грандиозенъ планъ за Своята постройка. Материялъ за това му служатъ, както цѣлата вселена, съ живущитѣ по нея народи, тъй и всѣки човѣкъ отдѣлно. И въ това именно се проявява всемогжществото на Твореца— хората и народитѣ да си иматъ своята лична свобода, а сжщеврѣменно да служатъ за изпълнението на великия и неизмѣненъ божественъ планъ.

Но има още по-конкретни факти за личната и народна зависимость отъ Провидението. Прѣзъ врѣме на войната ни съ турцитѣ, когато 400 хиляди родни синове застанаха съ юнашкитѣ си гжрди срѣщу смъртоноснитѣ орждия на вѣковния тиранинъ, бѣ се издигналъ единъ грандиозенъ молитвенъ повикъ къмъ небето. България молѣше Провидението да ѝ помогне да съкруши ярема на робството. Но за това трѣбваше да се дадътъ жертви въ кръвь и животъ. А пъкъ кой искаше да мре? Да помогне за свободата на брата си всѣки желаеше. Но всѣкиму се искаше да запази и живота си въ кървавия бой. И ето съ стотини хиляди молитви се отправяха къмъ Бога Това бѣха молитвитѣ на влизащитѣ въ бойния— огънь юнаци. Тѣ молѣха Бога да ги запази живи и здрави, за да се радватъ на своитѣ славни подвизи и да честитятъ свободата на поробенитѣ. Отъ друга страна, други стотини хиляди молитви се изпращаха къмъ небето прѣдъ прѣстола на Всемогжщия отъ тѣхнитѣ родители, братя, сестри, жени и дѣца. Всички изобщо и всѣки отдѣлно молѣха намѣсата на Провидението въ случая. Всѣки искаше То да закриля и запази отъ смъртоносния крушумъ влизащитѣ въ сражението негови близки на сърдцето му. Не говоримъ за църквата, която извършваше своя молитвенъ подвигъ безспирно, денѣ и нощѣ. И прѣдъ този извършилъ се прѣдъ нашитѣ очи фактъ, ние трѣбва да запитаме: какво показваше тоя грандиозенъ молитвенъ повикъ на единъ цѣлъ народъ къмъ Бога? Не доказва ли това вѣрата, интимната вѣра на всѣки човѣкъ отдѣлно, както и на всѣки народъ изобщо, че Провидението е всемогжщо и че То може да послуша или не послуша тѣхната молба? Да, това е единъ величественъ моментъ, когато живущитѣ на земята признаватъ своята пълна зависимость отъ Провидението. Това е моментътъ, въ

който и скептицитѣ признаватъ, че животътъ на човѣка е въ рѫцѣтѣ на Бога..

Още по релефно се изразява тая зависимость на личностьта отъ Провидението въ писмата на родителитѣ, женитѣ и дѣцата до своитѣ синове, мѫже и бащи герои. Отъ тия писма се вижда колко силна е вѣрата и надѣждата човѣшка въ Божията помощь. Една майка пише на сина си който се намира на бойната линия: „Синко, мисъльта, че ти влизашъ въ бойния огънь измѫчва клетото ми майчино сърдце. Постоянно възнасямъ молитви къмъ Всевишния; мисленно колѣнича прѣдъ Прѣстола на Провидението и Го моля да те опази И азъ дълбоко вѣрвамъ, че заради светото дѣло—освобождението на роба—То ще ме послуша...“ Друга една жена пише на мѫжа си офицеръ:.... «Ако мене не послуша Богъ, защото, може би, съмъ лоша, то Той непрѣменно ще послуша молитвитѣ на нашитѣ дѣца — ангели. И Той неможе да не послуша тия невини сѫщества, които, колѣничели редомъ до мене, тъй трогателно се молятъ за своя милъ татко...“ Едно дѣте—ученикъ пише на баща си, който се сражава на Чаталджа: „Татко, бѫди здравъ и веселъ. Ние постояно се молимъ за тебе. Иисусъ Христосъ е толкова добъръ и тъй много обича дѣцата, че непрѣменно ще послуша моята молба да се върнешъ при насъ живъ и здравъ. И мама, и баба, и всички се молятъ на Бога за това»..... Единъ войникъ пише на родителитѣ си: „Вториятъ пѫтъ излѣзохъ отъ огъня живъ. Нека благодаримъ на Провидението, което бди надъ насъ. Раната ми ще иска малка операция. Но това е нищо, щомъ изплащамъ такъвъ високъ дългъ къмъ братята си роби“.., Други единъ войникъ пише отъ болницата до своитѣ:... „Страшната операция, която ми направиха, излезе сполучлива. Провидението и тукъ помогна да ми се запази живота. О, какъ много съмъ благодаренъ Богу, и какъ ще Го обичамъ отъ сега!...“ Безспорно е, че такива писма сѫ писани съ стотини хиляди. Пишатъ се сега въ тоя моментъ съ милиони. Това сѫ молби, славословия и благодарности къмъ Бога, къмъ Божия Промисъль. И тѣ нѣма да прѣстанатъ, додѣто земята е населена съ разумни сѫщества.

Всичко това служи за неопровержимо доказателство, че надъ насъ има всемогѫщо Провидение, което бди надъ дѣянията и постѫпкитѣ и може да насочва живота и сѫществуването не само на народитѣ изобщо, ами и на всѣки човѣкъ отдѣлно. Единъ човѣкъ още би могълъ да се излъже. Но когато милиони хора и цѣли народи чуствуватъ това и протѣгатъ рѫцѣ къмъ небето за помощь и закрила, у насъ не може да остане никакво съмнѣние въ битието на всемогѫщето Провидение. У насъ не може да остане никакво съмнѣние, — освѣнъ ако сме съвършено разтлени духовно,— че това Провидение има пръстъ въ градежа на нашата родна история. Но, ние трѣбва да сме увѣрени, че за да бѫде докосването на Божия пръстъ въ положителенъ и покровителенъ смисълъ, това много за-

виси отъ качеството на нашитѣ както лични, тъй и общенародни отношения къмъ него. Това е безспорна истина за насъ, както и безспорна истината, че ние побѣдихме и прѣтърпѣхме погромъ.

И така, всичко, което по нѣкога за насъ въ живота се прѣдставлява за случайность и съвпадение, въ сѫщность е мѫдъръ планъ на Всемогѫщия. Промисълътъ Божий рѫководи всемирния животъ къмъ строго опрѣдѣлена цѣль. Великиятъ Творецъ лично рѫководи изпълнението на начертания отъ Него грандиозенъ планъ — историческия животъ на вселената. Българскиятъ народъ безсъмнѣнно съставлява извѣстна частичка отъ тоя планъ. Тая прѣкрасна и жизнеспособна частичка безсъмнѣно допълня неговата дивна хармония. И това е именно, което гарантира народното ни свѣтло бѫдаще. Тъй мислятъ и великитѣ хора и светитѣ мѫже. *Блажений Августинъ* казва: „Богъ, виновникътъ и подателтъ на щастието, Самъ раздава земнитѣ царства и на добритѣ и на злитѣ. И това прави Той не безразборно, или нѣкакъ си случайно, а съобразно съ реда на нѣщата и врѣмето, редъ, който за насъ е скритъ, но за Него откритъ“. А пъкъ знаменитиятъ *Боссюе*, при завършека на своето бѣлѣжито „*Равсѫждения за всемирната история*“ говори: «Богъ отъ свише държи въ Своитѣ рѫцѣ сѫдбинитѣ на царствата и нароритѣ. Туй, което на нашъ погледъ може да се покаже като случай, е опрѣдѣлено намѣрение, състояло се въ висшия съвѣтъ, т. е. въ оня вѣченъ съвѣтъ, който свежда всичкитѣ причини и всички послѣдици въ единъ и сѫщъ поредъкъ“... Прочутиятъ американски историкъ *Бранкрофтъ* пише: «Свѣтовниятъ редъ е божествена поема... Събитията се слагатъ въ послѣдователна верига. Хора, системи, народи, цѣлото човѣчество — всичко това се подчинява на божествената воля. И когато една часть отъ сѫдбинитѣ на човѣчеството се завърши, ние откриваме въ тѣхъ пѫтищата на Провидението. Да, подъ всѣка страница на свѣтовната лѣтопись може да се напише: „Богъ царува!...»

Да, наистина Богъ царува. И ще царува Той въ вѣчни вѣкове. Негови поданици сѫ царствата и народитѣ. Негови служители сѫ и отдѣлнитѣ личности. И за еднитѣ, и за другитѣ Той промишлява и държи тѣхната сѫдба. И за еднитѣ, и за другитѣ Той е далъ и естественъ и откровенъ законъ за мѣрило на лично и обществено устройство, за личенъ и общественъ животъ. И за еднитѣ, и за другитѣ Той е оставилъ свобода на волята, безъ да прѣчи това за прилагането на Неговия божественъ планъ. Но ние трѣбва да не забравяме, че злоупотрѣбата съ тая свобода на волята има рѣшеваще значение за сѫществуването и благополучието, както то за единичната, тъй и за колегиалната личность. Ето защо и нашитѣ расѫждения не ще бѫдатъ пълни, ако не се спремъ една минута и да размислимъ, какъ трѣбва да се ползуваме отъ тая свобода. Страшниятъ погромъ, който ни постигна, налага това.

Ние видѣхме Божата дѣсница *благословяща*. Това бѣше, когато нашитѣ храбри войски съ една вихрена бързина сгромолясоха вѣковната отоманска империя. Видѣхме тая дѣсница *прѣдупрѣждаваща*. Това бѣше, когато биде раздрусана и отчасти разрушена първопрѣстолната българска столица. Но, уви, ние видѣхме тая дѣсница и *наказваща*. Това бѣше, когато нашитѣ врагове нападнаха царството отъ всички страни и когато, слѣдъ като унизиха и оскърбиха националното ни достойнство, ни наложиха срамни условия за миръ. Бѣше ли причината за това нашата *прѣкомѣрно свободна* воля? Тоя въпросъ остава откритъ. Една часть отъ българския народъ подпадна подъ робството на своитѣ съсѣди, тъкмо въ момента, когато съ неимовѣрни усилия и жертви бѣ освободена отъ турцитѣ. На България и на нейнитѣ родолюбиви синове се нанесе една дълбока рана, която мжчно заздравѣва. И сега ни прѣдстои да използуваме, както личната, тъй и народната ни свобода, за да изцѣримъ тая рана. Но ние трѣбва да използуваме тая свобода *трѣзво и разумно*. Защото само съ трѣзвость и мждрость ще можемъ да излѣчимъ, да възродимъ и засилимъ нашия народъ. Само по тоя начинъ ние ще можемъ да видимъ Божата дѣсиица благославяща България. Това трѣбва да се помни отъ всички ни.

Прѣди всичко нека се успокоимъ отъ постигналото ни нещастие. Нека бждемъ увѣрени, че нашиятъ погромъ не е наказание само за насъ. Той ще бжде не по-малко наказание и за вѣроломнитѣ съсѣди, които сега измжчватъ поробенитѣ българи. *Наказващата* дѣсница на Провидението вече е издигната надъ главната измѣнница, братска Сърбия.

Но това не трѣбва да ни радва. Нека почнемъ да цѣримъ своята рана, да засиляме своята морална и държавна мощь. Нито за моментъ не трѣбва да забравяме, че не сж само външнитѣ лоши условия, които могатъ да разколебаятъ самобитностьта и независимостьта на една държава. Много пжти и лошитѣ вжтрѣшни условия, корупцията и моралнитѣ дефекти прѣдизвикватъ това. Народъ, който се радва на високъ религиозенъ и граждански моралъ, на чисти сѣмейни нрави, на здрава гражданска и економическа организация; народъ, който се гордѣе съ вѣковни традиции, съ християнски добродѣтели, съ положителна просвѣта, съ здрава военна дисциплина, изобщо народъ, който прѣдставлява едно здраво, силно и дѣеспособно тѣло въ вжтрѣшното си устройство — тоя народъ лесно може да придобие и благоприятни външни условия за културенъ и политически развой.

Прѣдставлява ли нашиятъ народъ това здраво, мощно и дѣеспособно тѣло сега? Задаваме въпроса и трѣбва да отговоримъ съ нѣколко думи. И прѣди войната имаше голѣми дефекти въ вжтрѣшния ни общественъ животъ. Ала тѣ, сѣкашъ, не бѣха тъй рѣзки, както ни се прѣдставляватъ сега, слѣдъ злополуката народна. Подиръ нещастието си човѣкъ, може би, по-сериозно се вглежда въ своя животъ и въ своето

минало, та прѣувеличава своитѣ недостатъци. Но по-добрѣ е да ги виждаме прѣувеличени, та да вземаме мѣрки за прѣмахването имъ, отколкото незабѣлѣзано да се развиватъ и да ни доведътъ до вторъ народенъ погромъ. Обаче дефектитѣ въ нашия частенъ и общественъ животъ и безъ прѣувеличение сѫ доста крупни; не, тѣ сѫ страшни и опасни И ако искаме да възраждаме и засилваме своята народна и държавна мощь, нека ги посочимъ смѣло, и съ такава же смѣлость почнемъ да ги цѣримъ.

Прѣди всичко съотвѣтно възпитание липсва на нашето подрастваще поколение. Но трѣбва да признаемъ, че то липсва понапрѣдъ въ сѣмейството, а слѣдъ това и въ училището. Тия два фактора трѣбва да иматъ помежду си контактъ и да помислятъ по-сериозно върху тоя въпросъ. Нашата златна младежь днесъ се отличава съ една крайна непочтителность и чужда за младежката срамижливость волность. Истина е, че въ училищата имаме отлични прѣподаватели и добри педагози — възпитатели. Но безспорно е, че имаме и отрицатели, които обичатъ да говорятъ повече за детронацията на Бога, нежели да учатъ на учтивость и приличие крѣхкитѣ и невинни дѣца — утрѣшнитѣ граждани на България. Наистина, тия хора сѫ единици, но единичниятъ лошъ примѣръ се усвоява, безъ особенъ подвигъ, и заглъхва десятки добри. Ние всички сме свидѣтели, че религиозното чувство у нашитѣ дѣца, сѣкашъ системно се ослабва. Това е единъ зловѣщъ симптомъ. И можете да си прѣдставите, какъвъ гражданинъ ще излѣзе отъ едно невъзпитано и безрелигиозно дѣте?

Нашето бѫдѫще е въ нашето потомство. Възпитанието на това потомство трѣбва да бѫде най-главната грижа, не само на сѣмейството и на училището, но и на държавата. Враговетѣ на тая послѣдната много добрѣ сѫ схванали, каква сила прѣдставлява правилното възпитание на младежьта и поради това системно насочватъ своитѣ разрушителни оржжия върху душитѣ и морала на дѣцата. Тѣ употрѣбяватъ, прикрито и явно, възможни начини да убиятъ, да загасятъ у тѣхъ всичко свето, чисто и свѣтло. Другадѣ почнаха да образуватъ дружества, които си поставятъ за цѣль да бранятъ дѣцата, изобщо младежьта отъ това, носяще гибелни за народа послѣдици, посѣгателство. И, наистина, сѣмейството и училището не могатъ да услѣдятъ дѣцата навсѣкждѣ. И поради това организацията за тѣхното възпитание и прѣдпазване ще се наложи. Нима страшната хетакомба на дѣцата самоубийци, убийци, крадци и насилници, които въ най-рана възрасть сѫ познали гнуснитѣ тайни на порока, нима, казваме, тя не достатъчно силно говори на сърдцето и разсѫдъка, че е прѣстѫпление да се гледа безучастно на това? Да се оставятъ дѣцата безъ надлежно прѣдпазване и възпитание, значи да се готви гибельта на България. А борбата за дѣтското и младежско възпитание ще бѫде борба за сѫществуването на нашия народъ.

Разнебитени сѫ и нашитѣ сѣмейни и граждански добро-

дѣтели. Сѣмейството е основата на държавата. Най-голѣмата заслуга къмъ тая послѣдната могатъ да иматъ майкитѣ, ако тѣ сѫ като патриотичнитѣ майки на нѣкогашната Спарта. Най-важната заслуга нашитѣ жени — майки ще иматъ съ своя подвигъ да дадатъ на отечеството добрѣ възпитани и благородни граждани. Но, уви, днесъ мнозина отъ тия съврѣменни майки се отекчаватъ отъ своитѣ естествени задължения и претендиратъ за нѣкакво си равноправие съ мѫжетѣ. Такава една претенция е и не естествена и, негли, фатална. Въ до християнския периодъ жената не се считаше за човѣкъ. Тя бѣше една вещь, съ която най-позорно разполагаха. Тя бѣше сѫщинска робиня — играчка за една часть отъ хората, за тия които имаха щастието да бѫдатъ господствующи елементъ въ свѣта. Тя и сега е такава у нѣкои диви и нехристиянски народи. Тукъ имаше тогава едно противозаконие, едно изнасилване, унижение и потѫпкване нейното човѣшко достойнство. Тогава тя дѣйствително бѣше безправна. Майката на човѣчеството най-цинично се позорѣше. Тя бѣ жестоко оскърбена и осквернена. Сама тя не смѣеше да заговори за своитѣ естествени права и оставаше дълги столѣтия безгласна робиня. Но яви се звѣздата на витлѣемската пещера. Това бѣше зарята на човѣшката свобода. Не се мина дълго врѣме и ние видѣхме, че родениятъ въ тая пещера Синътъ Божи — Синътъ на Дѣва Мария, съ своята божествена власть, издигна униженята и безправна жена — майка на нейната естествена висота. Неговото слово — законъ се разнесе по цѣлия свѣтъ и унизителнитѣ за човѣшкото достойнство робски вериги паднаха. Жената — майка получи своитѣ законни права. И въ Христовата църква, като майка, тя се постави на първо мѣсто. Тя, по своята природа, бѣ прѣдназначена да дава животъ и възпитание на земнитѣ граждани. И поради това тя получи сега своето естествено право да бѫде обичана, пазена и защищавана отъ мѫжа; обожавана отъ дѣцата; уважавана и почитана отъ гражданството и обществото. Съ тия права нека тя се гордѣе и сега. Поклонъ и вседушевна почить на всички благородни майки, жени и сестри. Нека тѣ съ достойнство се ползуватъ съ тая всеобща почить. Съ нея нека тѣ упражняватъ благотворно влияние по всичкитѣ артерии и клонове на нашия общественъ животъ, а най-вече въ възпитанието, просвѣщението и благотворителностьта. Но нека помнятъ, че това свое мощно влияние тѣ могатъ да подготвятъ отъ кѫщи, отъ родното огнище. Отъ тукъ, чрѣзъ своитѣ мѫже, синове, братя и близки, тѣхното влияние може да достигне до най-върховната управа на държавата. Тукъ е извора за силата на жената. Отъ тукъ тя може да принесе огромна полза, както за себе си, тъй и за обществото и държавата, Но остави ли майката своето сѣмейство на произвола и се впустне да се бори за политически права, да дѣли мегданъ съ мѫжетѣ по митинги и избори, сигурно е, че не ще имаме нито здрава сѣмейна основа, нито здрава държавна уредба.

Днесъ моментътъ е критически особенно за нашитѣ граждански добродѣтели. Липсва ни граждански моралъ. Сѣкашъ започва ерата на грубия егоизъмъ и личния интересъ. Корупцията прониква въ всичкитѣ жгли на държавното ни и обществено сътрудничество. Вслѣдствие на това чистото и безкористно родолюбие е разколебано. Отрицанието и скептицизъмътъ сж обхванали мнозина отъ образованитѣ граждани и обществени ужъ дѣятели, които едва ли не съчувствуватъ на интернационала. Такива дѣйци не могатъ да бждатъ творци и строители на държавата.

Безутѣшенъ симптомъ е тъй сжщо и прѣкомѣрниятъ разгаръ на партизанскитѣ страсти. Партийниятъ егоизъмъ се е развилъ до висша степень. Партийниятъ моралъ е падналъ тъй низко, че замърсява съвсѣмъ чистия патриотизмъ. Сѣкашъ борбата между партиитѣ е игнорирала съвършено морала и приличието. Дуелътъ между партиитѣ не винаги става за принципи, а повечето пжти за интереса и за властьта. Очевидно, че тоя начинъ на партийна и партизанска дѣйность, нищо добро за държавната стабилность не може да докара. Напротивъ, съ тия ежби и раздори доразрушватъ се, запазенитѣ още отчасти, граждански добродѣтели.

Не може да се похвалимъ, че сме спазили вѣковнитѣ народни традиции, нито пъкъ чиститѣ християнски добродѣтели. Млади момчета, които още живѣятъ за смѣтка на своитѣ родители, заблудени отъ пионери на отрицанието, по най-циниченъ начинъ сквернятъ и рушатъ тия традиции и добродѣтели. Мнозина наблюдаватъ хладнокръвно това светотатство. Малцина сж, които се възмущаватъ и протестиратъ.

Всичкитѣ тия дефекти сж сериозни и опасни, вие кажете, сждбоносни. Постигналата ни катастрофа засегна границитѣ на държавата. Посоченитѣ дефекти заплашватъ да засѣгнатъ основитѣ и самобитностьта на тая послѣдната. Трѣбва по-скоро да настжпи свѣстяването, опомнянето. Нашитѣ обществени дѣйци и всички ние трѣбва да погледнемъ злото въ очитѣ. Нека всички съдѣйствуваме да се турне стабилность въ държавния организъмъ. Нека употрѣбимъ усилия да дадемъ спасителна насока на сѣмейното, училищното и гражданското възпитание. Нека положимъ грижи да създадемъ творци и борци за тържеството на правдата и истината, слѣдователно и борци за постигане на народнитѣ ни идеали.

Ала най-успѣшно ще можемъ да изпълнимъ своя дългъ въ това отношение, когато се постараемъ съ вѣрата и любовьта Христова да смегчимъ нашитѣ груби и егоистични сърдца. По тоя начинъ ние ще се издигнеме морално по-високо, и ще обикнемъ отечеството и рода си по-дълбоко. Само Христовиятъ моралъ подига чистия патриотизъмъ и беззавѣтната прѣданность къмъ родината света. Безвѣрието и неговиятъ спжтникъ аморала, които тъй лекомислено се натрапватъ на нашето младо поколение, прѣсичатъ всѣко желание къмъ граждански и патриотични подвизи. Защото тѣ прѣсушаватъ

„устнитѣ, душитѣ и сърдцата“, и довеждатъ до отчаяние и самоунищожение. Повечко отъ всички това е изпитала Франция. И ние днесъ чуваме нейнитѣ учени мѫже и писатели велегласно да заявяватъ тоя печаленъ фактъ. Ние виждаме, че тая Франция, която тъй жадно бѣ пила отъ отровната чаша на разрушителното отрицание, слѣдъ като изтърпѣ една катастрофа, като нашата, днесъ търси своето морално възраждане съ прилагането въ държавния, обществения и частния си животъ на евангелскитѣ принципи. Въ Промисъла на Бога сега тя иска да намѣри благодатна помощь и за своето национално засилване.

И дѣйствително, въ днитѣ на тежкото народно изпитание, кѫдѣ другадѣ можемъ да намѣримъ утѣха и подкрѣпа, ако не при Господа Спасителя, Който е благость и сила? Безсъмнѣнно нашитѣ поробени братя живѣятъ своитѣ горчиви дни съ вѣра и надежда за Неговата подкрѣпа да дочакатъ сладката свобода. Но тѣ издигатъ гласъ и протѣгатъ рѫцѣ и къмъ насъ за помощь. Нѣма ли да ни трогне тоя отчаенъ викъ? Нѣма ли да ни вразуми и ни застави по-скоро да се отърсимъ отъ нашитѣ дефекти, по-скоро да си отдъхнемъ въ подножието на Христовия кръстъ, въ страницитѣ на Неговото Евангелие и да почерпимъ сила за нова борба и защита на справедливата народна кауза и за постигане на свещеннтѣ народни идеали? Далечъ отъ насъ чуждото, но нека бѫде по-близо до насъ своето. Богъ не може да не благослови справедливостьта. Но ние трѣбва да я търсимъ съ чисти сърдца и да я получимъ съ чисти рѫцѣ...

Ето защо, като заставаме на „божествена стража“ да пазимъ и да търсимъ своето, нека побързаме да снемемъ отъ себе дрехата на пророка, дрехата на фалшивото християнство, да свалимъ мантията на фалшивата просвѣта, да смъкнемъ хитонътъ на фалшивия патриотизъмъ и да се отърсимъ отъ лицемѣрието и взаимното недовѣрие. Нека възобновимъ въ себе си истинскнтѣ християнски добродѣтели, за да имаме и истински граждански такива. Да се обновимъ въ вѣрата и нравитѣ, споредъ заповѣдитѣ на Бога. Да се облѣчемъ въ ризата на Христовитѣ евангелски начала; да си наложимъ шлема на беззавѣтното родолюбие; да се припашемъ съ пояса на любовьта къмъ ближния. И да бѫдемъ еднакво готови да се откликнемъ на зова, и на земния, и на небесния царь. Това сѫ условията за сѣмейно, просвѣтно, гражданско, военно възраждание. Това сѫ срѣдствата да се възроди нашата вѫтрѣшна морална и външна народна сила. И когато тая възродена сила, опрѣна на Божата правда и справедливость, се раздвижи единъ день и поменъ нѣма да остане отъ робскитѣ вериги, тъй брутално наложени на нещастнитѣ наши братя. Нека бѫдемъ увѣрени, че само по тоя начинъ българскиятъ многострадаленъ народъ ще се възобнови, ще въскръсне, ще се изправи въ цѣлия си величественъ ръстъ, както нѣкога, и държайки въ едната рѫка силата и могѫществото, а въ другата — вѣрата,

правдата и истината, ще извика къмъ своитѣ братя — измѣнници: „Стига!“ С'нами Богъ, разумѣйте! Провидението е съ българския народъ и съ България.

† В. Н. Н.

Н. Ив.

Християнство и Социализъмъ.

Прѣзъ XIX вѣкъ къмъ многочисленитѣ до тогава врагове на християнството се присѫдини и социализъмътъ. Появата на социалистическитѣ учения прѣдизвика на първо врѣме неописуемъ ужасъ въ всички европейски страни. Възникналъ въ епохата на крайна политическа реакция и зараждащето се капиталистично производство, покритъ съ тайната на конспиративна дѣятелность и обявенъ въ лицето на Маркса и Енгелса за послѣдня дума на икономическата наука, — социализъмътъ наистина правелъ впечатление на нѣкакво си демоническо разрушително начало, готово да събори цѣлата тогавашна култура. Това даде поводъ на Тиера да извика: «отъ социализъма ще ни спаси само катехизисътъ.» Умѣренитѣ класи обърнаха погледитѣ си къмъ държавата и църквата. Противъ социализъма се подигна дълга и упорита борба. Днесъ, слѣдъ многочислени успѣхи и разочарования, положението значително е промѣнено. Страхътъ отъ социализъма почти изчезна. Тайнитѣ работнически организации се обърнаха въ легални социалъ-демократически партии, които успѣшно конкурираръ въ политическия животъ съ буржуазнитѣ. Буржуазнитѣ държави се примиряватъ съ необходимостьта отъ сѫществуването на социализъма. Въ нѣкои държави дори виждаме отдѣлни социалисти да ставатъ министри. Само по отношение къмъ църквата и християнството социализъмътъ си остава крайно непримиримъ. Въ лицето на християнството или собствено на всѣка религия неговитѣ прѣдставители виждатъ своя най-опасенъ неприятелъ, когото социализъмътъ, за да възтържествува трѣбва да онищожи. Тъй щото християнството и за напрѣдъ ще трѣбва да носи всички тежести на борбата съ социализъма.

Кое дѣли християнството отъ социализъма? Ето първия въпросъ, който ние трѣбва да си зададемъ и да имаме ясна прѣдстава за него. При това, щомъ като ние поставяме заглавието „Християнство и социализъмъ“ само отъ себе си ни се налага да разѫждаваме само като богослови и християни, а не и като прѣдставители на науката, която сѫщо може да намира грѣшки въ социализъма отъ научно гледище, или на други, враждебни нему, политически партии. Мнозина християнски богослови въ полемиката си съ социализъма грѣшатъ именно въ това отношение. Тѣ често пѫти намѣсватъ въ спора и свѣтската наука, и своитѣ ли-

чни политически убѣждения, прѣдполагайки неправилно, че съ това тѣ добрѣ защищаватъ принципитѣ на онази страна, къмъ която принадлѣжатъ. На практика това широко третиране на въпроса докарва до голѣми неясности и затъмнява истинската позиция, на която трѣбва да стои християнството. Разбира се, съ това ние не искаме да кажемъ, че въ никой случай не трѣбва да се ползуваме отъ помощьта на науката, тамъ кждѣто това е възможно. Съвсѣмъ не! Искаме да прѣдупрѣдимъ само отъ прѣкомѣрни увличания въ тази посока, за да не се измѣсти спора отъ неговата богословска основа. Научнитѣ доводи можемъ и трѣбва да използуваме само тогава, когато тѣ подкрѣпятъ нашитѣ християнски принципи, безъ да излагаме послѣднитѣ на нови нападки. Да вземемъ, примѣръ, въпросътъ за икономическото равенство или за онищожаването на частната собственость върху срѣдствата за производство, който, споредъ твърденията на социалиститѣ, единъ день ще се реализира. Този въпросъ силно интересува мнозина християнски богослови. Единъ писатель, който въ личнитѣ си убѣждения е консерваторъ, съ всички сили се стреми да докаже, че такава обществена наредба е противна на християнското учение и иска въ името на Христа да се запази днешното икономическо неравенство. Другъ писатель, който минава за човѣкъ съ напрѣдначави възгледи, твърди, че икономическото равенство е тъкмо онова условие, безъ което християнството не може да сжществува. И за доказателство на горнитѣ мисли двамата писатели излагатъ сума съображения и факти, но, вѣрвайте най-малко изъ Евангелието. Явно е, че тукъ ние имаме работа повече съ лични убѣждения, отколкото съ принципитѣ на защищаваната религия. Въ дѣйствителность християнството не третира този въпросъ, както и много други земни въпроси, то минава мълкомъ покрай него или го зачеква съ нѣколко второстепенни забѣлѣжки. За никого не е тайна, че пжтьтъ къмъ живота (духовния, небесния) е главната грижа и цѣль, на християнството, а останалото (материалното, земното), споредъ него само ще се «приложи". Не напраздно Христосъ въ туй отношение ни посочва „птицитѣ небесни« и „полскитѣ лилии". Християнството не може да взема подъ свое изключително покровителство самo една отъ възможнитѣ форми на общественитѣ отношения. За него тѣ сж безразлични, както сж безразлични и формитѣ на държавното управление, стига само тѣ да почиватъ на морални начала, да не противорѣчатъ на великия законъ за любовьта къмъ ближния. За него е добро въ живота всичко, което е плодъ не на насилия, а на доброволно и морално съгласие на общественитѣ сили. Този въпросъ принадлѣжи на земната дѣятелность и на обществената наука. Не бива така леко да се свързва догматически християнството съ едно схващане, което никой не може доказа, че е дълготрайно и абсолютно вѣрно. Отъ такива опасни изводи би трѣбвало да ни прѣдпазятъ и многото прѣдишни грѣшки.

Срѣдневѣковнитѣ схоластици сѫщо бѣха свързали християнството и престижа на църквата съ астрономическата теория на Птоломея, че земята е центъръ на вселената. Тѣ бѣха провъзгласили това учение за догматъ. Дойдоха, обаче, Коперникъ, Кеплеръ, Галилей и др., които обориха Птоломея, доказаха, че слънцето е центъръ на нашата планетна система, а нашата земя е само една часть отъ нея. Напусто отидоха прѣслѣдванията, забраняванията и сѫденията. Свѣтлината блѣсна, но тържеството на науката се схвана тогава като поражение на християнството и църквата, вслѣдствие на това, че прѣдставителитѣ имъ не бѣха тактични и по-прозорливи. Сѫщото направиха прѣдставителитѣ на християнството съ въпроса за държавното управление. Тѣ свързаха почти догматически християнството съ абсолютизма. Но врѣмето сломи послѣдния, навсѣкѫдѣ се основаха конституционни форми на управлението, а папата и до днесъ е принуденъ да се отказва отъ „либерализма, прогреса и науката“! Такива факти затвърдяватъ лъжливото убѣждение, че самото християнство е религия на регреса и заблуждението, когато то съвсѣмъ е неповинно. Слѣдователно, всѣки християнски писатель трѣбва старателно да се очиства отъ всичко лично при излагането на християнскитѣ принципи. Така погледнато, въпросътъ за икономическото равенство, подигнатъ отъ социализъма, никакъ не засѣга сѫщината на християнството и ние просто трѣбва да се отстранимъ отъ издирването, дали то е възможно, или не, като оставимъ да се занимава съ него политическата икономия.

Да прѣдположимъ сега, че социализмътъ би билъ само една партия, подобно на много други, които сѫществуватъ днесъ, партия, която би си поставила задачата да подобри положението на работническата класа съ цѣната дори и коренно да реформира днешния социаленъ строй. И въ този случай едва ли би могло да се каже нѣщо противъ гледището на християнството. Както иматъ право за сѫществуване другитѣ политически партии, тъй би имала право да сѫществува и работническата. Отъ врѣмето на Робертъ Оуена, Сенъ-Симона, Фурие и др. писатели, които разкриха мизерията, въ която била оставена при равнодушието на обществото и държавата да гине цѣла една класа, когато станаха явно жестокосърдието и крайната експлоатация на фабрикантитѣ, появата на такава партия дори ставаше една обществена необходимость. Наистина, социално движение възникна и на първо врѣме въ съгласие съ религиозния принципъ, защото християнството не можеше да не даде своето съдѣйствие тамъ, кѫдѣто въпросътъ се касае за подпомагане страдащитѣ и онеправданитѣ. Слѣдователно, една работническа партия днесъ би намѣрила пълна подръжка отъ страна на църквата. Но по-сетнѣшнитѣ социалисти измѣниха съвършено физиономията на социалното движение. Първитѣ социалистически писатели (Оуенъ, С.-Симонъ, Фурие и др.) бѣха провъзгласени за социалисти — утописти, по-

ради това, че смѣтаха реформирането на социалния строй като *морална* проблема, т. е. като едно задължение на човѣчеството въ името на справедливостьта, милосърдието и братската любовь. Новиятъ наученъ социализъмъ на Маркса и Енгелса не признава друга проблема и необходимость, освѣнъ *икономическата*.

Съврѣменниятъ социализъмъ не е носитель на едни опрѣдѣлени политически и социални идеи, каквито сж другитѣ партии, той прѣдставлява отъ себе си, освѣнъ това, цѣлостно философско и икономическо направление, той носи новъ, изработенъ, мирогледъ. Чрѣзъ този мирогледъ работничеството ще разбере механизъма на социално-икономическитѣ промѣни, и ще има прѣдстава така сжщо за лошото и материално положение днесъ и неизбѣжното му подобряване утрѣ, при бждната социална държава. Въ основата на социалистическия мирогледъ лежи теорията за тъй наречения исторически материализъмъ или материалистическото обяснение на историческитѣ явления, отъ една страна, и принципътъ на еволюцията, отъ друга. Това означава, че държавното управление, правото, моралътъ въ дадена историческа епоха зависятъ отъ формата на производството въ икономическия животъ. Цѣлата идеология въ живота, споредъ този възгледъ, е само единъ разкошенъ бусетъ, израсналъ на икономическа почва и лесно разложимъ на своитѣ съставни части. Господствуващата форма на икономическитѣ отношения влѣче слѣдъ себе си класовото разчленяване на обществото. Историята е борба между класитѣ. Господствуващитѣ идеи въ дадена епоха сж идеитѣ на ржководящата класа. Една форма на икономическото производство, слѣдъ като развие всички производителни сили, прѣминава въ друга форма. Така, чрѣзъ дългъ икономически процесъ, човѣчеството днесъ е достигнало до частното капиталистично производство. Господствуващата класа сега е паричната боржуазия, вслѣдствие на което имаме и боржуазна държава и боржуазно право, борж. моралъ, религия, литература, искуство и т. н. Слѣдъ като развие всичкитѣ си производителни сили, частното капиталистическо производство ще се смѣни, въ силата на «желѣзнитѣ» икономически закони, отъ комунизма и тогава ще настжпи епохата на социалната държава.

Съединенъ съ такъвъ мирогледъ, социализмътъ наистина приема крайно враждебенъ къмъ християнството характеръ. Споредъ него всичко е врѣменно: както държавното управление и икономическото производство, тъй и моралътъ, и религиознитѣ вѣрвания. Не може да става и дума за абсолютенъ моралъ. Всичко се мѣни. Махне ли се формата, и декоритѣ се мѣнятъ. Идеологията е класова. Всѣки класъ носи съ себе свои форми на съзнание. До тогава и учени, и философи, въ съгласие съ религията, говорѣха за вѣчни и общочовѣшки идеали, а за историческото развитие, като едно постепенно приближаване къмъ

тѣхъ. Социализмътъ не позволява да се говори за общочовѣшки идеали: своето класово самосъзнание той поставя надъ всичко. Освѣнъ това, като настоява, че начинътъ на икономическото производство е единствения реаленъ базисъ на идеологията, той заедно съ това подрива всѣкаква вѣра въ другъ, нематериаленъ миръ, онищожава увѣреностьта въ сѫществуването на Божеството въ свѣта. Социализмътъ въ пълна послѣдователность съ своитѣ основни положения разкрива своето крайно безвѣрие въ всички християнски надежди. Той отрича Христа, отрича Неговия моралъ, отрича и вѣчния задгробенъ животъ. Той не скрива своето негодование отъ проповѣдитѣ на християнската църква. Споредъ него, църквата служи само на боржуазията, а е непримирима спрѣмо пролетариата. Проповѣдвайки моралъ, то остава човѣка гладенъ. То е изгодно на боржуазията, на ненаситния капитализъмъ, за да потъпкватъ въ тъмната маса на трудящия се класъ отъ името на Бога всѣко негодование и мечта за по-добъръ животъ. Социалната държава тукъ, на земята — ето единствената надежда на пролетариата, ето смисълътъ на живота.

Доведенъ до крайнитѣ си изводи, социализмътъ се обръща въ типиченъ атеистиченъ мирогледъ, и повтаря всичко онова, което бѣха изработили неговитѣ прѣдшественици — безбожници. Ето този краенъ материализъмъ и раздѣля християнството отъ социализъма. Въ сѫщность, разглеждана отъ най-широко гледище, борбата съвсѣмъ не е нова. Тя е сѐ сѫщата оная борба между вѣрата и безвѣрието, между тезиса и антитезиса, която се забѣлѣзва прѣзъ всичкитѣ вѣкове и която въ лицето на социализъма приема само нова форма. И наистина, марксовиятъ социалистически мирогледъ се прѣдшествува отъ по-общъ, философски атеистиченъ мирогледъ. Единъ писатель, у когото основниятъ мирогледъ не е толкова чуждъ на спиртуализъма, не би могалъ да създаде такава крайна теория, въ която да не се отдава никакво почти значение на идеитѣ. Марксъ започва своята кариера като философъ, а не икономистъ. Отначало той принадлежалъ къмъ школата на хегелианцитѣ, и то къмъ лѣвитѣ хегелианци, частъ отъ които въ лицето на Фоейрбаха достигатъ до краенъ материализъмъ.*) Подъ влиянието на Фоейрбаха Марксъ усвоява и философския материализъмъ. Отъ Хегелевата философия той запазилъ само нейния диалектиченъ методъ, но поставенъ вече на краката му, както самъ Марксъ се изразявалъ. Защото крайното идеалистическо съдържание на Хегелевата философия Марксъ замѣнилъ съ крайно материалистично. Този свой общъ философски мирогледъ Марксъ и прилага при обясняването на историческитѣ събития, като съ това туря началото на историческия материализъмъ. Новото, което извърши Марксъ, се състои въ това именно, че той пръвъ, макаръ и да има

*) Пжтьтъ, който въ своето философско развитие минали такива лѣви хегелианци, като Фоейрбаха, е изразенъ въ слѣднитѣ думи на послѣдния: „Моята първа мисъль бѣше Богъ, втората — разумътъ, а третата и послѣднята — човѣкътъ“.

въ това отношение, прѣдшественици, системно приложи философския материализъмъ при изтълкуването на историческия процесъ. Прѣди него доминирало иедалистичното обяснение на историческитѣ събития, при което послѣднитѣ се разглеждали като резултати отъ творческата дѣйность на човѣка, особено на крупнитѣ исторически дѣйци, и идеитѣ, които ги обладаватъ. Тази теория достигна своитѣ крайни изводи въ произведенията на Карлейля, който считалъ, че прогресътъ се дължи изключително на дѣйностьта на великитѣ личности: държавници, пророци, поети и т. н. Идеалистическата теория не отдаваше нужното значение на физическитѣ условия при които се развива човѣчеството: на географията, на климата, на стопанската дѣятелность. Историческиятъ материализъмъ, слѣдователно, може да се разглежда, като реакция противъ крайноститѣ на историческия идеализъмъ. Но вмѣсто да допълни послѣдния, което щѣше да бѫде една отъ най-голѣмитѣ му заслуги, той отиде до другата крайность, като отхвърли съвършенно самостоятелното значение на идеитѣ въ развитието на историческитѣ събития. Отъ тезиса, какъвто прѣдставлява историческиятъ идеализъмъ, марксовиятъ материализъмъ се лутна въ пълната му противоположность — въ антитезиса.

За християнството туй, което е най-важното въ тази теория, е пълното игнориране на човѣка, като факторъ въ живота, — принципъ, който, ако се възприеме, наистина, катурва издъно християнската система. Споредъ Маркса, щомъ като той смѣта, че всичко, що ние наричаме психология, е въ зависимость изключително отъ начина на стопанската дѣятелность и се развива еволюционно, въ силата на неизбѣжни закони паралелно съ послѣдната, — историческиятъ процесъ е *механически, безсъзнателенъ, безличенъ*. Какво значение може да има при даденитѣ условия дѣйностьта на отдѣлния индивидъ, колкото и велико да е, на цѣли групи индивиди, или най-послѣ на човѣчеството? Никаква! Най-многото, което Марксъ допуща, е, че тази дѣятелность облекчава, както той фигурално се изразява, „мжкитѣ на раждането“. Това означава, че историческитѣ събития се развиватъ неумолимо, по необходимость, и само тамъ, кждѣто тѣ твърдѣ много притискатъ, възможно е чрѣзъ реформена дѣятелность да се намалятъ злинитѣ, които докарватъ. Съ това прѣдварително единъ видъ се осждатъ опититѣ за реформиране на общества животъ. Мнозина социалисти и до сега мислятъ, че колкото по-тежъкъ става животътъ, толкова по-добрѣ е, защото това е признакъ за скорошното назрѣване на социалната промѣна.

Противорѣчието между социалистическия възгледъ и християнското учение е очевидно. Християнството слага центъра на тежестьта въ развитието на събитията върху дѣйностьта на човѣка. Разбира се, то нито се занимава, както споменахме по-горѣ, специално съ стопанското развитие, нито създава своя историческа теория, но само такъвъ изводъ

може да се извади отъ сѫщината на неговата проповѣдь. То казва: „съвършенствувайте се, както вашиятъ небесенъ Баща е съвършенъ“. Отъ тукъ се заключава, че главната причина на прогреса, споредъ гледището на християнството, е моралното усъвършенствуване на индивида, а заедно съ него и на човѣшкото общество. Християнството твърди, че сегашнитѣ социални бѣдствия на човѣшкия родъ, между които се намира и материалната неосигуреность на една голѣма часть индивиди отъ него, ще се прѣмахнатъ само тогава, когато отдѣлниятъ човѣкъ и обществото се прѣродятъ на морални начала, когато въ замѣна на прѣобладаващитѣ днесъ егоистични чувствувания се развиятъ алтруистичнитѣ, когато борбата за животъ загуби своя враждебенъ характеръ. При единъ сериозенъ мораленъ напрѣдъкъ свѣтовното зло ще се намали до минимумъ. При всички грижи, обаче, пълно щастие не ще може да се достигне тукъ, на земята. Злото е въ самата човѣшка природа, и, до като тя не се измѣни, суетни ще бѫдатъ усилията на човѣчеството да си създаде рай въ тази „юдоль печали“. Не че то е противъ земнитѣ радости, щомъ сѫ тѣ възможни, но такава е станала човѣшката природа, че безсиленъ е човѣкъ да бѫде напълно щастливъ при нейното сегашно състояние. Само въ бѫдния новъ животъ, въ който нашето високо съзнание ни принуждава да вѣрваме, на новата земя, когато човѣкъ ще се облѣче въ „нови дрѣхи“, ние ще намѣримъ тъй страстно търсеното щастие. Земниятъ животъ, слѣдователно, трѣбва да се разглежда само като подготовка, за това и мѫчна, къмъ бѫдното блаженно сѫществуване.

Като проповѣдва това, християнството, само отъ себе си се разбира, прѣпоръчва извѣстенъ стоицизъмъ всрѣдъ прѣвратноститѣ на земния животъ, поддържа и извѣстна индиферентность къмъ земнитѣ блага. И това е, както ще видимъ, едно много разумно искане. Класическиятъ изразъ „primum vivere, deide philosophari“ съвсѣмъ не означава, че човѣкъ трѣбва да стане богатъ, да бѫде охоленъ до прѣсищане, за да стане разумно сѫщество. Ако социализъмътъ схваща своята задача въ такъвъ смисълъ, това би означавало едно пълно неразбиране на социалната проблема. Въпросътъ е да се даде едно сносно, едно достойно за неговото съзнание сѫществуване на човѣка. Но въ такъвъ случай не трѣбва да се допущатъ неоснователнитѣ обвинения, които нѣкои социалистически демагози си позволяватъ да изказватъ, че ужъ християнството само говори за мирувание, за подчиняване, „властемъ предержащимъ», а оставя работничеството гладно, босо и жедно. Това сѫ само отегчителни закачки. Християнството има толкова силни изрази противъ скѫперницитѣ, противъ користолюбцитѣ и жестокосърдитѣ. То, отъ друга страна, е тъй снисходително, къмъ страдащитѣ и обременитѣ! Но кой го слуша! Не сѫ ли и социалиститѣ, които подриватъ неговия авторитетъ?...

Въ всѣки случай отъ горѣизложенитѣ кратки сравнения

става явно, колко противорѣчиви сж принципитѣ на социализъма съ тия на християнството. Тамъ, кждѣто християнството казва — да, социализъмътъ казва — не. Тѣ сж противоположни, както сж противоположни сѣверния и южния полюси, земята и небето, свѣтлината и тъмнината. Да се примирятъ тѣ е невъзможно. Намъ остава да избираме само едно отъ двѣтѣ?

— Социализъмъ или християнство?

Не за убѣждаване, разбира се, на социалиститѣ, а за затвърдяване на нашитѣ възгледи, ние ще се помжчимъ сега да покажемъ, защо трѣбва да изберемъ християнския мирогледъ, а не социалистическия.

(Слѣдва)

Съвѣтъ за възпитанието на дѣцата.

Възпитавайте своитѣ дѣца въ духа на ученето Господне (Еф. 6, 4).

Възлюблени, както каменната основа на една сграда има голѣмо значение за нейната здравость и дълготрайность, тъй и възпитанието на дѣцата има твърдѣ голѣмо значение за силата и дълголѣтието на който и да било народъ. Съ подготовката и възпитанието на младежьта е свързано, и благополучието, и злополучието на народа. Съ тѣхъ е свързано, и благопроцъвтяването, и отпадъка на държавата. Защото при възпитаняето и образованието на младитѣ поколѣния могатъ да се прокаратъ въ тѣхнитѣ сърдца, и положителни, и отрицателни начала. А знайно е, че положителнитѣ творятъ и съзиждатъ, а отрицателнитѣ рушатъ и унищожаватъ.

Възлюблени, вие знаете, че неотдавна нашиятъ народъ биде подложенъ на едно страшно изпитание; той изтърпѣ една ужасна катастрофа. Всички бѣхме зашеметени отъ удара. И прѣди още да бѣ настжпило успокоението, почнаха да се дирятъ причинитѣ за постигналото ни злополучие. Посочиха се много такива. Прѣписаха си грозни обвинения политическитѣ партии. Вината, обаче, за народниятъ погромъ никой не щя да поеме. А тя трѣбва да се признае. Истината трѣбва да се погледне въ очитѣ. Неджзитѣ въ народния организъмъ трѣбва да се посочатъ. Надеждни срѣдства за излѣкуването имъ трѣбва да се употрѣбятъ. Нека си признаемъ, причинитѣ за постигналото народа ни нещастие сж много. Тѣ сж повече вжтрѣшни, отъ морално и духовно естество. Една по една ние трѣбва да ги отстраняваме, за да се отстрани за въ бждаще и възможностьта за такивато народни злополуки.

Въ тоя моментъ нека спремъ нашето внимание върху насоката въ възпитанието и образованието на младото поколѣние. Защото въ това трѣбва да търсимъ и една отъ причинитѣ за погрома. Не забѣлѣзвате ли вие, че началата, които

постепенно се слагатъ въ сърдцата и живота на това поколѣние не прѣдвѣщаватъ онова свѣтло народно бѫдаще, за каквото всички мечтаемъ? Не забѣлѣзвате ли вие, че началата, които намиратъ мѣсто въ управата и рѫководенето на народнитѣ и държавни институти и учрѣждения, изобщо началата въ личнитѣ и обществениитѣ ни взаимни отношения сé почесто и повечко сѫ егоистични безвѣрни и безблагодатни. А трѣбва да не забравяме, че тия начала сѫ отрицателни и не сѫ творчески. Тѣ, ако ги оставимъ да се развиятъ съ нашитѣ собствени рѫцѣ, ще разрушатъ всичко онова, което е гаранция за щастливъ животъ и благочестие. Но, мнозина ли сѫ държавницитѣ и родолюбивитѣ граждани, които издигатъ гласъ противъ тая гибелна насока на нишия вѫтрѣшенъ животъ? Уви, тѣ сѫ тъй малко, че едва се чуватъ въ общия шумъ.

Възлюблени, чистиятъ моралъ, здравата нация, твърдата народна просвѣтна и държавна организация могатъ да се развиватъ, закрѣпватъ и сѫществуватъ само върху абсолютни и положителни начала. Ако въ едно общество липсва възпитание, моралъ и Богопочитание, това е признакъ за бѫдащи сътресения, безредия и катастрофи. Липсата на вѣра и страхъ отъ Бога е страшна поличба. Защото безбожието е отрицателно начало. Вложено въ сърдцата, въ психиката, на младитѣ поколѣния, то ще даде твърдѣ горчиви плодове. То и сега вече е дало доста такива. Не забѣлѣзвате ли вие, съ какво прѣнебрѣжение и непочитание, негли и съ неприязънь, се отнася нашата младежь къмъ своитѣ родители, къмъ старостьта и мѫдростьта, къмъ реда и дисциплината? Това е плодъ на безвѣрието. Това ще доведе, и мнозина е довело вече, до отрицание на личния и обществен моралъ, както и до отрицание на държавна и народна самобитность и независимость. Фактъ е, че къмъ това се стремятъ интернационалиститѣ, черни, желти и сега вече червени, които прѣдимно сѫ безбожници. И ако това не е единъ зловѣщъ признакъ на бѫдащи размирия и сътресения, едно пригодно условие за обществена развала и държавна провала, вие какво име ще му дадете?

По никой начинъ не може да се отрече, че микробитѣ на безвѣрието и егоизма зеха участие въ прѣдизвикването на народния погромъ. И ако фактитѣ, събитията, историята и животътъ ни доказватъ колко гибелно за хората и народитѣ е безбожието, то намъ се налага върховенъ и свещенъ дългъ да обърнемъ сериозно внимание върху началата, които трѣбва да влагаме въ живота си и взаимнитѣ си отношения; а още повече да се загрижимъ за възпитанието на нашата златна младежь — утрѣшнитѣ обществени дѣйци, служители, държавници и творци на родна България. Това младо поколѣние ще е основата на утрѣшна България, а тая основа трѣбва да бѫде морално здрава и дълготрайна. Тоя дългъ ни се налага отъ високитѣ църковни, народни и държавни интереси.

Възлюблени, истинско възпи-

тание е онова, което се извършва въ духътъ на евангелското учение. Споредъ това учение въ сърдцата на дѣцата трѣбва да се вложатъ плодотворнитѣ начала на вѣрата и любовьта къмъ Бога и ближнитѣ. Отъ малки тѣ трѣбва да бѫдатъ опазени отъ всички лоши влияния — и да се утвърдатъ въ началата на добродѣтелитѣ и християнското благородство. Главната грижа за това се налага на родителитѣ, а по-сетнѣ на учителитѣ. Домътъ, сѣмейството, трѣбва да тури основата на възпитанието, а заедно съ училището да го доизгради. И апостолътъ прави сѫщия позивъ: „*родители, възпитавайте своитѣ чада въ духътъ на учението Господне*“ (Еф. 6, 4). Възпитвайте ги въ духа на доброто и божественото. Това е най-светото дѣло въ вашия животъ, което сте дължни да извършите за ваша собствена, църковно-народна и държавна полза. Защото домашното възпитание е условието за благополучно общественно и държавно напрѣдване. Добрѣ възпитани и благородни сѣмейства съставятъ възпитано и благордно общество. Възпитани и благородни общества съставятъ образовано, правова и висококултурна държава. Основата е, обаче, сѣмейството. Слѣдователно, на родителитѣ се налага дългътъ да дадатъ на държавата възпитани и благородни граждани. Такива тѣ ще направятъ своитѣ дѣца, като изградятъ тѣхното възпитание върху началата, посочени въ Евангелското Христово учение.

Въ дѣтскитѣ сърдца трѣбва да се възпитатъ ония чувства на вѣра, надежда, любовь, справедливость и благородство, съ каквито сѫ били прѣизпълнени сърдцата на дѣтето Исуса Христа и прѣсв. Дѣва Мария. Сѫщеврѣменно въ чиститѣ дѣтски души трѣбва да се внуши силно отвращение къмъ порока, жестокосърдието и неправдата, които тъй енергично е бичувалъ Спасительтъ. Свещенна длъжность е за добритѣ майки отъ ранна възрасть да вложатъ и затвърдятъ въ живота на дѣцата си благотворнитѣ начала на вѣрата и доброто. Дѣцата лесно се подаватъ на разни влияния. Родителитѣ сѫ длъжни да допустнатъ върху чадата си само влияния благотворни. Нащастливи ще сѫ ония дѣца, които се намиратъ подъ рѫководството и влиянието на благородни и благочестиви майки. Честити и блаженни ще сѫ ония ученици, които се намиратъ подъ рѫководството на добросъвѣстни и благородни възпитатели и учители. Родителитѣ и учителитѣ сѫ найдовѣренитѣ водачи на дѣцата. И тѣ сѫ длъжни да развиятъ и дадатъ правилна насока на добритѣ дѣтски наклонности и да прѣсѣкатъ лошитѣ. *Научи дѣтето въ доброто начало на пѫтя му*, — казва Прѣмѫдриятъ, — *и то не ще се отклони отъ него, нито когато остарѣе* — (Прич. 22, 6).

Възлюблени, не трѣбва да се забравя, че за доброто възпитание на дѣцата не сѫ достатъчни само едни сухи съвѣти и наставления. Необходими сѫ, заедно съ това, и живи примѣри, прѣдимно отъ родителитѣ и учителитѣ. Защото съвѣтитѣ и наставленията могатъ да се забравятъ, но примѣрътъ

се врѣзва неизгладимо въ паметьта. Добрлятъ съвѣтъ трѣбва да се потвърждава съ добрия примѣръ. Защото колкото и да съвѣтваме и учимъ дѣцата на въздържание, кротость, милосърдие и християнско благородство тѣ нѣма да усвоятъ тия добродѣтели, ако виждатъ у насъ примѣри за противното. Напразно ще даваме съвѣти за почитане на традициитѣ, за изпълнение на църковнитѣ и граждански закони, ако ние вършимъ обратното. Напразно ще наставляваме дѣцата да се отвръщаватъ отъ лъжата, безчестието и порочностьта, ако тѣ не виждатъ, че и ние правимъ сѫщото. Науката и примѣрътъ трѣбва да вървятъ нераздѣлно. Науката и наставленията освѣтляватъ пѫтя, а примѣрътъ води по него Науката е необходима за погледа на мисъльта, а примѣрътъ за погледа на окото. Видѣното съ погледа на окото остава подълго въ гѫнкитѣ на нашата душа, отколкото видѣното съ погледа на мисъльта.

Блажений *Иеронимъ* пише на родителитѣ: »помнете, че вие можете по-добрѣ да научите съ примѣръ, отколкото съ думи«... Единъ благочестивъ учитель говори надъ гроба на своята майка: „Благодаря ти, благородна майко. Азъ вѣчно ще остана твой длъжникъ. Когато азъ виждахъ твоя погледъ, твоитѣ благородни тѣлодвижения; твоето благоговѣние прѣдъ Бога, твоитѣ страдания, твоето мълчание, твоитѣ дарове, твоитѣ трудове, твоята тиха и постояна молитва, твоята благославяща рѫка, всѣки пѫть, сѣкашъ, въ мене се възраждаше живота на духа ми, възраждаше се чувството на благочестие. И това чувство не можиха да изгладятъ до сега никакви понятия, никакви врѣдни примѣри, никакви страдания и притѣснения и даже никакви грѣхове. Още живѣе въ мене примѣра отъ тоя животъ на духа, ако и да сѫ се изминали четиредесятъ години, откакъ ти остави врѣменния животъ«. Ето това е силата и влиянието на личния примѣръ.

Православни и благородни родители, помнете, че дѣцата сѫ великъ даръ отъ Бога, първо за родителитѣ, а слѣдъ това за църквата и отечеството. Нека се грижимъ за тая даръ, като за най драгоцѣнно съкровище. Ако искаме нашитѣ мили рожби да бѫдатъ радостъ и утѣха за насъ, слава и гордость за народа мѫдри строители на държавата, нека се погрижимъ да ги опазимъ отъ лоши влияния, да просвѣтимъ и облагородимъ, прѣди всичко, тѣхнитѣ сърдца съ Словото Божие. Въ него тѣ ще намѣрятъ опора и сила за добротворство. Въ него ще намѣрятъ и оружие и помощь противъ порока и злото. Нека ги направимъ приятели на божествената свѣтлина. Защото, който се почувствува приятель на свѣтлото и чистото, той нѣма да се доближи вече до порочностьта. Нека ги научимъ на благогвейна почить къмъ Бога. Защото *благоговѣйниятъ страхъ Божий отгонва грѣховетѣ.* (Сир. 1, 21.) Нека съ това имъ създадемъ условие за истинско благочестие. Защото *тѣлесното обучение*, — по думитѣ на ап. Павела, — *по-малко е полезно, а благочестието за всичко е полезно: то обѣщава и сегашния и бѫдащия*

животъ. (1 Тимот. 4, 8.) Нека ги направимъ вѣрни синове на църквата. Защото, който е вѣренъ синъ на църквата, той е прѣданъ ратникъ и за отечеството Нѣма самоотвержение и добродѣтеленъ подвигъ тамъ, дѣто липсва вѣра и любовь. Поради туй, нека съ общи сили се постараемъ да възпитаме и затвърдимъ у младежьта жива вѣра, дѣятелна любовь, християнска нравственость и гражданска доблѣсть. По тоя начинъ ние ще приготвимъ отъ подравстващитѣ млади поколѣния любящи майки и бащи за сѣмейството; честни и благородни членове на обществото; вѣрни синове и дъщери на църквата и беззавѣтно прѣдани защитници на народа и отечеството...

Възлюблени, бждете увѣрени, че когато нашитѣ дѣца, изобщо млдитѣ поколѣния, бждатъ възпитани и образовани въ тоя духъ, обществото ни нѣма да бжде заплашено отъ гибелтата морална поквара; народътъ ни нѣма да бжде влаченъ къмъ долината на страданията и робството. Тогава пжтьтъ къмъ свѣтлото народно бждаще ще бжде чисть, пжтуването по него леко и приятно. Защото свободата, правдата, вѣрата и любовта, изобщо Духътъ Господенъ ще витае между нашето благородно и възпитано общество. Тогава църквата съ радость ще благославя всичкитѣ благи начинания на своитѣ чада; народътъ ще се наслаждава съ свобода, миръ и благоденствие; държавата — съ културенъ развой, мощность и благополучие. Тогава безсъмнѣнно ще имаме още по благодатно *благорастворение на въздуха и изобилие на земнитѣ плодове*, за което църквата постоянно се моли. Да, чрѣзъ *възпитанието въ духа на Христовото учение* ще се създаде благодатната атмосфера на човѣшкото мирно щастие и всебратство. Проче ние молитствуваме Всевишния да ви благодатно съдѣйствува да изпълните успѣшно свещената родителска длъжность, — възпитанието на вашитѣ дѣца, споредъ съвѣтитѣ на великия апостолъ, — въ *духа на учението Господне* (Еф. 6. 4). Аминъ.—

† В. М. Н.

Цухлевъ Д.

Църковнитѣ библиотеки.

(Исторически бѣлѣжки).

Църковната просвѣта отъ дълбока древность е добила характеръ отъ първостепена важность, наедно съ устната християнска проповѣдь, не само за разпространението и утвърждението на Христовото учение въ широкитѣ маси, но и за всестранното му развитие на национална почва. Светитѣ апостоли и тѣхнитѣ приемници, по край устнитѣ проповѣди, сж писали обширни послания и трактати, догматични и нравоучителни съчинения, изобличителни и назидателни слова, които сж били пръскани въ множество екземпляри

и въ най-затънтенитѣ кюшета на разнитѣ нации. Тѣхъ църквитѣ на разнитѣ народи грижливо сѫ събирали и запазвали, дори и при крайно неблагоприятни условия, за гредущитѣ поколѣния, като отъ вѣкъ въ вѣкъ къмъ тѣхъ старателно сѫ се прибавяли все нови и нови творения. Така сѫ се образували обширни *сбирки* или *библиотеки* при катедритѣ на митрополититѣ, епископитѣ и храмоветѣ, като сѫщеврѣменно сѫ били вземани и всичкитѣ мѣрки за запазването и попълването имъ, като най скѫпи наслѣдства отъ миналото. На тѣхъ винаги се е гледало като на най-цѣнни съкровища, въ които се крие духовната мощь и гордость на църквата. Въ послѣдствие и мънастиритѣ сѫ положили голѣми усилия за забогатяване на тѣзи сбирки. По край усиленитѣ подвизи за духовно-нравствено съвършенство, подържането и забогатяването на библиотекитѣ въ тѣхъ се е вмѣнявало въ първостепена обязность на монаситѣ. Уставитѣ имъ прѣдписвали, щото свободното си отъ молитва и рѫчна работа врѣме да употрѣбяватъ или въ *четение* или въ *прѣписвание* на стари книги, като на тѣзи занятия се е гледало съ особенно уважение и сѫ се считали за *важенъ подвигъ*. Поради това и монаситѣ твърдѣ грижливо копирали разни рѫкописи, било за своитѣ манастири, било за износъ. За тази цѣль въ много мънастири сѫ били учрѣдени и особни калиграфически школи, начело съ така наречениятѣ *главни калиграфи*, които ги завеждали. Тѣхната работа е била строго е опрѣдѣлена отъ мънастирскитѣ устави съ цѣлъ редъ правила, които били задължителни не само за монаситѣ писци, но и за всичкото братство. Игуминътъ на мънастиря е слѣдилъ за точното имъ изпълнение[1]) По този начинъ мънастиритѣ сѫ се сдобивали съ огромни библиотеки и ставали просвѣтителни центрове, въ които добивали всестранно образование не само църковнитѣ и свѣтскитѣ дѣятели, но и широкитѣ маси.

Тази голѣма важность на църковнитѣ библиотеки и нуждата отъ тѣхъ напълно сѫ съзнавали и всичкитѣ български дѣйци, свѣтски и църковни, начиная още отъ врѣмето на покръстването на българитѣ. Князъ Борисъ широко покровителствувалъ свв. Седмочисленници и тѣхнитѣ ученици, направилъ всичко възможно, за да се закрѣпи въ България славянската просвѣта. При него свв. седмочисленици турили начало на българскитѣ църковни библиотеки съ прѣведенитѣ отъ тѣхъ църковно-богослужебни книги и своитѣ оригинални произведения[2]). Самъ князътъ на старини, слѣдъ като се отказалъ отъ прѣстола, като монахъ, насърчавалъ българскитѣ книжници да прѣписватъ и прѣвеждатъ книги за тѣзи библиотеки[3]). А синъ му, великиятъ царь Симеонъ, си задалъ великата цѣль да изравни своята църква съ Константинополската не само въ външно отношение — по власть и достойнство, но и вж-

[1]) Цухлевъ Д., История на българската църква, т. I, стр. 582 – 583.
[2]) Ibid., p. 322 — 347.
[3]) Ibid., p. 350.

трѣшно — въ просвѣтно отношение. За това той неуклонно се стремилъ да *прѣсѫди* въ България всичкото духовно богатство на Византия, което съставявало силата и гордостьта на източната църква. Това прѣсаждане на гръцката образованость трѣбвало да стане не съ просто купуване на множество гръцки книги и съставяне отъ тѣхъ грамадни библиотеки изъ разнитѣ центрове въ България, а съ прѣвеждане на всичкат, тази ученость на българския за да се основатъ отъ нея при църквитѣ и мънастиритѣ *национални църковни библиотеки*, които да бѫдатъ достѫпни за духовенството, монашеството, свѣтскитѣ люде и народа[3]). И тази обширна и мѫчна задача, както дума историята, била блѣскаво изпълнена. Въ единъ сравнително късъ периодъ били прѣведени на български комай всичкитѣ светоотечески творения и отъ тѣхъ основани национални църковни библиотеки[4]).

За изпълнението на тази мѫчна и сложна работа, несъмненно, сѫ взели живо участие и църковната иерархия, и мънастиритѣ, които разполагали, особено послѣднитѣ, съ голѣми материялни срѣдства, необходими за успѣха за дѣлото, понеже списването и издането на книги въ това врѣме е коствувало твърдѣ скѫпо, като изработвани отъ рѫка и на пергаментъ. За участието на църковната иерархия въ съставяне на библиотеки сѫ се запазили точни исторически дани. Въ житието на св. Климентъ Охридски, напримѣръ, се говори, че той завѣщалъ половината отъ книгитѣ си за библиотеката на Охридската митрополитска катедра, а половината — за библиотеката при основания отъ него мънастиръ св. Пантелеймонъ въ Охридъ за вѣчно ползуване([1]). Такива указания се срѣщатъ и въ нѣкои приписки къмъ стари кодекски и за други пастири и писатели, които сами прѣписвали и насърчавали и други къмъ литературни занятия за забогатяване на църковнитѣ библиотеки[2]). Но особено сѫ направили въ това отношение мънастиритѣ. Тѣхнитѣ ктитори усърдно сѫ се грижили за основание на библиотеки въ мънастиритѣ си, като създавали и правила за ползуване отъ тѣхъ[3]). Така, напримѣръ, ктиторътъ на Бачковския мънастиръ, Григорий Пакурянъ, е далъ на своя мънастиръ повече отъ 28 творения отъ разни автори за основа на манастирската библиотека и за ползуване отъ тѣхъ на вѣчни врѣмена[4]). Особенно щедри били къмъ библиотекитѣ царственитѣ и патриярши ктитори, между които е имало голѣми ревнители къмъ книжовното дѣло. Черноризецъ Дуксъ (князъ Борисъ), както е извѣстно, самъ прѣписвалъ и насърчавалъ монаситѣ да прѣписватъ и прѣвеждатъ книги; сѫщото вършилъ и синъ му Симеонъ; неотстѫпвалъ отъ това правило и синътъ на послѣдния — царь Петръ, като монахолюбивъ и добъръ писатель. Тѣзи ревнители на просвѣщението и книголюбието сигурно сѫ

[3]) Ibid., стр. 417.
[4]) Ibid., стр. 418—458, 1109—1134.

[1]) Ibid., стр. 341, 342, 583.
[2]) Ibid., стр. 376, 420, 430, 432, 449, 452 и др.
[3]) Ibid., стр. 582.
[4]) Ibid., 582.

правили и щедри книжни подарьци на своитѣ мънастири, подобно на цариградскитѣ си вѣнценосни колеги — императори[1]); сѫщото сѫ вършили и патриярситѣ и тѣхнитѣ подвѣдомствени книголюбиви чиновници, митрополити и епископи, като,напримѣръ,ИоанъЕкзархъ, Константинъ Епископъ, Григори Мнихъ и др., които сами били отлични писатели и насърдчвали и други да пишатъ, за да се обогатятъ църковнитѣ и мънастирскитѣ книгохранилища[2]); неоставали назадъ отъ това правило и българскитѣ велможи, които сѫщо строили мънастири и ги надарявали съ богати библиотеки, както, напримѣръ, братътъ на князъ Борисъ, Доксъ([3]), или горѣрѣчения Григори Пакурянъ. Подарявали или списвали книги за църковнитѣ и мънастирскитѣ библиотеки и монаситѣ, когато постѫпвали въ манастиритѣ или посѣщавали нѣкоя църква; сѫщото вършили и проститѣ миряни и клирицитѣ. И тѣзи благодѣяния или пожертвувания сѫ били вършени, освѣнъ отъ просвѣтителни подбуди, но и отъ чисто религиозни влѣчения — *„за спасение на душата“*[4]). Този обичай прониква и усърдно се практикувалъ прѣзъ всичкитѣ вѣкове, дори до ново врѣме, както това показватъ многочисленитѣ приписки къмъ запазенитѣ стари кодекси.

Но мънастирскитѣ и църковнитѣ библиотеки най-много се обогатили отъ собственоръчното *прѣписване* и *прѣводи* на монаситѣ и свещеницитѣ. Този начинъ е билъ възприетъ отъ Византия и узаконенъ отъ мънастирскитѣ устави и за нашитѣ мънастири. Наложително се е прѣдписвало и на нашитѣ монаси, щото свободното си отъ молитва и ръчна работа врѣме да употрѣбяватъ въ *четене* или *прѣписване* на книги, като това имъ се змѣнявало за богоугодна работа и особенъ важенъ подвигъ. Поради това и монаситѣ твърдѣ грижливо копирали разни ръкописи. Подобно на византийскитѣ, и въ нашитѣ по богати, многолюдни, и съ училища, мънастири сѫ били учредени *калиграфически школи*, въ които въ съвършенство сѫ се изучвали: правописа и копировката на кодекси[1]). Тѣзи школи сѫ били задлъжителни за монаситѣ; за това и работницитѣ за прѣписване на книги сѫ били твърдѣ много[2]). Такива школи сѫществували и въ нѣкой отъ мънастиритѣ на Атонъ, който е билъ образецъ за подражение и висша школа за българското монашество, напримѣръ, въ лаврата на *Св. Атанасия* († 1000 г.), който самъ билъ отличенъ прѣписвачъ на книги, и въ мънастиря на когото винаги сѫ се подвизавали много българи и въ по-подирнитѣ вѣкове[3]); въ българскиятъ—*Зографъ или Св. Георги*, кѫдѣто се приготовлявали множество български ръкописи не само за библиотеката си, но за износъ—за други мъна-

[1]) Ibid.
[2]) Ibid. стр. 419—458.
[3]) Ibid., стр. 348—349, заб. 4.
[4]) Ibid., стр. 583.

[1]) Въ устава на св. Тодора Студита, който е билъ прѣведенъ на български и въведенъ въ много наши мънастири, направо се заповѣдва: „къ божественьмъ прилежати писаніемъ“. Ibid., стр. 584.
[2]) Ibid., стр. 583.
[3]) Аонскій Патерикъ, ч. II, изд. VI, стр. 11 — 34.

стири, градски и селски църкви или за частно употрѣбление[1]); въ *Рилскиятъ — св. Иоанъ*, който ималъ и днеска има, при всичкитѣ многократни разорения, богата библиотека и винаги се считалъ за литературенъ центръ въ юго западна България[2]); въ *Лѣсковскиятъ — св. Гаврилъ*, който сѫщо ималъ грамадна библиотека, но била ограбена или изгорена. Много нейни книги сѫ били отнесени въ Сърбия, Росия, Англия и Австрия[3]); въ *Пшинскиятъ — св. Прохоръ* и *Осоговскиятъ св.. Иоакимъ*, които сѫщо имали голѣми библиотеки, което се вижда отъ обстоятелството, че когато прѣди нѣколко години подновявали послѣдния мънастиръ, разкопали въ старитѣ развалини пълна фурна отъ изгорени пергаментни книги[4]). И тѣзи три бѣлѣжити български мънастири[5]) поради своитѣ калиграфически школи сѫ били „центрове на нашата стара книжнина и просвѣщение“ и въ тѣхъ се „прѣписвали различни божественни и церковно-богослужебни книги“ не само за тѣхнитѣ библиотеки, но и за износъ — въ царството и вънъ отъ него — въ славянскитѣ страни[1]). Не сѫ били безъ такива школи и царскитѣ и патриарши наши мънастири, като снабдени съ голѣми доходи и многочисленни братства. Знайно е, напримѣръ, че извѣстниятъ монахъ „Тудоръ черноризецъ Дуксовъ“ отъ мънастиря при р. Тича (до гр. Прѣславъ) прѣписалъ по заповѣдь на царь Симеона четири слова на Атанасия Александрийски противъ ариянитѣ[2]); сѫщото сѫ сторили и Григорий мнихъ (монахъ), черноризецъ (монахъ) Храбъръ и др., които въ мънастиритѣ си се занимавали не само съ прѣписване, но и съ прѣводи, често по заповѣдитѣ на сѫщия царь[3]). Тѣзи и други извѣстия, макаръ и отривочни, ни показватъ, че въ нашитѣ мънастири калиграфическото и въобще книжовното дѣло е било широко разпространено. Въ тѣхъ се приготовлявали не само богослужебни книги, нуждни за самитѣ мънастири, за градскитѣ и селскитѣ църкви, които въ много случаи не сѫ могли сами да си приготвятъ такива, но и всевъзможни други съчинения, прѣдназначени за самитѣ мънастирски библиотеки, за износъ или продажба на частни лица или чужди мънастири, подобно на лаврата на св. Атанасия Атонски или Зографския

---

[1]) Цухлевъ, Ibid., стр. 584, заб. 4; Ср. Стоиловъ. Славянскитѣ ржкописи въ Зографския мънастиръ, въ Приложение на „Църковенъ вѣстникъ“, кн. VII—IX, 1903, стр. 161 — 162.

[2]) Сырку П., Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV—XVII вѣкахъ. Спб., 1901, стр. CLX-CCII; Милетичъ Л., Славянскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския мънастиръ, у Приложение на „Церковенъ вѣстникъ“, кн. IV, V, VII, 1902 г., стр. 142—172; Цоневъ, въ Български прѣгледъ, г. VI, кн. X; Цухлевъ, Ibid., стр. 484 заб. 7.

[3]) Цухлевъ, Ibid., стр. 584, заб. 5.

[4]) Ibid., стр. 584, заб. 5.

[5]) Гледъ за тѣзи бѣлѣжити светини отъ нашата старина у Сѫщия, стр. 550 — 571, кѫдѣто е посочена и литературата.

---

[1]) Иречекъ, Исторія болгаръ, стр. 216; Рел. разк., ч. I; кн. 5-6; Цухлевъ, Ibid., стр. 584 и заб. 7.

[2]) Антоній Митропол., Изъ Исторіи древнеболгарской церковной проповѣди. Константинъ епископъ болгарскій, стр. 7; Цухлевъ, Ibid., 420, 585.

[3]) Ibid., стр. 449, 460; Ibid., Министер. Сборникъ, кн. XII, стр. 573 и заб. 5.

мънастирь[1]). Ржкописи за библиотекитѣ сж се приготовлявали и по *частната инициатива* на монаситѣ и духовенството, било за лично прѣпитание, било за душеспасителни цѣли. Този обичай усилено се практикувалъ въ византийскитѣ мънастири и отъ тѣхъ е проникналъ твърдѣ отъ рано и въ нашитѣ мънастири[2]).

Благодарение на това общо залягане, начиная отъ царя до послѣдния монахъ, монстирскитѣ и църковнитѣ библиотеки продължавали бърже да нарастватъ. Въ България на много мѣста — въ мънастири, патриаршия, митрополии, епископии и църкви — се образували богати книжни сбирки отъ съчинения съ най-разнообразно съдържание. Между тѣхъ, по край прѣведенитѣ или съставенитѣ въ разно врѣме и отъ разни лица ржкописи на български езикъ, се намирали, безспорно, и множество книги на гръцки и латински езици[3]) особенно въ южно българскитѣ мънастири, кждѣто гръцкиятъ езикъ е билъ широко разпространенъ. За примѣръ отъ подобенъ смѣсъ ни служи монастиря на Григория Пакурияна, който снабдилъ своя мънастирь съ гръцки книги, както и всичкитѣ македонски мънастири, особено край Бѣлото море, Солунъ и на Св. Гора, въ които българския и гръцкия елементи били побратимени въ монашеския животъ. Тѣзи именно книги съставлявали и любимиятъ прѣдметъ за прѣводи на български езикъ на много монаси писатели, като знающи въ съвършенство двата езика—българския и гръцкия[1]) за незнающитѣ гръцкия езикъ или за чисто българскитѣ мънастири и църкви. И тѣзи прѣводи и прѣписвания продължавали да се увеличаватъ, както казахме, било по инициативата на игуменитѣ, било на църковнитѣ и свѣтскитѣ власти — епископитѣ, митрополититѣ, патриарситѣ, царя и велможитѣ, било на частни монаси и граждани граматици, до като това стремление къмъ книжна работа не получило характеръ на подражание и надпрѣварване, което явно се съглежда въ пролозитѣ на разни писатели, и станало *модно явление* въ мънастиритѣ и духовенството. На това именно

[1]) Ibid., История на българска църква, т. I, стр. 585 и заб. 3; Адонскій Патерикъ, ч. II, изд. VI, стр. 18.

[2]) Цухлевъ, Ibid., стр, 585; Соколовъ, Состоянія монашества въ восточтной церкви, стр. 448 — 453.

[3]) Презвитеръ Козма въ „Бесѣдата“ си противъ богомилитѣ говори, че много монаси ходили на поклонение въ Римъ, гдѣто, безспорно, се запознавали съ латинския езикъ и книжника и сж я донасяли и въ насъ (гл. Рел. Разк., ч. II, кн. V—VI, стр. 380). Положително е извѣстно, че съврѣмеения писатель монахъ Анастаси е знаялъ латински езикъ и литература, което се вижда отъ посланието му до нѣкой си Панко, когото укорявалъ въ четене на „латински заблуждения“ Цухлевъ Д., История на българ. църква, т. I, стр. 594—597, кждѣто е посочена и другата литература по този въпросъ.

[1]) Каквито, напримѣръ, били: Свв. Кирилъ и Методи, епископъ Константинъ, Григори Мних, Иоанъ Екзархъ и др., които въ съвършенство знаяли двата езика. Послѣдниятъ дори съставилъ и граматика за неопитнитѣ прѣводачи и граматици (Ibid., стр. 439—441). Въ нѣкои гръцки мънастири, напр. въ Студиския, въ Константинополь, имало познавачи на славянския езикъ и се приготовлявали славянски книги. Соболевскій, Южно-славянское вліяніе, стр. 10, заб. 2, и стр. 14, заб. 2, ср. Сырку П., Къ исторіи изправленіе книгъ въ Болгаріи въ XIV в., т. I, в. I, стр. 502.

модно явление, което обхващало все по-голѣми работни сили, на това общо и задружно стремление къмъ национална просвѣта се длъжяло, отъ една страна, бързото и легкото прѣвеждане на всичката, комахай, стара и съврѣменна светоотеческа гръцка образованость, като дѣло, надъ което сж се трудили множество работници, и отъ друга — да се направи пълно сравнение между гръцкия и славянския (старобългарския) езици въ всичкитѣ имъ съставни части и въ всичкитѣ отрасли на знанията, като съ това незабѣлѣзано се достигнало и всестранното развитие, до класичность, на славянския езикъ и неговото пълно оформиране и сложение и въ богослужението, и въ поезията и въ философията[1]).

По този начинъ въ България се турили здрави основи на книжното, просвѣтителното дѣло; били образувани повсѣмѣстни църковни и мънастирски библиотеки, които станали животворни извори за пробуда на заглъхналото въ дебело невѣжество народно самосъзнание, за облагородяване на народния духъ и съ възвишенитѣ истини и добродѣтели на Христовото учение. Центъръ и душа на това просвѣтително дѣло е била църквата. Подържанитѣ и развиванитѣ отъ нея църковни и мънастирски библиотеки станали сжщински просвѣтителни центрове, отъ които черпили знание и прѣдставителитѣ на свѣтската и църковната наука, извори за солидна гражданска и църковна просвѣта за българското общество и църква. На тѣхъ, безъ съмнѣние, се дължяло и образованието на множество митрополити, църковни писатели, учени монаси и обществени дѣятели, отъ които българското отечество въ онова славно врѣме не е било петимно и които високо цѣнили книжнитѣ съкровища въ тѣхнитѣ мънастири и църкви; на тѣхъ безпорно, се дължало въ голѣма степень и оня подемъ на духа и културата въ българския народъ, който е ознаменуванъ въ страницитѣ на нашата история за *златенъ вѣкъ*. И България, неизвѣстна до това врѣме на образования свѣтъ и считана за варварска страна, станала огнище на солидно българско просвѣщение, което почнало да се разлива и далеко задъ нейнитѣ граници—между сроднитѣ и едноплеменни западни, южни и източни славяни, които вече се надпрѣварвали да заимствуватъ готовитѣ творения на българската просвѣта и ги разсадятъ въ своитѣ току-що развивающи се народи. България станала срѣдоточенъ културно-просвѣтителенъ центъръ на грамадната славянска стихия.

Съ църковнитѣ и мънастирскитѣ библиотеки се обезпечвало въ България и приемствено научно развитие, безъ което неможе да мине нито единъ народъ, който има прѣтенции на исторически животъ. И българската научна мисъль съ тѣхъ здраво заставала на пжтя на своето еволюционно и прогресивно развитие. А като насители и съкровищници на минали славни врѣмена и идеали, тѣ съставявали, така и да се каже, свѣтли фарове и

[1]) Цухлевъ, Ibid., стр. 586; Буделовичъ Методіевскій юбилейній сборникъ, стр. 95.

за бѫдащия исторически националенъ животъ на българитѣ, като народъ съ културни и просвѣтителни задачи на Балканитѣ.

Това високо и важно значение на църковнитѣ и мънастирскитѣ библиотеки, съ които изобщо се свързвалъ духовно просвѣтителния животъ на българитѣ, напълно се схващалъ отъ всичкитѣ царе, патриарси и обществени — духовни и свѣтски дѣятели отъ християнската епоха на първото българско царство. За това и тѣ енергично работили за тѣхното засилване и умножение. Така гледали на тѣхъ и нашитѣ врагове — гърцитѣ, които винаги завистливо и смутено сѫ посрѣщали всѣкакъвъ духовенъ и културенъ подемъ на българския националенъ духъ.

Това враждебно гледище на просвѣтенитѣ и културни гърци къмъ българската книжнина е неуспоримъ исторически фактъ. Познато е, че при царь Петра Симеоновича се появила партия противъ славянската книжнина и благослужение въ нѣкой монашески срѣди изъ нѣкои южно-български мънастири и гръцки свѣтски и духовни елементи въ България Това сѫ били онѣзи злобни византийски емисари, които, „иже завистію омрачишася» отъ бързия просветенъ напрѣдъкъ на българитѣ, говорили: „не достоитъ инѣмъ языкомъ славити Бога, токмо жидомъ и римляномъ и грькомъ, причастники ся злобою Пилатоу творяще»[1]) или дроузии же глаголятъ: чесомоу же сѫть словѣнскы книгы; ни того бо есть Богъ сотворилъ, ни то ангели, ни сѫть йждекòнни (законни) іако жидовьскы и римскы и еллинскы, ижде откòно (отколѣ) сѫть, и прижты сѫть Богомъ"[1]), или »дроузни мнять іако Богъ намъ есть сіворилъ писмена.. и іако трими языкы есть Богъ повѣлѣлъ книгамъ быти, іакоже въ евангели пишеть: и бѣ дъска написана жидовьскы и римскы и еллинскы, а словѣнскы нѣсть тоу, тѣмъ же несѫть словѣнскыя книги отъ Бога"[2]). Отъ тѣзи ясни и категорични свидѣтелства на съврѣменника монахъ Храбра се вижда, че враговетѣ на българското богослужение и книги сѫ били твърдѣ много и по разни начини ги нападали и се силили да докажатъ, че тѣ сѫ били непотрѣбни и на тѣхъ неможалъ да се слави Богъ и просвѣщава народа, като за това се опирали на фалшивото положение, че богослужението могло да се извършва само на гръцки, еврейски и латински езици, на които е билъ написанъ пилатовия надписъ на Христовия кръстъ. Но тѣзи „*триязичници еретици*«, както още ги нарича Храбъръ въ Апологията си за българското писмо и книги, на-да ли сѫ се осмѣлили да дръзнатъ къмъ явно унищожение и изтрѣбление на българскитѣ книжни сбирки и писменность, които толкова ревностно и енергично се покровителствували и насърдчвали отъ държавната власть[3]). Тѣх-

[1]) Паметь и похвала Кирилла и Методія, въ сборникъ статой импер. Акад. наукъ", Срезневскіи, Свѣденія и замѣтки, IV, стр. 53; Цухлевъ, Ibid., стр. 587.

[1]) Ячичъ, Разсужденія старины о церковно-славянскомъ языкѣ, въ „Изслѣдванія по Русскому языку", т. I, стр. 298.

[2]) Ibid., стр. 66.

[3]) Цухлевъ, Ibid., стр. 588.

нитѣ нападки обаче издавали безмѣрната имъ злоба къмъ българското писмо и книжнина, която въплотявала въ себе си народнитѣ идеали и стремежи, както и бждащитѣ имъ затаени намѣрения да изтрѣбятъ тѣзи национални книжни богатства, щомъ имъ се удаде удобния за това случай.

Този случай се удалъ на гърцитѣ слѣдъ 1018 г., когато Симеоновата и Самуиловата монархии въ политическо и църковно отношения подпаднали подъ Византия. Съгласно прокламираната тогава етническа политика — гърцитѣ и българитѣ да станатъ единъ народъ, гръцкитѣ църковни и свѣтски служители започнали една усилена елинизация на българския народъ въ всичкитѣ му съставни части.[1]) Жертва на тази елинизация станали църковнитѣ и мънастирскитѣ библиотеки. Тѣ били систематично унищожавани, за да се заличи всѣкаква слѣда отъ миналото на българитѣ, като най послѣ и писмото и богослужението имъ се е замѣнило съ гърцкото. Това унищожение е траяло цѣли 176 години. Тогава погибнала цвѣтущата въ X вѣкъ българска книжнина: отъ богатитѣ книжни сбирки сж уцѣлѣли само онѣзи екземпляри, които били въ другитѣ славянски земи и не влизали въ състава на Византия, или въ онѣзи български мънастири, въ които не е засѣгнала разрушителната ржка на византийския епископъ и макаръ, поради тѣхната недостжпность въ разни пустини и планински мѣста.[1]) Нѣма съмнѣние, че тази страшна разрушителность се е подпомагала и довършвала и отъ разнитѣ варварски грабѣжи и упостошения, съ които сж нанизани XI и XII вѣкове отъ нашата отечественна история.[2]) И гонидбата на родното писмо е отивала до тамъ, че гръцкото духовенство е прѣдавало гръцки видъ и на храмоветѣ: били замѣянвани българскитѣ надписи и святини съ гръцки[3]).

И за запазване на спомени отъ старата българска книжнина, и свързания съ нея високо културенъ и просвѣтенъ подемъ на България прѣзъ втората половина на IX и X вѣкове, ние, българитѣ, и другитѣ славяни има да благодаримъ на източнитѣ славяни — руситѣ, които копирали нашата книжнина още въ началото на своето покръстване (987—989 год.)[4]) и прѣзъ XI и XII вѣкове се развивали и живѣели съ нея, за да ни я прѣдадътъ на ново, когато въ 1185 год. нашитѣ дѣди отхвърлили двойното византийско омразно иго и възтановили своята политическа и църковна зависимость. И България почва ново градиво на своитѣ църковни и мънастирски библиотеки съ една достойна за завиждане юношеска енергия и надпрѣварване.

(Слѣдва.)

[1]) Ibid стр. 841—845

[1]) Ibid., стр. 995—1019.

[2]) Ibid., стр. 796, 793, 794, 867, 869—903.

[3]) Ibid., стр. 1107.

[4]) Ibid., стр. 811.

Изъ кой пѫть.

(Разказъ).

Тѣ седѣха въ кабинета на стария професоръ, гдѣто се събираха всѣка сѫбота, за да бесѣдватъ върху това, което всички интересуваше — *за доброто, за правдата, за смисъла на човѣшкия животъ...*

Млади, по-възрастни, съвсѣмъ стари, — всички тѣ спорѣха съ еднакво увлѣчение за висшитѣ истини; и макаръ да бѣше ясно на всички, че не отъ думитѣ ще зависи живота имъ— нѣкой даже отъ тѣхъ бѣха вече съвсѣмъ прѣкарали живота, — но, при все това, на всички бѣ приятно до най-малка подробность и дълбочина да се ровятъ и расѫждаватъ върху мисълта: *какъвъ трѣбва да бѫде съвършениятъ човѣкъ, какъ трѣбва да върви той къмъ идеала на живота.*

Когато настѫпи мълчание, заговори самъ хазяинътъ съ тихъ отмѣренъ гласъ:

— Нѣкои отъ насъ тукъ говориха, че споредъ развитието на човѣшкитѣ знания, тѣбва и не могатъ да не се развиватъ и срѣдствата за нравственното усъвършенствуване, и че колкото по-уменъ по-развитъ бива човѣкъ, толкова и по-съвършени биватъ и пѫтишата му, по които той върви къмъ доброто. А пъкъ азъ друго ще кажа: пѫтьтъ на доброто и правдата отъ никакви условия не може да се измѣня, а той е — въ движението напрѣдъ, направо, кѫдѣто човѣка влѣче неговото сърдце.

„Сърдцето, и само то, трѣбва да рѫководи човѣка къмъ дѣлата на доброто.

Наоколо, какъвто и животъ да кипи, каквито и гласове да се раздаватъ, — гласътъ на сърдцето трѣбва да потуши и заглуши всички тѣзи гласове, *и само къмъ гласа на сърдцето трѣбва да се вслушваме.*

А то всѣкога и на всинца ни казва: върви направо, не се лутай ни на лѣво, ни на дѣсно, *всѣкога избирай само истинския пѫть, и ти постепено ще се приближавашъ къмъ идеала на човѣка...*

„Ей сега си спомнямъ, слушана или четена отъ мене, нѣкѫдѣ приказка за единъ юноша — римлянинъ, който билъ обвханатъ силно отъ жаждата да търси правдата, оня пѫть, който да го доведе до съвършенство. „Като излезълъ отъ града, за да дири този пѫть къмъ съвършенство, видѣлъ прѣдъ себе си единъ старецъ, който приличалъ да е отъ древностьта. Юношътъ се приравнилъ съ него и го запиталъ, кѫдѣ отива?

— „Направо“ — отговорилъ старецътъ.

Имащъ ли нѣкоя опрѣдѣлена цѣль на пѫтуването? — попиталъ юношътъ.

— „Нѣмамъ никаква цѣль, отговорилъ старецътъ, — но азъ никога не съмъ вървѣлъ изъ криви пѫтища, и сега, когато врѣмето да залѣзе живота ми е близко, азъ ни най-

малко желая това, и, като се отклонявамъ отъ кривия пжть, вървя все направо. Прѣзъ какви търне ще ме поведе този пжть, не зная, но още отдавна слѣдвамъ вече този правъ пжтъ, и никога той не ме изведе до сега къмъ злото"...

Тогава юношътъ открилъ на стареца, че и той сжщо така, като него, търси правия пжть. И старецътъ го посъвѣтвалъ да върви направо. Видътъ на стареца така разполагалъ къмъ довѣрие, щото момъкътъ, безъ да се убѣди твърдо, чрѣзъ разума си, въ правилностьта на негвия съвѣтъ, *рѣшава да го послѣдва*. Тръгнали. „Първото, що срѣщнали на пжтя си билъ горящъ домъ, въ който останали малки дѣчица: майката не успѣла да ги вземе съ себе си, и тѣ биле обречени на ужасни мжчения и явна ужасна смърть. Старецътъ, безъ да гледа на годинитѣ си, стремително се хвърлилъ въ огъня, за да спаси мъничкитѣ дѣца. Неговиятъ примѣръ, почти несъзнателно, билъ послѣдванъ и отъ юноша, и на двамата имъ се отдало случай *заедно да направятъ добро дѣло*.

Тѣ заминали по-надалечъ, като вървѣли не по отъпкания пжтъ, а — прѣзъ гори и лѣсове. Въ лѣса видѣли на пжтя си ограбенъ отъ разбойници, прѣбитъ и оставенъ търговецъ, когото тѣ взели и донесли въ най-близката гостилница; въ гората пъкъ — овчарь, който изгубилъ овцетѣ си, нему тѣ помогнали, за да си намѣри стадото.

Отивайки така по правия пжть, *когато извършили много добри дѣла заедно*, старецътъ, обръщайки се къмъ юноша, казалъ:

— Ето, сега ти видѣ вече, *какъ може да се прави добро, като се върви все по правия пжть*. Ако бѣхме вървѣли по отъпкани пжтеки, не бихме могли да видимъ всичко *това зло*, което ние срѣщнахме, и не бихме могли да се притечемъ на помощь на всички тѣзи страдалци. *Този, който върви по правия пжть вижда това, което не може да види онзи, който върви по отъпкания пжть*...

Като казалъ тѣзи думи, старецътъ изведнажъ станалъ *невидимъ и изчезнилъ* отъ очитѣ на юноша.

И момъкътъ отъ този моментъ, винаги въ живота си, вървѣлъ по правия пътъ — истинския, като слѣдвалъ показанията на сърдцето си *и гласа на своята съвѣсть*, — и билъ винаги щастливъ"...

Стариятъ професоръ млъкна, и, както всѣкога слѣдъ неговитѣ рѣчи, всички присжтсвуващи седѣха всрѣдъ тихо разсжждение.

Мълчанието наруши докторътъ, който все намираше нѣщо умно да каже. — „Вашиятъ разказъ, каза той, като се обърна къмъ стария професоръ, — ми напомни една легенда; ако позволите, господа, въ кратки думи да ви я разкажа...

И когато всички се съгласиха, докторътъ започна: — Въ старо врѣме, на единъ отъ древнитѣ царе, чиято държава била разположена край морския брѣгъ и била пълна съ хвойнови лѣсове, взели въ плѣнъ четирмата му синове. Слѣдъ плѣняването на царскитѣ си-

нове, вързали очитѣ имъ, и отдѣлно отъ другитѣ плѣнници, наедно съ заграбения добитъкъ, ги откарали къмъ страната на побѣдителитѣ.

Но случило се така, че на третия день по пѫтя нападнали разбйници на този керванъ, който каралъ царскитѣ синове; ограбили добитъка, тѣлопазителитѣ избили, а като познали, че пленницитѣ сѫ царскитѣ синове, разбойницитѣ отъ признателность къмъ баща имъ — царя, *който нѣкога билъ помилвалъ тия разбойници*, освободили ги.

Ала слѣдъ това, положението на царскитѣ синове, освободени, съ развързани очи, било още по злѣ: тѣ се намирали посрѣдъ тъменъ вѣковенъ лѣсъ, който ги обгръщалъ съ дивната си растителность, и не знаяли къмъ коя посока да тръгнатъ, за да се завърнатъ въ дома на баща си; при това пъкъ и храната, оставена имъ отъ разбойницитѣ, била твърдѣ малко. Тѣ почнали да се съвѣтватъ, какъ да постѫпятъ, и първ ъ започналъ най-младиятъ царски синъ. Той казалъ, че царството на баща имъ се намира тамъ, дѣто всѣка сутринь лѫчезарното слънце показва надъ хоризонта лѫчитѣ си, — *и прѣдложилъ да вървятъ направо къмъ изтокъ*, нито крачка да не се отклоняватъ отъ пѫтя, който *слънцето* имъ показва

»Вториятъ казалъ, че този лѣсъ, дѣто стоятъ тѣ, се намѣрва въ страната на хвойнитѣ и потрѣбно е да се върви направо въ противната страна на слънцето, тъй като хвойната расте отъ това мѣсто, дѣто тѣ сега се намиратъ, тъкмо на дѣсната страна, а всичко наоколо е обрасло отъ друга порода.

»Третиятъ казалъ, че страната на баща ни се намира къмъ морето и за това трѣбва да вървиме на лѣво, понеже отъ тукъ иде соленото морско течение.

»Четвъртиятъ най-сетнѣ казалъ, че младиятъ братъ има право,—нашата татковина дѣйствително лежи изъ пѫтя къмъ слънцето, но това напраление къмъ слънцето нѣма нито хвойни нито море, а всичко това се намира на противната страна, и затова трѣбва да вървимъ не къмъ него, а на западъ, на срѣщоположна посока....

И така никой отъ тѣхъ не искалъ да приеме доводитѣ на другия, всѣки настоявалъ на своето, и братята се раздѣлили и тръгнали по разни посоки, всѣки по своя пѫть.

Слѣдъ нѣколко дни, младиятъ братъ, прѣзъ всичкото врѣме на пѫтуването си, като се придържалъ строго въ правия, истинския пѫть, почти отпадналъ, умиращъ отъ умора, видѣлъ стѣнитѣ на родния си градъ...

Облегнатъ на бащинитѣ си гѫрди, когато му разказалъ за всичко, що се случило, — бащата веднага изпратилъ човѣци, които да търсятъ изгубенитѣ си синове...

„И какво излѣзло: слѣдъ нѣколко врѣме намѣрили труповетѣ на останалитѣ братя — царски синове — лежащи на земята, умрѣли съ лице обърнато къмъ слънцето — изтокъ, и точно по посока на правия, истинския пѫть къмъ него!...

„Очевидно е, наистина, че като изгубили вѣра въ своитѣ пѫтища, въ послѣднитѣ дни

на живота си, въ послѣднята минута прѣди смъртьта си, *тѣ познали истинскиятъ пѫть накждѣ води и тръгнали по него, — но било вече късно*“...

Докторътъ млъкна, мълчаше и професорътъ; мълчаха и другитѣ, — надъ всички имъ царуваше тиха меланхолия и замисленность.

Прѣв. свещ. М. Петровъ

Pierre l'Hermite.

На дѣцата на отечеството ни и тѣхнитѣ майки.

Бау — Бау.

Прѣставямъ ви Жанъ Пиеръ едно геройчно малко момче.

На осемь години е и нѣма всичкитѣ си зѫби.

То току що тури въ обувкитѣ на малкия Коледа... една камила!...

И каква камила!...

Между васъ, които четете тия редове, не много може би ще бѫдатъ способни да направятъ повече.

Ще видите...

Най-напрѣдъ малко описание:

Срѣденъ ръстъ, русо бебе, съ голи крачка... мъничко лакомо... повечко мързеливо... дърпа плитката на сестра си... живо се интересува за бомбони и шоколадъ и прави правописни грѣшки.

Извънъ това, златно сърдце.

Когато се яви на свѣта, баща му го издигна на рѫцѣ и извика: „Ти ще бѫдешъ общественъ човѣкъ“.

Най-напрѣдъ Жанъ Пиеръ не разбра. Но днесъ почти схваща.

На възрастьта, когато червенитѣ малки бебета пригръщатъ яростно чинията си и заплашватъ да имъ припадне, защото Азоръ или малкото братче искатъ отъ кашата имъ, Жанъ Пиеръ протѣгаше чашата си и казваше: »Колко искашъ«?

Темпераментъ!... ще отговорите вие.

Съвсѣмъ не!... И това ме води къмъ камилата.

Жанъ Пиеръ има отъ миналия Великъ день една камила... Една прѣлестна камила.

Единъ метръ висока, добродушна срѣдъ дебелата си овча вълна, жълти синци въ очитѣ, свиващи се слинови крака, четири мѣнящи се мѣхчета, които могатъ уви! да се напълнятъ съ вода (разбирание)! по причина на горещината въ пустинята и скрито копче на корема, което прави дълго *фрррътъ*, когато го натиснете.

Знаете, че *фрррътъ* е викътъ на камилата, когато си говори сама.

Жанъ Пиеръ храни къмъ камилата си дълбока привързаность. Една отъ привързаноститѣ, които всичко надживяватъ.

Най-нѣжното малко момиченце не обича тъй куклата си, както Жанъ Пиеръ обича камилата си. Той я мие, рѣши я, четка я, обюздва я, разхожда я, гледа я, когато е болна, цѣлува я, туря я да спи при себе си съ четиретѣ си крака въ въздуха, и въпрѣки гърбицата ѝ здраво притисната до сърдцето му.

— Жанъ Пиеръ!... Ти не трѣбва да спишъ съ Бау-Бау.

— О, мамичко... тия животни не сѫ създадени за земята!...

Но ето що.

Миналата седмица мамичка заговори на Жанъ Пиеръ така:

— Мъничкий ми Жанъ... ето че Коледа приближава. Знаешъ нали въ що се състои Коледа?..

— Да... Мъничкиятъ Иисусъ напусналъ рая, за да слезе на земята, която била студена.

— Така!... Оставилъ голѣмото си сине небе, ангелитѣ, светцитѣ, звѣздитѣ, свѣтлинитѣ, безкрайния миръ горѣ, за да дойде въ снѣга, въ тишината да трепери на слама..., И за кого?...

— За Жанъ Пиеръ.

— Тогава?

— Тогава повтаря Жанъ Пиеръ, когото започва да обхваща смѫтно безпокойство.

— Тогава, ако малкиятъ Иисусъ е направилъ толкова жертви за Жанъ Пиеръ, много естествено и Жанъ Пиеръ да направи една за Иисуса!... Нали така?

— Колкото за това... не трѣбва и да се говори!...

— Затова ще те оставя самъ; ще помислишъ и ще ми кажешъ, каква жертва смѣташъ да направишъ за малкия Иисусъ. И съ по внушителенъ гласъ тя прибави:

— Надѣвамъ се, че ще бѫде нѣщо много хубаво!

Самъ въ стаята си, Жанъ Пиеръ се безпокои... Послѣдната дума на неговата мамичка тича въ галопъ въ малката му главичка.

— Нѣщо много хубаво!... Само камилата му е много хубава!.. Всичко останало е като слѣдъ битка!...

Той отваря долапа си, дѣто на поличката сѫ натрупани книги и играчки.

Книги?... не, това наистина не би било жертва!... играчки?... но какви играчки!.. тѣ всички сѫ сериозно повредени. На аероплана двѣтѣ крила сѫ счучени.. на коня коремътъ е разпранъ... колѣлото за топки е пукнато на четири мѣста... играта пасиансъ е послужила за прѣцѣлна точка въ много бурни спорове... клоунътъ е изгубилъ гласа.

Уви!... Уви!... само камилата остава.

Не .. невъзможно е!

Това, това е прѣувеличение!. фатализъмъ! .. да не говоримъ повече!... толкова по-злѣ за малкия Иисусъ!... най-сетнѣ и царетѣ влъхви, макаръ че бѣха светци дадоха всичко, освѣнъ камилитѣ си! ..

— Мой миличъкъ, Бау-Бау!... Мой дебелъ, Бай-Бау!.. Искатъ да се раздѣлимъ!... Ти не щешъ? Знаехъ си азъ! .. да не мислишъ вече за това! ..

Жанъ Пиеръ излиза за пиянето си и работи усърдно, за да не мисли за друго... ми, до, ре, ми, — ми, соль, фа, ми — фа, фа, ми, ре...

Но камилата все се връща.

— Не... безполезно! нали ще останешъ!... нервира се даже Жанъ Пиеръ..

Колко жертви е направилъ тозъ мѣсецъ...

Остави най-напрѣдъ едина... послѣ двата прѣпечени края на кифличката си.

Сестра му счупи молива... и той не я наблъска.

Тури само едно парче захаръ въ какаото си онзи день.

И завчера пъкъ даде петачето си за шоколадъ на единъ бѣденъ.

Съвсѣмъ вѣрно! но всички тия нѣща сѫ нѣщо твърдѣ хубаво... нѣщо като да си оста-

вишъ рая... и ангелитѣ, и звѣздитѣ, и синьото..., и свѣтлинитѣ!... Охъ, Бау Бау!...

Деньтъ си върви, а Жанъ Пиеръ все повече се колебае.

Мисли сега за бѣднитѣ дѣца, които сж лошо облѣчени и живѣятъ въ кжщи безъ асансьори...

Въ Люксенбургъ той често вижда такива; тѣ сж жълти, иматъ дупки на ржкавитѣ си, кашлятъ и го гледатъ съ широко отворени завистливи очи, когато му носятъ закуската. Ако бѣше като тѣхъ, какъ би обичалъ да му дадатъ играчки ..

Даже би трѣбвало бѣднитѣ дѣца да иматъ най-много играчки, защото може би това ще ги кара да не мислятъ толкова за ядене ..

И Жанъ Пиеръ си прѣдставя много добрѣ какъ Бау-Бау влиза въ мажарда, дѣто има купъ малки дѣчица... Бау-Бау съ гърбицата си, хубавата си козина:.. обездката си, четиритѣ си пълни съ бонбони касички... радостьта, която ще причини!... виковетѣ... малкитѣ плѣскащи отъ възторгъ ржчици!

Явно е... камилата е голѣма жертва.

— Хайде!... казва Жанъ Пиеръ съ дълбока въздишка!

Той влиза въ стаята си и любезно взима камилата си настрана:

— Видишъ ли, бѣдничкий ми Бау-Бай... трѣбва!... трѣбва, непрѣменно трѣбва!... Много се борихъ, да... много търсихъ!... защото знаешъ, че те обичамъ!.. Зная че и ти сжщо много ме обичаше... хайде кажи ми, можешъ ли да намѣришъ друго нѣщо, ти...?

Камилата не мърда.

— Видишъ ли!... ти си голѣмата жертва... да, най-голѣмата!... Спомняшъ ли си колко хубави дни сме прѣкарвали заедно?... Какъ ти ме утѣшаваше, когато бѣхъ наказанъ!... Колко тайни съмъ ти повѣрявалъ!... А, тежко е!... но видишъ ли, такъвъ е живота!...

И той започна да я милва, да я цѣлува.., еднажъ... още еднажъ... и послѣ още еднажъ!... Бау-Бау! бѣдни ми дебелъ, Бау-Бау!..

* * *

И вечерьта въ стаята на мамичка влѣзе съ рѣшителни, но неравни крачки нейниятъ Жанъ Пиеръ, цѣлъ разтревоженъ, поблѣднѣлъ, съ стиснати устни... Жанъ Пиеръ, който ѝ тури съ почти грубъ жесть голѣмата камила въ ржцѣтѣ и избѣга послѣ, безъ да каже дума...

И понеже искаше все пакъ да се обясни работата тя тръгна къмъ стаята; но какво бѣ очудванието ѝ когато дочу нѣщо като сдържани дѣтски ридания задъ вратата!

Прѣвела М. Г. Бенева.

Цухлевъ Д.

Кѫдѣ е билъ заточенъ и починалъ патриархъ Евтимий.

Въ историческата литература отколѣ се водиха спорове за мѣстото, кѫдѣто е билъ затоточенъ послѣдния български патриархъ Евтимий и послѣдвалата тамъ негова блажена кончина, безъ обаче да се е дошло до извѣстно положително изяснение. Това се е дължило главно на липсата на точни указания въ първоизточницитѣ за тѣзи важни и сѫдбоносни събития.[1]) Но за послѣдне врѣме станаха двѣ важни открития, които туриха край на тѣзи спорове и остановиха по единъ най-положителенъ начинъ, че патриархъ Евтимий е билъ заточенъ въ 1394 год. въ градъ Станимъка и починалъ въ съседния до него Бачковски мънастирь Успѣние на Св. Богородица Петрицонитиса, или така нарѣчения „Петрически мънастирь«[2]) Тѣзи открития сѫ слѣднитѣ:

1. Прѣзъ м. декември 1906 г. случайно бѣше откритъ въ артиката на голѣмата църква на Бачковския мънастиръ св. Богородица, или подъ олтаря на най-старата църква св. Архангелъ гроба на бълженопочившия Търновски патриархъ Евтимия и въ него бѣ намѣренъ, написанъ на оловенъ листъ, надписа: „Ѳв(ѧтыѧ) мощи Ѳудуміоу преос(вѧ)щенномоу арх(іепископоу) в(еликаго) гр(ада) Тръи(ова)н блъгаро(мъ) патріар(хоу).[1])

Този надписъ неоставаше никакво съмнение, че въ откритія гробъ сѫ почивали св. мощи на блаженопочивашия патриархъ Евтимия; той туряше край и на споветѣ, кѫдѣ е билъ заточенъ и починалъ патриархъ Евтимий, като установяваше по единъ несъмнѣнъ начинъ, че това мѣсто е билъ Бачков. мънастирь, който прѣзъ втората половина на XIV вѣкъ билъ въ българско владѣние и покровителствуванъ и надаряванъ отъ царь Иона Александра,[2]) а слѣдъ него, ако и прѣминалъ въ владението на турцитѣ, останалъ въ църковната диоцеза на Търновсия патриархъ и билъ единъ отъ важнитѣ литературни центрове на правописаната реформа на патриарха Евтимия.[3]) Въ него този български светитель и последенъ пратриархъ, слѣдъ

[1]) Подробенъ разборъ на литературата по тѣзи въпроси посочваме въ своята не напечатана още »История на Българската църква«, томъ II.

[2]) За този мънастирь гл. Цухлевъ Д. Историята на Българската църква, томъ I, стр 967—971.

[1]) Докладъ на комисията по изслѣдване откритието св. мощи на послѣдния български патриархъ Евтимия, София, 1906 г. стр. 7., Златарски В. Дѣ и кога е билъ заточнъ и умрѣлъ българския патриархъ Евтимий стр. 27, 47, 49.

[2]) Захарієвъ, Описаніе на Татаръ-Пазарджишкѫѫ каазѫ Віена, 1870, стр. 23; Златарски В., Ibid., стр. 23--25.

[3]) Ibid., стр. 26, 32—33, 36 37; Макушевъ, Исторія болгаръ въ трудѣ К. Иречка, Ж. М. Н. пр. ч. 197 (1878 год.), стр. 90 — 92.

като видѣлъ падането на българското царство, разорението и ограбването на прѣстолния градъ Търново и патриарша резиденция, унищожението на търновскитѣ църкви и светинитѣ въ тѣхъ, и изпиталъ всичкитѣ ужаси на войната и варварскитѣ жестокости на турцитѣ, билъ изпратенъ на заточение, по заповедь на султана Баярида, въ 1394 год., като мѣсто лично избрано и посочено отъ самия него, както за това говори и жизноописателя му Григори Цамблакъ: „поне на мѣстѣ бысть, идеже ведом бѣше и поустыня видя поустинолюбнаа она доуша и *согласно тогова желаніа съмотри мѣсто.*“[1])

Но благодарение на при сѫщата на българина голѣма мнителность и съмнѣние, неубосновани обаче на никакви факти и данни, този неуспоримъ исторически документъ се умаловажи и се изкара едвали не подложенъ и късна монашеска амплификация, при всичката хубава и обоснована на факти и данни негова защита въ цитираната по горѣ подскриптно монография на професора г. В. Златаревски. Съмнѣнието си остана и си проби пѫть и въ висши нѣкои църковни сфери и рѫководни кръгове, както за това лично сме имали случай да чуемъ. Но на това, неосновано на нищо, съмнѣние тури край послѣднето откритие по сѫщия въпросъ.

2. Въ послѣднята IV книга на „Извѣстия на историческото дружество въ София“, стр. 214-217, се прѣдаде описанието на единъ Ловченски Сборникъ отъ края на XV или началото на XVI в., принадлежащъ на учителя при Ловченското Дѣв. Педагогическо училище г. Мих. х. Недѣлчевъ, който го наслѣдилъ отъ прѣдѣда си свещеника Гечо (Ловченецъ). Този Сборникъ, безъ начални и крайни листи, изгубени въ минало врѣме, съдържа 27 статии съ църковно съдържание, между които и нѣкои съ апокрифиченъ и богомилски характеръ. Прѣдпослѣднята 26 статийка се завършва съ една прѣписка, озаглавена: Сїѧ, же мы отъ книги Ксо́нстандина философа, ꙗко же рече сѧ прѣпи́сана обрѣт'же здѣ по́ложнхюмъ и ина же лѣтописана ꙗ҆́же ова̀ възе́мше отъ дроу́гїѧ книгы“[1]). Съ нея се уяснява окончателно и въпроса за мѣстото на заточението, смъртьта и погребението на патриарха Евтимия.

Въ тази приписка сѫ изтъкнати слѣднитѣ исторически факти:

а) Че Константинъ Философъ Кастенчески или Констенски билъ ученикъ на „нѣкоему Андрею“, което той (приписчика) научилъ отъ неговитѣ сродници: „ꙗ҆́же отъ ѥговыхъ (на Константина Философа) сьро́дникь по́ прѣѥтїю ꙗвикнѫхь“, и че Андрей билъ единъ „отъ ꙋ҆́ченикь Ѳ҆ꙋдимїа вы́вшаго патрїархом трьно́вскомь“.[2]) Този Андрей е билъ сѫщия Андроникъ отъ романийскитѣ области[3]), за когото самъ Кон-

[1]) Kaluzniacki, Aus der panegyrischen Litteratur, der Südslaven, Vien 1901, s. 58; Златарски, Ibid., стр. 11 – 12.

[1]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217. За поголѣмо удобство въ печатането, ние махнахме славянскитѣ титли въ текста.

[2]) Ibid., стр. 217.

[3]) Романийска область или Романия се наричала въ срѣднитѣ вѣкове Тракия, макаръ и не всичката, а прѣимущественно

стантинъ Философъ въ своето »Сказанїи о писменехь“ говори, че му билъ учитель: »аще и не съвръшень хоудожникъ сеи сы, понїеже не постигох великаго онаго художника словѣнскых писмень, отценачелника глаголю трънов-скаго кир Ефтимия, иже и свѣтило страньтѣх яко въ истину явисе, и даже до ниня сы до рѣкы глаголїемие Марице и въ Скитскыих странах (сегашна Ромжния и Росия) и Загорїи (сѣверна България), нь образь дамь топлыим божественою любовїю, иже и оуслишеннаа поисплънити, сего бо дивнаго въ словѣ въ *малъ оученик бывь Андроник* нѣкто романїискыіе области и намь оучитель бывь въ писменех“[4]). Този Андроникъ на Сказанието въ края на XV или началото на XVI в. въ народното, или поточно, роднинското прѣдание е станалъ, несъмнѣнно, Андрей, както е прѣдаденъ въ приписката. Важното въ случая е, че историческиятъ фактъ е вѣренъ — че Андрей или Андроникъ и по двата документа е ученикъ на патриарха Евтимия.

б) Че патриархъ Евтимий билъ при христолюбивия и последенъ царь на българитѣ, Шишмана, който »попоущенїемь вьсесилнаго Бога, живота съ царствомь обнажана отъ измаилския царь Баязида, синъ на царь Амурада, убитъ на Косово поле отъ Милоша, въ лѣто 6901 (1393)«[1]). За убиването на царь Шишмана, слѣдъ плѣнението му при Никополь, отъ султанъ Баязида говорятъ и други мѣстни хроники, напримѣръ, Тулчанската хроника и едно старо мѣстно извѣстие, само че тѣ отнасятъ събитието слѣдъ 1 - 2 години по-късно[2]). Когато турскитѣ извѣстия явяватъ, че слѣдъ плѣнението на Шишмана отъ Али паша при Никополь, по заповѣдь на султанъ Баязида той билъ хвърленъ въ Пловдивската тъмница, кждѣто, споредъ едни свѣдѣния, билъ умъртвенъ, а споредъ други — оставенъ живъ, като затворникъ[3]). Съ тѣзи послѣднитѣ извѣстия се схождатъ и свѣдѣнията, които дава близкия до падането на България подъ турското иго Шилтбегеръ, който говори, че царь Шишманъ билъ взетъ въ плѣнъ съ голѣмия му синъ Александра отъ султанъ Баязида и билъ затворенъ въ тъмница, кждѣто умрѣлъ, а Александръ, за да спаси живота си, приелъ мухамеданството и билъ назначенъ за намѣстникъ въ Джанки и Самсунъ въ Мала-Азия[4]). Така щото, нашето извѣстие, като не противорѣчи на другитѣ

западната ѝ часть: Пловдивско и Старозагорско. Сырку, Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеніи болгаръ и сербовъ въ XIV-XVII вѣкахъ, Спб., 1901, стр. LXXXIV, заб. 1, кждѣто е посочена и литературата на прѣдмета. Сравн. Златарски, Ibid., стр. 27.

[4]) Ягичъ В. И., Разсужденія южнославянской и руской старины о церковно-славянскомъ языкѣ, у „Изслѣдванія по русскому языку“. Спб. 1895, т. I стр. 390-391; ср. Сырку, Ibid., стр. LXXIV, заб. 1; Златарски, Ibid., стр, 26.

[1]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217.

[2]) Bogdan, Ein Beitrag, въ Archiv f. slav. philol., XIII, s. 530; Hâsdèù, Кувенте деи бътръни, t. I, p. 408; Григоровичъ, О Сербіи, стр. 22; Сырку, Къ исторіи..., т. I, в. I, стр. 592; Иречекъ, Исторія болгаръ,. стр. 454; Ibid., Zur Würdingung, въ Archil f. slav phil., XIV, s. 270 — 271.

[3]) Zinkeisen, Geschichte d. osman. Reicshe in Europa, t. I, s. 284; Иречекъ, Ibid., стр. 454; Сырку, Ibid., стр. 592.

[4]) Hans Schiltberges, Beisebuch. Herausgegeb. von V. Langmantel. Tübingen. 1895, s. 16; Записки Новороссійск. уни-

мѣстни извѣстия, иде да възстанови събитието съ по-голѣма точность, че царь Шишманъ билъ убитъ отъ Баязида въ 1393 година.;

в) Че тогава и Евтимий билъ заточенъ въ г. Станимъка, кѫдѣто и починалъ: „тогда и Евтимия бѣ, въ Стенимѣхь изгнанѣт ся идеже и конець житію приемь", като оставилъ много книжни работи, изложени: въ жития на светиитѣ, за царь Константина, прѣподобна Петка, Иоана Рилски, Иоана Мъгленски, Филотея Агиишка и Св. Недѣля[1]. Всичкитѣ тѣзи произведения, освѣнъ житиетата на светиитѣ, сѫ познати въ сегашно врѣме на науката[2]); но първата половина на извѣстието, за пръвъ пѫть позната, допълва Цамбалковото съобщение, че патриархъ Евтимий билъ заточенъ въ Македония[3]), като посочва точно мѣстото въ нея — въ *г. Станимъка*, който билъ въ турскп рѫцѣ още отъ 1370 — 1371 год.[4]) и че това станало тогава, т. е. въ или наскоро слѣдъ 1393 год., което напълно се схожда съ станалитѣ въ това врѣме кървави и сѫдбоносни събития. По нататъкъ, извѣстието — че патриархъ Евтимий починалъ въ сѫщия градъ, т. е. че не се отдалечавалъ до края на живота си отъ мѣстото на затоточението си, — сѫщо напълно се схожда съ повѣствованието на Цамблака, който прѣдава, че п. Евтимий проявилъ въ мѣстото на заточението си общирна наставническа дѣйность мѣжду мѣстното население и онова, което дохаждало при него отъ околнитѣ страни.[1]) Такава дѣйность отъ присно-памятния иерархъ могла да се прояви саво въ градъ, населено мѣсто, каквото е билъ гр. Станимъка, който се считалъ въ срѣднитѣ вѣкове за важенъ укрепенъ градъ въ Македоия.[2])

г) Че наскоро слѣдъ смъртьта на патриарха Евтимия били сринати отъ турцитѣ въ родопския край много църкви, въ това число и мънастиря. Петриотиса, т. е. Бачковския, до основитѣ: „ина много церквы же, петриотиси падши ся до основаніа, отъ нечистивых врѣмень владящихь[3])". Това извѣстие за разрушение на църкви и мънастири въ Родопитѣ, наскоро подиръ падането на България подъ турцитѣ, до колкото ние познато, е първо по рода си, тъй като да сега се смѣташе, че първо разрушение на църкви и мънастири по онѣзи мѣста е станало, споредъ приписката на попъ Методия Драгановъ, около 1600 г., когато потурнацитѣ „разипаха сытѣ църкви отъ Костенецъ до Станимька 33 монастире и 218 црькви". Тѣзи ранни разорения трѣбва да сѫ станали, по всѣка вѣроятность, около

верситета, т. I, стр. 14; Иречекъ, Ibid., стр. 454; Сырку, Ibid., стр. 592 и 598, заб. 2. Въ Самсунъ турцитѣ и до днесъ сочили гробницата на Александра, както това ми съобщава учителя г. Продановъ, заточенъ тамъ прѣзъ 1912 год., като учитель прѣзъ тази година въ гр. Одринъ.

[1]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217.

[2]) Подробно за литературната дѣйность на патриарха Евтимия говоримъ въ втория томъ отъ своята „История на Българска църква".

[3]) Kaluzniacki E., Ibid., стр. 12; Ср. Златарски, Ibid., стр. 13.

[4]) Златарски, Ibid., стр. 8—9, 13, 20 и др.

[1]) Kaluzniacki, Ibib, стр., 58 — 60; Гласник. кн. XXX, стр, 289 — 291.

[2]) Златарски, Ibid., стр. 20 — 21, ср. Иречекъ. Княжество България, ч. II, стр. 421—423, 426—428.

[3]) Извѣстия, IV, стр. 217.

1410 г. въ кървавата разправия между султанскитѣ синове Муса и Сулеймана, когато билъ убитъ отъ турцитѣ пловдивския митрополитъ Дамянъ въ църква и трупа му изхвърленъ задъ градскитѣ стѣни, и когато гр. Пловдивъ на два пжти билъ изгоряванъ.[1]) Въ тази разправа жестокоститѣ на турцитѣ къмъ християнитѣ и светинитѣ имъ сж достигнали, както изглежда до широки размѣри, ако за това сждимъ и отъ отривочнитѣ извѣстия на други съврѣменици, които, между другото, явяватъ и обстоятелството, че султанъ Муса се затварялъ въ Станимъка и съседната на него крѣпость Петричъ: „сь (Муса) же бѣже обрѣте мѣсто глаголіемое Станимахо, сеже по нашемоу сезыкоу тѣсьно браньство глаголіеть се, жестокоу соущоу имоушти градъ отъ древліе обрьсть црькви много избранные. И некыихь братѣи тоу живоштихъ иже бѣше вь врѣмена благочьстивыихъ цареи подьписано и дано светомоу градоу Иерусолимоу[2] Тогава, по всѣка вѣроятность, слѣдъ изгонването на Муса и запалването на Пловдивъ отъ султанъ Сулеймана, за гдѣто жителитѣ му съчуствали на султанъ Муса, билъ разоренъ и мънастиря „Петриотиси до основитѣ отъ нечестивитѣ врѣменни обладатели»[3]) и монаситѣ му сж били избити или разбѣгали, кой кждѣто види, за да се спасява. Това, въ всѣки случаи, е станало слѣдъ смъртьта и погребението на патриарха Ефтимия, които послѣдвали на 1 априлъ 1404 г.[1]), слѣдователно слѣдъ 6 непълни години. Това разорение се констатира отъ приписчика, за да изпъкне и обясни слѣдния послѣденъ фактъ:

д) Че поради него (разорението) и гробътътъ на светителя останалъ неизвѣстенъ до негово врѣме и че Константинъ Философъ, който отъ младини обладавалъ въ себе си страхъ Божи и страсть къмъ учение, когато достигналъ до мънастиря, намѣрилъ нѣколко ученици на Евтимия, ала самия светитель Евтимия не намерилъ мѣжду живитѣ: „тѣм-же и гробъ светаго невѣдомь, оустрои ся до днесь. сь же Константинъ, из млада страхь божіи себѣ припряль. книжному оученію издавает ся. достиг же монатырь. идеже оученикы Евтиміевы обрѣть вь малѣ, самаго и светѣишаго Евтимиія не обрѣть жива.“[2]) Ясно и категорично: гробътъ на п. Евтимия билъ въ манастиря св. Богородица Петрицонитиса или просто „Петриотиси», ала вслѣдствие на голѣмото разорение на мънастиря той станалъ зече неузнаваемъ, когато дошелъ въ него Константинъ Философъ и заварилъ въ него нѣколко Евтимиеви ученици. Но кога е ходилъ Константинъ Философъ въ Бачковския мънастирь,

[1]) Пречекъ, история..., стр. 464—465

[2]) Константинъ Философъ, житіе Стефана Лазаровича, въ Гласник, кн. 42, стр. 300. Изразътъ „дано светомоу градоу Иерусолимоу“ направо посочва на Бачковския мънастирь, понеже уставатъ му билъ утвърденъ отъ патриарха на св. гр. Иерусалимъ. Цуцлевъ, История на Българската църква, т. I, стр. 969; Златарски, Ibid., стр. 18—19; Пречекъ, Княжество България, ч. II, стр. 424.

[3]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217.

[1]) Докладъ на комисията по изслѣдване откритието св. мощи на послѣдния български патриархъ Евтимия, стр. 14, Златарски Ibid., стр. 64—65.

[2]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217.

трудно е да се каже[1]). Изглежда обаче за вънъ отъ всѣко съмнѣние, че това е било доволно късно, слѣдъ като вече мънастирьтъ билъ подновенъ и въ него се настанили нѣколко новодошли Евтимиеви ученици, между които билъ и Андроникъ, при когото той се училъ, като наставникъ, споредъ неговия отзивъ, твърдѣ знатенъ и знающъ твърдѣ добрѣ славянската писменость и подържалъ въ нея прѣданията на старата търновска школа[2]). Отъ тука, слѣдъ свършването на наукитѣ си, Константинъ заминалъ за Сърбия и се отдалъ подъ покровителството на сръбския деспотъ, понеже въ България господствували, споредъ неговитѣ думи *вълцитѣ*, турци, или „рыкающи" звѣрове, които искали душата му да изтръгнатъ и той отишелъ да живѣе въ страна, подвластна на християнски владѣтель[3]), —обстоятелство, което показва, че турцитѣ вече окончателно се настанили въ България и живота на образованъ човѣкъ ставалъ труденъ въ нея. Заличаването на слѣдитѣ отъ Евтимиевия гробъ въ врѣме на прѣбиването на Константина въ Бачковския мънастирь се обяснява и отъ обстоятелството, че когато слѣдъ години билъ подновенъ мънастиря и църквата му св. Богородица, то надъ гроба на светителя билъ погребенъ другъ човѣкъ, възможно ктиторътъ, който извършилъ подновяването, както това доказаха разкопкитѣ въ 1906 г.[1]), и дошлитѣ слѣдъ това нови монаси — Евтимиеви ученици, естественно, че не могли да знаятъ, кждѣ е гроба на тѣхния учитель въ подновената църква.

Така или иначе, но факта си остава неуспоримъ, че въ врѣме на Константина Костенчески, т. е. прѣзъ първата половина на XV в. въ България точно сж знаяли, че патриархъ Евтимий билъ заточенъ въ Станимъка и умрѣлъ въ Бачковския мънастирь. За това и Константинъ се е стремилъ къмъ този мънястирь, навѣрно, съ пълна надѣжда, че тамъ той ще се запознае съ наслѣдието на „великия художникъ на славянскитѣ писмена" Евтимия, книжната реформа на когото, споредъ неговото признание, господствувала въ негово врѣме „до рѣкы глаголемые Марице и въ Скитікыхь странахъ и Загоріи"[2]). И нашата приписка, по този начинъ, като напълно съгласна съ историческитѣ данни, добива стойностьта на твърдѣ цѣненъ историческа документъ, който хвърля свѣтлина не само върху послѣдния животъ и смъртъ на великия приснопаметенъ нашъ послѣденъ Търновски иерархъ, патриархъ Евтимия, но и върху сждбата и историята на Бачковския мънастирь непосрѣдствено слѣдъ падането на България подъ турцитѣ и въ първата половина на XV в., като го рисува за литературенъ центръ съ търновски изводъ; тя дава цѣнни свѣдѣния и върху образователния периодъ отъ живота на Константина

[1]) За живота и дѣйностьта на Константина подробно говоримъ въ втория томъ на своята „История на българската църква".

[2]) Ягичъ, Разсужденія старины о церковно-славянскомъ языкѣ, стр. 369.

[3]) Ibid., стр. 380, 388, 447; Сырку, Ibid., стр. LXXXVIII.

[1]) Доклада на комисията, стр. 5.

[2]) Ягичъ, Ibid., стр. 390.

Констенчески, за който до сега малко се знаеше. Ето и самия текстъ на тази бѣлѣжита прѣписка.

„Сія же мы отъ книги Константина Философа, яко же рече́ ся прѣписана обрѣтше положихом. И ина же лѣтописана яже ова̀ вьземше отъ дроугія... (Изброяватъ се мѣстата, отъ гдѣто се ползувалъ писачътъ)... нь сего вышереченаго Константина. мало о немь ко̀снем ся, яже отъ его̀зых сьро̀дникь. по прѣетію навикнжхь. глаголат бо яко ученику быти нѣкоему Андрею. отъ оученикь Ефтимія бывшаго патріархом тръновском. при христолюбивому царю и послѣднему блъгаром, Шишманоу. попущеніемъ вьсесилнагò Бога. Живота сь царствомъ обнажена̀. отъ измаилтьскаго цара Баазита. сина Амоурата царѣ оубіенаго на Косову Мылошемь. в лѣтѣ sца (6901=1393). тогда и Евтіміе бѣ, вь Стенимѣхь изгнает ся. идеже и конецъ житію приемь. многаа писаніа изоставивь изложена̀ о житіах светихъ. царю Костантіо. преподобнеи Пяткы. и рилскомоу Іоанну. и Мегленскомоу Іларионоу. Филотее Аргишкои. и светѣ Недѣли. и ина много церквы же, петриотиси падши ся до основаниа, отъ нечестивых врѣмень владящихь. тѣм же и гробь светаго невѣдомь оустрои ся до днесь. сь же Константинь, изъ млада страхь Божіи себѣ припрягь. книжнему оученію издаваетъ ся. достиг же монастырь. идеже оученикы Евтіміевы обрѣть вь малѣ самаго и светишаго Евтиміа. не обрѣтъ жива и още"...[1])

[1]) Извѣстия, кн. IV, стр. 217. Желателно е да се издаде цѣлата приписка, важна и за живота на Константина Философа.

Една паметна архиерейска обиколка.

Прѣзъ мѣсецъ май т. г. Негово Високопреосвѣщенство, новиятъ епархийски митрополитъ господинъ г-нъ *Ноефитъ*, посѣти за първи пѫть Берковската, Фердинандската и Бѣлоградчикската околии. То бѣше едно несбикновенно апостолско пѫтешествие, прѣзъ врѣме на което постоянно се произнасяха проповѣди на излизащето отъ всички страни, да посрѣща и изпраща своя архипастирь, население. Като свидѣтель на това твърдѣ утѣшително явление, ние ще отбѣлѣжимъ на кратко всичко, което видѣхме. Мислимъ че редакцията на *Бдински Вѣсти* ще даде мѣсто въ страницитѣ си на тия редове. Защото страницитѣ на епархийското списание сѫ историчнитѣ страници на епархийския ни нравствено-религиозенъ животъ. А въ извършеното отъ Н. В. П. апостолско пѫтешествие по епархията има твърдѣ много мили, трогателни и назидателни нѣща, които нашия дългъ ни повелява да впишемъ въ тия страници. Отъ туй нѣкога ще се изучава, какво е било нравствено-религиозното състояние на епархийското паство въ даденъ моментъ, какво е било въ извѣстно врѣме отношението на архипастиря къмъ пасомитѣ и обратно. И тоя мотивъ е достатъчно силенъ, за да ни се отворятъ ко-

лонитѣ на *Бдински Вѣсти.*

Гара Бойчиновци — Фердинандъ — Берковица. На 8 май прѣзъ г. Ломъ Н. В. П. пристигна на гара Бойчиновци. Тукъ биде посрѣщнатъ отъ една депутация изъ г. Фердинандъ. Програмата бѣше въ Бойчиновци да се прѣнощува, а на другия день да се замине за Берковица. Но пристигналата Фердинандска депутация не искаше дори да чува за нощуване тукъ и почти грабна любимия архипастирь къмъ Фердинандъ. »Цѣлиятъ градъ чака на гарата", — заяви тя. Нѣмаше какво да се прави. Н. В. П. се качи на трена за Фердинандъ. Слѣдъ половинъ часъ ние бѣхме на Фердинандската гара. И дѣйствително цѣлиятъ градъ чакаше тукъ. Тукъ бѣха гражданскитѣ, общинскитѣ и други власти, учителитѣ съ ученицитѣ, гражданитѣ отъ „мала до велика«, селени отъ близкитѣ села. Празното пространство около гарата изглеждаше на мравунякъ отъ хора, всички впили очи въ спиращия тренъ. Н. В. П. слиза. Започватъ се привѣтствията. Най-напрѣдъ говори единъ отъ градскитѣ свещеници. Слѣдъ това градскиятъ кметъ, послѣ отъ страна на учителитѣ. Н. В. П малко приблѣднѣлъ и развълнуванъ отговори на всички съ една прочувствена проповѣдь - първа по редъ—*за силата на вѣрата,* която винаги е обединявала нашия народъ около църквата. „Вѣрата въ благотворната и спасителна мисия на църквата ви е внушила да изразите тъй мило и трогателно любовьта си къмъ нейния висшъ и скроменъ служитель — каза Н. В. П. — И азъ ще се старая да се оправдае това ваше трогателно довѣрие и вашата синовна обичь. Сплотени около родната църква, както нѣкога, ние ще намѣримъ утѣха въ изпитанията, на които сме изложени. Тя, истинската майка - спасителка, ще ни вдъхне куражъ, ще ни насърчи и помогне да вървимъ къмъ благоденствие и напрѣдъкъ. И азъ моля Всевишния да протегне изново Своята благословяща дѣсница надъ България и надъ васъ, вѣрнитѣ чада на църквата"; съ тия думи завърши рѣчьта си Н. В. П.

Всички пѫтници, въ това число и г. Д-ръ Даневъ, наблюдаваха тая мила срѣща цѣлъ часъ отъ вагонитѣ, защото неможаха да слѣзатъ, докато народътъ не се отегли къмъ града. Слѣдъ свършека на проповѣдьта, Н. В. П. тръгна пѣшкомъ къмъ града, обиколенъ отъ хилядното множество. По пѫтя отъ всички страни се хвърлѣха цвѣтя и зеленина. Н. В. П. се установи на опрѣдѣлена квартира, която отъ всички страни биде блокирана отъ ученици и народъ. Никой не щѣ да си отиде, докато Н. В. П. не излѣзе на балкона да говори втори пѫть, да ги благослови и да имъ обѣщае, че на 11 май ще дойде да служи тука и да ги поучи. Тогава всички се разотидоха. Н. В. П. прие нѣколко депутации и първенци граждани.

На 9 май въ 2 часа подиръ обѣдъ Н. В. Пр. потегли за Берковица. На нѣколко мѣста по пѫтя имаше устроени трогателни срѣщи. Ние ще отбѣлѣжимъ само тая въ с. Боровци. До тука вървѣха Фердинански изпращачи, тукъ чакаха и Бер-

ковски посрѣщачи. Цѣлото село, свещеници, учители, ученици съ китки цвѣтя, бѣха край шосето. Шествието спира. Ученицитѣ пѣятъ пѣсни и хвърлятъ цѣтя. Привѣтствени рѣчи говорятъ, свещеникътъ, кметътъ и учительтъ. Н. В. П. отговори съ благодарствена, а сѫщеврѣмено назидателна рѣчь. Всички получаватъ благословения. Прѣдставлява се берковската депутация. Говори свещ. *П. Кръчмарски.* Полковникъ *Шишковъ* остави файтона си въ разположение на Н. В. Пр. Слѣдъ нѣколко минутна почивка, потеглюваме за Берковица. Тукъ срѣщата бѣ величествено тържествена. Буквално всичкото градско население, училищата, свещенството отъ града и околията, офицерството и войската, всички власти, бѣха излѣзи километръ вънъ отъ града да причакатъ любимия архипастирь Н. В. Пр. слиза отъ файтона и свещенството започна да пѣе многолѣтсвие. Слѣдъ това говориха се привѣтствени рѣчи: отъ градския кметъ *Д. Томовъ*, архиерейскиятъ намѣстникъ о. *Ал. Лиловъ*, полковникъ *Шишковъ*, директорътъ на гимназията г. *Парушевъ*. На всѣкиго едного Н. В. Пр. отговори съ прочувствителни думи. Слѣдъ това Н. В. П. съ г. г. офицеритѣ мина покрай почетната рота. Започна се едно шествие къмъ града до църквата „Рожд. Прѣсв. Богородици.“ Отъ двѣтѣ страни пѫтя бѣше задърстенъ съ народъ. Отъ всички страни се хвърляха цвѣтя. Слѣдъ вечерното Богослужение Н. В. П. произнесе една хубава проповѣдь *за възпитанието на младитѣ поколения.* Слѣдъ това, отеглилъ се въ архиерейското намѣстничество, той прие градскитѣ първенци и селскитѣ депутации...

На другия день — Петдесетница — подиръ Божествената литургия Н. В. П. говори пета проповѣдь — *за вѣрата и знанието.* Тая проповѣдь направи такова силно впечатление, че Берковскитѣ граждани обикнаха още по-беззавѣтно своя архипастирь. Слѣдъ отпускъ църква Н. В. П. направи посѣта на по-първитѣ граждани и къмъ 5 часа подиръ обѣдъ, изпращанъ отъ цѣлия градъ, замина обратно за Фердинандъ. Командирътъ на полка г. полковникъ *Шишковъ* съ полковия файтонъ заведе архипастиря до Фердинандъ. На 11 май бѣ хромовия праздникъ въ тоя градъ. Поради това бѣ и опрѣдѣлено въ тоя день да стане архипастирската посѣта. Н. В. П. служи Божествена литургия. Храмътъ и дворътъ му бѣ прѣпълненъ съ богомолци. Подиръ завършека на службата Н. Б. П. произнесе една хубава проповѣдь на тема: *завѣтътъ на Сьв. Кирила и Методия.* Подиръ това извърши се водосвѣтъ въ училището, гдѣто се започна ученическото празненство.

За Лопушанския мънастирь. Подиръ обѣдъ Н. В. П., придруженъ отъ Берковския архирейски намѣстникъ и други изпращачи замина за Лопушанския мънастирь. До като се пристигне тукъ по пѫтя се правиха още нѣколко срѣщи, отъ които трѣбва да се отбѣлѣжи тая въ Церовене-Живовци. Всичкото население отъ селото, заедно съ свещеника, учителя и ученицитѣ съ цвѣтя, бѣше излѣ-

зло вънъ отъ селото край шосето да причака своя архипастирь. Свещеникътъ говори привѣтствена рѣчь, на която Н. В. П. отговори съ една поучителна проповѣдь — *седма по редъ* — къмъ събралото се паство, което очевидно жадуваше да чуе поука отъ своя духовенъ отецъ.

Тържествено стана посрѣщането въ Бѣлимѣлъ и Сребряница, но още по-тържествено бѣ въ с. Лопошна. Въ недрата на една разкошна и омайна природа се намира това село. Подъ селото въ една хубава долина край шосето бѣ излѣзло населението, свещеници, братя отъ монастира, ученици и др. посрѣщачи надошли отъ околнитѣ села. Привѣтствени рѣчи говори единъ свещеникъ и единъ отъ посрѣщачитѣ. Н. В. П. и тукъ *произнесе една проповѣдь*, благослови, събралото се множество и потегли за мънастиря, обсипанъ отъ цвѣтя, хвърляни отъ ученици и посрѣщачи.

Въ Лопошанския монастирь Н. В. П. прѣстоя 2 дни, за да си отдъхне и се приготви за посѣтата, която щѣше да направи на Бѣлоградчикъ и околията му. Никой не подозираше, че тукъ именно щѣше да стане едно небивало до сега посрѣщание на любимия отъ цѣлата епархия архипастирь. Прѣди обаче да замине за Бѣлоградчикъ Н. В. П. направи посѣщение на историческото село *Чипоровци* и на *Чипоровския мънастиръ*, въ който е билъ постриганъ въ монашество неговиятъ прѣдшественикъ блаженопочившиятъ митрополитъ *Кирилъ*. Въпрѣки дъждовното врѣме всичкото население отъ Чипоровци излѣзе да посрѣщне своя архипастирь Основното у-ще, прогимназията, килимарското у-ще, съ своитѣ учители и ученици съ цвѣтя, вѣнци и пѣсни посрѣщна ха високия госгъ. Слѣдъ като изслуша привѣтственитѣ рѣчи Н. В. П. потегли за въ църква, гдѣто извърши водосветъ и произнесе прочувствена рѣчь за *историческото значение на с. Чипоровци въ свързка съ нравствено-религиозно-националното възпитание на младото поколение*. Слѣдъ свършекъ Н. В. П. направи посѣщение на тритѣ училища: основно, килимарско и прогимназия. Слѣдъ това замина за мънастиря, гдѣто проучи неговото състояние. На другия день чипоровскитѣ първенци посѣтиха въ мънастиря Н. В. П. и го изпратиха при заминаването му за Бѣлоградчикъ.

Къмъ Бѣлоградчикъ.

Пѫтуването къмъ тоя градъ бѣ наистина едно сѣкашъ триумфално апостолско шествие. Тукъ можеше да се прѣцѣни, какво е нравствено-религиозното състояние на нашето селско население, специално отъ селата на Бѣлоградчикската околия и да се видятъ интимнитѣ синовни чувства, които то питае къмъ своя архипастирь.

На 15 май въ единъ часа подиръ обѣдъ Н. В. П. съ придружаващитѣ го пристигна въ първото село отъ Бѣлоградчикската околия — Долни Ломъ. Тукъ той биде посрѣщнатъ отъ едно безбройно множество народъ, надошелъ отъ селата Горни Ломъ, Срѣдогривъ и др. Всички ученици отъ тия села бѣха събрани тукъ и безспирно пѣеха пѣсни и хвърляха цвѣтя по пѫтя на архипастиря.

Пръвъ държа привѣтствена рѣчь Бѣлградчикскиятъ архиерейски намѣстникъ, втори — околийскиятъ началникъ и трети, единъ отъ учителитѣ. (Всички тия рѣчи заслужаватъ да бждатъ обнародвани). Н. В. П. отговори на всички частно и произнесе обща проповѣдь за *вдъхновението, което пастиритѣ получаватъ отъ любовта на вѣрващитѣ.* Слѣдъ като благослови хилядното множество Н. В. П. потегли за църквата, дѣто слѣдъ кратка молитва даде съвѣти на църковнитѣ настоятели. Една мила и трогателна картина прѣдставляваха ученицитѣ отъ близкитѣ села, когато съ пѣсни и викове почнаха да си заминаватъ. Н. В. П. имъ се любуваше и ги благославяще...

Слѣдъ малко, обиколенъ отъ духовнитѣ и граждански мѣстни власти, архипастирътъ потегли на пжть. България се отличава съ своитѣ природни хубости, но, струва ни се, че Бѣлградчикъ и околията му държатъ рекордъ въ това отношение. Пжтуваме изъ една разкошно китна долина. Ливади, гори, ниви, зелени и покрити съ ароматни цвѣтя, дразнятъ ненаситно окото. Но ето стигаме най-прѣлестния кжтъ на долината при Фалковския мостъ. Прѣдъ насъ изпжква нова, колкото мила, толкова и трогателна картина. Тукъ е събрано ново хилядно множество посрѣщачи отъ близкитѣ села. Очевидно е, че когато паството обикне, неговата любовь е безгранична. Кой бѣ заставилъ тия добри хора — мжже, жени, ученици — дѣца да се събератъ тукъ? Тѣхната обичь къмъ своя архипастирь. Н. В. П. бѣ твърдѣ дълбоко трогнатъ и едва сдържаше сълзитѣ си, когато едно дѣте излѣзе напрѣдъ и му поднесе на табла „хлѣбъ и и соль". Дѣтето го поздрави съ нѣколко думи. Разчувствуванъ дълбоко, той не можа веднага да говори, а прѣгърна и цѣлуна дѣтето. Мнозина избърсваха сълзитѣ си при тая мила сцена. Слѣдъ това послѣдваха привѣтствени рѣчи отъ прѣдставителитѣ на нѣколко общини. Н. В. П. сега, успокоенъ, произнесе къмъ *многолюдното паство проповѣдь*, която бѣ изслушана при една мъртва тишина. Ние си прѣдставихме проповѣдитѣ на Спасителя въ полето, дѣто го послѣдвалъ народътъ. Нѣщо подобно бѣ станало при Фалковския мостъ. То ще остане паметно за тамошното паство, което посрѣщна и изпрати за пръвъ пжть любимия си архипастирь. Поднесоха му се множество букети и вѣнци, съ които се отрупа файтона. Особенно милъ и трогателенъ бѣ изразътъ на синовна обичь, когато една накитена дѣвойка застана прѣдъ Н. В. П. съ единъ разкошенъ букетъ отъ рози и каза: „Дѣдо Владико, вземете тоя букетъ отъ руженскитѣ моми и ни благословете за радость и щастие"...

Околийскиятъ началникъ прѣдстави по-първитѣ хора отъ събралитѣ се тукъ. Слѣдъ туй, като благослови хилядното множество, Н. В. П. потегли за с *Протопопинци.*

Това селце е малко, но, колко голѣма вѣра и каква любовь и прѣданость къмъ църквата питае неговото християнско население! Каква радость и лекота на душата чувствува

човѣкъ, като наблюдава такива сцени, на каквито ние бѣхме свидѣтели! И тия сцени, и тия чувства мжчно се подаватъ на описание. А това е необходимо както казахме за историята на епархийския животъ; необходимо е, за да се види какво е нравствено - религиозното състояние на българския народъ въ даденъ моментъ и въ извѣстна мѣстность.

Ние сме вече близко и виждаме събралото се население край шосето. Пакъ цвѣтя, вѣнци и възклицания! Файтонътъ на архипастиря спира. Старецътъ слиза и веднага бива обиколенъ отъ радостнитѣ посрѣщачи. Приближава се до редоветѣ на ученицитѣ. Учительтъ единъ интелигентенъ и просвѣтенъ господинъ, почти юноша още, излѣзе прѣдъ Н. В. П. и произнесе една прочувствена рѣчь. Съ *сжщо такава рѣчь отговори и Н. В. П.* Той благослови набожното население, ученицитѣ, благослови и цѣлуна учителя и го помоли да запази написана рѣчьта, която произнесе. Слѣдъ малка спирка триумфалного апостолско шествие потегли за *с Търговище.*

Вънъ отъ селото се вижда издигната една величествена арка, отрупана съ цвѣтя и вѣнци. На лицето отъ далечъ се чете надпись: *„Добрѣ дошелъ, любимий ни архипастирю, благослови ни“!* Двама свещеници въ свѣтло одѣяние, ученици, учители, кмета на общината, населението отъ селото, всички наредени около арката, чакаха пристигането на Н. В. П. вече може би 3—4 часа. И ето той е прѣдъ арката. Развълнуванъ, той слиза отъ колата и се приближава. Говори привѣтствие единъ свещеникъ, говори кметътъ, говори единъ отъ учителитѣ; поднасятъ се букети, вѣнци, ученицитѣ пѣятъ. Жадно, мили погледи на обичь и прѣданость сж съсрѣдоточени въ любимия архипастирь. Той чувствуваше и виждаше това. И въ отговоръ на тия мили чувства и привѣтствия Н. В. П. произнесе една високо назидателна проповѣдь — дванадесета по редъ — *за силата на вѣрата и любовьта.* Н. В. П. говори вдъхновено, ясно, разбрано за всички. «И тукъ на открито небе азъ възнасямъ телпли молитви къмъ небесния ни Отецъ да простре той своята всесилна дѣсница надъ васъ и надъ българския народъ, за да запази въ него вѣрата и любовьта, чиято сила може да върши чудеса“... Съ тия думи завърши проповѣдьта си вдъхновения архипастирь. Слѣдъ това извърши се водосветъ тукъ при арката и като поръси и благослови радостното и душевно задоволено паство, Н. В. П. потегли за *с. Чупреня.* Това е едно отъ най-хубавитѣ села, което е и лѣтенъ курортъ. Въ това голѣмо село посрѣщането бѣше още по-импозантно и величествено. Вънъ отъ селото едно грамадно пространство бѣ покрито съ народъ. Всѣки държеше въ ржцѣ цвѣтя и зеленина, които щѣше да хвърля по пжтя, дѣто ще замине вселюбимия архипастирь. Около арката сж общинскитѣ власти, училищата (народно и прогимназия) духовенството, войницитѣ отъ пограничната рота. Слѣдъ три привѣтствени рѣчи Н. В. Пр. произнесе друга проповѣдь за *любовьта къмъ църквата, майката на българ-*

ския народъ. Слѣдъ туй шествието потегли къмъ църквата Но понеже не бѣ възможно да се побере въ нея събралия се народъ, извърши се водосвета на площада при църквата. Тукъ Н. В. Пр. въодушевенъ отъ това безбройно множество християни, дошли и отъ близкитѣ села, произнесе още една проповѣдь — за краежгалния камъкъ на нашето държавно сѫществуване — *вѣрата, православието* и *народностьта.* Проповѣдьта на архипастиря направи силно впечатление на паството, което душевно задоволено, поръсено съ св. вода и благословено, почна да се разотива. Н. В П. отседна за нощуване въ дома на енорийския свещеникъ. Тукъ прие много дипутации отъ близкитѣ села, както и първенцитѣ и учителитѣ отъ сѫщото село. На другия день подиръ отпускъ на църква той направи посѣщения на основното и класно училища и на първенцитѣ въ селото

На 16 май подиръ обѣдъ Н. В. Пр., съ придружаващитѣ го, потегли за Бѣлоградчикъ, изпратенъ отъ Чупренското население тъй же тържествено, както бѣше посрѣщането.

Въ Бѣлоградчикъ.

Пѫтува се къмъ тоя градъ по едно чудно дефиле. Природа разкошна и омайна. Съвсѣмъ не е потрѣбно да бѫде човѣкъ поетъ, за да дойде въ оная възхита отъ нейнитѣ чаровни хубости. Тукъ всичко е прѣлестно: и цвѣтята, и трѣвитѣ, и горитѣ, и камънитѣ, особено дивнитѣ камънни фигури. Отъ далечъ още се виждатъ хора, заели височинитѣ вънъ отъ града край шосето. Това сѫ посрѣщачи. И наистина, посрѣщането на любимия архипастирь въ Бѣлоградчикъ бѣше извънредно тържествено и величествено. Извънъ града въ разкошното и омайно дефиле войскитѣ отъ гарнизона бѣха построени въ шпалиръ. Тѣ бѣха разтеглени на цѣлъ километръ извънъ града и дори до църквата въ града. Издигната бѣше една величествена арка окрасена съ гирлянди отъ цвѣтя. Тукъ бѣше събранъ толкова много народъ отъ града и близкитѣ села, че шосето бѣше буквално задръстено. Прави бѣха Бѣлоградчичени, като казваха, че Бѣлоградчикъ никому до сега не е правилъ такава срѣща. При арката бѣше духовенството, гражданскитѣ и военни власти; първенцитѣ отъ гражданитѣ, еснафитѣ и разни дружества. По нататъкъ ученицитѣ отъ основното и класно училища и безбройно множество посрѣщачи. Щомъ Н В. П. слѣзе отъ файтона, воената музика засви и *„коль славенъ Господь...“* Н. В. Пр. се приближава до арката, музиката спира. Почватъ се привѣтственитѣ рѣчи. Говорятъ подъ редъ: градскиятъ кметъ, единъ свещеникъ, единъ църковенъ настоятель, началникътъ на гарнизона, директорътъ на непълната гимназия и др. Н. В. П. отговори всѣкиму и накрай говори дълга проповѣдь — петнадесета по редъ—*за силата на Христовия кръстъ.* Поводъ за това му даде рѣчта на църковния настоятелъ г. К. Пановъ, въ която се изтъкна, че тамъ въ скалитѣ нѣкѫдѣ имало издълбанъ кръстъ още прѣзъ II-то Българско Царство

и че населението дълбоко вѣрвало въ неговото (на кръста) покровителство прѣзъ всичкото врѣме на дълголѣтното робство. Слѣдъ това се почна една тържествена процесия къмъ града. Н. В. Пр. съ кръстъ благославяше безбройното множество, струпало се отъ двѣтѣ страни по шосето и улицитѣ. Да се събератъ зъ Църква нито можеше да се помисли. Поради това на общирния площадъ при църквата се извърши молебенъ на открито. Подиръ многолѣтствието Н. В. П. произнесе една прочувствена проповѣдь за *възпитанието на младитѣ поколения въ духа на вѣрата и народнитѣ традиции*. Поводъ за това му дадоха обкжржилитѣ го ученици и младежи. «Свѣтлото бж даще на тая златна младежь — каза той—изисква да ѝ дадемъ една положителна просвѣта, едно истинско възпитание, което да я гарантира отъ крушения, катастрофи и сждбоносни изпитания. Това е нашиятъ дългъ. И ние апелираме къмъ всички фактори, които могатъ да дадътъ тонъ за едно подобно възпитание. Апелираме къмъ майкитѣ, къмъ родителитѣ изобщо, къмъ учителитѣ, къмъ обществениитѣ дѣйци, къмъ възпитателитѣ въ казармата и пр. Всички не-а туримъ по едно камъче въ зградата на утрѣшна България. Нека тая зграда се издигне върху основния камъкъ на вѣрата, православието, народностьта и славянството. Защото само така ще бжде здрава и дълговѣчна....»

Тая проповѣдь направи извънредно дълбоко впечатление на всички. Ние сме увѣрени, че думитѣ на архиепастиря намѣриха мѣсто въ сърдцата на всички слушатели.

Подиръ това полкътъ дефилира и прѣмина съ церимоналенъ маршъ за казармитѣ. Н. В. П. се отправи въ отредената му квартира, дѣто прие много депутации и първенци граждани. На другия день той извърши Божествена литургия, подиръ което говори проповѣдь на тема: *силата и всемогжществото на Бога и силата на науката*. Подиръ свършекъ на Богослужението Н. В. П. направи визита на властитѣ и първенцитѣ граждани. Подиръ обѣдъ придруженъ отъ команданта на града, кмета и др. излѣзе вънъ отъ града, да се любува на дивнитѣ природни хубости, съ които богато е надарена околностьта на Бѣлоградчикъ.

На другия день 18 май, по молбата на полковия командиръ г. полковникъ *Вапцаровъ*, Н. В. П. подведе подъ клетва младитѣ войници отъ полка. Подиръ молебена за имения день на Негово Величество Царя, Н. В. Прѣосвещ. се обърна къмъ войницитѣ съ една твърдѣ прочувствена рѣчь. „До сега 300 хиляди герои жертвуваха живота си за С. Стефанска България. Тѣ бѣха дали клетва за това. Умрѣха, но цѣльта остана не постигната. Тѣхнитѣ духове витаятъ надъ васъ и се радватъ, че вие ще дадете клетва за вѣрность на отечеството и за осжществяването идеала за С. Стефанска България. Тия духове на героитѣ ще Ви въодушевляватъ, ако вамъ се падне честьта да реализирате народнитѣ идеали. Спомняйте си за тѣхъ, когато

стоите като стража и защита на милото отечество....“

Съ такъвъ патриотиченъ духъ бѣ пропита рѣчьта на Високо прѣосвещения проповѣдникъ. Всички, които наблюдаваха и слушаха отъ страна можеха да забѣлѣжатъ, че тя произведе голѣмъ ефектъ у войниците, а още повече у г. г. офицеритѣ. Послѣдицата отъ тоя ефектъ бѣше, че тия послѣдниятѣ проявиха своята синовна обичь и прѣданость къмъ Н. В. Пр. по единъ твърдѣ милъ начинъ. При заминаването на архипастиря всички тѣ изявиха желание да го изпратятъ къмъ Видинъ. Добили разрѣшение за това отъ полковия командиръ, тѣ образуваха единъ почетенъ ескортъ отъ 25—30 конници и придружиха любимия архипастирь чакъ до Александрово.

Заминаването на Н. В. Пр. отъ Бѣлоградчикъ за Видинъ, изпратенъ най-радушно, при участието на военнитѣ бѣ тъй сѫщо твърдѣ тържествено. Всички почти файтони въ града бѣха ангажирани. Точно въ 9 ч. на 18 май той потегли, обкрѫженъ съ г. г. офицеритѣ отъ полка. Полковиятъ командиръ бѣ седналъ въ колата при Н. В. Пр. Улицитѣ бѣха пълни съ народъ, който хвърляше цвѣтя въ файтона на архипастиря. Хвърляха се цвѣтя и отъ балконитѣ, покрай които минаваше кортежътъ. Шествието бѣ величествено. Бѣлоградчикскитѣ граждани изразиха своята синовна почеть къмъ Н. В. Пр. при изпращанието тъй, както и при посрѣщанието. Отъ вси страни се слушаха благопожелания „добъръ часъ“ и покани; »по често ни посѣщавайте, Владико свети«...

Нови срѣщи.

Не се бѣше изминало единъ часъ и ето че наближихме селото Калугеръ. Край селото до шосето се виждаше голѣма маса народъ. Оказа се, че тукъ бѣха се събрали християнитѣ отъ нѣколко общини. Извѣстени за минаването на любимия архиепастирь, за когото много били слушали, тѣ напуснали своята полска работа и дошли на пѫтя да го присрѣщнатъ и получатъ благословения. И мило, и трогателно! Щомъ се приближи до очакващето го множество, Н. В. Пр. слѣзе отъ файтона. Бѣлскиятъ енор. свещеникъ, който стоеше на чело на посрѣщачитѣ, привѣтствува архипастиря съ прочувствена рѣчь. Той каза, че благочестивото паство отъ енорията му и отъ близкитѣ села се събрало тукъ въ полето да види своя любимъ архипастирь, да му изрази любовьта си, да чуе съвѣтитѣ му и да получи благословията му. Призѣтствени рѣчи говориха единъ отъ учителитѣ и двама отъ кметоветѣ. Н. В. Пр. разчувствуанъ, отговори на всички *съ една проповѣдь — двадесета поредъ — въ която изтъкна значението на взаимната обичь между пастиря и пасомитѣ, за живота изобщо.* Той благодари за изразенитѣ синовни чувства и заяви, че имъ възвърща съ бащински такива въ двойна степень. Благодари и благослови учителитѣ, коитѣ бѣха довели ученицитѣ си при него „Поклонъ и благословения на такива учители,—каза той,—които просвѣщаватъ и възпитаватъ младежь-

та въ духа на вѣрата и народнитѣ традиции. Тѣ я ржководятъ въ пжтя, който ще доведе до постигането на въжделнитѣ народни идеали...

Дълго благославя безбройното множество съ кръстъ Когато файтона потегли, градъ отъ букети, цвѣтя и вѣнци полѣтѣ върху него. Наоколо двѣстѣ метра шосето бѣ обсипано съ цвѣтя и зеленина. Ученицитѣ дълго викаха „ура" и пѣяха пѣсни. Когато апостолскиятъ кортежъ отмина на далечъ, събранитѣ посрѣщачи почнаха да си разотиватъ...

Въ Александрово.

Прѣстоеше обаче, още една и послѣдна срѣща отъ това тържествено апостолско шествие. Знаеше се, че и въ с. Александрово ще има посрѣщане отъ нѣколко общини, послѣднитѣ отъ Бѣлоградчишката околия. И дѣйствително, когато кортежътъ се изкачи на високия хълмъ надъ село Александрово, показа се тамъ долу, при моста, издигната грамадна и величествена арка, която бѣ увѣнчана съ една художествена изрисувана корона. Стълбоветѣ на арката и моста на рѣката бѣха окичени съ цвѣтя и вѣнци. Отдалечъ личеше надписа на арката: „*Благословенъ грядий во имя Господне. Владико благослови ни*" Скоро шествието приближи до арката и спрѣ. Н. В. Пр. слиза отъ файтона. Всички придружавщи го послѣдватъ примѣра му. Хилядното множество затаи джхъ. Настана пълна тишина. Само рѣката я нарушаваше съ тихия си шумъ. Почнаха се привѣтствията. Говориха двама свещеници. Единиятъ отъ тѣхъ нахвърли въ едри черти дѣйноста на Н. В. Пр., неговата литературна работа и прѣданнстьта му къмъ народа и църквата. Той завърши съ думитѣ: „*таковъ бо подобаше намъ архиерей.*. Ние ще Ви бждемъ беззавѣтно прѣданни и готови на всѣко послушание..." Другиятъ свещеникъ стана тълкователь на обичьта, която паството питае къмъ своя архипастирь. Общинскиятъ кметъ прочете своята привѣтствена рѣчь. Говори сжщо и учительтъ на селото. Н. В. Пр. отговори на всички съ една прочувствена проповѣдь — двадесть и първа и послѣдна въ тая апостолска обиколка — *за думитѣ и дѣлата на пастиря.*

„Искамъ да бжда полезенъ на моето любимо паство, — завърши той — затова ще се старая дѣлата ми да бждатъ извѣстни на всички чрѣзъ писанието ми, а писаното ми да бжде одѣлотворено. Безмѣрната любовь, която ми засвидѣтелствува моето епархийско паство ще ми вдъхне сила и куражъ да изпълня своя архипастирски дългъ къмъ него *словомъ, дѣломъ и писаниемъ*.

Слѣдъ свършека проповѣдьта на архипастиря нему му биде поднесено на раскошна табла „хлѣбъ и соль." Дамата, която поднесе това каза: „В. В. Пр., нека тоя *хлѣбъ и соль* Ви послужи като символно доказателство за нашата и тая на събралитѣ се тука синовна прѣданность, които Ви обичаме отдавна, прѣди да сме Ви видѣли лично"... Н. В. Пр. трогнатъ, благодари и каза, че ще се старае да оправдае любовьта на своето, повѣрено му отъ Бога, паство...

Подиръ това Н. В П. потегли за църквата. Ученицитѣ и народа хвърляха цвѣтя по пжтя. Слѣдъ като разгледа църквата, която скоро ще бжде осветена, той се отби въ кжщата на единъ отъ селскитѣ първенци, дѣто бѣше сервиранъ обѣдъ. Подиръ обѣдъ при него се прѣдставиха депутации отъ близкитѣ села, които бѣха дошли да го посрѣщнатъ и изпратятъ. Къмъ 4 часа Н. В. П. потегли за Видинъ. Хилядна публика бѣше се събрала около дома, въ който бѣ отседналъ той. Н. В. П. я благослови и си взе сбогомъ. Градъ отъ цвѣтя полѣтѣха върху колата му. Найсетнѣ потегли, обиколенъ отъ конницитѣ офицери отъ Бѣлоградчикския гарнизонъ. Тѣ го изпратиха още нѣколко километра къмъ Видинъ. Трогателна бѣше раздѣлата съ тѣхъ Полковникъ Вапцаровъ съ нѣколко думи благодари на Н. В. П. за всичко, което той сторилъ да повдигне духа у войската и народа. Н. В. П., трогнатъ отъ искренитѣ чувства на г. г. офицеритѣ, поиска да отговори, но се разплака. Той ги благослови и цѣлуна поредъ всички Кметътъ на Бѣлоградчикъ г. П. Ангеловъ сжщо прѣзъ сълзи каза нѣколко думи. Говори и околийскиятъ началникъ. То бѣше една мила и трогателна сцена. Най-сетнѣ, Н. В. П, просълзенъ, потегли и громкото „ура“ огласи околностьта. То продължава дълго, до като файтона на любимия архипастирь се скри въ далечината.

Тъй се завърши това мило и трогателно апостолско пжтешествие на Н. В. П. Той видѣ каква любовь питае къмъ него паството му. Но и той му отговори достойно и сърдечно. Това се изрази въ неговитѣ 21 проповѣди. Щастие ще бжде за насъ свещенството, ако поне нѣкои отъ тия проповѣди бждатъ възпроизведени и напечатани въ «Бдински Вѣсти“.

Очевидецъ *свещ. Х.*

Развоятъ на епархийската благотворителнов.

Съ едно пълно съ съзнание на пастирския си дългъ писмо Татарджишкиятъ енорийски свещеникъ *П. Живковъ*, старъ и образцовъ въ всѣко отношение пастирь, е внесълъ за „*Фонда епархийска благотворителность*“ една сума отъ 200 л.

2. Постжпило отъ свещ. Ц. Драгановъ с. Гърци 100 л.

3. Събрани отъ свещ. Алекс. Ив. Стояновъ с. Голинци 165 л.

4. Събрани отъ свещ. Г. Стефановъ с. Мокрешъ 100 л.

5. Подарени отъ г. Милотинъ Хозманъ, Ломъ 100 л.

6. Подарени отъ г. Ан. Кузмановъ, Ломъ. 50 л.

7. Събрани отъ свещ. Авр. Мончевъ с. Василовци 64 л.

Всичко 779 л.

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Годишница за блаженнопочиналия митрополитъ Кирила. На 21 май се изпълни една година отъ блаженната кончина на митрополита Кирила По тоя случай се отслужи заупокойна литургия отъ Н. В. Прѣосвещенство и градското свещенство. На панахидата, слѣдъ туй, взеха участие и епархийскитѣ духовни съвѣтници и присжтствува едно голѣмо множество богомолци. Трѣбва да изкажемъ дълбоко съжаление, че нито мжжката, нито дѣвическата гимназии не почетоха поне съ по единъ прѣдставитель заупокойната служба за приснопаметния иерархъ, който и за двѣтѣ гимназии остави по една доста крупна сума. Узнахме, че дѣвическата гимназия искала да присжтствува на панахидата, ала министерството на просвѣтата не позволило. Прѣскрѣбно! По тоя начинъ едва ли ще се насърдчатъ дарителитѣ за просвѣтата и добротворцитѣ.

Назначенъ. Назначенъ е на енорийска длъжность въ гр. Ломъ Благоговѣйниятъ свещеникъ *Александръ П. Евтимовъ* изъ гр. Рѣсенъ, Македония. До съюзнишката война той управляваше Леринската епархия. Подиръ тая война бѣ назначенъ за свещеникъ въ Ямболь, а сега — врѣменно въ Ломъ.

Н въ нам стникъ. За и. д Кулски архиерейски намѣстникъ е назначенъ отъ 1 юний т. г. Кулскиятъ градски енорийски свещеникъ *Лило п. Йончевъ.* До сегашниятъ архиерейски намѣстникъ свещеникъ Ив. Миковъ се освободи отъ тая длъжность, поради твърдѣ далечното разстояние на енорията му отъ гр. Кула (повече отъ 20 километра). Негово Високопрѣосвещенство му благодарилъ за дългогодишното усърдно изпълнение на тая трудна и деликатна длъжность.

Архиерейска обиколка. Прѣзъ изтеклия мѣсецъ май Н. Високопрѣосвещенство митрополитътъ направи посѣщения на тритѣ околии, — Берковска, Фердинандска и Бѣлградчикска, — които не бѣше още посѣтилъ, откакъ бѣ приелъ управата на епархията. На 7 май Н. В. П. замина прѣзъ Ломъ — Гара Бойчиновци. Отъ тукъ замина за г. Фердинандъ —Берковица — обратно Фердинандъ — Бѣли мѣлъ — Лопушна. — мънастиря — Чипоровци — мънастиря — Прѣвала — Долни Ломъ — Търговище — Чупреня — Бѣлоградчикъ — Калугеръ — Александрово — Видинъ. Всѣдѣ Н. В. П. е билъ посрѣщнатъ и изпращанъ съ необикновенна обичь. Всички села почти сж излѣзли при най-близкитѣ пунктове, отдѣто е миналъ, за да го поздравятъ, да чуятъ словото му и да получатъ благословията му. Въ тая обиколка Н. В. П. е произнесалъ повече отъ двадесетъ проповѣди.

Какъ се празнува св. св. Кирилъ и Методий въ епархията? Въ Видинъ и двѣтѣ гимназии сж стояли вънъ отъ църквата. Защо не сж въведени ученицитѣ въ църква на Богослужението, никой не ни обясни. Двамата просвѣтители сж хора прѣди всичко на вѣрата и църквата. Като на такива трѣбва да се отдава и почетьта. Нашитѣ благородни ржководители на просвѣтата трѣбваше да се съобразяватъ съ туй обстоятелство. Инакъ праздненството не е искрено. Слѣдъ Богослужението, или молебена пове, веселбитѣ и шествията иматъ значение.

Въ Кула е станало истинско тържество. Всички ученици съ учителитѣ били въ църква. По случая говорилъ проповѣдь градскиятъ свещеникъ *Лило п. Иончевъ.* Слѣдъ отпускъ църква, съ процесия всички отиватъ въ прогимназията. Извършва се водосветъ, съ многолѣтствие за царствующия домъ, за екзарха и св. Синодъ, за митрополита и учителството и учащатата се младежь. Слѣдъ това прочувствена рѣчь казалъ окол. инспекторъ *г. Радковъ* за великото дѣло на св. св. братя. Подиръ туй послѣдвало *ученическото утро.*

Въ гр Фердинандъ сжщо тъй добрѣ се отпразнува деньтъ на св. св. равноапостоли. Негово Високопрѣосвещенство митополитътъ отслужи божественена литургия. Той произнесе една вдъхновена рѣчь за *завѣтитѣ на св. св. Кирилъ и Методия.* Тая рѣчь даде истински блѣсъкъ на празненството. Подиръ отпускъ на църква Н. В. П. направи водосветъ въ училището.

Книгопись.

Трагедията на П. К. Яворовъ, литературно-критически очеркъ. Отъ *Василъ Добриновъ* София 1915 год. цѣна 30 ст. Авторътъ въ кратки, но сжати, черти разглежда поезията на тъй печално завършелия живота си поетъ. Авторътъ е почитатель на Яворова и сѣкашъ прѣживѣва всичкитѣ нюанси на неговата поезия. Честь прави на г. Добринова обстоятелството, дѣто той се старе да оправдае протеститѣ на поета срѣщу небето и да отстрани въпроса за безвѣрието на Яворова. Изразътъ: „о Господи, проклетъ бжди"..., въ „*Бѣжанци*" е протесть срѣщу неправдата и злото. Но поетътъ съзнава грѣха си въ тоя изразъ противъ Бога и веднага се разкайва: „*Отрекохъ те, проклѣхъ те нѣкога, о Боже*", говори той въ друго стихотворение. Туй обстоятелство доказва, че за Яворовъ безвѣрието никакъ не е било основно начало въ живота и творчеството. Изобщо съ очерка на г. *В. Добриновъ,* лесно може човѣка да се запознае съ психологията и поезията на трагично загиналия поетъ. Прѣпоржчваме тоя очеркъ на нашитѣ четци.

Година I. Септември 1915 год Книга 7

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Екзархъ Иосифъ I
2. Рѣчь при погребението на Екзарха Иосифъ I.
3. За мила и чаровна България . . . . . † В. М. Н.
4. Християнство и социализъмъ. . . . . Н. Ив.
5. Най-великата културна сила . . . . . Є. Pfennigsdorf.
6 По въпроса за религиозното обучение въ срѣднитѣ училища . . . . . Б. Б.
7. Значението на религията въ литературата Иер. Д-ръ А. Ш.
8. Дългътъ къмъ отечеството . . . . . Теменужинъ.
9. IV Свещенически съборъ . . . Свещ. Йорданъ Поповъ.
10. Една архипастирска обиколка . . . . . Свещ. А.
11. Развоятъ на Епархийската благотворителность.
12. Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

ВИДИНЪ
Печатница на Якимъ Божиновъ
1915.

† Екзархъ Иосифъ I-й

(Роденъ 5 май 1840 г. † 20.VI 915 год.).

На 20-й миналия м Юний за българската православна църква било отсждено да понесе една велика загуба. Българскиятъ народъ трѣбвало да принесе една велика жертва. Почина о Бозѣ блаженнѣйшиятъ екзархъ Иосифъ I, въ мирѣ Лазаръ Иовчевъ. Въ лицето на тоя послѣдния родната ни църква изгуби своя мждъръ първоиерархъ, а народътъ ни — своя първенецъ родолюбецъ.

Роденъ прѣзъ 1840 год. въ гр. Калоферъ, Лазаръ Иовчевъ получилъ тукъ, и първоначално, и IV класно образование. Прѣзъ 1859 година става учитель въ родния си градъ. Прѣзъ 1861 год. заминава въ Цариградъ и постжпва ученикъ въ Френското училище край Босфора на Бебекъ. Прѣзъ 1864 г. свършва това училище съ първа награда. Сжщата година, съ помощьта на Калоферски търговци, той заминава за Парижъ и се записва студентъ въ филологическия факултетъ. Слѣдъ двѣ години минава въ юридическия, който завършва успѣшно прѣзъ 1870 година.

Съ такова едно солидно образование, той се завърналъ въ Цариградъ. Тукъ младиятъ Лазаръ Иовчевъ постжпва като кандидатъ за сждийска длъжность. Въ сжщото врѣме той се занимава и съ литература и сътрудничи почти въ всички излизащи тогава български списания: „Македония“, „Право“, „Гайда“ и редактира списанието „Читалище“. Прѣзъ 1872 г. той бива назначенъ секретарь на Екзархията. Въ сжщата година прѣзъ Септемврий бива подстриганъ въ монашество и ржкоположенъ въ иеродяконски чинъ отъ Негово Блаженство Антимъ I екзархъ български. Подиръ единъ мѣсецъ бива ржкоположенъ иеромонахъ, произведенъ архимандритъ и назначенъ протосингелъ на Св. Екзархия. Прѣзъ 1874 год. Негово Блаженство екзархъ Антимъ го праща да управлява Видинската епархия. Слѣдващата година бива избранъ за ловчански митрополитъ, а слѣдъ двѣ години, 24 Априлий 1877 год., избранъ за български екзархъ, на който постъ той стоя, като пръвъ народно-църковенъ стражъ, до 20 Юний 1915 год. въ който день на $3^1/_2$ часа подиръ обѣдъ прѣдаде Богу духъ.

Блаженнопочившиятъ екзархъ Иосифъ I бѣше църковно-народенъ дѣетель съ несокрушима воля. Той излѣзе на общественото народно поприще въ най-размирнитѣ за балканския полуостровъ години. Съ своята солидна подготовка и съ своето високо обществено положение той стана единъ отъ първитѣ творци на българската църковна и народна история. Неговата дѣйность въ

Цариградъ бѣ една непрѣривна борба. Съ познанията на юриста, съ мждростьта на философа и съ похватитѣ на дипломата той винаги умѣеше да спечели въ тая борба онова, което бѣше възможно да се спечели. Бидейки дълбоко вѣрващъ човѣкъ, въ тежкитѣ минути, когато народната кауза биваше турена на изпитание, той намираше утѣха и добиваше насърчение въ вѣрата си въ Бога, въ увѣренностьта си, че правдата ще възтържествува макаръ и по-късно. Полувѣковната история на българския народъ и на българската църква се развиде детаилно прѣдъ неговитѣ очи. Той лично взе участие въ тоя развой. Той бѣ човѣкътъ, който знаеше, както външната страна на тая история, тъй и вжтрѣшнитѣ ѝ двигатели; той знаеше и причинната връзка на историческитѣ събития, която за други оставаше тайна.

Екзархъ Иосифъ I бѣше всецѣло прѣданъ на своя народъ и своята църква. Неговиятъ идеалъ бѣше да види българското племе освободено и обединено Той бѣше звѣното за това обединение. Въ днитѣ когато бѣ се подигналъ въпросъ за единностьта на църквата ни, слѣдователно и на народа ни, той прѣживѣ може би, най тревожнитѣ дни прѣзъ живота си. Той бѣ казалъ тогава слѣднитѣ пророчески думи: „*тия раздори* сж една лоша поличба. Азъ треперямъ за сждбата на българския народъ . . . . И наистина поличбата бѣше лоша. Дойде страшната катастрофа, която разруши всичко, което Екзарха Иосифъ прѣзъ 40 години бѣ градилъ. Народното обединение, за което той толкова години работи не се осжществи. Единъ моментъ той зърна това обединение, а въ слѣдующия той виде фаталното рухване на вѣковния ни идеалъ. Треперяйки за сждбата на българския народъ, катастрофата му причини неизразими страдания. Това обстоятелство силно повлия върху разтроеното му здравие и той не можа да издържи . . . .

Не по-малка бѣ грижата на блаженопочившия за уредбата на родната ни православна църква. Той употрѣби всички усилия, за да се уреди нейното положение въ сѣмейството на православнитѣ църкви. И той видѣ доброто начало за устройството на църквата ни, ала нѣма щастието да види краятъ, който щѣше да тури вѣнецъ на неговото дългогодишно екзархуване. Блаженната негова кончина го сполѣте тъкмо въ това врѣме, когато той очакваше да удари часа за църковното ни общение съ другитѣ православни църкви. Но той почина съ дълбоката вѣра въ свѣтлото бждаще на народа и църквата ни. Миръ на душата му!

Рѣчь

произнесена въ софийската катедрална църква „Св. Недѣля“ при погребението на блаженнопочившия Екзархъ Иосифъ I на 25.VI 1915 г.

Съ свити отъ болка сърдца участвуваме въ едно прѣскърбно тържество. Присѫтствуваме при едно твърдѣ печално за народа и църквата събитие. Дълбоки въздишки слушаме; горещи сълзи виждаме; заупокойни възгласи чуваме! Всичко туй подъ натиска на всенародната скърбь за великата загуба. Почина о Господѣ първоиерархътъ на родната ни православна църква! Умрѣ блаженнѣйшиятъ Екзархъ Иосифъ I-й! Ето го, той лежи прѣдъ насъ спокоенъ и бездиханенъ, като борецъ великанъ, сломенъ отъ буритѣ на живота и пронизанъ отъ стрѣлата на смъртьта. Гледаме и недоумѣваме — вѣрно ли е това? Наистина ли Екзархъ Иосифъ е умрѣлъ? Тежко ни е да повѣрваме, мѫчно ни е да се примиримъ съ случилото се. И, наистина, може ли да умрѣ една 40 годишна екзаршеска църковна народна творба? Може ли да загине една тъй дългогодишна продуктивна, въ национално отношение, право правяща дѣйность? Не, никога. И въ тоя смисълъ Екзархъ Иосифъ не е умрѣлъ, нито ще умре. Спрѣ само неговото лично творчество. Екзархъ Иосифъ бѣше единъ гигантъ по умъ. Той бѣше единъ великанъ по мѫдрость, а сѫщеврѣменно той бѣше единъ светецъ по животъ и единъ великъ патриотъ по любовь и беззавѣтна прѣданность къмъ църквата и народа си. Други ще говорятъ за него повече, азъ ще кажа по случая само нѣколко общи думи.

Екзархъ Иосифъ I-й се появи на родното общественo поприще въ най-бурнитѣ и сѫдбоносни години за живота на българския народъ. Той се бѣ приготвилъ за по друга кариера. Ала Провидението го бѣ опрѣдѣлило да бѫде единъ отъ голѣмитѣ творци и строители на православната ни родна църква. Народната душа бѣ прѣдузнала това и той биде посоченъ и избранъ за началникъ и първи стражъ на българския народъ и неговата цѣлокупность, за която той щѣше да работи и се бори прѣзъ цѣлъ животъ. И той се самопожертвува за народа си и се подчини безпрѣкословно. Съ една безподобна апостолска ревность и беззавѣтно послушание, той изпълни волята на Провидѣнието. Съ една безпримѣрна пастирска любовь и самоотречение, той се подчини на желанието и оправда довѣрието на народа и църквата. Цѣли 38 години той бѣше единъ доброволенъ заточеникъ за народния идеалъ. Цѣли 38 години той стоя на божествена стража тамъ при Босфора, въ столицата на халифитѣ, да придобива и брани правата на българитѣ, да пази народното име и да работи за обединението на българския народъ. Съ висока светителска мѫдрость и държавническа умѣ-

лость той сполучи да възвърне въ очага на народното сѣмейство почти всички заблудени наши сънародници. Той бѣше истински *пастирь-събиратель*, истински *народенъ строитель*. Прѣзъ дългогодишната си плодотворна дѣйность въ Цариградъ, той почти бѣше успѣлъ да завърши сградата на българската цѣлокупна единность. Но, уви, нему било сждено да види въ послѣдния моментъ фаталното срутване на тая велика сграда. Туй обстоятелство го сломи. Здравието му се разколеба. И той не можа да издържи. Екзархъ Иосифъ умрѣ! Ала неговото 40 годишно църковно-народно строителство остави твърдѣ крупни резултати. Неговата екзаршеска дѣйность остави твърдѣ дълбоки слѣди въ страницитѣ на родната ни история, за да почне да живѣе той и подиръ смъртьта си. Той умрѣ за да почне да живѣе новъ животъ въ историята; неговата свѣтла фигура ще си остане дълги години врѣзана въ душата на народа и църквата.

Негово Блаженство Екзархъ Иосифъ бѣше една свѣтла личность, която обайваше, която прѣдразполагаше и която привличаше. Свидѣтели за това сж всички, които сж имали случай да се срѣщнатъ макаръ и само единъ пжть съ него. Той винаги имаше симпатиитѣ на всички дипломати въ Цариградъ, и чрѣзъ тѣхъ работѣше неуморно за благото на своя многострадаленъ народъ. Той бѣ едничкиятъ, който владѣеше напълно любовьта на своя народъ и прѣданностьта на своята църква. Нашитѣ сърдца, които се свиватъ отъ скърбь въ тоя моментъ, свидѣтелствуватъ за това. Като мждъръ иерархъ, той бѣ високо почитанъ отъ арменския народъ въ Цариградъ, въ сждбата на който народъ той взимаше сърдечно участие. Висока почетъ му отдаваха и турскитѣ държавници и обществени дѣйци, на които той никога не отказваше своитѣ мждри съвѣти. На туй обстоятелство се дължи фактътъ, че той полесно придобиваше права за своя народъ въ турската империя. У него бѣха съчетани найвисокитѣ качества на християнския пастирь съ тия на дълбоко мислящия философъ и на горещия родолюбецъ. За народа той ще си остане за винаги единъ светецъ, който въ единъ периодъ отъ 40 години олицетворяваше народното единство. За висшето и нисше народно духовенство той бѣше и си остава за винаги единъ образецъ за идеаленъ народенъ пастирь. За него съ право ние можемъ да извикаме: *Таковъ бо подобаше намъ първосвещеникъ, кротъкъ, смиренъ, незлобивъ, прѣизпълненъ съ духъ на мждрость и любовь.*

Но, уви, за прѣголѣмо наше, на народа и църквата нещастие, днесъ ние се лишаваме отъ тоя първоиерархъ. Духовниятъ ни първенецъ, гигантътъ по духъ и мждрость, днесъ напуща водителството на родната църква. Той оставя нейното кормило въ единъ моментъ, когато тя силно обуреваема отъ отрицателния духъ на врѣмето — се нуждае отъ повечко такива иерарси. Българскиятъ народъ се лишава отъ него въ едни найсждбоносни моменти, които изискватъ повечко такива

мждри дѣйци и творци. Да, голѣма жертва дава днесъ българскиятъ народъ! Скжпа жертва принася България! Неизмѣрима загуба понася днесъ родната ни православна църква!. Умрѣ Екзархъ Иосифъ I!...

Възридайте и възплачете молитвено, архипастири и пастири народни, защото се раздѣляме съ нашия благъ, мждъръ и кротъкъ първоиерархъ. Молитвено проливай синовни сълзи православно родно паство, защото изгубвашъ за винаги любвеобилния си избраникъ — първосветитель. Възридай съ молитвенъ плачъ и ти осиротѣло ловчанско паство, защото се лишавашъ отъ своя мждъръ и любимъ архипастирь! Плачете и ридайте всички близки сродници и приятели на великия покойникъ, защото нѣма да чуете вече неговитѣ мждри съвѣти и разговори. Скърби и жали, родна Българио, защото се лишавашъ отъ най-достойния си синъ — служитель!

Великий покойнико, ти извърши своя добъръ подвигъ; ти завърши своето земно шествие; ти упази вѣрата; ти ревностно послужи на църквата и народа. Очаквай сега вѣнеца на правдата, който ще ти въздаде Господь, праведния Сждия. Ние сме увѣрени, ти ще го получишъ. Но погледни, блаженний владико, около тебе е събранъ цѣлъ сонмъ иерарси и пастири народни. Ти си окржженъ отъ чиста небесна, братска и синовна любовь. Чувствувашъ ли ти, че твоитѣ братя сътрудници въ висшата църковна управа сж съкрушени при факта, че ти, великанътъ на духа и мждростьта, биде сразенъ тъй бърже отъ жилото на смъртьта? Дѣ ще намѣрятъ утѣха тѣ въ своята братска скърбь? Съ какво ще успокоятъ тѣ и твоятъ великъ духъ, тъй ненадѣйно откжснатъ отъ общото църковно творческо дѣло? Съ нищо друго, освѣнъ съ сърдеченъ обѣтъ прѣдъ твоя смъртенъ одъръ. Свидѣтели на твоитѣ мждри планове за благоустройството на църквата; твои сътрудници въ върховната църковна управа; твои сътратници въ евангелската просвѣта на народа, тѣ ще употрѣбятъ усилия и трудъ и ревностно ще приложатъ туй, което твоя великъ умъ бѣ начерталъ. Въ тая дѣйность тѣ ще се утѣшатъ и ще засвидѣтелствуватъ своята любовь и почить, както къмъ тебе, тъй и къмъ всички наши покойници велики архипастири и църковни строители.

А пъкъ тебе, блаженний владико, ние всички най-усърдно молимъ, позволи на твоя великъ духъ да съпжтствува и въодушевлява роднитѣ наши иерарси и пастири въ тѣхната църковно-творческа дѣйность. Свидѣтелствувай тамъ горѣ, прѣдъ духоветѣ на роднитѣ великани — възродителитѣ на българския народъ и съзидателитѣ на родната ни православна църква (Паисиевци, Софрониевци, Иларионовци, Неофитовци и пр.), че ти остави т у к ъ Високопрѣосвещенни иерарси и мждри пастири, вѣрни пазители на тѣхния завѣтъ и ревностни служители на народа и църквата. Свидѣтелствувай тамъ, прѣдъ духоветѣ на великитѣ народни дѣйци за ужасното нещастие, което сполетѣ родната ни страна, но свидѣтелствувай и за великитѣ усилия, които се правятъ сег

за възвеличаването на България и нашата вѣра въ нейното свѣтло бждаще. Най-сетнѣ свидѣтелствувай и прѣдъ великия твой и мой прѣдшественикъ, Видинския Антимъ I, че църквата ми повѣри неговата катедра и, че моето недостойнство ме принуждава да моля съдѣйствието и подкрѣпата на неговия великъ и родолюбивъ духъ въ трудното ми архипастирско служение. Като твой всепрѣданъ почитатель, нека и твоятъ свѣтълъ духъ ми бжде близъкъ споспѣшникъ въ това служение.

Ваше Царско Височество, Ваши Високипрѣосвещенства, Всеблагогов. пастири народни и опечалено събрание. Въ тая минута на всенародна скръбь нека имаме дързновението всички, *единими усти и единемъ сердцемъ*, да отправимъ молитвенъ повикъ къмъ Всевишния и да возопиемъ:

Владико Господи Вседържителю, чуй молитвата на силно обуреваемата ни и дълбоко опечалена църква. Прати й Твоята благодатна утѣха. Отдръпни твоята наказваща дѣсница и отмѣни тежкото ни народно изпитание. Помогни да се обедини българскиятъ народъ, за да се постигне идеала, за който цѣлъ животъ работи лежащиятъ тукъ великъ покойникъ. — Господи, нашиятъ народъ изнемогва подъ тяжестьта на една безподобно жестока неправда, извършена отъ *наши братя*, твои послѣдователи. Тя гнѣти душитѣ и чувствата на нашитѣ родолюбци. Тя разколебава тѣхната вѣра и руши тѣхнитѣ нрави. Вѣрата и правдата, свободата и братството сж най-свѣтлитѣ начала, завѣщани отъ Тебе на спасеното човѣчество. За тѣхъ България даде десетки хиляди отъ своитѣ млади и жизнерадостни синове въ жертва. Помогни, Боже, да възтържествуватъ тия начала и за нашитѣ поробени братя. Позволи, по тоя начинъ, да се успокои духътъ на нашия великъ покойникъ и първоиерархъ, който заминава отъ тукъ съ дълбоката вѣра въ близкото тържество на тия свети начала. Простри своята благославяща дѣсница надъ обуреваемата наша църква, надъ българския царски домъ и надъ нашия многострадаленъ народъ. Благослови го съ миръ и благоденствия, за да слави и прославява Твоето свято име во вѣки вѣковъ. Молимъ ти се още, Господи, успокой и тоя великъ покойникъ първоиерархъ въ светитѣ Свои селения и сотвори ему вѣчная и вѣчная память. Аминъ.

† *В. М. Н.*

За мила и чаровна България.

(Проповѣдь съ стихове въ проза).

Дѣто вѣе Духътъ Господень, тамъ е свободата... (2 Кор. 3, 17).

Възлюблени, очевидно е, че вие очаквате отъ мене рѣчь, проповѣдь. Вие имате право. Азъ чувствувамъ такъвъ дългъ и желая да го изпълня. Ала за какво друго трѣбва да ви говоря днесъ, ако не за *вѣрата и морала*, които съ вѣкове крѣпятъ и пазятъ българския народъ, както и за *свободата и независимостьта*, които сж тъй мили за българското сърдце? За какво друго трѣбва да ви проповѣдвамъ днесъ, ако не за опазване на тия божествени добродѣтели, които сж двѣ жизнени условия за човѣшкото щастие? Особенно въ днешно врѣме ние трѣбва да бдимъ и пазимъ тия двѣ условия, защото само тѣ сж здравата гаранция за нашето държавно и народно сжществуване. Необходимо е да се бди за тѣхъ, защото тѣ сж застрашени отъ редъ други обстоятелства, които затъмняватъ бждащето на родна България. Не сме ли ние свидѣтелитѣ за бързото спадане на религиозното, моралното и националното ниво у нашата интелигенция и у нашето общество? Не виждаме ли ние какъ пагубното отрицание и корупцията бързо обхващатъ общественитѣ народни слоеве? Не чувствуваме ли ние, все по силно, необходимостьта отъ една смѣла и бърза реакция? И водителитѣ народни, общественитѣ дѣйци, добритѣ синове на България сж длъжни да създадатъ такава. Защото трѣбва непрѣмѣнно да се отблъсне фаталната ржка, която подвежда българския народъ къмъ морална развала и насочва България къмъ нови изпитания и катастрофи. Не чувствувате ли вие тежката атмосфера, която постепенно обхваща нашата мила родина? Не виждате ли вие, че нашата гиздава страна, която е създадена отъ Провидението *за християнска свобода и независимость*, почва да изнемогва подъ тяжестьта на злото, което тъй бърже се развива? Ето върху това печално обстоятелство трѣбва да се мисли. То трѣбва да се отстрани, да се прѣмахне...

Въ тоя чаровенъ кътъ, тука, при днешното морално и психично състояние на нашето общество, родолюбивото сърдце по-силно бие, тупти, вълнува се и свободно дава изразъ на своята скръбь, а сжщеврѣменно и на своята обичь къмъ родината света, и на своята надежда за свѣтла бждница. Тукъ то сѣкашъ по вдъхновение съ готовность скърби, утѣшава се, радва се, пѣе и вика къмъ своята чаровна България: мила родино, ти си чудо на природата, велелѣпна творба на Създателя. Твоитѣ дивни балкани, твоитѣ китни и дѣвствени гори, твоитѣ омайни долини и зелени

полета възторгватъ душата. Твоитѣ величави планини, чудни канари и сяйни водопади възхищаватъ сърдцата. Тѣ магично издигатъ нашитѣ мисли къмъ великия Творецъ. Майко любима, малко сж градоветѣ и бѣдни сж селата въ тебе, но безбройни и чаровни сж твоитѣ хубости. Дързки чудеса на природата поразяватъ погледа ни. Бучението на водопадитѣ, буйностьта на трѣвитѣ, китностьта на горитѣ, прѣлестьта на цвѣтята будятъ най-възвишени чувства и довеждатъ до захласть. Дивнитѣ каменни скали шепнатъ за волность и свобода. Високитѣ дръвесни арки, обраснали съ диви рози, бръшлянъ и лозеви пръчки внушаватъ невинность и любовь. Твоитѣ обширни и плодородни полета и долини призоваватъ труда и богатството. Твоятъ чистъ балкански въздухъ и твоитѣ многобройни минерални извори и кристални планински ручеи създаватъ здравие, бодрость и сила... Истинска родна майка си ти, мила Българио! Твоитѣ отворени обятия сж истински рай, дори и за чужденцитѣ...

Но, майко чаровна, — шепне родолюбието ни, — защо тая непостижима тайна, която тъй властно ме влѣче къмъ тебе, днесъ тъй силно свива сърдцето ми? Защо моята беззавѣтна обичь къмъ тебе днесъ се тревожи и смущава? Защо безспирно звучи въ ушитѣ ми мелодията на нѣкаква си тжжна пѣсня, която сѣкашъ се разнася на дължъ и на ширъ изъ тебе — отъ тихия бѣлъ Дунава къмъ благотворното Бѣло море, и отъ бурното Черно море къмъ прѣлѣстното, но поробено, Охридско езеро? Майко страдална, азъ чувствувамъ твоя тжженъ погледъ, пъленъ съ недоумѣния, съ очаквания и надежди. Какво те измжчва, мила родино на хубостьта? О, знамъ, сѣщамъ се, майко на розитѣ балкански. Ти скърбишъ поради покварата, поради измѣната на твоитѣ чада нехайни. Твоитѣ дивни красоти сж осквернени отъ низки чувства, помисли и дѣла. Въ твоитѣ градове и села отстжпници народни се явиха. Скърбишъ ти, защото въ тебъ всичко свето, чисто и благородно се профанира. Вѣрата на безсмъртната душа, надеждата и чистата любовь на сърдцето сж силно разколебани. Възвишенитѣ християнски чувства и евангелски добродѣтели сж безумно игнорирани. Благотворнитѣ народни традиции и високи идеали сж жестоко погазени. Скърбишъ ти, защото днесъ изъ твоитѣ матерински недра дива волность, поквара и цинична слободия се шири. Твои дѣца—изроди, унижаватъ и сквернятъ твоето чисто и свето балканско име. Всевъзможни исти подкопаватъ твоето народно сжществуване. Твои родни чада отъ рода си и отъ Бога се отричатъ и *сатанисти* се наричатъ. Падението и измѣната безспирно се продължава и злото се увеличава. Високи държавни и обществени дѣйци съ позоръ слазятъ отъ високото си поприще. Отреденитѣ да пазятъ честьта и реда народни измѣнници ставатъ. Обладани отъ бѣса на егоизъма и сребролюбието тѣ продаватъ рода си и свободата си и робството призоваватъ. Черна робиня искатъ да те видятъ, майко на свободата и братството!...

Но,.... »млъкни сърдце«...! Измѣнницитѣ и безвѣрницитѣ нѣма да тържествуватъ. Родна Българио, твоята тжга се влива въ душитѣ на твоитѣ вѣрни синове. Твоятъ укоренъ погледъ буди тѣхната любовь къмъ тебе. Не разочарования и молби искаме ние да виждаме у тебе. Не тжга и отчаяние ти приличатъ, майко на героитѣ, а властни заповѣди и повѣли. Заповѣдай ти властно и достойно, ние ще те слушаме. Ти имашъ синове великани на мисъльта и словото, гиганти на характера и волята. Имашъ ти юнаци дойстойни да опазятъ твоето име и твоята свобода. Заповѣдай... твоитѣ дивни красоти ще вдъхновятъ твоитѣ прѣданни любимци и всички ще застанатъ на стража: духовникътъ съ проповѣдь отъ амвона, професорътъ съ мждро слово отъ катедрата, писательтъ съ перото, юристътъ съ закона, държавникътъ съ будностьта на ума си, а военния съ сабята... Всички съ готовность ще изпълнимъ своя дългъ къмъ тебе, защото ти си достойна за любовь и жертви...

Да, възлюблени, скърбьта и тжгата народна България днесъ не сж нищо друго, освѣнъ една властна заповѣдь къмъ нейнитѣ родни синове, заповѣдь за разумна, възродителна и спасителна дѣйность. Въ тия дни на всесвѣтовна криза; въ тия дни на разпалени низки страсти, на ожесточени борби, морални падения и развала, тя тревожно призовава всѣкиго на поста му. Тя авторитетно повелява всѣкиму отъ нейнитѣ вѣрни синове да бди и да твори; тя заповѣдва б о р б а срѣщо изродитѣ и измѣницитѣ народни. И всѣки е длъженъ да се откликне на тоя майчинъ зовъ. Всѣки трѣба да изпълни с в о я синовенъ дългъ къмъ майка България. И ето азъ издигамъ своя слабъ гласъ, за да повѣствувамъ, да моля и да съвѣтвамъ. Искамъ да ме чуятъ всички родни българи, които обитаватъ въ недрата на нашето прѣлѣстно отечество, всички, които населяватъ омайнитѣ долини и плодородни полета на милата ни родна България. Нека чуе земледѣлецътъ отъ своята златогрива нива, овчарътъ при своето вакло стадо, учительтъ комуто е поржчано да приготовлява младата утрѣшна България и търговецътъ, който трѣбва да се грижи да обогатява днешната. Нека чуятъ, за да си припомнятъ всички: учени и прости, малки и голѣми, занаятчии и културни дѣйци, какво ни говори миналото и какво ни готви настоящето. Чаровната и мила България бѣше нѣкога силна и славна. Но тя бѣ заставена да прѣживѣе едно страшно робство. Въ по-голѣмата си часть това робство бѣ послѣдица на една вжтрѣшна народна морална и духовна поквара; то бѣ послѣдица отъ една религиозна измѣна, на едно безвѣрие и морално падение, като днешното. Чадата на България бѣха измѣнили на вѣрата си. Мнозина отъ тѣхъ, като днесъ, бѣха си позволили да се гаврятъ и съ нравитѣ християнски, и съ добродѣтелитѣ народни. Партизанската поквара и гражданската развала бѣха сломили моралната народна мощь. Отрицателнитѣ подвизи на разнитѣ исти и религиозни пропагандисти при-

готвяха робството за България. Съ една рѣчь, разстройството на страната бѣ се извършило съ собственитѣ ржцѣ на български заблудени синове. Знаменити първоиерарси, като *Теодосия*, *Евтимия* и други пастири родолюбци употрѣбиха послѣдни усилия и грижи да вразумятъ отстжпницитѣ и да опазятъ свободата на България. Ала тѣхниятъ трудъ, тѣхниятъ тревоженъ викъ остана *гласъ вопиющаго въ пустини*...

И тогава наказващата дѣсница на Провидението се протегна надъ нещастното наше отечество. Дойде нечувания погромъ. Дивнитѣ хубости на чаровна България станаха притежание на поганеца. Тя изгуби свободата си и стана робиня. Сега чакъ българскиятъ народъ разбра какъ бѣ си създалъ злата сждба, но бѣше късно. Дълги столѣтия той отправя къмъ небето молитви за помощь. И само когато се изпълни врѣмето на тежкото народно изпитание, започна се възраждането. Скоро слѣдъ туй, зарята на свободата изново огрѣя бѣднитѣ села и градове и чаровно-омайнитѣ гори и планини, полета и долини на нашето мило отечество. Прѣдварително облѣна въ кърви и обърната въ пепелище, изново възкръсна нашата майка страдална и нейната природна хубость изново засия подъ лжчитѣ на свободата. Кой бѣше извършилъ това чудо тъй мощно? Безпорно *вѣрата и любовьта на голготския Страдалецъ, на Божия Синъ Иисуса Христа*; вѣрата и любовьта, тия божествени добродѣтели, които днесъ нѣкои тъй цинично профаниратъ. *Вѣрата и любовьта* извоюваха свободата и независимостьта на България. Тѣ прѣдизвикаха външната братска помощь. Тѣ направиха роднитѣ български синове герои и патриоти, — които се жертвуваха за милата родина. България т ъ р ж е с т в у в а и страда, и пакъ тържествува и пакъ страда. И ето сега, когато природно, материално-економически и културно-просвѣтно се е издигнала до извѣстна висота, моралната поквара, като страшна живиница, изново разяжда нейната интелигенция, нейнитѣ синове и дъщери. Сатанизъмъ, интернационализъмъ и атеизъмъ се култивира у тѣхъ. Основитѣ на сѣмейството, на държавното и народно битие се подравятъ. България къмъ ново робство се подвежда... Историята сѣкашъ ще се повтаря...

Възлюблени, отъ тоя дивенъ кътъ на нашата мила родина отправямъ апелъ къмъ всички васъ — прѣданнитѣ чада на България и нейната света православна църква. Издигамъ гласъ на тревога, на съвѣтъ за наврѣменна прѣдпаза. Чуйте вие, щастливи обитатели и рожби на чаровна България, опастность ви г р о з и. Моралната мощь на народа ни, условието за вашето свѣтло бждаще, — е заразена отъ ужаснитѣ микроби на разстлѣнието. Това ще ви причини страшни изпитания и нещастия. Ето защо подайте си ржка и елате всички да застанемъ на стража и да опазимъ народното достояние отъ моралната живиница, която безспирно докосва своитѣ смъртоносни пипала до нашето общество и до нашата невинна и неопитна младежь, Елате

задружно да очистимъ плодородната българска нива отъ зловрѣднитѣ плѣвели. Елате съ общи сили и умѣние да излѣкуваме инфикциознитѣ рани отъ народното тѣло и да възродимъ неговата дивна мощь. Елате да освободимъ обществото отъ материализъма и отъ разсипническата мода — извора на деморализацията и паденето. Елате съ общи усилия да се боримъ противъ всеобхватната корупция и ненаситната алчность — условието за измѣната и прѣдателството. Като истински и вѣрни чада на мила България, нека дадемъ жертви за нейната свобода и благоденствие. Нека я опазимъ отъ робството, което тъй ревностно ѝ се готви отъ религиозни и политически измѣнници и заблудени безотечественици. Нека бждемъ готови всѣки моментъ да заявимъ на своята прѣлѣстна и свещена родина: Българио мила, бжди горда и разчитай на нашата прѣданность и сила. Всичкитѣ си сили ние ще посвѣтимъ, задружно надъ твоята свобода и независимость да бдимъ... Нека надъ всички наши мечти да се издига една народна мечта — *свободата на България*; а надъ всички наши идеали да стои единъ общъ идеалъ — *независимостьта на българския народъ*. Ала сжщеврѣменно нека никога не забравяме и единствената и абсолютна истина, че нѣма истинска свобода и независимость тамъ, дѣто липсва вѣрата въ Бога. *Дѣто вѣе Духътъ Господень, тамъ е истинската свобода* (2 Кор. III, 17) Слѣдователно, нека пазимъ и нашата свещена и Богооткровена вѣра като зѣницата на очитѣ си. Защото и самъ Спасительтъ ни говори: *ако прѣбждете въ моитѣ думи, наистина ще бждете мои ученици и ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни* (Иоан. VIII. 31 — 32). Тая света вѣра е най-скжпото достояние на нашия народъ; тя винаги е била неговото найспасително орждие. Духътъ Господенъ е крѣпилъ тая вѣра въ народната душа. И ако вникнете сериозно, вие ще видите, че тоя Духъ Господенъ царува и владѣе по всичкитѣ горди балкани, китни гори и разкошни долини на милата ни и родна България. Всички тѣ ни говорятъ за величието и силата на Създателя. Тѣ ни говорятъ, че Всемогжщия Творецъ е благословилъ нашето отечество съ хубости и чаровности, за да крѣпи вѣрата и истината, правдата и добродѣтельта въ него. Той благословилъ българския народъ за благодатна християнска свобода и независимость. Нека всички стоимъ на стража и съ вѣра и родолюбие да пазимъ тия велики дарове на Божеството. Нека винаги помнимъ, *че дѣто вѣрата и морала сж силни, тамъ свободата и независимостьта сж сигурни...*

Вършецъ, 15 Августъ 1915 г.

† **В. М. Н.**

Н. Ив.

Християнство и Социализъмъ.

(Продължение отъ кн. 6).

Човѣшкото общество се развива и реформира подъ изключителното влияние *на чисто механическитѣ закони* на икономическото производство, твърдятъ послѣдователитѣ на Маркса. Е добрѣ, ако наистина нашиятъ животъ зависи и се управлява отъ тия законн, ние просто трѣбва да се ограничимъ съ ролята на *пасивни* зрители на свѣтовната история, да стоимъ на страна отъ всѣка обществена дѣятелность. Въ такъвъ случай ние не трѣбва ни да плачемъ, ни да се смѣемъ а само да разбираме, както говори Спиноза. Въ дѣйствителность, обаче, ние това не виждаме. Тѣзи, които най-много говорятъ за изключителното господство на механическитѣ закони, унищожаващи всѣка свободна проява, най-много работятъ, най-много викатъ и се вълнуватъ! Това е едно важно противоречие у социалиститѣ. Защо е тази интезивна работа у тѣхъ, когато сами тѣ на теория отричатъ нейната възможность и необходимость. Нека оставимъ сами законитѣ да градятъ нашето щастливо бждаще Това противоречие у социалиститѣ между теорията и практиката ни навежда на една справедлива мисъль. Въ дѣйствителность, колкото и да се говори за господството на механическитѣ закони, човѣкъ *съзнава,* че не тѣзи закони, а той самъ чрѣзъ своята дѣятелность твори формитѣ на живота. Недоволството отъ съврѣменото състояние на обществото го тласка къмъ работа за постигане на единъ по идеаленъ редъ. Чуствителнитѣ натури влагатъ всичкитѣ си сили въ тази борба. Разликата между дѣйствителностьта и идеалътъ силно дразни човѣшкия духъ, не го оставя да стои спокоенъ на страна. Формитѣ на обществения животъ не трѣбва да бждатъ въ противоречие съ неговитѣ лични идеали Ако въ живота има нѣщо несправедливо, то се счита *морално* задълженъ да работи за прѣмахването му. Така, на всички необходими реформи човѣкъ гледа покрай другото и като на свои *морални* задължения. Чрѣзъ тѣхното прокарване той заявява не само назрѣли обществени прѣдприятия, но и *успокоява своето морално чувство.* Успѣхътъ въ тази дѣятелность донася на човѣка едно възвишено удовлетворение.

Подобно на отдѣлния човѣкъ постжпва и цѣлото човѣчество То по-бавно, естествено, отъ отдѣлнитѣ единици, но твърдо и сигурно върви по-пжтя на прогреса. Отъ съприкосновението на личнитѣ идеали се образува общочовѣшкия идеалъ, идеалътъ на болшинството, който то се счита морално задължено да осжществи. Историята ни показва, че тази мисъль е права. Великитѣ побѣди на човѣчеството въ область-

та на политическия и социалния животъ сж покрай другото и велики морални побѣди, защото тѣ отговарятъ на моралнитѣ искания на най-добрата часть отъ човѣчеството. Припознаването напр., на тъй нареченитѣ „естествени“ права на човѣка — бѣше и е плодъ не само на измѣнилитѣ се обществени групировки, но и на съзнателното дѣятелно искане на интелигентнитѣ слоеве. Ето защо обществото тъй радостно привѣтствува новитѣ реформи.

Но човѣчеството не е извършило още своята работа. Има още много не справедливости, които ще трѣбва да се прѣмахнатъ. Има много несправедливости и въ сегашния икономиченъ животъ на човѣка. Но тѣ нѣма да се прѣмахнатъ до тогава, до когато не почне усилено да работи общочовѣшката съвѣсть, моралното чувство на болшинството. Въ това могатъ да бждатъ увѣрени социалиститѣ. Никоя обществена реформа не е бивала извършвана, до като тя не ставала мораленъ постулатъ на болшинството. Това личи особено отъ английската и френската истории. Англичанитѣ трѣбваше да произведатъ двѣ, а французитѣ три революции, и да работятъ цѣли столѣтия, за да достигнатъ истинско политическо равенство и свобода, които отъ никого вече да не се заплашватъ. Послѣднитѣ трайни успѣхи очевидно се дължатъ на обстоятелството, че новитѣ идеи станали живъ идеалъ на обществото, безъ които то неможе да сжществува. Старитѣ обществени групировки продължаватъ да сжществуватъ, но съзнанието, убѣждението на хората е пораснало. Сжщото може да се каже и за социалнитѣ идеи. Противъ волята на болшинството на народитѣ тѣ никога не ще бждатъ прокарани. Възможенъ е случая нѣйдѣ работничеството да използува силитѣ си и да произведе социална революция, но ако поне болшинството отъ обществото не бжде подготвено да схване и подкрѣпи новия социаленъ режимъ, послѣдниятъ всѣки моментъ ще бжде заплашванъ отъ реакцията на недоволнитѣ, както това нѣколко пжти става въ Англия и Франция. Тъй що то социализъмътъ, макаръ и да се прѣпоржчва като мирогледъ, само на пролетарята, цѣли да стане и общочовѣшки такъвъ. Въ противенъ случай той би могълъ да се държи само чрѣзъ насилие, а режимъ, който почива на насилие, е недълготраенъ. Наистина новиятъ „наученъ“ социализъмъ рѣзко се отдѣля отъ „утопичния». Марксъ се въздържалъ да прави каквито и да е прѣдположения за бждащата социална държава. Той подържалъ че социализъмътъ е само една научна икономическа теория и трѣбва да е чуждъ на фантазиитѣ. Въпрѣки това, обаче, всѣки пролетарий очаква съ нетърпѣние социалната реформа Той смѣта, че тогава ще бждатъ задоволени неговитѣ *човѣшки* потрѣбности. Цѣлата икономическа теория на социализъма, по такъвъ начинъ, се обръща въ едно доказателство че въ бждаще ще настжпи единъ по-дбъръ и слѣдователно по-мораленъ соцаленъ редъ отъ днешния. Социализъмътъ, въпрѣки своето механично сх-

ващане на историята, борави съ морални идеи — научниятъ социализъмъ съвсѣмъ не е чуждъ на утопичния.

Но тука е и въпроса, че общочовѣшката машина мжчно се движи, съ голѣмъ трудъ се възбужда будното морално чувство на хората. Има епохи материалистически, има човѣшки егоизъмъ. Този егоизъмъ мжчно може да се побѣди. Въ такива епохи усилията на отдѣлнитѣ идивидуми не постигатъ сжществени резултати. Но има други епохи, когато човѣчество то като че ли се събужда. Тогава моралното съзнание върши чудеса. Най-блѣскъвъ примѣръ въ това отношение ни даватъ първитѣ дни на християнството, когато по единъ необикновенъ начинъ билъ разрѣшенъ икономическия въпросъ. Първитѣ християни, горѣщи и вѣрни послѣдователи на своя божественъ учитель, безъ външни подбуди, единъ видъ неусѣтно бѣха достигнали до своеобразенъ комунизъмъ. Мжчно може да се отрече, че този чуденъ резултатъ билъ постигнатъ чрѣзъ »живото слово« на апостолитѣ. Всички опити, които иматъ за цѣль да докажатъ че движението между първитѣ християни имало економиченъ характеръ сж неоснователни. Това личи отъ мислитѣ на християнскитѣ писатели, които всички говорятъ за морално прѣраждане, а не за икономически придобивки. Социалнитѣ промѣни, които настжпиха въ християнското общество, бѣха само естествени послѣдици на новото морално съзнание у християнитѣ.

Безъ да се спираме върху многото случаи, които ни дава историята, ще посочимъ още на слѣднитѣ два факта отъ новитѣ врѣмена, въ които явно се прояви моралното чувство на съврѣменицитѣ. Ние говоримъ за онищожаването на робството въ Америка и търговията съ роби, и освобождаването на рускитѣ крѣпостни селяни, Запазването на робството и крѣпостничеството бѣше въ интереса на крупнитѣ земевладѣлци и капиталисти. Но тѣзи явления бѣха въ дълбоко противорѣчие съ християнството и новата култура, тѣ не се съгласуваха съ най-елементарнитѣ морални понятия почти на цѣлото незаинтересувана човѣчество. Борбата противъ робството и крѣпостничеството бѣше една отъ най-мжчнитѣ. Но моралътъ най-послѣ побѣди грубия материаленъ интересъ. Робството бѣше онищожено и това събитие бѣше една отъ най-крупнитѣ и най-цѣннитѣ човѣшки побѣди.

Значението на тия велики моменти е твърдѣ голѣмо: тѣ вдъхватъ на човѣка вѣра въ неговитѣ сили, вѣра въ доброто. Но щастливитѣ моменти на свѣтло пробуждане често се смѣнятъ съ тъмни епохи надълбокъ сънь, когато моралното чувство на човѣка доста много затжпява. Прѣзъ тия епохи господствува хладниятъ разумъ и егоистичниятъ интересъ. Тогава моралната проповѣдь се осмива, идеализмътъ става празна приказка и човѣкъ почва да гради своя животъ на противоположни начала. На такива епохи дължатъ своя произходъ ученията, подобни на днешния социализъмъ, който, възвеждайки моралната бездѣятелность на обществото въ

принципа на всеобщъ детерминизъмъ, се базиратъ изключително върху механическитѣ закони. За доказателство на това нека всѣки си отговори на въпроса, — би ли могло да възникне и сѫществува социализъмътъ и като научна тдория, и като политическа партия въ едно общество, между членоветѣ на което има добро съгласие и уважение.

Нѣма нищо по-лесно, струча ни се, отъ това—да се покаже, че вѣкътъ, въ който живѣемъ, е крайно егоистиченъ. Нека посочимъ тукъ нѣколко примѣра, които и на друго мѣсто сме имали случай да изтъкнемъ. Не може ли човѣкъ да се задоволи само съ необходимитѣ срѣдства за едно сносно сѫществуване? Не може ли човѣкъ да се задоволи само съ една скромна домашна обстановка и облѣкло? Не може ли единъ по-силенъ народъ да не притѣснява другъ по-слабъ? На тия въпроси трѣбва да се отговори: „да, може!“ но въ дѣйствителность се върши тъкмо противното. Безчестни борби, лукавства, потисничества — ето какво наблюдаваме днесъ въ живота, както на отдѣлния човѣсъ, така и на цѣли класи и държави.

Самото частно капиталистическо производство, отъ което излиза социализъма, носи всички признаци на дълбока поквара. Погледнато обективно, това производство никакъ не е зловрѣдно. То е резултатъ на чудната човѣшка изобрѣтателность и има за цѣль подоброто използуване на природнитѣ богатства. Самитѣ социалисти сѫ не противъ самото производство, а само противъ частнитѣ му собственици. Капиталистическото производство трѣбва да докара поевтиняване на живота, а слѣдователно и подобряването му. То се обърна, обаче, въ безчестна на много мѣста експлоатация на работничеството, то стана бичъ за безимотното население. Мизерията не само че не се намали, а още повече се засили. Голѣмитѣ злини, свързани съ това производство, ще трѣбва да ги отнесемъ пакъ къмъ моралната поквара на капиталиститѣ, а не къмъ самото производство, както по-рано мислѣли нѣкои писатели. Това се вижда отъ факта, че колкото повече държавата, като върховна покровителка на всички граждани, се намиса въ тази область, толкова по-много се подобрява материалното състояние на работничеството, и отъ примѣра на мнозина хуманни фабриканти, който показва, че когато самиятъ собственикъ на капитала поиска, експлоатацията, а слѣдователно и мизерията, значително намалѣва.

Всичкитѣ тия тъмни факти отъ нашата егоистична епоха наистина могатъ да оправдаятъ сѫществуването на работническитѣ партии, но никакъ не оправдаватъ социалистическия материалистически мирогледъ. Тѣ правятъ до очевидность ясно положението, че човѣкъ е твърдѣ голѣмъ факторъ въ градежа на историческитѣ промѣни. Капиталната грѣшка на социализъма е именно тази, че той забравя човѣка, игнорира значението на неговата идейна природа, като съ това унищожава всѣка разлика между посрѣдственостьта и гения. Не може да се говори

само за механически дѣятели, а да се забравя съзнателната и свободна работа на човѣка. Отъ прѣдишната идеалистична крайность, социализъмътъ впадна въ другата, материалистическата крайность.

Щомъ този главенъ принципъ на социализъма е несъстоятеленъ, сѫщо така невѣренъ е и другиятъ му принципъ, споредъ който *човѣшката психология е резултатъ на икономическитѣ условия.* Съ това твърдѣние социализъмътъ може би, засилва класовото съзнание на пролетариата, но твърдѣ злѣ услужва на човѣшкия прогресъ, като раздѣля човѣчеството на враждебни групи и затъмнѣва общочовѣшкитѣ идеали. Ако наистина понятията на човѣка сѫ отражение само на външнитѣ фактори, то човѣкъ никога не би могълъ да се издигне надъ природата. Той би трѣбвало да води животъ напълно съобразенъ съ послѣднята, какъвто е, напр., животътъ на растенията и, може би, на животнитѣ. Ако той е огледало, то би трѣбвало само да отражава външнитѣ влияния. Но ясно е за всички, че човѣкъ не само възприема, но и реагира. Той съзнава себе си като самостоятеленъ факторъ въ живота и се противопоставя на зловрѣднитѣ влияния, откждѣто да идатъ тѣ. *Човѣкъ се бори* — това е достатъчно, за да потвърдимъ нашата мисъль. Но какви сѫ тогава тия вънщни материални условия, които, вмѣсто да убиватъ напълно съзнанието на човѣка, достигатъ съвсѣмъ противоположни резултати като го засилватъ до най-висша активна дѣятелность? Ясно е, че такъвъ процесъ е невъзможенъ. Това се вижда и отъ фактитѣ. Добрата материална осигореность не винаги прѣдизвиква и добра психология, както и лошитѣ икономически условия не винаги правятъ човѣка звѣръ, какъвто резултатъ би трѣбвало да се очаква.

Щомъ е тъй, какво значение тогава има материалния въпросъ въ живота, който социализъмътъ въвежда въ пръвъ принципъ на послѣдния. Обладаването на материални срѣдства, както всѣки съзнава, е едно *условие*, безъ което никакъвъ животъ е невъзможенъ, то е само *срѣдство* за животъ, а не цѣль. Самиятъ животъ е нѣщо повече отъ материя. Ще приведемъ сравнението на руския икономистъ проф. Туганъ Барановский. Художникътъ за да нарисува една картина ползува се непрѣменно отъ веществото, но самата картина или собствено туй, което тя изразява, не спада вече къмъ областьта на материята, а на духа, — тя е *идея* на художника, въплотена въ материята. Така е и въ живота. Икономическата область служи само за основа, върху която човѣкъ гради чудното здание на своитѣ идеи. Разбира се, ако нѣмаше тази основа, не би могло да се построи и зданието, но това съвсѣмъ не значи, че самата основа е изградила зданието.

Така ние достигаме до противоположни на социализма заключения. Не мъртвитѣ форми управляватъ събитията, а човѣшкиятъ духъ. Политическото и социално положение въ една страна се опрѣдѣлятъ не отъ мъртвитѣ условия, а отъ моралътъ на обществото

въ нея. Положението на нѣщата въ обществото е виденъ признакъ на неговото морално състояние. Че човѣкъ не винаги успѣва да побѣди външнитѣ условия, — това е невъзможно да се отрича, но нали той и за това се усъвършенствува, за да стане единъ день пъленъ господарь на природата и себе си. Като правимъ такова заключение, ние заедно съ това достигаме до пълното припознаване на християнския принципъ, споредъ който на първо мѣсто се поставя моралното усъвършенствуване, а слѣдъ него и всички други въпроси. Очистете духа си, говори християнството на хората слѣдъ което земното благополучие само по себе си ще дойде, както това показва примѣра на първитѣ християни. Свѣтътъ ще се подобри не тогава, когато всички станатъ самодоволни егоисти, а когато всѣки съзнае, че неговото щастие се състои въ щастието на другитѣ, когато всѣки стане истински образъ и подобие на божествената чистота. Социализмътъ твърди, че *единственият* източникъ на човѣшкитѣ страдания е икономическата неосигореность. Каква илюзия! Само въ тази область ли сж страданията? Какво ще кажемъ за моралнитѣ страдания, които сж често пжти много по-силни и трайни. Кой ще ни помири съ стихийнитѣ бѣдствия, които онищожаватъ цѣли мѣстности. Какъ ще се освободимъ отъ „проклетитѣ“ въпроси за смисъла на живота? Какъ ще се прѣмахнатъ болеститѣ, пороцитѣ и най-послѣ смъртьта, които винаги съпровождатъ — човѣка. И, ако единъ день е сждено да се осжществи социалната държава, всички тия въпроси, за които сега социализмътъ не иска да знае, не ще ли изпъкнатъ отново като нераздѣлими за него загадки. Кждѣ ще намѣри отговоръ на тия въпроси страдащето човѣчество, когато за тѣхъ социализмътъ, залисанъ въ икономиката, и не е помислилъ. Побѣдата на социалистическата доктрина ще бжде началото на нейното погребване. Защото, както казахме, животътъ едва се почва отъ момента на материалната осигореность. За този именно моментъ социализмътъ не притежава нищо друго, освѣнъ кухитѣ рецепти на старитѣ атеистически доктрини, които отдавна сж признати за несъстоятелни. И тогава човѣчеството ще разбере, че материалното благосъстояние безъ нормално развито морално съзнание е само едно призрачно щастие, което е не въ състояние да задоволи човѣка.

Крайнитѣ резултати на социалистическия мирогледъ постепенно ще се съзнаятъ отъ обществото. За това този мирогледъ е и ненуженъ. Отъ социализъма трѣбва да остане само искането за широки социални реформи въ полза на безимотното или слабоимотното население. Въ такъвъ видъ то ще бжде напълно съгласно и съ християнството. Защото това искане въ сжщностьта си е морално, то отговаря на силно развитото религиозно съзнание, а като такова е искане не само класово, но и общочовѣшко. Не само съзнанието на пролетариста не може да търпи това рѣзко противорѣчие между богати и бѣдни, но и съзна-

нието на всѣки честенъ и неподкупенъ човѣкъ. Може днесъ съвѣстьта на мнозина да е затжпена, но ще дойде день — деньтъ на новото иделистическо движение, — когато то ще бжде изгладено или съвършено прѣмахнато. Изповѣдвайки тази надежда, ние не безъ удоволствие завършваме тия редове съ прѣкраснитѣ думи на Ланге: „Ще бжде ли (бждащата) битка безкръвна борба на умоветѣ, или тя, подобно на земетръсъ, съ гръмъ ще обърне въ прахъ развалинитѣ на изминатата свѣтовна епоха и ще погребе подъ тия развалини милиони хора — въ всѣки случай новата епоха ще одържи побѣда не инъкъ, освѣнъ ако надпише на своето знаме великата идея, която отхвърля егоизъма и на мѣстото на неуморния трудъ, ржководимъ само отъ ползата, поставя като нова цѣль — човѣшкото усъвършенствуване въ човѣшкото сѣмейство“.

(Истор. на материализма, т. II).

Е. Pfennigsdorf.

Най-великата културна сила.

„Голѣма грѣшка е да се мисли че развитието на културата прави религията излишна“. Така се изразява Иенскиятъ професоръ Ойкенъ, — единъ отъ най-добритѣ познавачи на модерния духовенъ животъ. Какво ли е искалъ да каже съ това?

Ние живѣемъ въ едно врѣме на блѣскаво културно развитие. Въ всички области на живота и знанието е направенъ значителенъ прогресъ. Въ областьта на науката имаме нови открития, въ философията — нови възгледи и насоки, въ техниката — голѣми усъвършенствувания. Условията за производство и консумация сж се измѣнили, срѣдствата за образование сж станали по-ефтини, по-добри, а нуждата отъ образование — по-належаща Съ една рѣчь, човѣшкиятъ животъ въ материално и духовно отношение сега е твърдѣ много подобренъ. Благодарение на парата — една едва видима сила — днесъ пжтуваме съ свѣтковична бързина и прѣминаваме огромни пространства. Улицитѣ и жилищата ни се освѣтляватъ съ електрическа свѣтлина. Телеграфътъ и телефонътъ прѣдаватъ нашитѣ пожелания и въ най-отдалеченитѣ крайща на свѣта. Ареопланътъ се издига въ въздуха надъ планини и океани, по-високо и отъ орлитѣ; водолазътъ прониква въ най-голѣмитѣ морски дълбини, открива тайнитѣ на морето и извлича изъ морското дъно разни драгоцѣнности.

Тия и много други велики придобивки, на които се удивляваме, хилядитѣ малки приятности и удоволствия на ежедневния животъ, отъ които никой така лесно не може да се откаже, твърдѣ много сж повдигнали съзнанието на съврѣменното човѣчество. Заслѣпени отъ голѣмитѣ успѣхи на науката, плѣнени отъ развитието на човѣшката мисъль и всецѣло обвзети отъ страстьта за придобиване материални

блага, мнозина днесъ забравятъ потрѣбноститѣ на своята душа, игнориратъ религиозно-нравствения животъ и отричатъ значението на религията като факторъ въ живота. Защо ни е Богъ, религия? питатъ мнозина. Днесъ човѣчеството, твърдѣ много напрѣднало въ всѣко отношение, не се нуждае отъ нѣкаква Божия помощь; ако въ течения на столѣтия то е постигнало такива велики придобивки, трѣбва да се очаква, че и всички ония злини, които още го измѫчватъ, ще изчезнатъ прѣдъ успѣхитѣ на човѣшката култура.

Наистина, голѣмъ прогресъ е направенъ въ техниката и изобщо въ областьта на материялната култура. Ние сме покорили природнитѣ сили и ги използуваме тъй както искаме — нѣщо, което миналитѣ поколения биха счели за невъзможно. Но отъ извънмѣрното и изключително занимаване съ видимия, вънкашния свѣтъ, и самъ човѣкъ е станалъ *външенъ*, едностранчивъ, изложенъ на опастность да издрѣбнѣе по сърдце и душа. Вѣрно е, че житейскитѣ наслади сѫ се увеличили и изтънчили, че тѣ качествено и количествено сѫ нарасли, но наредъ съ това и страстьта къмъ наслади и удоволствия е станала по-силна. Способностьта съ малко да се задоволяваме и желанието да служимъ на другитѣ, да се жертвуваме за близкитѣ си, да се въодушевяваме и стремимъ къмъ постигане на нѣкакви идеали и възвишени цѣли — сѫ твърдѣ много ослабнали. Човѣшкото сърдце е станало по малко отзивчиво къмъ страданията и немощитѣ на другитѣ.

Работата трѣбва да бѫде срѣдство за достигане на извѣстна цѣль. Чрѣзъ нея човѣкъ трѣбва да завладѣе свѣта отвѫтрѣ и отвънъ и да го подчини подъ себе си. Това естествено отношение обаче е изопачено. Понеже човѣкъ е забравилъ възвишеното, той е станалъ робъ на работата и се чувствува като проста съставна частица отъ работната машина на човѣчеството, като капка масло, която скоро се изгубва въ огромния културенъ механизъмъ. Тъкмо въ онова, което е най-цѣнното въ насъ, което съставлява нашето величие, се забѣлѣзва недостатъкъ. За грамаднитѣ придобивки на новото врѣме и за неимовѣрното развитие на техниката човѣкъ е заплатилъ твърдѣ скѫпо — съ едно посѣгане върху живота на личностьта. Вслѣдствие на силния стремежъ да се произвеждатъ все нови и нови културни блага, жизненото благо на душата е уврѣдено, ощетено. Човѣкъ самъ се е обърналъ на вещь и се е отучилъ да намира въ себе си вѣчно достойнство и да цѣни правото си на първенецъ между всички други творения.

Но той не иска и не трѣбва да бѫде вещь, колело въ свѣтовната машина, защото чувствува въ себе си нѣщо повъзвишено. Той иска да стане личность. Какъ да се обясни онова неясно, но все пакъ тъй дълбоко, коренно влечение на човѣшката природа, което подтиква човѣка да отива все напрѣдъ и отправя погледа му къмъ небето? Кой е въ състояние да отклони човѣка отъ егоистичнитѣ му заблуждения, да го просвѣти и възроди и

да му посочи истинската, висшата цѣль, къмъ която трѣбва да се стреми? — Само религията, християнството.

Едно врѣме Давидъ Фр. Щраусъ се опитваше да прѣдскаже, че съ постепения разтежъ на образованието ще изчезне и религията, както червенокожитѣ народи изчезватъ прѣдъ настжпващата култура. Но виждаме, че днесъ, когато човѣчеството въ културно отношение е твърдѣ много напрѣднало и образованието се е засилило, все пакъ не е изчезналъ стремежътъ къмъ религиозното, потрѣбностьта отъ религията. Напротивъ, забѣлѣзва се едно религиозно жъдуване, повдигане и съживяване на религиозното чувство. Хората трѣбваше да съзнаятъ, че съ микроскопъ и реторта не може да се открие тайната на живота, но че тя трѣбва да се потърси и открие въ дълбочинитѣ на възродения човѣшки духъ, проникнатъ отъ Христа. И ние виждаме, че писатели и поети, художници и скулптори съ особена любовь разработватъ религиозни теми и изобразяватъ И. Христа и Неговитѣ идеи въ поезията, въ художествени картини и мраморни статуи. За И. Христа никога не сж били писани толкова много съчинения, никога вниманието на човѣчеството не се е съсрѣдоточавало върху личностьта на И. Христа съ такъвъ интересъ, както въ наши дни.

Слѣдъ идването на Спасителя, Който посочи на човѣчеството истинския спасителенъ пжть, никоя култура не може да задоволи напълно човѣшката душа. Тя не може да намѣри покой въ културата, защото всѣка култура е прѣходна. Човѣшката душа е прѣдназначена за вѣчностьта, за истински, вѣченъ животъ, затова нищо не е въ състояние да я плѣни за подълго врѣме, нито боговетѣ на културата, нито идолитѣ на деня. Тя жъдува за истина, за пълна истина, а намира частица отъ нея, или заблуждение, лжжа. Тя търси хубость, истинска красота, вжтрѣшна свобода, а намира слабо отражение на хубость и свобода. Тя копнѣе за любовь, доброта, а вижда въ себе си и около себе си егоизъмъ и подлость. Но човѣшката душа не може и не трѣбва да остане незадоволена. Когато въ борбата за по-голѣмо съвършенство у човѣка се пробуди желание за спасение на душата, то изъ душата сама намира пжтя, който води къмъ И. Христа и чакъ тогава тя може да разбере пълнотата на Неговия животъ.

И. Христосъ, царьтъ на истината, свѣтящъ въ блѣсъка на вжтрѣшна красота и доброта, е най-висшето откровение. Истината, красотата и любовьта, които човѣшката душа търси, намираме като дѣйствителность, въплотени въ личностьта на И. Христа. И тая дѣйствителность не стои прѣдъ насъ като далеченъ, чуждъ идеалъ. Тя е влѣзла въ развитието на човѣчеството, всѣкиму е понятна и се докосва до сърдцето на всѣкиго. Сжщиятъ този И. Христосъ ни вика да го приемемъ и да се проникнемъ отъ Неговия духъ и учение, за да стане Той най-висше жизнено благо на човѣшката душа. Неговиятъ великъ, святъ животъ се е завършилъ на Голготския кръстъ. а пълната Негова лю-

бовь се изразила въ молбата: »Елате при мене всички...«

И тъй, И. Христосъ, чрѣзъ великата сила на въплотената въ Него истина, красота и любовь, е Божие откровение, Спаситель на човѣшката душа. И всѣки, който искрено се стреми къмъ идеали на истинното, хубавото и доброто, може да осѫществи стремежа и желанието си само въ И. Христа, защото Той е едничкия, отъ силата и пълнотата на Когото може да оздравѣе, да се възроди душата ни.

Отъ това слѣдва, *че Иисусъ Христосъ е най-могѫщиятъ културенъ факторъ, най-великата културна сила.* Излишно е да се посочва на това, което учени и мислители, проникнати отъ Христовия духъ, сѫ създали въ течение на столѣтия. Фактъ е, че естествознанието и критич. философия сѫ се развили, сѫ станали възможни само на християнска (културна) почва; че Христовиятъ духъ е очистилъ и облагородилъ въображението на художницитѣ и открилъ за изкуството новъ идеалъ на хубостьта. А дѣлата на християнското милосърдие, които, като нѣжни небесни цвѣтя, свѣтятъ въ живота, пълнъ съ умраза и егоизъмъ! — Всичко това не показва ли, че И. Христосъ е една сила въ нашата култура, прѣдъ която всички други културни сили и величини трѣбва да отстѫпятъ.

Християнството се е показало не само като възраждаща, жизнена сила въ единъ разлагающъ се културенъ свѣтъ, то е очистило и отворило пѫтя и за една слѣдваща култура, християнската. То неуморно продължава своята културна работа, култивира, възражда диви и варварски народи и култивирани вече запазва отъ отпадъкъ и разлагане. Столѣтия отминаватъ и евангелското слънце продължава да свѣти — доказателство, че то въ своята сѫщность съдържа божествена истина и вѣченъ животъ.

Нито една култура не е могла дълго врѣме да прѣнебрѣгва религиознитѣ и морални сили. Въ нашата дѣйность ние се нуждаемъ отъ истинность, прилежание, вѣрность, довѣрие. Намъ е необходимо съзнанието за личното ни достойнство дори когато извършваме и найнезначително дѣло. Потрѣбна ни е и вѣрата, че нашиятъ животъ, както и съвокупниятъ животъ въ свѣта не се обръща въ развалини, въ нищожество. Всичко това, обаче, ни дава само вѣрата въ И. Христа и Неговото учение. И който има тази вѣра, далечъ е както отъ будисткото прѣзиране на културата, така и отъ модерното нейно обоготворяване. Той знае опастностьта отъ културата — изнѣжване, обезцѣняване и занемаряване на религиозния и нравствения животъ, но той познава и нейната сила да пробужда духа, живота. И затова той дѣйствува за нейното развитие и прѣуспѣване тамъ, дѣто може, вѣренъ на Христовитѣ думи: »Да дѣйствуваме докато е день, ето иде нощь, когато никой не ще може да работи“.

Ѣ. Ѣончевъ.

По въпроса за религиозното обучение въ срѣднитѣ на училища.

Ако има една непълнота въ срѣдношколската ни учебна програма, непълнота, която веднага се хвърля въ очи, то безъ съмнѣние, това е липсата на религиозния моментъ, пълното отстранение на онова, което прѣди всичко и главно съдѣйствува за моралното възпитание и израстване на нашата учаща се младежь. Като че ли нарочно се изгонва изъ училището всичко онова, което може и трѣбва да говори на възрастващето поколение за единъ отъ наймощнитѣ фактори на живота, за единъ отъ най-гигантскитѣ и здрави лостове на съврѣмената ни култура и цивилизация. Въпрѣки, че цѣльта на срѣдното ни образование е хармоничното развитие на душата на ученика, все пакъ, вглеждайки се въ живата дѣйствителность, не можемъ отъ да не признаемъ, че тая тъй плѣнителна на пръвъ погледъ цѣль, далече не се достига, понеже нарочно се изпуща цѣлъ единъ клонъ отъ това развитие — религиозното обучение.

И чудно наистина, когато хора отъ по другъ редъ се мжчатъ да създаватъ „вѣрваща наука„ подъ название „нова вѣра“, когато въ всички почти училища, не изключая и висшитѣ, на изтокъ и на западъ, въ реда на дисциплинитѣ, изучвани отъ младежитѣ доста почтенно мѣсто заема религията, у насъ, напротивъ, на религията не се дава мѣсто въ училището и справедливо можемъ да кажемъ, че тя е изгонена отъ послѣднето.

Наистина, фигурира у насъ (въ програмитѣ на началното образование — основно и прогимназиално) учебенъ прѣдметъ Законъ Божи, но това е просто една формалность, наложена отъ немай-кждѣ и нищо по-вече. Нито мѣстото, нито работата позволяватъ да се извлѣче отъ тоя прѣдметъ оная полза, която другадѣ при друга обстановка и постановка получаватъ и извличатъ. Това, обаче, което у насъ се получава отъ прѣподаването и изучаването на Законъ Божи е доста оригинално: това е вреда и при това такава вреда, каквато мжчно ще намѣримъ въ коя да е друга область на душевното развитие. Ученикътъ завършва обучението си съ убѣждението, че е получилъ нужнитѣ прѣдстави за религията, че е получилъ необходимата за живота религиозна основа, а въ сжщность дадена ли му е поне минималната часть отъ онова, което е необходимо на смислено живѣящия човѣкъ? Не, не му е дадена.

Всичкото ни религиозно обучение се заключава, както казахме, въ изучението на свещената история, богуслужението и катихизиса — прѣдмети съвършено недостатъчни въ настояще врѣме, да се даде на интелигентния човѣкъ поне най-елементарно понятие за

оная възвишена область на човѣшкитѣ прѣживявания, която се обхваща отъ религията и която тъй живо се коментира, критикува и отрича отъ нѣкои „свободни“ прѣдставители на науката и искуството. Какъ тогава ще може съврѣмения нашъ човѣкъ да се бори или солидаризира съ всички тия отрицателни и положителни течения, когато нему нищо положително не му е дадено въ училището. Законъ Божи у насъ се минава отъ ученици маловъзрастни, умствено далече не оформени и значи неспособни за критична оцѣнка на ония догми и учения, които сѫ легнали въ основата на всѣка религия. Каква полза ще извлѣче ученика тогава отъ материя, която неговия умъ не може да асимилира? Напослѣдъкъ се направи отъ страна на Министерството на Просвѣтата и послѣднята крачка къмъ обезцѣняването на религиозното обучение: катихизисътъ, тая сѫата и отвлѣчена философия на християнското вѣроучение, се прѣхвърли отъ 3-ия прогимназиаленъ класъ (гдѣто впрочемъ и не му бѣше мѣстото — не могатъ дѣца на 13 - 14 години, не формирани умствено, да схванатъ отвлѣчената материя която тукъ се трактува) въ втори, като се дадоха наставления да се прѣминава догматичното учение на християнството възъ основа и въ свръзка съ евангелската история. Получи се по такъвъ начинъ слѣдната несъобразность: храната, която не бѣше по силитѣ на ученицитѣ отъ трети класъ се дава сега на още по-слаби, още по-маловъзрастни ученици, а по тоя начинъ и безъ туй оставеното надирѣ религиозно обучение, съвършено се компрометира. Но това не е всичко. Има още едно обстоятелство, което неволно възбужда ужасъ; има едно друго, много по-опасно и гибелно зло при прѣподаването на Законъ Божи въ нашитѣ училища — това е постановката му, прѣподавателския персоналъ.

Каква, наистина, научна подготовка има прѣподавателския персоналъ по религията въ прогимназията?

Знайно е, че на Законъ Божи въ това училище се гледа отъ високо и рѣдко се намира учитель, който доброволно да се нагърби съ прѣподаването му. И какъ може да се съгласи да прѣподава тоя „ретроградeнъ“, „противорѣчащъ“ съ науката прѣдметъ »интелигентния« учитель? Това би било цѣло прѣстѫпление по отношение къмъ себе си и обществото! При такова прѣзрително отношение къмъ работата, естествено е, че Законъ Божи се натрапва често пѫти на „най-нерелигиознитѣ“ хора, на хора, които освѣнъ че нѣматъ понятие за всичката оная важность и цѣнность на материята, която ще прѣминаватъ, но и сѫ отрицателно настроени (често пѫти по капризъ) къмъ нея. Рѣдки сѫ случаитѣ, когато за прѣподаватель по Законъ Божи да попадне учитель добрѣ подготвенъ теоритично и съ запазено, разумно обосновано религиозно чувство. Обикновено явление е въ школската ни дѣйствителность, за прѣподаватели по религията да се явяватъ учителитѣ по пѣние и гимнастика, които сами сѫ завършили религиозното си обу-

чение въ 3-ти прогимназиаленъ класъ и които взематъ тоя прѣдметъ за допълнение на часоветѣ си.

Казаното е достатъчно, за да се яви прѣдъ взора на всѣкой, малко много просвѣтенъ човѣкъ, картината на школската религиозна дѣйствителность. Работата дохожда до тамъ, че ученикътъ е прѣдъ вратата на училището, получава свидѣтелство за зрѣлость, а не е въ състояние да отговори на въпроса: що е християнство, каква е неговата сѫщность и отлика отъ другитѣ религии!?...

Училището не дава нищо за подхранване на религиозното чувство на дѣтето, като спокойно оставя тая деликатна работа на родителитѣ, на срѣдата, на църквата. Родителитѣ пъкъ отъ своя страна, хора въ по-голѣмата си часть „индеферентни", или „суевѣрни« въ религиозно отношение, заети съ свѣтски грижи за насѫщния хлѣбъ и вънкашната ошлефовка на сѣмейството си, всецѣло оставятъ това на училището и всѣкой си омива рѫцѣтѣ съ ясното и доволно съзнание, че дългътъ къмъ подрастващето дѣте е изпълненъ, че всичко, каквото е могло да се направи за религиозното просвѣтяване и оформяване на бѫдащия гражданинъ е направено. Обществото, като цѣло, сѫщо никакъвъ интересъ не проявява къмъ въпроса за постановката на религиозното обучение въ училището, или даже въ сѣмейството, и работата си върви спокойно: дѣтето расте съ една чувствителна празнота въ душевното си развитие, празнота, която често пѫти още въ тоя периодъ на живота дава да се чувствува... Мнозина искатъ да се остави работата по религиозното обучение на църквата и нейнитѣ прѣдставители. Струва ни се подобно мнѣние имаше и въ висшия учебенъ съвѣтъ — да се изхвърли Законъ Божи отъ учебната програма, а да се прѣдостави религиозното обучение на обществото и организациитѣ му, прѣдимно на църквата. При сегашната постановка на работата въ училището, такова разрѣшение на религиозната училищна проблема дѣйствително е най-доброто: щомъ училището съзнателно се отказва отъ една пряма своя работа, или щомъ на тая работа гледа прѣзъ пръсти, естествено е, че тя трѣбва да се даде другиму. Но на кого? Може ли църквата да стори това при наличната дѣйствителность? Това е въпросъ, който за хора близко стоящи до църквата не може да се разрѣши инакъ, о с в ѣ н ъ отрицателно. Църквата, въ лицето на своитѣ служители има толкова много и важни задачи, че възлагането ѝ на нови такива — визпитание на младежьта, — би било погрѣшно и необмислено. Църквата може да способствува, да подкрѣпя и да засилва или допълня работата на училището и сѣмейството, но самата тя далече не е въ състояние една единствена да поведе тая работа. Не може защото противъ нея ще се нахвърля всичко това, което сега гледа да я натовари съ материя и работа която му е неприятна е нежелателна. Не мога да не припомня тукъ единъ печаленъ фактъ, който тъкмо ще илюстрира току що казаното. По инициативата на църквата (пра-

вославното братство) въ гр. Х. бѣха наредени религиозни бесѣди за възпитанието и затвърдяването на християнитѣ въ духа на религията. Понеже братството не разполагаше съ собственъ салонъ, бѣше принудено да потърси помощьта на училището — да иска да му се отстжпи единъ отъ салонитѣ на една прогимназия. И що? Подъ разни прѣдлози и съ разни извъртания тоя салонъ, макаръ че на първо врѣме, да бѣше отстжпенъ, единъ день се отне и на работата трѣбваше да се тури кръстъ...

Една отъ сжществениитѣ причини за отказването на салона бѣше тая, че училището щѣло да се ремонтира, макаръ че бѣше срѣдъ учебната година и за ремонтъ и дума не можеше да става. Сжщинската обаче причина бѣше тая, че въ салона на прогимназията се постави икона, а това не хармонираше съ „духа на училището“ или по-право съ убѣжденията на по-вечето прѣподаватели, може би и на прѣподавателитѣ по Законъ Божи. Това става сега, когато въпросниятъ прѣдметъ фигурира въ учебната програма... ами що би станало, ако тоя прѣдметъ всецѣло се прѣдоставяше на „поповетѣ“? Мисъльта ми е: не може църквата да се залови съ религиозното възпитание на младежьта при наличнитѣ условие и обстановка; едно, защото на нея се възлага тая работа съ умисълъ — да се освободятъ ония, които трѣбва да вършатъ това, отъ една неприятна работа, а не отъ съзнанието, че църквата ще направи това съ по-голѣмо умѣние и успѣхъ и второ, защото тя има други, по-важни и по-трудни задачи: подготвяне и реализиране на царството Божие тукъ на земята; обединението и сгрупирването на всички християни около името на Господа Иисуса Христа, посрѣдствомъ благодатьта Божия.. А ако и църквата не може да върши това, ако нито сѣмейството, нито обществото може да вземе върху си тежката работа — религиозното обучение на младежьта, то естественно е, че това обучение трѣбва да се вземе отъ училището, както това е и въ другитѣ страни и народи. Религиозното обучение трѣбва да се поеме отъ тоя просвѣтителенъ институтъ, който има и срѣдства и воля да даде нужнитѣ знания и въ тая область на душевния животъ. А за сега въпросътъ остава откритъ: днитѣ минаватъ, поколенията се смѣняватъ и дѣйствителностьта, — живота безъ Бога —, отъ день на день става по-страшна, по-опасна. И наистина каква е нашата съврѣмена дѣйствителность?

Прѣдъ васъ е младежъ, завършилъ образованието си въ гимназията, прѣминалъ и изучилъ разни теории, хипотези и прѣдположения на учени и много учени хора, запозналъ се съ най-тайнитѣ кжтчета на сжществующата положителна наука, но останалъ безъ Бога, останалъ безъ най-нужния и необходимъ компасъ, който може да го поведе прѣзъ бурното море на живота, останалъ безъ единствената утѣха и подкрѣпа въ случаитѣ на неуспѣхъ и крушение... И ето залавя се бждащиятъ членъ на обществото, интелегентния човѣкъ, за съставяне на мировъзрѣние, залавя

се за осмисляването на живота си... и силитѣ му му изневѣрватъ; указва се, че въ него не се намѣрва здравата основа за бѫдащето здание, указва, се, че въ него нѣма най-необходимото за живота — вѣрата. И почватъ се клатушканията, прѣломитѣ и изпитанията. Лишенъ отъ цѣненъ критерий за разборъ на постѫпкитѣ и дѣянията си, основаващъ се само на регламентитѣ на дѣйствующето право, оставенъ на пълна свобода, безъ всѣкакви стѣснения на съвѣстьта и волята, вънъ отъ областьта и властьта на суевѣрието, той почва да съзнава ограничението и недостатъчностьта въ образованието си, да чувствува зиналата празнота — липсата на Бога, липсата на рѫководитель. Такъвъ обществото и срѣдата, която го обикаля, не е въ состояние да му даде. И ето, надежниятъ членъ на обществото, богато дарения инакъ юноша, изпиталъ 2-3 несполуки, започва да се отчайва, започва да съглежда въ това най-висше благо — живота — не оная прѣлесть, не онова безцѣнно съдържание, каквото е поставялъ въ него на ученическата скамейка, а едно мѫчилище, настояща геена, отъ която по-добрѣ е прѣждеврѣмено да се избави. Краятъ е извѣстенъ: или прѣкратяване на живота, или пълно разочарование въ цѣнноститѣ на живота и дирене на нови такива... съзидателна работа, обаче, вече е трудна, а спиране на кръстопѫтя нѣма и човѣкъ, възмѫжалиятъ вече юноша, трѣбва или да направи компромисъ, като запълни сѫществующата празнота въ развитието си съ всевъзможни едностранчиви учения и доктрини, които далече не сѫ въ състояние да задоволятъ критическия му умъ, или да прибѣгне до суевѣрието. Такава е картината, която прѣдставлява сегашната ни религиозна дѣйствителность и причината на послѣднята азъ намирамъ покрай другитѣ нѣща и въ това главно, че религията съзнателно е отстранена отъ училището, че съзнателно отъ взора и вниманието на любознателнитѣ младежи е прѣмахнато онова, което прѣдставлява единствена съ нищо незамѣнима сила. Ей защо и спасението отъ злото се заключава въ рационалното лѣкарство — вмъкване на религията въ учебната програма, даване мѣсто на единъ новъ, жизненъ и необходимъ прѣдметъ — обоснование на религиозната вѣра на ученика. Мнозина навѣрно ще кажатъ, че ние настояваме да се облекатъ и ученицитѣ отъ гимназията съ »расо«, както недавна единъ „ужъ интелигентенъ« събесѣдникъ ми заяви, но подобно заявление нищо не допринася за разрѣшението на назрѣлия вече въпросъ, то цѣли само да се запази сѫществующата дѣйствителность, съ ирония да се затварятъ очитѣ прѣдъ болния, а не да му се даде помощь и подкрѣпа. Не »расо«, а необходима за живота духовна храна, настояваме ние да се даде на нашата учаща се срѣдношколска младежь.

Нуждата отъ изучването и по-рационалната постановка на религията въ нашитѣ срѣдни училища отъ день на день става по-чувствителна и наложителна. Ние отъ часъ на часъ ставаме по-внимателни къмъ

оная, изоставена безъ внимание отъ насъ страна на духовния ни животъ, която тъй силно понѣкога дава да се чувствува. Тъй само ние си обясняваме рѣшението на висшия учебенъ съвѣтъ при Министерството на Просвѣтата, рѣшение в:ето слѣдъ дълги и голѣми „крамоли“ навѣрно, наново да се введе църковната история, като отдѣленъ учебенъ прѣдметъ въ гимназията. Това наистина е полумѣрка. Църковната история далече не е оная богословска дисциплина, която може да даде необходимитѣ елементарни понятия за сѫщностьта на праотеческата ни вѣра. Историята на църквата Христова, това е изложение на видимата, вънкашната страна на воинствующето за Христа общество, това е история на живота, който се е явилъ тукъ на земята вслѣдствие явяването на Богочовѣка, но това далечъ не е самия животъ въ неговата сѫщность. А за насъ, за нашата интелигентна младежь, е необходимъ именно самия животъ, който се дава отъ Бога чрѣзъ Христа. Разбира се, че ние не можемъ отъ да не привѣтствуваме това добро начинание на висшия учебенъ съвѣтъ при просвѣтното Министерство, не може да не се радваме, че слѣдвайки пѫтя на добрѣ разбранитѣ интереси на учебното дѣло, лека-полека ще се унищожатъ дефектитѣ въ учебната програма на срѣднитѣ училища, но не можемъ да не изкажемъ желанието си, че въ гимназията наредъ съ другитѣ дисциплини, трѣбва да извоюва правото си и религията и на нея да се отдаде дължимия данъкъ.

Подъ религия ние не разбираме Църковната история, която, ако и да се въведе въ учебната ни програма, съвсѣмъ малко ще допринесе за изучването и запознаването съ сѫщностьта, съ догматичната страна на религията, но разбираме ония богословски дисциплини, които засѣгатъ философската и догматична страна на религията: апологетиката (основното богословие) и догматиката или катихизиса. Въ тия само богословски науки ученицитѣ отъ срѣднитѣ ни училища ще намѣрятъ здраво и пълно обоснование на вѣрването си, отъ тия дисциплини тѣ ще узнаятъ ония отвлечени метафизични и за правилната постановка на живота и за разумното съставяне на мировъзрѣнието.

Религията не е изгубила влиянието и значението си. Тя всѣкога е била сила, която е поддържала и подпомагала всички важни и цѣнни начинания както въ живота на отдѣлната личность, тъй и въ живота на народитѣ и обществата. Нѣмаме основания да мислимъ че за сега, па и за въ бѫдаще, тя ще изгуби тая си характерна черта. Частно за нашата, отечествена история, религията е била силата, която единствено е крѣпяла и поддържала националното чувство и духъ, която е запазила народа ни отъ унищожение и погубване. Тъй че ние не би трѣбвало тъй необмислено да лишаваме бѫдащитѣ членове на народа ни отъ тая сила, а напротивъ, съ всички възможни срѣдства да се постараемъ да осмислимъ още повече тая сила, като не само ѝ дадемъ нужното врѣме и мѣсто, но и се постараемъ

да я издигнемъ до нужната висота и съвършенство.

Далекъ сме отъ мисъльта, обаче, че религията трѣбва да изучаваме и пазимъ, защото въ нишето собствено минало и въ миналото на човѣчеството въобще, е играла важна роля. Религията ние поставяме като самоцѣнность и мислимъ, че тя трѣбва да се изучава отъ съзнанието на нейната важность и значение въ дѣлото на създаване на мировъзрѣние, въ дѣлото на създаването на истински, достоенъ човѣшки животъ и въ дѣлото на самия практически животъ.

Наредъ съ много цѣнности, съ които човѣкъ въ продължение на тукашния си земенъ животъ се срѣща и които често пѫти прѣоцѣнява и прѣвръща въ нецѣнности и религията сѫщо се явява като цѣнность. Тя е цѣнность, съ която човѣкъ се познава още отъ дѣтинство и която прави щастливо изключение въ реда на другитѣ цѣнности — тя никога не се прѣоцѣнява и обезцѣнява.

Вѣрно е, че за врѣме тая цѣность по разни причини може да потъмнѣе, може да отиде на втори и трети планъ, като отстѫпи мѣстото си на модата и на духа на врѣмето, но фактъ е, че тя никога не се поставя на едно стѫпало съ другитѣ „модни“ цѣнности, че тя никога не се обръща въ нецѣнность. За тая именно тъй цѣнна цѣнность би трѣбвало да се посвѣтятъ повече минути и по-сериозно внимание!

Слѣдъ всичко казано, ние ще заключимъ:

Въ нашитѣ срѣдни училища религията, като учебна дисциплина не сѫществува. Прѣдъ видъ, обаче, на огромното значение, която тя има въ дѣлото на оформяването на човѣка и създаването на мировъзрѣнието му, а така сѫщо и въ практическия, ежедневенъ животъ, налага се по-разумното и по-основателно запознаване съ нея още въ училището. Ето защо религията трѣбва да се въведе въ учебната програма на нашитѣ срѣдни училища като макаръ съ по единъ часъ седмично, въ нѣколко класа и застѫпи християнската апологетика и догматико-обличителното богословие.

Ние живѣемъ въ епоха на постоянно строение, дано и въ тая область направимъ нужното, за да можемъ съ достойнство да получимъ благодарностьта на идящитѣ поколѣния!

с. Костенецъ, юлий 1915 г.

Кером. Д-ръ Антимъ Шивачевъ.

Значението на религията въ литературата.

Несъмнѣно е, че религията е мощенъ факторъ, който играе най-велика роль въ сѫдбата на човѣчеството. Нѣщо повече, тя е първоизточникъ, отъ който всичко получава, — така да се каже, — своето начало, своя животъ. Първиятъ извѣстенъ животъ на човѣчеството, за който ние знаемъ отъ история-

та, е религията. Най-великитѣ поетични творения на дълбоката древность винаги сѫ произлизали отъ въодушевяването съ религиозна идея. Дори на изкуството, изобщо, въ древность се гледало като на нѣщо свещено, божествено. На поетитѣ и художницитѣ пъкъ се е приписвало и дарба на „божествено“ вдъхновение. Поетитѣ напр. въ Гърция сѫ се наричали пророци и служители на музитѣ, а по-старитѣ отъ тѣхъ винаги сѫ носили титула «теолози“. Сѫщо и древнитѣ философи винаги сѫ били на мнѣние, че никой не може да бѫде великъ поетъ, ако не притежава дарбата на божествено вдъхновение[1]). Съ това и се обяснява, защо поетътъ на древностьта, начевайки произведението си винаги се е обръщалъ къмъ боговетѣ на музитѣ съ молитви, които молѣлъ да се всели въ него божествена сила на вдъхновението. Това се вижда най-ясно отъ първия стихъ на Омировата Илияда:

„Музо, възпѣй ми гибелния гнѣвъ на Ахила Пелеевъ,
Който създаде хиляди злини на ахайското племе
И захвърли много юнашки души херои
Аду, а тѣхъ сами направи плячка на псета и на всѣкакви птици“.

Освѣнъ туй, и самитѣ поети сѫ си приписвали дарба на божествено вдъхновение. „Фебъ, —бѣлѣжи Хораций,—ме е надарилъ съ изкуството да пиша стихове.“ Богъ живѣе въ насъ — казва Овидий,—ние се сношаваме съ небето; отъ ефирнитѣ области слиза върху ни вдъхновение.“

[1]) гл. Н. Рожденственски, Хр. Апологетика, стр. 51.

Религията, изобщо е послужила като фундаментъ на литературата. Зачатъцитѣ на всѣка една литература — както забѣлѣза и единъ отъ нашитѣ литератори, — се криятъ въ ония далечни врѣмена, когато човѣкътъ е почналъ да принася жертви и да възнася химни къмъ божествата. Да вземемъ за примѣръ религията на гърцкия народъ, който отъ всички древни народи, най-вече можалъ да достигне до найвисокъ разцвѣтъ и култура.

Гръцкитѣ божества отначало не сѫ нищо друго, освѣнъ природни сили. За принципъ на гръцката религия служи природата. Величието и страхътъ възбуденъ отъ природнитѣ стихии, сѫ станали причина да се обоготвори природата отъ древния човѣкъ, който отдалеченъ еднъжъ отъ Бога, неможалъ вече да се приближи и познае истинския си Творецъ. Съ течение на врѣмето стихиитѣ, благодарение на народната фантазия, се антропоморфизиратъ, получаватъ тѣло и душа. Това сѫ именно ония много божества, които — споредъ прѣдставитѣ на гърцитѣ — вѣчно сѫ живѣли на пл. Олимпъ. Всички тѣзи сегашни гърцки богове сѫ изцѣло вече поетически създадени образи, които дълбоко сѫ залегнали въ душата на поколенията. За туй ние виждаме за едни и сѫщи богове прѣзъ всички древни врѣмена, всички поети да пѣятъ Поезията на гърцитѣ има за изключителенъ прѣдметъ божествата. Тя е пълна съ трогателна наивность, естественость, свѣжесть на израза и пълна художественость[1])

[1]) Ал. Балабановъ, Гръцката драма, художникъ V, 1907 г.

Сѫщо и на разнитѣ др. видове гръцки литературни произведения сюжетътъ имъ се търси по-вече изъ областьта на религията. Това се забѣлѣзва и въ изящната словестность и на другитѣ народи. Чудно прѣкрасни мисли и възвишени слова ние срѣщаме напр. въ химна на Клеанта отправенъ къмъ върховния богъ—Зевса:

Висший безсмъртни Богъ, многоименни вѣчни вседържи-
телю,
Владѣтелю на природата, управляющий всичко по законъ
Поздравлявамъ те! На всѣки човѣкъ е позволено да те при-
вѣтствува,
Че ний отъ тебе произхождаме; ние само сме удостоени
Съ членораздѣлна рѣчь отъ всички сѫщества, които живѣятъ и се влачатъ по земята.
За това ще те прославямъ и ще възпѣвамъ всѣкога твоето
могѫщество...“

Но при все туй, древниятъ човѣкъ не излиза отъ рамкитѣ на козмоса. Дѣйствително, той е можалъ, най-сетнѣ, да дойде до съзнанието, че сѫществува едно абсолютно Висше Сѫщество, само че идеята за истинаго Бога прѣдставя се като прѣзъ прѣчупени лѫчи — въ изопаченъ видъ. Прѣзъ всичкото туй врѣме, човѣкътъ търси и намира абсолютното божество само въ Зевса, или въ сѫдбата. Въ такъвъ видъ и смисълъ той възпѣва своя Богъ. Това нѣщо се забѣлѣзва въ произведенията на всички древни поети и писатели.

Когато всички други древни народи бѣха свързани, въ своя религиозенъ животъ, съ силитѣ на природата и потънали въ тѣхъ до самозабрава, само единъ народъ успѣ да освободи човѣшкия духъ отъ природата и мрачния облакъ, който покриваше тогава религиознитѣ понятия на другитѣ народи. Това бѣ еврейскиятъ народъ. Само евреитѣ можаха да пробиятъ пѫть и да познаятъ сѫществуването на единаго Бога. Но и този тѣхенъ монотеизмъ насмалко щѣше да изгасне съвършено, защото многобожието бѣше обзело и наводнило цѣлия тогавашенъ миръ. Еврейскиятъ народъ, наистина, не можа да се отличи въ такъво развитие, въ каквото Гърция и Римъ. Нито изящнитѣ изкуства, нито вкусътъ къмъ красивото, нито философскиятъ духъ, нито дарбата за всемирно господство, нито пъкъ изработването на правото не бѣха отличителни и свойствени черти на тоя народъ. Значението на еврейския народъ се състои въ това да бѫде той народъ на истинска религия[1]). Оттукъ и цѣлата литература на тоя народъ носи своеобразенъ характеръ. Книгитѣ на Ветхия Завѣтъ, напр., разгледани отъ чисто човѣшка страна, прѣдставяватъ отъ себе си единъ богатъ сборникъ отъ литературни произведения. Тѣ сѫ отъ различенъ характеръ: исторически, лирически и дидактически. Но въ всички тия литературни произведения вѣе единъ и сѫщъ духъ — религиозниятъ духъ, религиозното миросъзерцание, духътъ на строгия, пламенния, възвишения и неумолимъ монотеизъмъ. Като господствува въ тѣхъ тоя послѣдниятъ, той имъ придава оня своеобразенъ отпечатъкъ, който рѣзко ги отличава отъ

[1]) Apologetische Varträge v. Prof. E. Luthardt, 4 Aufl. 1896, I, 68.

литературитѣ на всички други древни народи. Наредбата и образуванието на древния естественъ животъ ние можемъ да научимъ и отъ другитѣ народи — Гърция и Римъ. Ала най-възвишеното нѣщо — първата причина на всичко сѫществуваще — Бога и отношението на цѣлия естественъ животъ къмъ божеството, ние можемъ да намѣримъ само тукъ — въ литературата на еврейския народъ. Като четемъ Св. Писание, ние виждаме, че то прѣдставява най-величественото литературно произведение, което сѫществува въ цѣлия свѣтъ. Величествено е то, както по своята простота, тъй и по пълнотата и особената дълбочина на мислитѣ, по силата и разнообразието на рѣчьта, по богатството и хубостьта на своята поезия.

Много по-рано отъ врѣмето, когато Пиндаръ е прославявалъ божествата и побѣдителитѣ на олимпийскитѣ игри, *Давидъ* е съставлявалъ поетически своитѣ псалми, отъ полета и силата на които и до днесъ се услажда нашата душа. Много по-напрѣдъ отъ врѣмето, прѣзъ което Омиръ е възхищавалъ по брѣговетѣ на Мала-Азия внимателното юношество на своя народъ съ разказитѣ си за божествата и отверженитѣ херои на Троада, *Моисей* и сестра му сѫ пѣели своитѣ побѣдоносни пѣсни по случай гибельта на египетския Фараонъ или порочицата *Девора* е тържествувала съ смѣли образи изъ фантазията си побѣдата на своя народъ.

Когато върху хълмоветѣ при р. Тибъръ сѫ се поставяли за прѣвъ пѫть още основнитѣ камъни на бѫдещия мировъ градъ Римъ, всрѣдъ Израйля живѣеха пророци, които съ мощната рѣчь, прѣвъзхождеща оная на Демостена, съ поетическия си полетъ по-величественъ отъ Есхиловия, възвѣщаваха Божитѣ сѫдбини на народитѣ и говорѣха съ много по-сладки и по-мили думи, отколкото чаровнитѣ думи на единъ Софокълъ. Нѣма, наистина, въ човѣшкитѣ чувствувания нито единъ тонъ, който да не се отзовава тукъ отъ гърмотевичнитѣ вълнения на свещения гнѣвъ или сърдцераздираещитѣ вопли на отчаяние, до найнѣжнитѣ звукове на милостьта и пламеннитѣ пѣсни на любовьта. Св. Писание, разгледано само като произведение на човѣшкия духъ, надминава всички литературни произведения на всички народи прѣзъ всички врѣмена[1]).

Религията на древностьта, вънъ отъ тая на евреитѣ, по степено се ограничавала въ прѣдѣлитѣ на човѣшката идея. Тя не се стѣснява да приписва на боговетѣ си човѣшки страсти и грѣхове. Тая религия, както се спомена и по-прѣди, е прѣдставява олицетворение на всевъзможни природни стихии и човѣшки страсти. Ето защо и тя отъ день-на день почва постепено да отпада. Най-сетнѣ въ врѣмето на римскитѣ императори, скоро около идването на Спасителя, когато Римъ става пантеонъ на всички до тогава езически божества, древната религия съвсѣмъ изгубва своята нравствена власть надъ хората и изцѣло рухва. Яви се сега вече християнството, като религия на любовь, правда и справедливость, и замѣни

[1]) Ср. Hl. Schiftin Apol. Vorträge, 4 Aufl. 1896.

многобожната древна религия. Новата Христова религия, тоя единственъ най-мощенъ културенъ факторъ указва влияние на всички страни отъ послѣдващитѣ врѣмена. Тя вдъхна на разкапалия се древенъ миръ новъ нравственъ духъ, прѣзъ който той заживѣ по съвършено нови начала. Съ нейната поява и възтържествуване се извърши всестраненъ прѣвратъ надъ културното човѣчество въ гърко-римския свѣтъ. Евангелското учение даде нови коренни измѣнения за всички ония вѣчно духовни блага, безъ които не сж възможни нито развитието, нито щастието на хората, нито и самиятъ животъ.

Като едно божествено учение съ възвишени свети принципи, новата неземна религия даде на искуството въобще и частно на литературата единъ възвишенъ идеалъ. „Новата религия, — бѣлѣжи на едно мѣсто нашиятъ литераторъ Карагюлевъ, — като прѣроди разкапалия се древенъ миръ, подновн и съживи самата класическа литература, която подобно на всички други тогавашни прояви на античната култура, била тя умствена или веществена, почна бърже да отпада. Това можа да направи християнството, защото откри за човѣшката душа нови дълбоки източници за поетично вдъхновение въ новия мирогледъ. Тоя новъ мирогледъ взе да се изразява въ непознатия до тогава копнежъ за човѣшката душа, копнежъ за нетлѣнното, вѣчното и небесното“.

Новата и най-съвършена религия на Христа винаги е служила като неизчерпаемъ източникъ на вдъхновение и сюжетъ, отъ който писателитѣ сж черпили материали за своитѣ творения. Въ това ни увѣрява, както самата история, тъй и литературата. Повечето отъ най-крупнитѣ литературни творения, които сж високи прояви на обикновения човѣшки гений, сюжета имъ е религиозенъ.

И въ наше врѣме, писателитѣ и поетитѣ черпятъ вдъхновение често изъ областьта на религията, като прѣдимно се опитватъ да нарисуватъ картината на оня страшенъ двубой между езическия миръ и християнския и тържеството на послѣдния, който черпи своя материалъ изъ богатството на естествения животъ, изъ свѣта на естественитѣ духовни интереси, както и изъ най-скрититѣ тайни на човѣшката душа. Такъвъ опитъ прѣдставя »Quo Vadis (Камо Грядеши)« на извѣстния полски романтистъ — Х. Сенкевичъ и »Смерть Боговъ«, романъ на руския писатель — Д. Мережсковски. Въ тоя духъ сж написани и други образи отъ тоя родъ произведения, въ които религията или християнството съставяватъ фона, всрѣдъ който се развива дѣйствието и се опрѣдѣлятъ характеритѣ на изписанитѣ лица. Безъ да се има прѣдъ видъ нѣкои въ най-ново врѣме наши писатели, на много такива опити авторитѣ, като Сенкевичъ, Флоберъ, Милтонъ, Мережсковски и др. достигатъ невъобразима художествена мощь. Самата четеща публика чете съ жадность и наслада книги като отъ »Бенъ Хуръ«[1]), което е

[1]) Тая хубава книга е издадена и складирана въ магазина на Софийското свещеническо братство.

още едно доказателство, че религията е била и остава неизчерпаемъ източникъ на вдъхновение за поети и художници. И писатели като Пушкинъ казватъ: »религията е създала изкуството и литературата. Всичко, що е било велико въ найдревно врѣме до сега, се намира въ зависимость отъ религиозното чувство. Безъ религията не би съществувала нито философията, нито поезията, нито нравственостьта«.

Теменужинъ.

Дългътъ къмъ отечеството.

* * *

Войната срѣщу Турция бѣше обявена. Полковетѣ единъ по другъ, съ цвѣтя и пѣсни, отъ всички крайща на България бѣха потеглили за да отидатъ тамъ, дѣто ги зовѣше отечествения дългъ.

Общо затишие По лицата на мнозина ще прочетешъ печалъ и униние. Понѣкога само, когато градскиятъ глашатай извѣстяваше за нови побѣди на българското оржжие, чукането на пълнитѣ чаши и пѣснитѣ за побѣдитѣ правѣха да се наруши монотонното, сънно състояние на глухата провинция. И пакъ всичко затихваше...

* * *

Бѣха се изминали три седмици отъ мобилизацията. Тъмна октомврийска нощь. Валѣше. Балканскиятъ градецъ Г. се бѣше свилъ въ недрата на своята майка, като уплашена птичка, която намира утѣха и успокоение въ здравото си и далечъ отъ чужди погледъ гнѣздо. Кжщитѣ му, покачени една върху друга, гледаха печално и самотно въ тъмнината съ своитѣ тъмни изгаснали очи. Всички се бѣха прибрали въ убѣжищата си и очакваха съ трепетъ и безпокойствие утрѣшния день, който ще имъ донесе още по-славни и нечути побѣди на българското оржжие а съ тѣхъ — нови радости, нови сълзи и проклятия.

Госпожа Коларова плетѣше нѣщо прѣдъ замислената лампа и често отправяше погледа си въ дълбочината на кривата уличка, която бѣше опасана отъ дългъ мжтенъ порой, той съ шумъ и трѣсъкъ се губѣше подъ широкия камененъ мостъ. Само два мъжделиви фенери освѣтляваха калнитѣ локви изъ улицата. Тя чакаше нѣкого. Въ сжсѣдната стая спѣше вече дъщеря ѝ Люба. която и бѣше единствена, на устнитѣ на която блуждаеше лека, игрива усмивка. Тя нѣколко пжти се засмѣ въ съня си и пакъ се успокои. Равномѣрното ѝ дишане на вълни се носѣше изъ стаята и достигаше до ушитѣ на бѣдната вдовица.

Майката не бѣше спокойна. Тя все продължаваше да гледа прѣзъ прозореца, по който се разбиваха хиляди дъждовни капки и търсѣше съ погледа си този, които и бѣше най-милъ въ свѣта и когото обичаше до до болка Този човѣкъ бѣше самиятъ и синъ Любомиръ, за кжснѣлъ като никога сега. Но той все не идваше.

—Защо ли го нѣма още? —

се чудѣше майката. Друга вечерь не е закъснѣвалъ тъй. Да не би бѣда нѣкаква да се е случила съ него. Господи, Боже мой,—шепне едва тя, кждѣ се забави моето обично момче? Още веднажъ се вгледа тя въ тъмнината съ напрѣгнато внимание и затаенъ дъхъ.

Само плѣсъкътъ на дъжда и далечниятъ лай на раздразнено куче нарушаваха еднообразието на нощьта....

Не слѣдъ много врѣме изъ тѣсната уличка се зададе фигура, върху която *калниятъ* уличенъ фенеръ хвърляше своята слаба свѣтлина.

Той е,—си каза тя, и слѣзе да отвори пжтната врата.

—Добъръ вечерь, мамо,—гузно я поздрави той, прося извинение за гдѣто се осмѣлихъ да закъснѣя тази вечерь, което нѣма да се повтори вече. Азъ всичко ще ти разправя, — и той се впусна напрѣдъ изъ високата дървена стълба. Като хвърли небрѣжно пакета, които бѣше подъ мократа му пелерина, той донесе отъ килера едни стари чизми, вълненъ поясъ, туристическата си раница и вехтия си балтонъ.

— Мамо,—ѝ каза той, вижъ, моля ти се, та ми приготви всичко нуждно за похода, понеже въ деветь часа утрѣ ще заминемъ... Майка му поразена, гледаше плахо и неспокойно

— За кждѣ, маминото, какво значи всичо това? Да не би да заминешъ за бойния театъръ?

— Много вѣрно говоришъ, мамо, и вѣрвамъ че си готова да посрѣщнешъ изненадата, която може би е тъй горчива. Кажи ми, бихъ ли могълъ да постжпя друго яче, когато ми се падна случай и азъ да взема скромния си дѣлъ въ тази кървава неравна борба, свидѣтели на която сж тракийскитѣ полета и македонскитѣ чуки.... Азъ искамъ и ще трѣбва да си отмжстя за сѣнката на убития твой мжжъ, която сега ме зове .. Ще отправя жестокия си ударъ тамъ дѣто трѣбва, па макаръ и мене да послѣдва тази сжщата участь сетнѣ...Да, слѣдъ десеть дни ще бждемъ тамъ...

«Тамъ дѣ земя гърми и тътне
Отъ викове страшни и злобни
И прѣдсмъртни пѣсни надгробни...»

Очитѣ му се взрѣха въ жгъла на стаята, дѣто висѣше закаченъ на гвоздей револверъ, а подъ него – портрета на убития му баща. Съ свити юмруци и *почервенѣло отъ жажда за отмжщение лице, той извика*:

— Татко, милий ми татко, азъ ще си отмжстя жестоко за твоята прѣждѣвременна смърть.. Тиранътъ ще изпита силата на отмжщението... Азъ...

Майката за мигъ ни дума можеше да каже на всичко това, а продължаваше да гледа сина си съ голѣмитѣ си плахи очи. Тя не можеше да му възразява, тъй като много добрѣ познаваше силния му характеръ, подобенъ на грамадна здрава скала срѣдъ бурно море, която цѣли вѣкове морскитѣ вълни сж блъскали, безъ да могатъ я погреба въ своитѣ хладни дълбочини. Достатъчно бѣше да вземе нѣкое рѣшение, за да го тури веднага въ изпълнение. Прѣдъ нищо не се спираше той. Тя знаеше сжщо, че ако не му позволи да замине, той и безъ нейното съгласие ще тръгне. Това я застави да се съгласи врѣменно съ не-

го, за да може сетнѣ съ молби и увѣщания да го възпре. Вратата се затвори слѣдъ нея. Тя излѣзе безъ да каже нѣщо.

— И »Надвечерието» вземи отъ етажерката. Тази книга трѣбва да бжде при мене, — чуваше се неговия гласъ.

Любомиръ слѣдваше въ четвърти гимназияленъ класъ въ родния си градъ. Казвамъ роденъ, понеже тукъ той бѣше живѣлъ цѣли петнадесеть години, а роднината му бѣше Македония. Едва навършваше осемнадесетата си година, но бѣше надаренъ съ здрави ржцѣ, широки плешки и силни гжрди. Прѣдъ неговата физическа сила и непоколебимъ духъ другаритѣ му благоговѣяха и не напразно заслужи той епитетътъ „Ахилъ“, който бѣше *станалъ почти нарицателно име*. Съ учителитѣ си се държеше доста коректно, а бѣше и прилеженъ момъкъ и много обѣщаваще ето защо той бѣше спечелилъ върху си тѣхното внимание и симпатии. Но сега... Сега той трѣбваше да напустне и гимназия, и уроци, и учебници, за да отиде тамъ, гдѣто го тласкаше невидимата сила. Не можа̀ да ѝ се възпротиви и ето—утрѣ ще замине.

— Какво ли ще каже мама на всичко това? — мислѣше той, — тя е разбрала, че ще отида... Ами моята клета сестричка, на която съмъ единствената утѣха въ нейнитѣ пълни съ рози и блѣнове години и която ще чувствува най-силно моето отсжтствие отъ милия бащинъ покривъ?... Ами роднинитѣ, приятелитѣ? Какъ ще погледнатъ тѣ на моето рѣшение? Но вжтрѣшниятъ гласъ, който не търпѣше противорѣчие, му казваше:

— „Не, ни най-малко внимание не обръщай нито на майчинитѣ сълзи, нито на сестринитѣ въздишки и плачове, нито пъкъ на роднинскитѣ скжпи съвѣти... Трѣбва да си проникнатъ отъ единствената мисъль, — отечествениятъ дългъ, сѣнкитѣ на убититѣ за правда и свѣтлина, блуждаещитѣ сѣнки на вѣчно страдащитѣ, които изнемогватъ подъ и г о т о на азиятеца — турчинъ. Ако не сега, кога другъ пжть ще мога да си отмжстя?...

Мислитѣ му бѣха прѣкжснати отъ явяването на майката. Очитѣ ѝ бѣха влажни; още сълзи капѣха върху блѣдото ѝ лице, които тя изтриваше съ кърпата си.

—Всичко почти е готово и... и ти можешъ спокойно да заминешъ утрѣ, —едва изговори тя, като искаше да скрие сълзитѣ си.

— Недѣй пла̀ка, мамо! Стигатъ толкова сълзи! — се мжчеше да я успокои той. Трѣбва да знаешъ, че ако съмъ обрѣченъ на загинване, на смърть, нито клетвитѣ, нито пъкъ сълзитѣ ви могатъ да ме спасятъ. Трѣбва да приемемъ плодоветѣ на провидѣнието, па били тѣ отровни или не. Най-послѣ и да ме убиятъ, ти пакъ не трѣбва да плачешъ, а да разправишъ на всички, които ще се интересуватъ за постигналата ме участь сетнѣ, че твоятъ синъ е затворилъ очи на вѣки, слѣдъ като се е сражавалъ за свободата на своята родина. Ще има ли по-голѣма гордость за тебе отъ тази? Но, стига да говоримъ за това, мамо, — виждамъ ти пакъ се нажалѝ, готова си пакъ да плачешъ,

— Да, скжпо цвѣте мое, радость моя, — подвзе тя слѣдъ настжпилото кжсо мълчание, ти знаешъ, че още прѣзъ 1903 година загубихъ баща ти, незабравимиятъ Константинъ, който напустна кариерата си, мирния си трудовъ животъ, всичко, и съ оржжие въ ржка отиде да се бие за свободата на своитѣ братя, които сж и наши. Той намѣри смъртьта си на *Бѣлица**), като ни остави тукъ немили — недраги да проклинаме сждбата, която найжестоко и безцеремонно тури кръсть на неговитѣ стремежи къмъ животъ, къмъ свѣтло бждеще. Остави ни той съ една нищожна пенсия и тази кжща, срѣщу която е изтеглена вече значителна сума отъ банката. Съ тѣзи скромни срѣдства ний трѣбваше да живѣемъ до сега, като жертвувахъ всичко което имахъ само и само да те образовамъ и възпитамъ, което бѣше моето желание и стремежъ. За друго какво можехъ да мисля. Ти вече си четвъртокласенъ гимназистъ, не си момче та да не можешъ да ме разберешъ и да ми влѣзешъ въ положението. Но, изглежда че още има да се тревожа и мжча, като че ли съмъ уврѣдила нѣкому съ нѣщо, като че съмъ прѣгрѣшила прѣдъ Бога. Дали Той иска да ме изпита?

Но Любомиръ все мълчеше, като поглеждаше сегизъ — тогизъ майка си.

Тя продължи:

— Но сега.. Кажи какво ще правя безъ тебе? — ти си ми едничката надежда и утѣха, единствения мой другарь, единственъ крѣпитель въ моя самотенъ животъ, най-скжпото сжщество на свѣта... Кажи! Кажи!

— Зная, мамичко, че съмъ ти най-драгъ на свѣта; зная че ви оставямъ въ най-плачевно състояние; зная, че може би азъ ще стана причина да се разори моето скжпо сѣмейство, но не мога, моята съвѣсть друго не ми позволява, бсвѣнъ да грабна оржжието и да дамъ своята макаръ и нищожна подкрѣпа на тоя измжченъ народъ, който цѣли вѣкове гине въ мракъ и робство. Да види и той ясни дни, надежди, свѣтло бждеще... Стигатъ му толкова мжки... Часътъ на отплатата вече настана. Азъ нѣма да губя повече врѣме. Напрѣдъ! и нито крачка назадъ.

— Мой мили Константине! Азъ зовя твоята сѣнка сега. Нека твоятъ духъ витае винаги надъ главата на сина ти и го избави отъ всички мжки и злочестини, които ще срѣщне по своя стръменъ пжть, покритъ съ слава и вѣнци... — и тя падна на колѣнѣ, съ ржцѣ отправени къмъ небето; подъ слабата свѣтлина на догорящето кандило и дълго шепнѣше молитви...

Любомиру стана мжчно, неловко отъ тази гледка. За пръвъ пжть въ неговия животъ на очитѣ му, пълни съ вѣра и самоотверженость, се показаха двѣ сълзи. Той гледаше замислено молящата се за неговия животъ майка, около която кандилото хвърляше тъмни, фантастични сѣнки. Когато се бѣше свършила молитвата, той отиде да получи вечернитѣ благопожелания отъ майка си, като й пожела лека нощь. Прѣди да си легне, тя

*) Село въ Македония, извѣстно отъ въстанието.

разрови изъ куфера си, намѣри едно малко топче, обвито въ хартия, което тя зашй на дрехата му. Послѣ силно го притисна къмъ слабитѣ си гърди и го обсипа съ цѣлувки по странитѣ, косата, челото.

*
* *

Любомиръ дълго врѣме не можа да заспи. Въ въображението му се мѣняваха картини, една отъ друга по-красива, една отъ друга по-страшна.

— Да, азъ утрѣ ще замина. И нѣма има вече нѣжни майчини милувки, нѣма да чувствувамъ до себе си сестра си, чиято усмивка никога не изчезва отъ кораловитѣ ѝ устни. Прощавай, драга майко, сбогомъ мила сестро, простете ако съ нѣщо съмъ ви огорчилъ или наскърбилъ. Другари гимназисти, скжпи учители, и ти, свещена сградо, всички простете. Прощавайте скжпи мечти и блѣнове... А тебе, скжпа Олге, тебе какъ ще забравя, какъ ще трѣбва да се раздѣля съ тебе. Азъ тъй силно и почти съ дѣтинска наивность те любя, и бихъ желалъ и за напрѣдъ да черпя вдъхновение за живота отъ тебе, моя музо. Но, какво говоря азъ? Уви! печална дѣйствителность! Тя ще бжде тъй далечъ отъ мене, пъкъ азъ..

Скоро той заспа съ ржка притисната къмъ сърцето. Тишината въ стаята биваше нарушавана отъ равномѣрното тикъ - такъ... тикъ - така... на стѣнния часовникъ. Скоро нощьта покри съ своята тъмна и непрогледна плащь и тая кжща. Въ скоро врѣме и посслѣднитѣ будни същества се прѣдадоха на съня и почивката. Мракъ и тишина царуваха вече навредъ...

Св. Йорданъ Поповъ.

IV свещенически съборъ.

Помнятъ читателиятѣ, че прѣди 8 години станаха три свещенически събори. По недоразумения между свещеници и Светия Синодъ тия събори се закриха, като се суспендира чл. 27 отъ братствения уставъ. Дълго врѣме жадното за работа свещенство моли да се възобнови чл. 27, като му се позволи да се събира на събори, доста врѣме не се вслушваха въ неговия гласъ. Тогава то се помжчи пакъ за работа, но въ друга форма. Основаха тукъ тамѣ независими братства, захванаха да се чуватъ общи зонове за общъ братственъ органъ, даже търновци създадоха Духовенъ животъ; тукъ тамѣ се чуваха гласове: щомъ Св. Синодъ не ни позволява да се събираме официално, нека образуваме отдѣленъ съюзъ. Това бѣ въ живота на свещенството. И найпослѣ една часть отъ свещенството се организира въ свещенически съюзъ. Почна да функционира и направи своитѣ три конгреси. Даже се яви официално прѣдъ Негово Блаженство съ искания. Право или криво — това ставаше въ живота на нашата черква. Почнаха се тогава прѣслѣдвания

противъ съюзиститѣ свещеници. Самитѣ свещеници виждаха, че както пръчката отдѣлена отъ самата главина не може да вирѣе свободно и даде оня изобиленъ плодъ както при главината, така и главината съ отдѣлянето отъ нея на най-способнитѣ пърчки, ставаше отслабена — и не така жизнеспособна. Всичко това се чувствуваше отъ двѣтѣ страни. Станаха сътрѣсения въ живота на България, които неможеха да не засегнатъ и черквата. Болкитѣ на народа, сѫ болки и на черквата: никога българската народна черква не се дѣлила отъ народа. Стана едно опомнюване. Всѣко царство кое се дѣли, е на загинване, а врѣмената изискватъ, като никога другъ пѫть, единение. Искаше се доказателство на разумность отъ свещенството и то го даде. Св. Синодъ възобнови свещеническитѣ конгреси. Какво съвпадение! IV редовенъ свещ. съборъ по благословение отъ Вишата духовна управа, IV редовенъ по разумно слагане на своитѣ искания на съюзеното духовенство. Всички си подадоха рѫка! Благословено съгласие! Се нинѣ что добро или что красно, но еже жити братіе вкупѣ! Всички работници на едно поле, подъ единъ пекъ, подъ едно слънце. Така се обяви IV свещ. съборъ въ столица София на 3 юлий н. год.

Въ него бѣха прѣдставени 13-тѣхъ епархии отъ царството съ по два делегати, за епархия а именно:

1, Свещ. П. Коцевъ и свещ. Йорд. Поповъ--отъ Видин. Епархия. 2. Протойерей К. Поповъ и свещ. Лука Шошевъ—отъ Врачанската Епархия. 3. Свеш. Т. Хлѣбаровъ и сакелари Н. Велевъ — отъ Търн. Епархия. 4. Свещ. Н. Тончевъ и свещ. Г. Поповъ —отъ Русен. Епархия 5) Свещ. Ив. Дочевъ и свещ. М Ханджиевъ — отъ Варнен. Епархия 6. Свещ. В. Върбановъ и свещ. Ал. Бухчевъ — отъ Сливенската Епархия. 7. Свещ. В. Стойновъ и свещ. В. Мартиновъ — отъ Ст. Загорс. Епархия. 8. Свещ. Ал. Поповъ и свещ. К. Русиновъ — отъ Пловд. Епархия. 9. Свещ. Ив. Гайдаровъ и диаконъ Д. Дановъ — отъ Ловченс. Епархия. 10. Свещ. З. Гешаковъ и свещ. Стр. Георгиевъ—отъ Софис. Епархия. 11. Протоерей Н. Саевъ и свещ. Сава Поповъ-отъ Неврокоп. Епархия. 12. Свещ. Г. Поповъ и свещ. Д. Константиновъ — отъ Струмишка Епархия. 13. Протоерей Тод. п. Николовъ и Иеромонахъ Борисъ отъ Марониск. епархия.

Нека направимъ бѣгълъ погледъ върху делегатитѣ!

По образование делегатитѣ се разпадатъ:

1 съ висше богословско - академическо; 19 съ семенарско — образование — въ София, Цариградъ и Русия; 1 свършилъ одринското свещ. училище и 5 съ незавършено образование.

По години делегатитѣ сѫ:
22 свещ. иматъ отъ 30 — 40 год.
3 » » отъ 40 — 50 год.
1 свещеникъ на 55 години.

Тия малки статистически свѣдѣния могатъ и да не бѫдатъ нуждни обаче тѣ ясно прѣдставятъ образователния колоритъ на делегатитѣ и тѣхната възмѫжела зрѣлость. 30 — 40 — 50 — 60 годишната възрасть е най-продуктивна. Неможемъ да обвинимъ събора въ младешка работа, а трѣбва сериозно се вгледамъ въ неговата дѣйность. Въ такъвъ видъ събранията се

откриха отъ прѣдседателствующи Н. В. Прѣосвещенство Св. Стр. Митрополитъ Г. Г. Герасима съ рѣчь за разумна плодотворна дѣйность. Първата грижа на събора бѣ да почте паметьта на гиганта на българската обидиненость, Н. Блаженство Екз. Иосифъ. Съборътъ се вдигна и съ разрѣшение отъ м. митрополитъ направи панахида надъ гроба на великия покойникъ. Каква искрена молитва, какъвъ великъ споменъ надъ народния труженикъ! Слѣдъ това събора си избра подпрѣдсееатель свещ. В. Върбановъ и секр. свещ. Бухчевъ и Гешаковъ.

Продължи се работа: прѣдстоеше да се опрѣдѣли дневния редъ. Тукъ бѣ камъкъ за спжване. Уставътъ ограничава, черковния животъ накипелъ: искатъ много други въпроси своето разрѣшение. Делегатитѣ схващаха трудното положение и благоразумно рѣшиха: ще се занимаемъ съ въпроси, които устава позволява и сетнѣ чрѣзъ прѣдседателствующи ще молимъ да ни се позволи да се занимаемъ и съ други въпроси, интересуващи доста свещенството и черквата. Делегатитѣ заявиха нека се помни веднажъ за винаги, че ние незаконодателствуваме, а исказваме само общи мнѣния Светия Синодъ разрѣши и делегатитѣ опрѣдѣлиха тоя дневенъ редъ:

1. Откриване събранието съ подобаваща къмъ Бога молитва и избиране подпрѣдседатель и двама секретари.

2. Изслушване отчета на синодалния счетоводитель за финансовото положение на братствения фондъ и разглеждане смѣткитѣ по него.

3. Опрѣдѣляне размѣра на помощитѣ за бѣдни свещеници и осиротели свещенически сѣмейства, отпущани въ разпореждание на епархийскитѣ братства.

5. Изработвание наредби по взаимното братско подпомагане.

5. Разискване по материална издържка на свещеницитѣ и начина за изплащане възнаграждението имъ.

6. Въпроса за пенсиитѣ на свещеницитѣ.

7. Дневни пари на свещ. въ новитѣ земи.

8. Възвръщане правата на избираемость въ училищното настоятелство и прѣподаването на вѣроучението отъ свещеницитѣ.

9. Издаване общъ братственъ органъ.

10. Измѣнение на братствения уставъ.

11. Инославни пропаганди и борбата срѣщу тѣхъ.

12. Уреждане религиозни бѣседи вънъ отъ Богуслужението.

Както вижда читателя IV свещ. съборъ си зададе доста работа, която бѣ се събрала отъ редъ години и искаше своето разрѣшение.

Вгледаме ли се въ тоя дневенъ по внимателно, можемъ го квалифицира въ IV пунктъ.

I. Организационенъ отдѣлъ,

II. Материалната часть.

III. Права и длъжности на свещеницитѣ и

IV Извънъ църковна свещеническа дѣйность.

Мнозина могатъ обвини свещ. съборъ, че много отъ врѣмето остави за разглеждане по първитѣ 2 пункта, обаче що да прави свещ., кога всѣки дневно тия въпроси му се изпрѣчватъ и не го оставятъ да помисли

за послѣднитѣ. Нуждата за поминака всекидневно му се изпрѣчва.

По първия пунктъ — организациония одѣлъ — спада измѣнение на устава. Нинѣ дѣйствуюши братственъ уставъ е непъленъ и отговарялъ за врѣмето прѣчи 8 години, сега свещ. има и по други нужди и разбирания и го измѣни, като остана съ вѣра, че това, кое не могълъ да направи IV съборъ, ще го направятъ послѣдующитѣ. Аслж и не всички бѣхме подготвени: всѣка работа изисква да се знае по отрано и проучи — пъкъ тогава приеме. Както и да е, IV свещ. съборъ направи крачка напрѣдъ. Устава ще бжде напечатенъ и свещ. ще може се произнесе. Една грѣшка се не поправи. Прѣдстои на бждащето да изправи. Извѣстно е, че събора се състои отъ по двама делегати отъ епархия, а епархиитѣ не сж съ еднакъвъ брой свещеници. Има епархии съ 90 свещ., има епархии съ 90 свещ., има епархи си 300 — 200 свещеника. Питамъ: справедливо ли е 90 свещ. да бждатъ прѣдставени съ 2 делегата, други 300 — 400 пакъ съ двама? Тоя въпросъ не би се подигалъ, ако епархиитѣ бѣха приравнени. Прѣдстои делегатитѣ да бждатъ пропорциално броя на свещеницитѣ, които е съразмѣренъ и съ числото на жителитѣ. Така става всѣкждѣ. И тукъ би трѣбвало да стане! Бждащитѣ събори нека поправатъ тая несправедливость. Добра мѣрка бѣ, гдѣ се взе рѣшение бждащитѣ събори да ставатъ и другадѣ въ митропол. градове. Въобще изработения братственъ уставъ е въ по широки размѣри и изисква *по голѣма работа* отъ свещенството.

Материалната часть. Това е болния въпросъ. Нѣмаше епархиско събрание, въ което да не бѣ разгледанъ. Нека го кажемъ откровено, обективно, че тукъ има голѣма несправедливость. Съборътъ констатира, че макаръ съ еднакво образование свещеници въ двѣ различни мѣста, получаватъ доходъ доста различенъ. Едни могатъ се радватъ сравнително на сносенъ животъ, други едвамъ прѣживатъ. Тая несправедливость произлиза отъ нееднаквото възнаграждение въ села и градове отъ една страна и не еднаквостьта на енориитѣ. Всички тегоби сж еднави надъ свещеницитѣ били тѣ въ градъ или село, бѣдна или богата енория. Всѣки свещеникъ иска еднакво облекло, еднаква храна, отъ всѣки се иска еднакъвъ трудъ. Защо тогава това различие? На погледнете учителството. Отдавна то е приравненно. Само между свещенството това различие, което не е полезна за идейното добро на черквата. Ето защо IV свещ. съборъ, безъ свѣнъ, констатира тая печална истина и взема рѣшение: *възнаграждението на свещеницитѣ да бжде по цензъ, а не по мѣсто енаритѣ да се приравнятъ по възможность.* Плащането да става мѣсечно.

Виждайки нещастнитѣ сирачета на своитѣ починали братя, какъ се скитатъ и мислѣйки за минута за своитѣ при смъртенъ случай, съборътъ изказа мнѣние още сега да се узакони, че живитѣ събратя да даватъ по 2 л. на сѣмейство на всѣки починалъ, ако то има изправно

поведение. Ще се прави една малка одържка отъ тая сума на починали свещ. по-стари отъ 55 год. — въ растояние на 20 год. — срока за пенсионирането е 40 год служба, свещ. съборъ намира за дългъ и моли да се узакони слѣдъ 30 год. служба да има право да се отегли и пенсионира. По такъвъ начинъ ще се възнагради 30 год. ратникъ и ще се извика по-млада, жизнеспособна сила да продължи работата.

По изборнитѣ права на свещеницитѣ. Нуждно е да се знаятъ мотивитѣ, защо иска свещ. възвръщане тия права. Помнятъ читателитѣ, че духовенството имаше тия права прѣди години. Сетнѣ ги отнеха съ оговорка, че това става за доброто на самото духовенство и самата черква. Колчемъ се повдига тоя въпросъ, се за доброто на черквата не искатъ да се мѣша духовенството въ партизанскитѣ борби. Това е за православното духовенство, обаче за иновѣрното — турското и протестантското — тая мѣрка не се прилага. И ние виждаме въ сѫдбоносни врѣмена православниятъ депотатъ да заседава заедно съ ходжитѣ, хахамитѣ и др., а българскиятъ свещеникъ отритнатъ. Справедливо забѣлѣзаха събратята — делегатитѣ отъ новитѣ земи: ние, когато бѣхме подъ турско робство, имахме права равни съ турцитѣ въ всички съвѣти даже въ парламента, а днесъ въ свободна България турцитѣ — тѣхнитѣ ходжи и хахами иматъ права по-голѣми отъ нашитѣ. Ние просто недоумѣваме! Често пѫти сматрятъ свещеника като чиновникъ и му отнематъ избирателнитѣ права Добрѣ, защо тогава, кога е въ оставка и не получава нищо отъ държавата, не му се възвърнатъ тия права? Както единъ запасенъ офицеръ, единъ протестантски пастьоръ, единъ турски ходжа иматъ права, нека има и българския духовникъ, кога е въ оставка. Не се боите: въ много страни тия права сѫ дадени! Или ако по разни мотиви остане сѫщото положение, нека поне се отнематъ и на другитѣ духовни лица, когато тѣ сѫ били въ оставка.

Правъ е събора, гдѣ взема рѣшение да се изнесатъ тия факти прѣдъ обществото и го помоли да се заинтересува то отъ тия дефекти.

По послѣдния въпросъ: пропагандитѣ и извънцърковната свещеническа дѣйность се говори при най-голѣмо внимание и интересъ доста врѣме. Събранието изслуша редъ случаи отъ начина на дѣйствие на чуждестранитѣ пропаганди, особено католическата. На много мѣста тѣ се подържаха отъ извѣстни фактори, които игнорираръ православната вѣра на българина. Всички тия пропаганди нанасятъ тежъкъ ударъ на националната мощь на България. Съборътъ рѣши да се изнасятъ всички тия факти въ пресата, като засили духовната книжнина. За тая цѣль е нужденъ отдѣленъ вѣстникъ на братството, понеже Ц. В. не всичко може помѣсти и пише. Съ горѣсть се изнесоха и нѣкои нови спиритически учения въ самата черква. Свещенството трѣбва да се справи съ тия течения още отъ начало, да не би да стане късно. Всички нека станемъ на поста си и опоз-

пасмъ стадото си, като го зовемъ по име. Това прѣдизвика да вземе рѣшение свещ. съборъ да се държатъ вънъ отъ богослужението религиозни бесѣди, вечерни курсове и др. извънцърковна дѣйность. Така завърши на 8 т. свещ. съборъ своята работа.

Нека бѣгло погледнемъ и надъ делегатитѣ свещ. отъ епархиитѣ. Мога съ увѣреность да кажа, че почти всички епархии бѣха пратили сериозни свещ. за работа. Грѣшкитѣ на миналото бѣха съзнати. Добъръ залогъ за въ бѫдащето! Самитѣ секретари Бухчевъ и Гешаковъ така акуратно изпълняваха своитѣ длъжности, че единъ день, кога се напечататъ протоколитѣ, свещенството ще очудва, какъ безъ стенография е сванато всичко, нито едно мнѣние не изпустнато. Нашата благодарность къмъ тѣхъ! Добро впечатление правѣше и варненскиятъ делегатъ от. Ханджиевъ, когато излагаше правата на свещ. въ изборно отношение и ги поставяше съ ония на инословното духовенство. Той просто се нравѣше на събранието по тоя въпросъ.

Търновскиятъ делегатъ от. Хлѣбаровъ покрай своя хуморъ даде такива сериозни разсѫждения по инословнитѣ и зараждающи вѫтрѣшни язви въ самата черква, че просто делегатитѣ недоумѣваха за ставащето. Неговитѣ мисли принесоха доста нѣщо на събора.

Живо участие въ дебатитѣ взимаха почти всички: от. Ал. Поповъ — Пловдивъ съ излагане на живота на инославнитѣ пропаганди — бѣ незамѣнимъ. Лука Шошевъ, Враца, съ своето спокойно примирливо държене правѣше добро впечатление.

От. Велевъ подигна за въ бѫдаще доста интересенъ въпросъ за извънцърковната дѣйность: основаване епар. братства, както въ Финляндия, гдѣто и мор. и матер. се въздигатъ енорияшитѣ. Нашитѣ благод. за това. Не малко говори и от. К. Русиновъ, диаконъ Даневъ и др. събратя. Делегатитѣ отъ новитѣ земи, бѣха на равна нога съ тия отъ свободна България въ разбиранство и схващането на разни въпроси. Това е залогътъ за добро бѫдаще на духов. Не можеше да не се схване това отъ прѣдседателя Струмишки митрополитъ, който явно благодари за умѣлото държане на събора. Пишущи тия редове му отговори отъ името на конгреса, че само при такава свобода и тактика на прѣдседателя, може се добиятъ такива рѣшения, които не само търпятъ критика, но показватъ хладенъ сериозенъ разсѫдъкъ и умно мислене. Всички бѣхме опоени и въ възторгъ. Чувствата продиктуваха и велегласно изпѣхме „Многая лѣта“ прѣдседателю, когото помолихме да бѫде тълкователь прѣдъ Св. Синодъ за нашитѣ добри намѣрения за съвмѣстна дѣйность. Спойка на тая солидарность бѣ интимния обѣдъ на който присѫтствуваха Архимандритъ Стефанъ свещ. Цанковъ, Абаджиевъ и свещ. К. Ценовъ. Говориха и мили трогателни рѣчи. Всичко това бѣ спойка, заварка на обща дѣйность за засилване прѣстижа на църквата, подготовката ѝ като органаз. единица, играющи важна роль въ историята на народитѣ.

Заключение.

Четвърти свещ. съборъ покрай взетитѣ рѣшения разбули всѣкакво съмнѣние за несъвмѣстната работа между нише и висше духовенство. Тая негова заслуга трѣбва да се сване отъ цѣлото духовенство. Така трѣбва да бжде, особено сега. Често пжти българския народъ спира погледитѣ си къмъ черквата и умилено иска много нѣщо отъ нея. Народътъ вѣрва, че както тя е играла важна роль въ много сждбоносни моменти въ неговия развой, остава си силенъ факторъ. Това налага и сзмата черква да се поогледа, да види своитѣ кадри въ организационо цѣло. Прочее, нека въ тоя духъ продължимъ своята обществена дѣйность.

Свещ. Йорданъ Поповъ

Свещ. А.

Една архипастирска обиколка.

Вѣрни на своя дългъ ние нѣма да изпуснемъ да хроникираме обиколката, която Негово Високопрѣосвещенство епархийскиятъ митрополитъ направи прѣзъ изтеклия мѣсецъ Августъ. Ние мислимъ, че нашитѣ бѣлѣжки ще бждатъ отъ голѣмо значение за религиозния животъ на нашето общество. Безсъмнѣние тѣ ще послужатъ и на бждащия историографъ на Видинската епархия.

На 6 Августъ Високопрѣосвещениятъ митрополитъ Видински г. г. *Неофитъ* пристигна въ клисурския мънастиръ Свв. Кирилъ и Методии, посрѣщнатъ тържествено отъ мънастирското братство и гоститѣ. Н. В. П. прѣстоя тукъ нѣколко дни за да проучи подробно състоянието на тая св. обитель. На 9 сжщий, недѣля, мънастирскиятъ храмъ бѣ прѣпълненъ съ посѣтители, дошли отъ близкитѣ села. Подиръ свършека на богослужението Н. В. П. произнесе назидателна проповѣдь *противъ суевѣрието* доста развито въ нѣкои отъ околнитѣ села. Съвѣтитѣ на Високопрѣосвещения проповѣдникъ се слушеха съ голѣмо внимание и се разнесоха бързо съ разотиванието на гоститѣ мънастирски.

На 14 Августъ Н. В. П., придруженъ отъ командиря на 1 планински полкъ г. полковникъ *Шишковъ*, Берковския архиерейски намѣстникъ и др. потегли за с. Вършецъ. Това село е най-хубавия лѣтенъ курортъ въ България. Тукъ сж минералнитѣ бани, които привличатъ посѣтители отъ всички кжтове на нашето отечество. Самото село и минералната държавна баня се намиратъ въ единъ кжтъ обиколенъ съ планини, обраснали съ китни и чаровни гори. Тая година банитѣ въ Вършецъ били посѣтени извънредно много. Прѣзъ цѣлото лѣто селото е изглеждало като единъ отъ най-оживѣнитѣ градове. Такова то бѣше и въ врѣме посѣтата на епархийския архирей. Едно многохилядно събрание отъ Вършечкото население и отъ посѣтителитѣ на банитѣ очакваще край селото пристигането на

Н. В. П. Ето и той пристигна. Слазя отъ файтона. Започватъ се привѣтствени рѣчи. Говориха единъ свещеникъ, общинския кметъ и директора на прогимназията. Н. В П. отговори съ обща прочуствена рѣчь, която биде изслушена при гробна тишина. Добрѣ можеха да чуятъ дори и тия, които бѣха завзели балконитѣ и прозорцитѣ на близкитѣ хотели и съсѣдни кѫщи. Поднесоха се букети, хвърлеха се цвѣтя по пѫтя, дѣто щѣше да мине архипастирятъ. На четири мѣста се правѣха фотографни снимки. При съпровождание на хилядното мнозинство Н. В. П. отиде въ църква на вечерня, слѣдъ което се завърна въ опрѣдѣлената квартира.

На 15 се извърши божествена литургия. Църквата, дворътъ ѝ и околнитѣ улици бѣха задръстени отъ народъ. Всѣки искаше да види служението на архипастиря и да чуе словото му. За жалость обаче не всички можеха да сторятъ това, защото храмътъ бѣше недостѫпенъ да побере всички. Прѣди да се започне литургията Н. В. П. произведе Берковския архирейски намѣстникъ свещ *Алекси Лиловъ* въ протоиерейско достойнство Н. В. П. поздрави съ кратка рѣчь новия „протоиерей", който съ такава же отговори и благодари за честьта, съ която биде удостоенъ. Слѣдъ това се започна божествената литургия, прѣзъ врѣме на която биде рѫкоположенъ въ дяконски чинъ кандидатътъ за свещеникъ на Дългошевската енория Димитръ Илиевъ. Най-накрай Н. В. П., съ особенъ патосъ, говори проповѣдь „*За мила и чаровна България*". Тая проповѣдь, която вѣроятно ще бѫде напечатана въ „Бдински Вѣсти", направи извънредно силно впечатление на слушалитѣ. Всички, сѣкашъ, бѣха хипнотизирани и приковани на мѣстата си. Безъ шумъ, съ затаенъ дъхъ унесени подиръ трогващитѣ думи на Високопрѣосвещения проповѣдникъ, тѣ чакаха края на увлекателната рѣчь. И когато тоя край настѫпи, храмътъ биде огласенъ съ едно общо: аминъ. Слѣдъ отпусъ на църква, както и слѣдния день Високопрѣосвещения митрополитъ бѣ прѣдметъ на особно внимание и разговоръ за всички въ Вършецъ.

На 16 Августъ, недѣля, Н. В. П. извърши втора божествена служба въ църквата на с. Вършецъ, прѣзъ врѣме на която рѫкоположи въ дяконски чинъ кандидата за свещеникъ на Калугерската енория, Бѣлоградчишка околия, Тарасий Ивановъ. Слѣдъ отпусъ на църква Н. В. П. говори на хилядното множество богомолци втора проповѣдь на текста: „*Правѣдностьта възвишава народитѣ, грѣхътъ поробва племената*" (Прит 14, 34). Н. В П говори ясно, убѣдително, увлекателно. Той обрисува моралното и психично състояние на нашето общество. Посочи повѣствуването на свщената история за печалния край на нравствено падналитѣ и разколебанитѣ въ вѣрата народи. И когато разясни значението на думитѣ *мани, текел, фарес* (Дан. 5, 25 - 28), думи, съ които се оповѣсти за падането на халдейското царство и поробването на халдейския народъ

Високопрѣосвещенниятъ проповѣдникъ посъвѣтва свойтѣ многобройни слушатели да работятъ за засилването праведностьта и благочестието на своя народъ. Защото безвѣрието и порочностьта, които тъй бѣрже се развиватъ въ нашето общество, неминуемо ще доведътъ и нашия народъ да чуе тия фатални думи: измеренъ, прѣтегленъ и раздѣленъ (Дан. 5, 25—26). И самъ Спасителътъ бѣше казалъ: ще се отнеме отъ Васъ царството Божие и ще се даде на народитѣ, които ще дадътъ плодове на правдата (Мат. 21, 43). Тъй и става прѣдъ нашитѣ очи. Фактитѣ могатъ да се провѣратъ. Тѣ сж поразителни....

Слѣдъ завършека на службата Н. В. П. бѣ помоленъ да извърши свето кръщение на двѣ бебета момченца, което той стори на драго сърдце. Като се прибра на квартирата си Н. В. П. прие общинския съвѣтъ, църковното настоятелство и нѣкой отъ първенцитѣ на селото. Въ разговора си съ тѣхъ той имъ съобщи, че е необходимо да се отвори тукъ една лѣтна проповѣдническа катедра и че за това е добрѣ да се запази едно общинско мѣсто въ центра на курорта, върху което мѣсто да се построи единъ голѣмъ салонъ съ двѣ отдѣления едното за проповѣди, а другото за читалня Всички посрѣщнаха съ радость и готовность тая идея и помолиха Н. В. П. самъ да избере което той удобри мѣсто още сега. Тъй и стана Н. В. П. посочи мѣстото. Трѣбва да се надѣваме, че въ близкото бждаще при най-многолюдния курортъ въ България—Вършецъ, ще имаме една образцова проповѣдническа катедра, отъ която безсъмненно, често ще говори и самъ Н. В. П. митрополитътъ.

Подиръ обѣдъ къмъ 4 часа Н. В. П. се приготви за пжть. Изпращанъ тържествено отъ всички Вършецки обитатели и гости Той замина за с. Спанчевци. Цѣлото население отъ това село въ главѣ свещеника учителя, съ ученици, набързо събрани, кмета съ общинския съвѣтъ, посрѣщнаха Високопрѣосвещения архипастирь. Привѣтствени рѣчи говориха свещеникътъ и учительтъ. Послѣдниятъ изказа такива хубави мисли въ рѣчьта си, че Н. В. П. го помоли да я възпроизведе за печатане, което той обѣща слѣдъ произнесенитѣ двѣ привѣтствени рѣчи Н. В. П. отговори *съ една обстойна проповѣдь*, въ която посочи нѣкой суевѣрни обичаи въ свързка съ празнуване на не църковни праздници и посъвѣтва слушателитѣ да се ржководатъ само по-църковно — гражданскитѣ установления. Слѣдъ туй извърши водосветъ благослови и поржси всички и се отправи за г. Берковица. При тръгването той и файтона въ който сѣдѣше биде опсипанъ съ цвѣтя отъ радостнитѣ Спанчевски християни.

На 17 Н В. П. съ придружаващитѣ го тръгна прѣзъ Фердинандъ за с. Люта, дѣто населението извѣснно за тая посѣта бѣ напуснало своята работа и съ нетърпѣние очакваше своя любимъ архипастирь. Още къмъ гара Бойчиновци нѣколко първенци отъ селото съ файтони го посрѣщаха. Селото Люта брой отъ 250—300

кѫщи. Тоя день за него бѣше празникъ. Всички бѣха рѣшили да посрѣщнатъ и чуятъ словата на своя духовенъ архипастиръ. Всички мѫже, жени и дѣца съ цвѣтя въ рѫцѣ бѣха събрани на голѣмия площадъ при църквата и чакаха. Н. В. П. слазя отъ файтона. Веднага бива обиколенъ отъ хилядното множество благочестиви християни. Прочувствена рѣчь говори свещеникъ Първанъ Горановъ. Той поздрави съ „добрѣ дешелъ“ отъ страна на всички. Трогнатъ отъ тая мила срѣща, Н. В. П. отговори съ една прочувствена проповѣдь, въ която разясни значението на християнската любовь въ сърдцата на хората. „Тая любовь ме води при васъ, тя ви кара да ме слушате тукъ на тоя площадъ. — Завърши Н. В. П. — Нека тя винаги обладава вашятѣ сърдца и да ви влече къмъ подвизи, които да осигоряватъ вашето щастие и благоденствие..“ Слѣдъ това цѣлъ часъ благочестивитѣ християни се изреждаха да получаватъ благословия отъ Н. В. П., комуто се поднасяха букети и малки подаръци... Тукъ бѣше сервиранъ и обѣдъ, подиръ който Н. В. П. посѣти мѣлницата на г. Тодоръ Михаиловъ Първановъ, виденъ Берковски гражданинъ. Прѣзъ това врѣме пристигнаха 10 – 15 файтона посрѣщачи отъ близкитѣ села. Въ три часа подиръ обѣдъ Н. В. П. изпратенъ най-тържествено потегли за Лехчево, придруженъ отъ множество конници и кортежъ отъ около 20 файтони.

Посрѣщането въ Лехчево бѣше още по тържествено. Рѫководено отъ дѣятелния свещеникъ о. Ал. Поповъ, всичкото население бѣ излѣзло край селото отъ двѣтѣ страни на шосето. Тукъ имаше издигната величествена арка, съ увиснали гирлянди отъ живи цвѣтя, и съ надписъ: *„Добрѣ дошелъ, владико свети, благослови“ ни!* Н. В. П. приближи, слѣзе отъ файтона. Всички чакатъ съ затаенъ дъхъ. Благоговѣйниятъ свещ. Александръ Поповъ и началникътъ на телеграфо-пощенската станция прочитатъ своитѣ привѣтствени рѣчи, които дълбоко трогватъ съ хубавитѣ изрази. Н. В. П. отговаря развълнуванъ. Тая прѣданность на паството му го вдъхнови. Тукъ той говори за *взаимното довѣрие* и *единение* като условие за народно прѣвъзмогване. Обсипанъ съ цвѣтя Н. В. П. потегли за църквата, дѣто се отслужи вечерня. На другия день той отслужи божествена литургия. Храмътъ и дворътъ му бѣха прѣпълнени съ богомолци. Слѣдъ свършекъ на службгта Н. В. П. говори тукъ втора проповѣдь *за вѣрата, като нравствена сила и безвѣрието, като деморализация...* Подиръ обѣдъ той продължи своето пѫтешествие къмъ селата отъ Ломската околия...

(Слѣдва).

Развоят на благотворителностьта.

Организираното благотворително дѣло въ епархията продължава своя нормаленъ развой. Благородната и хуманна инициатива всѫдѣ се посрѣща съ симпати. При все че малцина отъ най-заможнитѣ епархиоти сѫ взели участие въ това велико дѣло, Фондътъ за благотворителностьта расте и се увеличава. При обиколкитѣ си изъ епархията Негово Високопрѣосвещенство между другото много е допринесълъ и за пополиризиране на това благотворително дѣло. До колко благочестивото Видинско паство съ готовность слуша гласа на своя архипастиръ свѣдочи слѣднитѣ факти. При обиколката си въ Ломската околия Н. В. П. е говорилъ за благотворителностьта и за организирането, което той е поделъ въ с. с. Вълчедръма, Куле-махла и Разградъ-Махла — Крумово. Слѣдъ рѣчьта му въ Вълчедръма веднага при него въ квартирата се явява благородниятъ християнинъ *Гаврилъ Пачевъ* съ единъ пакетъ отъ 1000 лева. „Ваше Високопрѣосвещенство,— казалъ дѣдо Гаврилъ, — вашитѣ думи за мене бѣха едно откровение. Земете тая сума и я турете въ основата на Вашето велико начинание. Всички ние ще бѫдемъ при Васъ въ това дѣло. То ще стане наистина велико, защото ще се извърши отъ сърдцата... Спасявайте ни по тоя начинъ...« Н. В. П. билъ дълбоко трогнатъ отъ думитѣ на развълнувания благочестивъ старецъ. Той му благодарилъ за щедрия приносъ за общото благотворение, а отъ Видинъ му отправилъ и особенно благодарително писмо, което е помѣстено въ настоящия брой на »Бд. Вѣсти“.

Слѣдъ завършека на проповѣтитѣ си въ с. с. Куле-Махла, — Разградъ-Махла и Крумово веднага още въ църква по заможнитѣ благочестиви християни поднесли своята лепта за Фонда, а именно: 1. Анонименъ — 400 лева; 2. Свещ. Николо Кръстевъ 150 л.; 3. Бр. Балачеви 100 лв.; 4. Братя Бънкови 100 лева; 5. Ф. Н. Поповъ 150 лева; 5. Станъ Балачевъ 50 лева; Маринъ Буговъ 50 лева; Стеф. Николовъ 50 л. Дим. П. Тепавичаровъ 50 лв. Отъ Разградъ-Махла: Каменъ Бардарски 200 лв.; Каменъ Н. Бърдарски 20 лв.; Георги Трифоновъ 10 лева. Отъ Крумово: Божинъ Тодоровъ, Вълчо Въловъ, Трифонъ Еленковъ и Александръ Василевъ по 20 лв. Тъй че отъ тритѣ села въ единъ само день постѫпиха въ Фонда за благотворителностьта 1400 лева + 1000 отъ Вълчедръма = 2400 лева.

Централното настоятелство на епархийското благотворително братство е записало имената на тия благочестиви дарители въ книгата за поменуване и имъ изказва дълбока благодарность за внесената лепта.

Архипастирското писмо до Гаврила Печевъ.

Благородний Господине,
Отечески Ви молитствуваме,

Подаренитѣ отъ Васъ хилядо лева за усилване фонда епархийска благотворителность получихме. Прѣкланяме се прѣдъ Вашето благородно и милостиво сърце. Вие си приготвяте богатство за небето. Бждете увѣрени, че това добро дѣло ще бжде най-добрия Вашъ защитникъ прѣдъ Праведния небесенъ Сждия. Защото Вие го върщите за Неговитѣ най малки братя — сирацитѣ.

Като Ви изказваме нашата отеческа благодарность, молимъ Всевишния да прати изобилно Своята благодать надъ Васъ и надъ Вашето благочестиво сѣмейство. Дано Вашата щедра милостиня послужи за примѣръ и на други благородни и милостиви християни, та да можемъ да видимъ по-скоро осжществена високоблагородната идея — построяването на сиропиталища. — *В. М. Н.*

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Архипастирска обиколка. Негово Високопрѣосвещенство епархийскиятъ митрополитъ прѣзъ изтеклия мѣсецъ Августъ направи посѣщение на нѣкои села отъ Берковската, Фердинандската и Ломската околии. Слѣдъ като прѣстоя нѣколко дни въ Клисурския мънастиръ той направи обиколката си по слѣдния маршрутъ: Вършецъ — Спанчевци, прѣзъ Берковица и Фердинандъ — Люта — Громшинъ — Лехчово - - Горна Гнойница — Вълчедръмъ — Крумово — Разградъ-Махла — Куле-махла — Войници — Котеновци — Прогорѣлецъ — Дългодѣлци — Медковецъ — Луковица — Крива-Бара — Дондуково — Ломъ — Видинъ. На всѣкждѣ посрѣщането и изпращането на киариарха е било тържество за населението.

Освещение на храмъ. На 23 августъ се извърши освещението на новия храмъ „Усп. Прѣсв. Богородици“ въ с. Луковица, Ломска околия. На това освещение, казватъ, сж присжтствували отъ 8 — 10 хиляди богомолци. Посрѣщането, а особенно изпращането, на Киариарха е било едно рѣдко събитие. Никой отъ многохилядниятѣ посѣтители не искалъ да си замине, до като не изпрати любимия архипастирь. Едно море отъ народъ бѣ застаналъ на площада при църквата да чака. И когато Н. В. П. потегли едно нескончаемо „ура“ огласи околностьта. И достойно, и трогателно, и утѣшно! Благословенъ народъ и благословена църква!..

Новоржкоположени. На 15 м. августъ Димитръ Илиевъ, изъ с. Сергивецъ, Търновско, е ржкоположенъ Дияконъ, а на 19 сжщий свещеникъ за Дългошевската селска енория, Ломска околия. Новиятъ свещеникъ е свършилъ свещеническото училище въ Бачковския мънастиръ. Ржкоположенъ е, тъй сжщо свършилия сжщото училище, Тараси Ивановъ и с. Калугеръ, Бѣлоградчикска околия, въ дяконски чинъ на 16 августъ, а въ иерейски на 8 септември за свещеникъ въ родното си село. Честитимъ и благопожелаваме успѣхъ на младитѣ си интелегентни пастири.

Година I. Декемврий 1915 год. Книга 8, 9 и 10.

Видински Вѣсти

Мѣсечно списание за духовна книжнина и обществени знания.

Урежда редакционенъ комитетъ подъ контрола на Н. В. П. Видинския митрополитъ.

Издава се отъ Видинското епархийско свещеническо братство Антимъ I.

СЪДЪРЖАНИЕ:

на VIII, IX и X книжки.

1. Църквата и войната . . . . . † В. М. Н.
2. Съ чисти сърдца къмъ светото народно дѣло † В. М. Н.
3. Родолюбие и милосърдие . . . . . † В. М. Н.
4, Охридската българска архиепископия (1019—1767) . . . . . проф. *А. Иширковъ*
5. Външно и вѫтрѣшно обединение . . . . . † В. М. Н.
6. Православни, католишки и протестански храмове и иконопись . . . . . *Д. Дюлгеровъ*
7. Църковнитѣ библиотеки . . . . . *Д. Цухлевъ*
8. Съ това се отличавате отъ насъ . . . . . *М. Московъ*
Свѣтътъ до и слѣдъ Христа (слово) . . . . † В. М. Н.
10. Социализъмътъ (оцѣнка отъ Т. М. Достоевски) *свещ. Л. Кировъ*
11. Една архиерейска обиколка . . . . . *свещ. А.*
12. Къмъ истината и живота . . . . . прѣв. *М. Г. Б.*
13. Въ диритѣ на истината . . . . . *К. В Петронинъ*
14. Дългътъ къмъ отечеството . . . . . *Теменужинъ*
15. Войводата попъ Харитонъ се прощава съ четата си въ Дрѣновския мънастирь *свещ. П. Франговъ*
16. Телеграма . . . . . *Теменужинъ*
17. Съвременость и Християнство . прѣв. *свещ. А. Стояновъ*
18. Каква щѣше да бѫде земята ако нѣмаше смърть. *Я. Лъсни*
19. Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия
20. Книгопись
21. Нравоназидателни изрѣчения

ВИДИНЪ

Печатница на Якимъ Божиновъ

1915.

ЦЪРКВАТА и ВОЙНАТА.

Нѣма по-голѣма любовь отъ тая да жертвува нѣкои душата си за ближния си. (Иоан. 15, 13.)

Втора година е вече, откакъ се води една безподобно жестока по кръвопролития, ужасна по разрушения и небивала по озлобление общоевропейска война. Биятъ се великитѣ народи отъ двѣтѣ политически групировки, наречени Съюзъ и Съгласие. Всичкитѣ народи, които влизатъ въ тия групировки сѫ членове на Христовата Църква, макаръ и не отъ еднакво изповѣдание. Трѣбва да се признае, че страшната тия война поставя мѣстнитѣ църкви на тия народи въ едно твърдѣ трудно положение, въ едно велико изпитание и негли въ едно противорѣчие съ своето любовно и миротворно послание. Тѣ сѫ „обязани“ да благославятъ оржжието, съ което ще се убиватъ може би невини чада на църквата. Църквитѣ Христови отъ държавитѣ на Съюза благославятъ оржжието на своитѣ народи и се молятъ за побѣда срѣщу войскитѣ на Съгласието. И обратно, църквитѣ Христови отъ държавитѣ на Съгласието се молятъ за побѣда срѣщу войскитѣ на Съюза. Свѣтътъ не познава по-страшна и покърваза трагедия отъ днешната общоевропейска война. Но и Църквата Христова не помни да се е намирала въ по-неловко и затруднително положение отъ днешното при изпълнение на своето земно миротворно послание. Убѣдени ли сѫ Христовитѣ църкви, които благославятъ оржжия и се молятъ за побѣда, че тѣхнитѣ народи воюватъ и се борятъ за едно право дѣло, което заслужава благословението Божие? Ето това е въпросътъ, на който едни отъ тия църкви трудно биха могли да отговорятъ положително....

Малката християнска Сърбия въ кѫсо врѣме извърши страшни прѣстѫпления. Тя уби своитѣ владѣтели, потѫпка правото, правдата и братството, извърши единъ атентатъ — погуби прѣстолонаслѣднишката двойка на съсѣдната си велика държава, убийство, отъ което се потресе цѣлъ свѣтъ. Нищо по-естествено да се накаже прѣстѫплението И Божескитѣ и човѣшкитѣ закони прѣдписватъ това. Но ето че една велика държава излиза и заявява: „не, прѣстѫпницитѣ не бива да се наказватъ, азъ ще ги защищавамъ съ оржжие въ ржка Но тѣ трѣбваше да се накажатъ, защото правдата викаше къмъ небето за правосѫдие. И Съюзътъ и Съгласието грабнаха оржжието,

Всеобщата европейска война пламна. Ние оставаме настрана потайнитѣ мотиви на тая война. Ще отбѣлѣжимъ само, че едно кърваво прѣстжпление, извършено отъ една малка държава, даде сигналъ за нейното започване. Очевидното за насъ е, че едната група отъ великитѣ сили искаше да се накаже прѣстжпностьта и обяви войната; другата група — тѣхнитѣ противници пъкъ искаха да защитятъ прѣстжпницитѣ, затова и тѣ обявиха война на първитѣ. Църквитѣ Христови отъ държавитѣ на Съгласието се *принудиха* да благословятъ дѣлото на своитѣ народи, както сториха това и ония на държавитѣ отъ Съюза. За насъ обаче, е ясно, че еднитѣ отъ тия църкви Христови сж *принудени* да благословятъ и се молятъ за успѣхъ на едно неправо дѣло. Навѣрно иначе тѣ *не могатъ* да постжпятъ. Въ туй именно е тѣхното трагично положение, въ страшната колизия на обязаноститѣ. Защото земното послание на църквитѣ Христови е божествено. Тѣхниятъ дългъ имъ повѣлява постоянно да се молятъ поскоро да дойде царството Божие на земята, да се водвори правда и справѣдливость между държавитѣ, миръ, свобода, моралъ и братство между хората и народитѣ. Тѣ трѣбва да осжждатъ злото и прѣстжпностьта, а да измолватъ и благославятъ тържеството на доброто и истината. Въ противенъ случай тѣ сж въ противорѣчие съ божествения законъ на правдата, слѣдователно, и съ своето миротворно послание.

Нашата държава се намѣси въ общата война. Намира ли се нашата църква въ противорѣчие съ божественото си послание, като благослови българското оржжие? За щастие, не. Тя благослови защитата на едно право дѣло, успѣха на една справедлива кауза. Съ вѣкове тя бди, моли се и сама защищава правата и честьта на своето поробено и измжчено паство. Прѣзъ 1912 година тя благослови свободнитѣ свои синове съ оржжие въ ржка да се борятъ за свобода и законни човѣшки права на нашитѣ изнемогващи подъ робското иго братя. Защото най върховния Божески законъ признаваше, *че нѣма по-голѣма любовь отъ тая, да пожертвува нѣкой живота си за своитѣ ближни.* И, когато благославяше любовьта на свободнитѣ свои синове къмъ поробенитѣ, тя изпълняваше една божеска повѣля. Съ това тя подпомагаше да се извърши най-великото дѣло на християнското милосърдие. А това е истинското послание на Христовата Църква.

Не можеше да не благослави тя оржжието на нашитѣ войски и срѣщо вѣроломнитѣ съюзници. Извършеното отъ тѣхъ съ християнски довѣрчива България бѣше най-цинично поругание надъ морала и правдата. България въоржжена протестира и поиска да накаже прѣстжпницитѣ. Тѣ, обаче, намѣриха съучастници и ние напразно дадохме скжпи жертви. Правдата остана изневѣрена, справедливостьта жестоко оскърбена. Нашитѣ нещастни македонски братя подпаднаха подъ ново робство, което се указа много по-страшно отъ турското. Вѣроломна Сърбия си бѣше турила за цѣль да изкорени името, съзнанието и чувствата на българитѣ въ по-

робена Македония. Срѣдствата, съ които си послужи тя, бѣха жестоки, кървави и безбожни. Българскитѣ въ Македония архипастири бидоха пропъдени задъ границата на своята родина. Сѫщото стана и съ голѣма часть отъ свещенството и учителитѣ. Останалитѣ при своитѣ паства свещеници бидоха изтезавани немилостиво. Едни отъ тѣхъ слѣдъ жестоки мѫчения бидоха обѣсени съ глава надолу, други дупчени съ игли, трети изпрѣбити и мѫченически умъртвени по затворитѣ. Всичко това, защото тѣ не пожелаха да се отрекатъ отъ своето име и отъ своята националность Десетки хиляди българи съ бѣгство спасиха живота си въ България. Съ стотини други, които не сполучиха да избѣгатъ,изгниваха въ затворитѣ, или пъкъ биваха просто заклавани,като добитаци, само защото непрѣставаха да бѫдатъ българи. Тѣхната сѣмейна честь биде осквернена, тѣхнитѣ имоти разграбени. Сърбитѣ въ Македония повториха римскитѣ врѣмена на християнски гонения и изтрѣбления. Но правдата побѣди Римъ, тя трѣбваше да побѣди и Сърбия. . .

Ето защо родната ни православна църква, и третия пѫть, благослови свободния български народъ съ оржжие да се застѫпи за правдата и справедливостьта, да защити своитѣ сънародници и да извърши съ помощта на оржжието великото дѣло на милосърдието. Можеше ли майката да не благослови оржжието, което отиваше да освободи нейнитѣ мили синове отъ ржцѣтѣ на мѫчителитѣ имъ? Можеше ли църквата да не благослави възвишената любовь на ония свои чада, които съ готовность рѣшиха да се жертвуватъ за спасението и свободата на страдащитѣ свои близки? Безпорно, не. Надеждата ни, братска Русия да каже своето мощно слово за спиране изтребата на нашитѣ сънародници въ Македония, и да ни се възвърне заграбеното отъ прѣстѫпна Сърбия, не се оправда. Православната ни освободителка взема страната на тая окървавена съ царска и мѫченическа кръвъ прѣстѫпница. Нѣщо повече, тя извади мечъ да я защищава. Трѣбваше ли това да ни отчае и да ни накара да се съмнимъ въ нашата права кауза? Ни най-малко. Прѣстѫпната ржка на Сърбия бѣ извършила кървави дѣла, които викаха къмъ небето за възмездие. Ние вѣрвахме,че Провидението нѣма да забави своето правосѫдие надъ нея. И, когато то започна, една божествена повеля бѣше за България да му съдѣйствува. Можеше ли нашата църква да не благослови това съдѣйствие, което носеше свобода на поробинитѣ и обединение на нейнитѣ родни чада, цѣлокупностьта на българския народъ? . . . . . .

Напразно и незаслужено братска Русия ни нарече изменници на славянството и ни изпрати закани и проклятия. Българскиятъ народъ е убѣденъ. че върше едно най-велико и божествено дѣло, като се бори за свободата на своитѣ братя. За него сѫ мили и Русия, и славянството, но по-мили и скѫпи му сѫ правдата Божия и неговитѣ поробени братя. И той съвсѣмъ не мисли за измѣна къмъ първитѣ, като лѣе кръвта си за възтържествуване на вторитѣ. И рускитѣ проклятия, и рускитѣ гранати, които уби

ватъ невинитѣ жени и дѣца въ Варна, ни най-малко нѣма да ни смутятъ, нито ще възбудятъ у насъ ненависть и умраза къмъ великодушния и благороденъ руски народъ *Нашитѣ чувства на любовь и признателность къмъ великата руска нация никой не ще може да разколебае.* Тия чувства сж свети и дълбоки, както е дълбоко съзнанието, че българскиятъ народъ върши едно свето дѣло, като воюва за правата и свободата на своитѣ родни македонски братя. И българската православна църква, като благославя тия благородни чувства и подвизи на своето вѣрно паство, възнася молитвени благодарности къмъ Всевишния, Който й е повѣрилъ духовното ржководство на единъ такъвъ трезвенъ и благороденъ народъ, който никога не е ламтѣль за чуждото и винаги е билъ готовъ съ кръвтьта си да брани своето. При духовното ржководство на тоя народъ тя никога не ще дойде въ противорѣчие при изпълнение на своята божествена миротворна земна мисия. Защото нейната благословия и молитви винаги, както и сега, ще се отнасятъ до възтържествуване на Божата правда и справедливость на земята . . . . . .

† **В. М Неофитъ.**

Съ чисти сърдца — къмъ светото народно дѣло [1]

Родолюбиви военоначалници и войници, сждбоностниятъ за народното ни единство, часъ удари. Върховниятъ, за цѣлокупното ни отечество, моментъ настжпи. Ние прѣживѣваме велики и сюблюмни минути. Дошло е врѣмето да се довърши великото и свето дѣло – пълното национално обединение. Удари часътъ, за да протѣгнемъ спасителна ржка на изнемогващитѣ подъ чуждото иго сънародници. Бойната освободителна тржба прозвуча по цѣла родна и чаровна България. Родното свещено знаме е издигнато и развѣто. И ето вие, — горди отъ съзнанието на отечествения си дългъ и готови за героично самопожертвуване за благото на родината свята, — всички сте застанали въ стройни редове подъ егидата на това родно и свето знаме. Бждете увѣрени, че въ тоя върховенъ за България моментъ духоветѣ на 60-тѣхъ хиляди родни братя, които неотдавна тъй юначно сложиха кости за свободата и обединението на отечеството, радостно витаятъ надъ васъ и тържествуватъ за вашата самоотвержена готовность — да до-

1) Произнесена при изпращането войскитѣ отъ Бдинската дивизия къмъ западната граница.

вършите започнатото отъ тѣхъ свето дѣло. Ние ще се молимъ, заедно съ църквата, щото благословението на Всемогжщия небесенъ Отецъ да бжде на васъ и на това свето дѣло, за което родна България ви призовава.

Възлюблени и родолюбиви ратници, въ тоя върховенъ и сюблюменъ моментъ, нашиятъ архипастирски дългъ ни повѣлява не само да ви благословимъ, но и да ви дадемъ отечески съвѣтъ. България и нейния царственъ вождъ ви пращатъ и вие ще отидете да довършите едно право и свето дѣло. Вие ще отидете да осжществите една чиста и благородна кауза, за която сж дадени твърдѣ много и скжпи жертви. Но въ сжщото врѣме, вие ще отидете да извършите и едно велико дѣло на милосърдието. Благотворителностьта е божествена дѣйность. Благотворението е присжщо на истинскитѣ християни. Вѣрата, която ние всички изповѣдваме, се изразява най-силно въ любовьта и добротворството къмъ ближнитѣ и нещастнитѣ. А вамъ прѣдстои да извършите добро не само на ближнитѣ си, но и на своитѣ родни братя. Слѣдователно, вие ще сте двойно милосърдни самаряни. Вие всички знаете, че нашитѣ ближни, нашитѣ сънародници сж изпаднали въ ржцѣтѣ на разбойници, изпаднали сж подъ тежкото иго на вѣроломни подтисници. Ето тамъ, задъ родни планини и долини, тамъ, въ родна и прѣкрасна Македония, нещастнитѣ братя - роби сж окржжени отъ ожесточени мжчители. Тамъ поробенитѣ сж подложени на нечувани и безподобни изтезания и мжки само за туй, защото сж българи. Ние чуваме тѣхнитѣ вопли и стѣнания, слушаме тѣхнитѣ писаци и ридания, чувствуваме тѣхнитѣ болки и страдания. Мнозина отъ тѣхъ сж избити и умървени. Други сж прѣбити и оставени полумъртви — *едва жива суща* — както се говори въ Евангелието. Оставени сж безъ помощь, безъ утѣха, безъ състрадание. И ето вие — тѣхнитѣ родни братя и близки — сте повикани, като милостиви самаряни, да извършите за тѣхъ великото дѣло на милосърдието. Съ рискъ на живота си, подъ ржководството на своитѣ мждри началници съ християнско и родолюбиво самоотвержение, вие ще трѣбва да се впустните прѣзъ гори и планини, да прогоните подтисницитѣ — разбойници, да освободите тѣхнитѣ нещастни жертви — вашитѣ братя, — да прѣвържите тѣхнитѣ рани, да ги приберете при родното сѣмейство, да ги присжедините къмъ родното отечество . . . .

Възлюблени, когато ще вършите тоя великъ и родолюбивъ подвигъ, спомняйте си и за нашия отечески съвѣтъ, който тукъ ви даваме. Прѣди всичко, нито за минута не забравайте високата на посланието си и светостьта на дѣлото, което ще вършите. Вие ще съдѣйствувате да се приложи светата небесна правда на земята. Вие ще помагате да се извърши божествено правосждие надъ вѣроломнитѣ, надъ измѣнницитѣ и крадцитѣ на чуждото народно достояние. Съ вѣра и любовь, съ християнска готовность за самопожертвувание, дайте тая помощь. Но, повтаряме, *незабравяйте светостьта на дѣлото и свѣтло-*

стьта на правата кауза, на която ще услужите. Помнете, че къмъ светостьта и свѣтлостьта на правдата се пристжпва съ чисти сърдца, че светото дѣло може да се извърши благополучно само съ чисти ржцѣ. Ето защо и вие тръгвайте съ горѣща вѣра въ Бога, съ чисти и благородни възвишени сърдца, тръгвайте въ оная посока, отдѣто се чуватъ воплитѣ и стѣнанията на впадналитѣ подъ игото на подтисницитѣ. Съ чисти християнски ржцѣ, дай Боже, безъ кръвопролитие, да почнете освобождението на поробенитѣ. Съ чисти и благородни сърдца пристжпете къмъ осжществяване вѣковния народенъ идеалъ цѣлокупностьта на мила България. Съ чисти и неопятнени ржцѣ занесете въ многострадална Македония свобода и независимость. Съ християнско милосърдие отрийте кървавитѣ сълзи на измжченитѣ и утѣшете осиротелитѣ майки, сестри, жени и дѣца. Тамъ върху печалнитѣ развалини и пепелища насадете новъ животъ за родна култура, посѣйте нови цвѣтя на любовь и братство, създайте ново щастие и благоденствие народно. Такова високо и свещено ще е вашето послание, тъй божествено и благодатно ще бжде вашето дѣло *Вие ще помагате на Божеството да водвори право и правда, миръ и свобода, любовь и братство мѣжду хората. Пазете се да не опорочите, да не оскверните, това ваше високо послание.* Гледайте щото съ вѣрата си, съ живота си, съ дѣлата си винаги да сте близко до Бога, до Неговата святость и правда. Бждете увѣрени, че ако вие прѣбждитѣ тъй близко до Него, Той непрѣменно ще ви закриля и помага и вие лесно и най-блѣскаво ще завършите възложеното ви свето дѣло. Здрави и неврѣдими, горди и тържествующи побѣдители, тогава ще се завърнете вие при своитѣ мили сѣмейства. Окичени съ ордени, вие съ благородна гордость ще разказвате, че въ размирнитѣ години сте имали щастието да извършите велики рицарски подвизи. Ще разказвате, че сте били *активни дѣйци при въдворяването правда и справедливость между балканскитѣ народи.* При закрилата на Бога, овѣнчани съ лаври, вие ще се завърнете, при своитѣ, за да се прѣдадете на миренъ и спокоенъ животъ, съ щастливото християнско самосъзнание, че вие сте били най-милосърднитѣ самаряни за нашитѣ поробени братя. Ще заживѣете вие тогва миренъ и културенъ животъ, съ гордото и радолюбиво самодоволство че вие сте взели активно участие въ великото дѣло на цѣлокупното народно обединение.

Прочее, ние ви изпращаме съ благословии. Тръгнете въ името на Бога промислителя. Довършете светото освободително дѣло въ името на Господа Спасителя. Занесете въ поробенитѣ родни земи свобода и новъ животъ въ името на Св. Духа животворца и утѣшителя. Нашата отеческа молба е: свето се придържайте о лозунга на християнския войникъ—*свобода и помощь на страдащитѣ роби и милость и пощада на побѣденитѣ подтисници.* Отечески ви благопожелаваме да се завърнете сé тъй здрави, бодри и жизнерадостни, съ чисти сърдца и неопетнени ржцѣ, за ра-

дость и тържество на църквата; да се завърнете славни побѣдители, благородни рицари и и герои за слава и гордость на обединеното отечество. Изпълняваме повелята на нашата отеческа и горѣща къмъ всинца ви любовь, като призоваваме върху васъ Божията всесилна и съдѣйствуваща благодать. Тая благодать да ви съпжтствува и ржководи; тя да ви подпомага и закриля. На добъръ и благословенъ часъ.—Аминъ.

† **В. М. Н.**

Родолюбие и милосърдие.*)

Извади два сребърника и
ги даде на гостилничаря....
(Лук. 10, 35)

Не отдавна родна България повика и ние изпратихме нашитѣ синове и братя къмъ границитѣ на отечеството. Тѣ съ готовность отидоха тамъ да застанатъ на стража, да се изложатъ подъ ударитѣ на природнитѣ стихии, да се изложатъ срѣщу смъртоноснитѣ орждия на врага Но тѣ отидоха съ дълбоко съзнание на своя отечественъ дългъ, отидоха проникнати отъ пламенно и беззавѣтно родолюбие. Ние сме увѣрени, че тѣ, съ своята прѣданность къмъ мила България, самотвержено ще изпълнятъ своя синовенъ дългъ на истински ратници и стражи за нейната свобода и цѣлокупность, на истински благородни рицари и защитници на слабитѣ и поробенитѣ. Когато ги изпращахме, ние имъ казахме, че тѣ сж повикани не само да опазятъ свободата и независимостьта на родното ни отечество, но сжщеврѣменно да извършатъ и едно велико дѣло на милосърдието. Всеизвѣстно е, че една часть отъ нашитѣ сънародници въ Македония се намиратъ въ ржцѣтѣ на жестоки подтисници. Мнозина отъ поробенитѣ сж подложени подъ единъ нечуванъ тероръ. Мнозина сж изтерзани, прѣбити и оставени полумъртви, безъ помощь, безъ утѣха, безъ състрадание. Като не можа да търпи това положение, родна България повика и поржча на своитѣ храбри синове да се въоржжатъ и да се впуснатъ въ поробенитѣ земи, да разгонятъ подтисницитѣ, да освободятъ тѣхнитѣ жертви, а наши братя, и да имъ прѣвържатъ ранитѣ, да ги прибератъ при родното сѣмейство и да ги присъединатъ къмъ родното имъ отечество. Днесъ нашитѣ войници сж получили вече заповѣдь да употрѣбятъ и оржжие за това. И ние сме увѣрени, че тѣ ще извършатъ великото народно и християнско дѣло честно и безукорно, като достойни синове на нашето мило отечество.

Но, възлюблени, България не е родна майка само на нашата

*) Рѣчь, говорена въ катедралата въ г. Видинъ, слѣдъ обявяване войната на Сърбия.

войска. Тя не е чаровно отечество само на тия, които литнаха къмъ границитѣ ѝ да се борятъ съ оржжие за нейната свобода, за нейната цѣлокупность и независимость. Не, България за всички насъ е родина свята, на всички насъ е мило отечество. Слѣдователно, всички ние имаме извѣстни задължения къмъ нея. Отишлитѣ по нейна заповѣдь да изпълнятъ славенъ подвигъ на родолюбие и да извършатъ дѣло на християнско милосърдие, рискуватъ здравието и живота си. Сжщо и останалитѣ тука сж длъжни да сторятъ жертва за дѣлото на България. Всички ние, доброволно и съ сжщата готовность, трѣбва да изплатимъ данъка на своето родолюбие. Всички, които обитаватъ въ тая прѣкрасна страна; всички, които се намиратъ подъ закрилата на гордия балкански лъвъ; всички, които се радватъ на еднакви права и правдини въ това свободолюбиво отечество, днесъ трѣбва да се надпрѣвватъ при изпълнението на отечествения и християнски дългъ. *Нека се знае, че днесъ родолюбието призовава на състезание милосърдието.* Прочее, всички, които не сж въоржжени и които не сж изложени срѣщу оржжието на неприятеля и подъ ударитѣ на природнитѣ стихии, трѣбва да изразятъ своето родолюбие чрѣзъ своето милосърдие. Скоро болницитѣ ще бъдатъ прѣпълнени [illegible] ни войници [illegible] нашитѣ си братя [illegible] лечественици, [illegible] тер[illegible] пострадали на бойното поле. Задължения данъкъ на своето родолюбие. Ние трѣбва да сме готови да ги приемемъ, да прѣвржемъ тѣхнитѣ рани, да имъ прислужимъ и да ги утѣшимъ. Скоро воплитѣ и стенанията на тежко раненитѣ и болни ратници ще се понесатъ по цѣлата родна страна. Това ще сж страданията на ония, които самотвержено сж полагали душата си за ближния си. Ние трѣбва да сме готови да ги чуемъ и не само съ ушитѣ си, а прѣдимно, съ сърдцата си. *Нека милосърдието се отзове на родолюбието.* Скоро къмъ насъ ще протѣгнатъ ржцѣ за евангелски балзамъ и братска утѣха ония, които сж проливали кръвьта си за обединението на отечеството, ония, които съ готовность рискуваха себе си, за да спасятъ поробенитѣ. Ние трѣбва да сме готови да подхванемъ нѣжно тия юнашки ржцѣ и да полѣемъ евангелския балзамъ върху тѣхнитѣ рани. *Милосърдието трѣбва да се съедини съ родолюбието.*

Възлюблени, днесъ е врѣмето, прѣзъ което ние трѣбва постоянно да си спомняме евангелската притча за *Добрия Самарянинъ*. Ние знаемъ, че той като вмирилъ ограбения отъ разбойницитѣ, прѣбитъ, израненъ и *оставенъ въ полумъртво състояние* човѣкъ, веднага измива ранитѣ му, полива ги съ вино и елей, прѣвѣрзва ги, качва го на коня си и го довежда въ града. Тукъ се погрижва да го настани на добра гостеприемница и прѣди да замине, — може би да издирва и други такива нещастници, — той изважда и дава на стопанина извѣстна сума пари, като го помолва да услужва на болния, до като издравѣ. При това добриятъ самарянинъ обѣщава на стопанина, че ако тоя послѣдниятъ по-

харчи повечко за болния, ще му ги заплати, кога се завърне (Лук. 10, 30—35). Очевидно е, че Евангелието ни прѣдлага единъ високъ примѣръ на християнско милосърдие. „Правете и вие така, — ни заповѣдва Евангелието. Задължителни ли сж евангелскитѣ заповѣди за насъ? Безпорно. Какво ни изяснява посоченятъ разказъ? — Изяснява ни, че истинското милосърдие съ готовность прави и материални жертви. Такова милосърдие е необходимо въ случая и за насъ. Необходими сж прѣвръзки за раненитѣ и лѣкарства за лѣкуването имъ. Необходими сж храпителни продукти за подкрѣпа и топли дрѣхи на болнитѣ. Необходими сж удобства и братско услужване на раненитѣ. Всичко това е материалната страна на милосърдието. Добриятъ самарянинъ жертвува парични срѣдства да създаде удобства и прислуга въ кжщата, дѣто настанява болния. Такива удобства сж потрѣбни и за нашитѣ ранени и болни войници. Не чувствувате ли вие, че днесъ християнското милосърдие апелира къмъ васъ за сжщо такива милосърдни чувства? *Това е единъ апелъ за съединение на родолюбието съ милосърдието.* Прочее, нека отворимъ слуха на сърдцето си и да чуемъ болкитѣ на родолюбивитѣ защитници на отечеството. Извѣстно ви е, че дружеството на Червения Кръстъ се занимава съ благородното дѣло да събира срѣдства и да дава помощи на раненитѣ. То събира срѣдства, та при нужда да отваря болници, въ които да приютява и лѣкува раненитѣ и болни юнаци. Това дружество апелира къмъ всички ни въ името на родолюбието и милосърдието. Нека всички се отзовемъ на неговия апелъ и съ готовность поднесемъ своята лепта за високоблагородната цѣль. Тая лепта може да бжде давана и въ пари и въ хранителни продукти, и въ подкрѣпителни напивки И „виното“, и „елеятъ“, и питателната храна, и чиститѣ долни и топлитѣ горни дрѣхи сж потрѣбни за изнуренитѣ борци. Нека всички съ готовность и безъ натякване, съ родолюбиво съзнание на своя отечественъ и християнски дългъ, дадемъ своята морална и материляна помощь, тъй необходима за прѣдприетото велико народно дѣло. Нека се помни, че честито и съ свѣтла бждина може да бжде само онова отечество, гражданитѣ на което сж проникнати отъ *горѣщо родолюбие и християнско милосърдие.* А ние сме увѣрени, че всички вие мечтаете за такава честита и свѣтла бждина на нашето мило отечество.

Но, за да се осигори едно такова щастливо бждеще, ние трѣбва да опазимъ — особено въ днешнитѣ сждбоносни врѣмена — *още едно, и то главно, условие — вжтрѣшното общегражданско единение.* Нашата страна е дѣмократична. Гражданството е раздѣлено на нѣколко партии. Въ мирно врѣме може би това партийно дѣлене е полезно. Увѣряватъ дори, че за всѣка културно-просвѣтна и правова държава то е необходимо. Нека бжде така. Днесъ, обаче, когато гърмежътъ на смъртоноснитѣ орждия се разнася изъ необятнитѣ пространства по цѣлия свѣтъ; когато велики и вѣковни империи сж раздрусани изъ основа; когато

границитѣ на царството и народитѣ се чертаятъ съ кръвьта на милиони млади хора въ всесвѣтската война; когато топовнитѣ гърмежи ясно се чуватъ вече по границитѣ на нашето родно отечество; когато барутниятъ пушекъ почна да затъмнява свѣтлия хоризонтъ на нашето балканско небе и найпослѣ, когато нашитѣ болници се пълнятъ вече съ ранени наши войници—всѣко партизанствуване е врѣдно; нѣщо повече, то е гибелно за страната ни. Днесъ свѣтлата бѫднина на нашата чаровна България изисква щото всички партийни знамена да бѫдатъ свити. Защото всенародното знаме е развито. Благоразумно политическо безмълвие трѣбва да настане, щомъ гордиятъ балкански лъвъ започна своето народно свещенодѣйствие. *Вѫтрѣшно единство, всенародно единодушие, днесъ трѣбва да се прокламира въ подножието на единното отечествено знаме отъ всички партийни клубове.* Църквата, като майка, апелира къмъ всички граждани за това единодушне и моли Всевишния Промислитель за сѫдбинитѣ на народитѣ да го благослови и закрѣпи. Впрочемъ, тя сама благославя и благодари за благоразумието на нашитѣ родолюбиви политически дѣйци. Единодушно застанали всички подъ развитото отечествено знаме, ние съ успѣхъ ще извършимъ и славния подвигъ на родолюбието и великото дѣло на милосърдието. Съ общегражданско единомислие ние достойно можемъ да посрѣщнемъ съдбоноснитѣ събития.

Ето защо днесъ, когато въоржженитѣ наши братя прѣдставляватъ единъ гигантски лагеръ отъ благородни рицари, впуснали се вече да лѣятъ кръвьта си за свободата и обединението на милото ни отечество, нека ние невъоржженитѣ граждани и гражданки да прѣдставляваме едно грамадно дружество отъ милосърдни и родолюбиви самаряни и самарянки, готови за трудъ и материални жертви. *Нека днесъ, въ обятията на родна и мила България, родолюбието и милосърдието получатъ божествено съчетание.* И ако не всички можемъ да прѣвързваме рани, да даваме лѣкарства и да гледаме болни, то нека всички се притечемъ въ помощь на Д-вото Червенъ Кръстъ, да даваме услугитѣ си и главно лептата си, колчемъ тя му е потрѣбна да доставя удобства, прѣвръзки, лѣкарства и други потрѣби за нашитѣ ранени и болни войници. Нека всички вършимъ това велико и хуманно дѣло, всѣки споредъ силитѣ си, но единодушно, доброволно, безъ ропотъ и натякване, безъ егоизъмъ и дребнави амбиции, съ пълно съзнание на дълга си къмъ отечеството и съ ясно разбиране важностьта на сѫдбоноснитѣ дни, които прѣживяваме. Тая сериозна и общегражданска единность, проявена въ любовьта къмъ отечеството и въ любовьта къмъ ближния, ще бѫде видимиятъ знакъ, че благословията на Провидението почива върху нашето право дѣло. А какво ще ни сторятъ враговетѣ, ако съ насъ е Богъ? Прочее, да бѫде благословено името Му отъ нинѣ и до вѣка. Аминъ.

† **В. М. Неофитъ.**

Професоръ А. Иширковъ.

Охридската българска архиепископия.

(1019 — 1767 год.)

Въ 6 вѣкъ слѣдъ Христа се заселили въ околностьта на Охридското езеро славянитѣ Бързаци, които дошли отъ южнорускитѣ мѣстности и съставяли гранка отъ онова славянско племе, което образувало въ източна България съ помощьта на степната орда „българи“ първото българско царство въ Балканския полуостровъ (679 г.). Въ 7, 8 и началото на девети вѣкъ въ Македония се създало славянското княжество, което къмъ срѣдата на 9 вѣкъ било подчинено отъ българитѣ. Заселването на славянитѣ въ областьта на Охридското езеро промѣнило не само етнографския съставъ на населението, но и мѣстнитѣ наименувания. Името Лихнидо, у гърцитѣ Λιχνιδός, у римлянитѣ Lignidus, се промѣнило тогазъ въ Ахрида у гърцитѣ и Охридъ у българитѣ.

Охридъ е старъ градъ, въ 359 година прѣди Христа той е билъ вече ограденъ съ стѣни, въ римско врѣме е билъ сѣдалище на илирския епархъ, а подъ византийцитѣ на областьта „Нови Епиръ“. Християнството се разпространило тука рано, и въ срѣдата на четвърти вѣкъ градъ Лихнида билъ сѣдалище на епископъ[1]).

Подъ властьта на византийцитѣ градътъ Лихнида станалъ заможенъ, хубавъ, здраво укрѣпенъ градъ, но неговото географско положение не му позволявало да се издигне възъ основа само на благата, които му прѣдставяли околната земя и малкото планински пѫтища за съобщение и търговия, погорѣ отъ другитѣ градове, които като него били главни станции на пѫтя Via Egnatia. Двѣ събития, които иматъ повече исторически, отколкото антропогеограски характеръ, сѫ помогнали на Охридъ да напрѣдне, да се прочуе и засѣнчи много съсѣдни и далечни градове. Като главни фактори въ тия двѣ важни събития се явяватъ българитѣ.

Въ врѣмето на българскитѣ владѣтели князь Бориса и царь Симеона се създалъ въ Охридъ и неговата околность важенъ литературно - просвѣтенъ центъръ, който по значение и плодотворность не отстѫпялъ на прѣславския, въ столицата на България. На чело на така наречената охридска школа стоялъ свети Климентъ охридски, подпомаганъ отъ много ревностни другари и ученици, между които видно мѣсто заемалъ св. Наумъ. По врѣмето на св. Климента възникнали въ Охридъ и неговата околность много училища, построени били много църкви и монастири, прѣведени били отъ гръцки на български много свещени книги и житиета, писани били съ ки-

[1]) *Г. Баласчевъ*, Градъ Охридъ въ Съврѣменна илюстрация, год. II, брой 23 и 24, стр. 14.

рилица и глаголица лесно достжпни за простия народъ проповѣди. До като писменностьта на прѣславската школа била нагодена повече за знатнитѣ, за придворнитѣ, дѣятелитѣ отъ охридската школа имали прѣдъ очи главно простия народъ, който ималъ нужда отъ поука и разяснение на словото Божие.[1]) Литературната дѣйность на св. Климента и св. Наума се прѣдавала съ благоговѣние отъ поколѣние на поколѣние до днешенъ день. Тѣхнитѣ цѣлителни гробове, монастиритѣ и църквитѣ на тѣхно име, тѣхнитѣ образи по стари обковани съ злато и сребро икони, дървената статуя на св. Климента, праздницитѣ на св. Климента (27 юля) и св. Наумъ (20 юни[2]), тѣхнитѣ житиета и пѣснохвалениия на гръцки и български сж поддържали яко българската традиция тъкмо въ оная часть на Македония, дѣто тя се засѣга най-близо отъ чуждоплеменно население. Просвѣтителнитѣ дѣла на свети Климента сж били тъй голѣми, че найпрочутитѣ охридски архиепископи, като Теофилактъ, Хоматианъ и Григорий, макаръ и родени гърци сж писали хвалебни пѣсни за него, като сж го наричали: великопроповѣдни апостолъ на цѣла България, обяснитель на еленския езикъ въ български говоръ, свѣтилникъ и учитель български.[1]) Отъ голѣма почитъ къмъ св. Климента, най-голѣмъ радѣтель за българска книга и български езикъ, охридскитѣ архиепископи гърци сж търпѣли славянското богослужение въ своитѣ епархии. Тѣ признавали българската народность на своето паство. Голѣмото житие на св. Климента, писано въ 12 вѣкъ, се завършва съ молитва, чрѣзъ която се призовава великия проповѣдникъ на *българската земя* да запази *нейнитѣ български питомци* отъ всѣко зло, да даде миръ на *българската народность*. И ако днесь Софийскиятъ университетъ има за свои патронъ св. Климента, и ако цѣлъ български народъ се готви до прослави на 1916 година хилядогодишнината на св. Климента, това произлиза отъ дълбокото съзнание, че св. Климентъ е направилъ твърдѣ много за укрѣпването християнската вѣра у българитѣ, за разпространението на българската книга и създаване на черковно-литературно единение между Охридъ и Прѣславъ, между Македония и Мизия. Произведенията на прѣславската и охридската школа се отличаватъ съ единство въ езика, тѣ създали срѣдневѣковна българска редакция, която се отличава отъ славянската книжнина, която се развила въ земитѣ на сѣверъ отъ Косово и Метохия.

[1]) *Архимандритъ Панаретъ*, Животътъ на Иоана Екзарха български (Историческо-критически очеркъ). Станимака, 1914, стр. 52—58.

[2]) Празднникътъ на св. Наума билъ на 23 декември, но архиепископъ Иоасафъ го прѣмѣстилъ въ 1722 година на 20 юни, за да може монастирътъ св. Наумъ край югоисточния брѣгъ на Охридското езеро да се посѣщава на патронния праздникъ по-добрѣ. *H. Gelzer*. Vom Helligen Berge und aus Macedenism. Leipzig 1904, стр. 193—194.

[1]) Клименте отче, всеблажение и всеи Бльгаріивѣльікопроповѣдни апостоле. (Григорий архиепископъ Български).

Бльгаромь учитель. (Теофилакъ архиепископъ Български).

Вж. *Г. Балашевъ*, Климентъ епископъ словѣнски и службата му по старъ словѣнски прѣводъ. София, 1898, стр. Ѣ, ii, MS.

Второ важно историческо събитие, което се извършило около брѣговетѣ на Охридското езеро, е основаването на западното българско царство. Когато византийцитѣ въ борбата съ руситѣ завзели източна България съ нейнитѣ главни градове Прѣславъ и Дръстъръ (Силистра) въ 971 година, въ Македония българитѣ се радвали на политическа свобода и се управлявали отъ четирмата синове ни българския велможа Никола, който живѣлъ въ облистьта Мокра на юго-западъ отъ Охридското езеро. Послѣ кжсото царуване на най-стария братъ Давида, поелъ управлението на така нареченото *западно българско царство* най-малкиятъ братъ Самуилъ, който царувалъ отъ 977 до 1014 г. Самуилъ избралъ Охридъ и Прѣспа за свои прѣстолни градове. Затворени котловини и езерни области, както е областьта на дасаретскитѣ езера между които най-лично е Охридското, прѣдставятъ удобни мѣста за възстания и за закрѣпване на самостойни владѣтели, защото такива мѣста се лесно защитяватъ, но тѣ не сж удобни да станатъ трайни центрове на голѣми държави, защото мжчно се подържа връзката между центъра и крайнинитѣ на държавата. Възникването на западното българско царство въ околностьта на Охридското езеро се явяваше много естествено, защото тамъ националното съзнание било силно развито у българитѣ, защитата на покрайнината е била лесна, но понеже езерата Охридско и Прѣспанско, дѣто билъ центъръть на държавата, се намиралъ въ края на българската етнографска область, помогнали повече за политическото разширение на Самуиловата държава къмъ югъ, западъ и сѣверъ, въ областьта на чужди народи, въ областьта на албанци, гърци и сърби, отколкото за националното обединение на българитѣ. До като Самуиловата държава отивала на западъ до Адриатическо море, на югъ въ Елада до Термопилитѣ на сѣверъ до Бѣлградъ, източна България била подъ властьта на Византия. Самуиловата държава не траяла дълго, защото Самуилъ повторилъ политическитѣ грѣшки на всички силни балкански господари, които при благоприятни условия завладѣвали на бързо области съ най-разнообразно население по народность, вѣра, култура и политически стремежи, завладѣвали не най-важнитѣ за държавата покрайнини, а ония, които най-лесно могли да отнематъ, дѣто противодѣйствието бивало най-слабо. Но на Самуила много попрѣчило да тури здрава основа на държавата и обстоятелството, дѣто задържалъ своята столица въ затворената область на дасаретскитѣ езера.

Но незгодитѣ на Охридъ за политически центъръ на българитѣ се изкупили чрѣзъ неговитѣ благотворни прѣдимства като прѣстоленъ градъ на българската епископия.

Когато източна България подпаднала подъ властьта на Византия (971 г.), единъ български патриархъ, навѣрно Дамянъ, който ималъ до тогава своя прѣстолъ въ Силистра, заминалъ за София, другъ за Воденъ, дѣто стоялъ до 1002 г.[1])

[1]) *H. Gelzer*, Der Patriarchat von Ach-

и Мъгленъ, а трети по-късно въ Прѣспа, и най-послѣ Филипъ въ Охридъ[1]). Когато Василий II Българоубиецъ побѣдилъ Самуила въ 1014 година и въ 1018 година потушилъ всички възстанически опити за независимъ животъ на българитѣ, Охридъ и Прѣспа изгубватъ своя политически характеръ, но Охридъ остава духовенъ центъръ за българитѣ. Историята не ни разправя ясно, дали поради договоръ съ многочисленнитѣ Самуилови войводи, които и подиръ смъртьта на своя обиченъ господарь се държали яко въ своитѣ недостжпни крѣпости[2]), или ржководенъ отъ държвтическа мждрость Василий II чрѣзъ три послѣдователни грамоти далъ на българитѣ автономно църковно управление въ границитѣ на България отъ врѣмето на царетѣ Петра и Самуила[3]). Българскиятъ патриархъ изгубилъ, наистина, патриаршеския титулъ — билъ нареченъ архиепископъ, неговия изборъ се потвърдявалъ отъ византийския императоръ, но той се посвещавалъ отъ събора на епископитѣ отъ архиепископията, която въ първо врѣме броила 30 епископства.[1])

Охридскиятъ архиепископъ носилъ въ различни врѣмена различни титули, но прибавката „Все Бльгаріе« или „всѣмь Бльгаромъ" или „всея Болгарскіе земли" или »всея Болгарскія страны» не е липсувала отъ него никога. Въ 15 вѣкъ титулътъ на охридския архиепископъ е билъ: Блаженѣйшій архиепископъ Прьвіе Іустиніаніе и Всѣмь Бльгаромь и Срьблемь и сѣвернымь странамь и прочимь (и Дакійскимь землямь обладатель[2]). Дионисий, Охридски архиепископъ, се подписалъ на една грамота до руския царь Петра съ дата 26 декември 1700 год. »Смиренный пастырь всея Болгарскіе земли и богомолецъ вашея благочестивыя вельможности Діонисій«.[3])

Охридската българска архиепископия траяла непрѣкжснато отъ нейното основание въ 1019 до закриването ѝ на 1767 год. Размѣрътъ на нейната область въ свързка съ различнитѣ политически и черковни събития въ продължение на $8^1/_2$ вѣка се

---

rida. Abhandlungen der philolog hist. Classe der k. Sächs. Gesellsch. der Wissensc aften. B. XX. № V, 1903, стр. 3. У Гелцера погрѣшно вмѣсто Воденъ (Βοδηνοῖς) стои Bodyn — Видинъ.

[1]) Това личи отъ грамотитѣ на Василия печатани отъ *Голубински* въ неговия Краткій очеркъ исторіи etc. стр. 259—263, отъ проф. *H. Gelzer* въ Byzantinische Zeitschrift, II, 1893, 42—46; *М. Дриновъ*, Три грамоти дадени отъ императора Василия II Българский Охридски архиепископъ Иоанъ около 1020 лѣто. Съчинения II, 205—214. Сравни *Ст. Новаковиħ*, Охриска архиепископија у почетку XI века, Глас LXXV, стр. 1—63; *Йор. Ивановъ*, Епархиитѣ въ Охридската архиепископия прѣзъ началото на XI в. въ Сп. Б. Ак. I.; *Г. Баласчевъ*, Финансовото положение на Охридската архиепископия и нейното унищожение. София, 1908, стр. 7.

[2]) Василий самъ говори, „намъ се даде отъ Бога тази страна (България) като съсѣдна, съ догороръ . . . нейнитѣ праздини съхраняваме ненарушени, като ги потвърждаваме съ нашитѣ хрисовули и сигилии".

[3]) Гледай втората грамота. Сравни границитѣ въ картитѣ на Бури.

[1]) *Nili Doxpatrii*, Nositta Patriarch. у *Пеячевича*, Historia Servise, 1799, стр. 111 и слѣд., сравни у *М. Дриновъ*, Съчинения II. 147.

[2]) Памятники XV столѣтія. ВРеменникъ, 1850, 5. *М. Дриновъ*, Съчинения II. 147.

[3]) *Я. Коптіеревъ*, Архидскіе архіепископи и подчинение имъ іерархи разнихъ катедръ, явлившіеся въ Москву за милостіню въ XVI, XVII и въ началѣ ФVIII столѣтія. Въ прибавленій къ творенімъ Св. Отцевъ, 41 часть, 1888 г., стр. 154—126.

мѣнявалъ, сѫщо и автономията ѝ се ту стѣснявала, ту разширявала, но никога тя не е била отнемана. А Охридъ попадалъ въ това врѣме нѣколко пѫти на редъ подъ българско, византийско, епирско, сръбско, турско, а единъ пѫть дори и подъ норманско владичество. Понеже Македония лежи далечъ отъ главнитѣ политически центрове на Балканския полуостровъ, тя попадала често подъ различно господство. И охридската българска архиепископия въ тия прѣходни врѣмена крѣпила яко болгарската традиция у мѣстното българско население. Охридскитѣ архиепископи бивали най-често гърци, но тѣ имали интересъ да поддържатъ българщината на мекедонското население, защото само въ името на тази българщина тѣ можали да запазятъ своята автономность прѣдъ цариградската патриаршия. Слѣдниятъ фактъ обяснява до нѣкадѣ моето схващане.

Въ началото на 12 вѣкъ, около сто години слѣдъ покоряването на българското царство отъ византийцитѣ, на охридския архиепископски прѣстолъ стоялъ ученият и гордъ гъркъ Теофилактъ. Въ негово врѣме нѣкой се заелъ да строи църква въ градъ Кичево, безъ да взема позволение отъ Теофилакта, въ чиято область се намиралъ този градъ. Инокътъ казвалъ, че той вземалъ позволение отъ цариградския патриархъ. Теофилакътъ запрѣтилъ на инока да строи църквата и сѫщеврѣменно пратилъ писмо на цариградския патриархъ, комуто между другото писалъ и слѣдното: „какво право има цариградскиятъ патриархъ да се мѣси на българитѣ, когато той нѣма право и да ржкополага нѣкого тамъ, въ българската църква, която си има свой автокефаленъ архиепископъ“[1]).

Охридскитѣ архиепископи трѣбвало да държатъ яко съ българския народъ въ Македония, особено съ първенцитѣ българи въ Охридъ, защото българитѣ не винаги имъ се покорявали, особено, когато нѣмало византийска власть, която да ги крѣпи. За примѣръ ще посоча само писмото на архиепископа Доротея до Иоана войвода Господинъ Молдовлахии отъ 1456 г., въ което му се оплаква, че произлѣзла крамола мижду българитѣ въ Охридъ и черковния клиросъ, и поради това султанъ Мухамедъ му заповѣдалъ да се прѣсели въ Цариградъ, заедно съ нѣколко боляри и клирици (Материяли, 3.).

Понеже желанието на цариградската патриаршия да обсеби областьта на Охридската архиепископия, въпрѣки грамотитѣ на Василий II, е било често твърдѣ силно, понеже при смѣнливитѣ църковни отношения на Балканския полуостровъ сѫщо такава опасность се появявала и отъ страна на Сърбия и България, охридскитѣ архиепископи, за да запазятъ автономностьта и размѣритѣ на своята архиепископия, прибѣгнали до измама, като прогласили Охридъ за изчезналия градъ Първа Юстинияна, чиято архиепископия била дарувана (въ 535 и 545 г.) отъ нейния августейши основатель съ слѣднитѣ привилегии: надъ нейния архиепис-

[1]) *Teophilacti* archiepisc. Bulgar. opera, Venetiae, 1758, стр. 663; сравни *М. Дриновъ*, Исторически прѣгледъ на Българската църква (Съчиненія II, 57).

копъ да нѣма никаква власть други иерархъ, а той самъ да има такава власть въ подчиненитѣ нему епархии, каквато има римскиятъ тронъ надъ своитѣ.[1]) Това прогласяване на Охридъ за Първа Юстинияна станало въ срѣдата на 12 вѣкъ.[2]) Тогава прѣдъ титула „всея България" се прибавилъ и на „Първа Юстинияна".

Прѣзъ 13 вѣкъ и подъ властьта на византийцитѣ въ Охридъ и неговата околность вирѣяла славянската църковна книжнина. Тогазъ били написани прочутитѣ ржкописни паметници: охридски апостолъ, болонски псалтирь, слѣпчански апостолъ и други. Всички тѣзи ржкописи сж отъ български изводъ и сж продължение на писменитѣ паметници отъ 10 до 11 вѣкъ.[3])

Мнозина охридски архиепископи гърци не само не сж гонили славянското богуслужение отъ своитѣ епархии, но сами сж знаяли български. Покойниятъ Дриновъ съ право подозираше, че и знаменитиятъ Теофилактъ е знаялъ български езикъ и неговото гръцко житие на св. Климента той смѣта за прѣводъ отъ български.[4])

Не трѣбва да се изпуща отъ очи и слѣдниятъ фактъ: когато Охридъ въ врѣмето на Калояна (1204 г.) и Асѣня II (1230 г.) прѣминалъ наново подъ българска власть, гърцизъмътъ, който можалъ да се вмъкне въ охридската българска архиепископия въ продължение на 150 годишното византийско робство, билъ сломенъ за извѣстно врѣме. Особено голѣмо гонение противъ гърцизъма на охридската архиепископия подигналъ сръбскиятъ царь Стефанъ Душанъ, който завладѣлъ южна Македония и Охридъ въ срѣдата на 14-вѣкъ. И тогавашното ославянчане на архиепископията заловило яки корени и траяло нѣколко вѣка. Много сж историчекитѣ паметници, които ни свидѣтелствуватъ, че въ 15 и до половината на 16 вѣкъ, както свещеницитѣ, тъй и високото духовенство сж били българи, служили сж по църквитѣ и сж поучвали народа на български езикъ.[1]) Отъ края на 16 вѣкъ почва да се засилва гръцизъмътъ, но той не е билъ тъй силенъ, както мислѣше Дриновъ, защото съ дата 1756 година охридскиятъ архиепископъ писалъ до руската императрица: „Святые церкви и монастыри (въ окржга му) безъ книгъ и прочихъ потрѣбъ въ злоприскорбіи находятся. *не имѣя на чемъ по своему языку славу возсылати Богу*. „На охридския архиепископъ били падарени славянски черковни книги,[2]) което показва, че въ Охридско Богослужението се извършвало десетина години

[1]) Сравни у *М. Дриновъ*, Историческа прѣгладъ etc. (Съчинения II, 13.

[2]) Понеже прѣвъ Вилхелмъ Тирски отъждествилъ Първа Юстинияна съ Охридъ, Баласчевъ смѣта, че той се научилъ за това, когато е миналъ прѣзъ Охридъ (около 1069 г.). Въпроса за прибавката къмъ титула на охридския архиепископъ „Първа Юстинияна" Баласчевъ засѣга въ нѣколко свои студии, но особено подробно го разглежда въ статията си: Нови извѣстия за черковното вѣдомство на Видинската и Софийската епархия. Моб. XVIII, стр. 161—170.

[3]) *Г. Баласчевъ*, Градъ Охридъ въ Съврѣменна неюстрация, стр. 15.

[4]) *М. Дриновъ*, Съчинения II, 62—63.

[1]) *Григоровичъ*, Swědectwi o slowanskych apossolich w Ochridě въ Casop. Cesk. Musea, 1847. V. Сравни *М. Дриновъ*, Съчинения II, 115.

[2]) *Н. Каптеревъ*, Архидскіе архиепископы etc. стр. 129.

прѣди закриването на охридската архиепископия на славянски езикъ и било подпомагано въ тая посока и отъ самия архиепископъ.

Когато въ врѣмето на Самуила Охридъ станалъ политически и духовенъ центъръ на българитѣ, Македония била на именувана България. Въ врѣмето на Василия II Българоубецъ, при административното разпрѣдѣление на държавата, по-голѣмата часть отъ сегашна Македония образувала темата „България" съ главни градове първо Охридъ, послѣ Скопие, София и най-послѣ пъкъ Скопие.[1]) Писателитѣ отъ 11 и 12 вѣкъ, както гръцки тъй и западноевропейски наричатъ Македония съ името България и не я дѣлятъ отъ останалитѣ части на българската земя. Вилхелмъ Тирски, който пропжтувалъ Македония въ 1069 г. пише: „Българскиятъ народъ завзелъ всички страни, които лежатъ между Дунавъ и Цариградъ отъ една страна, и между тая рѣка и Адриятическото море отъ друга, така не . . . всичко това пространство, което има, както казватъ, на дължъ 30 дена пжть, на ширъ 10 или повече, захванало да се нарича България.[2]) Никиф. Грегорасъ говори изрично за прѣкръщаването на Македония въ България.[1])

Името България за областьта Македония се садържало до късно въ турско врѣме,[2]) благодарение на грамадното българско население въ тая область и на титула на охридския архиепископъ, който будилъ винаги спомени за миналото българско владичество въ тая покрайнина и подържалъ у македонскитѣ и други българи живо национално съзнание. Описанието на Охридъ отъ софийски католически архиепископъ Петъръ Богданъ въ 1655 година, ни показва ясно, какво чувство е будило въ сърдцето на единъ българинъ името на Охридъ, чиято история е тъй тѣсно свързано съ политическия и духовенъ животъ на неговитѣ прадѣди прѣзъ дълги вѣкове.

Когато цариградската патриярщия, увлѣчена отъ великоеленска идея, унищожила охридската българска архиепископия подъ прѣдлогъ, че финансиитѣ били много разстроени,[3]) титула на охридския архиепископъ усвоили други македонски митрополити отъ областьта на охридската архиепи-

---

[1]) *Н. Скабалановичъ*, Византійское государство и церковь въ XI вѣкѣ отъ смерти Василія II Болгаробойцы до воцаренія Алексѣя I Комнина. Спб. 1884 стр. 125.

[2]) *Н. Скабалановичъ*, Византійское государство и церковь въ XI вѣкѣ отъ смерти Василія II Болгаробойцы до воцаренія Алексѣя I Комнина. Спб. 1884, стр. 225.

[3]) *Bongars*, Gesta Dei Francos, стр. 653. Bulgarorum gens . . . a Danubio usque ad urbem, et iterum ab eodem flumine a mare Adriaticum, universas occupaverat regiones: ita ut confusis pOovinciarum nominibus et terminis, totus iste tractus, qui in longitudine habetra dicitur iter dierum trigiota, in Lattudine vero decem, vel amplius, Bulgaraa dicatur; miseris graecis ignorantibus, quod hoc ipsum nomen eorum protesqetur Ignominiam. Сравни *М. Чриновъ*, Съчинения I, 346.

[1]) *Niceph Gregoras*, ed. Bon. I, 27.

[2]) Материяли, 14. Въ „Сношенія Россіи съ Востокомъ по дѣламъ церковнимъ", т. I (1858), II (1860), се нарічатъ македонопокрайнини Могленско, Корча, Гравена въ 16 и 17 вѣкъ Бъ„ларія,

[3]) Добрѣ е разгледалъ финансовото положение на охридската архиепископия и нейното унищожение Баласчевъ въ цитираната по-рано негова книга: Финансовото положение etc.

скопия. Костурскиятъ митрополитъ се титулувалъ Ο Καστορίας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης παλαιᾶς Βουλγαρίας — Екзархъ на всичка стара България. Въ 13 вѣкъ костурскитѣ владици носили титула.... Πρωτόθρονος τῆς κατὰ Βουλγαρίαν συνόδου — прототронъ на синода въ България, а въ 16 вѣкъ – Πρωτόθρονος πάσης Βουλγαρίας — първопрѣстолникъ на всичка България. Този титулъ костурскитѣ митрополити сѫ носили навѣрно още въ 11 вѣкъ, защото въ първата отъ грамотитѣ на Василия Българоубиецъ е отбѣлезанъ костурскиятъ епископъ като първъ между подвластнитѣ на охридския български архиепископъ. Когато въ 1767 година била разтурена старата българска архиепископия, станало безмислено името първопрѣстоленъ и било замѣстено съ екзархъ. Струмешкиятъ митрополитъ е носилъ титула — Струмишки и Тивериополски, всечестнѣйши и екзархъ на българска Македония.[1]) Професоръ Григоровичъ, който посѣтилъ въ 1848 год. Битолския митрополитъ Герасимъ, разправя, че стария титулъ на пелагонийския митрополитъ билъ ἔξαρχος πασης ἄνω Βουλγαρίας, но въ негово врѣме името България било замѣстено съ Македония.[2])

Охридската българска архиепископия допринесла много за охрана и закрѣпване на българщината въ Македония, особено въ областьта на Охридското езеро. Хаджи Калфа, който познавалъ много добрѣ географията на европейска Турция прѣзъ 16 вѣкъ, но рѣдко говори за народностьта на населението, споменува българи най-вече въ околностьта на Охридското езеро: въ Охридъ, Битоля и Биглище.[1]) Сръбскиятъ патриархъ В. Брькичъ пише въ втората половина на 15 вѣкъ, че въ Охридско най-голѣмъ дѣлъ отъ населението заематъ българитѣ.[2]) Когато архиепископията била унищожена, новиятъ духъ на национално пробуждане бѣше лъхналъ вече по нашитѣ краища и нищо не бѣше въ състояние да угаси това, що не гасне, както се изразява нашиятъ поетъ Вазовъ. Когато въ втората половина на миналия вѣкъ българитѣ подхванаха усилено борба за черковна независимость, споменътъ за охридската българска архиепископия се уживи наново и тя стана лозунгъ на борбата.[3]) Охридъ взема живо участие въ черковната борба на българитѣ отъ всички краища и националното възраждание на охридчане се подхвана отъ добри еленисти българи, каквито бѣха братя Миладинови и Пърличевъ, който на литературния конгресъ въ Атина (1860 г.) получи първа награда съ своята на гръцки написана поема „Αρματωλός".

[1]) *М. Дриновъ*. Нѣколко думи за титлитѣ на Костурский митрополитъ и на пѣкои и други гръцки владици въ Македония (Съчинения II. 241 -244).

[2]) *В. Григоровичъ*, Очеркъ путешествія по Европейской Турцій, изданіе второе. Москва, 1877, стр. 95.

[1]) *Hadschi Chalfa*, Rumeli und Basna, стр. 97, 98 и 140.

[2]) Материяли.

[3]) Исторически изслѣдванія на Охридската и Ипекската архіепископія, прѣводъ Н. Михаиловскаго. Цариградъ, 1869. Тая книга прѣдставя прѣводъ отъ студията на Г. Кръстевичъ писана на гръцки:

Външно и вжтрѣшно обединение
(Съединението прави силата).

Нѣкога великиятъ апостолъ Павелъ горко се оплаквалъ че той, подъ натиска на закона на злото, вършѣлъ не това, което обичалъ, а онова което мразѣлъ (Римл. 7, 14—25). Това окаянно състояние на човѣшката природа ни идва на умъ днесъ, когато празднуваме съединението на Сѣверна съ Южна България. Въ душата на българина, безспорно, се корени благородното влѣчение къмъ доброто. Безспорно е, тъй сжщо, че у него дълбоко се корени и съзнанието, че колективното, обединеното народно цѣло е въ състояние да извоюва свободата, да осигури независимостьта и да създаде духовни и материялни блага, както за народа изобщо, тъй и за личностьта въ частность. Ала и туй е безспорно, че това съзнание у него често пжти е бивало помрачавано и тогава той е вършѣлъ, сѣкашъ противъ волята си, не това, което било полезно, а врѣдно, за него. И това е ставало най-вече въ моменти, когато народната обединена цѣлокупность е достигвала тия върховни блага. Послѣдицата отъ всѣко подобно помрачение, отъ всѣко едно подобно забравяне силата на единението, винаги е бивала фатална и за свободата, и за независимостьта, и за благосъстоянието народни. Това ни свидѣтелствува историята. А нашата история е твърдѣ кратка, за да провѣримъ лесно тая горчива истина.

Съединението прави силата. Тая истина навѣрно е била съзната още отъ благовѣрния български царь Бориса. Фактъ е, че той направи усилия да обедини българския народъ въ една държава и то не само външно. Той се погрижи да осигури и неговото вжтрѣшно нравствено сплотяване. Той добрѣ бѣше разбралъ, че единението на българския народъ и неговото морално сплотяване можеше да стане чрѣзъ вѣрата Христова. И неговата обичъ и прѣданость къмъ България го заставиха да стане християнски равноапостолъ за народа си. Чрѣзъ вѣрата и Евангелскитѣ начала той, наистина, достигна вжтрѣшна единность морално засилване и военна мощь за държавата си. Чрѣзъ християнска просвѣта и евангелски моралъ засилваха народното единство и царь Борисовитѣ приемници. И по тоя начинъ народното единение постепенно ставаше единъ лозунгъ, единъ високъ идеалъ за тѣхъ. Въ това единение тѣ виждаха мощьта и свѣтлото и независимо бждаще на българитѣ. Че това бѣше едно трезво гледище и една голѣма истина, доказва се отъ факта, дѣто всѣко едно отклоненне отъ тоя лозунгъ е бивало фатално за България. Вжтрѣшната партизанска, а най-вече, морална поквара, вжтрѣщ-

ното политическо, религиозно и морално разпокжсване, винаги е довеждало и до външно народно безсилие. Българскиятъ народъ, прѣзъ живота си, два пжти плати данъкъ за своето вжтрѣшно разединение. Тоя данъкъ бѣше твърдѣ тежекъ— първиятъ пжть 170 години робство подъ Византия, а вториятъ — 500 години — подъ Турция. При все това вжтрѣшнитѣ разногласици, вжтрѣшнитѣ раздори, партизански озлобления и религиозни разпокжсвания си останаха у народа ни единъ страшенъ исторически недостатъкъ, вие го кажете пагубенъ порокъ Защото само подобенъ, закоренѣлъ въ психиката на единъ народъ, порокъ може да довежда до катастрофа и робство.

Нека се съгласимъ, че у българина се крѣпи съзнанието за необходимостьта отъ народно единенние. Ала трѣбва да признаемъ, че не винаги и не всички съ готовность работятъ за него. Въ психиката на нашия народъ, сѣкашъ, винаги наддѣлява противноположния на доброто законъ, отъ който се оплаква и великиятъ апостолъ. Отъ всички се желае народното обединение, защото се знае, че въ това е силата. Ала често пжти се върши не това, което се иска и което е потрѣбно за това обединение. Съ други думи, нагледъ сжществува стремежъ къмъ външно народно обединение, а въ сжщность виждаме, че се работи повечко за вжтрѣшно разединение Може би това е не съзнателно, подъ натиска на закона на злото и разединението, но то е истина. За идейно, за морално народно сплотяване много се желае, но малко, твърдѣ малко, се работи. А единъ народъ, който иска да живѣе свободенъ и независимъ животъ, непрѣменно трѣбва да се опира о твърди морални принципи, да е закаленъ въ божествената вѣра и да е пропитъ всецѣло съ националенъ духъ. Е добрѣ, тия принципи тая закаленость и пропитость у насъ не сж спазени. А при такова едно положение единението народно не само че не може да се постигне, но и постигнатото, както свидѣтелствува историята, може да се разпадне.

Нека признаемъ още единъ фактъ. Бивали сж сюблимни моменти въ живота и съзнанието народно. Особенно слѣдъ 500 годишното робство, съзнанието за свобода и народна единность бѣ дошло до върха си. Въ името на това съзнание самоотвержени герои заявиха отъ върха на гордитѣ балкани правата на народа ни за свобода и независимость. Въ името на това съзнание, проявено въ нашата цѣлокупна единность, ни се дадоха тия върховни блага, които сж достояние на сплотенитѣ народи. Въ името на сжщото това национално самосъзнание ние подирѣхме своето национално обединение. Слѣдъ освободителната руска война българскиятъ народъ биде разпокжсанъ на нѣколко части. Това положение го лишаваше отъ потрѣбната физическа сила да брани своята свобода и независимость отъ външния врагъ. Но сюблимни бѣха тогава моментитѣ на народното ни самосъзнание. Тогава се освѣти и лозунгътъ — *съединението прави силата*. Въ името на тоя лозунгъ прѣзъ 1885 година се извърши вели-

чавия под и[illegible] па сѣверна и южна [illegible]рия. Въ името на народното обединение се води и побѣдоносната война противъ сърбитѣ прѣзъ сѫщата година. Увѣренностьта, че народното обединение ще осигури свободата и независимостьта, ще създаде морални и материялни блага за народа ни, бѣ обхванала всички. Не се пожалиха никакви жертви за това обединение. И въпрѣки катастрофалнитѣ за държавата ни събития стремежътъ къмъ народната единность не е ослабналъ у родолюбивитѣ синове на България.

Ала, уви, сега трѣбва да констатираме и твърдѣ печалния фактъ, че до като стремежътъ къмъ национално външно обединение грижливо се подържа отъ родолюбцитѣ, тъмни нѣкакви сили, тъй сѫщо грижливо подържатъ единъ други стремежъ — стремежъ къмъ вѫтрѣшни раздори и разногласия. Историческиятъ народенъ порокъ отново се явява на сцената. И нагледъ сѣкашъ това се върши въпрѣки желанието на народното сърдце. Двата взаимно противодѣйствуващи закона въ българската психика ясно се очерта̀ватъ. Защото очевидно е, че се върши не това, което е мило на народната душа, а онова, което кара тая душа да страда, и което подкопава основитѣ на народното единение. Нека се пояснимъ. У насъ има стремежъ за вѣнѣшно народно обединение. Това е прѣкрасно. Защото народниятъ девизъ ни говори, че въ съединението е силата. Ала вѣнѣшната физическа сила на който и да било народъ е врѣменна и мимолѣтна, ако на тоя народъ [illegible] жѣшно [illegible]инство, вѫтрѣшна морална мощь. Силата на народитѣ не е въ тѣхната външна голѣмина, а въ тѣхния моралъ, въ тѣхната вѣра и праведность, въ тѣхното вѫтрѣшно единение и единомислие. Свещеното Писание ни учи, че *вѣрата и правѣдностьта обединява и възвишава народитѣ, а грѣховностьта ги разпилява и погубва* (Прич. 14, 34). Това се потвърждава и отъ историята. И въпрѣки това, на лице е печалния фактъ, че полагайки родолюбиви усилия да мислимъ и работимъ за външното народно обединение, никакъ не се замисляме и още по-малко работимъ за вѫтрѣшното народно оздравяване и морално засилване. *Всуе тружда̀емся* за външното, ако въ вѫтрѣшностьта започне процеса на разложението. А безспорно е, че нашето общество е заразено отъ ужасния микробъ на разединението, отъ микроба на вѫтрѣшното морално разтлѣние. Това ние всички чувствуваме. Историческиятъ народенъ порокъ на вѫтрѣшни раздори и несъгласия еволира. Това ние всички виждаме. Но че крайната еволюция на тоя порокъ е фатална за нашата свобода и независимость, за това сѣкашъ не искаме и да знаемъ. Необходимо е това да се разбере отъ всички, за да се опомнимъ, до като не е късно.

Въ исторически дни, като днешния, когато се говорятъ панагерици за извършеното прѣзъ 1885 година народно съединение, необходимо е да се посочва и на започващето се сега вѫтрѣшно разнединение и морално падение въ обществото. Необходимо е да се обръща

внимание и на тъмнитѣ сили, които работятъ безспирно за нашето вѫтрѣшно народно разстройство; които разпалятъ страститѣ партизански и увеличаватъ раздоритѣ и несъгласията граждански; които угасватъ вѣрата и убиватъ добродѣтелитѣ народни; изобщо, които се стремятъ да разнебитятъ вѫтрѣшната ни църковно-християнска единность--залогатъ за народната ни морална сила и физическа мощь. Кой не вижда днесъ липсата у нашитѣ обществени дѣйци на единодушие и единомислие въ служеното си на отечеството? Кой не чувствува опустошението и разрушението въ народната душа, което се извършва отъ партизанска злоба и мъсть? Ние всички се атестираме за истински родолюбци. Искаме да убѣдимъ другитѣ и сами вѣрваме въ това. Какво самоизлъгване! Истинското родолюбие не може да се мири съ дебелия и грубъ егоизмъ, който тъй дълбоко се внѣдрява въ нашето общество. Родолюбието прѣдполага самоотверженна прѣданность къмъ отечеството, благородство въ отношенията, взаимна довѣрчивость и пълна единность въ дѣйностьта за постигането на народнитѣ идеали. Не е ли това една твърдѣ голѣма рѣдкость въ послѣдно врѣме у насъ? А извѣстно е, че при липса на такава прѣданность, довѣрчивость и единность и най-благороднитѣ усилия на родолюбивитѣ дѣйци не могатъ да принесътъ полза, нито на обществото, нито на държавата. Напротивъ, тѣ могѫтъ да напакостятъ и на двѣтѣ. Прѣдставете си, че нѣкой болникъ се цѣри отъ нѣколко добри лѣкари, които всички искренно желаятъ да му помогнатъ. Але тѣ не се съгласяватъ нито въ диагнозата, нито въ способа за цѣренето. У тѣхъ липсва взаимно довѣрие и единство въ даване помощтьта. Сѣки отъ тѣхъ настоява, че неговата диагноза е правилна и сѣки лѣкува по своему. Каква ще бѫде послѣдицата на болника? Разстройство на организма и неминуема смърть. Нѣщо подобно наумѣватъ и нашитѣ родолюбиви дѣйци съ своитѣ взаимно противорѣчиви рецепти и способи да спасяватъ и обединяватъ България. А съвсѣмъ очевидно е, че тѣхнитѣ взаимни противодѣйствия сѫ въ ущърбъ на вѫтрѣшното народно единение. Тѣ харчатъ грамадна енергия да водятъ безплодни спорове и създаватъ пагубни раздори, а оставатъ съвсѣмъ равнодушни къмъ развиващата се вѫтрѣшно корупция и всеразрушаващата морална покваравъ обществото. Безогледнитѣ партизански борби, кипящи отъ мъсть и неморални дѣяния, късатъ и послѣднитѣ връзки на вѫтрѣшната народна единность. Тѣ загасятъ въ душитѣ на хората живитѣ искри на съвѣстьта, благодѣтелната сила на вѣрата и разнебитватъ добродѣтелитѣ народни. Изобщо липсата на единодушие за родолюбива дѣйность влѣче една страшна послѣдица за здравостьта на народния организъмъ.

Възлюблени, истинско родолюбивитѣ хора се отличаватъ съ слѣднитѣ върховни добродѣтели: *съ горѣща вѣра къмъ Бога;* съ *високъ християнски моралъ* и *съ искренна любовь къмъ ближнитѣ.* Съ тия високи добродѣтели се отличава-

ше родолюбието на царь Бориса, който осигори сѫществуванието на българския народъ. Съ тѣхъ бѣше накитено родолюбието на великия царь Асѣня II, обединительть на българското племе. Тѣзи добродѣтели опазиха битието на народа ни прѣзъ робството. Тѣ движѣха патриотизъма на възтаницитѣ по бълканитѣ прѣзъ втората половина на миналото столѣтие. Тѣ възбудиха у тѣхъ самоотречението да се жертвуватъ за свободата и обединението на своя народъ. Сѫщитѣ тия добродѣтели възпламениха родолюбието и у общественитѣ дѣйци прѣзъ 1885 година, за да направятъ една такава рѣшителна стѫпка къмъ обединението на разпокъсаното българско племе. Тѣ сѫ и гаранцията да остане то външно и вѫтрѣшно обединено и силно. Тъмнитѣ сили на злато и безвѣрието добрѣ знаятъ това и поради туй въ послѣдно врѣме ние ги виждаме сплотени въ заговоръ противъ тия добродѣтели и, слѣдователно, противъ единението народно. Работи се системно за притѫпяване на националното самосъзнание, особено у младитѣ поколения и образованата часть на обществото. Руши се планомѣрно вѣрата и морала у тѣхъ, създава се разногласие и се парализува всѣко начинание за единна дѣйность у народнитѣ водители и първенци. Умишлено се подбужда развоя на фаталния исторически порокъ на вѫтрѣшни раздори и разтлѣние.

Това е една страшна опасность за народната бѫднина. До като не е късно, необходимо е да организираме нашето вѫтрѣшно народно обединение. Трѣбва да обединимъ всичкитѣ наши положителни и творчески сили, и да ги противопоставимъ на тъмнитѣ агенти на злото, раздоритѣ и разединението и доморализацията. Всички: и църква, и държава, и църковни и държавни дѣйци, и школско-просвѣтни работници, и сѣмейството, обществото, сѫдилището, администрацията, войнството и гражданството трѣбва взаимно да си подпомагаме и единодушно да работимъ за засилване вѫтрѣшната народна единность и опазване нравствената народна чистота. Всички ние трѣбва ясно да съзнаемъ, каква обща цѣль прѣслѣдваме, къмъ какво висше народно благо се стремимъ и съ какъвъ злобенъ и опасенъ за народното сѫществуване врагъ ще се боримъ. Всички трѣбва да съзнаемъ, че нашето спасение, като народъ и като държава, е високия християнски моралъ и въ общото народно единодушие и единомислие. Това ни съвѣтва и великиятъ апостолъ Павелъ, „*Допълнете моята радость, братя, имайте едни мисли, имайте една и сѫща любовь, бѫдете единодушни и единомислени* (фил. 2, 2.) Нима ще чакаме да ни вразумятъ грознитѣ удари на сѫдбата? Нима ще оставимъ тъй лесно да се разруши придобитата до сега и закрѣпнала национална единность? Да не бѫде. Да не се смущаватъ сърдцата ни отъ тъмната дѣйность на изродитѣ-измѣнници народни. Нека си подадемъ рѫка за единна борба и творчество. Прѣдъ съединенитѣ положителни и творчески народни сили, окрилѣни съ вѣрата въ Бога и любовтьта къмъ отече-

ството, засрамени ще отстжпятъ агентитѣ на злото и раздоритѣ, ще се вразумятъ съблазнителнитѣ и развратителитѣ на невиннитѣ млади поколения, изобщо ще се *съкрушатъ демоновъ немощния дерзости.* Нека, съ общитѣ сили на твърдото национално самосъзнание, усмиримъ злокобното партизанско озлобление и да изцѣримъ поквара-та, която се разнася отъ бѣзверници и безотечественици. Нека, всепрѣданно и беззавѣтно работимъ за вжтрѣшното народно единение и недопущаме да се подкопава то отъ разни исти и религиозни пропагандисти, агенти на чужди мисии и интереси. Нека се сплотимъ всички около олтаря Господенъ и да се научимъ да се жертвуваме прѣдъ олтаря народенъ. *Да възложимъ на Господа нашитѣ благи надежди и прѣдъ Него да сложимъ нашата скърбь.* Нека винаги помнимъ, че звѣното на нашето обединение е *вѣрата въ Христа Спасителя.* Разединени и раздѣлени, вънъ отъ съюза на Христа и Неговата православна църква, ние винаги ще сме слаби да се противимъ на тъмнитѣ сили на злото, и нашето сжществувание ще бжде застрашено. Но обединени и сплотени около църквата народна, въоржжени съ вѣра и нравствени добродѣтели, ние винаги ще бждемъ силни да опазимъ народната независимость и цѣлокупность. Прочее, нека се радваме на извършеното септемврийско народно съединение, но нека безспирно работимъ и за народното морално засилване, което ще бжде гаранцията за несъкрушимостьта на обединената народна сила . . . . . .

† В. М. Н.

Православни, католически и протестантски храмове и иконопись.

I.

Влизамъ въ чудния Бачковски мънастирь. Нѣкакво неописуемо очарование плѣнява душата ми. Съ своя печаленъ видъ и строго величие на нѣщо умрѣло, нѣкога обаче велико, този мънастирь ме привлича още по-силно и азъ изпитвамъ нѣкакво особено, чудно — умиротворяваще, сладко успокоение на душата. Азъ веднага чувствувамъ, че се намирамъ въ дома, храма на живия Богъ, мѣстото на молитвено съзерцаване и възвишение на сърдцето „горѣ“, на „отложеніе всякихъ попеченій житейскихъ“, на всичко суетно и мирско, плътско. Обстановката, иконописьта—всичко въобще успокоително дѣйствува на развълнуваната душа; всичко внушава неволно чувство на благоговѣние; всичко те възнася отъ земята къмъ небето, отъ плътьта къмъ духа, отъ „юдоль“ на плача, страданията, „скреже-

та зубовъ", завистьта, егоизъма, злото отъ всѣкакъвъ родъ — въ райската обитель на любовьта, доброто, блаженството, „идѣже нѣсть болѣзнь, ни печаль, ни воздихание", но вѣченъ покой и жизнь вѣчная".

Ликоветѣ на светцитѣ сж спокойни, безъ ни най-малка чувственность, по-скоро символически, отколкото реално-художественни; тѣ като че ли те гледатъ отъ мѣстото на духа, светостьта, неизмѣнната правда и блаженния покой.

Въ този храмъ нѣма нито едно символическо изображение на Христа[1]) въ видъ напр. на монограмъ, агнецъ или риба. Иисусъ Христосъ е изработенъ условно — символически, като Богочовѣкъ, безъ онѣзи чисто-човѣшки черти на западния реализъмъ.

Влизамъ въ католишки кастьолъ. Поражава ме живостьта на статуитѣ и картинитѣ, тѣхната красота, мжжество. Започвамъ да завиждамъ на католицитѣ. Мисля . . . какъ всичко тукъ е употрѣбено, за да съдѣйствува на молящитѣ се да устрѣмяватъ душитѣ си къмъ небето. Небето даже е прѣнесено на земята. Но това е само въ първия моментъ. Когато се вгледамъ по-внимателно въ иконописьта, азъ забѣлѣзахъ, че небето дѣйствително е прѣнесено на земята, но слѣдъ като е било *оземлено*, *оплотенено*, *материализовано*. Въ първия моментъ мене ме поразиѝ удиви художественния реализмъ, съврѣменитѣ костюми,[2]) чувственостьта на иконописьта; послѣ, азъ още по силно почувствувахъ и се убѣдихъ, че цѣлата обстановка на католич. храмъ, всичко въобще има за цѣль художественно да реализира религиозното чувство въ плътски чувственни форми.

Влизамъ въ протестанска кирха (Kirche).[3]) Поражава ме пълната противоположность на тѣзи кирхи отъ католическитѣ кастьоли и отсжтствието на онази обстановка, която възбужда благоговѣние и молитвенно настроение у молящитѣ се. Нищо тукъ не ми напомня, че се намирамъ въ дома на Живия Богъ. Ахъ, да, азъ не забѣлѣжихъ. Ей тамъ съзирамъ изображение на Христа, тайната вечеря, Христа благословящъ дѣцата — Но тѣзи изображения сж поставени като че ли нарочно на такава височина, че само православниятъ християнинъ, който е привикналъ съ синовна дързость смиренно да устройва погледа си къмъ Бога —Отца, може да ги забѣлѣжи. А протестантинътъ, който съ студено внимание—вдълбоченъ въ своята g-sangbuch, седи въ кирхата—не може да ги забѣлѣжи. Не рѣдки сж случаитѣ, (азъ съмъ констатиралъ много такива) че протестантитѣ не знаятъ какви изображения се намиратъ въ кирхитѣ имъ.

Струва ми се, протестантскитѣ пастори и учени сж съзнали, че голитѣ стѣни и скамѣйки, базсилнитѣ и бездушни

[1]) VI всел. съборъ 32 пр. забранилъ да се изобразява Христосъ символически, а въ 100 пр. се говори да не се употрѣбяватъ ни въ храмоветѣ, ни въ кѫщитѣ икони, които пленяватъ погледа, разтлѣватъ ума и възбуждатъ пламъка на нечиститѣ удоволствия.

[2]) Посѣщавалъ съмъ католич. храмове въ Königsberg, Breslau, Wien, Budapest, Бѣлградъ, София и Пловдивъ.

[3]) Посѣщавлъ съмъ протестант. църкви въ указанитѣ въ 1 забѣлѣжка градове.

Лютерови кантати въ протестантскитѣ gesangbuch не могатъ да съгрѣятъ, възпитатъ и възвисятъ религиозното чувство; че и въ протестантскитѣ кирхи трѣбва да бжде прѣнесена обстановката на православнитѣ храмове. Тѣ започватъ съ иконитѣ, но ги поставятъ въ настояще врѣме на незабѣлѣзано мѣсто, навѣрно за да подготвятъ постепенно паството си.

II.

Православниятъ художникъ въплощава красотата на добродѣтельта, защото православието иска да направи душата на християнина прѣкрасна. Католическиятъ художникъ въплощава красотата на тѣлото, защото католицизма иска да направи душата красива. Православната иконопись е олицетворение на духовната красота и нравственото съвършенство, а католическата— на физическата красота. Въ православието отъ личностьта се иска прѣраждане и вжтрѣшно обновяване – къмъ това спомага и иконописьта Католицизъмътъ пъкъ изпуска изъ прѣдъ видъ най-важното— личностьта; той не иска отъ християнитѣ вжтрѣшно обновяване, а външна добродѣтель, защото за него християнитѣ не сж нищо друго освѣнъ „месо“ за църковната организация, както за Наполеона всѣки чоѣкъ билъ само „топово месо“. Католицизмътъ омъртявава душата и се старае да я ошлихова само отвънъ, а православието се старае да направи душата нормална въ нравственно отношение. Католичеството се старае да въздѣйствува на човѣка съ външни средства, да ограничи самодѣйностьта и задуши съвѣстьта, и не се грижи за структурата на душата. Православието пъкъ се грижи само за структурата на всѣка душа и й дава пълна свобода на дѣйствуване. Понѣкога православната иконопись се отличава съ неправилность, недостатъчни дълбочини на анатомията на тѣлото, неправилно разпрѣдѣляне на свѣтлината, но винаги тя въплощава и изразява духовно - нравствено съвършенство, духовна святость.

Указаната разлика между източната и западната иконопись не е случайна. Тя се дължи на особенни причини; тя лежи въ структурата на душитѣ: структурата на душата на източния и западния човѣкъ е различна. Устройството на нашата душа е такава, че тя винаги ще си остане православна. Всичко западно ни е чуждо, непознато. Колкото по-дълбоко изучавате източната и западната култура, толкова по-силно чувствувате пропастьта межву изтока и запада. Ние само на думи можемъ да се откажемъ отъ православната си душа, защото иначе у насъ възниква непоносима тжга за родината и съзнание, че всичко западно не ни е нужно.

Жалко е обаче, че много рѣдко се срѣщатъ и на изтокъ истински-православни храмове. И отъ вънъ и отъ вжтрѣ съврѣменнитѣ храмове сж великолѣпни—но отъ тѣхъ не вѣе онази простота, съ която плѣняватъ древнитѣ християнски бал

зилки. Злото на съврѣменнитѣ храмове, тѣхния блѣсъкъ и великолѣпие не смиряватъ, а раздразняватъ, защото тѣхната красота не е мекоуспокойваща, духовна, а плътска, реална, земна.

Надѣваме се, че попе за напрѣдъ респективнитѣ власти ще обърнатъ сериозно внимание на църковната ни живопись и архитектура.

София, 18 VIII 1915 г.

Д. Дюлгеровъ.

Д. Цухлевъ.

Църковнитѣ библиотеки[1]

(Исторически бѣлѣжки).

Политическиятъ ръстъ на второто българско царство е вървѣлъ въ пълна хармония съ културно-просвѣтното негово възмжжаване. Паметницитѣ прѣдаватъ, че господаритѣ отъ династията на Асѣневци строили много мънастири и храмове, покровителствували църковната иерархия и я надарили съ голѣми свободи [2]), че замѣнили гръцката църковна иерархия съ българска и въобще национализирали всичкия съставъ на българската църква. [3]), Тѣзи грижи за мънастири и църкви, и надаряването имъ съ привилегии и обширни материални доходи ясно очертавали една строго обмислена монахолюбива и църковна политика, която сочила духовно просвѣтителното подобрение на народа и неговото национално обединение, което било злѣ разстроено прѣзъ врѣме на гръцкото робство. Това се потвърдява: [1]) отъ една грамота на царь Асѣня II, въ която, между другото, се говори, че и Атонскитѣ мънастири „нѣматъ друго, освѣнъ едно славянско божествено свещенодѣйствие и поучение“ [1]) 2 и отъ едно житейно сказание на послѣдния Търновски патриархъ Евтимия, въ което, като се изтъква, че този великъ царь завладѣль всичка Македония, Тракия Далмация, Сръбскитѣ земи, Ми-

1) Продължение отъ книжка 6.

[2]) П Гопруженко, Синодикъ стр. 63—64; Гласник, кн. VI стр. 164, Макушевъ, Болгарія . . . , стр. 54

1) Илбинскій, Sbid, стр. 14-30.

[3]) Макарій Митроп., Вел. Мин. Чет. Октомвр., стр. 1031—1032. Starine, IX, стр. 58; Ламанскій, Непорѣшоный вопросъ, въ Ж. М. Н. Пр., ч. 144, стр. 107; Сырку, Къ исторій изправл. книгъ въ Болгаріи т. I, стр. 312—313; Ibid, Нѣсколько замтокъ, въ Сборникъ статей по славяновѣден., ч. I, стр 391—392 Поповъ, Евтимий стр. 153, заб. 119; Д. Цухлевъ, Изъ изкашния животъ на българската църква при Иоана Асѣня II, въ Християнска мисъль, г. I; Ильинскій, Грамоти болгарскихъ царей, Москва, 1911г., стр. 15-19; Априловъ, Болгарскія грамоти, стр. 31-35, 47-51.
35, 47,-51—

1) Априловъ sbid, стр. 31-35, 47-51:

2) Гледай по горната 3 забѣлѣжка

зия, Албания, всичка Тесалия съ гр. Солунъ и Атонската гора до самия Драчъ, подчертано се говори: „въ нихже и митрополити и епископы свѣтлѣ и благочестивнѣ постави, яко же свѣтли его хрисовули въ славнѣй лавры святые горы и протатѣ открьвеномь свидѣтелствуютъ лицемь [2]). Съпоставени тѣзи двѣ свидѣтелства, които взаимно се допълватъ, ясно илюстрират, че Асѣневци прѣвърнали дори и Атонскитѣ мънастири въ сѫщински национални просвѣтителни учреждения, които подготвѣли образовани мѫже, за да бѫдатъ настанявани на митрополитскитѣ и епископскитѣ катедри и да даватъ просвѣта и наука на „иереи и диакони [1]) „които носели съ много права“ [3]), монаси и мирени. Тази църковна-мънастирска просвѣтителна политика твърдо слѣдвали и всичкитѣ български царѣ слѣдъ Асѣневци, както за това категорично свидѣтелствуватъ издаденитѣ отъ тѣхъ хрисувули [1]).

Прѣко слѣдствие отъ тази политика е било широкото развитие на мънастирския животъ и книжното дѣло въ него. Като основани на старитѣ начала и устави, мънастиритѣ прѣзъ XIII и XIV вѣкове пакъ станали огнища на националната просвѣта и постепенно и почнали да възстановяватъ съ нови прѣводи и прѣписи на кодекси мънастирскитѣ и църковнитѣ библиотеки. Калиграфическитѣ школи въ тѣхъ и тозъ пѫть изиграли своитѣ роли, като създали библиотеки не само за своитѣ мънастирски, но и за износъ за църковнитѣ библиотеки, както и за частно употрѣбление. Съ прѣписване на книги за църковнитѣ библиотеки сѫ се занимавали и свещеници, вънъ отъ мънастиритѣ, както за това говорятъ нѣкой приписки къмъ нѣкои пергаментни кодекси отъ XIII и и XIV вѣкове [2]) Но ръстътъ на книжното дѣло слѣдъ Асѣневци до втората половина на XIV в. е отивалъ много бавно, благодарение на недобритѣ и тежкитѣ политически условия, въ които изпаднала България, която изгубила прѣзъ това врѣме повече отъ половината си владѣния и била опустошавана отъ татари. Слѣдъ това, при царь Иоана Александра, книжното дѣло захванало бърже да се развива: почнали да се пишатъ и прѣписватъ твърдѣ много книги и да се съставятъ богати библиотеки, което напомня въ нѣкой отношения вѣка на царь Симеона. Самъ царь Иоанъ Александръ, които широко покровителствувалъ и надарявалъ мънастиритѣ, [1]) поръчвалъ на мнозина монаси и свещеници да приготвятъ разни кодекси за неговата библиотека. [2]).

Инициативата на царя ревностно се подемала отъ патриарха, духовенството и монашеството, и списването на книги станало на ново *модно явление.* Но особенъ силенъ тласъкъ на

3) Попруженко sbid, стр. 64.

[2]) Цоневъ Б., Описъ на ръкописитѣ и старопечатанитѣ книги на народната библиотека въ София СофиЙ, 1910 г., стр. 17; Сырку, Къ исторіи . . . т. I, в. I, стр. 417-434. За мънастиритѣ, тѣхната организация и книжното дѣло въ тѣхъ на широко говоримъ въ II томъ отъ своята „Исторія на българската църква“.

[1])Ильинскій, sbid., стр. 24-26; Сырку, sbid., стр. 163, 164, 374, 400-401; Иречекъ, Княжество България, ч. II, стр. 170; Берон Археологъ историч. свѣдѣния . . стр. 102.

[2]) Сырку, sbid., 417-423.

книжното дѣло е дало появилото се къмъ това врѣме въ нашитѣ мънастири *исихастическо направление* въ монашеския животъ, донесено на Балканския полуостровъ отъ Св. Григория Синаита и насадено въ нашитѣ мънастири чрѣзъ неговитѣ лаври въ Царория (въ сѣвернитѣ склонове на Сакаръ планина, около сегашното с. Голѣми мънастиръ, въ Каваклийска околия), издигнати съ щедритѣ пожертвувания на царь Иоана Александра [3]). Исихаститѣ съ своята трезвость и самоизпитание на ума, съ своята „умна молитва" и стремление къмъ умственно и нравственно съвършенство, съ своята дълбока любовь къмъ знанието и книжното дѣло, съ своята, доходяща до педантизмъ страсть, да изапитватъ и провѣряватъ всѣко писание, съ своето обезателство да знаятъ въ съвършенство славянския и гръцкия езици, прѣнесли въ книжното дѣло живителна и интезивна струя. Тѣ прѣдприели и завършели по единъ достоенъ за завиждане и подражание начинъ: изправлението на всичкитѣ църковно богослужебни книги, корекцията на старитѣ прѣводи или на ново прѣвели почти всичкитѣ светоотечески творения на византийската образованность и, най-послѣ, създали завършенъ български правописъ, извѣстенъ подъ името „Търновски изводъ".

По този начинъ, повторно били възстановени църковнитѣ и мънастирскитѣ библиотеки съ най-разнообразно съдържание и България наново станала изворъ за духовна просвѣта не само, за своя народъ, но и за съсѣднитѣ ней православни страни: Угро-Влахия, Молдо-Влахия, Сърбия и Росия, особено за послѣдната, която на скоро току-що отхвърлила разорителното за нея 200 годишно татарско иго, като й давала не само църковно служебни и литературно съдържание кодекси, но и църковни пастири и учители. Въ България работѣли начело на прѣподобни Теодосия Търновски и патриарха Евтимия цѣла плеада писатели и прѣписвачи, на които литературнитѣ трудове и до днесъ служатъ за очудване по своята многочисленность и хубава обработка, при всичко, че сж прѣтърпѣли голѣми прѣпятности и опустошения.

Центрътъ на тази общирна книжна дѣйность и прѣзъ второто царство пакъ е била църквата съ нейнитѣ многочислени мънастири и храмове. Тѣхнитѣ библиотеки сж били и този пжть едничкитѣ духовни и научни центрове, отъ които черпали знания и духовни и свѣтски дѣйци; били едничкитѣ извори за нравственното и умственното повдигане на народа; тѣ съставлявали цѣнни съкровища и за прогресивното развитие на българската наука въ края на срѣднитѣ вѣкове и поставяли България на еднакво равнище съ културно просвѣтенитѣ народи въ завоя имъ къмъ новитѣ врѣмена, като й

[3]) Златарски, Житіе и жизнь прѣподобнаго Теодосія, въ Сборникъ за народни умотворения, т. XX, стр. 13; Иречекъ, Княжество България, ч. II, стр. 701; Сырку, ibid; стр. 106-108; Житіе Григорія Синаитъ, въ Памятники древней письменности и искуства т. CLXXII, Спб., 1909, сто. 73-78. За тѣзи бѣлѣжити мънастири, както и за исихаститѣ и тѣхнитѣ литературни дѣла, подробно говоримъ въ II томъ на своята История на Българската църква"

служили за най-вѣренъ залогъ за едно свѣтло и славно бждаще на Балканитѣ.

Но събитията отъ 1393 год. спрѣли този ръстъ на българското книжно и библиотечно дѣло. Паданието на България подъ турцитѣ и унищожението на църковната ѝ независимость съ суспандирането на търновската патриаршия и подчинението ѝ на Константинополската патриаршия нанесли страшни и непоправими удари и на това дѣло. Мънастиритѣ съ богатитѣ имъ библиотеки били разрушени и изгаряни; монаситѣ и книжнитѣ дѣйци били избити и мнозина, за да се спасятъ, избѣгали вънъ отъ България, като отнесли съ себе си и онѣзи книжни трудове, които могли да спасатъ отъ варварското разрушение; много храмове били осквернени и богатствата имъ раграбени, други прѣвърнати въ джамии или разрушени, а книжнитѣ имъ богаства-унищожени. Изобщо турското нашествие нанесло смъртенъ удъръ и на духовното просвѣщение въ България. И това, което не е засѣгнала разрушителната ржка на варварина въ нѣкои непроходими балкански мънастири, или градски и селски църкви, било впослѣдствие доизтрѣбвано отъ хищнитѣ ржцѣ на гърцитѣ.

Наистина, слѣдъ кървавитѣ години на завоеванието, прѣзъ XV-XVII вѣкове въ България по нѣкждѣ, начиная отъ Видинъ, Враца, София, Рилския мънастиръ, Кратово, или тукъ-тамѣ изъ Царството сж правени опити да се възстановятъ кѣкои книжни трудове, но това сж били прѣдсмъртни агонии на огасвающия силенъ инпулсъ отъ XIV вѣкъ. [1])

Тѣзи опити не могли нито да възстановятъ поне отчасти унищоженитѣ църковни и мънастирски библиотеки, нито да продължатъ тѣхния животъ. Угнетенитѣ отъ тежкото робство прѣписвачи граматици и свещеници съ дѣлбоко натъженъ духъ и видимо отчаяние признаватъ невѣжеството, което е обхванало тѣхъ и околнитѣ имъ народни срѣди. Но и на този малъкъ съживителенъ лъхъ, който идялъ отъ запустѣлитѣ църковни келии, турили прѣграда фанариотскитѣ владици и духовенство, които гледали на българскитѣ книги като на смъртни свои врагове. Тѣ безпощадно изтрѣбявали всѣка българска книга, която имъ се попаднѣла, съ явната цѣль окончателно да откъснатъ българското самосъзнание отъ неговото свѣтло минало и да го помрачатъ до степень на забрава на собственото си битие, като народъ, и изчезне въ елинското море.

Така погибнали богатитѣ църковни и мънастирски библиотеки и отъ второто българско царство. Жалки остатъци отъ тѣхъ и то повечето отъ богослужебенъ характеръ, като употрѣбявани при разни църкви, сж събрани отъ цѣлото царство при книгохранителницата на Народната Софийска библиотека, Св. Синодъ и Музея за българското възраждане, описани отъ разни наши и чужди учени, напримѣръ, Б. Цоневъ. Спространовъ, Яцимирски, Сырку и др. Къмъ тѣхъ

[1]) Сырку, Очерки изъ исторіи литературнихъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV-XVII вѣкахъ; ПширковъА., въ Извѣстия на историч. дружество въ София, кн. IV стр. 68.

трѣбва да прибавимъ и библиотеката на Рилския и Зографския мънастри, описани отъ Григоровичъ, Стоиловъ, Милетичъ, Спространовъ и др. но отъ тѣзи сбирки обаче трудно можемъ да си прѣдставимъ и въ най-малъкъ размѣръ онѣзи богати книгохранилища, които българскитѣ църкви и мънастири сѫ притежавали въ края на XIV вѣкъ, ако не бѣха запазанитѣ многочислени тѣхни кодекси въ мънастиритѣ и библиотекитѣ вънъ отъ България, на примѣръ, въ Молдо-Влахия и Росия, които продължили, слѣдъ подането на България подъ турцитѣ, да развиватъ нашата книжнина, и др европейски страни, въ които сѫ били занесани отъ разни пѫтешественици изъ близкия изтокъ. Несъмнѣнно остава и влиянието, които сѫ имали тѣзи книжни съкровища за умственното развитие не само на българитѣ, но и на съсѣднитѣ имъ народи: сърбитѣ, ромжнитѣ и руситѣ.

Съ прибирането на всичкитѣ стари ржкописи и печатни книги отъ църквитѣ и мънастиритѣ (съ изключение на Рилския мънастиръ) въ реченитѣ библиотеки се приключила, несъмнѣнно, и послѣдната връзка съ българската старина въ тѣзи учрѣждения. Църквитѣ, лишени и отъ тѣхъ, останали само съ новитѣ си печатни богослужебни книги, които изчерпватъ и книжнитѣ имъ сбирки. Но тѣзи книги, колкото и хубави и възвишенни четива и пѣснопѣния да има въ тѣхъ, въ никой случай не могатъ да удовлетворятъ нуждитѣ отъ църковна просвѣта и да замѣнятъ църковнитѣ библиотеки. Съ този начинъ, нашитѣ църкви и мънастири съ начеванего на новия политическки животъ на България останаха безъ каквито и да е библиотекитѣ; бѣха лишени отъ книжното дѣло и просвѣта, въ които се е коренила въ миналитѣ вѣкове тѣхната сила и авторитетъ Съ това, безспорно, се разслабиха до послѣдна степень и силитѣ на нашитѣ църкви и мънастири, като носители на култура и просвѣта. Тѣ прѣстанаха да бждатъ центрове на българската пръсвѣта, носители на българската научна мисаль и получиха видъ на обикновени молитвени домове само за религиознитѣ нужди на християнитѣ . . . . . Съ това се нанесе, безспорно, и тежъкъ удъръ на интелектуалното развитие на нашето свещенство, което нѣмаше откждѣ да почерпи каквато и да е научна и трѣзва мисъль за наука и въобще за просвѣтно въздѣйствие върху народа . . . И около нашитѣ храмове се приближи невѣжеството и мрътвината, които бързо почнаха да отчуждаватъ младото поколение, което жадпѣеше за знания и ги добиваше отъ други мѣста и източници, надъ които църквата не можаше да има никакъвъ контролъ и въздѣйствие. И като прѣки слѣдствия отъ това не закъснѣха да послѣдватъ и безспорнитѣ дефекти: отслабване до минимумъ влиянието на църквитѣ въ културно и просвѣтно отношение надъ маситѣ, спиране интелектуалния ръсть на църквата, което само по себе си е убийствено явление за всѣки организъмъ, присжщъ къмъ напрѣдъкъ и развитие и т. н. отрицателни явления, които сѫ не-

избѣжни спжтници на липса на здраво пърковно просвѣщение, темелитѣ на което сж били и ще си останатъ църковнитѣ библиотеки.

Това голѣмо зло, въ което враговетѣ на българската църква систематично се я втикнали още отъ началото на XV вѣкъ, като безсмрно се я лишавали отъ нейнитѣ библиотеки и прѣчили на каквото и да е просвѣтно нейно развитие и което неминуемо води и къмъ пълното ѝ обезсилване и обезличване, своеврѣменно се е сѣтило и отъ вишата управа на нашата църква Св. Синодъ, както това ясно се вижда отъ Докладитѣ на Министерския съвѣтъ до Негово Величество Царя на Българитѣ Фердинандъ I прѣзъ 1907 и 1912 години за културния и материалния развой на царството, начиная отъ 1887 год., и отъ разнитѣ негови сжржжни, съ които сж били прѣпоржчвани разни книги на свещеницитѣ.

Въ тѣзи доклади се говори, че Св. Синодъ въ разно врѣме е прѣдприемалъ книжни издания и е почналъ изданието на „Църковенъ вѣстникъ" за интелектлуалното подобрение на свещенството; за сжщата цѣль сж били прѣпоржчвани до свещеницитѣ и книги съ църковно съдържание.. Наистина, въ тѣзи просвѣтни прѣдприятия и разпоредби на Св. Синодъ липсватъ прѣми указания за уредбата на църковни и манастирски библиотеки, но безспорно е, че тѣ сж послужили за прѣкъ поводъ да се тури основа на такива. За това свѣдочи и нареждането му да се прѣдвижда въ църковнитѣ бюджети параграфъ „за книги и списания".

Така или иначе, но при нашитѣ църкви наново възникватъ библиотеки. Това е една струя къмъ новъ животъ, излизане отъ мъртвило и завой къмъ старото и изпитано положение, което мѣри да засили разклатеното положение на църквата и нейнотo културно и просвѣтно въздѣйствие надъ маситѣ и да я направи живъ и дѣятеленъ центъръ за нравственото прѣуспѣване на народа. Но тѣзи библиотеки, за сжаление, сж още въ своя зародишъ и на много мѣста сж далеко неблагоустроени. Отъ данитѣ, които притежаваме, слѣдъ лично и внимателно проучване, се вижда, че тѣ въ по голѣмата си часть сж крайно неуредени, разнебитени, разхвърлени и за устройството имъ липсва каквато и да е система, прокарана въ единъ строго обмисленъ и изгоденъ правилникъ.

Това имъ положение естествено парализира и малкото имъ значение, да не кажемъ и подготвя окончателното имъ зативане още въ началото на сжществуването имъ. За това искаме да вѣрваме, че ще се взематъ отъ кждѣто трѣбва най-енергични мѣрки за уреждането и засилването на цѣрковнитѣ и манастирскитѣ библиотеки, като тѣ:

1) Се засилятъ, т. е. се умножатъ книгитѣ имъ. Въ тѣзи случаи ще трѣбва точно да се опрѣдѣлятъ и клоноветѣ на наукитѣ, които трѣбва да се застжпватъ, напримѣръ, *за богословие* (тълкование на Св. Писание, канонически правила, проповѣди, догматически съчинения и др.), *Философия* (обличителни и политически съчинения, философски трактати и

системи, нравоучения и др.) *история*, българска, всеобща църковна и гражданска, исторически монографии и др.) *селско-стопанство* (съчинения и списание по земледѣлието, горитѣ и др.) *популярна хигиена*, *литература* (повѣсти и разкази съ духовно съдържание, съчинения на бѣлѣжити пасатели и др.), *списания и вѣстници* и др. отдѣли, които застжпватъ духовния, нравствѣния и спопанския животъ на народа.

2) Да се подреждатъ и описватъ въ инвентарни и алфавитни книги за ползване;

3) Да се подредятъ въ добри шкафове;

4) Да се направятъ достжпни за ползване, ако не всѣки день, то поне три пжти прѣзъ недѣлята и за вънкашни люде: граждани, селяни, учители, ученици, ученички и пр., и

5) При тѣхъ, кждѣто позволяватъ църковнитѣ помѣщения, да се открият читални, въ които да бждатъ изложени списанията и вѣстницитѣ.

За уредбата на библиотакитѣ, тѣхното засилване, функциониране и пр. да се създаде особенъ Правилникъ, като се прѣдвиди въ него и библиотечна управа отъ свещеника, учителитѣ, грамотнитѣ селяни и граждани и пр.. както и особенни срѣдства за умножаване на библиотекитѣ.

Въ този редъ на мисли, не може да не пожелаемъ, щото Св. Синодъ да раздава всичкитѣ свои издания или откупени книги съ една минемална цѣна за библиотекитѣ, като отъ добититѣ пари се образува особенъ фондъ за засилване на библиотечното дѣло при църквитѣ.

По този начинъ нашитѣ църкви по селата и градоветѣ постепенно ще се снабдяватъ съ богати библиотеки и ще станатъ, по край специалното си прѣдназначение за молитва и извършване на религиознитѣ нужди, още и центрове на просвѣта и нравственно възпитание на народа. Съ това ще се засилятъ и устоитѣ на църквата и постепено тя ще заеме онова ржководително и възпитателно положение, което е имала въ миналитѣ вѣкове, ще се сближи съ училището и продължи неговитѣ задачи, ще стане сжщински разсадникъ за нравствено и умствено възпитание на народа.

М. Московъ.

Съ това се отличавате отъ насъ.

(Драска).

Сабинъ и Лентулъ бѣха близки помежду си: свързваха ги приятелски връзки още отъ младини. Като началници на два легиона, тѣ дѣлеха заедно славата, побѣдитѣ и несгодитѣ въ войнитѣ по тракийскитѣ бойни полета и при политѣ на стария Хемусъ. Най-сетнѣ и двамата, като подчиниха тракийскитѣ племена подъ римската власть, върнаха се триумфално въ Римъ да си отпочинатъ подиръ дългогодишни воювания.

Въ това врѣме въ столицата на широката римска империя се разпространяваше ново учение, основано отъ Иисуса. Всѣки день то печелѣше се нови и нови послѣдователи, отъ които нѣкои на драго сърдце ставаха жертва за него, или въ цирковетѣ подъ жестокитѣ нокте на звѣроветѣ, или въ градинитѣ запалени и набити на колове.

Изъ улицитѣ на римскитѣ градове се носѣха лоши слухове за християнитѣ, и тѣзи слухове подигаха и усилваха омразата на езичницитѣ противъ Тогова, който е олицетворение на кротость и образецъ на милосърдие.

Много се говорѣше за новото учиние, и Сабинъ, любопитенъ да види тази нова община, която се събираше въ едни близки подземни—катакомби, гдѣто си извършваше своитѣ религиозни обреди, промъкна се между християнитѣ и нѣколко пѫти присѫтствува тамъ прѣзъ цѣлото молитвено врѣме. Той остана очуденъ отъ това, което забѣлѣза. Вмѣсто да види развратна секта, прѣдадена на плътско удоволствие, той бѣше свидѣтель на едно високо религиозно-нравствено служение прѣдъ неизвѣстенъ за него Богъ, Който учеше своитѣ послѣдователи да сѫ кротки, милостиви, добри и дълбоко нравствени, каквито добродѣтели липсваха у римлянитѣ въ това врѣме. Сабинъ остана поразенъ и силно трогнатъ отъ искрената и сърдечна прѣданость прѣдъ волята на тогова, Който умрѣлъ на кръста да спаси човѣчеството!

Сабинъ се върна въ кѫщи издънъ душата си смутенъ отъ това, което видѣ въ подземията между новата секта, която бѣше изложена на страшни прѣслѣдвания. Той се усѣти промѣненъ, възроденъ нѣкакъ си, обновенъ и се замисли дълбоко надъ себе си, надъ човѣшкитѣ суети и познания. Ни почеститѣ, ни положението, ни богатствата го привличаха вече; нищо го не задоволяваше. Прѣдъ него се мѣркаха скромнитѣ и блѣди лица на християнитѣ; скромнитѣ наредби на подземнитѣ храмове, благочестието и пълната прѣданость на Бога, любовьта, която ги свързваше, задоволствието отъ малкото, щастието,

което изпитваше всѣки християнинъ — всичко това отличаваше християнитѣ отъ римлянитѣ и произведе дълбока промѣна у Сабина.

Прѣдъ него като че стоеха кроткитѣ и добри християни, които въ своитѣ подземия, гонени и прѣслѣдвани, се молѣха за своитѣ неприятели, за цѣлия грѣшенъ свѣтъ. Той сравни своя пустъ и суетливъ животъ съ високонравствения и пъленъ съ добродѣтели и прѣданъ на едно вище сѫщество жевотъ на християнитѣ и минатиятъ му жизненъ пѫть се показа безцѣленъ и суетливъ. Съ що напълни той душата си, която жъдуваше за нѣщо по-съвършено отъ обикновенитѣ дребнавости, съ които бѣше изминалъ живота си? И като размисляше тъй, дойде до заключения:

— Да, има нѣщо съдържателно въ живота на тѣзи хорица, които сѫ се отказали отъ суетитѣ на свѣта и се прибрали като братя въ тѣзи студени катакомби да служатъ на едно върховно божество. Какъ се обичатъ тѣ помежду си! Каква братска привързаность владѣе между тѣхъ! Тѣ се казватъ синове на единъ баща и наистина изпълняватъ волята на този свой Баща, като живѣятъ въвъ миръ. Какъ ние лудо проливаме кръвь въ нашитѣ междуособици и какъ се самоизтрѣбваме като звѣрове! Колко сме издрѣбнели въ своитѣ желания и въ всѣкидневнитѣ си безполезни забави! Ситъ съмъ вече на този животъ, който е пъленъ съ прѣстѫпления . . . .

Тъй си мислѣше Сабинъ, и всѣка минута, подъ влиянието на тѣзи мисли, го тласкаше къмъ християнитѣ, които подрастваха прѣдъ очитѣ му.

Най-сетнѣ Сабинъ се рѣши да открие потаенитѣ си намѣрения и потайни мисли прѣдъ своя приятель Лентула; нему поиска да се признае, да се изкаже, че е ... послѣдователь на новата религия, която бѣше поставена вънъ отъ законитѣ, но която, макаръ и да даваше всѣки день жертви, печелѣше постоянно послѣдователи и почитатели, като проповѣдваше миръ и обичь между хората. Сабинъ прѣдполагаше, че ще намѣри одобрение на своята постѫпка у приятеля си.

Но Лентулъ кипна отъ ядъ, като изслуша изповѣдьта на Сабина. Като закоренялъ езичникъ, той на можеше да схване възвишеното учение на Христа за братство и обичь, отъ които *има нужда* человѣчеството.

— И ти си отишълъ при тѣзи безбожници, които сѫ врагове на нашата религия и неприятели на държавата! При тѣзи прѣзрѣни бездомници и голтаци, които отъ срамъ прѣдъ своитѣ мръсни работи се криятъ въ подземия и пущинаци да извършватъ гнуснитѣ си безпѫтни и богопротивни оргии? Ти не си вече мой приятель, а врагъ, който трѣбва да загине, макаръ и отъ моята рѫка, за да не бѫдешъ съблазънъ за простото римско население, което почита своитѣ бащини богове!

— Лъгали сме се, прцятелю, като сме мислили тъй за послѣдователитѣ на Христа. Не е оргия тѣхното богослужение, не е нѣщо прѣстѫпно и богопротивно, а истинско служение на едно върховно божество, което не познаваме още, а се кланяме на идоли, които... Лъ-

жемъ се, приятелю, като си мислимъ, че християнитѣ сѫ наши врагове. Не, тѣ сѫ наши найголѣми доброжелатели и се молятъ за насъ, когато ги гонимъ дори. Съ това се отличаватъ отъ насъ послѣдователитѣ на..

— Не искамъ вече да те слушамъ! не си ми приятель, мой врагъ си. И азъ ще те прѣдамъ въ рѫцѣтѣ на властьта да те хвърли въ устата на дивитѣ звѣрове! Нека се пролѣе недостойната ти кръвь срѣдъ арената за развлѣчение на римскитѣ граждани! Ще те прѣдамъ!

Не биха сторили това кроткитѣ християни, които мразимъ — ето съ що стоятъ тѣ повисоко отъ насъ! Ние ги мѫчимъ, горимъ ги, а тѣ се молятъ прѣдъ своя Богъ за насъ. Ние не бихме сторили това!

Лентулъ се раздѣли сърдито отъ приятеля си и отиде право при властьта да каже, че новата религия привлича римскитѣ граждани и ги заразява съ своето опасно учение.

— И нашиятъ военачалникъ Сабинъ, който прослави римското орѫжие и смири неприятеля, е днесъ вече неприятель на държавата ни, защото е миналъ къмъ вѣрата на съблазнителитѣ! Трѣбва да се зематъ мѣрки да се прѣмахнатъ всички, които вѣрватъ въ палестинския проповѣдникъ, и да имъ се унищожатъ свърталищата, въ които извършватъ своитѣ съблазнителни оргии!

Тъй говори Лентулъ на рамската власть и на жрецитѣ.

И отново се подигнаха жестоки гонения противъ християнитѣ. Издаде се заповѣдь, споредъ която всѣки християнинъ се поставяше вънъ отъ законитѣ на империята, и отново се ливна невинна кръвь християнска срѣдъ арената на церковетѣ и по градинитѣ се окачиха човѣшки тѣла да свѣтятъ, когато римскитѣ граждани извършваха своитѣ съблазнителни и безпѫтни оргии.

Мѣжду това Сабинъ влѣзна въ обществото на християнитѣ, почна да посѣщава събранията имъ и богослужението и стана искренъ изповѣдникъ на Христовото учение. Той се проникна съ това учение, прѣдаде се напълно нему и се приготви да даде живота си за своя божественъ Учитель. Отъ храбъръ римски войвода, той стана рѣшителенъ проповѣдникъ и разпространитель на Христовото слово. Като се утвърди въ книгитѣ на истината, замина съ нѣколко свети мѫже да просвѣтява онези народи, които населяваха край политѣ на Хемусъ и които покори нѣкога си подъ римска власть.

Но той отиде, вмѣсто съ орѫжие, съ кръстъ въ рѫка и вмѣсто да лѣе кръвь, яви се съ спасително слово за миръ и добро между човѣцитѣ, които, *заарави Бога,* се изтрѣбваха като диви звѣрове помежду си.

Отъ войвода на рамския сенатъ, Сабинъ стана Божи служитель.

Съ проповѣдитѣ си, съ словото си и тъ светия си животъ Сабинъ, послѣдователтъ на Христа, привлѣче мнозина къмъ себе си и остана да живѣе между тѣхъ.

Въ това врѣме достигна извѣстие до сената въ Римъ, че народитѣ при Хемусъ се подигнали противъ римската власть и рѣшили да образуватъ самостоятелна държава, както сѫ били по-рано.

Сенатътъ се обърна отново къмъ Лентула, — за Сабина се мислѣше, че е загиналъ заедно съ християнитѣ — мжченици прѣзъ врѣме на гонението,—и Лентулъ поведе, като военачалникъ, римскитѣ войски и като познавачъ на мѣстноститѣ нахълта срѣдъ непроходимитѣ родопски джбрави и се почна жестока, изтрѣбителна битка. Ала войската му биде разбита, пръснатa, и той едва можи да се спаси съ бѣгство въ вжтрѣшностьта на планинската мѣстность,

Срѣдъ каменисти непроходими усои, подъ нѣколко високи скали се мѣркаха малки кжщурки, покрай които се виждаха нѣколко лица, облѣчени въ черно и съ коси, рарпуснати върху рамѣната имъ. По вънкашностьта си тѣзи лица не приличаха на неприятели, а на нѣкакви си отшелници, каквито Лентулъ бѣше срѣщалъ по Палестиня, и затова се рѣши да се приближи къмъ тѣхъ и да подири прибѣжище, като скрие своето произхождение.

Обезоржженъ, безъ началнически знакове, изморенъ и отпадналъ, Лентулъ тръгна къмъ колибитѣ: прѣдпочиташе да умре отъ човѣшка ржка, отъ колкото отъ гладъ или разкжсанъ отъ диви звѣрове. Като ги наближи, поспрѣ се малко и се поогледа; слѣдъ това приближи непознатитѣ лица и се поклони Като не знаеше езика на тамошното население, той се помжчи да се обясни съ движение, безъ да каже нѣкоя дума, да не би да откриятъ, че е римлянинъ, че е тѣхенъ заклетъ врагъ.

Въ това врѣме двѣ очи изподъ гжсти коси го гледаха изпитателно, втренчено, сѣкашъ искаха да проникнатъ въ душата на чужденеца: като че познатъ човѣкъ стоеше прѣдъ тѣхъ.

Този, който гледаше тъй внимателно дошлия, бѣше Сабинъ; той се силѣше да познае своя старъ приятель. Макаръ и да се бѣха изминали доста години; макаръ Сабинъ и да се бѣше измѣнилъ доста отъ лишения, трудъ срѣдъ опасности и неизвѣстность, приятельтъ му бѣше запазилъ чертитѣ на лицето си, блѣсъка на очитѣ си и гигантската си сила. Като се вгледа внимателно, Сабинъ откри въ дошлия своя старъ приятель, съ когото бѣха воювали нѣкога и прѣдъ него въскръснаха живо всичкитѣ спомени отъ миналитѣ години. Сабинъ не можи дълго да се стърпи и се обърна къмъ Лентула по латински:

— Ти ли си, Лентуле?

Лентулъ изгледа оплашено, като си чу името! Кой можеше да го познае срѣдъ тѣзи диви и непристжпни пущинаци и да му говори по латински езикъ? Той прѣдположи, че може да го познава нѣкой отъ тѣзи, съ които воюваше, и го пита да се увѣри, дали е Лентулъ, за да си отмъсти на своя врагъ.

— Лентуле, не се плаши: ти си тукъ при свой приятель. Богъ те доведе при мене навѣрно да разберешъ, колко сж различни пжтищата, по които води Той човѣка къмъ спасение.

Приятель въ тѣзи диви мѣста? Лентулъ като че сънуваше! Но не е привидѣние: човѣкъ стои прѣдъ него и му говори чисть правиленъ римски езикъ! Лентулъ почна да се свѣстява, като че бѣше падналъ отъ високо. Безъ да ще, той се приближи

къмъ непознатитѣ нему лица и почна да се вглежда въ тѣхъ, сѣкашъ бѣше паднала тъма прѣдъ очитѣ му.

Сабинъ побърза да го изведе изъ това положение - Най-сетнѣ Лентулъ се увѣри, че прѣдъ него стои приятельтъ на младинитѣ му, когото съ своята постжпка накара да се покръсти по-скоро. Сабинъ се бѣше научилъ, че римляни дошли да покоряватъ тракийцитѣ, и прѣдполагаще, че и Леитулъ ще е между тѣхъ. Тъй излѣзна.

— Не се двоуми, Лентуле! Прѣдъ тебе е твоятъ старъ приятель, когото искаше да прѣдадешъ въ Римъ. Помнишъ ли?

Лентулъ се стресна: той бѣше направилъ една постжпка къмъ своя приятель и сега можеше тя да му струва живота. Той колѣничи.

— Ти ли си, Сабине? Прости ме! Азъ нѣкога си . . .

— Не се бой, Лентуле! Не сж християнитѣ като езичницитѣ. Християнитѣ знаятъ една добродѣтель, която езичницитѣ не познаватъ — опрощаването. Когато ти търсѣше случай да ме изгорятъ живъ, азъ се молѣхъ сé за тебе! И Богъ ме послуша, изпрати те при мене да ти отърва живота и да се увѣришъ въ Божията благость и безпрѣдѣлно милосърдие. Ти си на безопасно мѣсто при насъ. Влѣзни въ колибата и си отпочини.

— И ти ме прощавашъ, Сабине?

— Още тогава те простихъ, защото незнаеше, какво правѣше. Ти бѣше слѣпъ духовно, а всѣки слѣпецъ не знае, кждѣ отива, какво прави и какво има прѣдъ него. Учението на нашия Учитель е учение на милосърдие, на миръ и обичь, на опрощаване. Ние сме противъ всѣко *кръвопролитие и отмъщение*; който не изповѣдва това, не е послѣдователь на Христа,

Слѣдъ това Сабинъ введе приятеля си въ колибката и го разпита за всичко. Лентулъ му разказа подробно за борбата и за несполуката си противъ тракийцитѣ, за бѣгството си и какъ случайно дошълъ до това мѣсто.

Сабинъ разказа всичко за себе си: какъ напусналъ Римъ, какъ се рѣшилъ да стане служитель на Христа, своя Учитель; какъ нарамилъ кръста си и дошълъ между непросвѣтенитѣ тракийци да имъ съобщи словото Божие и да ги възроди къмъ новъ животъ; какъ тракийцитѣ сж упорити и яко държатъ вѣрата си, но не сж жестоки и търпятъ да имъ се говори за християнския Богъ. Отначало било доста мжчно да се живѣе въ пуститѣ мѣста, но Сабинъ билъ рѣшенъ да донесе до край нарамения кръстъ и да умрѣ за Оногова, Който се пожертвувалъ за грѣшното человѣчество.

Лентулъ остана дълбоко трогнатъ отъ всичко, що чу, намѣри и видѣ при своя приятель. Особено като чу, че Сабинъ продалъ всичката си стока, раздалъ имането си на бѣднитѣ и между своитѣ братя по вѣра намѣрилъ истинското щастие, което напусто диряли хората другадѣ.

— Азъ те прѣдадохъ, Сабине, а ти ме прощавашъ! Наистина, *ние много се отличаваме отъ васъ.* Щастливъ ли си?

Сабинъ откри душата си на своя приятель и разкри прѣдъ

него учението на божествения Учитель. Лентулъ обикна това учение; той се бѣше прѣситилъ отъ суетния животъ и, като се научи за това ново учение, сѣкашъ намѣри източникъ, изворъ срѣдъ пустинята.

Лентулъ прѣстоя нѣколко врѣме при Сабина, обикна го отново, обикна и неговото учение, проникна се отъ християнскитѣ добродѣтели и разбра, колко далеко е стоялъ той отъ тѣхъ, когато не билъ още просвѣтенъ отъ учението на Христа, Който прѣвъзгласилъ, че всички въ свѣта сѫ синове на единъ баща и че трѣбва да се обичатъ като братя. Като се запозна съ християнството, Лентулъ се върна въ Римъ, влѣзна въ християнската община, изповѣда открито основнитѣ начала и догматитѣ на новото учение, разбра разликата между езическото учение, което проповѣдва сѣчь и опустошение между народитѣ, и християнската религия, която иска миръ и любовь между хората, и умрѣ мѫченишки въ Римъ срѣдъ дивитѣ звѣрове, които не бѣха тъй страшни, както тия, които рѫкоплѣщеха отъ галериитѣ, кагато жестокитѣ нокте на животнитѣ разкѫсваха своитѣ беззащитни жертви.

Сабинъ проповѣдва Христовото учение между тракийцитѣ, но мѫчно успѣваше, защо страната бѣше театъръ на постоянни смущения и войни съ римлянитѣ, и най-сетнѣ, като видѣ, че мѫчно се успѣва и че страната се обезлюдва постоянно, слѣзна по на югъ, сполучи да образува малка общинка, учи своитѣ послѣдователи, грижи се прѣзъ всичкото врѣме за сиромаситѣ и немощнитѣ и умрѣ на старость като свещеникъ.

Свѣтътъ до и слѣдъ Христа Спасителя.

Слава ввишнихъ Богу и на земли миръ . . . (Лук. 2, 14).

Днесъ християнската православна църква празнува найвеликото събитие на свѣта—рождението на своя Спаситель, Спасителя на човѣшкия родъ. Радостни славословия и благодарение днесъ се издигатъ къмъ прѣстола на Оногова, Който изпраща своя единороденъ Синъ да възроди свѣта. Дали, обаче, всички вѣрващи могатъ да си прѣдставятъ ясно великото благодѣяние, което Христосъ Спаситель е извършилъ за човѣчеството? Бихъ желалъ всички вие да имате една жива прѣдстава за спасителното дѣло на Иисуса. За това сѫ потрѣбни двѣ картини-подходящи за днешния великъ празникъ-едната да ни покаже, какъвъ е билъ свѣтътъ до Христа, а другата—какъвъ е станалъ той слѣдъ появата на Христа Спа-

сителя и разпространението на Неговото Евангелско слово. Тогава лесно ще може да се оцѣни значението и на онова велико славословие, което днесъ църквата, заедно съ небеснитѣ ангели, радостно възпѣва: *слава ввишнихъ Богу и на земли миръ въ человѣцѣхъ благоволение* . .

И тъй, какви сж биле свѣтътъ и човѣчеството безъ Христа? Ние бихме могли да си отговоримъ съ двѣ думи—каквито бѣха България и българскиятъ народъ прѣди години, безъ права и свобода. Ала това сравнение е твърдѣ слабо, твърдѣ блѣдо, миниатюрно, не изразяваще напълно сжщностьта на работата. Азъ спомнихъ българския народъ, безъ свобода, защото това за мнозина наши сънародници е едно конкретно сравнение. Спомнювамъ го за туй, защото мнозина отъ тѣхъ помнятъ безправна и робска България, а сега благополучно живѣятъ и се радватъ на България правова и свободна. Въ такъвъ случай тогава нека спомена съ двѣ думи и за разликата между робска България и робския свѣтъ. България прѣди години бѣше безъ свобода, но не бѣше безъ Христа. А свѣтътъ и човѣчеството, до раждането на Спасителя бѣха, и безъ свобода, и бѣзъ Христа!

До идването на Христа Спасителя, върху по-голѣмата половина отъ човѣчеството царуваше ужаса на робството и проклятието. Всесвѣтското положение бѣше мрачно, страшно и потрѣсно. Цѣли стада човѣшки сжщества, имащи образа и подобието на Бога, се продаваха на пазаря, като бездушна стока. Липсваше тогава утѣшна и права вѣра, липсваше и нравственость. За добродѣтели и въпросъ не ставаше. Никаква почить и уважение къмъ сѣмейство и сѣмейни връзки. Мжжътъ не е билъ другаръ на жената, а господарь и тиранинъ. Благодарение на варварското учрѣждение на многоженството, женскиятъ полъ е билъ прѣкомѣрно злѣ третиранъ. Жената не е била мила другарка на мжжа, а безправно робиня, съ живота на която той разполагалъ. Дѣцата били въ пълното разположение на бащата, който могжлъ да стори съ тѣхъ, каквото си иска. Държавата нито е искала и, навѣрно нито е могла да облекчи тежкото иго на робството, безправието, жестокостьта и тиранията. Безнадежность и отчаяние владѣело на всѣкждѣ. Всѣка минута безправнитѣ роби-човѣци ставали жертва на други човѣци-тирани. Развлѣченията и удоволствията на човѣцитѣ-господари се състояли често пжти въ туй, да гледатъ какъ въ цирковетѣ и ам фитеатритѣ дивитѣ звѣрове разкжсватъ тѣхнитѣ човѣци-роби. И най-трагичното за тия човѣци-роби е било туй, че тѣ съ нищо не сж могли да бждатъ утѣшени. Защото тѣ нѣмаха единъ Христосъ-Утѣшитель, вѣрата и надеждата въ Който можеше да имъ облекчи мжкитѣ и страданията. И тѣ умираха безутѣшно съ най-ужасна смърть. *Безпрогледенъ мракъ, черно робство, ужасна тирания, постоянни мжки и безспирни страдания, ето това е прѣдставлявалъ свѣта, бѣзъ Христа. Безбожие, отчаяние и взаимноизтрѣбление, ето това е било човѣчеството, безъ благата вѣсть за Спасителя.* Очевидно, това

е една безутѣшна картина, изразяваща ужаса на свѣтовното зло, което не бѣ срѣщнало още своя противникъ.

Дълбокото прѣдание, записано у нѣкои древни писатели, ни разказва, че въ навечерието на Христовото идване, всесвѣтската атмосфера била тъй тежка и задушна, че животътъ на мнозинството отъ хората се виждалъ като едно непоносимо бреме. Нѣкакъвъ кошмаръ, кошмарътъ на свѣтовното зло, сѣкашъ искалъ да прѣкрати живота на свѣта. И всички почти чувствували, че тъй не ще може да се върви по нататъкъ, че е дошелъ часа свѣтътъ или да се измѣни, или да погине. Всички очаквали, че ще се случи нѣщо необикновено, нѣщо велико, силно, което да измѣни ходътъ на човѣшкия животъ, нѣщо могжщо, което да измѣни отнощенията на хората къмъ по-добро. И ние знаемъ, че това очакване, това шрѣдчувствие било основателно. Защото дѣйствително щѣше да се случи нѣщо необикновенно. Днитѣ и врѣмето за появяването на Спасителя въ свѣта бѣха се изпълнили вече. И ето, при зловѣщия и развратенъ смѣхъ на тиранитѣ, при дивия ревъ на човѣкояднитѣ звѣрове въ амфитеатритѣ, при сърдцераздерателния писъкъ на разкжсванитѣ отъ звѣроветѣ нещастници при умолителния плачъ на продаванитѣ човѣцироби; при трогателната раздѣла за винаги на тия роби, съ своитѣ близки, изобщо, при безпросвѣтния мракъ на безбожието и при отчаянието на безправното човѣчество, една необикновенно свѣтла звѣзда се появи надъ Витлеемъ. Тукъ бѣ се родилъ Христосъ, обѣщаниятъ Месия. Тукъ бѣ се явила свѣтлината, която щѣше да освѣтли помрачения свѣтъ. Тукъ бѣ слѣзла небесната любовь, която щѣше да измѣни човѣшкитѣ отношения. Тукъ бѣ се родилъ Спасителятъ на поробеното отъ грѣха човѣчеството. И Той смиренно бѣ легналъ въ Витлеемскитѣ ясли. Ехото на ангелската пѣсня се разнасяше далечъ изъ околностьта на Иудовия градъ. Витлеемскитѣ пастири, слѣдъ вѣстьта на ангела, благовѣйно колѣничиха прѣдъ люлката-ясла на новородения Месия. Старитѣ източни мждреци, водени отъ необикновената звѣзда, бързаха да Му поднесятъ своитѣ скжпи дарове. Това бѣше деньтъ на Рождество Христово, деньтъ въ който дойде любовьта Божия на земята.

Твърдѣ справедливо можеше да се помисли, че тука би трѣбвало да се турне границата на мжкитѣ и страданията на поробената човѣчеството до Христа, та да се започне съ настжпващата ера на благодатната и спасителна вѣра, надѣжда и любовъ, съ ерата на чистата свобода, братството и равенство въ Христа; съ ерата на миръ между човѣцитѣ на свѣта, съ любовь въ сѣмейството и равноправие въ обществото. Но, уви, какви ужаси трѣбваше да види още свѣта, каква гиганска борба още трѣбваше да удържи въплотената любовь, до като прогласенитѣ евангелски начала бждатъ прокарани въ живота! Безправието, робството, тиранието и свѣтовниятъ мракъ бѣха осждени отъ Христа; но за това Той трѣбваше да увисне

разпнатъ на голготския кръстъ, като невинна и изкупителна жертва за свѣтовното зло и за човѣшкия грѣхъ. И колко скжпо трѣбваше да заплати човѣчеството за утѣшната вѣра и любовь, които Спасительтъ му донесе отъ небето! Когато ние си прѣдставимъ страшната картина отъ епохата, когато се вършеше жестокото гонение на християнитѣ, ужасъ обзема дудушата ни. Това бѣше епоха, когато свѣтовното зло бѣ се изправило съ всичкия си колосаленъ ръстъ за борба на животъ и смъртъ, срѣщу свѣтлитѣ принципи на *вѣрата и правдата*, на *любовтьта и братството*,, които Христосъ бѣ прогласилъ. И какви ужаси не се измислиха, какви мжчения не се употрѣбиха да се унищожатъ тия принципи! Християнитѣ изгаряха на дръвници; хвърляха ги въ нагорѣщена пещь; разпъваха на кръстове; разрѣзваха ги съ трионе и пили; поливаха ги съ смола и прѣвързани на колове освѣтляваха съ тѣхъ градинитѣ на римскитѣ тирани; на цѣли тълпи ги хвърляха въ тъмницитѣ, дѣто измираха отъ гладъ и мжки; на цѣли талпи ги вкарваха въ колизеитѣ, дѣто биваха разкжсвани отъ звѣроветѣ за удоволствия и забава на изроденитѣ морално и безбожни римски благородници, за развлѣчение на умиращето езичество. Ние дори не можемъ да си прѣдставимъ ужасиитѣ, на които езическиятъ свѣтъ подложи християнитѣ, за да ги накара да се отрекатъ отъ Христа. Повтарямъ, всичко това бѣше една гиганска борба, борба за животъ и смърть, между мрачното езичество и свѣтлитѣ начала на любовтьта и всебратството. Това бѣше борба, първа и послѣдна по величие и ужаси, борба на правдата и истината съ безправието и лжжата.

И какво стана? Вдъхновено съ вѣра и любовь къмъ своя Спаситель, Християнството даде грамадни жертви, но то побѣди. Побѣди собствено Христосъ, Който бѣ дошълъ да изврши едно божествено дѣло. Самъ Той изтърпѣ ужаситѣ на свѣтовното зло, но Той го побѣди съ своя духъ, който бѣ влѣлъ въ сърдцата на своитѣ послѣдователи. Той наложи свѣтовната обнова, обновата на човѣшкото сърдце. Езическиятъ мракъ изчезна прѣдъ свѣтлината на Неговото Евангелие. Сега вече човѣчеството имаше единъ вдъхновитель, имаше единъ божественъ Утѣшитель. Това бѣ Христосъ. Робството отстжпи мѣстото си на свободата, причината за това бѣше Христосъ. Тиранията и и жестокостьта отстжпиха на любовтьта и милосърдието. Причината за това бѣ небесната любовь, която се подслони въ Витлеемскитѣ ясли. Произволътъ на силнитѣ отстжпи на правдата и истината. Причина за това бѣ родения отъ Дѣва Мария. Той, Витлеемскиятъ Младенецъ, прогласи светостьта на сѣмейството. Той освѣти достойнството на жената. Отъ тогава тя се издигна на висота, заслужаваща почить и уважение, като майка, съпруга и сестра. Отъ тогава тя стана истинска и равноправна другарка на мжжа си; стана истинска възпитателка на дѣцата, ревностна проповѣдница на милосърдие и добротворство Като нѣжно любяща майка и

съпруга, това бѣ естественото нейно прѣдназначение. И Христосъ възтанови нейниѣ права и длъжности. Бѣднитѣ, сирацитѣ и всички озлочестени отъ сждбата намѣриха съчувствие, подкрѣпа и защита въ обновеното човѣчество, въ Християнското общество. Христовитѣ начала за правда и справедливость легнаха въ основитѣ на човѣшкитѣ обществени и държавни законоположение. Яви се християнската държава, пълна съ свобода, братство и равенство. Създаде се християнската цивилизация и култура. И трѣбва да се признае, че днешната хуманность, свобода и равноправие, на които се радва и съ които се гордѣе човѣчеството, сж дѣло на божествения Витлеемски Младенецъ. Тѣ сж дѣло на великия голготски Страдалецъ, Който съ своето мощно слово счупи за винаги оковитѣ на робството, безправието и тиранията въ свѣта. Трѣбва тъй сжщо да се признае и помни, че всички безвѣрници, които днесъ гонятъ Христа и неговата вѣра и любовь, се стремятъ да изковатъ нови вериги за човѣчеството и да го възвърнатъ къмъ нѣкогашния безправенъ и робски свѣтъ, въ който хората сж били безбожни и безправни животни. Нека се молимъ да ни опази Богъ отъ това страшно нещастие, да ни опази отъ управа и животъ безъ Христа.

Възлюблени, ето азъ ви нарисувахъ двѣтѣ картини: човѣчеството безъ Христа Спасителя и човѣчеството съ Христовата евангелска свѣтлина. Като гледате първата, вамъ ви настръхватъ косминѣ отъ вършинитѣ въ езическия свѣтъ ужаси. Като гледате втората вие не можите да се не радвате, не можете да не дойдете въ умиление и да не запѣете въ ума си ангелската пѣсня: *Слава въ вишнихъ Богу и на земли миръ* . . . Защото вие виждате, какво огромно благодѣяние направи Христосъ на измжченото човѣчестто. И не можете да не се поклоните прѣдъ всемогжщия Благодѣтель. Вие не можете да не се убѣдите, че Витлеемскиятъ Младенецъ е дѣйствително Спаситель на свѣта. Тоя Младенецъ взе на своитѣ рамѣнѣ огромния грѣхъ на човѣчеството, изнесе го съ кървавъ потъ до голготската височина и тука прѣкованъ на кръста, той помоли Бога да прости всичко извършено до сега отъ хората, отъ свѣтовното зло, противъ правдата и любовтьта, като самъ Той стана изкупителна жертва за това. Отъ тоя моментъ Христосъ стана за човѣчеството *изворъ на права и правда, на свобода и миръ, на вѣра и любовь, на радость и щастие.* И твърдѣ естествено е, когато ние днесъ празнуваме появата на тоя благодатенъ изворъ за насъ, да си зададемъ въпроса: какъ трѣбва да посрѣщаме и какъ да благодаримъ Христа Спасителя за всичко, което ни е далъ?

Нѣкога блажений Иеронимъ живѣлъ извѣстно врѣме въ Витлеемската пещера, дѣто се родилъ Спасительтъ. Вгледвайки се мисленно въ двѣтѣ картини, който току що нарисувахме, свѣта безъ Христа и свѣта съ Христовото Евангелие — пълни едната съ ужасъ, другата съ благодать, той молитвено се обръщалъ къмъ Витлеемския божественъ Младенецъ приблизи-

телно така: „Господи Иисусе, Ти заради мене легна въ твърдитѣ Витлѣемски ясли; заради мене се моли съ кървавъ потъ въ Гетсиманската градина; заради мене изнесе тежкия си кръстъ на Голготската височина и заради мене Ти биде разпнатъ на него; Ти ми прости толкова грѣхове; Ти ми даде толкова благодатъ и сила, вразумиме научиме азъ какво да сторя за Тебе, азъ какво да Ти дамъ, съ какво да Ти се отплатя? И чувалъ тоя нѣкакво тайинствено внушение, чрѣзъ неговата съвѣсть, отговарялъ му самъ Христосъ: „*дай ми покаянието си!* Направи сърдцето си чистъ храмъ за Моя духъ, храмъ на Св. Духа. Нека тоя храмъ бѫде винаги пъленъ съ благодать и миръ, съ любовь и състрадание къмъ моитѣ най-малки братя. Отплати ми за благодѣянията, които ти сторихъ, съ благодѣяния къмъ тия мои нещастни братя“

И наистина, возлюблени чада о Господѣ, какво друго можемъ да въздадемъ на божествения Спаситель, за тия огромни благодѣяния, които е сторилъ за насъ и човѣчеството, освѣнъ *покаяние и сърдечна чистота*? Това е първия даръ, който трѣбва да поднесемъ на великия Благодѣтель. Ето защо нека очистимъ своитѣ сърдца и да ги направимъ достойни да послужатъ за храмове на божествения Младенецъ. Нека ги направимъ чисти храмове на Христовата любовь, която издържа страшната борба срѣщу мрачната тирания и безправие, възроди и измѣни човѣчеството къмъ свѣтълъ и щастливъ животъ. Тая любовь не бѣше извѣстна на свѣта до Христа. Отъ Витлеемскитѣ ясли тя се разпространи по цѣль свѣтъ. Тя е завѣщана и намъ. И ето, заедно съ сърдечната ни чистота, нека въ насъ се прояви и любовтьта на Христа. Но нека се прояви не само съ думи, а и съ добри дѣла. На великото Христово благодѣяние, нека отплатимъ, както иска Самъ Той, съ благодѣяния. Неговитѣ малки братя съ любовтьта си и вѣрата си побѣдиха своитѣ гонители. Тѣ дадоха грамадни жертви, за да възтържествуватъ началата, които ни създадоха свободенъ човѣшки животъ. И тия малки Христови братя-сираци и нещастници, сега чакатъ нашата помощь. Нека всѣки споредъ силитѣ си, поднесе тая помощь въ името на нашия великъ Спаситель и Благодѣтель. Нека се знае, че чистото и любвеобилно сърдце винаги е готово, до колкото може, гладния да нахрани, жедния да напои, сирачета и бѣдни нещастници да пригледа и подпомогне. Христосъ ни моли да създаваме радость и щастие около себе си. Нека послушаме Тоя, Който донесе толкова радость и щастия въ свѣта и Комуто днесь ангелитѣ пѣятъ: *Слава въ вишнихъ Богу и на земли миръ* . . . .

Социализъмътъ.

(Оцѣнка отъ Т. М. Достоевски) [1])

Критиката на Достоевски е отправена главно не противъ най-новия социализъмъ, който получи началото си отъ Маркса, извѣстенъ подъ името наученъ социализмъ, а противъ мечтателнитѣ теории на Сенъ-Симеона, Фурье и Кабе, които вълнуваха не само западното, но и руското общество въ срѣдата на миналото столѣтие. Не е нуждно да излагаме тия теории подробно; достатъчно е само да укажемъ на тия тѣхни най-характерни черти, на които е обръщалъ внимание и Достоевски.

Въ основата на всички социални системи лежи благородното намѣрение да се обезпечи щастието и доволството на възможно по-голѣмото число хора. А такава висока задача поематъ върху себе си и казанитѣ французки социалисти. Нуждитѣ и необезпеченостьта на маса трудящи се хора зависи, споредъ тѣхното мнѣние, отъ необщностьта — несъюзването: всѣки работи и се бори съ нуждитѣ единично, самъ по себе си, независимо отъ другитѣ. Нека хората съзнаятъ своето социално единство, нека тѣ се обединятъ като въ едно семѣйство и общо да употрѣбяватъ своя трудъ и се ползуватъ отъ неговитѣ продукти, и тогава бѣдностьта ще е немислима. Материялната нужда е резултатъ отъ една страна на невѣжеството, а отъ друга— на частната собственость и частната прѣдприемчивость. За това, като най-добро срѣдство за борба съ бѣдностьта се явява образуването на асоциациитѣ (сдруженията), комунитѣ, дружествата гдѣто всички продукти на труда оставатъ общо достояние: de chacun suivant ses fors, a chacun suivant ses besoins Вмѣсто да се грижимъ безплодно за отдѣлни единици, трѣбва да се реформира социалния строй, трѣбва правилно да организираме обществото. Разбира се, че въ дадения случай главната цѣнность получава обществото като цѣло; единичната личность отстжпва на заденъ планъ и се прѣобръща на срѣдство къмъ постигане доброто на болшинството. Нагледъ Фурье застжпва индивидуализма, като мисли да положи въ основата на своя социаленъ строй индивидуалнитѣ страсти; но какъвъ индивидуализмъ има тука, когато съ своитѣ прословути фаланги той снижава и обезличава отдѣлната личность до изгубване на всѣка свобода, на всѣко лично желание?

Като не даваха цѣнность на отдѣлния индивидумъ, французкитѣ социалисти не искаха да поставятъ и народната индивидуалность; на мѣстото на националния елементъ тѣ издигатъ космополитическия.

[1]) Продължение отъ книга 5-та.

Сенъ-Симонъ въ едно отъ първитѣ си произведения е проектиралъ обединението на всички европейски господарства и образуването на общо-европейски парламентъ.

Като мечтаеха за реформиране социалния строй и обезпечение пълно доволство на хората, Сенъ - симониститѣ и Фурьеиститѣ. възлагаха всичкитѣ си надежди на науката и бѫдащия ѝ разцвѣтъ. Христианството не е могло да внесе благоустройство въ человѣческия животъ; за това трѣбва да се търси по-надеждно рѫководителство Истина е, че френскитѣ социалисти не обявяваха себе си за рѣшителни атеисти; тѣ даже често прибѣгваха до религиозни термини, а Сенъ-Симонъ е мечталъ да създаде «ново християнство». Но всичко това е само видимость, която е била напълно понятна на тѣхнитѣ съврѣменници; религиозниятъ духъ на врѣмето заставяваше и тѣхъ щотото за успѣха на своитѣ идеи да се подлагатъ подъ господствующето настроение. Противохристиански характеръ носи и съврѣмения економически социализмъ. Достатъчно е да укажемъ тукъ на думитѣ на Бебеля: «Отъ точка зрѣние на человѣческия прогресъ, унищожаването на християнството е прямо необходимо. Християнството и социализма сѫ враждебни единъ на другъ, както огънътъ и водата» (Християнство и социализмъ, стр. 22 и 32). Така сѫщо и Кауцки: „Признаване личния Богъ и личното безсмъртие е несъединимо съ научния социализмъ; а въ особенность е несъединима съ него идеата за Бого человѣка“ (Социалъ - демокра ция и католическая церковь, стр. 4), На мѣстото на религията се е издигала вѣрата въ науката, вѣрата въ всемогѫществото на человѣческия разумъ, която, по изражението на Туганъ-Барановски, се отличавала въ тѣхъ съ трогателна наивность. Тѣ считаха и своитѣ утопични теории едва ли не за послѣдна дума на науката. Теорията, доктрината замѣняваше за тѣхъ всичко, — и законитѣ на человѣческия животъ, и психологията на человѣка, и основитѣ на истино-научната социология.

Като обясняватъ человѣческитѣ страдания главно съ материалната необезпеченность, френскитѣ социалисти свеждатъ всичкитѣ свои мечти за бѫдащето благодентсвие на хората къмъ материялното доволство: станатъ ли хората сами сити, всичко друго само по себе си ще дойде. Прочетете у Фурье картинитѣ на бѫдащия щастливъ жвотъ и вие ще се съгласите, че всичко тукъ се свожда прѣди всичко къмъ сития стомахъ: всички тогава ще иматъ обѣдъ отъ петь порции и ще пиятъ тънки вина; химицитѣ ще се научатъ да приготовляватъ хранителни вщеества отъ неорганическата материя; вмѣсто сегашната отвлѣчена и дотѣглива философия ще се появи по-интересна отрасль на знанието — „гастрософия“‘ т. е. изкуство да ядемъ и т. н. Говорѣха тѣ, разбира се, и за удовлетворението на духовнитѣ искания, но това удовлетворение по тѣхното мнѣние ще бѫде естественно и неизбѣжно послѣдствие на удовлѣтворението материалнитѣ подроб-

ности. И съврѣмения намъ социализмъ утвърждава, че способътъ за производството — материални срѣдства за сѫществуване всецѣло опрѣдѣлятъ духовния прогресъ на человѣческитѣ общества, неговата религия, нравственость, право и т. н. „Въ сравнение съ материалнитѣ потрѣбности всички идеални потрѣбности сѫ разкошъ“, казва Щернъ (Исторический материализмъ и пр. стр. 13).

Тия срѣдства за установяване новия социаленъ строй, които практикуватъ въ настояще врѣме социалиститѣ — революционери, французкитѣ утописти не прѣдлагаха. Но и тѣ не всѣкога се надѣваха на въдворяването новитѣ порядъци съ едни само мирни срѣдства; и тѣ прѣдвидѣха революцията и насилствения прѣвратъ. За това Достоевски бѣше напълно правъ, когато казваше; че въ самата основа на социализма се заключава оправданието на насилията и прѣстѫпленията за достигане насоченитѣ цѣли.

На гледъ критиката на Достоевски, отправена къмъ социализма на французкитѣ утописти, има само исторически интересъ и не се отнася къмъ съврѣмения наученъ социализмъ. Но това не е тъй: и въ сегашния социализмъ се е запазила значителна часть отъ прѣдния квасъ. За това много отъ туй, което Достоевски е говорилъ по адресъ на Сенъ - Симона и Фурье, има близко отношение и къмъ съврѣменния економически социализмъ. А при това въ послѣднитѣ години отъ живота на Достоевски и идеитѣ на Маркса взели да проникватъ въ руското общество; затова въ своитѣ отзиви за социализма, той поне въ послѣднитѣ си съчиненія отчасти е ималъ прѣдъ видъ и принципитѣ на най-новия колективизмъ.

Въ рѣшението на социилния въпросъ Достоевски излага на пръвъ планъ съвсѣмъ друга точка зрѣние: трѣбва да се промѣнимъ къмъ по-добро и прѣди всичко поне въ нравственно отношение всѣка отдѣлна личность и тогава общото благо само по себе си ще дойде. По своето мировъзрѣние той е билъ строгъ и послѣдователенъ индивидуалистъ. Той е признавалъ безкрайната цѣнность на всѣка единична человѣческа личность независимо отъ нейното социално положение и значение. Всѣки человѣкъ самъ въ себе си и за себе си е цѣль, а никакъ не срѣдство за устрояване человѣческото общежитие. За да вѣрваме въ възможностьта за достигане общото щастие на хората, трѣбва прѣди всичо да вѣрваме въ человѣка, въ неговото висше призвание и назначение, въ хубавитѣ свойства на неговата душа, трѣбва да вѣрваме, че человѣкътъ „не е атомъ и не е нищо прѣдъ съзвѣздията“, че всичката тая бездна отъ тайнственнитѣ Божий чудеса никакъ не е по висока отъ неговата мисъль, не е по-висока отъ неговото съзнание, не е по-висока отъ идеала на хубавото, заключенъ въ неговата душа, а е равна нему и го сродява съ безконечностьта на битието . . . . и че за всичкото щастие да чувствува тая висока мисъль, която му открива кой е той, той дължи само на своя человѣчески ликъ.

„Великий Душе, благодаря ти за человѣческия образъ, даденъ ми отъ Тебъ“. — Ето каква трѣбва да бжде нашата молитва“ (т. X, 4).

Трудно е да покажемъ другъ писатель отъ всеобщата литература, който така дълбоко да е вѣрвалъ въ човѣка и въ хубавитѣ свойства на неговата природа, както Достоевски. Четиригодишното наблюдение надъ отхвърленитѣ каторжници го довело до искренното убѣждение, че нѣма и неможе да бжде таково нравственно падане и озвѣряване, при което да не би се запазило въ тайнитѣ кжтчета на неговата душа свѣтлитѣ проблески на доброто и правдата. Безнадеждниятъ пияница Мармеладовъ, който е способенъ заради удовлетворение на своята слабость да отнеме послѣдния залъгъ отъ своето нещастно семѣйство, въ изображениено му отъ Достоевски прѣдстава прѣдъ насъ съ такъвъ ясно изразенъ человѣчески образъ, съ такава жажда за Божията правда, съ такъвъ мжчителенъ „надривъ“ — измжчване отъ любовь, че никому отъ насъ и въ главата не дохожда да хвърли на него „каменъ осуждения“. А Соня, нещастната Соня Мармеладова, която продала своята честь отъ чувство на състрадание къмъ гладното семѣйство и паднала до позоренъ занаятъ . . . Тя се явява прѣдъ насъ въ ореола на нѣкаква велика подвижница и мжченица, готова да пожертвува не само себе си, но и своето вѣчно спасение за доброто на тия, които тя счита достойни за любовь. Много пжти сж говорили по поводъ тѣзи типове на Достоевски, че трѣбва да имашъ твърдѣ крупенъ талантъ, за да можешъ въ лицето на тѣзи паднали, унижени и въ очитѣ на обществото опозорени, да прѣдставишъ образци на великата нравствена сила на духа и съзиждащата любовь. Но струва ни се, че тукъ е недостатъченъ единъ писателски талантъ; тукъ е нужна още безграничната любовь да се притечешъ къмъ хорското страдание и непоколебима вѣра въ прѣкрасния человѣчески образъ.

Но да вѣрваме въ человѣка и въ добритѣ свойства на неговата душа, значи да вѣрваме и неговата възможность да достигне щастие. Безъ кръвопролитна борба, безъ насилия, безъ погроми дохожда това щастие не само за отдѣлни единици, но за цѣли общества и народи и то иде по пжтя на постепенното нарастване правдата Божия у хората. Има ли въ человѣка само жажда за добро и нравственна правда, пжтътъ къмъ социалното благоустройство самъ се насочва. Въ това е и грѣшката на болшинството защитници на економическия социализмъ, казва Достоевски, че въ тиченето слѣдъ колективното и въ сжщность на работата чисто отвлеченото благо, забравятъ за отдѣлната человѣческа личность. Не само человѣчеството въ всичката негова съвъкупность, не обществото, не народа, а и всѣка единична личность трѣбва да се разглежда като цѣль на мирозданието. Всѣки иска да живѣе, всѣки заявява право на щастие, всѣки поставя себе си центъръ на живота. По какво ние ще гледаме на отдѣлната личность, само като на срѣдство, като на строителенъ мате-

риалъ за създиждане всеобщото щастие? У всѣки человѣкъ, билъ той най-нищожната величина, отъ рода напр. на нѣкаква зловрѣдна бабичка лихварка, или безсърдечния злодѣй Смердяковъ, въ дълбочината на съвѣстьта звучи сѫщия мощенъ гласъ, който е звучалъ и въ сърдцето на Разколникова: „не, менъ живота веднажъ се дава и никога втори пѫть неще бѫде; азъ не искамъ да чакамъ всеобщото щастие; азъ самъ искамъ да живѣя, иначе подобрѣ да не живѣя“ (т. V, стр. 251). И това говори тоя сѫщия Разколниковъ, който на теория е билъ готовъ да приеме живота на единичната личность въ жертва за общето благо на хората. Но гласътъ на съвѣстьта и природата се оказалъ по-силенъ отъ всички теории.

Хората твърдѣ често сѫ способни да се увличатъ отъ парадоксътъ и го приематъ за непогрѣшима истина. Такъвъ парадоксъ, по мнѣнието на Достоевски, се явява въ сѫщностьта на работата и социализма, до колкото той мисли да устрои общето щастие на хората, като съвършенно прѣнебрѣгва благото на единичнитѣ личности. Като мечтаятъ за общето щастие на хората, мнозина обичатъ по-скоро само отвлечения образъ и, може би, само собствената идея, отъ колкото живата личность съ всичкитѣ нейни достойнства и недостатъци. Да обичашъ всичкитѣ, това за обикновенитѣ смъртни значи да не обичашъ никого. Даже такава богата, макаръ и накъсана, натура, каквато се явява Настася Филиповна въ романа „Идиотъ“, е считала любовьта къмъ всички за едно самоизмамване; а тя е могла да люби и дълбоко и широко: „Може ли, пита тя въ едно писмо къмъ Аглая, може ли да любишъ всичкитѣ, всичкитѣ хора, всичкитѣ свои ближни? — Азъ често си задавахъ тоя въпросъ. Никога не, и даже е неестествено. Въ отвлечената любовь къмъ человѣчеството любишъ почти всѣкога само себе си“. Нима това не е тъй, нима това не е истина? Малко ли сѫ интелегентни хора, въодушевени отъ отвлѣчената и слѣдъ това най-непорочната любовь къмъ человѣчеството, които сѫ отивали срѣдъ человѣчеството, да му служатъ, нонемогли да издържатъ недобрата дѣйствителность и хвърляли своя подвигъ? Като сега помня такъвъ случай. Въ осемдесетитѣ години азъ пѫтувахъ въ третята класа на Самолетския параходъ; сегашнитѣ удобства тогава нѣмаше; третята класа прѣдставляваше почти открита палуба. На една скамейка болярска дъщеря отъ фелдшерскитѣ курсове водѣше оживѣна бесѣда съ нѣколко млади хора; тя горѣщо говорѣше за любовьта къмъ народа и безкористното му служене и въ Некрасовски духъ скърбѣше надъ нещастната часть, забравеното и подавено отъ нужди селско население. Въ сѫщото врѣме една селенка, доста одърпана, съ мръсно и нечисто дѣте на рѫцѣ, дохажда къмъ болярката и я моли да се помѣсти, тъй като на скамейката не било толкова тѣсно. Мѫчно ще забравя отразившета се на лицето на болярската дъщеря чувство на сърдитость, съ което тя погледна бѣдната майка съ дѣтето въ жалки,

смрадни пелени; тя веднага стана и избѣга отъ неприятното съсѣдство. Неще и дума, въ своитѣ рѣчи за нещастната часть отъ селското население тя бѣше напълно искренна: тя жалѣше народа, бѣше готова да му послужи; но това бѣше любовь отвлѣчена, любовь мечтателна, която може да се прояви само въ горѣщи и страстни рѣчи.

Достоевски затова се е отнасялъ скептически, и даже направо отрицателно, къмъ съврѣмения социализмъ, защото не виждалъ въ него трайна основа, не виждалъ проявление на тая дѣятелна любовь, която *много търпи, милосърдствува, не завижда, не се прѣвъзнася, не е придирчива за своето, не мисли зло, не се дразни, всичко покрива, всѣкиму хваща вѣра. за всичко има надѣжда, всичко прѣнася* (I кор., XIII, 4—7). Человѣческото щастие може да строи само този, който умѣе да страда и да състрадава. „Състраданието е най-главния и може би единствения законъ на битието на цѣлото человѣчество“. Но да се състрадава не само съ мисъль, а и съ сърдце и на дѣло, може не на всичкото человѣчество въ неговата цѣлость, а на отдѣлната личность. Само нея мога азъ да пожаля по тоя начинъ, само надъ съзиждането на нейното щастие мога да се трудя и то не както ми подскаже отвлѣчената мисъль, а по влѣчението на моето отзивчиво сърдце. Ето защо Достоевски признавалъ само такъвъ социализмъ, който излиза изъ индивидуализма, който признава цѣнностьта на всѣка отдѣлна человѣческа личность и я поставя „во главу угла“ (на първъ планъ) при прѣустройството на человѣческото общежитие. Той, напр., съ дълбоко съчувствие се отнасялъ къмъ социалнитѣ възгляди на Жоржъ Зандъ и то заради туй, че тя основавала своя социализъмъ, своитѣ убѣждения, надежди и идеали на нравственото чувство на человѣка, на духовната жажда на человѣчеството, на неговото стрѣмление къмъ съвършенство и чистота, а не на мравунешка необходимость. Тя е вѣрвала въ человѣческата личность безусловно, възвишавала и раздвижвала прѣдставлението за всичкия нейнъ животъ въ всѣко свое произведение и само съ това съвпадала въ мислитѣ и чувствата си съ една отъ най-основнитѣ идеи на християнството, т. е. съ признаването человѣческата личность и свобода (а отъ тукъ и съ нейната отговорность) . . . Що се касае до гордостьта въ нейнитѣ искания и протесть, то тая гордость никога не изключвала милосърдието, прощаване обидитѣ, даже безграничното търпѣние, основано на състрадание къмъ самия обидвачъ; напротивъ, Жоржъ Зандъ въ своитѣ произведения не веднажъ се е лъстѣла отъ красотата на тия истини и не веднажъ е въплощавала типове на най-искренно прощение и любовь (т. X, стр. 12). Това дълбоко уважение къмъ Жоржъ Зандъ, която на врѣмето си е играела твърдѣ видна ролъ въ социалистическото движение, е извънредно характерно, когато ще трѣбва да оцѣняваме отношенията на Достоевски къмъ социализма. Намаляването цѣнностьта и значението на единичната личность

въ социализма е отивало противъ самото основно негово вѣрване. Той е билъ готовъ да се отнесе съчувственно къмъ прѣдставителитѣ на социализма, ако виждаше въ тѣхъ уважение къмъ личностьта на человѣка. Но работата е, че въ болшинството на социалистическитѣ системи такова уважение нѣма. И въ съврѣмения социализъмъ, който още не е успѣлъ да осжщести ни едно отъ своитѣ стремления, отдѣлната личность всецѣло се заглушава съ партийната дисциплина; революционнятъ социализъмъ къмъ изтърканитѣ думитѣ: liberté, egalité et fraternitè откровено прибавя: au la mort. А какво вече уважение къмъ личностьта на человѣка и неговата индивидуална свобода има тукъ, когато му казватъ: «братство, или главата долу»?

Вториятъ пунктъ на който стоялъ Достоевски при оцѣнката на социализъма, била националната идея, вѣрата въ руската народность и нейното високо призвание. Социализъмътъ, особенно съврѣменниятъ, е откжснатъ отъ родната национална почва, той цѣль е проникнатъ отъ идеята на космополитизма. Както единичната личность, така и всѣка отдѣлна народность губятъ тукъ своето значение и се принасятъ въ жертва на идеята—общечеловѣческото благо. Напротивъ, Достоевски дълбоко вѣрвалъ, че нѣма и неможе да бжде ни прогресъ, ни щастие, безъ присъединяване себе си къмъ опрѣделенна националность, безъ признанието за нейнъ членъ. Той е билъ страстенъ националистъ; любовьта къмъ руския народъ въ него е дохождала не само до възторженость, но въ нѣкои отношения и до мжки и страдания. Не безъ причина неговата рѣчъ на пушкинския праздникъ за великото прѣдназначение на руския народъ е произвела такова потресающе впечатлѣние на слушателитѣ.

Но това не е национализмъ тѣсенъ, свитъ въ себе си; това не е горделива самонадѣянность, не е любуване на себе си, а дълбока вѣра въ себе и въ своитѣ сили при съзнанието на всички свои недостатъци и слабости. Той не говорилъ, както сега говорятъ прѣдставителитѣ на тѣсно-реакционнитѣ възгледи: Русия за руситѣ. Напротивъ, той виждалъ висшето назначение на Русия въ служението и на цѣлото человѣчество, въ създаването вселенското благо, възъ основитѣ на Христовата любовь. „Назначението на русняка, говорилъ Достоевски, при юбилейното чествуване на Пушкина, е безспорно всеевропейско и всемирно. Да станешъ настоящи русинъ, да станешъ напълно русинъ, значи да станешъ братъ на всички хора, *всечовѣкъ*, ако щѣте.... И впослѣдствие, азъ вѣрвамъ въ това, ние, тоесть не ние, а бждащитѣ, грядущитѣ руски хора, всички до единъ ще разберемъ; че да станешъ истински русинъ. това ще значи: да се стрѣмишъ да внесешъ окончателно прѣмирие въ европейскитѣ противорѣчия, да намѣришъ изходъ на европейската тжга изъ своята руска всечеловѣческа и всеобединяюща душа, да вмѣстишъ въ нея съ братска любовь всичкитѣ наши братя, а въ края на краищата да кажемъ окончателната дума на великата об-

ща хармония, да вмѣстишъ въ нея и окончателното съгласие на всички племена споредъ Христовия евангелски законъ. Зная, добрѣ зная, че моитѣ думи може да ви се покажатъ възторжени, прѣувеличени и фантастични. Нека, но азъ не се разкайвамъ, загдѣто ги изказахъ. Та тази мисъль не веднажъ се е изказвала; азъ нищо ново не говоря. Главното е, че всичко това може да се покаже за самонадѣяно: „нима̀ се пада намъ, на нашата бѣдна, на нашата груба земя такъвъ дѣлъ? Нима̀ между человѣчеството на насъ е прѣдназначено да изкажемъ нова дума?“ А що? нима̀ азъ говора за економическа слава, за славата на меча и науката? Азъ говоря само за братството на хората и за това, че отъ всичкитѣ народи само руското сърдце може да бжде и е прѣдназначено къмъ всечеловѣчески — братското единение; слѣди за това виждамъ въ нашата история, въ нашитѣ даровити мжже, художествения гений на Пушкина. Нека нашата земя е бѣдна, но тая бѣдна земя Христосъ въ рабски видъ е проходилъ и благословилъ. Защо тогазъ да не вмѣстимъ въ душата си послѣдната Негова дума?“ (т. XI, стр. 469—470).

Всичко това у Достоевски не е само гласъ на сърдцето и безотчетна вѣра, но гласъ на дълбоко и искренно убѣждение. Неможе да се върви напрѣдъ, мисли той, по пжтя на политическото и социално благоустройство, като се не вѣрва въ високото призвание на своя народъ. „Всѣки великъ народъ вѣрва и трѣбва да вѣрва, ако самъ иска за дълго да бжде живъ, че въ него и само въ едничкия него се заключава спасението на свѣта, че той живѣе за туй, за да стои на чело на народитѣ, да присъедини всички при себе си въ едно и въ съгласенъ хоръ да ги води къмъ окончателната цѣль, прѣдназначена за всички тѣхъ. Азъ твърдя, че тъй е било съ всичкитѣ велики нации, и най-старитѣ и най-новитѣ, че само тая вѣра ги е възвишавала до възможность, щото всѣка въ врѣмето си да има огромно влияние върху сждбата на человѣчеството.

Ще кажатъ, че подобно безумни и горди идеи сж достойни не за подражение, а за изкореняване съ свѣтлината на разума, който унищожава прѣдразсждъцитѣ. Отъ една страна, да си кажемъ, това е доста право; но всичко тукъ трѣбва да се прѣгледа и отъ друга страна и тогазъ ще излѣзе не само неунизително, но даже съвсѣмъ противното. Има ли нѣщо въ това, ако единъ юноша, който още не живѣе, мечтае въ себе си да стане герой? Повѣрвайте, че такива горди и занесливи мечти могатъ да бждатъ много повече оживителни и полезни за тоя юноша, отъ колкото другото благоразумие на тоя младежъ, който въ шестнадесетата си година вѣрва на мждрото правило: „щастието е по-добро отъ юначеството“. Вѣрвайте, че живота на тоя юноша и слѣдъ прѣживѣни бѣдствия и несполуки, изобщо ще е все по-красивъ, отколкото спокойния животъ на мждрия му въ дѣтинство дрргарь, ако ще би по сждба той да е прѣкаралъ живота си сѣдящъ на кадифе. Такава вѣра въ себе си не е

безнравственна и никакъ не е просташко самохвалство. Така сѫщо е и въ народитѣ: нека има народи благоразумни, честни и умѣрени, спокойни, безъ всѣкакви пориви, търговци и корабостроители, които живѣятъ богато и съ примѣрна спрѣтнатость, на добъръ имъ часъ, все не ще отидатъ далеко; непрѣменно ще излѣзе срѣда, която съ нищо не ще услужи на человѣчеството: тази енергия въ тѣхъ я нѣма, това велико самомнѣние въ тѣхъ го нѣма. Вѣрата въ туй, че искашъ и можешъ да кажешъ послѣднята дума на свѣта, че ще го обновишъ съ изобилието на своята жива сила, вѣрата въ свѣтостьта на своитѣ идеали, вѣрата въ любовьта си и жаждата си да служишъ на человѣчеството—нѣма; такава вѣра е гаранция за най-висшия животъ на нацията, и само съ нея тѣ ще принесатъ тази полза на человѣчеството, за която сѫ прѣдназначени да принесатъ всички тая часть отъ своята жизнена сила и отъ своята органическа идея, която тѣмъ е прѣдназначена отъ самата природа, при създаването имъ, да опрѣдѣлятъ въ наслѣдство на грядущето человѣчество. Само силна съ такава вѣра нация има право на висшъ животъ" (т. XI, стр. 18—21). Ако общочовѣчностьта е националната руска идея, то прѣди всичко трѣбва всѣки самъ по себе си да стане русинъ. Да станешъ русинъ значи да прѣстанешъ да прѣзирашъ народа си. Ние тогава ще се убѣдимъ, че настоящата социална дума не носи никой въ себе си, както нашия народъ; че въ неговата идея, че въ неговия духъ се заключава живата потрѣбность за всечеловѣческото обединение, всеобединение, вече пропито съ пълно уважение на националнитѣ личности и за запазването имъ, за запазването пълната свобода на хората; съ указатель, че именно въ тази свобода се заключава обединението на любовьта, гарантирано вече на дѣло, съ живъ примѣръ, съ исканията на дѣлото на истинното братство, а не съ гилотината, не съ милионитѣ отсѣчени глави« (т. XI, стр. 26).

Сега вече се разбира, че Достоевски, макаръ и да не е прѣдвиждалъ бѫдащата велика роль на социализъма, не е могълъ никакъ да го оправдае отъ точка зрѣние на своитѣ националистически възгледи. Той е виждалъ въ него нѣщо враждебно на скѫпата за него национална идея и го считалъ за опасна стѫпка въ дѣлото на развитието на народното самосъзнание. „Социализъмътъ, казва той, обезличава националното начало и подяжа националностьта въ самия ѝ коренъ" (т. XI, стр. 194).

Прѣвелъ Свещ. **А. П. Кировъ.**

Свещеникъ Я.

Една архипастирска обиколка.

(Продължение отъ книга 7.)

Една дипотация отъ 10—15 души, съ файтони и коне, дойде отъ с. Горна Гойница, Ломска околия вече, да покане и придружи Н. В. П. къмъ това село. Биде докаранъ и специаленъ файтонъ за архипастиря. Величественна гледка прѣдставляваше кортежътъ отъ 20—30 файтони, кабриолети и конница, особенно когато навлѣзе по пжтя въ необятнитѣ пространства отъ хиледи декари засѣти съ царевица. Какво приятно, радостно и славно пжтешествие! Всички сияеха отъ радость, виждайки това голѣмо плодородие, съ което се отличава почвата на ломската околия, а още по-вече днесъ, когато тѣхниятъ архипастирь минаваше по-край тѣхнитѣ плодородни ниви и ги благославяше. Приближаваме Горна Гойница. Вънъ отъ селото сж събрани свещеницитѣ и всички християни, облѣчени празднично, съ цвѣтя и вѣнци. Ученицитѣ наредени въ стройни редове. Привѣтствени рѣчи говорятъ общинскиятъ кметъ и главниятъ учитель. Подпасятъ се букети, които изпълнятъ файтона. Н. В. П. отговаря съ рѣчъ. Всички съ умиление слушатъ. Мнозина, трогнати, плачатъ. Ученицитѣ започнаха да пѣятъ и шествието се отправи за църквата, която неможе да побере публиката. Н. В. П. и тукъ говори проповѣдь, която обаче скрати, за да я довърши другия день подиръ божествена литургия, когато извърши и водосвѣтъ на църковния площадь, за да може да поръси и благослови по отдѣлно всички свои пасоми отъ селото. Доволни и радостни си отиватъ по домоветѣ. Подиръ обѣдъ къмъ два часа камбаната започва да бие »Дѣдо Владика си отива«—се чува по улицитѣ. И скоро цѣлото село се събира около квартирата на архипастиря. Изпращанието става още по задушевно и мило. Всички тичатъ да получатъ благословия отъ Н. В. П. и да му кажатъ »добъръ часъ, не ни забравяй въ молитвитѣ си, Владико свети«. И ние напущаме гостоприемното село, за да отидемъ въ друго, най-голѣмото отъ Ломскитѣ села—Вълчедръма.

Срѣщата, която се устрои тукъ на прѣосвещения архипастирь бѣ една отъ най тържественитѣ особено по своята многолюдность. Може би около двѣ-три хиляди посрѣщачи пълнѣха улицитѣ и площада, дѣто щѣше да станатъ привѣтствията. Интелигентниятъ свещеникъ *Лазаръ п. Кировъ*, пръвъ поздравя високия гостъ съ „добрѣ дошелъ". Слѣдъ туй кметътъ и единъ отъ учителитѣ направиха сжщото. Н. В. П. отговори съ кратка рѣчь. На другия день 19 Августъ той

извърши божествена литургия прѣзъ врѣме, на която произведе Ломския архиерейски намѣстникъ *свещ. Никола п. Димитровъ* въ достойнство »сакелариі«, и ржкоположи дякона *Димитръ Илиевъ* за свещеникъ на Дългошевската енория. Подиръ свършека на Богуслужението Н. В. П. произнесе назидателна проповѣдь, въ която изтъкна ролята на светата ни църква при опазване битието и възраждането на българския народъ. »Нека бждемъ здраво сплотени около нея—завърши В. просвещеният проповѣдникъ, — и свѣтлата бждина народна е осигурена".

Слѣдъ това, Н. В. П. се прибра въ квартирата си, дѣто прие кметътъ, църковното настоятелство и първенцитѣ на селото. Въ частния си разговоръ съ тия послѣднитѣ, Н. В. П. развилъ любимата си тема за организираната благотворителность. Какво впечатление е направило на всички говореното тука,—което е било една убѣдителна проповѣдь — показва слѣдниятъ фактъ. Единъ благочестивъ старецъ — Гаврилъ Пачовъ, развълнуванъ излиза отъ стаята на архипастиря и бързо се отправя за дома си. Слѣдъ 5—10 минути ето го той пакъ се връща и моли да го »пустнатъ при Владиката«. Разбира се, послѣдниятъ веднага го прие. Отпослѣ узнахме, че дѣдо Гаврилъ прѣдалъ на Н. В. П. *хилядо* лева за фонда на епархийската благотворителность. Честь и слава на такива благородни сърдца! Ние се нуждаемъ отъ много такива дѣдо Гавриловци, а Н. В. П. е убѣденъ, че ще ги имаме. Дай Боже!

Подиръ обѣдъ, Н. В. П., изпращанъ сé тъй радушно отъ хилядното Вълчедръмско население, замина да посѣти селата Крумово, Разградъ-махла, Кулемахла. И въ тритѣ тия села Н. В. П. извърши водосвѣть, говори проповѣди и благослови всички въ селата отъ „мала до велика". Трогателенъ и достоинъ за забѣлѣзване е слѣдниятъ фактъ. Въ с. Куле-махла Н. В П. изново засѣгна въ проповѣдьта си дѣлото на благотворителностьта. Въ резултатътъ при свършека на ржсението ние бѣхме свидѣтели на слѣдната мила сцѣна. Единъ християнинъ се явява при Н. В. П. за благословение и поднася на благотворителния фондъ 150 лева. Слѣдъ него иде втори и поднася пакъ толкова, послѣ трети, четвърти, пети, шести и т. н. ржцѣтѣ на Н. В. П. се напълниха съ банкноти, които прѣброени послѣ дадоха числото по-вече отъ 1000 лева. Узнали въ съсѣдното село Разградъ-махла за постжпката на Куленчане, направиха вечерьта сжщото и Разградчане. Тѣхната лепта възлѣзе на 400 лева. Тия радостни факти, тия мили сцѣни, свидѣтелствуватъ, колко сърдцата на благочестивитѣ християни въ тия села съ готови да жертвуватъ за добри и хумани дѣла. Ние сме убедени, че Ломската околия ще бжде първата, която най-мощно ще подкрѣпи благото начинание на своя любимъ архипастирь.

На 21 Августъ Н. В. П. трѣбваше да посѣти селата: Войници, Котеновци, Прогорѣлецъ и Дългодѣлци. Още въ с. Вълчедръма, като се научилъ за обиколката на Н. В. П. Дългодѣлскиятъ първенецъ г. *П. Ко-*

чанковъ, дългогодишенъ народенъ прѣдставитель и личенъ приятель на архипастиря, изпрати своя файтонъ и го остави въ разположението на Н. В. П. Слѣдниятъ день стори сѫщото и Ломскиятъ търговецъ и банкеръ г. *Георги Цѣнковъ*, който има кантора въ с. Прогорѣлецъ. Н. В. П. трогнатъ отъ тия мили чувства съ удоволствие си послужи съ прѣдоставенитѣ му тъй мило удобства за пѫтуване. Въ с. Войници срѣщата се отличи съ това, че доброто и мило паство бѣ събрано вънъ отъ селото самò, безъ свещеникъ. Н. В. П. трогнатъ отъ милата картина, която прѣдставляваха тия християни, излѣзли тъй единодушно да зематъ благословията на своя архипастирь, слѣзе между тѣхъ благодари имъ за чувствата, поучи ги, изслуша ги и имъ обѣща да уреди въпроса за свещеникъ. Слѣдъ това кортежътъ потегли за Котеновци. Всички, мало и голѣмо, събрани въ срѣдъ селото, начело съ кмета, свещеника, учители и ученици, чакатъ да посрѣщнатъ своя дѣдо Владика. Пристигаме. Свещеникътъ *Т. Брѫмбевъ* говори привѣтствена рѣчь. Н. В. П. произнесе, въ отговоръ, цѣла проповѣдь, която се изслуша съ голѣмо внимание. Направи се водосвѣтъ, за да се благословятъ всички. На Н. В. П. тукъ се поднесоха много букети, пешкири, чорапи и други селски подаръци, изразъ на синовни чувства и обичь.

Безъ да се отбива за почивка въ отредената квартира. Н. В. П. послѣдванъ отъ насъ и придруженъ отъ множество изпращачи и посрѣщачи отъ околнитѣ села, заминава за с. Прогорѣлецъ. Тукъ, както и въ с. Дългодѣлци, се направиха тържествени срѣщи. Когато наближихме до селото, отдалече се показа издигнатата раскошна арка, окрасена съ гирлянди отъ цвѣтя и вѣнци. Около арката едно пространство отъ 100 квадратни метра бѣ буквално послано съ цвѣтя. Всички отъ селото, начело съ кмета и свещеника, учители и ученици и множество посрѣщачи отъ околнитѣ села бѣха тукъ. Тая срѣща бѣше една твърдѣ мила и трогателна гледка. Вѣрата и любовьта движеха това многолюдно събрание, което бѣ захвърлило на страна всички житейски грижи и дѣла за извѣстно врѣме, за да посрѣщне своя архипастиръ и да послуша неговитѣ назидателни поучения. Душевна радость, религиозно веселие сияеше по лицата на всички. И съ какъвъ затаенъ дѫхъ всички чакаха да заговори пастирьтъ. Духовната жажда се изразяваше по единъ виденъ начинъ... Започватъ се привѣтствията. Н. В. П. доста развълнуванъ при вида на това живо море отъ прѣданни нему пасоми, изслуша всички оратори и на всички отговори съ вдъхновена рѣчь. Слѣдъ това, при пѣнието на свещенството, учениците и пѣвцитѣ, цѣлото това множество на чело съ архипастиря, като нѣкоя грамадна морска вълна се подвижи къмъ храма, който бѣше декорираниъ съ цвѣтя. Но, дѣ можеше да се побере въ него такова многохилядно събрание! Тогава Н. В. П. даде нареждане водосвѣта да се извърши на открито въ църковно - училищния дворъ. Тукъ подиръ водосвѣта Н. В. П. произнесе една знаменита

проповѣдь за *църквата и училището.* Поводъ за тая проповѣдь му послужи обстоятелството, че благородниятъ и родолюбивъ ломски гражданинъ г. *Георги Цѣнковъ* на собствени срѣдства строи въ това стло величествена сграда за прогимназия, въ която да се просвѣщаватъ дѣцата на всички околни села. Н. В. П., като посочи и похвали тоя високъ и родолюбивъ жестъ на благородния даритель, уясни каква просвѣта трѣбва да се раздава въ нашитѣ училища. Тя не трѣбва да бжде чужда на църковната просвѣта. Църковната и училищната просвѣта трѣбва да вървятъ ржка за ржка, да се допълнятъ и да творятъ народното свѣтло бждаще. Поилѣдица на тѣхната единна дѣйность въ миналото е настоящата народна и държавна морална здравота. Тѣхната единна дѣйность за напрѣдъ ще създаде народната и държавна сила и могжество. Всѣко взаимно противодѣйстве на тия два фактора е фатално за народната свобода и независимость... При пълна гробна тишина Н. В. П. говори цѣли 30 минути на тая тема. Рѣчьта му направи извънредно силно впечатление. Слѣдъ това той, поръси, благослови и отпусна народа. Подиръ обѣдь г. Георги Цѣнковъ и кмета съ файтонъ разведоха Н. В. П. по бѣлѣжититѣ мѣста изъ селото, а къмъ три часа ние отново сме на пжть къмъ Дългодѣлци.

Нѣма защо да говоримъ за изпращането, което Прогорѣлци устроиха на своя Владика. Ще отбѣлѣжимъ само слѣдното: Когато дойде файтона да земе Н. В. П., той буквално трѣбваше да седне върх купъ цвѣтя. Файтонътъ бѣ опасанъ отъ всички страни съ вѣнци. По хамутитѣ на конетѣ сжщо прикрѣпени вѣнци. Изобщо всичко бѣ потънало въ цвѣтя. Н. В. П. възхитенъ, благодари, благослови всички и кортежътъ потегли и подиръ два часа ние бѣхме свидѣтели на друга импозатна и тържественна срѣща въ с. Дългодѣлци.

Съселенитѣ на г. *П. Кочанкавъ*, начело съ свещеницитѣ, учителитѣ и ученицитѣ бѣха излѣзли цѣлъ километръ вънъ отъ селото на едно хубаво поле да посрѣщатъ. Всички държеха въ ржцѣ цвѣтя и вѣнци. Пристигаме. Започватъ привѣтствията. Отъ тритѣ рѣчи, които тукъ се говориха трѣбва да отбѣлѣжимъ тая на прѣдсѣдателя на училищното настоятелство г. *Борисъ Кочанковъ —Андреевъ*, синъ на старяятъ Медковски даскалъ *Андрея...*, който миналата година *отпразнува 40 годишенъ* юбилей на своята народно-просвѣтна дѣйность. Г. прѣдсѣдательтъ въ рѣчьта си увѣри архипастиря, че настоятелството разбира своя дългъ и ще ржководи просвѣтата на младото поколение въ духа на вѣрата и народнитѣ традиции. „Този е едничкия начинъ, — завърши ораторътъ,— по който ние ще създаваме морални и благородни граждани и доблестни патриоти. И ето ние—настоятелството, учители и ученици — като Ви синовно привѣтствуваме съ добрѣ дошълъ при насъ, молимъ да ни дадете архипастирска благословия за нашето просвѣтно дѣло". Н. В. П. отговори съ прочуствена рѣчь. Той се радва отъ туй, което слуша и вижда. Отъ

душа благославя дѣйностьта на настоятелството и учителството. Като посочи, че на нѣкои мѣста изъ нашето хубаво отечество неблагоразумни просвѣтни дѣйци, повлияни отъ духътъ на отрицанието, сж поставили едно срѣдостѣние между училището и народа, — което е фатално за народната бждина, — Н. В. П. констатира, че навсѣкждѣ, отдѣто той миналъ, намѣрилъ учителството въ най-близко единение съ народа, навсѣкждѣ билъ посрѣщанъ и привѣтствуванъ отъ учители и ученици. Това е единъ утѣшенъ и радостенъ фактъ и архипастирътъ ще благославя отъ сърдце и ще съдѣйствува развоя на просвѣтата, въ неговата епархия въ тая положителна посока. Той благодари и благославя всички, които тукъ тъй мило свидѣтелствуватъ своята синовна обичь. Слѣдъ водосвѣта въ храма, ние останахме да нощуваме въ с. Дългодѣлци. Н. В. П. гостува на г. *П. Кочанковъ*. Слѣдниятъ день направи нѣколко посѣщения на първенцитѣ въ селото и подиръ обѣдъ на 22 сжщи потеглихме прѣзъ Медковецъ за Луковица, дѣто на 23 щѣше да се извърши освещаването на новата църква „Успѣние Прѣсв. Богородици".

Трѣбва да обтбѣлѣжимъ, че отъ Дългодѣлци до Луковица Н. В. П. направи едно шествие, което има да се помни много години отъ цѣлото население. Шествието бѣше величественно и внушително по размѣра си. Най-напрѣдъ Н. В. П. съ г. *П. Кочанковъ* въ файтона на послѣдния, който е покритъ съ цвѣтя. Подиръ тѣхъ слѣдва файтона на Берковския и Ломския Архиерейски намѣстници. Подиръ тѣхъ слѣдватъ други файтони, кабриолети и каруци повече отъ 30—40, тъй като къмъ това шествие се присъединиха множество гости, отиващи на освещението. Въ Медковецъ се направи тържествена срѣща на архипастиря. Тукъ на полето край селото той каза своята поучителна проповѣдь къмъ хилядното множество, което го причакаше съ цвѣтя и китки. Слѣдъ това шествието продължава, кортежътъ се повече и повече се увеличава. Съ приближаванѣто ни къмъ Луковица виждаше се какъ отъ всички страни вървятъ къмъ това село гости. Пжтищата сж буквално задръстени. Вънъ отъ селото виждаме галѣма тълпа народъ. Ето слѣдъ нѣколко минути срѣщу насъ иди едно многохилядно шествие. Свещенството въ свѣтли одѣжди, хоругви, пѣвци, ученици, кметство, граждани и селяни. Празното пространство се покри отъ народъ, който се приижда отъ града Ломъ и селата, отъ гр. Фердинандъ и селата, отъ Берковскитѣ и Бѣлоградчишкитѣ села. Сички идеха да видятъ най-вече своя любимъ наставникъ. Паството искаше да види и чуе гласа, словото на своя пастирь. Спираме. Започватъ привѣтствия. Н. В. П. трогнатъ до сълзи отъ милитѣ чувства на своето паство, говори проповѣдь; всѣка негова дума се поглъщаше отъ многолюдното вѣрващо събрание. Слѣдъ това той едва можа да мине неврѣдимо прѣзъ срѣдата на богомолцитѣ. Цѣлуваха ржцѣтѣ му, дрехитѣ му, отрупваха го съ букети, вѣнци, пешкири, чорапи и пр. Трѣбваше да се упо-

трѣбяватъ неимовѣрни усилия, докато прѣмине съ файтона до църквата. Докато достигне до нея той прѣмина подъ нѣколко арки, овисналн съ хубави цвѣтя. Впрочемъ трудно е да се опише всичко туй, което се случи въ това село. . . Н. В. П. можа да види и да прѣцѣни любовьта на своето ново паство. Ние сме свидѣтелитѣ за небивалия изблъкъ на искрени чувства между архипастирь и пасоми . . . Слѣдъ вечернята Н. В. П. се отегли въ квартирата, за да си почине и приготви за службата.

На другия день тя се извърши най-тържественно и благополучно. На свършекъ Н. В. П. произнесе възтържена проповѣдь. . . „Нѣкога единъ отъ мжченицитѣ, когато щѣли да го посѣкътъ, се обърналъ съ слѣдната молба къмъ Бога: Господи, азъ изпълнихъ всичкитѣ твои заповѣди и сега, прѣди да умра за вѣрата си въ Тебе, азъ те моля—изпълни ити единствената ми прозба—нека тамъ, дѣто ще почиватъ моитѣ мжченически кости, да нѣма нито гладъ, нито моръ, нито болѣсти, а винаги да има плодородие, здравие, миръ и любовь между хората, щастие и благоденствие въ сѣмействата, селата и градоветѣ. . . Тая молитва, каза Н. В. П; отъ днесъ се отнася и за това село, Св. Мощи отъ мжченика, който се молилъ така, се положиха въ тоя Св. храмъ. Идвайте постоянно въ него и присъединявайте и вашитѣ молитви къмъ тия на мжченика и бждете увѣрени, че винаги ще се радвате на плодородие, на здравие, миръ, любовь, на сѣмейно щастие и обществено благоденствие. *Царството Божие се прѣвзима съ борба.* Съ трудъ и усилие вие издигнахте тоя великолѣпенъ храмъ. Съ молитвенъ подвигъ и добродѣтеленъ животъ сега се постарайте да придобиете и постоянно съдѣйствуващата Божия благодатъ върху всички ваши благи начинания. . . Въ тоя духъ говори почти цѣль часъ Н. В. П; слушанъ съ голѣмо внимание и затаенъ джхъ. Присжтствующитѣ на освещението трѣбваше да бѣха наймалко десеть хиляди души.

Подиръ обѣдъ Н. В. П., изпратенъ по сжщия начинъ, както бѣ и посрѣщнатъ, замина за с. Крива-Бара. Още въ Луковица видинятъ Ломски търговецъ, *Юрданъ Ганчевъ*, който има мѣлница въ това село, изпрати своя файтонъ въ разположение на Н. В. П. Къмъ два часа пристигнахме въ Крива - бара, дѣто цѣлото село, начело съ г. Юрданъ Ганчевъ ни посрѣщна. Слѣдъ обикновенитѣ привѣтствия и рѣчи, г. Ганчевъ покани за почивка въ неговата модерна мѣлница, дѣто е и чифлика му. Тукъ бѣше и Ломския окржженъ сждъ въ пълния си съставъ, гости на г. Ганчевъ. Слѣдъ кратка почивка ние се приготвихме за пжть. Оставаше ни да минемъ още двѣ—три села и да пристигнемъ въ Ломъ. Н. В. П. щѣше да прѣкжсне обиколката си, защото се чувствуваше твърдѣ изморенъ. Въ единъ моментъ ние виждаме отново едно величествено шествие. Трогателното въ случая бѣше, че всички членове отъ окржжния сждъ, начело съ прѣдседателя и прокурора, обзети отъ ентусиазма на населението, взеха участие да изпратятъ архипастиря до

слѣдното село. „Народнитѣ чувства сж и наши, ние не искаме да се дѣлимъ отъ народа заявиха тѣ, ние искаме да засвидѣтелствуваме нашата синовна почитъ къмъ Н. В. П.“ И всички, кои съ файтони, кои на коне, намѣсто до първото, дойдоха чакъ до третото село—Василовци да изпратятъ Н В. П. Тѣ изразиха своята сърдечна благодарность, дѣто имъ се удалъ случая да зематъ участие въ това приятно съпровождане и да чуятъ топлитѣ и сърдечни думи, които тъй пататично се размѣниха при тържествената срѣща въ с. Дондуково между пасомитѣ и архипастиря. Н. В. П. благослови всѣкиго отъ сждиитѣ и ги цѣлувна по челото, а на г. Ганчева, освѣнъ това, благодари за синовното внимание, дѣто му прѣдстави файтона си чакъ до гр. Ломъ. Тукъ, въ с. Василовци Н. В. П. се збогува съ всички и помоли изпращачитѣ да се завърнатъ вече. Въпрѣки на това, обаче, три файтона го съпроводиха до града; отдѣто той на другия день съ парахода си замина за Видинъ.

Henri Daniel.

Къмъ истината и живота.

Десеть часа, пиано!

На нашитѣ момчета семинаристи, които вървятъ къмъ царствения пжть на апостолитѣ Христови:

Вървете слѣдъ мене и азъ ще ви направя ловци на човѣци (Мат. IV 19.)

Младиятъ викаръ се облѣгна на креслото си. Въ ржцѣтѣ си държеше голѣмъ листъ хартия и съ пълно доволство той започна да чете полугласно:—4 ч. $^1/_2$—ставане; 5 ч. $^1/_2$—служба; 7 ч. $^1/_2$—закуска; 8 часа—енорийски работи; 10 часа—пияно.

За да вкуси до послѣдна капка, като тънъкъ любитель на арпежи, артистичната наслада на тия четире слога, той повтори още два пжти съ тържествена бавность:

—10 часа, пияно; десеть часа, пиано.

Послѣ живо се изправи и започна да тананика на единъ импровизиранъ мотивъ, като бърже удряше масата съ дългитѣ си слаби и нервни пръсти. Тъкмо петнадесеть дни се бѣха изминали, откато абата Манюе напусна Семинарията. Единъ отъ най-старитѣ ректори въ Леоновото родно мѣсто поиска младъ, здравъ и прѣдприемчивъ викаръ, съ апостолски темпераментъ, или както той казваше „огненъ мечъ въ стоманена ножница“

Дойде абатътъ Манюе. Пър-

вата му работа—най мжчната струваше му се—бѣ да навикне на древностьта на всичко окржжаеще го.

Съ дебелитѣ си и влажни стѣни, тѣснитѣ си прозорци, неправилнитѣ си стаи, съ изпъкнали тъмни джбови греди този старомоденъ презбитеръ [1]) се бѣ сторилъ на неотдавнашния ученикъ, навикналъ на весели стаи и живостьта на еднаквитѣ си на възрасть другари, нѣщо срѣдно между мънастирь и затворъ. Той се побоя да не се отекчи.

Обаче осемьтѣ деня животъ тукъ го успокоиха. Като прѣповтаряше въ край на първата седмица занятията, които току-що бѣ поелъ, той съ очудване усѣти нѣкаква тежесть.

О, да бѣха занятията рѣдки като мобилитѣ му! Въ началото на работата му не го безпокоеха дългитѣ дни и тѣсната му стаичка! Самомнителникътъ! Сега виждаше, напротивъ, денътъ бѣ много кжсъ! Цѣла седмица се мжчеше вече да нареди работнитѣ си часове; когато половинъ день му стигна да нареди на широко въ келията си бѣднитѣ си мобили: легло, тоалетна масичка, писална маса, кресло, останали отъ другъ вѣкъ и съ неизвѣстно произхождение, направени грубо, като джбовото дърво, отъ което бѣха,—всѣки викаръ оставяше на идещия слѣдъ себе си това бѣдно наслѣдство. Колко свободно всичко това заедно съ четиритѣ стола и хубавия ажуриранъ геридонъ, който му бѣ дала майка му, се помѣстяше между тия четири стѣни! Имаше даже на Западния жгълъ,—близу до прозореца, който се отваряше къмъ овощната градина и оставяше да мине въ тази августова вечерь свѣтялна съ мириса на зрѣли ябълки,—едно празно мѣсто, което разваляше хармонията на мобилировката.

Жалана некрасивость! . . .

Този жгълъ чакаше пияното, мечтата на младия абатъ, или по-скоро неговия кошмаръ, защото нѣмаше още пари за покупката му. Но бѣ присмѣтналъ че като спестява годишно по десетина златни монети, нѣма да закъснѣе да снабди този правилигированъ кжтъ съ едно хубаво пияно, което ще изплати за нѣколко години. И за да не отдѣля нищо отъ тази свещена спестовка той, деликатниятъ, пристрастниятъ къмъ редъ, измисли тази сѣнка на видима дисхармония, която, като натѣкване, щѣше да го кара да бърза да осжществи артистичното си желание.

А такава една празнота, таково едно кжтче врѣме бѣ желалъ абатътъ Манюе въ реда на всѣкидневнитѣ си занятия.

Въ края на цѣла седмица редене, той тъй добрѣ стегна часоветѣ си, че кждѣ 10 часа сутриньта се появи малко свободно врѣме. Като малкото свободно кжтче на стаята си, той запази това междуврѣмие . . за пияното. Ето защо съ лека гордость, за която добрѣ си даваше смѣтка, и като искаше да даде на мечтата си, реалистична външность и сигурно изпълнение, което написаното дава на плана, той веднага начерта денната си програма, и написа едро и колкото можеше красиво: 10 часа, пияно,

Внушението отчасти сполучи.

[1]) Кжща до църквата за свещеника у протестантитѣ и католицитѣ.

Дългата хубава хартия, на която бѣха наредини занятията му не го успокояваше напълно спрѣмо изменадитѣ на случая, но все пакъ му даваше успокоителната илюзия на установенъ животъ. Що важеше, че се съмняваше малко въ химерата си!

Тя тъй го радваше!

Лѣсътъ, който му се бѣше сторилъ отначало новия му животъ, се нареди сега и десетиятъ сутринемъ часъ въ срѣдата на деня му се струваше като сѣнчеста полянка, дѣто ще си почине въ артистично бездѣйствие.

Чукъ! . . Чукъ! . . два леки удара на вратата на спалнята му.

Абатътъ Манюе стана. Влѣзе малко момченце, държаще широка шапка въ дѣсната си ржка, а подъ мишницата си извѣхтѣла тетрадка и книга, чийто разкжсани корици висѣха.

—Е добрѣ, малкий Жанъ, какво искашъ? Дѣдо ти още ли е боленъ?

—Не, господинъ викаръ.

—Какво имашъ да ми кажешъ, тогава?

Абатътъ прѣдусѣти нещастие. Дѣтето наведе глава и вмѣсто отговоръ протегна книгата и тетрадката си.

—За какво ми ги давашъ? Като видѣ че книгата и тетрадката му не послужиха за освѣтление, Жанъ започна да увива около копчетата на жилетката си, кадифенитѣ панделки на шапката си.

—Хайде кажи ми работата, малкий Жанъ?

—Господинъ викаръ, дали бихте искали да ме учите?

—Да те уча? . . но ти имашъ вече прогимназияльно свидѣтелство. Какво ново мога да те сауча?

Съ задушенъ гласъ и тъй низко, че абатътъ, който вече разбираше, по-скоро отгатна отколкото чу отговора, Жанъ пришепна.

—Латински.

—Латински? значи искашъ да станешъ свещеникъ? Но човѣкъ не става свещеникъ, както ти мислишъ, клетий ми Жанъ. Трѣбва да учишъ години и години . . Трѣбва да слѣдвашъ въ Малката семинария . . .

Трѣбватъ пари, много пари . . . . . .

Да имахъ врѣме да те уча . . но много съмъ заетъ; а разбира се, и срѣдства нѣмамъ да ти платя за таксата въ пансиона.

Жанъ повдигна глава и като отправи умолителни погледи къмъ лицето на абата Манюе каза!

—Баща ми много пжти ми е повтарялъ, че не можете. Прѣди два мѣсеца азъ го молихъ да дойде самъ при васъ; но той не иска.

Постояно ми повтаряше:

„Безполезно е, нашитѣ свещеници и безъ това иматъ много работа и не сж богати.“ Но азъ постоянствувахъ на своето. Мислихъ, че не иска да ви говори за менъ, защото му помагамъ малко на нивата и по нѣкога замѣстямъ майка си при сестричето си. Чудѣхъ се вече какъ да постжпя. Цѣлата ми кръвь кипѣше толкова, че тази сутринь, като отивахъ да бруля ябълки съ баща си, неможахъ да не му кажа, че ме мами.

Тогава той ми каза съ найсърдития си гласъ: „Е добрѣ, още тази вечерь ще отидешъ у абата Манюе, чувашъ ли; и ще видишъ, че както ти казвамъ тъй ще излѣзе“.

Жанъ млъкна. Абатътъ мъл

челиво прѣлистваше тетрадката на дѣтето. Тя бѣше увѣхтѣла, но чиста и умно и добрѣ писана. Личеше си, че има нѣщо въ тази единадесеть годишна главичка; въ нея мисъльта трѣбва да е мисъль.

Абатътъ хвърли бръзъ погледъ къмъ лицето на момченцето. Обърнатъ къмъ него като за молитва той срѣщна погледъ, който като че искаше да каже:

—Отъ тѣзи бѣдни упражнения по правописъ и смѣтане вие виждате чемного малко зная; но вие можете да ме направитѣ ученъ, смилете се надъ менъ!

Абатътъ пакъ обърна очи къмъ тетрадката, но прѣстана да обръща страницитѣ ѝ. Мисъльта му бѣше другадѣ. Той дълго врѣме мисли. Послѣ съ бавенъ жестъ, за да скрие вълнението си сложи, двѣтѣ си ржцѣ на рамѣнѣтѣ на момченцето, и като отвори широко клѣпачитѣ си, за да не личатъ подъ болката, която изпитваше, той погледна дѣтето право въ очитѣ.

—Жанъ, азъ смѣтамъ че ще имамъ всѣка сутринь къмъ десеть часа единъ часъ свободенъ. Идвай къмъ това врѣме и съ Божията помощь ще те направимъ свещеникъ щомъ искашъ.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Дѣтето затвори вратата слѣдъ себе си. Абатътъ Манюе взе програмата си и съ треперяща ржка зачеркна „10 часа пияно“, вмѣсто което написа „урокъ по латински“; отвори ширта си, взе една малка кутийка, прѣброи десетътѣ златни монети, която съдържаше, всичката му спестовка, цѣлата му надежда на пиянистъ; погали златото, тури го пакъ въ кутията, затвори я и написа отгорѣ: Такса на Жанъ.

За минута погледътъ му се спрѣ на западния кжтъ, мечтаниятъ кжтъ и изведнажъ съ двѣ ржцѣ повдигна масата си и я донесе до прозореца, въ празното мѣсто, посребрено отъ залѣзващето слънце. Въ тази минута стариятъ ректоръ почука на вратата и влѣзе.

—Ида, каза той, да ви съобща смъртьта на бѣдния парализиранъ Жозееръ де Марсакъ. Погребението ще стане въ четвъртакъ. Пакъ ли промѣняте наредбата на стаята си, прибави той съ усмивка, За щастие, рѣшенията ви като свещеникъ струватъ повече отъ рѣшенията ви като артистъ. Значи нѣма да имате пияно?

Абатътъ Манюе прѣстжпи до срѣдата на стаята си и се помжчи да говори съ твърдъ гласъ:

– Душитѣ най-напрѣдъ, пиянето послѣ, господинъ ректоре.

—Разбира се, драги ми абате, но музиката не изключава ревностьта и усърдието.

—Видите ли, господинъ ректоре, пиянето понѣкога мжчно се наглася. Да, трѣбва повече свободно врѣме, отколкото азъ имамъ, за да го съглася... съ спасението на душитѣ. Азъ не се шегувамъ, но говоря най-сериозно. Ето: малкиятъ Жанъ Нохикъ току-що излѣзе отъ тука. Иска да учи латински. Познавате това дѣте по-добрѣ отъ менъ, който току-що пристигамъ. Безполезно е да ви повтарямъ разговора ни, за да ви убѣдя, че постжпката му бѣше достатъчно обмислена . . .

—Мжчнотията не е у него, а у васъ. Вие нѣмате врѣме, ето едничкото ми възражение.

—Непрѣдполагамъ да има други. Прѣди десеть минути то бѣше рѣшаеще; сега е твърдѣ слабо. Азъ самъ зачеркнахъ часа си по пияно и сега не се съмнявамъ въ вашето съгласие.

—О, да, азъ ви давамъ съгласието си . . . Но какъ! . . Часътъ по пияно! . . . Едничкото ви развлѣчение, едничката ви страсть?

—Наистина едничката ми страсть, слѣдъ спасението на душитѣ, ако позволявате, господинъ ректоре.

—Но, вие можете да приготвите това дѣте само за Малката Семинария, ами послѣ? Не е да не знаете, че отъ Закона за Раздѣлата стипендиитѣ сѫ рѣдки.

—Смѣтахъ да спестявамъ по 200 лева на година за пиянoто си. Семинарията, или, ако не тя, нѣкоя религиозна конгрегация вѣрвамъ ще приеме тази малка сума, заедно съ моя Жанъ.

—Но, това е просто героизъмъ, скѫпи друже! Вие се лишавате отъ всѣко развлѣчение.

—Хайде де, напротивъ, замѣнямъ една радость съ друга по-добра. Може да сте забѣлѣзали, че очитѣ ми сѫ още влажни; но не ми е срамъ, защото тия двѣ нескромни сълзи сѫ отъ радость. Разбирате, че не можехъ да отблъсна клетото момченце, което идваше при менъ съ пълно довѣрие и отдаваше въ моитѣ рѫцѣ душата си и призванието си. Можехъ ли лоялно и искрено да му кажа: „Да, признавамъ, че Богъ те зове и желае да вземе само за себе си прѣкрасната ти малка душа; да, ти имашъ право да се приближишъ до Него и да Го държишъ въ рѫцѣтѣ си. Но, за да се затвори сърдцето ти за земнитѣ лудости, да се разшири и освети въ общение съ божеството, да трепти отъ радость на първата служба и да се опиянява отъ първата чаша, която азъ вкусихъ прѣди шесть мѣсеца и която още пълни съ благоуханние душата ми, азъ трѣбва да се лиша отъ едно пияно, едно мизерно пияно; а не мисля че съмъ длъженъ да направя това . . . . Не, не едно пияно, не една прѣтоварена отъ работа година, а спестовкитѣ и свободното врѣме на цѣлия си животъ, всичкитѣ си вечери, всичкитѣ си радости съмъ готовъ да ти пожертвувамъ, за да те направя достоенъ за олтара и да спасявашъ братята си... братята си!“

Абатътъ Манюе бѣ много развалнуванъ. Той се наведе надъ прозореца за да вдъхне свѣжъ въздухъ. Подъ него нито единъ листъ не трѣптеше на клончетата на ябълковитѣ дървета. Двамата свещеници мълчеха, а отдалечъ достигаше, ослабнала, но все пакъ весела, и още ясна пѣсеньта на единъ дѣтски гласъ:

Daus sou palais de Versailles
Tut trouver le roi:
„Je suis gâs de Cornonailles
Sire, eguipez moi!“
Mais le bou roi Louis seize
Eu riaut lui clit;
u Pour être garde freuçaise
T'es bien petit, mon ami,
T'es bien trop petit,
Daime, oui! . . .

Въ своя Версаилски дворецъ
Се намѣри царя.
Господарю, облѣчете ме!
Но добрия царь Лудвикъ XVI
Съ смѣхъ му каза:
За да бѫдешъ царски гвардеецъ

Ти си много малъкъ, друже мой,
Ти си твърдѣ много малъкъ,
Но, да! . . .)

Куплетътъ се издигаше ейтамъ, задъ плета отъ капини, натрупани край пжтеката на млѣкарницата на една полусрутена стѣна. Плетътъ бѣ твърдѣ високъ, за да видятъ малкия пѣвецъ. Но ето че се обръща.

Абатътъ го разпознава по широката му шапка, недѣлнитѣ му дрехи, които е облѣкалъ днесъ вторникъ, за да посѣти господинъ викара. Ето че пристига до единъ прѣлезъ; съ еднинъ скокъ се намѣри на горната прѣчка, и кацналъ като славейче на неподвиженъ клонъ съ кръстосани ржцѣ, съвсѣмъ въ равновѣсие, навѣрно за да изпита гласа си на бждещъ апостолъ, но безъ да схване че пѣсеньта му тъй добрѣ отговаря на щастието му, безъ да мисли колко надалечъ се носи тя въ въздуха и въ наболѣлото сърдце, което го слуша на прозореца на стаята, малкиятъ Жанъ взима случайно единъ отъ започнатитѣ куплети и съ цѣлъ гласъ, въ спокойната вечерна дрезгавина, безъ свидѣтели и убѣденъ той—продължава:

Mais en apprenant la chose
Jesus se fâcha
Eutr' ouvrit son mauteau rose
Pour qu'il s'y cahât;
Tif eut rer ainsi grégoire
Daus son peredis,
En disaut: „Mon ciel de gloire,
En vérété je vous dis,
Est ponr les petits,
Dame oni! . . . . "
(Но като чу работата
Иисусъ се разсърди
Полуоткри розовата си дреха
За да се скрие той.
Въведе така малкия Григоръ
Въ своя хубавъ рай,
И каза: „Моето славно небе,
Наистина ви казвамъ
Е за малкитѣ,
Но, да! . . . . ")

Прѣвела: **М. Г. Б.**

Въ диритѣ на истината

(Древно християнски разказъ).

Въ днитѣ, когато Спасителтъ на свѣта се приготвялъ да излѣзе на проповѣдь съ Своето велико учение, по това врѣме въ Александрия—Египетъ.—живѣлъ единъ юноша на име Номврий, който поставилъ за цѣль на живота си *да намѣри истината и да я послѣдва.*

При търсенето на истината, той прѣминалъ отъ едного учителя къмъ другиго въ славната Александрия, но никой отъ тѣхъ не говорилъ така, щото Номврий да почувствува въ душата си правдата въ неговитѣ рѣчи, та да тръгне слѣдъ него.

Еднажъ, измжченъ отъ съмнѣния, той се отправилъ къмъ Египетъ и вечерьта на втория день достигналъ до високитѣ пирамиди, които подобно на исполини, най-могжщи на свѣта, пазѣли мъртвата пустиня. Слън-

цето тогазъ захождало и лжчитѣ му позлатявали върховетѣ на пирамидитѣ, а въ низинитѣ имъ все по-вече се сгжстявала сѣнката.

Номврий рѣшилъ да си отдъхне въ сѣнката на една отъ пирамидитѣ и отпратилъ тукъ своитѣ крачки. Щомъ стигналъ тамъ видѣлъ единъ бѣловласъ старецъ, който, сѣкашъ, замислено гледалъ на разстланата прѣдъ очитѣ му безкрайна пустиня. Когато юношътъ наближилъ стареца, забѣлѣжилъ, че погледътъ му билъ неподвиженъ и макаръ да билъ обърнатъ напрѣдъ, но едва ли нѣщо съглеждалъ. Номврий застаналъ прѣдъ самитѣ очи на стареца, но послѣдниятъ нищо не заговорилъ. Тогазъ Номврий самъ пръвъ заговорилъ:

— Поздравъ на тебе, — казалъ юношътъ, като се поклонилъ низко до земята прѣдъ стареца, — и да ти изпратятъ боговетѣ миръ и дългоденствие.

Старецътъ потреперал, като че се свѣстилъ отъ дълбока дремка, подигналъ очитѣ си къмъ Номврия и запиталъ:

— Кждѣ така отиващъ, юноша?

— Измжченъ душевно, азъ търся спокойствие и затова прѣдприехъ разходка по нашата земя — отговорилъ Номврий.

— Какво пъкъ терзае душата ти? — отново запиталъ старецътъ.

И тогава Номврий му открилъ цѣлата си душа, и споредъ това, както му приказвалъ, лицето на стареца ставало все по-тържественно и по-тържественно.

— Сега изслушай ме, казалъ старецътъ, щомъ юношътъ завършилъ рѣчьта си. — Наистина, *най-високиятъ смисълъ на живота е въ търсенето на истината*; но не въ това, за да я намѣришъ, понеже тя никога не може да се намѣри, а въ самото стрѣмление къмъ нея, *въ желанието да я постигнемъ* — ето цѣльта. Затова необходимо е непрѣстанно да се изучава свѣта и да се размисля за живота. Когата започнешъ това да правишъ, ти ще почувствувашъ, какъ всичко съ по-голѣма и по-голѣма сила ще почне да ти се изяснява, всичко въ свѣта ще обхванешъ, какъ ще изпълни това занятие живота ти и какъ ще станатъ чужди за душата ти всички тия съмнѣния, които така те измжчватъ сега. Ето азъ посветихъ цѣлия си животъ въ изучаване древната мждрость и въ разсждаване за нея, — и никога даже и сѣнка отъ отъ разкаяние не разтревожи душата ми.

Ето въ този моментъ, когато ти приближи до мене, азъ, като седя тука, въ подножието на тази пирамида, замислихъ се за сждбата на този, който я съградилъ; спомнихъ си това, което е записано на папируситѣ за неговия животъ, и прѣдъ мене стжпка по стжпка застана живота му буренъ, войнственъ, промѣнливъ. И, колкото понататъкъ си припомнювахъ, толкова все по-ясенъ и по-ясенъ ставаше за мене този животъ: сѣкашъ изъ мжглата изплува той, като получаваше все по-голѣми и по-голѣми отчетливи очертания. И като съзнавахъ, че благодарение усилията на моята мисъль, животътъ на съвсѣмъ чуждъ за мене човѣкъ ставаше по-ясенъ, азъ изпитвахъ най-великото блаженство. Още нѣколко минути, и азъ,

— така ми се струва, — бихъ постигналъ всичко. И ето, въ очакване на това, макаръ и напразно, азъ цѣлъ се успокоихъ, смирихъ се и се вдълбочихъ въ себе си.... Ти наруши моето уединение.... Но, ако боговетѣ сѫ те изпратили до мене, знай, че това не е напразно. Ти си длъженъ отсега нататъкъ *да изпълнишъ живота си съ дирене на истината*, — и въ това ти ще намѣришъ спокойствие.

Юношътъ се раздѣлилъ съ стареца и, като се завърналъ въ родния си градъ, въ продължение на цѣла година се се старалъ да слѣдва неговия съвѣтъ. Но спокойствието не идвало. *Душата искала нѣщо друго.* И колко не се мѫчилъ да запълни душата си съ мисли за пѫтя къмъ търсене на истината, безъ да гледа тази цѣль, къмъ която трѣбва да го изведе пѫтя; не самата истина, защото това не му се отдавало, — а той по-вече мислѣлъ за онова, което е длъженъ да прави, а не какъ трѣбва да постѫпва.

Еднажъ Номврий обадилъ своитѣ немлъкващи съмнѣния на дѣдо си, богатъ търговецъ, чийто кервани често ходѣли по разнитѣ страни. Като изслушалъ племянника си, стариятъ търговецъ казалъ:

— Въ свѣта има една страна, гдѣто отдавна въпроситѣ на съвѣстьта и душевния животъ занимаватъ умоветѣ на нейнитѣ обитатели. Това е Индия. Скоро единъ отъ моитѣ кервани ще замине за тамъ. Ако искашъ, и ти тръгни заедно.

Номврий билъ вънъ отъ себе си отъ радость, и скоро заедно съ кервана се отправилъ къмъ Индия.

Това, което чулъ въ Индия' го поразило и очудило съ своята своеобразность и дълбокъ смисълъ. Когато слѣдъ дълго дирене дошълъ, дѣто му указали другитѣ, до човѣка съ великата и изпитана мѫдрость, и му разказалъ за великитѣ си дирения на истината, този, като го изслушалъ, седѣйки въ застанала, неподвижна поза, слѣдъ продължително мълчание, казалъ:

— Правъ е този мѫдрецъ на твоята страна, който те поканилъ къмъ самовдълбочение. Да познаешъ самия себе си и живота, да проникнешъ въ найпослѣднитѣ дълбочини на духа е основата на щастието на мѫдрецитѣ. Но не заради самото познание трѣбва да се познава. Мѫдрецътъ е длъженъ да знае истината. А тази истина е въ страданието.... Свѣтътъ — това е страдание, безкрайно, непрѣкѫснато, дълго страдание, което е способно да умъртви въ тебе всички пориви, всички чувства, всички желания. Така, като се отрича отъ всичко и постоянно като съзерцава страданието — сѫщностьта на живота, мѫдрецътъ намира щастие...

Студенина, леденъ хладъ повѣялъ на Номврия отъ рѣчьта на индийския мѫдрецъ и, като не билъ въ състояние самъ, даже и опитъ да направи, да послѣдва такова учение, той набързо събралъ кервана си и тръгналъ по обратния пѫть за родината си. Пѫтътъ минавалъ прѣзъ Сирия покрай Палестиня, и ето, когато минавали покрай тази страна (Палестиня), съ тѣхъ се приравнилъ, и слѣдъ малко надминалъ единъ керванъ еврейски търговци, които отивали за Египетъ. Прѣзъ всичкото

врѣме тѣзи търговци приказвали помежду си за *новия пророкъ*, който ходѣлъ по градоветѣ и селата на Палестиня и проповѣдвалъ *новото учение на живота*. Номврий се заинтересувалъ отъ думитѣ на търговцитѣ и започналъ подробно да ги разпитва. И щомъ тѣ му разказали за всичко, каквото знаяли и слушали за Иисуса отъ Назаретъ, той оставилъ кервана и по най-близкия пѫть се отправилъ къмъ Иудея.

И щомъ Номври видѣлъ Христа, тръгналъ слѣдъ Него и узналъ учението Му, видѣлъ дѣлата Му;—и тогава спокойствието и мира изпълнили душата му.

Номврий узналъ, че, дѣйствително, «Царството Божие е вѫтрѣ въ насъ», но не въ едното узнаване на истината се състои то, не въ едното наблюдение на страданията, а въ това —да узнаемъ живота и като узнаемъ, че този животъ е велико море отъ страдания, да употрѣбимъ всички сили за намаляване човѣческата скръбь, за изсушване разлѣтото по земята море отъ скърби и сълзи....

И, като научилъ това, Номврий послѣдвалъ Христа.

Прѣвелъ свещеникъ **Методии Петровъ**

Гемеджикъ.

Дългътъ къмъ отечеството.

(Продължение отъ кн. 7.)

Утрото бѣше ясно, свѣтло; въздухътъ свѣжъ, прозраченъ като кристалъ. Високитѣ отсрѣщни върхове бѣха почервенѣли отъ сутришната огнена цѣлувка на слънцето. То раздираше полека синкавото було, което обхващаше желѣзнитѣ гѫрди на планинскитѣ висоти, нито едно облаче не засѣняше неговото гордо и величествено тѣло. Слабъ вѣтрецъ вълнуваше клонитѣ на дърветата. Желто-червенитѣ листа, откѫснати отъ вѣтъра, извиваха лѫкатушно изъ въздуха и като че ли пѣеха нѣкаква вълшебна пѣсень за изгубено щастие, несбѫднати мечти . . .

Снопѣ свѣтли есенни лѫчи си играеха и милваха стъклата на прозорцитѣ, които бѣха отворени и блѣщукаха силно отъ отраженията; и, уморени отъ своята игра, падаха въ дъното на широката стая; тѣ като че ли искаха да озарятъ луната на двѣтѣ фигури, които бѣха седнали една срѣщу друга въ пълно мълчание, вдълбочени въ себе си

Отъ врѣме на врѣме Люба впиваше бързи, изпитателни очи въ брата си, като се мѫчеше да проникне до дълбочината на неговото сърдце, на неговитѣ чувства. Той чувствуваше устрѣмения й погледъ върху себе си, но като че ли не обръщаше внимание на това, а продължаваше да гледи разсѣяно прѣдметитѣ, които бѣха срѣщу погледа му.

— Мила сестро, — прѣкъсна

мълчанието той,—ний сме прѣдъ раздѣлата. Днесъ азъ ще замина. И затова искамъ да чуя послѣдната си дума, една дума утѣшителна, защото може би . . . Азъ искамъ това—менѣ ми е тъй скучно, тъй тягостно на душата, главата ми е цѣло развълнувано море, хаосъ . . . Една блага дума кажи да ме утѣшишъ. Но, ти все мълчишъ.

—Азъ не вѣрвахъ, Любомире, подзе тя съ нѣженъ тонъ, че ти си въ състояние да извършишъ подобна глупость. Гдѣ и за какво отивашъ? И безъ да чака отговоръ, продължи:

— Тамъ ли, дѣто потоци човѣшка кръвь безъ милость и пощада се лѣятъ; тамъ ли гдѣ неумолимиятъ и жаденъ за кръвь призракъ на смъртьта витае и широко размахва своята коса, за да погуби въ мигъ хиляди човѣшки сѫщества и ги прати въ вѣчностьта?.... Да, съ скърбь на душата си трѣбва да ти кажа, че твоето сърдце нито трепва, душата ти ни най-малко ни се колебае прѣдъ ужасната перспектива, която ще се прѣдстави прѣдъ твоитѣ умни очи; безъ да отдавашъ ни най-малко значение на твоята цвѣтуща младость; на твоята жадна за животъ и щастие природа . . Но ти си още тъй младъ . . . Отечеството още не те е повикало да бранишъ неговитѣ граници. А, ако мислишъ, че тамъ ще можешъ да намѣришъ отдихъ и забрава въ този глупавъ животъ, много ще се излъжешъ. Тамъ нѣма да намѣришъ това, за което жадува бѣдната ти душа, това хубаво запомни. Тамъ ще се сблъскашъ съ такива ужасни зрѣлища, щото не е изключена възможностьта напълно да се разочаровашъ отъ всичко мило, което ти е вдъхвало импулса на живота. Това хубаво запомни, много има да се каешъ . . . . Ами ти искашъ ли щото родителитѣ ти да се лутатъ безъ посока и безъ цѣль въ тази буря, тази стихия? Но въ случай че сѫдбата ти измѣни?...— тукъ гласътъ ѝ се прѣкѫсна, закри съ бѣлитѣ си рѫцѣ лицето, наведената ѝ глава съ шумъ падна на масата. Плачъ на отчаяна безпомощность напълни стаята.

— „Глупость,“ — процѣди прѣзъ зѫби той, като хвърли небрѣженъ и прѣзрителенъ погледъ къмъ нея. Той не можа да види лицето ѝ, а видѣ само невиннитѣ сълзи, които безъ спиръ се изливаха отъ очитѣ ѝ. При тая гледка му стана съвѣстно, неловко. Той продължи:

— Любо,—вѣрвай ме, нѣма по-велика глупость отъ тази,— да стоишъ съ скръстени рѫцѣ и съ олимпийско спокойствие да наблюдавашъ събитията, когато всички способни да носятъ оружие, напълниха редоветѣ на нашата армия, готови да пожертвуватъ живота, честьта и имота си за величието на нашата татковина . . . Кога другъ пѫть ще покажемъ на свѣта, че българинътъ много добрѣ знае да цѣни своята свобода, националната си независимость? Ами забрави ли думитѣ на баща ни: „Може би нѣма вече да се видимъ, но моя синъ е дълженъ да отмъсти сетнѣ за моята смъртъ“. Или не почиташъ паметьта на своя роденъ баща, чиято сѣнка сега ме зове? Да, трѣбва, той нервно стисна юмруци и грозно се закани . . . .

Между това, майката бѣше се върнала и държеше въ дѣс-

ната си ржка разкошенъ букетъ отъ живи цвѣтя, прѣдназначенъ за Любомира. Тя се приближи до Люба и започна да глади нейнитѣ свѣтло-руси коси.

— Чука нѣкой — каза Любомиръ и се завтече къмъ входната врата. А майката се възползува отъ случая:

— Любо, скжпо щерко, защо си толкова малодушна? Хладнокръвие и куражъ трѣбва намъ въ този критически моментъ.

— Тъй е, мамо, но знаешъ ли колко го обичажъ? Той ми е толкова милъ... А безъ него...

— „Трѣбва да сте готови вече. Въ деветь часа ще има молебенъ на площада и най-късно въ деветь часа ще потеглимъ за „*-та гара", — ми казаха долу«.

Слѣдъ полочинъ часъ тримата напуснаха кжщата и се отправиха къмъ площада. Навънъ движението бѣше твърдѣ голѣмо: майки, братя и сестри изпращаха своитѣ близки, изпълнени съ трепетъ и безпокойствие. Дълга колона отъ младежи, между които имаше и нѣколко бѣловласи глави, заграждаше околовръстъ импровизираното павильонче на площада. Задъ тѣхъ имаше множество роднини, приятели и изпращачи, които напжтствуваха милитѣ момчета, а тѣ, съ издадени напрѣдъ гжрди, обкичени съ цвѣтя, гледаха мили и прѣвѣтливи. Този градъ и други пжть бѣше изпращалъ доброволци, пакъ срѣщу сжщия врагъ, но това бѣше прѣди цѣли тридесеть и петь години. Тогава тѣ бѣха една шепа, а сега — цѣла рота. Това помнятъ старитѣ, които съ сълзи на очи отъ радость изпращатъ сега своитѣ съграждани за бойнитѣ полета.

Молебенътъ се свърши. Стройнитѣ младежки редове, съ лица сияещи отъ гордость и нетърпѣние, потеглиха изъ широката улица, която водѣше за гарата. Цвѣтя като градъ се сипѣха отъ двѣтѣ страни на улицата върху главитѣ имъ. Бащи и майки, братя и сестри, роднини и познати, всички се трупаха по тротоаритѣ, за да кажатъ своето послѣдно „прости" и „на добъръ пжть" на своитѣ скжпи съграждани, на самоотверженитѣ си синове.

Любомиръ биде изпратенъ чакъ вънъ отъ града отъ своитѣ родители и роднини. Тъкмо се бѣше раздѣлилъ съ тѣхъ, неизминалъ още сто крачки и той зърна Олга, неговата вдъхновителка. Тя търсеше съ милитѣ си, подобни на сърна, очи нѣкого въ колоната. Не слѣдъ много погледитѣ имъ се срѣщнаха. Като го забѣлѣза, тя лудо се впусна къмъ него и му прѣдложи своя разкошенъ вѣнецъ отъ живи платинси цвѣтя, изъ който се подаваше жгъла на розово пликче. Послѣ впи своитѣ очи, пропити отъ истинско състрадание и любовь, за каквито е способно само трепетното женско сърце, въ неговитѣ проницателни очи, и съ бѣсна страсть запечати на устнитѣ му горещата цѣлувка на прощаването.

— Любомире, Любомире, едва чуто каза тя, — милионъ благопожелания отъ твоята истинска приятелка, която никога нѣма да те изличи отъ паметьта си; нека моятъ ликъ да ти бжде единствената утѣха и крѣпитель въ полето на неизвѣстностьта . . . Тукъ наведе очитѣ си и истерично заплака. Тя само за едно мечтаеше и блѣнуваше,

слѣдъ като изкара гимназията, — съ него, чрѣзъ него и за него. Снощи, когато Любомиръ закжснѣ, тя употрѣби всичкитѣ срѣдства за да го разубѣди отъ рѣшението му, но старанията ѝ не се увѣнчаха съ успѣхъ.

— Прости, мило сжщество.... Сждбата, може бя, за винаги ще ни раздѣли, като ще ни се присмѣе най-цинично и ужасно... Но, другаритѣ отминаха . . . . : трѣбва да вървя. И като ѝ стисна прочувствително ржката, отъ което тя цѣла пламна въ червенина, той отвърна съ още по-страстна цѣлувка на жената, станала причина да изпита найтънкото и възвишено чувство —любовьта, което облгородява характера и подмладява човѣка.

Нѣколко пжти се обърна назадъ той и все едно и сжщо виждаше—Олга му изпращаше отъ далечъ поздрави съ кърпата си. Слѣдъ нѣколко врѣме градътъ съвсѣмъ се изгуби отъ очитѣ му.

* * *

Шосето като дълга сивопепелява змия се губѣше далечъ между поженатитѣ ниви и пространни овощни градини. Долу подъ шосето боботѣше и силно плискаше водитѣ си о брѣговетѣ балканската рѣка, мжтна и влачеща камъни и тиня сега. Тя бързаше къмъ близкия водопадъ, за да се хвърли съ бѣсъ и ярость въ бездната. Отдѣсно се издигаше планината, горда и величествена, обрасла съ грамадни борови, буки, между които се виждаха да пасатъ стада кози, или пъкъ се чуваше глахъ звукъ отъ далечна брадва. На върха на хълма, не по-високъ отъ 100 метра, между китка високи дървета, стърчеше самотна дърварска колиба, надъ сламениятъ покривъ на която се виеше синкавъ димъ. Планината нѣмаше вече онази дивна, плѣнителна зелена окраска. Не се чуваше вече звънливия мелодиченъ гласецъ на славея, нито пъкъ игривата пролѣтна свирня на безгрижния овчарь, който съзерцава и се възхищава отъ прѣлѣстнитѣ пейзажи на природата, които се мѣняватъ отъ отъ красиви — по-красиви, отъ вълшебни — по-вълшебни.

Дружината, или по-право ротата, бѣше изминала близо шесть километра, когато Любомиръ, който до това врѣме вървѣше замасленъ и невеселъ на края на ротата,--навѣрно зловѣща нѣкаква мисъль гризѣше сърдцето му, чу бързи и глухи стжпки на тичащъ човѣкъ подирѣ си. Той бързо се обърна —и прѣдъ него стоеше цѣлъ запъхтѣнъ и едва като поемаше тютюневия димъ отъ цигарата си младежъ, на около двадесеть години, високъ, малко слабичъкъ и прѣгърбенъ; обутъ въ царвули, съ платнена раница на гърба, съ ученическа куртка и войнишка фуражка—той приличаше на цѣль българскивойникъ въ военно врѣме, какъвто съ двѣ думи не може да се опише. Този гимназистъ бѣше Христо Бориловъ, единъ отъ Любомировитѣ другари по класъ, най-искрениятъ му и вѣренъ приятель, когото третираше по-добрѣ и отъ роденъ братъ, съ когото дѣлѣше и скърби, и радости въ продължение на десеть години.

— Какво е това отъ тебе, друже мой?—го запита смаянъ Любомиръ, когато Христо тръгна успоредно съ него. Когато

бѣхме въ града заедно защо ми не каза? И ти си рѣшенъ, навѣрно, слѣдъ дълги колебания, да постжпишъ като мене въ услуга на отечеството въ такъвъ кризисъ? Ако е така, азъ безкрайно ще се радвамъ, тъй ми е мила постжпката ти, щото думи нѣмамъ, съ които да изкажа своето задоволство и възторгъ. Не за това се радвамъ—че България ще има на разположението си още единъ борецъ въ твоето лице, но защото ще бждемъ, като истински приятели, до послѣдния моментъ единъ до другъ, ще съставяме нераздѣлна часть отъ цѣлото, вѣчното неразривно приятелство, ще дѣлимъ всички сгоди и несгоди на равно, каквото правѣхме на ученическата скамейка. За всичко това съмъ ти безкрайно благодартнъ Но, при все това, друже мой,— съ доловимо смущение продължи Любомиръ, ще се осмѣля въ границитѣ на приятелството да те попитамъ, при все че ми е съвѣстно, какъ погледна твоята мащеха на дѣлото, и частно на твоето заминаване? Помжчи ли се тя да те убѣди въ противното, или? . . . . .

—Много ми е неприятно, ядъ ме обзема, драгий, когато ми говорятъ за нея. Но отъ тебе нищо не съмъ крилъ, и това ще ти кажа. Когато ѝ казахъ своето рѣшение, тя изпърво се позамисли, но сетнѣ рѣшително каза: „Върви, нещастнико, отечеството има нужда отъ твоята помощь, прѣдложи му ржката си мощна". Обаче погледътъ ѝ друго говорѣше, а именно: „Върви, окаянико, за да се не върнешъ вече при мене . . Омразний човѣче, ти, който съ достойнство ще плюешъ на лицето на своята мащеха, по добрѣ махни се отъ мене, за да се отървя навѣки отъ твоето присжтствие, което ме смущава и сериозно започна да ме плаши. „Алицето ѝ въ този моментъ бѣше цѣло настръхнало и разкривено, а отъ очитѣ ѝ като че ли искри хвърчеха къмъ моитѣ страни, пламнали като отъ огънь. И нито думица повече, нито сълза, макаръ и фалшива и неискренна . . . . Нищо . . . Любомире, братко, азъ никога не съмъ ималъ майка и надали ще имамъ нѣкога, а менъ тъй ми се иска да имамъ майка, която да ме обича и . . едва изговори той и сълзи заблѣстѣха на голѣмитѣ му изразителни очи.

—А знаешъ, слѣдъ минута продължи той, какъ тя ласкае и обича своето рожденно дѣте, какъ се старае на всѣка цѣна да му угоди, да задоволи всичкитѣ прищѣвки и желания . . А мене, окаяниятъ нещастникъ, тя иска да задуши, да ме съсипе . . Ахъ! съ мжка изговори той, ако бѣше живъ моятъ роденъ баща . . Тогава азъ щѣхъ да бжда обичанъ отъ всички, щѣхъ да бжда обектъ за найнѣжни грижи и милувки . . . А сега?

Любомиръ не можа да изтърпи тѣзи думи, и за да заглуши страданията на приятеля си, той обхвана съ ржцѣтѣ си неговата шия и започна изкренно и нѣжно да цѣлува приятеля си, на чийто очи бликаха радостни и утѣшителни сълзи.

—Но, стига, драги мой,—проговори съ вълнение пръвъ Любомиръ, азъ отдавна те разбрахъ и напълно ти съчувствувамъ, но съ какво можехъ да ти бжда полезенъ, ако не съ

съвѣтитѣ си, отъ които ти рѣдко чувствуваше нужда. Пакъ повтарямъ: не изгубвай вѣрата въ себе си, имай такава въ твоята звѣзда, която скоро ще се покаже на твоя небо сводъ; куражъ!—и твоето свѣтло бждаще, което те очаква, ще запълни всички празни и незнайни кжтчета на твоето страдно сърдце . . . Особено сега, въ тия важни моменти, нужни ни сж бистъръ, ясенъ погледъ на нѣщата и събитията около насъ, и главно—търпѣние, а не песимизъмъ и бездушие. Ний всичко ще прѣодолѣемъ, само ако сме здрави, будни и въ добро разположение на духа.

—Зная че ни трѣбва не песимизъмъ; трѣбва намъ въ този моментъ смѣлъ духъ, бодъръ и жизнерадъ, за да можемъ съ успѣхъ да завършимъ задачата, съ която сме се ангажирали, но все пакъ много ми е трудно и скучно на душата . . . Въ войната азъ ще търся радость и забрава, рамо до тебе ще се бия, па макаръ сетнѣ, като желая отъ сърдце, да стана плячка на звѣроветѣ . . . Менъ никакъ не ми е милъ живота, и тогава, когато ме убиятъ, ще бжде изключена възможностьта, щото моята мащеха да ороси гроба ми съ своитѣ осквернени и фалшиви сълзи, защото той ще бжде далечъ. далечъ . . . .

—Това, позволи ми да ти кажа, вече сж глупости, пъкъ ти съвсѣмъ не си глупавъ човѣкъ, друже; прѣстани да говоришъ, за да не тровишъ и себе си и мене. Азъ не мога да слушамъ такива ужасни думи,—изуменъ отвърна Любомиръ.

—И ти ще бждешъ тогава единственият,—като не обърна никакво внимание на думитѣ му - продължи Христъ, - който ще пролѣешъ братска сълза надъ моя изтиналъ трупъ, за което още отъ сега ти благодаря.

Но Любомиръ не чу послѣднитѣ му думи. Той бѣше впилъ погледа си въ пространството, гдѣто на близкото възвишение се издигаше красивото двуетажно здание на ***ската гара, около което се разхождаха, обвзети отъ досада и нетърпѣние, нѣколко лица, които очакваха идването на трена. А той имаше закжснѣние близо три часа. Върху неговия червенъ покривъ слънцето пращаше своитѣ слаби есенни лжчи, като искаше да сгрѣе изтиващето сърдце на умиращата природа.

Любомиръ и Христо бѣха седнали въ единъ затаенъ кжтъ и, пиейки чая си, разговаряха тихо и задушевно, както подобава въ такива случаи. Любомиръ разправяше за своето изпращане, за послѣдната си срѣща съ Олга и извади да прочете нейното послѣдно писмо. Слѣдъ като го прочете, той му го подаде, заедно съ портрета, за да се произнесе нѣкакъ върху тѣхъ.

Часътъ бѣше три и половина слѣдъ обѣдъ, когато се чу недалечното изсвирване на локомотива, слѣдъ което релситѣ прѣдъ гарата започнаха леко да потреперватъ. Черната машина се приближи до гарата, а слѣдъ половина часъ, при общия викъ „ура!“ отъ вагонитѣ, влакътъ потегли. Неописуемъ въторгъ сияеше по лицата на всички, а пѣснитѣ и виковетѣ на воля биха озадачили чужденеца, който не познава отблизо душата на българина, за да си зададе новолно въпроса: „Тѣзи хора на война ли о-

тиватъ, или на вълшебенъ пиръ?“ —на който мжчно би могжлъ да отговори, още повече че никой не притежаваше нито пушка, нито щикъ.

Но, да оставимъ доброволцитѣ, а да видимъ що стана съ семѣйството Коларови, слѣдъ като изпратиха единствения си синъ на бойното поле.

* *
*

Майката, горката госпожа Коларова! Колко сълзи пролѣ тя, колко въздишки се изтръгнаха отъ слабитѣ ѝ гърди; колко молби отправи тѣ къмъ Всевишния, колко пжти тя се моли за своя синъ прѣдъ иконата на Спасителя. Но, какво можеше да я успокои вече, —далечъ бѣше отъ нея любимиятъ ѝ синъ, когото тя обичаше до болка и за когото тя всичко би пожертвувала, само да може спаси неговия животъ . . .

Цѣли тридесеть и петь дни ставатъ вече, които тя съ мжка броеше по редъ, откакто той замина. „А дали нѣкога той ще се върне“? —съ ужасъ и вълнение безумно често се питаше тя. Въ отговоръ чуваше само равномѣрното биене на часовника и чувствуваше мъртвата тишина наоколо си. А това я още повече плашеше и увеличаваше страхътъ отъ нѣщо неясно, смжтно, което обхващаше цѣлото ѝ съзнание.

—Боже, Боже! Не е ли тази една отъ най-ужаснитѣ минути, които съмъ прѣживявала да сега? Има ли по-голѣма душевна тревога отъ тази—да изпратишъ единствениятъ си синъ на бойното поле, безъ да си получавала писмо отъ него, нито едно, сега когато той е повѣренъ само въ ржцѣтѣ на сждбата? Има ли нѣщо по ужасно отъ това?

Искаше ѝ се да плаче, да плаче непрѣстанно, но нѣкаква невидима ржка я душеше съ желѣзнитѣ си пръсти, а тя издаваше само жалки звуци и тихо стенание, подобно на човѣкъ, който се бори съ смъртьта си. Сълзи съвсѣмъ не се показваха вече на очитѣ ѝ, —съ ежечастнитѣ си плачове, тя бѣше прѣсушила тѣхния изворъ. Конвулсивното гърчене и чупене на ржцѣтѣ бѣха замѣнили истерическия и неукротимъ плачъ. Сега тя приличаше много повече на нѣкоя жалка восъчна статуя, съ хлътнали очи, съ коса, прѣплетена надлъжъ съ срѣбърно—бѣли ивици, съ слаби и нездрави гжрди, отколкото на жива човѣшка фигура. Съ единия си кракъ тя отдавна бѣше въ пропастьта, а неговиятъ другарь като че ли искаше да му послѣдва примѣра. Да прибавимъ и думитѣ на доктора Х., споредъ когото тя бѣше къмъ края на своя втори туберкулозенъ периодъ, при скръбьта по нейния синъ, и ще си обяснимъ, защо въ продължение на единъ мѣсецъ тя бѣше тъй изнемощѣла, сломена, сразена, щото всѣка мисъль за жиивотъ, всѣка жизнерадость бѣгаха далечъ отъ нея. Не безъ ужасъ тя прѣдчувствуваше, че наближава края ѝ.

Во тази минута тя безпомощно се хвърли въ леглото, съ лице къмъ покривката и цѣли два часа стоя неподвижна, като потреперваше отъ врѣме на врѣме, като че е болна отъ треска. Ако не бѣше дъщерята да я дигне отъ леглото и я изведе навънъ изъ града, къмъ полето, на чистъ въздухъ, за

което позволяваше врѣмето, тя би стояла въ това положение чакъ до вечерьта.

Всички мжчения, всички вълнения и ужасни състояния за нея, се свършиха благополучно къмъ края на втория мѣсецъ отъ неговото заминаване, — тя за винаги се прости съ свѣта, слѣдъ като получи нѣколко интимни и задушевни писма отъ бойното поле, писани прѣди петь-шесть седмици. Съ нейната смърть се тури злокобния кръстъ на разореното сѣмейство, „за да се задоволятъ исканията на нищетата", — както се изразяваше дъщерята.

*

* *

Сраженията съ неприятеля изглеждаха да сж били доста кървави, — това явствуваше отъ множеството ранени, които пристигаха ежедневно и които разказваха чудни епизоди изъ своя епически животъ. Додоха си вече и нѣколцина доброволци, чиято радость бѣше безгранична при топлия и милъ бащинъ покривъ. А що ставаше съ Любомира Коларовъ и Христа Бориловъ. — това никой не можеше да каже.

А, между това, зимата бѣше настжпила. Снѣгъ покриваше полята и горитѣ. Само черни гарвани на цѣли ята прорѣзваха въздуха съ омразнитѣ си крилѣ, като издаваха грозенъ шумъ, или пъкъ гладнитѣ врабчета почукваха съ човкитѣ си по кжщнитѣ прозорци, като молѣха съ жалното си цвърчене и писъкъ за трошици и зрънца. Тѣ като че ли искаха да кажатъ на своитѣ покровители: „И ние сме нещастници — сираци, каквито вече много се срѣщатъ изъ България, които треперятъ прѣдъ чиждитѣ врати за парче хлѣбъ, останали безъ баща, безъ домъ и почивка."

Слѣдъ като погреба майка си, Люба стана още по-печална и несъобщителна. Тя съвсѣмъ не излизаше изъ кжщи вече, а въ печаль и жалки минутни стенания прѣкарваше тя своя животъ. По цѣли часове прѣкарваше тя въ мълчание и молби къмъ Бога, да пощади поне живота на Любомира, единствената ѝ подпора и вѣренъ пазитель въ борбитѣ съ житейскитѣ несгоди. Макаръ по-стара отъ него, тя виждаше, чувствуваше неговото прѣвъзходство надъ себе си въ всѣко отношение и затова тя молѣше Бога за неговото възвръщане, за да могатъ продължи своя бѣзцвѣтенъ животъ.

Но, чѣсто пжти човѣкъ се чувствува безпомощенъ и безсиленъ да се бори съ сждбата, щото трѣбва да прѣклони главата си прѣдъ волята на Провидѣнието и да повлече безъ шумъ и противорѣчие товара, съ който ще бжде натоваренъ отъ него. И чудно нѣщо, което често се случва въ живота, — този, който иска и желае на всѣка цѣна да прѣгърне леденото и костеливо тѣло на смъртьта, тя го не иска и го отбѣгва като непотрѣбна вещь, било за да изкара мжченията си до край, а други, които никъкъ не я желаятъ, тя насила приема въ обятията си, за да имъ даде отдихъ и покой въ вѣчностьта . . .

*

* *

Прѣзъ нощьта Лоба сънува грозенъ и зловѣщъ сънъ. По едно дълго шосе, което се спускаше доста стръмно, вървѣха единъ подиръ други: бащ и й,

майка ѝ и Любомиръ. На гърдитѣ на послѣдния се показаха два сребърни кръста за храбростъ, когато се обърна къмъ нея и ѝ каза: „Любо, азъ изпълнихъ отечествениятъ си дългъ. Радвай се и бѫди щастлива"! А слѣдъ нѣколко минути и тримата изчезнаха въ дълбоката бездна . . . .

Люба се стрѣсна силно въ съня си. „Какво може да значи това",—съ силно разтворени очи плахо се питаше тя. Още утрѣ ще отида при баба Дона да ми гледа на карти,—си казваше тя, като не можеше да си даде смѣтка за съня. Тя бѣше будна чакъ до сутриньта . .

. . . . . .

. . . . . .

* * *

А пъкъ въ това врѣме Мраморноморскитѣ вълни съ бѣсъ и ярость се блъскаха о брѣга като искаха да заглушатъ послѣдния стонъ на умираещитѣ, послѣдната имъ тиха молитва къмъ Бога. Черни гарвани зловѣщитѣ прѣдвѣстници на смъртьта, на купове прѣхвъркваха изъ оловно—тъмното небе и кацаха посрѣдъ човѣшкитѣ трупове и локви кръвъ, що снѣжната виелица се мѫчеше да засипе. На върха, дѣто чакалитѣ непрѣстанно пищѣха като малкитѣ дѣца, стърчеше самотенъ дървенъ кръстъ, наполовина засипанъ отъ снѣгъ. На незасипаната часть отъ кръста, съ мѫка може да се прочете: „Тукъ почива редникътъ отъ *** Ма кедоно—одринска дружина IV рота, I взводъ Любомиръ Коларовъ, отъ гр. Г . ."

А вѣтърътъ свирѣше песѣньна нищетата между незарититѣ трупове . . . . .

Видинъ, 14 I 1915 г.

Войводата Попъ Харитонъ се прощава съ четата въ дрѣновския монастирь на 1876 г.

(Изъ споменитѣ ми.)

На 7 срѣщу 8 май 1876 год. отъ турския лагеръ топоветѣ почнаха да обстрѣлватъ безпощадно светата обитель. Слѣдъ ударитѣ на около 60-70 гранати запали се една отъ монастирскитѣ стаи, що бѣ пълна съ възглавници. Огънътъ излезе надъ стаята, когато настѫпи вече мрачната безлунна нощь. Буйнитѣ пламъци освѣтляваха цѣлия монастирски дворъ. Освѣтлиха се и скалитѣ, които сѫ надвиснали отъ вѣкове като стражъ надъ монастиря.

Стрѣснаха се нашитѣ командири.

Войводата, попъ Харитонъ, като разяренъ лъвъ викаше на четницитѣ да сѫ на щрекъ. Гранатитѣ идѣха една слѣдъ друга, като броеници. Командиритѣ: Пармаковъ, Бачо-Киро, Христо Бунито, Никола Червеноводалията и Димитръ Байрактарьтъ, съ голи саби, ходѣха отъ позиция на позиция да ободряватъ момчетата. Монас-

тирьтъ гори, турцитѣ викатъ на високо, що ги гласъ държи, отъ височинитѣ на скалитѣ: »Аллахъ! Аллахъ!«.

Четатата бодра накракъ зорко бдѣше на поста си. Пламъцитѣ усилено се разпространиха и по другитѣ монастирски стаи. Топовнитѣ тръмежи още по-усилено почнаха да събарятъ светата обитель..

Натрупалата се згань отъ черкези, башибозуци и редовна войска, която згань се събира деветъ дни, бѣше 50 пжти повече отъ насъ.

Тая свирѣпа дива турска орда се зжбеше на четата.

Христо Караминковъ ги псуваше: „Анадола, анадола, сезинъ девлетъ битти, битти". (Въ Анадола, въ анадола, вашето царство се свърши!").

Даскалъ Василъ Недѣлчевъ при най-голѣмия разгаръ на сражението съ черковната пѣсень призоваваше Бога на помощь, като пѣеше: »Господи силъ, съ нами буди, иного бо, развѣ тебе, помощника въ скорбѣхъ не имаме, Господи силъ, помилуй насъ!«.

Топовнитѣ гранати непрѣстанно събаряха монастирската ограда.

Пушки пукатъ, пѣсни хвалебни се пѣятъ, а Попъ Харитонъ, нашиятъ юначенъ войвода, още повече се тревожеше като му липсваше първата мощна сила, защото още на 4 май въ вторникъ, когато приготвяше фишеци, случайно влиза съ цигара въ ржка младиятъ 18 годишенъ четникъ Тодоръ Генчевъ, та по негова невнимателность се запали барутътъ.

Войводата, попъ Гавриилъ и младиятъ Тодоръ, на които изгорѣха лицата, очитѣ, не можаха досущъ да виждатъ. Четата почна да се събира за походъ при голѣмата монастирска порта и се тъкмѣше да напуща вече св. обитель.

Отъ буйнитѣ пламъци почти всичкитѣ монастирски стаи се подпалиха, и пожарътъ успѣшно рушеше всичко. Разтрѣвоженият войвода съ прѣвързани очи изпращаше своята чета изъ монастиря, подпрѣнъ на своята сабя,

Мило и трогателно се провикна той къмъ четата: *Храбра ми мила дружино*, сега се намѣрваме накрая на живота си, но пъкъ сега ще се запишиме въ историята на вѣчно спомнуване. Бодри ми юнаци, макаръ лишенъ отъ зрѣние и да не виждамъ, но всичко чувствувамъ; не скърбя, че сме заобиколени отъ множество войска; не скърбя, че монастирьтъ гори сега въ пламъци; но дълбоко скърбя, че азъ, когато щѣхъ да ви бжда най-полезенъ, най-потрѣбенъ, останахъ по една случайность безъ очи. Това скърбя и за това ми е много мжчно! Вие вървете напрѣдъ, а ние ще останемъ тукъ съ другаря си попъ Гавриила.

Слушайте добрата команда на Пармакова и др. . . . .

Минутата е скжпа за васъ, вървете неустрашимо прѣдъ турската згань. Знайте че ние тръгнахме да мремъ за поробеното наше отечество, което ни извика на помощь.

Напрѣдъ, храбри мои момци. Ахъ, какъ лошата сждба метъй злочесто сполетѣ!

Всичката дружина вървѣше подредъ, а войводата, изправенъ до голѣмата мънастирска порта, въ засѣнчено мѣсто, което

(*) покойникъ Хр. Караминковъ Кувшиновъ стр. 436

не се освѣтляваше отъ пламъцитѣ, изпращаше четата, която си вземаше послѣднето сбогомъ отъ него. Неговото огромно тѣло се търсѣше отъ трогателность.

Дружината подредъ ржка му цѣлуваше, а той ги благославяше и съ сълзи обливаше.

Ако имаше минути най-трогателни за възстаника тогава, тѣ бѣха, кога се прощаваше съ своитѣ домашни и, второ, кога се раздѣляше отъ юнашния си войвода.

Тъй трогателно стана раздѣлянето ни отъ нашия достоенъ вождъ.

с. Бѣла-Черкова. Свещ. П. Франговъ.

Теменужикъ

Телеграма.

Бѣше свѣтла лунна нощь. Небето бѣше изпъстрено съ милиони свѣтли очички, които се усмихваха и мигаха дружелюбно отъ врѣме на врѣме. Между тѣхъ подаваше главицата си срамежливата луна, блѣда и безмълвна. Тя вливаше на земята истиналия си погледъ, като разговаряше съвсѣмъ тихо съ звѣздитѣ по случай настъпването на Великдена.

Нѣколко самотни лунни лжчи пронкваха прѣзъ низкия, полуотворенъ прозорецъ и огрѣваха набразденото съ тънки линии лице на госпожа Петрова, която бѣше запазила своята красота и приятность, въпрѣки нейнитѣ 60 години.

Всичко бѣше стихнало. За минута спокойствието, въ което се кжпѣше чаровната нощь, бѣше нарушено отъ раздразнея вой на далечно куче, който пронизваше нощьта като бързъ, самотенъ куршумъ..... Сетнѣ се чу тежкото летене на голѣма нощна птица, която съ шумъ се удари въ срѣщното дърво, обвито въ фантастична сѣнка. Но равномѣрното дишане на спящата продължаваше да се чува и слѣдъ тѣзи глухи, печални звуци срѣдъ дивното еднообразие на нощьта.

Надежда Петрова — тъй се казваше спящата госпожа, бѣше навършила шестдесетьтѣхъ, но при все тъва изглеждаше здрава и силна жена, която, види се, не сж могли да сломятъ и да наложатъ своя вѣченъ печатъ върху нея нито буритѣ, нито тревогитѣ на живота. А такива не малко помни тя, и споменътъ за тѣхъ я кара да плаче, да страда много, много.

Отъ всички рожби, съ които я Богъ дари, остана живъ само единъ, — послѣдниятъ ѝ двадесеть и петъ годишенъ синъ, който слѣдваше на западъ. Но тъкмо когато завършваше образованието си, когато щѣше да бжде единствена радость и утѣха за клетата си майка, той трѣбваше да се върне въ отечеството си и да постжпи въ редоветѣ на армията, за да се

бие срѣщу общия врагъ. Майкита за нищо въ свѣта не би го пустнала да се бие, да убива и да бѫде най-сетнѣ, може би, убитъ. И за какво?

Тя винаги би искала да е близо до своето скѫпо дѣте, да го милва по кѫдравата коса, да чува дори ударитѣ на сърдцето му. Тя искрено би желала всѣки пѫть, както това ставаше обикновено прѣзъ лѣтнитѣ ваканции, да бесѣдва до кѫсно съ него въ градината подъ кичестия люлякъ, да слуша дивната страстна пѣсень на славейчето, загледана въ звѣздното небе, и да се старае поне за мигъ да забрави прѣживѣнитѣ нещастия и катастрофи. Безумна мечта!

Ето ставатъ повече отъ шесть мѣсеци откакъ той се намира на огнената линия, въ поляната на смъртьта; ставатъ повече отъ шесть мѣсеци откакто тя го видѣ за послѣденъ пѫть. Шесть мѣсеци!.,. Не бѣше ли това свърхъ силитѣ й?

И по какъвъ чуденъ капризъ на сѫдбата той е още живъ. Това тя знае отъ послѣдното му писмо, което бѣще тъй топло, тъй искренно. . . . „Мила мамо, за менъ не се безпокой —азъ съмъ здравъ. Моли се на Бога, мамо, да излѣзна читавъ изъ наравната борба, па тогава . . . « Да, но отъ послѣдното му писмо сѫ се изминали цѣли петнадесеть дни. А въ това врѣме . . . Всичко е възможно. Още повече — лошиятъ сънъ миналата нощь, който не й даде спъкойствие дори до сутриньта. Червениятъ фесъ все ще означа нѣщо. Но какво именно, тя не знаеше,— не сънувала никога прѣзъ живота си подабно нѣщо.

Всѣки послѣдующь день тя очакваше съ силно душевно напрѣжение изненадата, съ която, може би, искаше да я оправдае за сѣтенъ пѫть провидението. Че този сънъ крие въ себе си безъ друго изненада, тя никакъ не се съмнѣваше. Въ такова болезнено сьстояние тя си легна и тази вечерь.

Нощьта прѣваляваше. Една подиръ друга звѣздитѣ започнаха да гаснатъ, да се изгубватъ, докато на небесвода останаха само нѣколко закъснѣли свѣтила, които искаха да избѣгнатъ това, отъ което не бѣше възможно да се бѣга— отъ своята сѫдба. Сутриненъ хладъ лъхаше лицето и нахлуваше въ дробоветѣ на голѣми вълни. Отъ зефира потрѣпваха зеленитѣ листца, току що видѣли животъ. Небето къмъ изтокъ ставаше все по-свѣтло, като изгубваше тъмно-синята си окраска по единъ точно установенъ законъ.

Прѣдъ голѣмата пѫтна врата, като се стараеше никого да не разбуди съ грубитѣ си обуща, влѣзе прѣдпазливо раздавачътъ на телеграмитѣ. Той дълго врѣме стоя замисленъ до прозореца, но сетнѣ съ бързъ жестъ хвърли прѣзъ прозореца телеграмата за госпожа Петрова, и полека притвори слѣдъ себе си голѣмата врата. Подиръ него, обаче, залая голѣмото куче на съсѣда, което накара да се събуди старата. Не успѣла още да се облѣче добрѣ, тя хвърли своя сънен погледъ наоколо и забѣлѣза телеграмата,

— Телеграма!—като куршумъ пропищѣ въ ушитѣ на вдовицата. Тя съ ужасъ отвори очитѣ си и се силѣше никакъ да не мисли върху нея, защото тази

послѣдна телеграма на свой редъ сжщо носи нѣкое зловѣщо извѣстие, както това бъше и съ прѣдишнитѣ телеграми И имаше право да вѣрва, че и тази телеграма съ нѣщо ще я огорчи, ще я . . . . . всички телеграми, които бѣше получила до сега, се отличаваха все съ своето ужасно съдържание.

Сега, когато тя се намираше на изпитание прѣдъ своя врагъ, въ паметьта ѝ се раздвижи дълга редица отъ телеграми, всички носители на грубото и ужасното въ живота. Първата носѣше новината за внезапната смърть на най-голѣмия ѝ синъ отъ разривъ на сърдцето въ единъ чуждъ градъ, гдѣто се занимаваше съ търговия и прѣдставителство. Съ другата пъкъ вторияпъ ѝ синъ искаше отъ бащиното си наслѣдство една значителна сума, за да прѣдоврати неминуемата катастрофа и безчестие, които го очакваха слѣдъ като злоупотрѣби голѣма часть отъ повѣренитѣ му капитали и слѣдъ като стжпка въ краката си довѣрието и любовьта на хората. Съ третата къкъ ѝ съобщиха отъ едно чуждо градоначалство за самоубийството на единствената ѝ джщеря, ученичка въ гимназията, което (убийството) е било като неумолимо слѣдствие на опозоряването ѝ отъ единъ похититель на дѣвическата скромность и честь.

И сега, по нѣкакви чудни асоциации на идеитѣ, тя не можеше нито за минута да си помисли, че този случай може да бжде особенъ, дори противорѣчивъ на останалитѣ други.

—Боже, какво ли ми носи тази телеграма на свой редъ,—се питаше майката, като бѣше фиксирала своя мжтенъ погледъ въ иконата на Спасителя. И въ такъвъ великъ день! . . Немислимо е да не се е случило нѣщо най-ужасно и съ послѣдния ми синъ, който, може би, отдавна е напусналъ попрището на своя животъ, толкова скжпъ менѣ. Той . .той . . на-вѣр-но е у-б-и-т-ъ . . вече . .

Тя нервно разкжса грижливо сгънатата бѣла хартия, но не тамъ дѣто трѣбваше, и започна да взима насълзенитѣ си далекогледи очи вь красивитѣ едри букви, като искаше да ги погълне въ единъ мигъ. Но нали не знаеше да чете—тя не бѣше ходила на врѣмето си на училище, пъкъ и послѣ нѣмà възможностьта да се научи, всичкитѣ ѝ сили, умъ и творчество, които употрѣби да прочете важнитѣ, сждбоносни редове, пропаднаха безвъзвратно. Тя продъджаваше да я обржща въ ржцѣтѣ си, блѣди и треперящи, като се чудѣше къмъ кого да се обърне за помощь, за да разбере колкото се може по-скоро съдържанието.

Съ бързи крачки, като трѣсеше цѣлото си отпуснато тѣло, тя се втурна въ двора на съсѣда си, който и другъ пжть ѝ е челъ писмата, всевъзможнитѣ разписки и други книжа. Тя все още стискаше въ ржка тайната телеграма.

—Синко, синко, я вижъ, моля ти се, какво пише тази телеграма,—молѣше запъхтѣна и развълнувана тя, като я подаваше на своя съсѣдъ.—Азъ нали знаешъ, не съмъ грамотна, та не мога една буква да прочета, нежели цѣли редове. Нощесъ раздъвачътъ ми я хвърлилъ прѣзъ прозореца и . . . .

Тя закова очитѣ си и съ широкоотворена уста слѣдѣше движението на устнитѣ му, като се стараеше нито единъ звукъ да не се изплъзне случайно отъ нейния слухъ.

—Тя е отъ бойното поле, госпожо, отъ Одринъ. . . .

—Отъ Одринъ, отъ Одринъ . . —помисли си тя, като чакаше щото ей—сега да се разрази надъ главата ѝ като гръмъ извѣстието за нѣщо най лошо, което може да сполѣти човѣка. Съмнѣнието, че синъ ѝ вече е убитъ, се усили още по вече и достигна своя връхъ на развитието.

—Но чети, синко,—пакъ подвзе тя съ нѣкаква покорна безнадежность—това което не е писано отъ Господа рано или кжсно все ще ни стигне, било то добро, или лошо. Пъкъ и неможе да се роптае противъ сждбата. Азъ толкова лошавини съмъ видѣла прѣзъ своя животъ, щото . . . . .

Тя все не сваляше очитѣ си отъ неговитѣ, като искаше да улови всѣка негова мимика, която тъй-много би говорила вмѣсто самия него.

—„Честито Въскресение Христово! Желая щастие и животъ на милата ми мама. Азъ съмъ здравъ.“ Никола.

Всичкитѣ тѣзи думи той прочете полека, внимателно, малко тържествено, като повтаряше цѣли думи.

—Той те поздравява за праздника, госпожо, пъкъ ти . . . колко си чудна! Нали нѣма нищо лощо, не се страхувай! Но ти гледашъ се тъй плахо и неспокойно. Защо е това? Като че ли не вѣрвашъ на думитѣ ми!

—Вѣрвамъ, какъ не вѣрвамъ, синко, но ти самъ знаешъ, че прѣзъ цѣлия си животъ азъ още не съмъ получавала извѣстие съ подобно съдържание, Все лоши работи—смърть, опропастяване. Пъкъ подобна блага вѣсть нито единичка. Не ми се сърди, а ела у дома съ майка си да се повеселимъ за здравето на Никола, за здравето на всички, които се биятъ за родината си.

—Ахъ, Никола, милото ми момче, да знаешъ каква радость сгрѣ душата ми, като се научихъ, че си живъ! Богъ да те благослови, скжпо дѣте, и да те дари съ мжжество и сила за да прѣодолѣешъ всички прѣчки по своя стръменъ пжть! . . . Прости ме за гдѣто те бѣхъ погребала вече въ паметьта си, когато ти се радвашъ още на живота! Прости бѣдната си майка! . . .

И тя укоряваше себе си, бѣше ѝ тъй съвѣстно за дѣто поне за мигъ помисли, че синъ ѝ е убитъ, далечъ отъ живитѣ си братя по сждба, захвърленъ и онеправданъ.

Видинъ, X 1915 г.

Съврѣменность и християнство.

Господствующиятъ принципъ на съврѣмения животъ.

Нѣкога, подъ нелеката ржка на отцитѣ езуити, имаше широка популярность и бѣ добилъ твърдѣ печална извѣстность (и до сега още съвсѣмъ не слѣзълъ отъ жизнената сцена) принципътъ — „цѣльта оправдава срѣдствата“.

Ненормалностьта на тоя принципъ сега повече или по-малко се съзнава отъ всички, и това съзнание му прѣчи да бжде въ настояще врѣме господарь на живота.

Обаче, вмѣсто езуитскиятъ принципъ — господството на цѣльта надъ срѣдствата, сега царува никакъ не по-доброто господство на срѣдството надъ цѣльта. Този новъ (ако не по произходъ, то по господствуваще положение) принципъ на съврѣмения животъ привежда живѣещата личность къмъ не по-малко грозни послѣдствия, отколкото стариятъ езуитски. По силата на извънмѣрното господство сега на срѣдствата надъ цѣльта, почти всѣки съврѣмененъ човѣкъ незабѣлѣзано се явява инквизиторъ за себе си, прѣди всичко, на собствената си личность.

Всѣки, като се стреми да обезпечи благосъстоянието на своята личность, толкова се съсрѣдочава върху дѣйностьта и срѣдствата къмъ това благосъстояние, че съвсѣмъ прѣстава да мисли самъ за себе си, като за цѣль и носитель на жизненото благосъстояние. Пълното игнориране на своята личность и едва ли не обоготворяването на срѣдствата. обезпечеващи нейното благосъстояние, при всичката си въпиеща безсмислица, е проява най почетна въ наше врѣме.

Съврѣменниятъ животъ е издигналъ на пръвъ планъ ненормалния типъ на мжченика—работникъ зарадъ собственото си благосъстояние, който съ всецѣлото си вдълбочаване въ дѣйностьта си нанася непоправима врѣда на своята личность. Разбира се, и прѣди сж сжществували цѣли легиони мжченици—работници, но едва ли тѣ сравнително съ сегашнитѣ сж достигали такава виртуозностъ въ забравата на цѣльта и нейното прѣдпочитане прѣдъ срѣдствата.

Съврѣменнитѣ дѣлци,съ рѣдки изключения, обикновено изоставятъ своята личность, своята душа въ това състояние, въ каквото е била тя при свършване на училищното имъ възпитание, или самовъзпитание въ младежкитѣ години.

Частната и обществена дѣйность, отрупана съ съвмѣстителство, отъ друга страна, общественитѣ отношения и развлѣчения поглъщатъ всичкото врѣме на буйнитѣ дѣлци—съврѣменници. У тѣхъ ни минута не остава за това, да направятъ опитъ и се вгледатъ, въ какво състояние се намира умственото и нравствено равнище

на тѣхната личность, има ли нѣкаква полза отъ каторжнитѣ имъ трудове за личното благосъстояние. При най-повърхностна провѣрка тѣ могли би да се убѣдятъ, че изкупваното отъ тѣхъ съ потъ и кръвь лично благосъстояние всецѣло се изчерпва само отъ външно доволство, нетрайно и случайно. И отъ всичко онова, що се получава съ постояненъ трудъ и цѣната на страшнитѣ жизнени дни и нощи, въ кореня и ръста на тѣхната личность не прѣминава почти нищо.

Работи, работи такъвъ човѣкъ до изтощаване, до смайване, експлоатира своитѣ трудове по най-старателенъ начинъ, а въ резултатъ: въ ума—хаосъ, въ сърдцето-пустота, въ волята-безсилие, съ една дума, общо душевно умъртвяване.

И всичко отъ това, че въ процеса на работливия животъ и обсипващитѣ го удоволствия съвършено е изпуснатъ изъ внимание центъра на собственото сѫщество-собствената личность и нейния прогресивенъ развой.

„Когато трѣбва да се печели хлѣбъ, да се брани положение, да се придобиватъ права и прѣдимства, да се подържатъ връзкитѣ съ обществото, да се освѣжаваме съ удоволствия, то тукъ вече не е до чоплене въ душата, не до занимаване съ „проклетитѣ“ въпроси, не до уясняване и провѣрка на принципитѣ на своята дѣйность, не до сблъскване съ недостатъцитѣ на характера, съ една дума, не се касае до субективно взиране“

Така мислятъ почти всички работливци, прѣминаващи така нареченото „поприще на дѣйствителния животъ“ Чудно ли е, че при такова отношение къмъ своята скрита личность, у болшинството работливи хара къмъ края на живота отъ личностьта не остава почти и слѣда; че изминатиятъ жизненъ пѫть имъ се прѣдставя пусто, безсмислено „биене вода въ чутура“, безъ да е оставилъ въ душата нѣкакъвъ безсмъртенъ плодъ. напълнилъ я само съ апатия и тъмнина?

Принципътъ за прѣобладаването на срѣдствата надъ цѣлтьта не само помага на съвременния човѣкъ да нанася врѣда на собствената си личность, но го и поставя въ инквизиторско отношение къмъ околнитѣ хора, особено къмъ по-малкитѣ братя. Тука сѫщо така, както и въ първия случай, извънмѣрното внимание къмъ процеса на обезпечаване благосъстоянието на ближнитѣ, се купува за смѣтка на пълното невнимание къмъ самитѣ ближни, къмъ отдѣлнитѣ имъ личности.

Изумително е, наистина, колко най-разнообразни обществени учрѣждения, прѣдназначени да се грижатъ за благото на обществото, сѫществуватъ сега! Колко благотворителни общества, които се стремятъ на помощь на всѣки нуждаещъ се и страдащъ ближенъ, се откриватъ! Колко милиони хора посветяватъ всичкото си врѣме, сили и трудъ въ служба на дружественото благосъстояние! . .

А при това, количеството на лишаващитѣ се отъ благосъстояние и не можещи до го възвърнатъ, може да се каже, всѣкидневно расте въ ужасяваща прогресия.

Обезземенитѣ. и обѣдняващи селяни, жалкиятъ градски

пролетариатъ, легионитѣ босящи и бѣдняци, массата явни и тайни прѣстжпници всѣка година все по вече и по вече се изтжпватъ съ по-усетенъ сарказъмъ надъ многообразната, неуморна дѣйность на благородната и работлива часть на човѣчеството, трудеща се заради въдворяването на общественото благосъстояние.

Обикновено причината на такава аномалия виждатъ въ несъвършенството на съврѣменнитѣ учреждения и цѣлия въобще сжществуващъ социаленъ строй.

Но несъмнѣно е, както туй че идеитѣ и цѣлитѣ на сжществуващитѣ учрѣждения сж добри и даже идеални, така и това, че отъ самитѣ най-идеални учрѣждения може да се направи найлошо прилагане.

Истинската причина за недостигане отъ сжществуващитѣ учрѣждения—обезпечаване на всеобщото благосъстояние се корени имено въ това, че работата въ тия учрѣждения (като срѣдство за достигане благосъстоянието на обществото) сама по себе си поглъща всичкото внимание на нейнитѣ ржководници и изпълнители.

Трудно е да се посочи такова учрѣждение, гдѣто канцелярщината, формалистиката и провличането да не сж доведени до най-високия градусъ; гдѣто работницитѣ, зарадъ опаза на формитѣ и правилата на дѣйностьта си въ полза на ближния, да не сж оставели този послѣдния, безъ всѣко внимание и помощь, въ най-критичната за него минута.

Обаче, строго да се винятъ такива работници (а тѣхното име е легионъ) въ злонамѣреность или неразбиране е невъзможно. Собствено, не тѣ сж виновати; виновато е обстоятелството, че като иматъ работа постоянно само съ формитѣ на своята дѣйность и отначало проникнали се съ твърдѣ голѣмо уважение къмъ идеитѣ и цѣлитѣ на тия форми, слѣдъ това тѣ сж прѣнесли даденото уважение на самитѣ форми, като съвсѣмъ почти сж забравели за сжществуването на тѣхнитѣ идеи и цѣли . . Съ една дума, всичката бѣда е въ неволно придобитото кжсогледство.

Никога, може би, човѣчеството не се е стремило, както сега, къмъ общо обезпечаване благосъстоянието на живота. За главна цѣль на прогреса на живота служатъ все повече и повече развиващитѣ сега своята дѣйность науки, изкуства, философии, промишленость, култура и др.

Но и тукъ нещастниятъ законъ на прѣобладаването на срѣдствата надъ цѣльта продължава да оказва на хората своята мечешка услуга.

Двигателитѣ на общия жизненъ прогресъ така засилватъ дѣйностьта си въ негова полза, така се вдълбочаватъ въ процеситѣ на тази дѣйность, че прѣставатъ да виждатъ задъ тѣхъ, ако не самия животъ, то основния източникъ и послѣдната негова цѣль.

Отъ тѣхна гледна точка, нуждно е само да се доведатъ до висше съвършенство науката, изкуството и културата, и благосъстоянието на живота е окончателно обезпечено.

И оттова, въ науката и изкуството (по модното сега мнѣние) е всичкия смисълъ, всичката сжщина и всичката цѣль на живота. Освѣнъ тѣхъ, за жи-

вота и неговото благосъстояние нищо не е нуждно; всѣкаква жертва заради тѣхъ е нищожна.

При все това, некжсгледиятъ човѣкъ безъ трудъ може да различи, че, освѣнъ научнитѣ и културни процес., само отрицателно ослабващи злото на живота, трѣбва да има и неговата положителна сфера, гдѣто и трѣбва да се съсрѣдоточава главниятъ центъръ на тежината на живота.

Ами, ако науката и културата осжществятъ своята цѣль, обезпечатъ за всички пълно безбѣдствено сжществуване и сами се унищожатъ, то пита се, въ що ще се заключава по-нататъшното съдържание и смисълъ на човѣшкия животъ? Каква ще бжде цѣната на живота, когато отъ него ще бждатъ и зключени висшитѣ функции науката и културата,— освѣнъ които (мнѣнието на увлѣклитѣ се поклонници на науката и културата) нѣма въ живота нищо по-важно и свещено?!

Ако пъкъ науката и културата, като процеси на обезпечаване жизненото благосъстояние, никога не напуснатъ ролята си въ живота, то значи, че живота никога не може да бжде доведенъ до пълно удовлетворително състояние . . Но, какво ще струва такъвъ животъ, и струва ли подиръ това напраздно да се трудимъ за недостижимото негово благосъстояние чрѣзъ науката и културата?!

По такъвъ начинъ, неумѣренитѣ ревнители на жизненото благосъстояние, провъзгласяващи за жизненъ монополъ само процеситѣ на новото обезпечаване,— постжпватъ инквизиторски съ самия животъ. За обезпечаване благосъстоянието на живота, у тѣхъ пропада самиятъ животъ; въ жертва на науката и културата—дѣла на човѣшки ржцѣ—у тѣхъ се принася Самъ Богъ,—като източникъ, срѣдоточие и послѣдня цѣль на положителния човѣшки животъ.

Извънредното внимание къмъ срѣдствата и процеситѣ за обезпечаване благосъстоянието на живота и кжсогледството, досежно висшитѣ носители и цѣли на живота, поставятъ съврѣменнитѣ работливи хора въ найненормално отношение къмъ ближнитѣ, къмъ живота въобще и къмъ новото височайме срѣдоточие—Бога.

Да се изведатъ хорататa отъ това ненормално отношение, да бждатъ избавени тѣ отъ посоченото кжсогледство, това е мирова колосална задача. Тя не е по силитѣ ни на отдѣлни лица, ни на опрѣдѣлено врѣме.

За да могатъ загриженитѣ и завъртѣни въ работливитѣ денонощия хора да се заематъ за старателно лично самосъвършенствуване; за да могатъ заклетитѣ ревностни службаши, като надминаватъ всички свои устави и форми, съ горещо —лично съчувствие непосрѣдно да се хвърлятъ на помощь на всички, които се обръщатъ къмъ тѣхъ; за да могатъ науката и културата въ лицето на своитѣ горди корифеи да провъзгласятъ за себе само врѣменна служебна роля, като отстжпватъ първо мѣсто на духовния (религиозенъ) животъ,-затова наймалко, потрѣбно е, ако не да се прѣсъздаде, то радикално да се прѣвъзпита съврѣменното, напрѣдничаво човѣчество,

Но, затова прѣвъзпитаване е нуженъ по-висше човѣшкия органъ и неограничено врѣме за неговото функциониране. Ала и това е малко, защото такъвъ органъ, дѣйствително, сѫществува и функционира вече много вѣкове, а разглежданата аномалия продължава благополучно да цъфти и се усилва до най послѣдно врѣме.

Поменатиятъ органъ е нашата християнска православна Църква . . Открай тя се стреми да прѣвъзпита хората въ желателно направление, т. е. да опѫти всичкото внимание и центъра на тежината на човѣшката дѣйность на непосрѣдната разумна грижа за своята собствена личность, за ближнитѣ и за Бога.

Но даденият стремежъ на Църквата срѣща вѣчна, трудно прѣодолима спънка въ желанието на тия, които подлежатъ на нейното прѣвъзпитване. Безъ личното желание на всѣки отдѣленъ човѣкъ да се обърне къмъ Църквата и се подхвърли на благодѣтелното ѝ прѣвъзпитване тя сама не е въ право и не може нищо да направи. За нежалаещитѣ пъкъ да се прѣдадатъ на нейната воля, Църквата е мъртавъ или, по-точно, всѣцело свързанъ и оттова бездѣйствуващъ органъ за изправка на живота.

И така, самитѣ хора сѫ виновати, че Църквата не може нищо да направи за тѣхъ.

Между това, мнозина обвиняватъ самата Църква въ бездѣйность, безжизненость и въ мудно равнодушие къмъ кѫпещитѣ се въ грѣха и отъ своя страна равнодушни къмъ нея нейни членове . . . Причината на това зло търсятъ и въ несъотвѣтния строй на висшета църковна управа, и въ недостатъчно умѣлата и усърдна ирархия, и въ застиналата консервативность на всичкия църковенъ строй и др. т.

Но и това обвинение и причинитѣ на това, въ което обвиняватъ Църквата, въ дѣйствителность, се прѣдставятъ съвършенно неоснователни и се явяватъ плодъ на чисто недоразумѣние.

Достатъчно е да се вземе въ внимание това, че нашата Църква постоянно е отворена за всички и за всѣкиго, че всѣки, дѣйствително почувствувалъ въ себе си нѣкаква духовна потрѣба, може да намѣри въ нея пълно удовлетворение.

Нашата Църква не само не е бѣдна, напротивъ, въ голѣма степень е богата и съ срѣдства за духовно—нравствено прѣобразуване на аномалния животъ и съ лица, назначени да приспособятъ тия срѣдства.

Работата е въ това само, че на нашата Църква съвсѣмъ не сѫ свойствени нито натрапването, нито популярното сега въ всички сфери на живота рекламиране.

Агитаторството и рекламната примамка сѫ свойствени на нѣкаква секта или модно вѣрско учение, но никакъ не на светата православна Църква; и затова тя стои настрана отъ свѣтовния безуменъ шумъ, всѣкога готова съ майчина любовь да приеме всѣки обръщащъ се къмъ нея, но никога не унижаваща се до буйно привикване при себе неспособнитѣ да я разберат и непочувствувалитѣ още непрѣмѣнна нужда отъ нея.

Който и да е съврѣмененъ членъ на православната Цър-

ва, съзналъ, че той дѣйствително' се е потопилъ въ обикновения работливъ животъ и оставилъ въ пълна немара своята духовна личность, при добро свое желание тозчасъ пъкъ може да получи отъ Църквата посочка и ржководство, какъ да издигне на пръвъ планъ своята личность и какъ да се заеме за нейния развой и прогресъ. За тая цѣль у Църквата има пости и говѣене.

Ако хората, поставещи своята дѣлнична работливость погорѣ отъ всичко на свѣта, сж достигнали това, че отъ поститѣ въ тѣхния животъ е останало едно име, а говѣнето се прѣвърнало въ пуста формалность,—то въ това сж виновати вече сами тѣ.

Между това, изтинскиятъ смисълъ на дѣйствителния постъ и говѣене въ това се и заключава, щото прѣзъ онова врѣме да обърнемъ всичкото си внимание на субективната страна на своята природа, да опрѣдѣлимъ недостатъцитѣ на своя умственъ, и нравственъ строй, да прѣтеглимъ методитѣ и способитѣ на собственото си душевно оздравяне на по-нататъшния развой и съвършенствуване и незабавно съ Божия помощь пъкъ смѣло да се заловимъ за новия начинъ на живота, при който процесътъ на личния животъ не би нанасѣлъ врѣда на живѣещата личность.

Щомъ имами добро желание да се хваненъ за такова плодотворно говѣене, срѣдствата да се осжществи то ще се намѣрятъ; ще се намѣри и добъръ ржководитель—духовния пастирь, ще се намѣрятъ и литературни ржководства отъ хора духовно опитни, ще се открие дълбокиятъ и трогателенъ смисълъ на богослужението и църковнитѣ наставления, разполагащи къмъ духовно самооживѣване и др. т.

Да застанемъ по-горѣ отъ свързващитѣ форми на работливия административенъ строй и непосрѣдно да протегнемъ ржка за помощь на страдащитѣ и нуждаещи се братя може да ни помогне само Църквата и само при собственото наше разположение за това.

Срѣдството за достигане дадената цѣль у Църквата всѣкога е на лице, и това срѣдство е имено църковната енория.

Църковната енория, това е могжща обществена единица, могжща не съ формална организация, а съ духа на християнската любовь и единение.

Ако въ мнозинството църковни съврѣменни енорияши духътъ на любовьта и братското единение едва блещука, а въ нѣкои и съвсѣмъ не се е запалилъ, то това зло не е още толкова голѣмо. Дастатъчно сж частни живи инициативи, и енорията може да се оживи, да се сплоти, одушеви и организува въ мощно духовно тѣло. Благотворнитѣ послѣдствия отъ такава ожива и възбуда на единъ братски животъ въ енорнитѣ могатъ да бждатъ несмѣтни.

Всѣки страдащъ, нуждаещъ се и обиденъ, прѣди да получи трудно постигваното удовлетворение, помощь и справедливость, поадминистративенъ пжть, могълъ би да получи всичко това, въ възможна мѣрка, отъ своето енорийско сѣмейство. Тълпитѣ гладни, безъ нагледване, отбили се отъ нормалния пжть на живота би знаели тогава, гдѣ да търсятъ първа-

та, най-вѣрната материялна подръжка.

Да, най-послѣ, и административнитѣ работнтци, научени отъ дѣлата на енорийския животъ (чуждъ на всѣка формалистика) на живо съчувсгвие и непосрѣдна помощь на нуждаещия се ближенъ, би внесли тая жива струя и въ административната дѣйность.

Остава още да се каже, че нашата Църква, има най вѣрното срѣдство и за това, за да покаже и убѣди, че, освѣнъ безспорно важниятъ процесъ на нашия научно-културенъ животъ, безкрайно по-важенъ е процесътъ на живота вѣченъ, божествено – мировия.

Този послѣдниятъ най-нагледно се живописва въ благодатното богослужение на нашата Църква. Не у църквата, а у съврѣменицитѣ е вината, че тѣ сж се отсранили отъ нейнитѣ богослужения, разкжсали връзката между него и своя животъ; но, слава Богу, има още и не малко православни християни, за които православного богослужение все още служи за живъ нервъ, който свързва тѣхния сегашенъ земенъ животъ съ вѣчния—небесенъ.

Прѣв. свещ. Ал Стояновъ.

Я. Лѣсни.

Каква щѣше да бжде земята, ако нѣмаше смърть.

Ние си мислимъ, че нѣма да има нищо по-хобаво отъ свѣта, ако се изгонѣше за винаги черната сѣнка на смъртьта и ако всичко родено се наслаждаваше отъ живота, безъ да се бои отъ страшната коса на смъртьта. Но, уви, ако човѣкъ можеше да види нѣкога такъвъ свѣтъ, той би проклелъ деньтъ, въ който е изгонилъ смъртьта и би започналъ да мечтае за нея, както сега мечтае за вѣченъ животъ. Безъ смъртьта свѣтътъ нѣма да бжде блаженна страна безъ сълзи и скърби, но ще бжде мраченъ адъ, кървава арена на люта борба, прѣдъ която днешниятъ свѣтъ, съ всичкитѣ му жестокости и срадания, е истински рай.

Нека допуснемъ, че естествената смърть спре своята унищожителна работа и нека се помжчимъ да си прѣдставимъ природата безъ смърть. Найнапрѣдъ ние ще видимъ, че цѣлата суша ще се покрие въ продължение на нѣколко десетилѣтия съ непроходими гжстълаци отъ растения, между които ще гъмжатъ милиарди всѣкакви животни, яростно избутвайки се едно друго. Вмѣсто съ вода, океанътъ ще се напълни съ риба дотолкова, че нѣма да има мѣсто за никакъвъ корабъ по него, а пъкъ въздухътъ ще стане непрозраченъ отъ птици и насѣкоми. Всички твари ще се изтикватъ една друга, ще се ядатъ помежду си, защото нѣма

да има мѣсто за новороденитѣ; свѣтътъ ще екне отъ непрѣкжснати плачове и скърцания на зжби и всички ужасии на Дантевия адъ ще блѣднѣятъ прѣдъ една подобна картина.

Цифритѣ и изчислѣнията показватъ много ясно, че въ това мрачно пророчество нѣма никакво прѣувеличение. Прогресията на размножаването е поубѣдителна и отъ най-силната картина. Ако на земята имаше само едно растение, което заема нѣколко дециметра почва, то и за него земята ще стане тѣсна, щомъ смъртьта не унищожава потомството му. Нека приемемъ, че това растение дава всѣка година по 50 сѣмена (тая цифра е много малка, защото има растения,—напр., мака, татула, блѣна и др.,—които даватъ много повече сѣмена за година). Нѣма нищо по-лесно за това, да се прѣсмѣтне, че подиръ 9 години едно подобно растение ще покрие цѣлата суша. Ето какъ ще се разпространи това растение! слѣдъ една година—50, слѣдъ двѣ години (50×50) - 2,500, слѣдъ три години (2,500×50) —125,000 и т. н., а слѣдъ деветь години —1,953,125,000,000,000. Въ дециметри повърхностьта на сушата е много по-малка отъ тая колосална цифра. А то значи, че за по-малко отъ 9 години въпросното растение ще покрие цѣлата суша и не ще остане мѣсто за по нататъшното му размножаване.

Ако е такъвъ резултата отъ свободното разпространение само на едно растение, то какво ще бжде, когато смъртьта остави свободно да се размножаватъ безбройнитѣ животни и растения, които населяватъ днесъ земята?

Много животни се размножаватъ по-бързо отъ растението, което взехме за примѣръ. Ако нѣмаше смъртъ, една обикновена муха щѣше да даде само за едно лѣто потомство отъ 20 милиона! За петь години нейното потомство щѣше да достигне колосалното число отъ 37 цифри (32×10^{35}). Размножаватъ се много бързо и паяцитѣ; за нѣколко години единъ чивтъ паяци биха населили земята съ безбройно потомство, ако, разбира се, смъртьта не унищожаваше 99% отъ яйцата имъ. Още по-бързо се разпространява листлата вжшка, която снася стмо за единъ денъ 25 яйца; само за десеть дни тая лека, ефирна тварь би образувала грамадна планина отъ тѣла, съ която едва би се сравнила грамада отъ билионъ отъ човѣшки трупове.

Всѣка година смъртьта унищожава около $^3/_4$ отъ всички родени птици; ако нѣмаше смъртъ, всѣки чивтъ птици щѣха да наплодятъ за 15—20 години хиляди милиони екземпляри; за 7 години отъ единъ чивтъ гължби щѣха да се наплодятъ 10 милиона птици. Рибитѣ се размножаватъ още по-бързо. На третята си година рибата Morhua хвърля 9,000,000 зрънца хайверь. Ако отъ всѣко зрънце се излупваше риба, за нѣколко години тая риба би задръстила всички морета и океани и не би допустнала да мине нито единъ параходъ. Че наистина живи твари могатъ да напълнятъ морето, виждаме по брѣговетѣ на флорида. Тамъ расте единъ морски видъ хиацинтъ, който е задръстилъ дотолкова

морето, че корабитѣ не могатъ да плуватъ. И тъй, холандскитѣ рибари, които ловятъ всѣка година по 625 милиона риби, и нюфаунлендцитѣ, които излаватъ за една година 300 милиона моруи, и не подозиратъ даже, колко спомагатъ въ мждрата работа на природата да унищожава 99 % отъ всичко, що се ражда на бѣлъ свѣтъ.

Ето още единъ примѣръ за необикновено бързо размножаване. Прѣзъ 1856 г. Пиаци-Смитъ наблюдавалъ покрай сѣвернитѣ брѣгове на Канарскитѣ о-ви едно стадо медузи, което се простирало около 100 км. наширъ. Въ това стадо имало най-малко 200 милиона медузи Изобщо медузитѣ се размножаватъ въ голѣмо количество, обаче тѣ се и унищожаватъ много отъ разни хищници. Отъ друга страна, изчислено е, че всѣка една медуза поглъща прѣзъ живота си около 100,000 микроскопически диатомеи. Така се подържа равновѣсие въ природата, — необикновеното размножаване на единъ видъ туря граница за размножаването на другъ видъ, а неговото пъкъ размножаване се ограничава отъ трети видъ.

Отъ всички животни най-бавно се размножава слонътъ, обаче и той може да даде за 500 години 15,000,000 потомци. Но, ако всички звѣрове се размножаваха свободно, ужасното положение би настжпило много по-рано прѣди едно столѣтие: за 20—30 години крокодилитѣ би напълнили всички рѣки, мечкитѣ, вълцитѣ, тигритѣ би ходѣли на глутници изъ градове и села и не би сжществувала никаква култура.

—Ами човѣка? Днесъ по цѣлата земя има кржгло $1^1/_2$ милиарда хора. Ако населението се увеличи милионъ пжти, то ще покрие цѣлата земя, като класове на нива. Кога би станало това, ако нѣмаше смърть? Статистикитѣ показватъ, че срѣдниятъ процентъ на раждаемостьта е $3^1/_2$. Единъ капиталъ, вложенъ въ банката съ $3^1/_2$ %, сложна лихва се удвоява подиръ 20 години Сжщото ще стане и съ населението. А колко пжти трѣбва да се удвои то, за да се увеличи единъ милионъ пжти? — всичко 20. Съ други думи казано, ако нѣма смърть, подиръ 20×20=400 години хорати ще напълнятъ всички острови и материци по цѣлата земя. Въ 2400-та година слѣдъ Р. Хр. новороденитѣ дѣца би трѣбвало да се турятъ по главитѣ на хората, защото нѣма да има мѣсто за тѣхъ.

И тъй, смъртьта, тая мрачна сѣнка, що виси надъ свѣта, е добротворенъ факторъ, който регулирва живота, —тя е необходимо условие за живота. Ако нѣмаше естествена смърть, или ако тя криеше косата си само за десеть години, животьтъ щѣше да стане мжчилище. „Освѣнъ егоизъмъ и жестокость нищо друго не би имало, — казва професоръ Сабатие. Лютата насилствена смърть би запълнила липсата отъ естествена смърть, и всички живи твари, залисани въ умора и непрѣстанна борба, би забравили да се размножаватъ".

Лѣтописни бѣлѣжки и извѣстия.

Къмъ нашитѣ абонати. „Бдински Вѣсти", поради общата мобилизация и войната, не можаха да излѣзатъ редовно. Не допущаме, че нѣкои отъ абонатитѣ ще упрѣкнатъ редакцията. Липсватъ работници въ печатницата. Липсва и хартия. Свидѣтелствуватъ за това ежедневнитѣ вѣстници, които излазятъ на половинъ лисчета и на съвсѣмъ малъкъ обемъ. Ние употрѣбихме всички усилия да не послѣдваме тѣхния примѣръ, но оказа се, че кризата за хартия дѣйствително е голѣма и непрѣодолима поне тукъ, дѣто се издава нашето списание. Поради това, принудихме се да издадемъ послѣднитѣ три книжки въ по-малъкъ обемъ, макаръ и двойно по-скжпо. Въ всѣки случай годишнината на списанието се завършва. Това обстоятелство ни служи за една висока морална награда. За материялна такава, при днешната скжпотия на печатъ и хартия, ние не сме мислили. Списаняето ни служи на една света кауза. И ако занапрѣдъ ще може да икономиса нѣкоя пара, тя ще бжде за фонда на епархийскитѣ сиротопиталища. Нека нашитѣ четци знаятъ, че тѣхниятъ абонаментъ отива не за печалба на тоя или оногова, а за утѣха на малкитѣ Христови братя. Редакцията, обаче, и за напрѣдъ ще се старае да се отплаща богато на своитѣ абонати срѣщу тая тѣхна лепта.

„Бдински Вѣсти" ще продължатъ излизането си щомъ се завърши войната, когато ще се достави и по-хубава хартия.

Щедъръ даритель. За поправката и украсата иконостаса на църквата *„Св. Параскева"* въ Калето, Видинскиятъ гражданинъ г. *Ст. Пасковъ* е подарилъ 1100 лева. Жестьта на тоя щедъръ даритель свидѣтелствува за неговия високо благочестивъ духъ. Г-нъ Ст. Пасковъ е единъ отъ първитѣ дѣйци и дарители и на епархийското ни благотворително братство. Още въ самото начало на основането на братството той подари за фонда му 1000 лева и 6 декара градина за постройка на старопиталище. Поклонъ прѣдъ щедрия даритель. Да бжде благословена ржката, която дава за добри и благотворителни начинания. Не се съмняваме, че добриятъ примѣръ ще намѣри и благородни подражатели . . .

Оскжда отъ свещеници. Въ новоосвободенитѣ западни краища на нашето отечество се чувствува голѣма оскждица отъ свещеници. Сръбскитѣ свещеници отъ Зайчарско, Неготинско и Княжевецко сж избѣгали заедно съ разбитата сърбска войска. По селата е останалъ едва на десеть единъ свещеникъ. По градоветѣ изглежда, че не се е завърналъ и нито единъ. Нѣкои отъ селата сж се обърнали съ молба до св. Видинска митрополия, да молятъ да имъ се изпратятъ свещеници за да отворятъ църквитѣ имъ и да имъ извършватъ религиознитѣ трѣби. Наредено е потрѣбного. Въ градоветѣ: Зайчаръ, Неготинъ и Княжевецъ сж изпратени свещеници да завеждатъ енориитѣ врѣменно. Разрѣшено е тъй сжщо на граничнитѣ свещеници, когато ги поканятъ християнитѣ отъ близкитѣ до тѣхъ

села на упоменатитѣ околии, да отиватъ и извършватъ потрѣбнитѣ служби.

Въ всѣки случай за новоосбоденитѣ земи сѫ необходими свещеници. Изглежда. че това ще бѫде единъ твърдѣ труденъ въпросъ за разрѣшение. Защото съ заминаването на бѣженцитѣ свещеници отъ Македония, много вакантни енории оставатъ и въ старата епархийска църковна область. Кандидатитѣ за свещеници, прѣдъ видъ откриващитѣ се перспективи за посвободни и доходни служби, сѫ твърдѣ малко. Необходимо е да се подеме въпроса за свещенишкото възнаграждение посериозно и да се разрѣши поскоро, за да се уреди и църквата. Св. Синодъ и Министерството на В. Р. и Изповѣданията, увѣрени сме, ще иматъ тая грижа.

Утро за коледни подаръци на раненитѣ войници. По инициативата на началника на Видинския укрѣпенъ пунктъ, г. генералъ *Кантарджиевъ*, на 5 того подиръ отпускъ на божествената служба, въ салона на театъръ „Вида“ се даде литературно-музикално утро, приходитѣ отъ което ще се употрѣбятъ за купуване коледни подаръци на раненитѣ войници въ тукашнитѣ болници. Участие въ утрото взеха учащитѣ се отъ двѣтѣ държавни гимназии—мѫжка и дѣвическа. Забавлението бѣ посѣтено масово отъ гражданството. Благородната инициатива има отлични резултати. Постѫпила е една твърдѣ порядъчна сума. Подаръцитѣ ще се раздадътъ на Коледа отъ Н. В. П. митрополита, г. генералъ Кантарджиевъ и др.

Двата празника на побѣдитѣ. Въ Видинъ тѣ се отпразнуваха твърдѣ тържествено, при участието на всичко живо и мисляще въ града. На 15 Ноемврий, слѣдъ панахидата за падналитѣ борци и благодарствения молебенъ за славнитѣ побѣди, парадътъ на войскитѣ и шествието изъ града се извърши по особена програма. Прѣдъ паметника на убития въ войната прѣзъ 1885 г. поручикъ Ан. Тодоровъ бѣха събрани войскитѣ, ученицитѣ отъ всички училища, австро-германска рота войска и цѣлото гражданство. Началникътъ на укрѣпения пунктъ г. *Генералъ Кантарджиевъ* произнесе прочувствителна и патриотична рѣчь. Симпатичниятъ генералъ между другото каза: «прѣзрѣнието къмъ смъртьта за благотото на отечеството и ближния е една отъ найвисокитѣ военни добродѣтели. Народъ, който не е способенъ да се жертвува за своята свобода не заслужава тая свобода и е обрѣченъ на поробване и дори загиване. Българскиятъ народъ всѣкога е притежавълъ тия високи добродѣтели, резултатъ на които е празникътъ на побѣдитѣ, който чествуваме днесъ . . . Но нека не забравяме, че нашитѣ военни успѣхи се дължатъ главно и на Божата помощь, защото ние винаги сме вадили ножъ въ защита на справедлива кауза . . . .

Слѣдъ това стана шествие отъ катедралата къмъ Дунава до паметника на падналитѣ въ сѫщата война. Тукъ се говориха рѣчи, пѣха се пѣсни отъ ученици и ученички и се декламираха стихотворения.

И второто празненство на 24 сѫщий, по случай освобождението на цѣла западна Маке-

дония ,стана сѫщо тъй импозантно и тържествено. Въ катредалата Н. В. П. митрополитътъ произнесе прочувственна рѣчь, която завърши съ думитѣ: „Нека въ тоя моментъ, когато ще отправимъ своята *благодарствена молитва* къмъ Всевишния за дарувана та свѣтла свобода на обединеното наше отечество, притуримъ къмъ нея и слѣдната *просителна:* Всемогѫщи Боже, Който си на небето, да се святи името ти, да бѫде волята ти, да дойде царството ти, да цъвти правдата ти по милата ни родна и свободна земя въ вѣки вѣковъ. Аминъ“

Рѣчьта на Генералъ Кантарджиевъ. Слѣдъ молебена войскитѣ, ученицнтѣ и хилядниятъ народъ се събраха около паметника на църковния площадъ. Тукъ генералътъ произнесе слѣднята рѣчь:

„Днесъ пъкъ въздадохме хвала Богу и съ топовни гърмежи извѣстихме на свѣта за новитѣ блѣскави успѣхи на храбрата ни побѣдоносна армия. Градовегѣ: Битоля, Охридъ, Рѣсенъ, Кичево, Дебъръ и Дяково сѫ вече наши. Съ това важно завладѣване почти цѣла сърбска Македония е вече въ наши рѫцѣ. Прѣдъ неудържимия устрѣмъ на нашитѣ герои англофренцитѣ сѫ обърнати въ паническо бѣгство. Нѣма днесъ чиста българска душа, която да не се вълнува и възхищава. Нѣма истинско българско сърдце, което да не е прѣизпълнено отъ радость. *Прѣзъ освободителната война* българскиятъ народъ, въодушевенъ отъ идеалния патриотизмъ, сплотенъ отъ едно желание и едни мисли, съ пълно довѣрие бѣше всецѣло повѣрилъ сѫдбинитѣ си въ рѫцѣтѣ на Държавния Глава, върховния вождъ на Армията, Царя, и на привителството му. Българската армия, дълбоко проникната отъ чувството на дълга къмъ прѣстола и отечеството и безусловно прѣдана на началницитѣ си, изпълни блѣскаво дълга си. Войната се завърши съ пъленъ успѣхъ. *Прѣзъ съюзнишката война* въ политиката на държавнитѣ ни мѫже настана расколъ, който причини обществена поквара Чрѣзъ прѣстѫпни агитации, поквара та се прѣнесе и въ армията . . . *Послѣдваха страшни испитания и позорния Букурешки миръ . . .*

Извѣстно е, че нещастията вразумяватъ и калятъ, както отдѣлнитѣ личности, така и народитѣ. Нещастията прѣзъ съюзнишката война ни вразумиха. Всинца съзнахме грѣшкитѣ си и усърдно се заловихме за работа да ги изкоренимъ. Всички съзнахме нуждата отъ силна и прѣдана на дълга си армия, всички усърдно заработихме за нейната мощь. Училищата, въ въ които до съюзнишката война военното обучение се считаше за ересъ, сега сѫ широко отворени за военното възпитание. Най-убѣдителното доказателство на това сѫ доблѣстнитѣ ученици, които съ орѫжие въ рѫка стоятъ прѣдъ насъ. Тѣ макаръ ощё и не пълнолѣтни, сѫ готови да защитяватъ татковината ни. Слѣдъ обявяването на послѣдната мобилизация, българскиятъ народъ пакъ, сплотенъ и рѣшенъ да умрѣ или да побѣди за правото си дѣло, съ интусиазмъ се отзова на позива на Държавния Глава и на правителството му. Той даде всичкитѣ си морални и

матсриялни срѣдства въ тѣхно разположение. Морално прѣчистената българска армия, въодушевена отъ чувството на дълга, любовьта къмъ татковината и прѣданностьта къмъ началницитѣ си, върхлѣтя съ неспираемъ устрѣмъ срѣщу врага. Тя, рамо до рамо съ достойнитѣ ни съюзници, непрѣкжснато тича отъ славни къмъ по-славни побѣди . . .

Но, може да има Томовци изъ между насъ, които да казватъ: »чакайте да видимъ края му какъвъ ще бжде!« Заявявамъ най-тържествено, че сега края напълно зависи отъ самитѣ насъ. Ако ние продължаваме да бждемъ до край сплотени въ едномислие, въодушевени отъ чистия патриотизмъ и готови на всѣкакви жертви, дори и на себепожертвувание; ако направимъ всичко да запазимъ армията ни силна до край, нека бждемъ уверени, че при подписването на общия миръ никой не ще бжде въ състояние да дойде съ сила да ни вземе изъ ржцѣтѣ спечеленото съ толкова жертви и запечатено съ юнашка кръвь Тогава направените жертви нѣма да отидатъ напраздно и завѣтнитѣ ни народни идеали ще бждатъ осжществени. Ако ли пакъ тръгнемъ по пжтя на грѣховетѣ прѣзъ 1913 година, не можемъ и нѣмаме право да очакваме добъръ край за светото народно дѣло. Обичамъ да вѣрвамъ, че сме достатъчно вразумени да съзнаваме народнигѣ ни интереси, и за това ще продължаваме да вървимъ по пжтя на побѣдитѣ и на славата, за да дочакаме блѣскавъ край на блѣскаво започнатото народно дѣло. . . . Прочее, да живѣе *Негово Величество Царя*, да живѣе Велика и обединена България!

Книгописъ.

Западнитѣ краища на българската земя — бѣлѣжки и материяли, отъ професоръ *А. Итирковъ*, съ 11 географски карти; стр. I — CXXX и 1 – 104. София, 1915 год. Цѣна 5 лева.

Това е единъ прѣкрасенъ ученъ трудъ. Уважаемиятъ авторъ е употрѣбилъ родолюбиви усилия да събере множество материяли и очертае ясно нѣкогашнитѣ западни граници на родна България. Българската земя не е обширна, затова всички трѣбва да я познаваме. Въ нещастни за народа ни врѣмена, тя е била обсебвана отъ хищни съсѣди. Изглежда, обаче, че е дошло врѣмето, въ името на правото и правдата, всѣкиму да се даде заслуженото. Старитѣ граници на народитѣ и царствата, особено балканскитѣ, ще се размѣстятъ съ силата на оржжието. Ето защо и ние трѣбва да знаемъ до кждѣ се е простирала нѣкога българската родна земя, за да употрѣбимъ всички усилия и срѣдства, та поне сега да се дадътъ истинскитѣ граници на нашето отечество. Това именно е ималъ прѣдъ видъ родолюбивиятъ авторъ, когато събиралъ материялитѣ си и писалъ своя ученъ трудъ. И ние сме увѣрени, че

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 086376420